

T. C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER VE TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

Doktora Tezi

TERCÜME-İ NÜZHETÜ'L-KULÛB
(vr. 188a-308b)
Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Dizin

Hazırlayan
Güneş EKMEKÇİ AŞAN

Danışman
Doç. Dr. Faruk GÖKÇE

Diyarbakır 2020

T. C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER VE TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

TERCÜME-İ NÜZHETÜ'L-KULÛB
(vr. 188a-308b)
Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Dizin

Hazırlayan
Güneş EKMEKÇİ AŞAN

Danışman
Doç. Dr. Faruk GÖKÇE

Diyarbakır 2020

TAAHHÜTNAME

TAAHHÜTNAME EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “ **TERCÜME-İ NÜZHETÜ’L-KULÛB (vr. 188a-308b) Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Dizin**” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

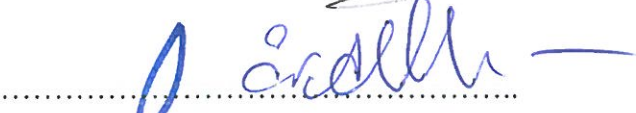
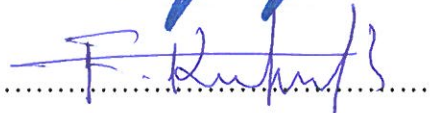
..../..../2020

Güneş EKMEKÇİ AŞAN

KABUL VE ONAY

Güneş EKMEKÇİ AŞAN tarafından yapılan “**TERCÜME-İ NÜZHETÜ’L-KULÛB (vr.188a-308b) Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Dizin**” konulu bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalında **DOKTORA** tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesinin

Ünvanı Adı Soyadı	İmza
Başkan: Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER.....	
Üye : Prof. Dr. Ercan ALKAYA.....	
Üye : Doç. Dr. Faruk GÖKÇE.....	
Üye : Doç. Dr. M. Abdulbasit SEZER.....	
Üye : Doç. Dr. Fırat Kıyas BİREL.....	

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 20/03/2020

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

.../.../2020

Prof. Dr. İlhami BULUT

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

ÖN SÖZ

Asıl ismi, Nüzhetü'l-Kulûb olup Hamdullah Müstevfî tarafından Farsça yazılan ve H.740/M.1339 yılında tamamlanan bu ansiklopedik eser, kozmografyaya ilişkin bir girişten sonra tabiat olaylarından, antropolojiden ve coğrafyadan bahseden üç makaleden meydana gelmiştir.

Eserin Farsça metni, 1650'den önce Bitlis Bey'i Abdal Han bin Ziyaeddin Han için "Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb" adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir. 1668 yılına kadar yaşamış olan Abdal Han'ın, sarayında bulunan ilim adamlarından birine tercüme ettirildiği bilinen eserin müterciminin kimliği hakkında elimizde kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Çalışmamıza temel teşkil eden kısım, ansiklopedinin coğrafya bölümüdür. Farsça metnin müellifi kendisinden önce yazılmış coğrafya kitaplarının çoğundan istifade ettiği bu bölümde, o dönemdeki Anadolu ve İran'ın coğrafi ve iktisadî durumundan bahsettiği gibi İlhanlıların ekonomik yaşantısı, vilayetlerin yönetim ve teşkilat yapısı hakkında resmi vesikalara dayanarak ayrıntılı bilgiler verir.

Ankara Millî Kütüphane bünyesinde bulunan ve biri tam diğeri ise eksik iki ayrı nüshasını tespit ettiğimiz eser, gerek içerdiği değerli bilgileri gün yüzüne çıkarma gerekse de XVII. yüzyılın dil özelliklerini yansıtması açısından önem teşkil etmektedir. Varak sayısı tam olan nüsha üzerinde çalışma yapmak suretiyle eser bilim dünyasına kazandırılmaya çalışılmıştır.

Çalışmalarım esnasında değerli bilgileriyle tezime önemli katkıda bulunan danışman hocam Doç. Dr. Faruk GÖKÇE'ye teşekkürlerimi sunuyorum. Tez izleme jürisinde yer alan kıymetli hocalarım Doç. Dr. Abdülbasit SEZER ve Doç. Dr. Fırat Kıyas BİREL'e sunmuş oldukları destekten dolayı teşekkür ederim.

Güneş EKMEKÇİ AŞAN

Diyarbakır 2020

ÖZET

Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb, 1650'den önce Bitlis Bey'i Abdal Han bin Ziyaeddin Han için tercüme edilmiş bir eserdir. Varak sayısı en fazla olan bölüm olması ve o dönemdeki değişik coğrafyalar hakkında verdiği bilgiler (yerleşim yerlerinin enlem ve boylamları, yetişen bitkiler ve meyveler, iklim şartları, insanların fiziksel ve psikolojik yapıları, gelir kaynakları v.b.) yönünden kayda değer ayrıntılar ihtiva eden önemli bir eserdir.

Çalışmamızın konusu, XVII. yüzyılda Farsçadan Türkçeye tercüme edilen Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb adlı eserin coğrafya bölümünün tetkikidir. Barındırdığı dil malzemesi itibariyle XVII. yüzyıl Türkçesine katkıda bulunabilecek bir eser olması açısından önemli bir yapıttır. Türk dilinin izlediği seyir ancak bu tarz eserlerin fonetik ve morfolojik yapılarının ayrıntılı tespitiyle mümkün olabileceği aşikârdır. Bu yönüyle eserin, bu yüzyıldaki dil gelişimi hakkında fikir vermesi açısından faydalı olacağı inancındayız.

Eser; giriş, dil incelemesi, metin ve dizin bölümlerinden oluşmuştur.

Giriş bölümünde; eserin orijinal kaynağı ve müellifi, tercümenin mütercimi ve yazılış tarihi hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Tez

üzerine yapılan akademik çalışmaların yanısıra tezin kapsamı ve nasıl hazırlandığı üzerinde durulmuştur.

Dil İncelemesi bölümünde; çalışmamızın özünü oluşturan eserin dil incelemesi yer almaktadır. Metnin dil özellikleri, yazım, ses ve biçim bilgisi bölümlerinden oluşturulmuş olup dönemin dil özelliklerini yansıtacak örneklerle bu alana katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Metin bölümünde; elde bulunan Osmanlıca nüsha çeviri yazıya aktarılmıştır. Aktarma işlemi yapılırken silik olup okunamayan yanlış harekelendirilmiş veya yanlış yazılmış kelimeler için eser Farsça aslıyla kıyaslanmak suretiyle düzeltme yapılmış ve dipnotta belirtilmiştir. Özellikle metnimizde yüzden fazla yer ismi bulunmaktadır. Aynı özel ismin yer yer farklı yazım şekilleri bulunmaktadır. Doğru yazım şeklini tespit etmek için metinde geçen yer isimlerinin tümü, özel isimlerinden ise bazıları Farsça aslıyla bire bir karşılaştırılarak okunmuştur.

Dizin bölümünde; eserde yer alan kelimeler genel adlar dizini ve özel adlar dizini olmak üzere iki ayrı başlık altında sınıflandırılmıştır. Özel adlar dizini kendi içinde kişi adları, eser adları, yer adları, ulus ve kabile adları dizini olarak bölümlere ayrılmıştır.

Sonuç bölümünde; tezin geneliyle ilgili ulaşılan sonuçlara maddeler halinde yer verilmiştir.

Kaynakça bölümünde; yararlanılan kaynakların ismi alfabetik sıra gözetilerek oluşturulmuştur.

Eserin elde mevcut olan nüshasının tıpkıbasımından örnek birkaç sayfa ile çalışma sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb, Dil bilgisi, XVII. yüzyıl Osmanlı Türkçesi, Tenkitli metin

ABSTRACT

Nuzhat al-Qulûb is a study which was translated for Abdal Khan the governor of Bitlis before 1650. It is an important work that contains considerable details (latitude and longitude of the settlements, plants and fruits grown, climatic conditions, physical and psychological structures of the people, income sources etc.) due to the fact that it is the section with the highest number of leaf and the information it gives about the different geographies of that period.

The subject of our study is the study of the geography section of the Translation of the Nuzhat al-Qulûb, which was translated from Persian into Turkish in the 17th century.. It is an important work in terms of being a work that can contribute to 17th century Turkish in terms of the language material it hosts.

It is clear that the course followed by the Turkish language can only be possible with detailed determination of the phonetic and morphological structures of the works of this period. In this respect, we believe that this work will contribute to the language development of this century.

The work consists of introduction, analysis, text and index.

In the introductory section, the information about the original source and author of the work, the translator's translation and the date of writing is given. In addition to the academic studies on the thesis, the scope of the thesis and how it has been prepared are emphasized.

In the analysis section, the language analysis of the work that constitutes the essence of our work is included. The language features of the text were formed from the spelling, phonetic and morphology sections and it was tried to contribute to this field with examples that reflect the language characteristics of the period.

In the text section, a copy of the Ottoman Turkish translation was obtained. In the process of transferring, for the faint, unreadable, incorrectly mobilized or misspelled words, the correction was made by comparing the work with the Persian original and this was stated in the footnote.. There are more than a hundred place names in our text. There are different types of spelling of the same specific name. In order to determine the correct spelling, all the special names in the text have been compared with their Persian origins.

The index section was given with its index. Words in the work were classified under two titles as general names and special names section. Separate subtitles were opened under the main names of special names for person, place and work (book) names.

In the conclusion part of the study, the determinations related to grammar are included. The references section was created in alphabetical order. The study was concluded with the same edition of the existing copy of the work.

Keywords: Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb, Grammar, 17th century Ottoman Turkish,
Critical text

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil Numarası</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1.	Kible Yönünü Gösteren Pusula.....	290

HARİTALAR LİSTESİ

Harita Numarası Harita Adı Sayfa No

1. Dünyanın Enlem ve Boylamı 287

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf Numarası	Fotoğraf Adı	Sayfa No
1.	Farsça Metnin Giriş Sayfası	7
2.	Osmanlıca Tercümenin Tam Nüshasının İlk Sayfaları	16
3.	Osmanlıca Tercümenin Nüshasındaki Derkenar Notları.....	17
4.	Şerefname'nin Oxford Nüshasındaki Derkenar Notları.....	19
5.	Osmanlıca Tercümenin Eksik Nüshasının İlk Sayfaları	20
6.	Osmanlıca Nüshadaki Harita.....	24
7.	Enlem ve Boylam Cetveli	25

İÇİNDEKİLER

TAAHHÜTNAME	III
KABUL VE ONAY	IV
ÖN SÖZ	I
ÖZET	III
ABSTRACT	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ	VIII
HARİTALAR LİSTESİ	IX
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	X
KISALTMALAR	XXVII
İŞARETLER VE SEMBOLLER	XXIX
ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ	XXX
GİRİŞ	1
1. AMAÇ VE KAPSAM	1
1. 1. Araştırmanın Amacı	1
1. 2. Araştırmanın Önemi	1

1. 3. Araştırmanın Varsayımları	2
1. 4. Araştırmanın Sınırlılıkları	2
1. 5. Eserin Araştırılması Safhasında Kullanılan Yöntemler	2
2. NÜZHETÜ'L-KULÛB	4
2. 1. Eserin Müellifi.....	9
2. 2. İslâm Dünyasında Yazılan İlk Coğrafya Eserlerinin Özellikleri ve Konuları..	9
2. 3. Nüzhetü'l-Kulûb'den Önce İran'da Yapılan Tarih veya Tarihî Coğrafya Çalışmaları.....	11
2. 4. Osmanlı Döneminde Yazılmış Olan Coğrafya Eserleri	11
3. TERCÜME-İ NÜZHETÜ'L-KULÛB	13
3. 1. Eserin Mütercimi ve Yazılış Tarihi	14
3. 2. Eserin Nüshaları ve Şekil Özellikleri	16
3. 3. Eserin Bölümleri ve Konuları.....	23
4. TERCÜME-İ NÜZHETÜ'L-KULÛB'UN COĞRAFYA BÖLÜMÜ (vr.188a-308b).....	24
4. 1. Bölümün Konuları.....	27
4. 2. Bölümün Dili ve Üslûbu.....	33
4. 3. Bölüm Hakkında Yapılan Çalışmalar.....	34
4. 3. 1. Kitaplar.....	35
4. 3. 2. Tezler.....	36

4. 3. 3. Makaleler ve Bildiriler	36

BİRİNCİ BÖLÜM

DİL İNCELEMESİ.....	38

1. 1. YAZIM ÖZELLİKLERİ	38

1. 1. 1. Ünlülerin Yazılışı	39

1. 1. 1. 1. “a” Ünlüsünün Yazılışı	40

1. 1. 1. 1. 1. Ön Seste Kullanımı	40

1. 1. 1. 1. 2. İç Seste Kullanımı	41

1. 1. 1. 1. 3. Son Seste Kullanımı	43

1. 1. 1. 2. “e” Ünlüsünün Yazılışı	44

1. 1. 1. 2. 1. Ön Seste Kullanımı	44

1. 1. 1. 2. 2. İç Seste Kullanımı	45

1. 1. 1. 2. 3. Son Seste Kullanımı	46

1. 1. 1. 3. “ë” Ünlüsünün Yazılışı	47

1. 1. 1. 3. 1. Ön Seste Kullanımı	49

1. 1. 1. 3. 2. İç Seste Kullanımı	49

1. 1. 1. 4. “ı” Ünlüsünün Yazılışı	50

1. 1. 1. 4. 1. Ön Seste Kullanımı	50

1. 1. 1. 4. 2. İç Seste Kullanımı	50

1. 1. 1. 4. 3. Son Seste Kullanımı.....	51
1. 1. 1. 5. “ı” Ünlüsünün Yazılışı.....	51
1. 1. 1. 5. 1. Ön Seste Kullanımı.....	51
1. 1. 1. 5. 2. İç Seste Kullanımı.....	52
1. 1. 1. 5. 3. Son Seste Kullanımı.....	53
1. 1. 1. 6. “ö” Ünlüsünün Yazılışı.....	53
1. 1. 1. 6. 1. Ön Seste Kullanımı.....	53
1. 1. 1. 6. 2. İç Seste Kullanımı.....	54
1. 1. 1. 7. “ü” Ünlüsünün Yazılışı.....	55
1. 1. 1. 7. 1. Ön Seste Kullanımı.....	55
1. 1. 1. 7. 2. İç Seste Kullanımı.....	55
1. 1. 1. 8. “u” Ünlüsünün Yazılışı.....	56
1. 1. 1. 8. 1. Ön Seste Kullanımı.....	56
1. 1. 1. 8. 2. İç Seste Kullanımı.....	57
1. 1. 1. 8. 3. Son Seste Kullanımı.....	57
1. 1. 1. 9. “ü” Ünlüsünün Yazılışı.....	58
1. 1. 1. 9. 1. Ön Seste Kullanımı.....	58
1. 1. 1. 9. 2. İç Seste Kullanımı.....	58
1. 1. 1. 9. 3. Son Seste Kullanımı.....	59

1. 1. 2. Ünsüzlerin Yazılışı	59
1. 1. 2. 1. “ç” Ünsüzünün Yazılışı	59
1. 1. 2. 1. 1. Ön Seste Kullanımı	59
1. 1. 2. 1. 2. İç Seste Kullanımı	60
1. 1. 2. 1. 3. Son Seste Kullanımı	61
1. 1. 2. 2. “g” Ünsüzünün Yazılışı	61
1. 1. 2. 2. 1. Ön Seste Kullanımı	61
1. 1. 2. 2. 2. İç Seste Kullanımı	62
1. 1. 2. 3. “p” Ünsüzünün Yazılışı	62
1. 1. 2. 3. 1. Ön Seste Kullanımı	63
1. 1. 2. 3. 2. İç Seste Kullanımı	64
1. 1. 2. 3. 3. Son Seste Kullanımı	64
1. 1. 2. 4. “s” Ünsüzünün Yazılışı	65
1. 1. 2. 4. 1. Ön Seste Kullanımı	65
1. 1. 2. 4. 2. İç Seste Kullanımı	66
1. 1. 2. 4. 3. Son Seste Kullanımı	67
1. 1. 2. 5. “t” Ünsüzünün Yazılışı	68
1. 1. 2. 5. 1. Ön Seste Kullanımı	68
1. 1. 2. 5. 2. İç Seste Kullanımı	70

1. 1. 2. 5. 3. Son Seste Kullanımı.....	71
1. 1. 2. 6. “η” Ünsüzünün Yazılışı	71
1. 1. 2. 6. 1. İç Seste Kullanımı.....	71
1. 1. 2. 6. 2. Son Seste Kullanımı.....	72
1. 1. 3. Bazı Eklerin Yazılışı.....	72
1. 1. 3. 1. +lar / +ler Çokluk Eki	72
1. 1. 3. 2. +de / +da Bulunma Durum Eki.....	73
1. 1. 3. 3. +den / + dan Ayrılma - Çıkma Durum Eki	74
1. 1. 3. 4. + dur / + dür Bildirme Eki	74
1. 1. 3. 5. + lar / + ler Çokluk 3. Kişi Eki	75
1. 1. 3. 6.+ I / +sI Teklik 3. Kişi İyelik Eki.....	76
1. 1. 3. 7. +nuη / +nüη İlgi Durum Eki.....	76
1. 1. 3. 8. +ları / +leri Çokluk 3. Kişi İyelik Eki.....	76
1. 1. 4. Bazı Bağlaç ve Edatların Yazılışı.....	77
1. 1. 4. 1. “dahı” Bağlacı.....	77
1. 1. 4. 2. “ kadar” Edatı.....	77
1. 1. 4. 3. İle / + (y) (ı) la / + (y) le Edatı	78
1. 1. 4. 4. “ (i)çün” Edatı.....	79
1. 1. 4. 5. “ki” Bağlama Edatı	79

1. 1. 4. 6. “kim” Bağlama Edatı	79
1. 1. 5. Harekeli Yazım.....	79
1. 1. 6. Şedde (َ) Kullanımı	80
1. 1. 7. Tenvin (ّ) Kullanımı.....	81
1. 1. 8. Hemze (ؤ) Kullanımı	82
1. 1. 9. Yazımı Yanlış Olan Arapça ve Farsça Kelimeler	84
1. 1. 9. 1. Arapça Kelimeler.....	84
1. 1. 9. 2. Farsça Kelimeler	84
1. 1. 10. İkili Yazım Şekilleri	85
1. 2. SES BİLGİSİ (FONETİK)	95
1. 2. 1. Ünlüler.....	95
1. 2. 1. 1. Ünlü Uyumu	95
1. 2. 1. 1. 1. Kalınlık - İncelik Uyumu	95
1. 2. 1. 1. 2. Düzlük - Yuvarlaklık Uyumu (Dudak Uyumu).....	97
1. 2. 1. 1. 2. 1. Köklerde Görülen Aslî Yuvarlaklık.....	97
1. 2. 1. 1. 2. 2. Köklerde Görülen Yuvarlaklaşma	97
1. 2. 1. 1. 2. 3. Eklerde Yuvarlaklaşma.....	98
1. 2. 1. 1. 2. 3. 1. Yapım Eklerinde Yuvarlaklaşma.....	98
1. 2. 1. 1. 2. 3. 2. Çekim Eklerinde Yuvarlaklaşma	104

1. 2. 1. 1. 2. 4. Düz Ünlü Taşıyan Ekler	119
1. 2. 1. 1. 2. 4. 1. Düz Ünlü Taşıyan Çekim Ekleri.....	119
1. 2. 1. 1. 2. 4. 2. Düz Ünlü Taşıyan Yapım Ekleri	122
1. 2. 1. 1. 2. 5. Hem Düz Hem Yuvarlak Ünlü Bulunduran Ekler.....	125
1. 2. 1. 2. Ünlü Değişmeleri.....	127
1. 2. 1. 3. Ünlü Birleşmeleri.....	128
1. 2. 1. 4. Ünlü Düşmeleri.....	128
1. 2. 2. Ünsüzler.....	130
1. 2. 2. 1. Ünsüz Değişmeleri.....	130
1. 2. 2. 1. 1. Tonlulaşma.....	130
1. 2. 2. 1. 1. 1. t, t̃ > d.....	130
1. 2. 2. 1. 1. 2. ç > c.....	133
1. 2. 2. 1. 1. 3. k > g.....	133
1. 2. 2. 1. 1. 4. k̃ > ğ.....	135
1. 2. 2. 1. 2. Tonlulaşma.....	137
1. 2. 2. 1. 3. Süreklileşme.....	138
1. 2. 2. 1. 3. 1. Sızıcılaşma	138
1. 2. 2. 1. 3. 2. Akıcılaşma	140
1. 2. 2. 1. 3. 3. Dudaksıllaşma.....	140

1. 2. 2. 2. Ünsüz Düşmesi	140
1. 2. 2. 3. Ünsüz Türemesi	142
1. 2. 2. 4. Ünsüz İkizleşmesi	143
1. 2. 2. 5. Göçüşme	144
1. 2. 2. 6. Ünsüz Tekleşmesi	144
1. 3. ŞEKİL BİLGİSİ	147
1. 3. 1. Yapım Ekleri.....	147
1. 3. 1. 1. İsimden İsim Yapım Ekleri.....	147
1. 3. 1. 2. İsimden Fiil Yapım Ekleri	151
1. 3. 1. 3. Fiilden İsim Yapım Ekleri	152
1. 3. 1. 4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri.....	155
1. 3. 1. 4. 1. Çatı Ekleri.....	155
1. 3. 1. 4. 2. Diğer Fiilden Fiil Yapım Ekleri.....	159
1. 3. 2. Kelime Türleri.....	160
1. 3. 2. 1. İsim	160
1. 3. 2. 1. 1. İsim Çekim Ekleri.....	160
1. 3. 2. 1. 1. 1. Çokluk Ekleri.....	160
1. 3. 2. 1. 1. 2. İyelik Ekleri	163
1. 3. 2. 1. 1. 2. 1. Teklik 1.Kişi İyelik Eki	163

1. 3. 2. 1. 1. 2. 2. Teklik 2. Kişi İyelik Eki	163
1. 3. 2. 1. 1. 2. 3. Teklik 3. Kişi İyelik Eki	164
1. 3. 2. 1. 1. 2. 4. Çokluk 1. Kişi İyelik Eki	164
1. 3. 2. 1. 1. 2. 5. Çokluk 3. Kişi İyelik Eki	165
1. 3. 2. 1. 1. 3. Hâl Ekleri	165
1. 3. 2. 1. 1. 3. 1. Yalın Hâl	166
1. 3. 2. 1. 1. 3. 2. İlgi Hâli	167
1. 3. 2. 1. 1. 3. 3. Yükleme Hâli (Belirtme Hâli)	168
1. 3. 2. 1. 1. 3. 4. Yönelme Hâli	169
1. 3. 2. 1. 1. 3. 5. Bulunma Hâli	170
1. 3. 2. 1. 1. 3. 6. Ayrılma Hâli	172
1. 3. 2. 1. 1. 3. 7. Vasıta Hâli	175
1. 3. 2. 1. 1. 3. 8. Eşitlik Hâli	177
1. 3. 2. 1. 1. 4. Hâl Eklerinin Birbirinin Yerine Kullanılması	178
1. 3. 2. 1. 1. 5. Aitlik Eki	178
1. 3. 2. 1. 1. 6. Soru Edatı	179
1. 3. 2. 2. Sıfat	179
1. 3. 2. 2. 1. Niteleme Sıfatları	179
1. 3. 2. 2. 2. Belirtme Sıfatları	181

1. 3. 2. 2. 2. 1. İşaret Sıfatları.....	181
1. 3. 2. 2. 2. 2. Sayı Sıfatları	181
1. 3. 2. 2. 2. 2. 1. Asıl Sayı Sıfatları.....	181
1. 3. 2. 2. 2. 2. 2. Sıra Sayı Sıfatları	182
1. 3. 2. 2. 2. 2. 3. Kesir Sayı Sıfatları.....	182
1. 3. 2. 2. 2. 2. 4. Üleştirme Sayı Sıfatları.....	183
1. 3. 2. 2. 3. Soru Sıfatları	183
1. 3. 2. 2. 4. Belirsizlik Sıfatları.....	183
1. 3. 2. 3. Zamirler	184
1. 3. 2. 3. 1. Kişi Zamirleri.....	185
1. 3. 2. 3. 2. Dönüşlülük Zamirleri.....	186
1. 3. 2. 3. 3. Belirsizlik Zamirleri.....	187
1. 3. 2. 3. 4. İşaret Zamirleri	189
1. 3. 2. 3. 5. Soru Zamirleri.....	190
1. 3. 2. 3. 6. Bağlama Zamirleri	190
1. 3. 2. 4. Zarf (Belirteç)	191
1. 3. 2. 4. 1. Zaman Zarfları	191
1. 3. 2. 4. 2. Yer-Yön Zarfları	194
1. 3. 2. 4. 3. Miktar Zarfları	194

1. 3. 2. 4. 4. Durum Zarfları.....	195
1. 3. 2. 4. 5. Soru Zarfları.....	197
1. 3. 2. 5. Edat.....	197
1. 3. 2. 5. 1. Bağlama Edatları (Bağlaçlar).....	198
1. 3. 2. 5. 2. Son Çekim edatları.....	203
1. 3. 2. 5. 3. Ünlem Edatları.....	205
1. 3. 2. 6. Fiil.....	205
1. 3. 2. 6. 1. Yapı Bakımından Fiiller	205
1. 3. 2. 6. 1. 1. Basit Fiiller	205
1. 3. 2. 6. 1. 2. Türemiş Fiiller	205
1. 3. 2. 6. 1. 3. Birleşik Fiiller	206
1. 3. 2. 6. 1. 3. 1. İsim + Yardımcı Fiil ile Yapılan Birleşik Fiiller	206
1. 3. 2. 6. 1. 3. 2. Deyimleşmiş Birleşik Fiiller.....	208
1. 3. 2. 6. 1. 3. 3. Sıfat Fiil+Fiil Şeklinde (ol- Fiili) Kurulanlar (Karmaşık Fiiller)	209
1. 3. 2. 6. 1. 3. 3. 1. Öncelik Fiilleri (-miş ol-):.....	210
1. 3. 2. 6. 1. 4. Tasvir Fiilleri	210
1. 3. 2. 6. 1. 4. 1. Sürerlilik Fiili.....	210
1. 3. 2. 6. 1. 4. 2. Tezlik Fiili.....	210

1. 3. 2. 6. 1. 4. 3. Yeterlilik Fiilinin Olumsuz Şekli (yetmezlik fiili)	210
1. 3. 2. 6. 2. Fiil Çekimi	211
1. 3. 2. 6. 2. 1. Haber Kipleri (Basit Kipler)	211
1. 3. 2. 6. 2. 1. 1. Geniş Zaman	211
1. 3. 2. 6. 2. 1. 1. 1. Geniş Zamanın Olumsuz Şekli	212
1. 3. 2. 6. 2. 1. 2. Öğrenilen Geçmiş Zaman	214
1. 3. 2. 6. 2. 1. 2. 1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Olumsuz Şekli	215
1. 3. 2. 6. 2. 1. 3. Gelecek Zaman	216
1. 3. 2. 6. 2. 1. 3. 1. Gelecek Zamanın Olumsuz Şekli	217
1. 3. 2. 6. 2. 1. 4. Görülen Geçmiş Zaman	217
1. 3. 2. 6. 2. 1. 4. 1. Görülen Geçmiş Zamanın Olumsuz Şekli	219
1. 3. 2. 6. 2. 1. 5. Emir Kipi	219
1. 3. 2. 6. 2. 1. 5. 1. Emir Kipinin Olumsuz Şekli	221
1. 3. 2. 6. 2. 1. 6. İstek Kipi.....	222
1. 3. 2. 6. 2. 1. 6. 1. İstek Kipinin Olumsuz Şekli.....	223
1. 3. 2. 6. 2. 1. 7. Şart Kipi.....	224
1. 3. 2. 6. 2. 1. 7. 1. Şart Kipinin Olumsuz Şekli	227
1. 3. 2. 6. 2. 1. 8. Gereklilik Kipi	227
1. 3. 2. 6. 3. Birleşik Fiil Çekimi	228

1. 3. 2. 6. 3. 1. Hikâye Birleşik Çekimi	228
1. 3. 2. 6. 3. 1. 1. Geniş Zamanın Hikâyesi.....	228
1. 3. 2. 6. 3. 1. 1. 1. Geniş Zamanın Hikâyesinin Olumsuz Şekli.....	229
1. 3. 2. 6. 3. 1. 2. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi.....	230
1. 3. 2. 6. 3. 1. 3. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi.....	231
1. 3. 2. 6. 3. 1. 4. İstek Kipinin Hikâyesi	231
1. 3. 2. 6. 3. 1. 4. 1. İstek Kipinin Hikâyesinin Olumsuz Şekli	231
1. 3. 2. 6. 3. 1. 5. Şart Kipinin Hikâyesi.....	231
1. 3. 2. 6. 3. 1. 5. 1. Şart Kipinin Hikâyesinin Olumsuz Şekli.....	231
1. 3. 2. 6. 3. 2. Rivayet Birleşik Çekimi.....	232
1. 3. 2. 6. 3. 2. 1. Geniş Zamanın Rivayeti	232
1. 3. 2. 6. 3. 4. Şart Birleşik Çekimi.....	232
1. 3. 2. 6. 3. 4. 1. Geniş Zamanın Şartı	232
1. 3. 2. 7. Fiilimsiler.....	233
1. 3. 2. 7. 1. İsim -Fiiller	233
1. 3. 2. 7. 2. Sıfat-Fiiller.....	235
1. 3. 2. 7. 3. Zarf-Fiiller	237
1. 3. 2. 7. 3. 1. Zaman Zarf-Fiilleri	238
1. 3. 2. 7. 3. 2. Bağlama Zarf-Fiilleri	240

1. 3. 2. 7. 3. 3. Durum Zarf-Fiilleri	241
1. 3. 2. 8. İsimlerde Bildirme	242
1. 3. 2. 8. 1. Geniş Zaman	243
1. 3. 2. 8. 2. Öğrenilen Geçmiş Zaman	245
1. 3. 2. 8. 3. Görülen Geçmiş Zaman	245
1. 3. 2. 8. 4. Şart Kipi	246
1. 4. FARŞÇAYAPILAR	247
1. 4. 1. Türemiş İsimler	247
1. 4. 1. 1. Yer İsimleri	247
1. 4. 2. Sıfatlar	248
1. 4. 2. 1. Karşılaştırma Sıfatları	248
1. 4. 2. 2. İsimden Türemiş Sıfatlar	249
1. 4. 2. 2. 1. Ön Eklerle Yapılan Sıfatlar	249
1. 4. 2. 2. 2. Son Eklerle Yapılan Sıfatlar	250

İKİNCİ BÖLÜM

METİN	253

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİZİN	444
3. 1. GENEL DİZİN	447

3. 2. ÖZEL ADLAR DİZİNİ	715
3. 2. 1. KİŞİ ADLARI.....	715
3. 2. 2. ULUS VE KABİLE ADLARI.....	766
3. 2. 3. KİTAP ADLARI.....	771
3. 2. 4. YER ADLARI	773
SONUÇ	867
KAYNAKÇA	875
TIPKIBASIMDAN ÖRNEKLER	883

KISALTMALAR

Ar.	: Arapça
age.	: Adı geçen eser
bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
EAT	: Eski Anadolu Türkçesi
ET	: Eski Türkçe
Erm.	: Ermenice
Far.	: Farsça
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
İbr.	: İbranice
Kat.	: Katalog
krş.	: Karşılaştırınız

Lat.	: Latince
M.	: Miladi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
No.	: Numara
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
Soğd.	: Soğdca
T	: Türkçe
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: ve benzeri
vr.	: Varak
Yay.	: Yayını / Yayınları
Yun.	: Yunanca
Yz.	: Yazma

İŞARETLER VE SEMBOLLER

A, I, U : Sırasıyla a/e, ı/i, u/ü değişmelerini gösterir

G, K : Sırasıyla g/ğ, k/ķ değişmelerini gösterir

-
1. Fiilin mastarını belirtir.
 2. Ekten önce ise ekin fiile geldiğini gösterir.
 3. Ekten sonra ise fiil türetme işlevinde kullanılır.

+

Ekin isme geldiğini gösterir.

- <
1. Hangi dilden alıntı olduğunu gösterir.
 2. İlgili dil içindeki gelişim şeklini gösterir.

[....] : Belirsiz sayıda kelime veya cümle

[...] : Tenkitli metinde varak numaralarının içine alındığını ve yazmada olmayan, metin tamiri yapılan kelimeleri, ekleri gösterir.

ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ

ع	: ʿ	ش	: ş
آ	: a, ā	ص	: ş
ا	: a, ā, e	ض	: d, z
ب	: b, p	ط	: t
پ	: p	ظ	: z
ت	: t	ع	: ʿ
ث	: s	غ	: ğ
ج	: c, ç	ف	: f
چ	: ç	ق	: k
ح	: h	ك	: k, g, ŋ
خ	: h	ك	: ŋ
د	: d	ل	: l
ذ	: z	م	: m
ر	: r	ن	: n
ز	: z	و	: v, o, ö, u, ü, ō, ū
ژ	: j	ه	: h, a, e
س	: s	ی	: y, ı, i, ī, î, è

GİRİŞ

1. AMAÇ VE KAPSAM

1. 1. Araştırmanın Amacı

Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb adlı eserin, çalışma kapsamımıza giren coğrafya bölümünün dil incelemesi yapılmak suretiyle XVII. yüzyıl Osmanlı Türkçesinin gelişim ve değişim seyrine katkıda bulunmak öncelikli amacımızdır. Gramer özelliklerinin tespitinden sonra metinde geçen kelimeler ile sözlüklerimize yeni kelimeler kazandırmak, metnin açıklanması ve yorumlanması ile o dönemki kültürel ve sosyal hayat hakkında bilgi edinmemizi sağlamaya çalışmak da diğer amaçlarımız arasında yer almaktadır.

1. 2. Araştırmanın Önemi

Eser genel olarak bir coğrafya eseri görünümde olsa da sadece ayna tutulan dağlar, ovalar, şehirler veya mesafeler ile sınırlı değildir. Eserde farklı coğrafyalarda yaşayan insanların, adeta kişilik, gelenek, meslek haritası çıkartılmıştır. Eser bu yönüyle sosyoloji ilmine katkı sunabilecek mahiyettedir. Farklı yörelerde yaşayan insanların karakter özellikleri ve ruh halleriyle ilgili yapılan tespitler ile psikoloji ilmine, inanç sistemi, inanılan mezhepler gibi açıklamaları ile teolojiye, değişik bölgelerde yetişen ürünlerin çeşitliliği ve kalitesi ile ilgili tarım coğrafyasına, beldelerin mimari özellikleri ile mimarlık bilimine, kurulan devletler ve bunlar arasındaki savaşlar, yöneticiler ve yönetim şekilleri ile ilgili olarak tarih ve siyaset bilmine, madenler ve madenlerin özellikleri ile nerede bulundukları, depremler ile jeolojiye, konuşulan lehçeler ve diller ile dil bilimine katkı

sağlayabilecek mahiyette bir eserdir. Bunların dışında ekvator, meridyen, enlem ve boylam, beldelerin ticaret şekli, vergiler, İslâmiyet'in ne zaman ve kim tarafından getirildiği, beldelerin adını nereden aldığı veya adını kimin koyduğu gibi çok çeşitli ve değişik bilim dallarına kaynaklık edecek bilgilere sahip olmasıyla önem teşkil etmektedir. Eserin aslının Farsça olması sebebiyle böyle bir eserin hangi ihtiyaçla ve neden yazıldığını tespit etmek önemlidir. Halkın günlük hayatına dair bilgiler veren yani üst bir perdeden değil de birebir gezerek veya duyarak yazılan eserlerin dil malzemesi sağlaması noktasında daha önemli veriler sağlayacağı inancındayız.

1. 3. Araştırmanın Varsayımları

Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb adlı eser içerik olarak hangi konuları kapsamaktadır? Hangi ilim dallarıyla alakalı yazılmıştır? XVII. yüzyıl Türkçesinin dil gelişimine nasıl bir katkı sağlayacaktır? Dil yapısı olarak aynı dönemde yazılan eserlerle benzer ve ayırt edici özellikleri nelerdir? Sözlüklere ne gibi kelimeler kazandırılacaktır? Bu gibi sorulara verilecek yanıtlar tezin varsayımlarını oluşturacaktır.

1. 4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmamızın konusu, Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb adlı eserin coğrafya bölümüyle sınırlıdır. Çok az nüshası bulunan eserin çalıştığımız bölüme sahip bir tek nüshası bulunmaktadır. Eser hakkında yazılan herhangi bir kitap, tez veya makale bulunmamaktadır. Yol gösterici ve yardımcı bir kitabın olmayışı işimizi zorlaştıran faktörlerden biridir.

1. 5. Eserin Araştırılması Safhasında Kullanılan Yöntemler

Çalışmanın konusu ve içeriği belirlendikten sonra bunlarla ilgili detaylı bir araştırma yapılmıştır. İlk olarak *Nüzhetü'l-Kulûb* isimli Farsça eserin XVII. yüzyılın ortalarında Bitlis Bey'i Abdal Han için yapılmış tercümesine ait el yazma nüshaların

tespitine çalıştık. Bu amaçla yurt içinde ve yurt dışındaki el yazma eserleri barındıran kütüphanelerin kataloglarını taradık. Türkiye kütüphaneleri için Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Kütüphanesinin veri tabanını (<http://ktp.isam.org.tr>) taradık.

Öte yandan Türkiye Yazma Eserler Kurumunun veri tabanını (www.yazmalar.gov.tr/detayli_arama.php) taradıktan sonra Millî Kütüphane bünyesinde eserin biri tam diğeri eksik iki nüshasını tespit ettik. Öte yandan internet arama motoru (Google) üzerinde yaptığımız tarama neticesinde bu linkte (<http://k-tb.com/manuscrit/81023>) eserin eksik bir nüshasının Kuveyt Devlet Üniversitesi Kütüphanesinde kayıtlı olduğunu gördük. İlk iki nüshayı temin etmekle birlikte son nüshanın dijital kopyasına tüm uğraşlarımıza rağmen ulaşamadık.

Yazma eserler kataloğundan yapılan tarama sonucu nüshalar tespit edildikten sonra eksik nüshada araştırma konumuza dair bölüm bulunmadığı için çalışma tek nüsha üzerinden yürütülmüştür. Araştırma kısmında diğeri iki nüshadan eserin tercüme edilme süreci ve ithaf edildiği kişinin tespiti konusunda yararlanılmaya çalışılmıştır.

2. NÜZHETÜ'L-KULÛB

Hamdullah Müstevfî'nin, dostlarının ricası üzerine telifine başlayıp H. 740/ M. 1340 tamamladığı eser, coğrafya ve kozmografiyaya dairdir. Farsça olan bu eserde, özellikle 1336 yılı İlhanlı bütçesinden bahsedilirken anlatılanlar, Anadolu'da hangi vilâyet ve şehirlerin fiilen Moğollara tâbi olduğunu göstermesi bakımından büyük değer taşımaktadır (Özaydın, 1997:454). Ansiklopedik bir eser olması sebebiyle de değişik bölümlerden oluşmaktadır.

Müstevfî bu kitabı yazarken Ahmed b. Ebû Abdullah'ın *et-Tibyân*, İbn Hurdâzbih'in *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, Ebû Zeyd el-Belhî'nin *Şuverü'l-Ekâlîm*, Ebü'l-Fidâ'nın *Takvîmü'l-Büldân*, Zekerîyyâ el-Kazvînî'nin *Acâ'ibü'l-Ma'ârif*, Âsârü'l-Bilâd ve Ahbârü'l-İbâd, İbnü'l-Belhî'nin *Fârsnâme* adlı eserinden ve birçoğu günümüze ulaşmayan çeşitli kaynaklardan faydalanmış ayrıca derlediği bilgilere önemli ilâveler yapmıştır. İlhanlılar hakkında verilen bilgiler tamamen devletin resmî vesikalarına dayanmaktadır; Selçuklular hakkındaki bilgiler ise *Risâle-i Melikşâhî* ve *Risâletü's-Senceriyye* gibi günümüze intikal etmeyen kitaplardan alınmıştır (Özaydın, 1997 : 88).

Metnimiz için yararlandığımız Farsça metnin girişi şu şekildedir:

Belde, bölge ve vilayetler hakkındadır. Bunlar dört kısımdan oluşur. Birinci kısım; Hameyn-i Şerifeyn -Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebvî (Allâh üstünlük ve yüceliklerini artırsın) ile Mescid-i Aksâ'nın Zikri Beyanıdır.

Her ne kadar bu kitabın yazılış amacı İran coğrafyasına hasredilmiş olsa ve mezkûr yerler, İran topraklarından sayılmasa da; ilkin, dünyanın en şerefli bölgeleri ile iman ehlinin kıblegâhı olan bu yerlerden başlamayı, imkân ölçüsünce söz konusu yerleri beyan etmeyi, teberrük ve teyemmün¹ niyetiyle kitabın yazımına o bölgelerden başlamayı uygun görüyoruz. Böylelikle kitapta pek çok bölgeye

¹ Allah'a yakınlaşma.

değinilmiş ve oralar hakkında söylenilmesi gerekenler de tamamen söylenmiş olacak. Söz konusu bu kutsal bölgeler, Kur'ân ve hadislerde pek çok defa zikredilmiştir. [Tıpkı] Allâhu Te'âlâ'nın kelâmındaki [şu ayette olduğu] gibi:

*“Kulu Muhammed'i geceleyin, Mescid-i Haram'dan kendisine bazı ayetlerimizi göstermek için etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allâh, her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir. Şüphesiz ki her şeyi hakkıyla işiten hakkıyla gören O'dur.”*²

Allâh Resûl'ünün (Allâh'ın selamı üzerine olsun) yol gösteren o aydınlatıcı hadisinde ise şöyle buyurulmuştur:

“Mescid-i Haram, Mescid-i Aksâ ve benim Mescidim -Mescid-i Nebi-dışında hiçbir mescidi ziyaret etmek için sefere çıkılmaz.”

İşte Allâh'ın o yüce evi Kâbe-i Haram -Allâh kadrini yüceltsin- Mescid-i Haram'da yer alır. Mescid-i Haram ise Mekke şehrindeydir. Mekke ise Hicaz vilayetindedir. Hicaz vilayeti de ikinci iklimde³ yer alır. Halidat adalarından⁴ boylamı “İ'z”⁵, Hatt-ı istivâdan ise enlemi “Kam” dır ki son derece münasıptır, enlem ve boylamda İ'z ve Kam derecesindedir. Bir de bir vadide vakidir. Doğu yönünde Ebu Kubeys ve Ku'eykian Dağları yer alır. Ebu Kubeys Dağı daha büyüktür. Onun batısında da Minâ ve Nebir Dağları vardır. Yüksek bir dağdır. Minâ ve Müzdelife Dağlarını, bir de İsmail'in kurbanlık koçunun indiği dağı görür. Bu dağın (Ebu Kubeys) kuzeyinde Safâ, güneyinde ise Merve Dağı yer alır. Büyük bir şehirdir. Etrafı on bin adımdan fazladır. Şehrin içi harap ve atıl durumdadır. Pek çok dağ ve

² İsra Süresi/1

³ Dünya coğrafik olarak yedi iklimden oluşur. Buradaki ikinci iklimden kasıt, söz konusu yedi iklimin ikincisidir.

⁴ Cezair-i Halidat: Cezair-i Saâdat ya da Cezair-i Saâdet de denen altı adadan oluşur. Fas/Mağrib ülkesinin karşısında, Kuzey Afrika sahillerinin batısındaki Bahr-ı Muhitte yer alırlar. Ebu Reyhan Biruni genişliklerinin 200 fersahlık olduğunu yazar. Günümüzde İspanya'ya bağlı adalardır. Büyük kanarya, Lan Serot, Forta, Antora, Gomra, Palema ve Tanrif adlı takımadalara verilmiş isimdir.

⁵ İ'z, coğrafyada bir tür ölçümü ifade eden kodlamadır. Nitekim Müstevfî bu eserde (Nüzhetü'l-Kulûb) buna benzer pek çok kodlama yapmıştır.

tepelik vardır o şehirde. Kur’ân ve hadislerde o şehirden pek çok kez bahsedilmiştir: [Tıpkı] Allâhu Te‘âlâ’nın kelamındaki [şu ayette olduğu] gibi:

“*Hani İbrahim; Rabbim bu beldeyi emin bir yer kıl demişti de...*”⁶ Allâh’ın Resûl’ü de (Allâh’ın selamı üzerine olsun) şöyle buyurmuştur:

“*Burası -Mescid-i Haram- Allâh’ın yeri ve göğü yarattığı andan itibaren Allâh’ın Haremi kılınmıştır. Kıyamete dek oraya saygı göstermek, Allâh’a saygı duymakla eş değerdir.*” Aynı şekilde Peygamber [Efendimiz] Hezvere’den⁷ geçerken durmuş ve şöyle buyurmuştur:

“*Allâh’a yemin ederim ki sen-yani Mekke- Allâh’ın yarattığı en üstün topraksın (ya da Allâh’ın yarattığı topraklardan bana en sevimli gelen sensin) ve eğer beni senden ayırmasalardı asla senden ayrılmazdım.*”

Ve orası -Mekke- zirâat ve tarımın yapıldığı bir yer değildir. Allâhu Te‘âlâ’nın [da] buyurduğu gibi:

“*...Senin dokunulmaz beytinin/evinin yanında, bitkisiz bir vadiye yerleştirdim...*”⁸ ve o şehirde tüketilen şeyleri başka vilayetlerden getirirler.

Taif vilayeti, Mekke şehrine sekiz fersahlık mesafede yer alır. Mekke şehrinin medarı, Taif vilayetinin irtifâi üzerindedir. Taif Ğazvan Dağına yakın bir yerdedir. Ğazvan Dağının üzerinde kar ve buz olur. Arap topraklarında kar ve buzun olduğu başka bir yer yoktur. Bu dağ sayesinde, Taif’in havası [daima] hoştur. Meyvesi güzel ve boldur. İbn-i Kuteybe’nin *Mearif* isimli kitabında Vehb b. Münebbih’den şöyle rivayet olunmuştur:

“*Adem, Cennet’ten kovulup Serendib’e⁹ indirildikten sonra yüz yıl boyunca ağlayıp af diledi. [Ve nihayet] Tövbesi kabul oldu. Cennetten ayrı düştüğü için son*

⁶ Bakara Süresi/126

⁷ Mekke’deki Pazar alanlarından birisidir.

⁸ İbrahim Süresi/37

derece hayıflanıyor, üzülyordu bunun için Yüce Hak Tealâ ona cennetten bir ev gönderdi. O evi Kâbe'nin toprağına indirdiler. O ev, tek parça yakuttan yapılma içinde altın kandillerin olduğu bir evdi.”

Başka kitaplarda da o evin Beytü'l-Ma'mûr¹⁰ olduğu yazılıdır ve Âdem'e o evi ziyaret etmesi emredildi. Âdem o evi ziyaret ettikçe [Cennetten ayrılığını unutuyor], orada huzur buluyordu. O ev, bir rivayete göre Tufan'a kadar, başka bir rivayete göreyse Adem'in vefatına kadar... (Siyâki, 1958: 1).

⁹ Serandib de denir. Hindistan'da bir dağ veya bir ada olduğu söylenmiştir. Bazı İslâm Müfessirleri buranın Keşmir'deki bir dağ olduğunu iddia etmiştir. Âdem peygamberin Cennet'ten kovulduktan sonra Havva peygamber ile ilk olarak bu dağa indirildiklerine inanılır.

¹⁰ Göğün dördüncü tabakasında duran ve Kâbe'ye paralel olduğuna inanılan yakut ve zümrütten yapılma bir ev veya mescittir. İnanışa göre oradan bir şey kopup düşecek olsa Kâbe'nin damına düşermiş. Nuh tufanından önce ise Kâbe'nin yerinde o duruyormuş.

مقاله سیم

در صفت بلدان و ولایات و بقاع . و آن بر چهار قسم است :

قسم اول

در ذکر حرمین شریفین شرفهما الله تعالی و مسجد اقصی

اگر چه آن مواضع^۱ از ملک ایران نیست ، و بیشتر غرض از تألیف این کتاب شرح احوال ایران است ، اما چون افضل بقاع جهان و قبله اهل ایمانست تیمن و تبرک را ابتدا کردن بدان و قسمی علیحده در شرح احوال آن بقاع نوشتن اولی است ، تا این کتاب مرا کثراً^۲ احوال را شامل باشد و در اقوال کامل . و ذکر این بقاع شریفه در قرآن و حدیث بسیار آمده ، منها قوله تعالی : «سبحان الذی أسرى بعبده لیلاً من المسجد الحرام إلى المسجد الأقصى الذی بارکنا حوله لنریه من آیاتنا إنه هو السميع البصیر»^۳ .

و در مصابیح^۴ از رسول (صلعم) مرویست : « لا تشد الرحال^۵ الا الى ثلثة مساجد ، مسجد الحرام و مسجد الاقصی و مسجدی هذا » .

حرم^۶ الکعبه المعظمه عظم الله قدرها - خانه کعبه در مسجد حرام است . و آن مسجد در شهر مکه است . و آن شهر در ولایت حجاز و از اقلیم دویم است . و طولش از جزایر خالدات « عز » ، و عرض از خط استوا « کام » و نیک مناسب^۷ افتاده که در طول و عرض مرتبه عز و کام دارد . و در دره ییست^۸ که طرف شرقی آن کوه ابو قبیس و کوه قعیقاعان است و ابو قبیس بزرگترست و طرف غربی آن

۱- بجز «ر» : موضع - ۲- «ج» : اکثر ؛ «ا» : من... ۳- سوره ۱۷ (اسری) آیه ۱ .
۴- ج ۱ ص ۲۹۹ - ۵- بجز «ج» : لا یشد الرجال . ۶- حاشیه «ج» : اینجا و موارد دیگر . «حرم» یا «حرام» بی اختلاف . ۷- «ج» : نیک و مناسب . ۸- «ج» : دره است .

2. 1. Eserin Müellifi

Hamdullah Müstevfî diye meşhur olan müellifin tam adı Hamdullah b. Ebi Bekr b. Ahmed Kazvinî'dir. Arap asıllı Şîî bir ailenin çocuğu olarak H. 680/M.1281'de Kazvin'de doğdu. Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in saflarında savaşarak şehit düşen Hür b. Yezîd er-Riyâhî'nin ahfadındandır. Ailesi, onun doğumundan uzun zaman önce Kazvin'e gidip yerleşmiş ve Abbâsî Hâlife Mu'tasım-Billâh döneminden (833-842) Sultan Mahmûd-ı Gaznevî'ye kadar (998-1030) bazı aralıklar hariç şehrin idaresini elinde tutmuştur. Büyük dedesi Emînüddin Nasr, dedesi ve babası Irak'ın müstevfisi oldukları için aile "Müstevfîyân" lakabıyla anılır. Hamdullah'ın kardeşi Zeynüddin Muhammed de İlhanlılar'ın meşhur veziri Reşîdüddin Fazlullah-ı Hemedânî tarafından Müstevfî tayin edilmişti. Hamdullah da onun hizmetine girdi ve Nüzhetü'l-Kulûb'u tamamladığı H.740/M.1340 yılından sonra Kazvin'de vefat etti (Özaydın, 1997: 454).

Müstevfî'nin Nüzhetü'l-Kulûb dışında yazmış olduğu iki eseri daha bulunmaktadır. Bunlar *Târîh-i Güzîde* ve *Zafernâme*'dir.

2. 2. İslâm Dünyasında Yazılan İlk Coğrafya Eserlerinin Özellikleri ve Konuları

Dolaylı olarak çalışma alanımıza girdiği için bu dönem yazılan coğrafya eserlerinin özelliklerinin ve konularının neler olduğu sorusuna verilecek olan yanıt bize Nüzhetü'l-Kulûb adlı eserin nasıl bir ilmî atmosferde yazıldığı ve kendisinden önce yazılan eserlerin konuları oluşturulurken izlenen yöntemlerden ne kadar etkilendiğini göstermesi açısından önemlidir.

İslâm alimleri coğrafya sahasında değerli eserler yazmışlardır. Ekvatoru, enlem ve boylamı (meridyen), dairelerinin uzunluğunu, aralarındaki mesafelerin uzaklığını bugünkü hesapların sonuçlarına çok

yakın değerlerde bulmuşlardır. Müslümanlarda ilmî anlamda coğrafya önce tercüme ile başlamıştır. Daha sonra orijinal eserler yazılmıştır. Bu konuda ilk tercüme edilen eser Kuteyb b. Müslim tarafından Horasan'da bulunup Haccac'a gönderilen İran coğrafyasına ait bir eserdir. Bu eser Haccac'ın Divan el-Mal başkanı Zâdenferruh b. Perî Arapçaya çevirmiştir. Dünyanın kuzey yarım küresini yedi iklime ayırma düşüncesi bu yollarla İslâm âlemine girmiş olmalıdır. Coğrafya kitaplarında önce dünya ve âlem hakkında bir girişe yer verilmiştir. Daha sonra karalardan, denizlerden, dağlardan, nehirlerden söz eden fiziki coğrafya kısmı gelmektedir. Bu kısımları ülkelerden bahseden siyasî, sosyal ve ekonomik coğrafya kısmı takip etmektedir. İklimle göre tertip edilen eserlerde batıdan doğuya doğru iklimlere göre anlatılmaktadır. Bu arada büyük şehirlerden, ülkelerdeki halklardan, sosyal hayattan, üretimden, zirâatten bahsedilmektedir.

İslâm coğrafyacılara göre meridyenlerin başlangıç noktaları Kanarya Adaları'dır. Buradan doğuya doğru ölçülüyordu. İklimlerde batıdan doğuya doğru anlatılıyordu. Enlemlerin başlangıç noktası Ekvator'du. Eserlerde genellikle haritalar bulunuyordu (Şeşen, 1998).

Nüzhetü'l Kulûb'den önce yazılan eserlerin içerik ve yöntemlerine bakıldığı zaman Nüzhetü'l Kulûb'un da bu yazım geleneğinin tesirinde kaldığı ifade edilebilir; çünkü eserde fizikî coğrafyanın inceleme alanına giren yeryüzü şekilleri (dağlar, ovalar...), iklim (sıcaklık, nem, rüzgar, yağış...), sular coğrafyası (deniz, göl, akarsu...), canlılar coğrafyası (bitki ve hayvanların dağılışı) gibi konuları içeren bölümlerden oluşmaktadır. Eserde, kendinden önceki eserlerde olduğu gibi meridyenlerin başlangıç noktası *Cezâir-i Hâlidât* yani Kanarya Adalarıdır. Enlemlerin başlangıç noktası *Haft-ı İstivâ* yani Ekvator'dur. Yedi iklim teorisi geçerlidir ve ölçümler burdan doğuya doğru yapılmıştır. Şehirler batıdan doğuya doğru

anlatılmıştır. Konu olarak daha çok çalışma alanlarına giren sosyal iktisadî hayatla ilgili içerdiği bilgiler açısından da önem teşkil etmektedir.

2. 3. Nüzhetü'l-Kulûb'den Önce İran'da Yapılan Tarih veya Tarihî Coğrafya Çalışmaları

Nüzhetü'l-Kulûb adlı eserin yazıldığı 13. yüzyıldan önceki tarih ve tarihî coğrafya yazıcılığına baktığımız zaman, İran bölgesindeki tarih yazıcılığı geleneğini şöyle aktarabiliriz:

İran'da tarih yazıcılığı, Moğol öncesi ve Moğol sonrası olarak ikiye ayırmak mümkündür. Moğol öncesi dönemde tarih yazıcılığı Hindistan mektebi ağırlıklı ve eski kaynaklardan özetler aktaran Arapça eserlerden taklit ve kopya şeklinde derlemelerden ibarettir. Bu eserler genellikle kritik eksikliği gösterirler. Moğol dönemi sonrası ise bu coğrafyada İlhanlı-Moğol mektebi etkisi görülürken Farsça ön plana çıkmaya başlamıştır. X. asırda başlayan Farsça tarih yazımı, Irak coğrafyasının yanı sıra Orta Asya şehirlerine de girmeye başladı. Yazılan ilk Farsça tarih kitapları, Arapça tarih kitaplarının tercüme veya muhtasarlari şeklindeydi. Bu dönemde ilk ciddi çalışmayı yapan Samani vezir ve tarihçisi Belamî'nin Taberî Tarihi'nin Farsça tercümesinin ardından Gerdizî, Beyhakî gibi tarihçiler Farsça kaleme alınmış orijinal tarih-coğrafya kitaplarıyla ansiklopedik eserler vücuda getirdiler. Yine bu dönemde Meliknâme, Siyasetnâme, Mücmelü't-Tevarih gibi Farsça eserlerin yanı sıra şehir tarihçiliğinde de önemli adımlar atıldı. Tarih-i Sistan ve İbn Funduk Beyhakî'nin Tarih-i Beyhak adlı eserler bunlara örnek olarak gösterilebilir (Demir, 2007:57-258).

Bu bilgiler ışığında Nüzhetü'l-Kulûb de içerik ve yöntem itibariyle Moğol öncesi tarih yazıcılığı veya coğrafi tarih yazıcılığının tesirinde kalınarak yazılmış bir eserdir denilebilir. Ansiklopedik mahiyette eser yazma tarzının o dönemden itibaren sürdürüldüğü gözlemlenmektedir.

2. 4. Osmanlı Döneminde Yazılmış Olan Coğrafya Eserleri

Orta çağın diğer ilimlerinde olduğu gibi ilk yapılan coğrafik eser çalışmaları daha çok tercüme tarzındadır. Bu konular hakkında yazılmış olan en detaylı araştırmalardan biri olan *Osmanlı Türklerinde Coğrafya* adlı eserdir. Bu eseri temel alarak bu konuyu şöyle özetleyebiliriz:

Türkay (1999)'a göre

Osmanlı sahasına baktığımızda, Ali bin Abdurrahman'ın Edirne'nin yeni başkent olduğu sırada, Türkçe olarak yazdığı, *Acâibü'l-Mahlûkat* adlı eserin yazılış tarihi yaklaşık 1365-1370 olabilir. Daha sonra Kazvinî'nin meşhur *Acâibü'l-Mahlûkat*'ı ilk defa Arapçadan Türkçeye çevirerek Çelebi Sultan Mehmet'e takdim eden Rükneddin Ahmet'in aynı isimdeki eserini görüyoruz. Bunu takiben, İstanbul'un fethi yılında yani 1453'te Yazıcıoğlu Ahmet Bican, yine Zekeriya el-Kazvinî'den alıntı şeklinde *Acâibü'l-Mahlûkat* ile *Dürr-i Mekkûn* adlı bir orijinal eseri kaleme almıştır ki Yazıcıoğlu'nun bu iki kitabı, kozmografya karakterindedir. Kazvinî'nin yazdığı ve yukanda adı geçen eserler istisna edilirse; Osmanlı Türklerinde astronomik coğrafyanın esas alan Fethullah Şirvanî ve ünlü matematikçi Ali Kuşçu'nun eserleriyle başlar. XV. asırda, Fatih Sultan Mehmed, Batlamyüs'un coğrafyasıyla bizzat meşgul olmuş, hatta emir vererek Arapçaya tercüme ettirmiştir. XVI. yüzyılda, imparatorluğun sınırları genişleyince pratik ve faydacı coğrafya, belirli bir yön almış ve deniz coğrafyacılığı şeklinde, büyük bir gelişme göstermiştir ki, bu devrin deniz coğrafyasına dair en mükemmel eserleri, Pirî Reis'in *Kitab-ı Bahriyesi* ile Seydî Ali Reis'in *Kitâbü'l-Muhîd*'idir. Yine aynı asırda, deniz coğrafyasından başka uzak ülkeler hakkında bilgiler veren önemli coğrafi ürünler ortaya çıkmış olup bunlar sırasıyla Seydî Ali Reis'in *Mir'âtü'l-Memalik*'i, Ali Ekber'in Farsça *Hitay-nâme*'si, Selimiye Camii muvakkiti Mustafa bin Ali'nin *Tuhfetü'z-Zamân* ve *Hâridâtü'l Evân* ile *ilâmü'l-îbad fî Âlâmü'l-Bilâd*'ı, Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ı, Sipahîzade'nin *Evzahü'l-Mesalik* ilâ Ma'rifetü'l-Memalik'i, Mehmed bin Emir el-Hasan es-Suudî'nin *Tarih-i Hind-i Garbî*'si, Nasûh el-Silâhî'nin *Beyan-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn*'i ve nihayet Mehmet bin Ömer bin Bâyezid el-Âşık'ın *Menazirü'l-Avâlim* 'dir (s. 12-13).

Tezimize konu olan eserin yazıldığı yüzyılda XVII. yüzyılda çok önemli eserler yazılmıştır. Katip Çelebi ve Evliya Çelebi eserleriyle döneme damgalarını vurmuşlardır.

Türkay (1999), bu konuyla ilgili şunları belirtir:

Kâtip Çelebi'nin *Keşfü'z-Zünûn'u* ve bilhassa *Cihan-nümâ'sı*, büyük Türk seyyahı Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi*, milletlerarası bir değer taşımaktadır. Bu asrın ikinci yarısında, coğrafyada Avrupa'nın tesiri açık olarak görülür. Bu tesiri aksettiren en büyük eser, Ebubekir bin Behram Dımışkî'nin Lâtineden dilimize çevirdiği *Nusratü'l-İslâm ve's-Sürur fî Terceme-i Atlas Mayor* adındaki 9 ciltlik kitabıdır. Bu devirde, Fransa'dan Türkiye'ye gelerek İslâmiyeti kabul eden Şeyh Mehmed Ihlâsî adında coğrafyaya vakıf bir zat, bizde mekân bilgisinin bir dereceye kadar modernleşmesinde mühimce bir rol oynamış, Kâtip Çelebi'ye *Atlas Minör* tercümesiyle *Cihannüma*'yı meydana getirmesinde büyük yardımlarda bulunmuştur. Osmanlı Türkiye'sinde, coğrafyada Avrupa'nın katı olarak tesiri, XVII. yüzyılın ortalarında başlar. Bunda, Kâtip Çelebi'nin payı büyüktür (Türkay, 1991:17).

Osmanlı döneminde coğrafyadaki gelişme Kâtip Çelebi ile başlar ve Kâtip Çelebi, *Cihannüma* adlı eserinde bir memleketin tasvirine başladığı

zaman, idare merkezinin mevkiî, coğrafi durumu, saltanat ve riyaset ahvâli, başlıca belgeler, havası ve suyu, nehirler, göller, dağlar, ovalar, bitkiler, toprak mahsuller, mesafeler, idari taksimat, dini ve ilmi hayat, sanat, ticaret, adâb, ahlak, adât, vb. birçok konuda bilgi verir (Karlığa'dan aktaran: Eker, 2008: 4)

Nüzhetü'l-Kulûb'un büyük bölümünün Katip Çelebi'nin *Cihannümâ* adlı eserinde aynen tekrarlandığı kaynaklarda belirtilmiştir (Çelebi'den aktaran : Demir, 2007: 262).

3. TERCÜME-İ NÜZHETÜ'L-KULÛB

Eserin Farsça metni, 1650'den önce Bitlis Bey'i Abdal Han bin Ziyaeddin Han için tercüme edilmiştir. Zira Abdal Han bu tarihe kadar Bitlis'te beylik yapmıştır. Tezimizin bu bölümünde, o dönemki edebî ve ilmî hayata verdiği önem ve destek sebebiyle Abdal Han için ayrı bir parantez açmayı uygun gördük.

Tercüme eserin ithaf edildiği Bitlis Beyi Abdal Han (ö.1668) hakkında yaptığımız araştırmada *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nde ayrıntılı bilgilere ulaştık. Evliya Çelebi, eserin tercüme edildiği dönemlerde Bitlis'te Abdal Han'a misafir olmuş ve onun ilme verdiği değerden söz etmiştir. Öte yandan Han'a ait zengin bir kütüphaneden bahsetmiştir (Çelebi, 2001: 71).

Buna göre Abdal Han 1639-1655 yılları arasında Bitlis'te idarecilik yapmıştır. Evliya Çelebi 1655 tarihinde dayısı Melek Ahmet Paşa ile birlikte Bitlis'e geldiğinde Abdal Han'a misafir olmuştur. Eserinde ayrıntılı bir şekilde bundan bahseden Evliya Çelebi, Abdal Han'ın siyasi yönünden bahsettiği gibi ilmî ve edebî yönünden de bahseder. *Hezârfen Abdal Han* diye bahsettiği bu beyin, kimya ve simya ilimlerinde derin bilgiye sahip olduğunu kaydeder. Öte yandan tıp ilmiyle de iştigal ettiğinden özellikle de göz hastalıklarını iyileştirdiğine dair tıbbi

tecrübelerinden bahseder. Abdal Han'ı Ciltçilik, minyatür ve hat gibi sanatlarda mahir biri olarak tanıtır (Çelebi, 2001 : 70-73).

Evliya Çelebi'nin kaydettiğine göre Abdal Han'ın çok zengin bir kütüphanesi vardı. Bu kütüphanedeki eserlerin çoğu sanatlı bir şekilde yazılıp ciltlendiği gibi bir kısmı da minyatür ihtiva etmekteydi. Çelebi, bu kütüphanedeki kitapların isimleri ve yazarlarına dair ayrıntılı bilgiler verir. Hemen her ilimden yüzlerce kitaptan bahseder. Bu kitapların büyük bir kısmı el yazması iken bir kısmının da Avrupa'da matbaalarda basılmış eserler olduğunu belirtir. Özellikle coğrafya kitapları ve atlaslar bu nevidendir. Abdal Han'ın kendisi de eser kaleme almıştır. Nitekim Farsça, Arapça ve Türkçe yetmiş altı eser kaleme aldığını kaydeden Evliya Çelebi eserlerinin çoğunun Farsça olduğunu ifade eder (Çelebi, 2001: 147-151).

Kimi kaynaklarda 1668 yılına kadar yaşamış olduğu kaydedilen Abdal Han'ın ölüm sebebi ve şeklinden de bahsedilmektedir (Von Hammer, 1830: 188).

Şemseddin Sami ise *Kāmūsul-A'lām* isimli eserinde Abdal Han ile ilgili şunları kaydeder:

Abdāl Hān devr-i Sulṭān İbrāhīm'de Bitlīs hākimi olup ref'-i livā-yı 'iṣyān etmiş olmağla Melek Aḥmed Paşa tarafından mağlūb olup Derse' ādet'e getirilmiş ve bir müddet şoḡra evzā'-yı nā-marziyyesine bināen ḡatl ve i' dām olunmuşdur (Sami : 521).

3. 1. Eserin Mütercimi ve Yazılış Tarihi

Dönemin âlimlerinden olduğunu düşündüğümüz ancak adını tespit edemediğimiz ilim erbâbından biri Müstevfî'ye ait *Nüzhetü'l-Kulûb* isimli bu Farsça ansiklopediyi Türkçeye çevirmiştir. Tercümenin dibâcesinde Han ibn-i Han Abdal Han bin Ziyaeddin Han el-Bidlisî'nin bir işareti ile bu eseri tercüme ettiğini

kaydeder. Millî Kütüphane Yazmalar Bölümü nr. 979'da yer alan ansiklopedik eserin girişi şu şekilde başlamaktadır:

Hamd-ı bî-kıyās ol Hâlık-ı bî-naẓîr kim naẓar-ı ‘acāyib-i maḥlūkātda mûcib-i Nüzhet-i ḳulûb ve irtiyâḥ-ı ervāḥ kıldı ve şükr-i ḡāyet esās ol şāni‘-yi ḳadîre kim fikri ḡara’ib maşnû‘âtda medâr-ı selāmet ve necāḥ ve menâṭ-ı fevz ve felāḥ eyledi. Ol mükevvîn-i bî-mu‘āvin kim müşennây-ı kâf ve nûn ile müşelleş mevālîdün ḡühûrî nihân-ı ni‘met ḥānesinden rāmûz ve terceme-i āyât-ı āfāk ve enfûsün sûtûrî ḥikmet ḥazānesinden bir müntehab mermûzdur. Müheymen ve müfeyyeẓdur. Kim vücûdî ḳayyûmiyyetile ezvâc ve aḥâda vâsıl vücûdî deymûmiyyetle ‘ibād ve bilâda belki nāmı ve cemāda şāmil ve mütevâşıldur. Anuḡ ḥükmünde gerdân-ı çerḡ-i gerdûn anuḡ emrinde sâkin-i rûb‘-ı meskûn müşārikden biri yêrden mûnezzeh te‘ālā şānuhu ‘ammā yeḡulûne ve ḥabbezā ḥabîbî kim muḥîṭ-i merkez-i ‘adālet ve merkez-i muḥîṭ-i risāletdür. A‘nî emîn-i maḥzen-i mâ evḥā ve maḥrem-i ḥarem-i ev ednā, fātiḥa-yı

[1a] *dîvân-ı mezâhir ve ḥātime-yi ‘ünvân-ı zâhîr, seyyidü’l-enbiyā Ebü’l-Kāsım Muşṭafâ kim ḥulâşa-yı kûn fekāne ve berzaḡ-ı vücûb ve imkāndur. Vücûdî oldı mebde-yi feyẓ ü cûda ki yokdan māsivā geldi vücûda. Şühûd-ı ‘adli birdür. Ḳavl-i levlâke ḥafî olmaz bu remz-i aşıl şühûda. Ekmel-i şalavât ve eşmel-i taḥiyyât anuḡ cenābına vâsıl ve âl ve aşḥâbına nâzil ola. Mādām ki ṭabāyi-yi erkāna mülâzim ve zamân-ı mekāna lâzımdur. Erbâb-ı yakîne müz‘in ve naẓar-ı dürbînde rûşendür kim mülâḥaẓa‘-yı ekvân ve müşāhede-yi a‘yân başîret feẓāy belki insāna rehnümāydur ve ehl-i ma‘rifetler bu ḥuşûşda teşānîf-i fāḥire êtmişlerdür ve cümlesinden Ḥamdullāḥ Fārisî’nün Nüzhetü’l-Ḳulûb kitābı güher-i hüner ve maḥzen-i dürerdür. Ammā ne deḡlû kim kemāl-ı vecāzet ile ḡāyet meşmûl ve nihāyet-i ḥuşûlda idi. Lâkin Fārisî olduḡı ecilden Fārisî dilin bilmeyen andan maḥẓûẓ ve mütemetti‘ olmaz idi. İmdi Fārisî dilinden mütercem Türki dilin libāsında cilve-ger kıldı. Bir işāre-yi şerîf ile kim şâdır olup ‘ayn-ı ‘ayân-ı insān ve insān ‘ayn-ı a‘yānuḡ cenābından a‘nî ḳadr-ı baḡr-ı ferāset ve dürr-ü âsimân-ı ma‘rifet, fihrist-i*

fünûn-ı maḥāsin ve menbā'-yı iḥsān-ı ḥāsin Ḥān bin-i Ḥān Abdāl Ḥān bin Ziyāuddīn Ḥān el-Bidlīsī. Lā zāle min velāhu fī

[1b] *es-sūrūr ve mā beriḥa min 'ādāhu fī's-şübūr mā şabā şabā ve debbere'd-dübūr ve kitāb-ı mezbūr mütercem olmağıla ol cenāb-ı sāmīnün nisbetinden sümüvv-ü semāya erişdi. Lā cereme ferīḳaynuḡ dīllerinde menḳūl ve dillerinde maḳbūl oldu* (nr. 957:1b/1-3).

3. 2. Eserin Nüshaları ve Şekil Özellikleri

Eserin biri tam diğeri eksik iki nüshası bulunmaktadır. Tam olan nüsha Ankara Millî Kütüphaneler Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz B 979 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 309 varaktan oluşan nüshada sayfalar 17 satırdan oluşmuştur. Nesih yazı çeşidiyle yazılmış olup kahverengi meşin bir cilt içerisindeydir. Söz başları kırmızıdır.

Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb başlığını taşıyan eserin yazarı yanlış bir surette *Ziyâed-dîn Han Bidlîsî* şeklinde kaydedilmiştir. Oysaki eserin dibâcesinde de açıkça belirtildiği üzere Ziyâed-dîn Han oğlu Abdal Han için tercüme edilmiştir.

Çalışmamızda başvurduğumuz bu nüshanın ilk üç varağında sayfa numarası yazılmamıştır. İlk varağın ön yüzünde eserin adı ve içeriğine dair ayrıntılı bir fihrist bulunmaktadır. Buna göre eserin adı *Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb* şeklindedir. İlk varağın arka yüzü ile ikinci sayfanın ön yüzünde ise etrafı çiçek motifleriyle bezeli, ortasında cetvelli ve taç kısmında küçük bir şehri tasvir eden resim bulunmaktadır. İkinci varağın arka yüzünde ise eserin dibacesi başlamaktadır. Dibacenin taç kısmında köşkü andıran avlulu bir ev resmedilmiş ve etrafı çiçek motifleriyle tezyin edilmiştir. Sayfa numarası ise üçüncü varağın ön yüzünden itibaren yazılmıştır. Dolayısıyla dibacede sayfa numarası yoktur. Sanatsal değeri itibarile bakıldığında bu nüsha özel bir kütüphane için hazırlanmış olduğu görünümüne sahiptir. Aşağıda yer alan fotoğraf -2 'de bu durumu daha açık görmek mümkündür:

(Fotoğraf-2)

Bu nüshanın hattının okunaklı oluşu, âyet ve hâdislerin harekelenmesi, imlâsında problem olma ihtimali bulunan bazı kelimelerin harekelenmesi dikkat çekicidir. Zaman zaman unutulmuş bazı satırların nüshada kenar notu şeklinde derc edilmesi elimizdeki bu nüshanın müterciminin kendi nüshası olmaktan ziyade mütercimnin nüshası esas alınmakla birlikte hattat bir müstensih tarafından hazırlandığı düşüncesini akla getirmektedir.

وَصَبَّحِي دَاخِي أَوَّلَ يَرْدِهِ إِذَا أَيْدِي رُلُرُ وَبَطْنُ حَسَنِ بَرَوَا دِيرِ مَنَابِلَهُ مُزْدَلَفُهُ
 أَرَا سِنْدَهُ وَكُوهِ حُرَاطِ فِ مَكَّةَ دَرَكَةَ حَفَرَتِ أَفْطَوَا فَا يَدِ رَدِي أَوَّلُ
 دَاخِي حَرَكَتَهُ كَلُورِي حَضَرَتِ رَسُولِ اسْكُنْ يَا حَوِي دِي وَاهِ أَيْدِي رَدِي وَ
 مَجْرَعُهُ شَقَّ الْقَمَرِ أَوَّلَ قَدِهِ أَوَّلُ طَاغِ أَيْكِي يَأْهَ أَوَّلُ بَصِيرَةٍ قَمَرِيَّةَا
 أَوَّلِي وَبَطْحَا دِيرِ كَلِي مَكَّةَ دَرَكَةَ حَفَرَتِ رَسُولُكَ غَارِي أَوَّلُ وَغِي
 طَاغِ مَدِينَةِ نَالِ بَرُفِ سَنَكُنْدِهِ دَرَنَامَنَهُ طَلَلِ دِيرِ لِرُ وَآدَمِ وَحَوَانِكِ
 قَبُولِي أَبُو قَيْسِ طَاغِنْدِهِ دَرِ وَصَالِحِ بَغْمِي رُكْ قَبْرِ مَكَّةَ شَهْرِي نَعِ
 دَارِ النَّدْوِيهِ قَرِيبِ جَانِبِ غَرْبِيهِ وَحَضَرَتِ اسْمَاعِيلِ وَأَنَا سَيِّدِي
 هَاجِرُهُ كَعْبِدِهِ مَدْفُونُ دِيرِ لِرُ وَحَضَرَتِ رَسُولُكَ خَدِيجَةُ دُنْ أَوَّلَانِ
 أَوْغَلَالِي كِهْ هَجْرَتِي نَقْدَمِ فَوْتِ لُورِ دِيرِ مَكَّةَ نَالِ قَبْرِ سَنَانْدِهِ
 شَهْرُكَ طَرَقْنَدِهِ دُرُورِ وَصَحَابِيَهُ عِظَامُ مَدَنِ چَوَقِ كَسَلِ مَدْفُونُ دِيرِ
 وَمَقْتَدِرِ بِلَا اللّهِ خَلِيفَهُ زَمَانَتِنْدِهِ قَرَامَطُهُ طَائِفَهُ سَيِّحِ مَحَلَّتِنْدِهِ
 مُسْلِمَانِ دِيرِ بَالِهْ عَظِيمِ جَنَالِ أَيْدِي وَبِ وَقْتِ لَائِ غَامِ قَلْدِي لُورِ شَيْلَهْ كِهْ
 چَاهِ زَهْرَمِ كَشْتَهْ دُنْ مَا لَامَالِ أَوَّلِي وَطَوَا فَا كَاهَدِ أَوْجِ بِيَلِ
 لَشَرْدِ وَشَدِي آخِرِ الْأَمْرِ حَجَرِ الْأَسْوَدِي التَّوْبِ خَوَارِقِ لِقَالِ قُلُوبِ
 چَاهِ مِيرِ زَاوُسْتَنَهْ صَالِي دِيرِ تَمَامِ أَيْكِي بِيَلِ حَجَرِ الْأَسْوَدِ قَرَامَطِ
 الْبَنَدِ قَالِدِي تَأْسَنَهْ بَسَعِ وَثَلَاثِينَ وَثَلَاثَ مَائَةٍ كَوْفَرِ مَطْبَعِ

غیا حضرت رسول اکرم

نبی صلی علیہ وسلم

تبر سید عالم دین

تبارک و تعالی

کتاب حج الاسود زبیدی القوی

بِاللّهِ

(Fotoğraf - 3)

Bu nüshanın bir diğer hususiyeti ise sayfa kenarlarında Arapça olarak içeriğe ilişkin yazılmış kısa notların varlığıdır. Bu notların hattı ile Abdal Han'ın kendi el

yazısıyla *Şerefnâme*¹¹ isimli eserin (Oxford Bodleian Elliot 332) numarada kayıtlı nüsha üzerine kaydettiği notların hat benzerliği nüshanın Abdal Han'ın özel kütüphanesi için yazılan nüsha olduğu ve eseri mütâlaa eden Abdal Han'ın üzerine kendi eliyle notlar yazdığı ihtimalini akla getirmektedir. Zira Abdal Han *Şerefnâme*'nin yazarı olan *Şeref Hân*'ın torunudur (Köhler, 1989: 39).

¹¹ Şerefnâme, Bitlis hükümdarı, tarihçi, yazar Şeref Hân tarafından 1597 tarihinde Farsça olarak yazılmış olan bir eserdir.

از نفاذ نفقه تحقیق رسید که در خان
در باب الحاق موشی راجعاً به
حکومت نهیانه نوشته در این چندین
در رخر عبادات مانده خرج و
این با ثانی جاد خانه یا قوت شد
به دانه را در حج کرده است نمود
بسیار هم سیر کرد و در جاده موش
موش هزار کرب و حاشیه داشت

محقق و عنایت حضرت و آنه شیرازی در باره خود مرتب علی و درجه قصوی تصور فرمایید
و در پناه احدی تسعین و تسعجاه که فرما و پاشا و وزیر ایران را مسخر کرده قلعه
و نایب نامه که هیرا بجهت ایصال خبرینه و ذخیره تفکیر کاتب کرجستان همراه حسن پاشا
میرزاان شاهر و آنکه گردانید و در آن سفر بعضی خدمات از قیصر و وضع پوسته ناحیه موش را
با و نسبت نه از تخریب ترقی الحاق ایالت بدیس کرد و آنکه مجموع خواص قهریه جاد صندره از قهرمانی
و در زمان سیلاطین آل عثمان خواقین عالیشان این و دمان پس چکس از اهر و حکام و شیان
این نعمت و عنایت شده و امر و زک در تاریخ حبری در سلسله شری و جبهه جنس و افسیت
پس دولت خان عالیشان ابوالمظفر سلطانه خان خط استغالی عن الکافات الدوران حکومت
موشی در تصرف قیصریت اگر با طبع از این امر خطیر احتیاج نموده و اشغال آنرا در عمده و
ایش و فرزند امجد موش با جلاق بنک ابوالمعالی شمس الدین بک طول استغالی عمره و ضما
عقل قنده کرده و بنابر شفقت فرزند بنیاد اب مولفانست جدیدت در ضیعت و در تقایم ثبت خواهد

پهلای بک کوشه زرد من	نیز کوشن کوهر پ من	صدف و آرشین دلی بک من
بک کوشن نام من بک کوش	شونید و دانش بان بک من	بک دانتی آنکه بان کار کن
بک کان که تعلیم دین بک	بخردان رضیت جنس که و	که ای بخور شیردوش
جسج صفا شیوه صدق	بهر کار و لاختار است	که از رایت کاری شوی رکار
اگر و انداز می کار جویش	ناید ترا پیش و شو آرش	رکار تو دشمن هر پان شود
نم کار با تو پان شود	و کز خبر بد و فکنی کار را	نشان شوی تیرا و بار را
خو غالب شو و جوی بد بر من	نباشد کجوی نیکش علاج	بزن شیشه چشم را نیک ظلم
بشکست چهل از آب علم	مزن شست پا بخت فرور را	بقیمت سپه کن هر شمار و را
بک کوشن و دیش کداز	بک دیشی شست بر عیال	بدانش شو اندر دوم
بیم بانی و نشان بر سپر	بخوان و مکر کنکان و نوان	بک کوشن که حوس چروان

Yukarıda yer alan ve bizim eserimizden alınmış olan fotoğraf -3 ile Oxford'da bulunan ve adının yukarıda zikrettiğimiz eserden alınmış olan fotoğraf-4'e bakıldığında derkenarlar arasındaki el yazısının benzerliği fark edilecektir.

İnceleme alanımıza giren nüsha, şu şekilde başlamaktadır: *Ḥamd-ı bī-ḳiyās ol Ḥālīḳ-ı bī-naẓīr* 'Acāiyib-i Maḥlūḳāt'da müceb-i Nūzhet-i ḳulūb ve irtiyāḥ-ı ervāḥ ẓıldı.

Şu şekilde de sonlanmaktadır: *Ve Ḥāzramevt dahı bir küçük şehrdür. Hūd Peyğamber anda medfūndur ve 'Amān 'aẓīm şehrdür.*

Eserin eksik olan diğer nüshası da yine Ankara Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 957/1 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Hamd-Allāh b. Ebû Bekr el-Mustevfî el-Kazvinî (680-750/1281-1349) olarak yazar adı belirtilen bu nüshanın coğrafya bölümü eksiktir. Nüsha 206x160-170x115 mm. ölçülerine sahiptir. 190 varaktan oluşan eserin satır sayısı 11-15 satır arasındır. Nesih yazı çeşidiyle yazılmıştır. Söz başları kırmızı mürekkepli, şemseli, miklebli bordo meşin eski bir cilt içerisinde yer almaktadır.

(Fotoğraf-5)

Eserle ilgili Millî Kütüphane kayıtlarının notlar kısmında, şu bilgiler yer almaktadır: *Bir fatiha, üç makale ve bir hatimedir. Felekler, unsurlar, iklimler, madenler, nebatlar, hayvanlar, insan, vilayet ve şehirlerle acayip olaylardan bahseder. Abdal Han b. Ziyaeddin Han el-Bitlisî adına tercüme edilmiştir. Eserin bittiği yerde Menafü'n-Nas isimli bir tıp kitabı başlamaktadır.*

Çalışma konumuzu oluşturan coğrafya bölümünün bu nüshada eksik olması nedeniyle bu nüshadan sadece dibâcede yer alan ithaf bölümündeki bilgilerden yararlanılmıştır.

Nüsha, şu şekilde başlamaktadır: *Erbâb-ı yakîne müz'in ve nazar-ı dürbînde rûşendür kim mülâhaza'ı ekvân ve müşâhede-i a'yân başîret fezây belki insâna rehnümâydur.*

Şu şekilde de sonlanmaktadır: *Ekşer yedükleri meyve ve ağaçlar yaprağıdır. Ekşerî siyâh olur, şûretleri zîbâ ve sîretleri nâ-sezâdır. Temmet.*

Avrupa kütüphanelerinin matbu kataloglarında yaptığımız taramalar sonucunda herhangi bir nüshaya ulaşamadık. Ancak dijital veri tabanlarını inceledikten sonra Kuveyt Devlet Üniversitesi, Külliyyetü'l-Âdâb (Edebiyat Fakültesi) Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümünde 681/1 numarada kayıtlı eksik bir nüshasına ait kayıtlara ulaştık. *Tercümetü Nüzheti'l-Kulûb mine'l-Farisiyye ile't-Türkiyye* adı ile kayıtlı olan eserin yazarının bilinmediği yazılmıştır. Konu olarak “tıp” yazılan bu nüshanın istinsah tarihi H. 1150 civarı şeklinde not düşürülmüştür. 14 x 19.8 cm. ölçülerinde olan eserin varak sayısı 70, satır sayısı 11 olarak belirtilmiştir. Nesih yazı şekliyle yazılmış olup bir mukaddime ve üç makaleden oluştuğu yazılmıştır. Bu tercüme ise sadece ilk makaleyi içermekte olup nüshanın son makalesi eksiktir.

Nüsha, şu şekilde başlamaktadır: *Maḳāle-i evvel mevālîd-i şelâşenüñ ya'ni ḥayvân ve nebât ve me'âdinüñ beyânındadır.*

Şu şekilde sonlanmaktadır: *Hüdūd ma‘rūfdur (...) kanātını bir yatmış kimsenün başı altına kosalar herkez bîdār olmaya kemüğünü.*

3. 3. Eserin Bölümleri ve Konuları

Çalışmamızda başvurduğumuz nüshanın girişinde eserin içeriğine dair Arapça yazılmış ve sayfa numaraları belirtilmiş ayrıntılı bir fihrist yer almaktadır. Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb, kozmografya hakkında bir giriş, üç esas bölüm (makale) ve bir hâtimeden oluşur. Eldeki nüshaya göre varak 1b-31a mukaddime; 31b-46b arası Astronomi ve Astroloji; 47a-61a arası madenler ve bitkiler; 71a-93a arası ağaçlar ve meyveler; 93a-121a arası Zooloji; 121a-188a arası insan Anatomisi ve Psikolojisi; 188a-308b arası ise coğrafya ilmine ilişkin kısımları içermektedir.

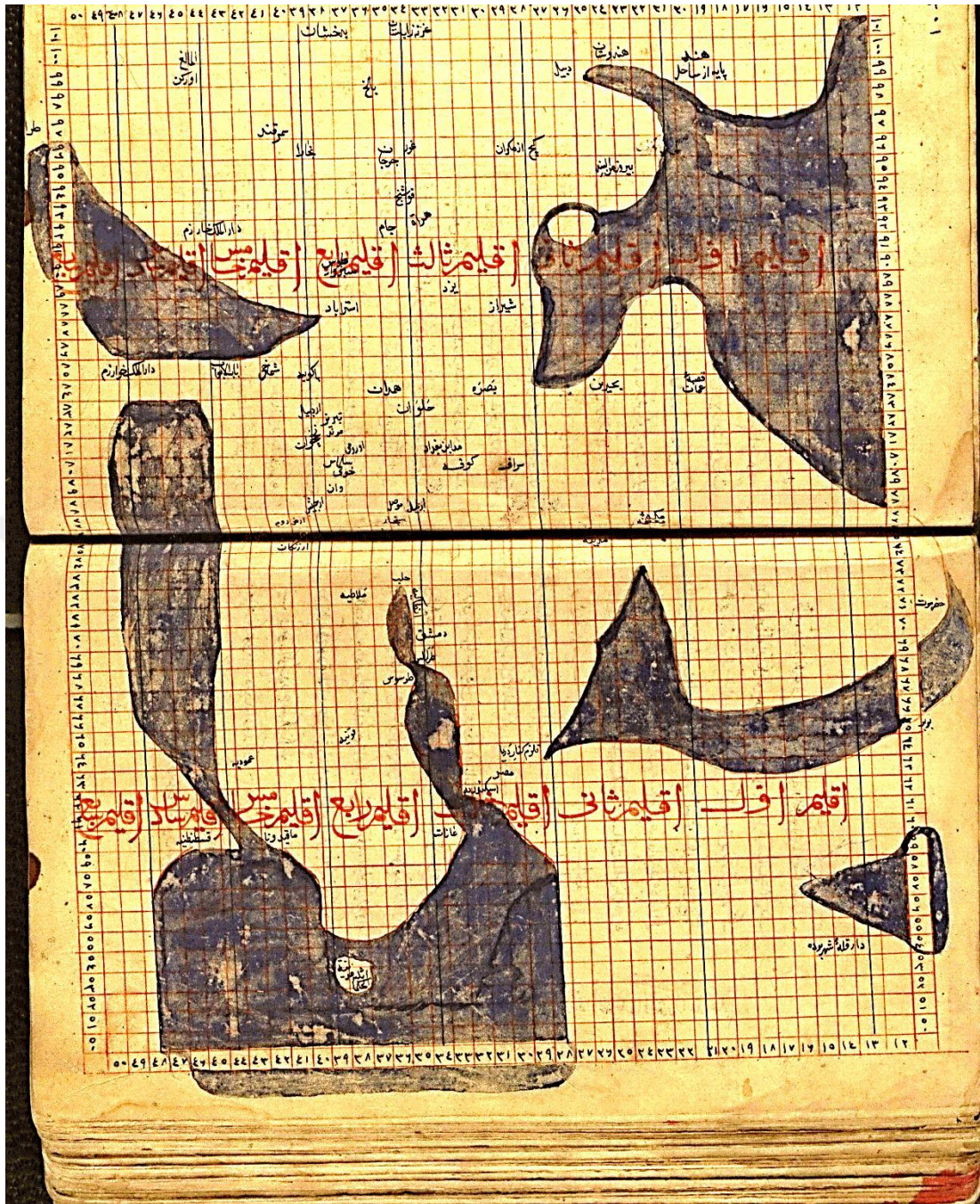
Araştırma kısmında yararlandığımız eksik nüshanın girişinde ise eserin içeriğine ilişkin şöyle bir taksim yapılmıştır:

“*Ve kitābuñ mecmūyı bir fātiha ve üç maqāle ve bir hātīme üzerine mürettebdür. **Fātiha** felekiyyāt ve ‘unşuriyyātñ beyānlarındadır ve cümlesi bir muqaddime ve bir dībāceye müştēmildür. **Muqaddime** besāyiṭ-i felekiyye ve ‘unşuriyye ve āşār-ı ‘ulviyye ve süfliyyenün aḥvāllerindedür ve **Dībāce** rub‘-ı meskūnı taqḍīr ve eḳālīm-i seb‘a’ı tefsīr eder ve **Evvelki Maqāle** mevālīdünñ beyānıñ eder ve ma‘zamı üç mertebeye müştēmildür. **Evvelki Mertebe** ma‘deniyātñ zikirlerindedür. **İkinci Mertebe** nebātātñ zikirlerindedür. **Üçünci Mertebe** Cevānātñ zikirlerindedür ve **İkinci Maqāle** insānñ beyānındadır ve ma‘zamı dört nazara müştēmildür. **Evvelki Nazar** insānñ a‘zālarındadır. **İkinci Nazar** insānñ sıfatlarındadır. **Üçünci Nazar** nüfūsñ aḳsāmılandadır. **Dördünci Nazar** ‘aşk-ı ḥaḳīḳīññ keyfiyetindedür. **Üçünci Maqāle** vilāyetlerñ ve şehirlerñ beyānındadır ve Cümlesi dört kısma müştēmildür. **Evvelki Kısım** Ḥarameyn ve Mescīd-i Aḳşā’yı beyān eder. **İkinci Kısım** İran diyārların beyān eder. **Üçünci Kısım** İran’dan ḥariḳ birkaç vilāyātı beyān eder. **Dördünci Kısım** Rub‘-ı meskūnñ meşhūr şehirlerin*

*beyān eder ve **Hātime** Rub‘-ı meskūnda olan ‘acāyibleri beyān eder. **Fātiha** ol daḥı bir dībāce üzerinedür. **Muḳaddime** muḳaddime felekler ve encümler ve ‘anāşır-ı erba‘a ve āşār-ı ‘ulviyye ve süfliyye beyānındadır”*(nr. 957/1, 2a-2b).

4. TERCÜME-İ NÜZHETÜ’L-KULÛB’UN COĞRAFYA BÖLÜMÜ (vr.188a-308b)

Çalışmamızın temelini teşkil eden coğrafya bölümünün varak sayısı 120’dir. Ancak nüshada varak 284 ve 285 eksiktir. Bu varaklar muhtemelen nüsha yıprandığı için düşmüştür. Bunların yerine boş sayfalar yerleştirilmiştir. Böylelikle eksik sayfaların başka bir nüshadan tamamlanması amaçlanmış olmalıdır. Nüshanın bütününde satır sayısı 17 iken varak 199b ve 200a’da satır sayı 18’dir. Varak 200b ve 201a ise haritadan oluşmaktadır. Nüsha 308b ile son bulmaktadır; fakat vr. 308b’nin sayfa sonunda takibiye bulunmasına rağmen karşılaştırma için başvurduğumuz *Debir Siyaki* tarafından yapılan Farsça edisyon, coğrafya kısmının tümünü kapsamamaktadır. Yaptığımız karşılaştırmada Farsça matbu kısım 267b’de son bulmaktadır. Yani 267b-308b arasındaki kısmı karşılaştırma yapabileceğimiz Farsça matbu bir metin elimizde bulunmamaktadır.

(Fotoğraf -6)

طول و عرض ضعیف زیادہ در آئینہ ہند میں نقطہ و جنوب و بجانب مغربہ
اخلاف قدریچہ وضع اولنوب و برخط اول نقطہ ایالہ مرکز د آئینہ
طایین دہ و اصل اولوب سمت قبلہ و قرین اولدی پنجه کہ د آئینہ ہندیہ
ذکر اولندی و اولجہ اولنود

[illegible]

(Fotoğraf-7)

4. 1. Bölümün Konuları

Coğrafyaya ayrılmış olan bu bölüm -ki tezimizin kapsamını oluşturmaktadır- dört kısımdan oluşmaktadır.

Birinci bölüm: *Mekke, Medine, Kudüs ve Mescid-i Aksâ*

İkinci bölüm: *İran'ın maliyesi, coğrafyası, eyalet, vilâyet, kaza, nahiye ve köyleri, yol ve menzilleriyle dağları, nehirleri, deniz ve gölleri, maden ve mineralleri*

Üçüncü bölüm : *Komşu ülkeler*

Dördüncü bölümde ise diğer *bazı ülkelerin coğrafik durumu* incelenmektedir.

İhtivâ ettiği coğrafya ve sosyal tarih bilgileri açısından önemli bir kaynaktır.

Bu bölümler eserde şu şekliyle kaydedilmiştir:

188a-198b *Maḳāle-i siyüm; vilâyetler ve şehirler ve buḳā'ları beyân eder. Ol daḥı dört kısımdur. Kısm-ı Evvel; Mekke ve Medîne ve Mescidü'l- 'Aḳṣâ'yı beyân eder.*

198b-205b *Kısmı düvüm der şerh-i İrân-ı zemîn; ve ol daḥı bir maḥla'a ve maḳşada ve bir maḥlaşa ve bir maḥtama müştemildür.*

205b-215a *Maḳşad: İrân zemînün şehirleri beyânındadır ki cümle igirmi bâbdur ve her bâb bir memleketi beyân eder. Bâb-ı evvel der zıkr-i Bilâd-ı 'Irâḳ-ı 'Arab*

215a-227b *Bâb-ı düvüm 'Irâḳ-ı 'Acem bilâdların zıkr eder cümle kırık pâre şehrdür.*

227b-234a *Bâb-ı siyüm der zıkr-i Bilâd-ı Āzerbâycân, Āzerbâycân'da vâḳi' olan şehirler*

234a-235a *Bāb-ı çehārüm Tümen-i Arrān; Īne, Mūgān ve Arrān'ın beyānındadır.*

235a-235b *Bāb-ı pencüm Şīrvān vilāyetlerūn bildürür.*

235b-236a *Bāb-ı şeşüm Gürcüstān'ı beyān eder.*

236a-239a *Bāb-ı heftüm Mülk-i Rūmi beyān eder.*

239a-240a *Bāb-ı heştüm Vilāyet-i Ermeniye'yi beyān eder.*

240a-242a *Bāb-ı nehüm Diyār-ı Bekr'i beyān eder.*

242a-243a *Bāb-ı dehüm Kürdistān'ı beyān eder.*

243a-244b *Bāb-ı yanzdehüm Kişver-i Hūristān'ı beyān eder.*

244b-256a *Bāb-ı devāzdehüm der Şān-ı Berr ū Baḥr-i Fāris*

256a-256b *Bāb-ı sīzdehüm der zıkr-i Şebānkāre*

256b-257b *Bāb-ı çehārdehüm der zıkr-i Mukrān ve Hürmüz*

257b-258a *Bāb-ı pānzdehüm Nāḥiye-i Maḡāra ve Mābeyn-i Kirmān ve Ḳuhistān*

258a-260a *Bāb-ı şanzdehüm der zıkr-i Ḳıhıstān ve Nīmrūz ve Zābulistān*

260a-265b *Bāb-ı hefdehüm der zıkr-i Erbā'-ı Ḥorāsān*

265b-266a *Bāb-ı heşdehüm der zıkr-i Māzenderān*

266a-267a *Bāb-ı nozdehüm der zıkr-i Ḳūmiş ve Ṭabersitān*

267a-267b *Bāb-ı bīstüm zıkr-i Ḳaşābāt-ı Ceylān*

267b-275a *Muhtemmete; tağlar ve ma‘denler ve arklar ve çeşme ve kuyular ve deryâları ve tarîkleri beyân eder beş faşıl üzerine. Faşl-ı evvel tarîkleri beyân eder.*

275a-280b *Faşl-ı düvüm meşhûr olan tağları beyân eder.*

280b-280b *Faşl-ı sivüm cemi‘-i ma‘denleri beyân eder.*

280b-282a *Bâb-ı evvel; Filizzât*

282a-283b *Bâb-ı düvüm Hacerleri beyân eder.*

283b-291a *El-Edviyyetü’l-Kibâr*

291a-294b *El-Edviyyeti’s-Şigâr*

294b-301a *Bâb-ı pencüm deryâlar ve deryâçeleri bildirür.*

301a-307a *Bâb-ı siyüm; şol vilâyetler ki Īrân-zemînden hâric*

307a-308b *Kısm-ı çehârüm rub‘-ı meskûnda olan şehirleri beyân eder.*

Eser içinde genel hatlarla belirlenmiş ana başlıklar ve konular yukarıda belirttiğimiz gibidir. Metindeki bu ana başlıklar işlenirken hangi konulara değinilmiş olduğunu belirtmek eser hakkında daha açıklayıcı fikir verecektir. Eserde yer alan şehirler hakkında bilgi verilirken genelde şehrin hangi bölgede yer aldığı, enlemi ve boylamı, şehri kimin inşa ettiği veya yıktığı, eski isminin ne olduğu veya ismini nereden aldığı, şehirde yetişen tarım ürünleri veya meşhur olan sebze ve meyvesi, su kaynakları, madenleri, geliri, ödediği vergi, bu şehirde yetişen ünlü şahiyetler, şehir insanının dinî inançları veya hangi mezhebe bağlı oldukları, ten renkleri, mizaçları gibi birçok konu bir arada işlenmiştir. Bunların dışında tarihi hikayeler, siyasi konular hakkında bilgiler, mimari yapılar hakkında verilen bilgiler gibi çok çeşitli

konular yer almaktadır. Eser konu itibariyle dağınıktır. Aşağıda yer alan şehir bilgileri bu konunun anlaşılabilirliğini arttırmak açısından önemlidir:

Zencân: iklîm-i râbi‘ dendür tûlî fc -m ‘arzî lv -l Erdeşîr Bâbekân düzmişdür. Şahîn dërler devr-i bârûsı on biñ adımdur. Fetret-i Moğol’da harâb oldu havâsı serddür şuyı Rûdhâne çayından gelür Sultâniye’den geçüp Sedîdrûd çayına akar ve Rûdhâne şuyı üstinde penbe ve birinc çok ekerler ol şehrde meyve olmaz halkı Şâfi’îdürler ammâ istihzâya râğîbdurlar. Dilleri Behlevî’dür ve anda Şeyh Ferrah Zencânî ve ‘Abdullâh Sekkâk ve Şeyh ‘Îsâ-yı Kaşânî ve bunlardan gayrı meşâyihler kabrı çokdur vilâyeti yüz pâre köydür hukûk-ı tamğayla mu‘arredür on iki biñ dînâr altun iltizâmdur ve vilâyetden dahı sekkiz biñ tevcîh olur cümlesi iki tûmendür (vr. 222a/1-9).

Zencân: dördüncü iklimde yer almaktadır. Boylamı (Halidat Adaları) fc-m, enlemi ekvator çizgisinden lv-l’dir. Şehri inşa eden kişi Erdeşir Bâbekân’dır. Buraya “Şâhin” derler. Surlarının çevresi on bin adımdır. Şehir, Moğollar döneminde yıkılmıştır. Havası soğuktur. Suyu Rudhâne çayından temin edilir. Bu su, Sultaniye çayından geçip Sedidrud çayına akar. Çay suyunun aktığı bölgelerde çoğunlukla pirinç ve pamuk yetiştirilir. Zencân’da meyve yetiştirilmez. Halkı Şafii mezhebindendir. Eğlenceye ve alaya düşkündürler. Dilleri Pehlevicedir. Şeyh Ferrah Zencanî, Abdullah Sekkak, ve Şeyh İsa Kaşanî ile bunların dışında ile bir çok şeyhin mezarı bu şehirde bulunmaktadır. Yüz pare köyden oluşmaktadır. Vergisi damgaya bağlıdır. On iki bin dinar ve altın uygun görülmüştür. Bu köylerden sekiz bin dinar yani toplam iki tümen vergi toplanır.

Tûmen-i Hoy: dört şehrdür. Hoy ve Salmâs ve Ūrûmiye ve Uşneviye. Hoy; iklîm-i râbi‘ dendür. Tûlî cezâyirden ‘aynt-mv ‘arzî hatt-ı istivâdan lr-m. Bir meyâne şehrdür. Devri altı biñ bēş yüz adımdur. Havâsı ıssıya mâyîl. Şuyı Salmâs tağlarından gelür. Aras’a tōkülür. Bâğ-istânî çokdur. Ūzümi ve emrûdı gâyet eyü

olur. *Halkı sefîd çehre. Hıtâyî nejd hûb şûret. Bu sebebden Hoy’a Türkistân-ı İrân dërler* (vr. 232a/1-8).

Hoy birliği dört şehirden oluşur; Hoy, Salmâs, Ūrûmiye ve Uşneviye. Hoy, dördüncü bölgede yer alır. Boylamı Halidat Adalarından ‘Ayn ı –m, enlemi ekvator çizgisinden İr-m’dır. Vasat bir şehirdir. Çevresi altı bin beş yüz adımdır. Havası sıcağa meyillidir. Suyu Salmas dağlarından gelir ve Aras Nehrine dökülür. Bağları çoktur. Üzümlü ve armudu lezzetlidir. Halkı beyaz tenlidir. Hıtây neslinden olup güzel yüzlüdürler. Bundan dolayı Hoy’a, İran’ın Türkistan’ı derler.

Göller ve denizlerden bahsederken genel olarak gölün veya denizin nerede bulunduğunu, kenarında yer alan yerleşim yerlerinin adı, suyunun tadı, balık bulunup bulunmadığı, derinliği gibi özelliklere değinilir. Metinden alınan birkaç örnek şu şekildedir:

Deryâçe-i Erciş: *Ermen vilâyetinde tavîl deryâçedür lâkin ‘arzı ol kadar ki bu cânibden ol cânibi mer’î olur. Anda turunc bâlıkı eyü olur. Devri seksen fersengdür* (vr. 300b/12-13).

Erciş (Van) Gölü, Ermen vilayetinde yer alan uzunlamasına bir göldür. Eni o kadar geniştir ki bir taraftan diğer taraf görülmez. Bu gölün “Turunc” balığı iyi (lezzetli) olur. Çevresi seksen fersahtır.

Deryâ-yı ‘Ummân ve Fârs: *bir lüccedür. Hind Deryâsından taraf-ı şarkî Fârs diyârına ve taraf-ı ğarbî ‘Arab ve Yemen ve şimâl-ı ‘Irâk ve Hûristân ve taraf-ı cenûbı baħr-ı Hind’dür ve bu lüccenün ‘arzı yüz yêtmîş ferseng ve güneş ki sünbûle burcına tahvîl eder tâ altı ay kâmil-i temevvüc eder. Şonra sâkin olur ve cezr meddi tâ Şaṭṭü’l-‘Arab’a çıkar ve Başra bağları ekşer bundan saķy olur ve Başra’ya medd olduğda gemile giderler yoksa gemi yere oturur ve bu deryâda cezâyir çokdur. Meşhûr olanlardan Hürmûz, Kîş ve Baħreyn ve Hârik ve Haşık ve Kind ve Anâşek ve Ebrekâkân ve bunlardan ğayrı çokdur ve bu deryâda incü çokdur. Büyük incüler*

olur ki sâyir deryâda mişli olmaz ve bu deryâda ‘anber çok olur lâkin bâlıklar yéyerler. Balık karnından ‘anber çıkarurlar. Fe-emmâ ol kadar renk ve levni olmaz. Elvân-ı yâķūt ma‘âdini ve ‘aķīķ ve altun ve gümüş ve demür ve mis ve mıķnâķīs bî-şümârdur ve gird-âblar vardur ki ‘avnillâhdan ģayrı ģalâş olmaz (vr. 298a/2-13).

Umman ve Fars Denizi bir denizdirler (Hint Okyanusunun bölümleridir). Hint Okyanusunun doğu tarafında Fars memleketleri, batı tarafında Arap ve Yemen memleketleri, kuzey tarafında Irak ve Hûristân, güney tarafında ise Hint Okyanusu bulunmaktadır (Hint Okyanusunun bir parçası, uzantısı). Bu okyanusun eni 170 fersahtır ve Güneş sümbül burcuna geçtiği (döndüğü) zaman altı ay boyunca yüksek bir seviyede okyanusta dalgalanma meydana gelir. Sonra durulur. Buradaki medd-cezir Şattü’l Arap’ a ulaşır ve Basra’nın bağları veya bostânları bu sudan beslenir. Basra’daki okyanus suları yükseldikten sonra gidilmesi gerekir yoksa gemiler karaya oturur. Bu denizde bir çok ada bulunmaktadır. En meşhur olanları Hürmûz, Kîş , Bahreyn, Hârik, Haşık, Kind, Anâşek ve Ebrekâķân’dır. Bunlardan başka adalar da bulunmaktadır. Bu denizde inci bulunur ve öyle büyük incilerdir ki diğer denizlerde bir benzeri yoktur. Anber de çok bulunmaktadır; fakat balıklar yer. Balıkların karnından anber çıkarırlar; fakat o kadar renkli olmaz (rengi farklılaşır). Yakut, gümüş, bakır, akik, mıknatıs, altın ve demir madenlerinin renkleri sayısızdır. Denizde öyle eğrimler (girdap) vardır ki Allah’ın yardımı olmadan ordan kurtulmak mümkün olmaz.

Metinde inanılması güç bazı halk inanışlarının konu edildiği bölümlerin yanı sıra bilimsel değeri olan bilgileri ihtiva eden bölümler de bulunmaktadır. Bunlardan biri med-cezir olayının nasıl gerçekleştiğinin anlatıldığı bölümdür.

Ĥalıclerde ģece ve ģündüz cezr ve medd olur. Sebebi mâhuķ ģurb ve bu‘dudur. Meşelâ ay ģulû‘ étse medd olur ya‘nî deryâ şuyı yüksek olup çaylara revân olur. Ay ģurûb étdükde cezr olur ya‘nî deryâ çekülüp çaylar deryâya revân olur ve cezr ve meddüķ ziyâde ve noķşân oldıķı mâhuķ nûrına müte‘allıķdûr. Ya‘nî ne kadar

ki ayuñ nûrî ziyâdedür şu dañı ziyâde olur ve ayuñ nûrî noķşân olduķda şu dañı noķşân olur lâkin deryâ-yı muñîñ cezr ve meddi yılda bir kerre olur ve afitâba müte‘allıķdur (vr. 295a/1-7).

Haliçlerde gece ve gündüz med-cezir olayı meydana gelir. Sebebi ayın yakınlık ve uzaklığıdır. Örneğin; Ay doğduğı zaman deniz suyu yükselir ve çaylara doğru akar. Ay battığında ise sular geri çekilir ve çaylar denize dökülür. Yani med-cezir olayı ay ışığının azlık ve çokluğuyla alakalıdır. Ay ışığı ne kadar fazla olursa sular da o kadar yükselir ve Ay’ın ışığı ne kadar az olursa su da o kadar az olur (geri çekilir); fakat denizin med-ceziri yılda bir kere olur ve Güneş’e bağlıdır.

4. 2. Bölümün Dili ve Üslûbu

Türkçe kelime sayısı, Arapça ve Farsça kelime sayısından daha az olan mensur bir eserdir. Metnin dili genel olarak ağır değildir; fakat coğrafyayla ilgili kullanılan terimler, eserin dilini halkın anlayabileceğı bir tarzdan kısmen de olsa uzaklaştırmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinden Klasik Osmanlıcaya geçiş dönemi özelliklerini gösteren eserin XVII. yüzyıl Osmanlı Türkçesi eserlerinde görülen dil hususiyetleriyle örtüşen gramer yapılarına sahiptir. Eserin giriş kısmı diğer bölümlere göre daha süslü ve ağırdır. Metnin bazı bölümlerine Farsça şiirler, bazı yerlerinde ise Arapça ayet ve hâdisler yer almaktadır. Dikkat çekici diğer bir özellik de yer yer aynı anlama gelen kelimenin, hem Arapçası hem Farsçası hem de Türkçesi kullanılmak suretiyle mütercimin çeşitli dillere hâkimiyetini ispat çabası içine girmesidir. Aynı varakta yer alan şu örneklerimiz bu ifademizi destekler niteliktedir:

Ar > ‘add etmek gerekdür 204b/5, Far. > şümâr gerekdür 204b/7, T. > şaymak gerekdür 204b/9

Alıntı kelimelerin bazıları hem Türkçe çokluk ekiyle hem de kendi dilinin kurallarına göre çokluk yapılmıştır:

Ar. > *āṣār*lar 268b/17 *eṣcār*lar 294b/17; *aṣḥāblardan* 220b/3 ;
melā'ikeler 195a/ 2

Bazı kelimelerde ekleşme görülmektedir; metinde en çok kullanılan eklerden biri olan “dur ” (turur > dur) buna en bariz örnektir:

köyleri+dür 220b/ 6; ortasında *+dur* 229b/8

Eserde yer alan yer isimlerinin metnin değişik yerlerinde birkaç farklı şekilde kullanılmasını mütercimin, eserin Farsça orjinalinden tercüme ederken yanlış okumasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Metinde yer alan konular üzerinde daha önce durmuştuk. Bu konular ele alınırken nasıl nakledildiği yani anlatış biçimi, üzerinde durulması gereken diğer önemli bir husustur. Metinde delil ve ispat yoluyla ikna etme üslubu görülmektedir. Örneğin; Hacer'ül Esved taşından bahsedilirken bu konu hakkındaki rivayetlerden yararlanılır. Daha sonra bu fikri daha da inandırıcı kılmak için Hz. Muhammed'in hadisi nakledilir. Metinde özellikle kutsal sayılan yerlere değinilirken ayetler ve hadislerden delil sunulmuştur. Değişik halk inanışlarına yer verilmiştir. Bu bölümler ise oldukça açık ve sade bir üslûpla anlatılmıştır.

Üzerinde durulması gereken bir hususta metinde sıkça geçen birleşik fiillerle ilgilidir. Kullanılan bu yapılar metnin dilini anlamca güçlendirmiştir: *Cümle yère yeksân olurdı* 275b/1 ; *lâkin zamāna emān vèrmedi* 260a/10 ; bunların *nāmıyla nām buldılar* 192a/13 vb.

4. 3. Bölüm Hakkında Yapılan Çalışmalar

Eldeki verilere göre, Tercüme-i Nüzhetü'l Kulûb hakkında yapılan herhangi bir kitap veya tez çalışması bulunmamaktadır. Yapılan çalışmalar eserin Farsça aslı olan Nüzhetü'l -Kulûb hakkındadır. Bunlar da sınırlı sayıdadır.

4. 3. 1. Kitaplar

İlhanlılar devrinde İran'ın beşerî coğrafyası, idarî teşkilâtı, ticarî ve iktisadî hayatı için yegâne kaynak olan Nüzhetü'l-Kulûb'un tamamı ilk defa Melikü'l-küttâb Mirza Muhammed Şîrâzî tarafından Bombay'da H.1311/M. 1898 yılında neşredilmiştir.

C. Schefer de Irâk-ı Arab, Irâk-ı Acem, Azerbaycan, Mugan, Arrân, Şirvan ve Gürcistan'la ilgili kısmını Nizâmülmülk'ün Siyâsetnâmesinin zeylinde yayımlamıştır (Supplement au Siassetnameh, Paris 1897: 141-230). Bundan başka kitabın tamamı Muhammed Debîr-i Siyâki tarafından H.1336/M. 1958 yılında Tahran' da basılmıştır. Daha sonra Guy Le Strange eserin coğrafya kısmının tenkitli neşrini yapmış (E. J. W. Gibb Memorial Series, nr. XXIII/1, Leiden-Londra 1915; Tahran 1362; Frankfurt 1993) ve arkasından da İngilizceye çevirmiştir (aynı seri, nr. XXIII/2 [1919]; Zoolojiye ait kısmı ise İngilizce tercümesiyle birlikte John Stephenson tarafından 1928 yılında Londra'da yayımlanmıştır.

Guy Le Strange'nin, eserin coğrafya bölümünü Farsçadan İngilizceye çevirmesi eserin ilim alemine tanıtılması açısından önemlidir; fakat bizim çalışmamızda çok fazla istifâde edebileceğimiz bir kaynak niteliğinde değildir. Konulara bakıldığı zaman bizim çalışmamızda dağlar, nehirler ve göller kısmı bulunmasına rağmen Guy Le Strange'ın kitabında coğrafya bölümünün sadece şehirler kısmı bulunmaktadır.

Bu bölümde yer verdiğimiz bilgilere de dayanarak şunu diyebiliriz ki elimizde bu eserin geneli veya bir bölümüyle ilgili olarak Türkçeye aktarılmış herhangi bir kitap bulunmamaktadır.

4. 3. 2. Tezler

Eser ile ilgili yazılan tezler tarih anabilim dalında, özellikle de Orta çağ Tarihi bilim dalındaki çalışmalara dayanmaktadır. Tez isimleri ve içerikleri genel olarak şu şekildedir:

1. Hamza, M. (2008). Hamdullah Müstevfi ve Eseri Nüzhetü'l- Kulûb. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Tezin kapsamı, Guy Le Strange tarafından ilim alemine kazandırılan Nüzhetü'l Kulûb adlı eserin coğrafyaya dair olan üçüncü bölümünün tercümesidir (2008: 51). İngilizceden Türkçeye tercüme edilen bu eserde coğrafya bölümünün konuları üzerinde durulmuştur.

2. Çiftçi, F. (2016). Hamdullah Müstevfi'nin Nüzhetü'l-Kulûb adlı Farsça eserine göre Moğollar Devrinde Azerbaycan, Mezopotamya ve Anadolu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , Ege Üniversitesi, İzmir.

Tezin kullanımı 2020'ye kadar kısıtlanmıştır. Bundan dolayı tezin içeriği hakkında herhangi bir bilgi sahibi olmamız mümkün olamamıştır.

Bu iki tezden de anlaşılaçağı üzere Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb başlığı adı altında müstakil bir başlık veya çalışma bulunmamaktadır.

4. 3. 3. Makaleler ve Bildiriler

Nüzhetü'l - Kulûb veya Tercüme-i Nüzhetü'l - Kulûb adı altında herhangi bir bildiri veya makale bulunmamaktadır; fakat muhtelif bazı makalelerde Nüzhetü'l Kulûb'den alıntı yapılmıştır. Özellikle tarih ile ilgili yazılmış makalelerde bu husus göze çarpmaktadır. Bazı makaleler şunlardır:

1. Özdal, A. N. (2008). “Müslüman Seyyah ve Coğrafyacıların Gözünden Seylan Adasında Doğal Hayat ve Kültürel Yaşam (8.-14. Yüzyıllar)” *Journal of*

History Studies Volume 10 Issue 2 March 2018, s. 130. doi no: 10.9737/hist.2018.587

2. İpek, A. (2017) “Yukarı Mezapotamya’da Sâsâni Siyaseti ve Hakimiyeti “,*Turkish Journal of TESAM Academy Temmuz - July 2017* 4 (2). s. 101.

3. Küçükbeğir, E. (2017) “ Küçük Luristan Atabeyliğinde Kadın Bir Hükümdar Devlet Hatun” *Uluslararası Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (SSAD) International Journal of Strategic and Social Researches Sayı/Issue:1 Cilt/Volume:1 Temmuz/July 2017*

BİRİNCİ BÖLÜM

DİL İNCELEMESİ

1. 1. YAZIM ÖZELLİKLERİ

Eserin bölüm sayısı tam olan bir tek nüshası mevcuttur. İki nüshası bulunmakla beraber bu nüshaların, tezimin konusunu teşkil eden ve üzerinde çalıştığımız coğrafya bölümleri eksiktir. Ansiklopedik bir eser olan Tercüme-i Nüzhetü'l- Kulûb'un coğrafya kısmının tercih edilmesinin sebebi varak sayısı en fazla olan bölüm olmasından ileri gelmektedir. Nesih hattıyla yazılmış olan eserimizde hareke sistemine dayanan Kur'an imlası, Arapça ayet ve hadisler, Farsça bölüm başlıkları ve kelimeler ile Türkçe bazı kelimelerde kullanılmıştır. Bunun dışında kalan kısımları genel itibariyle harekesiz yazılmıştır.

Eserin yazıldığı yüzyıl itibariyle de olsa gerek ünlülerin çoğu kez yazılmaması veya yazılışlarında birliğin bulunmaması kelimelerin okunuşunda güçlük çıkarmaktadır. Kelimelerin daha doğru okunmasını kolaylaştırmaya yarayan harekeler Türkçe kelimelerdeki ünlüleri tam karşılayamamaktadır. Harekeler sadece ünlülerdeki düzlük yuvarlaklık özelliklerini gösterir. Dolayısıyla kalınlık/incelik, genişlik/darlık gibi özellikleri karşılayamamaktadır. Eserde Türkçe kelimeler, yabancı kökenli kelimelere nazaran daha azdır. Eserin orijinalinin Farsça olması yani Farsçadan tercüme bir eser olması sebebiyle metinde Farsça kelime oranı yüksektir. Metinde bazı kelimelerde yanlış ve eksik yazılışlar görülmektedir. Yanlış yazıldığına kesin kanaat getirilen bu tür kelimelerin doğru yazım şekli dipnotta verilmiştir. Özel

isimlerde özellikle yer isimlerinde mütercimin yanlış okumasından kaynaklı hatalar bulunmaktadır. Bu özel isimlerin doğru yazım şekli, eserin Farsça orijinali ile karşılaştırılmak suretiyle düzeltilip dipnotta belirtilmiştir.

Metnin genelinde ikili yazılış şekillerinin hatta daha fazla farklı yazılış şeklinin olduğu görülmektedir.

Metinde “ç” ve “p” ünsüzlerinin چ (c) ve پ (b) olarak yazılması ve bazı eklerin kelime tabanından ayrılması Uygur yazı geleneğinin; (چ) “ç” ve (پ) “p” nin kullanılması, bazı eklerin kelime tabanından ayrılmaması, “η” için ك kullanılması gibi Arap ve Fars yazım geleneğinin de sürdürüldüğü görülmektedir. Dönem özelliklerinden dolayı da yazı dili ve konuşma dili birbirinden ayrılmış olduğundan, bu değişim ve gelişimi paralel olarak Osmanlı imlâsı da çok defa telaffuzla bağlantısı bulunmayan bir klişe imlâsı durumuna gelmiştir. Bu klişe yapı metin içerisinde bazı yerlerde kendini hissettirirken bazen de bunun dışına çıkılarak farklı yazım özellikleri karşımıza çıkmaktadır. Metin içerisinde yeri geldikçe bu konularla ilgili örnekler sunulacaktır. Bütün bu özelliklerin yanı sıra eklerin yazımında da bir standart söz konusu değildir. Aynı ek hem ayrı hem bitişik, hem harekeli hem de harekesiz yazılmıştır.

1. 1. 1. Ünlülerin Yazılışı

Metinde ünlülerin yazımıyla ilgili belirli bir standart yoktur. Ünlüler bazen hareke ile yani üstün (َ), ötre (ُ) ve esre (ِ) ile gösterilirken bazen de elif (ِ) vav (و) ve y (ي) ile gösterilmiştir. Ünlüler gösterilirken ön seste, iç seste ve son seste kullanımları şeklinde sıralandırılmıştır.

1. 1. 1. 1. “a” Ünlüsünün Yazılışı

1. 1. 1. 1. 1. Ön Seste Kullanımı

“a” ünlüsü ön seste genellikle elif (ا) ile gösterilmiştir. Dik üstünlü elif (اُ) ve medli elif (اِ) in kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır. Dik üstünlü elif (اُ) ve medli elif (اِ) daha çok Türkçe kelimelerde kullanılmıştır.

Elif (ا) ile gösterilen örnekler:

اچلمش : açılmış 197a/13	اقر : aqar 287a/12
التون : altun 298a/12	انلرگ : anlaruğ 265a/4
ارقه سبله : arqasıyla 287a/17	ارشون : arşun 190a/3
اناسنك : anasınuğ 223b/11	يازور : yazar 278a/15

Medli elif (اِ) ile gösterilen örnekler:

آج : ac 257a/5	آچوب : açup 242a/12
آدملر : ademler 306/10	آدیم : adım 302b/14
آلمه : alma 233b/12	آرپه : arpa 222b/9
آغچ : ağaç 279a/13	آت : at 243b/1
آزدور : azdur 308a/5	آقوب : aqub 189b/1
آثار : āşarı 307a/10	آیت : āyet 188b/11
آرشون : arşun 222a / 15	آرتجی : artcı 289a / 8
آی : ay 295a / 2,3,5	آولاقي : avlaqı 208b/13

Dik üstünlü elif (ا) ile gösterilen örnekler:

ا غَاجِنْدَن : ağacından 190a/4	ا قَر : akar 216b/8
ا نَك : anuḡ 306a/7	ا لَ ت : altı 298a/5
ا ص ل ا : asla 298a/1	ا تَش خَا نِه : āteş-hāne 224b/12

1. 1. 1. 1. 2. İç Seste Kullanımı

“a” ünlüsü iç seste çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

Üstün işaretiyle (َ) gösterilen örnekler:

وَ صَاتِنْدِه : vasatında 200a/17	طَا غَلَرْدَن : taşlardan 232b/5
بِرَا قْسَلَر : bıraqsalar 266b/7	چَقْسَالَر : çıkşalar 221a/9

Elif (ا) ile gösterilen örnekler:

بَسْتَانَلَر : bostānlar 190b/7	چَقَارُوب : çıkarup 195b/17
قَامَتْدُر : kāmētdür 279b/4	مُنَاسِيب : münasib 214a/4
قَرَارَدَه دُر : qarardadur 191b/5	اُورْتَا سِنْدَن : ortasından 202b/15
قِلَالَر : kılalar 195/17	يُوقَارُو : yuḡaru 189a/16
قُرْبَا غَالَر : qurbağalar 295b/14	اُولْنَانْدَن : olunandan 202a/10

İşaretsiz olarak gösterilen örnekler:

ا غْلِيوب : aḡlayup 189a/15	قَنْدِيل لَرِيْلِه : kandilleriyle 189a/8

طرفنده : 191b/12	قصبه در : 239/12
طوتارلر : 267a/1	صودندئر : 189a/14
اوزاقدن : 241a/7	اولمق : 308b/12

He (ه) ile gösterilen örnekler:

قصبه لر : 234b/7	قصبه در : 308b/16
آينده قه : 286a/	آر قه لرينه : 202a/7

Medli elif (ا) ile gösterilen örnekler:

İç seste sadece bir örnekte karşımıza çıkmaktadır.

دآيره ه هندى : 203a/ 7

Dik üstünlü elif (ا) ile gösterilen örnekler:

دريآچه نك : 301a/1	باشين : 256/8
envā ^c : 256a/14	غايت : 202b/2
kenarında : 209b/13	قبرستانى : 196a/9
Şirāz'dan : 274b/2	قازوب : 302b/17
zamanında : 256a/6	يولداشى : 263a/12
aralarında : 243b/9	داخى : 286b/13
bıraksalar : 266b/7	آ ولاقى : 208b/13

Üstün (ُ) ve he (ه) ile gösterilen örnekler:

پارچہ لر : parçalar 282a/14	قصَبہ لری : қаşabaları 227a/1

1. 1. 1. 1. 3. Son Seste Kullanımı

“a” ünlüsü son seste genellikle he (ه) harfi ile gösterilmiştir. Medli elif (ا) kullanımına rastlanmamıştır.

Elif (ا) ile gösterilen örnekler:

Nadir de olsa elif (ا) ile biten örnekler bulunmaktadır.

بُکا : buğa 204b/11, 304b/4	باğa : bağa 207b/2

Dik üstünlü elif (ا) ile gösterilen örnekler:

اğa : ağa 279/1	هوا : havā 283a/1
مثلا : meşelā 295a/1	اولا : ola 204b/6, 256b/14

He (ه) ile gösterilen örnekler:

دقیقه : daḳīḳa 204a/16	دیوانه : dīvānına 267a/7
اُورتاسنده : ortasında 268a/2	شماته : şamāta 282a/4
طرفنه : tarafına 244a/ 12	دیارده : diyārda 248a/3
اُوزرینه : üzerine 268a/1	وارنجه : varınca 2356/17
اصِلده : aşıl-da 192a/4	آسمانه : āsumāna 279b/3

طَاعَنه	: ھاڭڭında 279b/4	حَقَّندِه	: ھاڭڭına 192a/2

Üstün (َ) ve he (ِ) ile gösterilen örnekler:

بَاغْرِينِه	: bağlarına 231b/3	بَارُوسِنِه	: bārūsına 220a/8
حَالْنِه	: ḥāline 282a/4	بَيْرَامْلَرْدِه	: bayramlarda 196a/7
دِيَارْدِه	: bahārda 243b/6	حَانْنِه	: ḥānına 268a/11
مُسلْمَانلَرِه	: Müslimānlara 208a/1	حَاصِلْدِه	: ḥāşılđa 267b/8

1. 1. 1. 2. “e” Ünlüsünün Yazılışı

1. 1. 1. 2. 1. Ön Seste Kullanımı

“e” ünlüsü, ön seste genellikle üstünlü elif (ِ) ile yazılmıştır.

Üstünlü elif (ِ) ile gösterilen örnekler:

أَلْمَاسِي	: elması 221b/14	أَجْلَدَن	: ecilden 1a/7
أَلِيْلِه	: eliyle 210a/10	أَلْلِي	: elli 214/a1
أَمْرِيْلِه	: emriyle 233a/7	أَكْسَلَر	: ekseler 216a/4
أَنْدَرُود	: Enderūd 221b/14	أَمْرُود	: emrūd 228b/13
أَيَوَا	: eyva 22b/ 3	أَثَرِيدُر	: eṣeridür 241a/14
أَنْسَلَرَنْدَن : enselerinden 202a/6			

Elif (ا) ile gösterilen örnekler:

اجلدن : ecilden 213b/9	امين : emīn 258a/12
افك : Efek 236b/15	الندن : elinden 206b/11
انسدُر : ensebdür 307/10	اطرافنده : etrafında 227a/3
اسكي : eski 226/17	امير المؤمنين : emīrū'l-mü'minīn 29b/1
اونده در : evindedür 195a/11	ايلمشلردى : eylemişlerdi 264a/2

1. 1. 1. 2. 2. İç Seste Kullanımı

“e” ünlüsü, iç seste genellikle he (ه) harfi veya üstün (ُ) işaretiyle gösterilmiştir.

He (ه) ile gösterilen örnekler:

ديسه لر : dēseler 21a/15	چشمه دن : çeşmeden 223a/7
مَيوه در : meyvedür 224b/17	پاره لري : pareleri 281a/1
اُستنه دُر : üstinedür 195/2	

Üstün (ُ) ve he (ه) ile gösterilen örnekler:

دانه سِي : danesi 281b/14	ملا عِكَة لر : melā'ikeler 195a/2
پاره لري : pāreleri 281a/1	

Üstün (َ) ile gösterilen örnekler:

دَرِنْدَن : derinden 195a/10	دَرْلِيُوب : derleyüp 195a/10
كُورْسَلَر : görseler 232b/2	توكْسَلَر : tökseler 202b/3
كَلَن : gelen 188a/2	سَبَبَدَن : sebebden 232b/1

İşaretsiz gösterilen örnekler:

دَرْلَمِيَه : derlemeye 252b/12	كچَر : geçer 211b/15
كُوسْتَرُور : gösterür 279a/6	رَابَعْدَنْدَر : rābi‘ dendür 225a/7
اَيْلَمَك : eylemek 188b/2	اوزَرِيَنَه : üzerine 195b/1

1. 1. 1. 2. 3. Son Seste Kullanımı

Metnin geneline bakıldığı zaman son seste “e” ünlüsünü karşılamak için he (ه) harfinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

He (ه) ile gösterilen örnekler:

بِرْبَرِيَنَه : birbirine 288b/2	دَرِيَاچَه : deryaçe 223a/7
اَيْتَمِيَنَجَه : étmeyince 214a/10	هَرْبَرِنْدَه : her birinde 190a/4
شَهْرِيَنَه : şehrine 212b/13	كَمْسَه : kimse 212b/3
مُلْكِنْدَه : mülkinde 281b/4	اوزَرِيَنَه : üzerine 203b/9
وَلَايَتِيَلَه : vilayetiyle 224b/4	يَاپْدُقْدَه : yapdukda 214a/14
يِيرْلُويَه : yerlüye 208b/9	زَمِيَنْدَه : zeminde 204a/8

Üstün (ُ) ve he (ه) ile gösterilen örnekler:

دبندة : dibinde 194b/7	دوندرة : döndürse 203b/6
ايتمينجة : étmeyince 224b/13	ايلية : eyleye 227a/1
اكسيه : eksiye 203b/7	كيرمية : girmeye 195a/2
شمديه : şimdiye 197b/8	كندويه : kendüye 243a/1
خليفة : ḥalīfe 245a /7	بيرلرينه : yerlerine 282a/12

1. 1. 1. 3. “ è” Ünlüsünün Yazılışı

W. Radloff ve V. Thomsen tarafından runik harfli metinlerin okunuşu sırasında ortaya çıkan kapalı “è” sorunu günümüze kadar tartışılmalı bir konudur. Arap alfabesinin ünlü sisteminin yetersizliği bu sesin tespitini zorlaştıran etkenlerden biridir.

Kapalı “è” nin varlığını kabul eden dil bilimcilerden biri olan Emine Yılmaz’ın (1991) “Ana Türkçede Kapalı è” adlı makalesinde, kapalı “è” ile ilgili olarak diğer filologların fikrine yer verdikten sonra Tarihî Türk lehçelerinde kullanılmış olan farklı alfabelerdeki gösterimler ve çağdaş Türk dillerinde kapalı “è” sesi veya Ana Türkçedeki e/ è karşılığına işaret eden seslik izler dikkate alındığında , birincil bir “è” sesi bulunduran kökler için yaklaşık bir liste oluşturma mümkün olduğunu belirtir. Ünlü niceliğini dikkate alarak e/è ‘li kökleri belirten bir liste sunar (s.525-527).

Kapalı “è”nin varlığını ispat etmeye çalışan diğer bir dil bilimci olan Kocaoğlu (2003)’na göre, Eski Türkçe (Göktürk ve Eski Uygur), Orta Türkçe (Karahanlı, Harezm, Çağatay, Eski Anadolu Türkçesi) dönemlerine ait eserlerin

transkripsiyon metinlerinin hazırlanmasında, genel Türkçenin bütün eski dönemleri ve bugün yaşayan yazı hem de konuşma dillerinde var olan kapalı “ë” nin gösterilmesine özen gösterilmesi gerektiğini belirtir. Nevâyî’nin 1499 yılında yazdığı *Muhâkemetü’l-Lugateyn* adlı eserini örnek vererek bu eserde kapalı “ë” sesi için özel bir kullanım olduğunu ifade eder. Daha sonra şöyle bir eleştiride bulunur:

Genel Türkçedeki kapalı “ë” ünlü sesi meselesi üzerindeki tartışma ve incelemelerde Göktürk, Eski Uygur ve Arap alfabeleriyle yazılmış metinlerden örnekler seçildiği halde, 14. yüzyılda Latin alfabesiyle yazılmış *Codex Cumanicus* metninden örnekler bugüne kadar gözardı edilmiştir. K. Grønbech yayınladığı *Codex Cumanicus* sözlüğünde kapalı “ë” ünlü sesini göstermezken, Sir G. Clauson ise Etimolojik sözlüğünde kapalı é“ë” ünlü sesini transkripsiyonladığını ifade eder. Bunların yanı sıra Çağatay Türkçesi metinlerin transkripsiyonlanması yolundaki çalışmalarda “yazım (imlâ)” ile “ses bilgisi (fonetik)” birbirine karıştırılmakta ve bazı yazım özellikleri de yanlış olarak “ses değişiklikleri” diye algılanmaktadır (s.1-13).

Duman (1999) ise, kapalı “ë” ünlüsünü dokuzuncu ünlü olarak kabul eden bazı dil bilimcilerin adını verdikten sonra standart Türkiye Türkçesine göre kök hücredeki ünlüleri e > i veya e < i istikametine değişmiş kelimelerin bir listesini yapmıştır. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde kök hecede “i” bulundurduğu halde bugün standart Türkiye Türkçesinde “ë”li olan kelimelerin listesini vermiştir. Daha sonra, bugün standart Türkiye Türkçesinde “i”li olan bazı kelime kökleri tarihî dönem metinlerinde düzenli olmamakla beraber “ë”li gözüktüğünü ifade etmiştir ve daha çok kapalı “ë”nin nasıl okunması gerektiği ile ilgili önerilerde bulunmuştur (s. 67-68).

Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlıcada kök hecede “ë” için ع yazılışı yaygındır. İncelediğimiz metin içerisinde kapalı “ë”, “ye” (ع), elif + ye (ع ل) ile yazılmıştır. bununla beraber işaretli olarak gösterilen örnekler de bulunmaktadır. Aynı örneğin hem işaretli hem de “ye” (ع) ile kullanımı da dikkat çekicidir.

1. 1. 1. 3. 1. Ön Seste Kullanımı

Elif (ا) ve ye (ی) ile gösterilen örnekler:

ایشکن : eşekin 263a/12	غرق ایدوب : ğark̇ édüp 190b/14
اینی : èni 258a/9	امرایدردی : emr éderdi 192b/3
ایتسم : ètsem 195a/6	ایتمکه : ètmegi 214a/
ایرشدیلر : èrişdiler 301b/11	ایتدیلر : ètdiler 242a/12

1. 1. 1. 3. 2. İç Seste Kullanımı

“ye” (ی) ile gösterilen örnekler:

بیش : bêş 194a/3	دیدکلری : dèdükleri 235a/10
دیرسن : dèrsen 289a/9	کیجه سی : gècesi 237b/6
ییلی : yèli 243b/6	نیره سینّه : nèresine 202b/11
ییکدُر : yègdür 235b/3	یَدی : yèddi 193a/5
ییمکه : yèmege 261a/1	ییمک اولور : yèmek olur 237a/17
ویرورلر : vèrürler 239a/9	ییرلرن : yèrlerün 215b/9
ییرلویه : yèrlüye 208b/9	ییرلر : yèyerler 243b/8

İşaretsiz olarak gösterilen örnekler:

اتمكى : ètmegi 226a/10	كچت ويرمز : gèçit vermez 293a /15
يديلر : yèdiler 306/10	يلي : yèli 262b/4, 306/10

1. 1. 1. 4. “ı” Ünlüsünün Yazılışı

1. 1. 1. 4. 1. Ön Seste Kullanımı

Elif (ا) ile gösterilen örnekler:

ارماقلىرى : ırmaqları 283b/14	اسسى : ıssı 243b/11

“ye” (ی) ile gösterilen örnek:

يىلدوز : yılduz 298b/17

Elif + ye (ى) ile gösterilen örnek:

ايشق : ıışık 299a/4

1. 1. 1. 4. 2. İç Seste Kullanımı

“ye” (ی) ile gösterilen örnekler:

گناهلىرىنى : günāhlarını 219b/15	قاتمىنجه : qatmayınca 247a/13
قىلچى : kılcı 281b/5	نوش قىلدیلر : nūş kıldılar 303a/14

Esre (ة) ile gösterilen örnekler:

اطرافىڭ : eṭrafınıṭ 198b/8	مغاره سنده : mağarasından 291a / 15

اورثاسنده : ortasında 246/13

İşaretsiz olarak gösterilen örnekler:

خَلْقِي : halkını 306b/1	حسابنجه : hisābınca 200a/8
أوغلنه : oğluna 199a/1	قلاالر : kıllalar 195b/15

1. 1. 1. 4. 3. Son Seste Kullanımı

Genellikle “esreli ye” (ي) ve “ye” (ی) ile yazılmıştır.

خَلْقِي : halkı 222a/5	هَوَاسِي : havāsı 208/8
صُوي : şuyı 258b/5	مَزَارِي : mezārı 250a/17
أُولِيْدِي : olaydı 259b/11	قِرْلَدِي : kıırıldı 197b/12

1. 1. 1. 5. “i” Ünlüsünün Yazılışı

1. 1. 1. 5. 1. Ön Seste Kullanımı

Elif + ye (ی) ile gösterilen örnekler:

ايچنده : içinde 196b/4	ايچُون : içün 192a/2
ايشلرلر : işlerler 283a/1	ايلرُوسُوردي : ilerü sürdi 207a/17
ايكيوز : iki yüz 270b/10	ايلتديلر : iletdiler 219b/5
ايله : ile 256a/11	ايچرلر : içerler 224b/1
اينجه : ince 202b/6	ايكندي : ikindi 192a/15

ایکینہ : igne 281a/9	ایکسینی : ikisini 192a/1
اینمینگه : inmeyince 224b/13	

Nadir de olsa esreli elif (ا) de kullanılmıştır:

إخراج ایلدی : iḥrāc eyledi 190a/7	امدی : imdi 203b/16

Elif (ا) ile gösterilen bir tek örneğe rastlanmıştır:

اپنی : ipini 214b/9

Esre (ِ) ile gösterilen bir tek örneğe rastlanmıştır:

کمسئلر : kimseler 303a/13

1. 1. 1. 5. 2. İç Seste Kullanımı

“ye” (ی) ile gösterilen örnekler:

بیلْمَك : bilmek 301a/1	دَرینلِکِن : derinligin 301a/1
دیلْدِی : diledi 260a/8	گیتدیلر : gitdiler 301b/8
یْدیلر : yédiler 306b/10	

Esre (ِ) ile gösterilen bir tek örneğe rastlanmıştır:

دوزْمِشْدِی : düzmişdi 258b/5

İşaretsiz olarak kullanımı:

بر : bir 283a/7	ساحلنده در :. sāhilindedür 306b/8
شهرنده در : şehrindeür 308b/12	

1. 1. 1. 5. 3. Son Seste Kullanımı

Genellikle “esreli ye” (ي) ve “ye” (ى) ile yazılmaktadır.

مىلى : meyli 196/b2	اللى : elli 216b/14
هَرَبْرِى : herbiri 229b/14	دورى : devri 224a/1
سَروى : servi 258b/7	أوزمى : üzümi 232a/5
يَدَى : yèddi 193b/6	يىرلرى : yêrleri 221b/10
يُوزينى : yüzini 203b/3	

1. 1. 1. 6. “o” Ünlüsünün Yazılışı

1. 1. 1. 6. 1. Ön Seste Kullanımı

Elif + vav (او) ve ötreli elif + vav (أُ) ile gösterilen örnekler:

أولقد ه : olduqda 249a /2	اولان : olan 247b/11
أوتوز : otuz 248a/10	اوتليوب : otlayup 260b/14
أولوغى : oluğı 191a/14	اوتوز : otuz 193b/6
أوغلى : oğı 248b/5	اوتى : otı 255a/11

اوقوردی : oқurdı 196/8	اوقۇدى : oқudı 247b/9
اۇرتاسىندە : ortasında 248a/15	اورىيە : oraya 194a/7

1. 1. 1. 6. 2. İç Seste Kullanımı

Vav (و) ilen gösterilen örnekler:

چوقدر : çokdur 190b/7	دوستلغە : dostlığa 228b/16
دولو : dolu 286b/7	دولاب : dolab 244a/12
قوڭۇ : қоңу 195a/10	نوش قىلدىار : nūş qıldılar 303a/14
شول : şol 255a/14	شوملىغىدىن : şomlığından 212b/7
يوغۇرت : yoğurt 231a/2	يولداشى : yoldaşı 263a/12
زور : zor 247b/7	

Ötre (ُ) ve vav (و) ile gösterilen örnekler:

كۇندۇردى : gönderdi 257a/1	ليمۇن : limūn 244a/2
نام بۇلدىلار : nām buldılar 192a/3	سۇفرەسى : sofrası 267a/17
يۇغۇن : yoğun 202b/5	يۇقىش : yoxış 275b/3
يۇلىندىن : yolından 268b/2	يۇقسە : yoksa 275/7

İşaretsiz gösterilen örnekler:

نەقسان : noqşān 265b/11	نقطە دىن : noqtadan 203a/8

طېراقدن	: toprakdan 265a/14

Sadece ötre (ُ) ile gösterilen örnekler:

صكره	: sonra 197b/6	طقوز	: toköz 193b/14

1. 1. 1. 7. “ö” Ünlüsünün Yazılışı

1. 1. 1. 7. 1. Ön Seste Kullanımı

Ötreli elif + vav (أو) ile gösterilen örnekler:

أوكوز	: öküz 206b/4	أولوم	: ölüm 281a/3
أوته سي	: ötesi 277a /6	أولچمه	: ölçmege 267b/13
أويله	: öyle 282a/5		

Elif + vav (او) ile gösterilen örnekler:

اوكلرنده	: önlérinde 202a/7	اوكوز	: öküz 206b/1
اوكنه	: öñine 189b/1	اوته	: öte 299b/1

1. 1. 1. 7. 2. İç Seste Kullanımı

Ötre (ُ) ve vav (و) ile gösterilen örnekler:

بويلجه	: böylece 268a/3	دورت	: dört 276b/8
دوكلور	: dökülür 283b/8	كولكسند ه	: gölgesinde 305a/5
كوز	: göz 308b/15	كتريسندن	: köprisinden 292a/12

كُوشَكْ : köşkün 305b/14	سُيْلَمَشْدُر : söylemişdür 276b/13
سُوز : söz 276b/1	

Vav (و) ile gösterilen örnekler:

دُورْت : dört 294a/8	كُوكِن : gökini 279b/9
كُورِنُور : görünür 276b/6	كُيُوك : köyün 277a /1
كُوكِنَه : kökine 282b/14	شُيْلَه : şöyle 276a/8
طُوكْمِش : tökmiş 282b/1	تُوكُلُور : tökülür 287a/14

1. 1. 1. 8. “u” Ünlüsünün Yazılışı

1. 1. 1. 8. 1. Ön Seste Kullanımı

Elif + vav (و) ile gösterilen bir tek örneğe rastlanmıştır:

اُورْسَه : ursa 287a/17

Ötreli elif + vav (و) ile gösterilen örnekler:

اُوْغَرَر : uğrar 194a/7	اُوجُوزْلُقْدُر : ucuzlukdur 208b/10
اُوسْتَادَه : ustāda 283a/10	اُولُوسَاتِي : ulusātı 227a/11

Üstün işaretli elif + vav (و) ile gösterilen bir örneğe rastlanmıştır:

اُوجْدَه : evcde 280a/9

1. 1. 1. 8. 2. İç Seste Kullanımı

Vav (و) ile gösterilen örnekler:

قويون : koyun 221a/11	قېوجسى : kapucısı 233b/9
يواىى : yuvası 221b/7	قيولر : kuyular 283b/11
قارشوسنده : karşusunda 241a/1	بولونور : bulunur 246a/8
يوجالكي : yüceligi 277b/1	

Ötre (ئ) ve vav (و) ile gösterilen örnekler:

دوينجه : doynca 280a/13	بغلنوب : bağlanup 286b/6
سالور : şalur 244a/1	صويى : şuyı 280a/12
يؤمرته : yumurta 260b/16	اوزون : uzun 244a/1

İşaretsiz gösterilen örnekler:

بچوق : buçuq 268b/11	آزچق : azcuq 288a/10
حبوبات : ħubūbāt 208b/11	

1. 1. 1. 8. 3. Son Seste Kullanımı

Vav (و) ile gösterilen örnekler:

بو : bu 218b/3	الچقلو : alçaqlu 251b/4
قاپو : kapu 191a/5	قناتلو : qanatlu 191a/4

قويو : kuyu 207a/5	يوقارو : yuqaru 244a/12

1. 1. 1. 9. “ü” Ünlüsünün Yazılışı

1. 1. 1. 9. 1. Ön Seste Kullanımı

Elif + vav (و) ile gösterilen örnekler:

اوزرندە : üzerinde 235b/10	اوچ : üç 190b/1
اوزولوب : üzölüp 214b/9	اوزوم : üzüm 218a/13

Ötre (ُ) ve vav (و) ile gösterilen örnekler:

اوستندن : üstinden 191a/16	اوچۇنچى : üçüncü 258b/11

Ötre (ُ) ile gösterilen örnekler:

حُكم : hükm 227b/17

İşaretsiz gösterilen örnekler:

جملدن : cümleden 221b/2	بيوك : büyük

1. 1. 1. 9. 2. İç Seste Kullanımı

بۈيۈكدۈر : büyükdür 228b/4	بیلۈرلردی : bilürlerdi 301b/12
دۈرلۈدۈر : dürlüdü 280b/12	کندوی : kendüyi 221a/7
اوگۈز : öküz 206b/6	

1. 1. 1. 9. 3. Son Seste Kullanımı

ديو : dèyü 282b/14	فائده لو : fā'idelü 281/2
كيرو : gèrū 302b/2	انجو : Īncü 260b/17

1. 1. 2. Ünsüzlerin Yazılışı

1. 1. 2. 1. “ç” Ünsüzünün Yazılışı

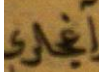
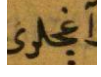
1. 1. 2. 1. 1. Ön Seste Kullanımı

Metnimizde “ç” ünsüzü ön seste “çim” (چ) harfi ile yazılmıştır.

چئملمر : çeşmeler 288a/14	چئمماق : çaçmak 283a/9
چايندن : çayından 265a/5	چنارنك : çināruñ 261/5
چلمكلر : çölmekler 295a/16	چوبن : çoban 260b/16
چراغ : çırāğ 299a/3	چهرلر : çehreler 199a/1
چوق : çok 288a/13	چكلوب : çekülüp 295a/3
چونكه : çünkü 288b/6	چقار : çıkar 289b/16
چكلمش : çekilmiş 256b/1	چراغيله : çırağıyla 238a/12
چالدي : çaldı 207a/4	چاموردن : çamurdan 189a/11
چتين : çetin 252a/5	چوره سي : çevresi 190a/10

1. 1. 2. 1. 2. İç Seste Kullanımı

İç seste “ç” ünsüzünü karşılamak için genellikle “çim” (چ) harfi kullanılmasına rağmen nadiren de olsa “cim ” (ج) ile yazılan örnekler de bulunmaktadır. Bu özellik aynı kelimenin farklı yazım şeklinin bir örneği olarak da karşımıza çıkmaktadır:

 :ağaçları 295/12	 ağaçları 190b/14

“çim” (چ) harfi ile gösterilen örnekler:

اچمه :açmağa 191b/10	الچق :alçağ 202b/2
اچلمش :açılmış 197a/13	باغچه لرندن :bağçelerinden 195b/10
بچاغله :bıçağla 231a/2	بچق :buçuk 220b/11
كچورمشلردر :geçürmüşlerdür 190a/4	كچمه سي :geçmesi 245b/17
شهرچه در :şehirçedür 207b/15	اكرچه :egerçi 188a/15
پنجه سنک :pençesinün 207a/4	قاچن :kaçan 197b/17
نچه :niçe 198b/10	كوچك :küçük 194b/11
كرپچدن :kerpiçden 210a/8	اچرلر :içerler 250a/12
اچنده :içinde 188b/3	اؤچنجي :üçinci 198b/14
اؤچمكه :uçmaga 191a/17	پارچه لر :parçalar 282a/14
اؤلچمكه :ölçmege 267b/13	

1. 1. 2. 1. 3. Son Seste Kullanımı

Son seste yer alan örnekler uzun ünlüye sahip kök olduklarından dolayı “ cim ” (ج) harfi ile yazılmışlardır:

اچ : aç 257a/5	أچ : ağaç 244a/14
كوج : göç 247b/6	

Son seste “ çim ” (چ) harfi ile yazılan örnekler:

برقاچ : birkaç 253a/1	أوچ : üç 254a/2
هيچ : hiç 289a/10	أوچ : avuç 219b/14

1. 1. 2. 2. “g” Ünsüzünün Yazılışı

Metnimizde ön iç ve son seste “ kef ” (ك) kullanılmıştır. Son seste bir tek örnekte “ üç noktalı kef ” (ك) kullanılmıştır.

1. 1. 2. 2. 1. Ön Seste Kullanımı

كلور : gelür 270b/13	كركدی : gerekdi 259b/10
كوردكده : gördükde 257a/2	كيرو : gèrü 257a/6
كوزدر : gözdür 244a/10	كميلرده : gemilerde 255b/11
كوچ : göç 247b/ 6	كوننده : gününde 252b/11
كتوروب : getürüp 247b/5	كبي : gibi 248b/15
كتوررلر : götürürler 249b/6	كيجده : gècede 251b/6

227a/14	güzer éder : كزرايدر	219b/15	günāhlarını : كناً هُـلرينى

1. 1. 2. 2. 2. İç Seste Kullanımı

241b/17	öñinde : اوكنده	239b/4	igirmi : ايكرمى
244a/14	çiçegi : چچكى	246a/6	yëgü : يىگو
244b/14	begleri : بكلىرى	244b/14	egerçi : اكر چه
249a/10	eteginde : اتيكنده	202b/5	yüksekliginde : بوكسكلكنده
253a/17	degüldür : دكلدر	251b/17	degirmen : دكر من
255a/12	nergisdür : نركس دُر	254a/17	hıfz étmege : حفظ اتمكه
257a/5	dögüşe : دوگشه	255a/16	büyügi : بيوكى
261a/1	etmegi : اتمكى	261a/1	yèmege : يمهكه

1. 2. 2. 3. Son Seste Kullanımı

262b/2	beg : بك

1. 1. 2. 3. “p” Ünsüzünün Yazılışı

Sadece Türkçe eklerde ve Farsça kelimelerde bulunan “pe” harfi metin içerisinde Arap- Fars ve Uygur yazı geleneğinin devamı olarak hem “ be” ب hem “pe” ث harfi ile karşılanmıştır. Özellikle Türkçe bazı kelime sonlarında “pe” yazılması gereken yerlerde “be” kullanılmıştır. Bunun en karakteristik özelliği olan “-up “ zarf-fiili daima “ be” harfi ile yazılmıştır.

1. 1. 2. 3. 1. Ön Seste Kullanımı

پنجره : pencere 191b/10	پاره : pāre 192b/4
پینیر : peynir 275b/6	پیغمبرک : peyğamberüñ 192b/7
پناه : penāh 195b/17	پادشاهلرندن : pādīšāhlarından 198a/2
پشداد : pişdād 206b/14	پنبه : penbe 207a/1
پنچه سنک : pençesinüñ 207a/4	پول : pul 209a/3
پشه سی : peşesi 213b/5	پیوسته در : peyvestedür 216b/16
پریشانلقلرین : perişānlıqların 219b/5	پیدا : peydā 192b/4
پاقرک : pākırūñ 281b/16	پارچه لر : parçalar 282a/14

Metnimizde yer alan ve bugün “pe” ث harfi ile karşılanan Türkçe iki kelimenin ön seste “be” ب harfi ile kullanıldığını tespit ettik.

برماغندن : barmağından 278b/6,289b/3	بیسمش : bişmiş 210a/8

1. 1. 2. 3. 2. İç Seste Kullanımı

قپۇلرندن : 219b/13	219b/13	220a/6	yapaydum : يپايدم
قارپۇز : 220a/14	220a/14	221b/12	arpa : آرپه
دېپە نك : 223a/5	223a/5	233b/9	qapucısı : قپو جسي
كۆپرى : 233b/14	233b/14	233b/17	kerpiçdür : كرپچدۇر
ipini : اپنى	214b/9	237b/7	toprak : طپراق
küpler : كوپلر	242a/13	247a/11	köprinüñ : كۆپرىنۇڭ
yaprakları : يپراقلىرى	295a/13		

İç seste “be” ب harfi ile yazılan örnek:

qablamışdur 191a/4	qablamışdur : قابلامىشلدۇر

1. 1. 2. 3. 3. Son Seste Kullanımı

Son seste daima “ be ” ب harfi kullanılmıştır.

delüp : دَلُوب	247b/8	248a/5	bağlayup : باغليوب
gelmeyüp : گلمئوب	249a/3	251b/7	varup : واروب
bırakup : براقوب	257b/8	260b/14	otlayup : اوتليوب
yoğırup : ويوغروب	283a/4	292a/8	erüp : ايروب
incinüp : انجنوب	303a/16	306a/4	yanup : يانوب
münāsib : مُناسيب	214a/4	232b/2	şāhib : صاحب

1. 1. 2. 4. “s” Ünsüzünün Yazılışı

Türkçe kelimelerde “s” ünsüzünü karşılamak için kalın sıradan ünlüler ile “sad” (ص) ince sıradan ünlülerle “sin” (س) harfi kullanılır. Metnimizde Türkçe kelimelerde bulunan “s” ünsüzü genelde kalın sıradan ünlüye sahip olan kelimelerde “ sad ” (ص), ince sıradan ünlüye sahip olan kelimelerde “sin” (س) ile yazılmıştır. Buna karşın kelime tabanına gelen eklerde kalın sıradan veya ince sıradan olması hususiyetine bakılmadan daima “sin” (س) harfi ile karşılanmıştır.

1. 1. 2. 4. 1. Ön Seste Kullanımı

“ sin ” (س) harfi ile yazılan örnekler:

سَقِي : sāki 298a/6	سُحُولَت : suhūlet 200a/16
سَمَت : semt 204b/5	سَاكِن : sākin 205b/12
سَكْسَن : seksen 205b/16	سَوَزَلِرَنَه : sözlerine 206b/11
سُوَيْلَك : söylen 207b/2	سُورْدِي : sürd 207a/17
سَنَه : sene 208a/11	سَدِي : sedi 243b/3
سَرِين : serin 210b/3	سِيَاه : siyāh 210b/8
سُورُولْدَكْدَه : sürüldükde 210b/10	سَرَحَدِيدُر : serḥaddidür 210b/15
سُنِّي : sünnī 216a/16	سَرْدَدُر : serddür 221a/10
سَكْز : sekiz 212a/2	سَرُو : serv 224b/12
سَرَاي : sarāy 213b/3	سَبَبْدَن : sebebden 200a/17
سَن : sen 214a/11	سَرْمَايَه دُرْلَر : sermāyedürler 243b/10

“ şad ” (ص) harfi ile yazılan örnekler:

صُكْرَه : şoṅra 213b/14	صُويْنَدَن : şuyından 189b/15
صَيْدِي : şaydı 300b/7	صَالْدِي : şaldı 301a/1
صَنْعَاتِلَر : şan‘atlar 307b/8	صَبَاح : şabāḥ 189b/17
صَاتُون : şatun 193a/1	صَدَقَه دَر : şadaḡadur 196b/15
صَرْف : şarf 305a/12	صَاغ : şaḡ 202a/6
صَارِي : şarı 244a/14	صَاقِلَر : şaqlar 215b/17
صَاوُغَه : şavuḡa 218b/9	صَفَه سِي : şofası 228b/3

Kalın ünlülü olup “ sin ” (س) harfî ile yazılan örnekler:

سَحْرَه لَرِي : saḡraları 306a/17	سَرَاي : sarāy 308a/5
سُوقَاقِلَرِي : soḡaqları 245b/16	سَاَزْكَارْدَر : sāz-kārdur 208b/9

1. 1. 2. 4. 2. İç Seste Kullanımı

“ sin ” (س) harfî ile yazılan örnekler:

جُمْلَهْسِي : cümlesi 203a/9	قِسْم : kısm 203a/8
اَكْسَه سِنَه : eṅsesine 203b/4	اَكْسِيَه : eksiye 203b/7
اِيَكْسِيَنَه : ikisine 204a/14	اَوْرْتَاْسِنَدَه : ortasında 204b/2
اَكْسُوك : eksük 189a/1	حِسَاب اُولْنِمِسِنَه : ḥisāb olunmasına 205b/17
مُسْلِمَانِلَرَه : müslimānlara 205b/16	مَسَافَتِي : mesāfeti 206a/1

207a/4	pençesinüñ : پنجه سِنَك	206a/6	ekilse : اكلسه
207a/14	kimse : كمسه	207a/12	kilisāye : كليسايه
246a/16	medreseler : مدرسلر	208b/8	dürüstdür : درستدر
210b/6	yüksekdür : يوكسدür	210a/ 15	déseler : ديسه لر
213a/13	ıssı : اسى	213a/13	eser : أسر
214a/11	istemez : استمز	213b/11	yèddisi : يدّيسى
211b/13	üstinde : اوستنده	211a/8	kendüsi : کندوسى
215b/17	ḥastalık : خستلق	213a/2	neslinden : نسلندن
223b/11	anasınüñ : اناسينك	221b/14	elmasından : الماسى
246a/7	esmer : اسمر	225b/12	bestedür : بستدür

İç seste “şad” (ص) harfî ile yazılan örnekler:

298a/1	aşla : اصلا	302b/7	arşası : عرصه سى
192a/4	aşılđa : اصلده	265b/11	noqşān : نقصان
234b/7	qışşalar : قصه لر	198b/7	maqşada : مقصده
198a/12	taşarruf : تصرف	300b/2	qaşaba : قصبه

1. 1. 2. 4. 3. Son Seste Kullanımı

Bir tek örneğimiz mevcuttur ve kalın sıradan ünlüye sahip olmasına rağmen “sin” (س) harfî ile yazılmıştır.

أَرَس : Aras 272b/9

Bunların dışında “ş” ث sesi Türkçe kökenli kelimelerde kullanılmayıp sadece Arapça ve Farsça kelimelerde kullanılmaktadır.

أَشْرَنْدَنْ : eşerinden 189a/17	اكثر : ekşer 190a/9
مُثَالِث : müşelles 275b/15	إِرْثِي : ırşımız 196b/14
تَلْثِيْن : selāşīn 192b/17	مِثَالِنْدَه : mişālinde 276a/3
حَدِيث : ḥadīṣ 210b/14	مُلَوِّث : mülevves 279a/10

1. 1. 2. 5. “t” Ünsüzünün Yazılışı

1. 1. 2. 5. 1. Ön Seste Kullanımı

Metinde “te” (ت), “tı” (ط) ve “dal” (د) harflerinin yazımında tutarlılık olmadığı görülmektedir. Genellikle kalın sıradan ünlülerle ön seste “tı” (ط), ince sıradan ünlülerle “te” (ت) kullanılmıştır.

“tı” (ط) harfi ile gösterilen örnekler:

طَاغِلْدِنْ : tağlardan 224a/10	طَقْسَان : toqsan 203a/8
طُولُودَنْدِر : tołodandur 283b/5	طَاشْرَه : taşra 283b/1
طِپْرَاق : topraq 237b/7	طُوغُورَه : toğura 287b/1
طُوغُورُ : toğru 269b/14	طُورُورْكَن : tūrurken 197b/10
طَاش : taş 198a/17	طِلْسِم : tılsım 213b/5
طَبِيب : tabīb 217b/16	

Ön seste “te” (ت) harfi ile yazılan örnekler:

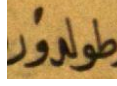
224a/13	taşarruf : تصرف	209b/16	tahtı : تختی
210a/12	tamam : تمام	235a/17	temür : تمور
214a/14	terk etmek : ترك ايتمك	208b/12	tuḥum : تخم
245b/17	temiz : تمیز	230a/14	Türk : ترك
252b /12	ticārete : تجارتہ	212b/16	tūrunc : تورنج

Aşağıda yer alan iki örneğimizde -bunlardan biri aynı zamanda ünsüz ikizleşmesi örneği (deppe) olarak da gösterilir- ön seste yer alan “te” (ت) harfi tonlularak “dal” (د) harfine dönüşmüştür.

188b/11	deppeler : دپہ لَر	282a/7	dürlüdür : دۇرلۇدۇر

Metin içerisinde yer alan ikili yazıma örnekler (t-d)

292a/16	tökülür : تۆکۈلۈر	283b/ 9	dökülür : دۆکۈلۈر
235a/1	temür : تمور	280b/7	demür : دمۈر
256b/13	tutmuşdı : تۇتمۇشدى	301b/12	ṭutarlar : طۇتارلار
255a/3	davara : دۋارە	255a/9	ṭavar : طۋار

 :dolu 286b/7	 :toludur 224a/17

1. 1. 2. 5. 2. İç Seste Kullanımı

İç seste genel olarak “te”(ت) harfi ile yazılmıştır:

التتده : altında 292b/14	آلت : altı 293a/13
آتمي : atımı 294b/2	التوندur : altundur 295a/16
أورتالقه : ortalıkda 298b/3	اتوز : otuz 298b/11
ايتدكده : ëtdükde 295a/3	اوته : öte 299b/1
ققي : katı 293a/10	كتابلرنده : kitablarında 294b/15
ولايتندن : vilāyetinden 292b/9	صورتدرلر : şuretdürler 295b/8
يتمش : yëtmiş 298a/4	اوتورur : oturur 298a/7
أوزاتمشدur : uzatmışdur 299b/4	إلتورلر : iletürler 300b/4

İç seste “tı” ط harfi ile yazılan örnekler:

خاطرندن : hâtırından 197b/17	سلطانلری : sulṭānları 198a/8
اطرافده : eṭrāfda 198b/13	نقطه دن : noqṭadan 203a/8
شیطان : şeyṭān 210b/10	لطیف : laṭīf 216a/7

1. 1. 2. 5. 3. Son Seste Kullanımı

Kalın sıradan ünlüye sahip kelimeler genel olarak “te” ت ile yazılmıştır:

آت :at 300b/16	جَنَّت : cennet 304b/15
حَرَكَة :ḥareket 306/1	دُورْت : dört 300b/12
حُبُوبَات :ḥubūbāt 301a/16	عِمَارَت : ‘imāret 302b/16
اوت : ot 234a/17	

Son seste “tı” ط harfi ile yazılan örnekler:

خط : ḥaṭ 202b/15	متوسط : mutavasıṭ 213a/7
وسط : vasaṭ 234b/11	

1. 1. 2. 6. “η” Ünsüzünün Yazılışı

Ön ses durumunda bulunmayıp sadece iç ses ve son ses olarak kullanılan “η” ünsüzü genellikle “kef” (ك) harfi ile yazılmıştır.

1. 1. 2. 6. 1. İç Seste Kullanımı

اَنَا : aṇa 279a/1	أَنُجِّلَا : anuṇḷa 190a/1
أَنَاسِنُج : anasinuṇ 255a/5	دَكْز : deṇiz 292a/14
بُوَا : buṇa 204b/11	صَكْرَه : şoṇra 280a/5
بَكْزَر : beṇzer 237a/16	اَكْسَه سِنَه : eṇsesine 203b/4
سَا : saṇa 286b/15	

Bir örneğimizde “üç noktalı kef ” (ﻙ) kullanılmıştır ve aynı zamanda ikili kullanım örneği olarak da karşımıza çıkmaktadır.

 : siṇegi 242a/9	 : siṇek 242a/ 14

1. 1. 2. 6. 2. Son Seste Kullanımı

Daha çok ilgi durum ekiyle kullanılan bu ünsüzün kullanım örnekleri şunlardır:

التونك : altunuṇ 280b/12	بيك : biṇ 192b/14
شهرُك : šehrüṇ 192b/11	كتابك : kitabuṇ 236a/14
سويك : söylen 207b/ 2	عموزآك : ʿammūzāden 214b/1
چايك : çayuṇ 252b/6	بالغك : balıḡuṇ 260b/16

1. 1. 3. Bazı Eklerin Yazılışı

Metin içerisinde eklerin yazılışında belli bir kural söz konusu değildir. Bu istikrarsız yazı şeklinden dolayı aynı ekin bazen kelime tabanına bitişik bazen de ayrı yazıldığı görülmektedir.

1. 1. 3. 1. +lar / +ler Çokluk Eki

Kalın sıradan kelimelerle bitişik yazılma oranı ince sıradan ünlülerle ayrı yazılma oranına göre daha yüksek olan bu ek, kendinden önce yer alan güzel he (◌e) den sonra kelimenin kalın ya da ince ünlüye sahip olma özelliğine bakılmadan - bir örnek dışında (ḥān-ḳāḥlar 191b/7)- ayrı yazılmıştır.

Ayrı yazılan örnekler:

قلعة لـ : 252b/9	ميو ه لردن : meyvelerden 248a/6
چشمه لـ : 226a/9	كوره لرك : kûrelerüñ 245a/14

Bitişik yazılan örnekler:

التونجيلر : altuncılar 226a/6	باغلر : bāğlar 220a/13
كويلر : köyler 225a/7	دينلر : dīnler 228b/15

1. 1. 3. 2. +de / +da Bulunma Durum Eki

Metin içerisinde sadece tonlu şekilleri kullanılmıştır. Ayrı yazılmakla beraber bitişik yazılan örnekleri de bulunmaktadır.

Ayrı yazılan örnekler :

خانه ده : hānede 306a/1	دره ده : derede 188b/5
سنة ده : senede 196a/14	

Bitişik yazılan örnekler:

کتابلرنده : kitāblarında 295a/9	گيجه ده : gēcede 251b/6
جنوبنده : cenūbında 300a/5	ولایتده : vilāyetinde 300b/2

1. 1. 3. 3. +den / + dan Ayrılma - Çıkma Durum Eki

Daima tonlu şekilde yazılan bu ek, ünsüz uyumuna bağlı değildir. Eklendiği isim tabanlarına hem bitişik hem de ayrı yazım örnekleri bulunmaktadır. Ayrı ve bitişik yazım noktasında dikkat çekici olan durum, genellikle güzel h (ه) ile biten kelime tabanlarından ayrı , kalın sıradan ünlülere sahip kelime tabanlarına ise bitişik yazılmasıdır.

Ayrı yazılan örnekler:

کُشته دَن : küşteden 192b/14	درجه دَن : dereceden 200a/17
دائرة دَن : dā'ireden 203a2	کمسّه دَن : kimseden 214b/8
دره دَن : dereden 287b/17	طشرة دَن : taşradan 302a/1

Bitişik yazılan örnekler:

چايدَن : çaydan 232b/8	ولايتتَن : vilāyetinden 234a/12
آيدمن : adımdan 188b/10	قوتلرندن : kuvvetlerinden 244b/17

1. 1. 3. 4. + dur / + dür Bildirme Eki

Metin içinde ekin sadece tonlu şekli kullanılmıştır. Ünsüz uyumuna bağlı değildir. Kalınlık-incelik uyumuna bağlı olan ek, dudak uyumuna aykırıdır. Hem bitişik hem de ayrı yazılmış şekilleri mevcuttur.

Ayrı yazılan örnekler:

حدودنده دُر : ħudūdundadur 295b/1	اراسنده در : arasındadur 192a/9
بچینجی دُر : biçincidür 259a/16	دَره دُر : deredür 192a/9
اُوره دُر : üzredür 193a/4	قَصَبَه در : қаşabadur 210b/7

Bitişik yazılan örnekler:

خوشدُر : hoşdur 189a/2	لازمدر : lāzımdur 203a/11
چوقدُر : çoқdur 200a/12	قافیدر : kāfīdūr 204b/10

1. 1. 3. 5. + lar / + ler Çokluk 3. Kişi Eki

Metin içerisinde genellikle bitişik yazım şekline sahip örnekleri bulunan eklerden biridir. Ayrı yazım örnekleri de bulunmaktadır.

Ayrı yazılan örnekler:

ایده لر : edeler 202b/13	یوله لر : yolalar 202b/14
طوره لر : turalar 243b/12	

Bitişik Yazılan Örnekler:

کازمیشلر : kazmışlar 248b/16	ایرشدیلر : ərışdiler 301b/11
قودیلر : qodılar 223b/13	دؤزدیلر : düzdiler 260b/3
کوردیلر : kurdılar 189a/7	

1. 1. 3. 6.+ I / +sI Teklik 3. Kişi İyelik Eki

Metin içerisinde sadece ayrı yazım örnekleri bulunan bir ektir.

بعضى سى : ba'zısı 246b/4	قلعه سى : ҡal'ası 256/15
ميوه سى : meyvesi 257a/12	چوره سينده : çevresinde 258b/16
قبله سى : kıblesini 198b/9	جزيره سينده : ceziresinde 278b/3

1. 1. 3. 7. +nuñ / +nün İlgi Durum Eki

Belli örnekler dışında imlâ kurallarına bağlı olarak bitişik yazılmıştır.

Ayrı yazılan örnekler:

دريآچه نك : deryāçenüñ 301a/1	خانه نك : Һānenüñ 189a/11
مغارہ نك : mağāranuñ 257b/17	قوفه نك : Kūfe'nüñ 207a/13

Bitişik yazılan örnekler:

آياغينك : ayağınuñ 189a/17	طاغينك : ƭağınuñ 194b/7
طرفك : ƭarafuñ 194a/6	زمينك : zemīnuñ 199b/14

1. 1. 3. 8. +ları / +leri Çokluk 3. Kişi İyelik Eki

Genellikle kelime tabanından ayrı yazılan bu ekin, bitişik yazım örnekleri de bulunmaktadır:

Ayrı yazılan örnekler:

227a/1 : қағабалары : قصبه لری	202a/ 7 : арқаларына : آرقه لرینه
277b/12 : қысқалары : قِصّة لری	304b/3 : нөқталары : نقطه لری

Bitişik yazılan örnekler:

244b/14 : begleri : بكری	196b/5 : мақамларидур : مقاملریدر
258a/15 : dödükleri : ديدکری	192a/15 : nāmları : ناملری

1. 1. 4. Bazı Bağlaç ve Edatların Yazılışı

1. 1. 4. 1. “dağı” Bağlacı

“dağı” bağlacı, metinde “ol dağı” söz kalıbı şeklinde yer alan örneklerde bitişik yazılmıştır.

اولداخی : ol dağı 216a/16, 188a/13...

1. 1. 4. 2. “kadar” Edatı

Bu konu, iki başlık altında ele alıp değerlendirilmiştir.

“ne kadar”

Miktar zarfı olan kullanılan “ne kadar” söz kalıbı, metin içerisinde 9 yerde geçmekte olup istisnasız bir şekilde bitişik yazılmıştır.

نقدر : ne kadar 207a/17, 234a/16...

“ol kadar”

Metin içerisinde 23 yerde geçen “ol kadar ” söz kalıbı istisnasız bir şekilde bitişik yazılmıştır.

اولقدر : ol kadar 198a/9, 230b/14...

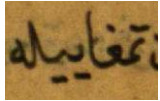
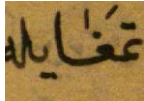
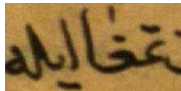
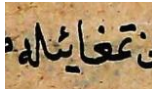
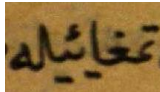
1. 1. 4. 3. İle / + (y) (ı) la / + (y) le Edatı

Metnimizde “ile” edatı +(y)ıla, +(y)la, +(y)le gibi farklı yazım şekilleriyle karşılanmıştır. “ile” edatı da genellikle kelime tabanına bitişik yazılmış olsa da metinde ayrı yazılmış örnekleri de mevcuttur. Çok değişik yazım şekilleri bulunan bu edat, cümlelerin bağlamına göre ve aldığı ünlülere göre okunmuştur.

İyelik eki alan örneklerde “y” yardımcı sesi getirilerek “birliktelik” anlamına vurgu yapılmış bu da diğer kullanımlardan farklılığı yansıtmak açısından önemlidir.

کثیره : kişile 191b/17	نمازیله : nemāzıyla 192a /17
طیراغیله : toprağıla 189b/2	ظلمیله : zulmıyla 206a/12
صُولریله : şularıyla 290a/13	سببیلله : sebebiyle 189a/2

“ile” edatının aynı kelimedeki bile çok farklı yazım şekilleriyle görmek mümkündür.

 : tamğayıla 218b/15	 : tamğayla 211b/2
 : tamğayıla 216b/13	 : tamğayıla 222b/14
 : tamğayıla 231b/1	

1. 1. 4. 4. “(i)çün” Edatı

Son çekim edatı olan “içün” kelimesinde ses düşmesi görülmektedir. Ünlü düşmesinin meydana geldiği örneklerde “çün“ şeklinde ve bitişik yazılmıştır. Bitişik yazılmış örneklerinin yanı sıra nadir de olsa “içün” şeklinde (ايچۇن) ayrı yazım örnekleri bulunmaktadır.

Bitişik Yazılan şekiller:

خەقچۇن : haqqıçün 210a/14,15	انطا کلیساسیچۇن : Anṭākiye Kilisāsıçün 190b/13

Ayrı yazılan örnekler:

ايچۇن سھولەت suhūlet içün 204a / 6	کەندۈسى ايچۇن kendüsi içün

1. 1. 4. 5. “ki” Bağlama Edatı

Metin içerisinde çok sık kullanılan bu edat istisnasız ayrı yazılmıştır.

تاشدن كە taşdan ki 240a/9	ھەر كىم كە her kim ki 242b/14

1. 1. 4. 6. “kim” Bağlama Edatı

Bu edat daima ayrı yazılmıştır.

نېجە كىم nice kim 256a/17	بىلگىل كىم bilgil kim 203b /16

1. 1. 5. Harekeli Yazım

Genellikle harekesiz olarak yazılmış bir metindir. Aynı kelimeler veya ekler metnin herhangi bir yerinde harekelendirilmişse metnin diğer kısımlarında

harekelendirme yapmaktan kaçınılmıştır. Harekeler Arapça ayet ve hadislerde, bazı Türkçe ve Farsça kelimelerde kullanılmıştır.

1. 1. 6. Şedde (َ) Kullanımı

Arapçada aynı türden iki ünsüz yan yana geldiğinde bunlar birbirine kaynaşmış gibi kabul edilir. Harf tek olarak yazılıp üzerine konulan ünsüzü çift okutmak için üzerine şedde işareti konur. Türkçe kelimelerde ise genellikle aynı iki ünsüz yan yana bulunmaz. Ancak çok az da olsa aynı iki ünsüzün yan yana geldiği kelimeler vardır. Yine kelimenin sonuna ek getirildiğinde benzer durumla karşılaşmak mümkündür. Arapçada böyle durumlarda sessiz harfi iki defa okutmak için şedde (َ) adı verilen bir işaret kullanılmaktadır. Osmanlıca imlâsında şedde işareti kullanmak yerine aynı sessiz harf iki defa yazılır.

Aşağıdaki örneklerde yer alan Türkçe kelimelerde iki sessiz harf bulunmasına rağmen sessiz harf iki defa değil bir defa yazılmıştır. Yazılması gereken ikinci sessiz harf yerine şedde işareti kullanılmıştır.

دَپَہ : deppe 236a/6	اَسَی : issı 210b/2
يَدَي : yèddi 241a/10	سَكْز : sekkiz 194a/2

Aşağıda yer alan örnekte ise Türkçe bir kelime tabanına gelen eki karşılamak için şedde kullanılmıştır.

سُودَن : südden 189b/11

Metin içerisinde aşağıda yer alan ve Arapça özel isme gelen Türkçe eki karşılamak için de şedde işareti kullanılmıştır:

بَغْدَادَہ : Bağdād'da 206b/1

Metnin genelinde Arapça kaideye bağılı kalınarak bir sessiz harfı iki defa okutmak için şedde (ّ) işareti kullanılmıştır.

میسر : müyesser 254a/15	قصه لر : kışşalar 234b/7
خاصیتی : hāşşiyeti 279a/7	حجاجك : huccācınun 194a/6
تكبر : tekebbür 218b/3	كره : kerre 206a/1
منجم : müneccim 228a/3	غله : galle 306a/16

Şeddeli yazılması gereken fakat yazılmayan iki örneğimiz de Arapça aslına sadık kalınarak şeddeli okunmuştur.

عدايدوب : ‘add édüp 204b/1	اصح : eṣahh 214b/17

Metin içerisinde yer alan birkaç kelime hem şeddeli hem de şeddesiz yazılmış olup ikili yazım örneği özelliği göstermektedir. Bu kelimelerden şeddesiz olanları da çift okuma yolunu tercih ettik.

بی حد : bī-ḥadd 308b/8	بی حد : bī-ḥadd 207a/7
جَنَّة : cennete 278a/16	جَنَّتَن : cennetden 278b/4

1. 1. 7. Tenvin (ّ) Kullanımı

Arapça kelimelerin sonuna sâkin bir “nun” getirmek suretiyle oluşturulur. Okunuşta ortaya çıkan bu ses yazıda harfle gösterilmez. Hareke işaretlerini ikiye çıkarmaktan ibarettir. Sadece zamme işareti iki kat yazılmaz. Tenvinli fetha “+en,+an”, tenvinli kesre “+ın”+in”, zamme “+un,+ün” şeklinde okunur.

Metinde bulunan örnekler:

تَحْمِيناً : taḥmīnen 193b/5	تَقْرِيْباً : taqrīben 193b/5
عَقْلاً : ‘aqlen 210a/16	بِنَاءً : bināen 200a/13
حُشُوشاً : ḥuṣūṣan 220a-15	

1. 1. 8. Hemze (ء) Kullanımı

Arapçaya özgü seslerden biri olan hemze (ء) gırtlak çarpması sonucu oluşur. Farsça asıllı kelimelerde bulunmayan bir sestir. Metin içerisinde “ayn” ع işaretiyle birbirlerinin yerine kullanılmışlardır.

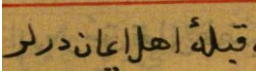
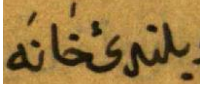
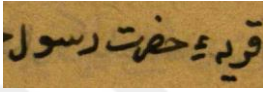
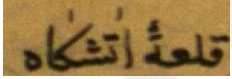
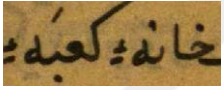
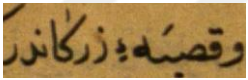
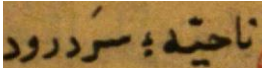
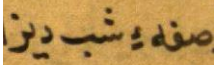
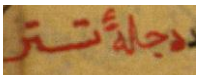
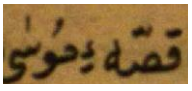
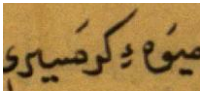
Metnin dikkat çekici bir özelliği de sonu güzel he (هـ) ile biten bazı alıntı kelimelerde +ı/+i belirtme durum ekini göstermek için hemzenin kullanılmış olmasıdır.

قَلْعَةً : ḳal‘a’yı 256b/7	كَعْبَةً : Ka‘be’yi 190b/12
تَرْكَةً : terekeyi 243b/13	كُورَةً : kūreyi 248b/1
نَامَةً : nāmeyi 257a/5	مِيشَةً : mīṣeyi 257a/11
چَشْمَةً : çeşmeyi 266b/8	مِیْوَةً : meyveyi 216a/9

Bir Türkçe kelimenin sonundaki +ı/+i belirtme durum eki de hemze ile ayrılmıştır.

صُؤً : şuyı 207a/5

Sonu ha-i resmiye (ه) veya “ye” (ی) ile biten kelimelerin üstüne hemze getirilerek izafet kesresi oluşturulmuştur.

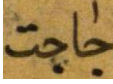
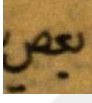
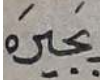
	: kıble-i ehl-i ĩmāndurlar	188b/1
	: bülendi-i hāne	191b/13
	: karye-i Hāzret-i Resūl	196b/16
	: Qal‘a-ı ateş-gāh	258b/13
	: hāne-i Ka‘be’yi	190b/15
	: qaşaba-ı Zerkān’dur	256a/4
	: Nāhiyye-i Serdrūd	229/5
	: şuffe-i şebdīz	268a/17
	: Dicle-i Tüster	288b/5
	: kışşa-ı Mūsā	234b/3
	: meyve-i germ-sīri	251a/3

1. 1. 9. Yazımı Yanlış Olan Arapça ve Farsça Kelimeler

1. 1. 9. 1. Arapça Kelimeler

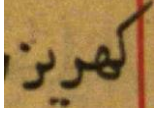
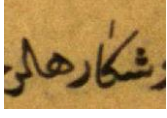
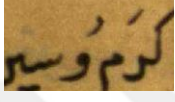
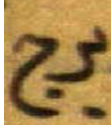
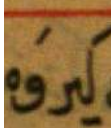
Metin içerisinde yazım yanlışlarının tespit edildiği örneklerde genelde noktaların ihmalinden kaynaklı olduğu görülmektedir. Metinde yer alan bu tür yanlış yazımların doğru şekli çeviri yazıda verilmiş olup dipnotta belirtilmiştir.

Arapça kelimelerde yazım yanlışının az olması bizi müstensihin bu dile hâkim olduğu yönünde bir sonuca da ulaştırabilmektedir.

Yanlış Yazım Şekli	Doğru Yazım Şekli
 : cācet 203b/13	حاجت : ḥācet
 : baʿşı 215b/9	بعض : baʿʿzı
 : becire 225a/10	بحيره : buḥayre
 : fāzl 251a/17	فاضل : fāzl
 : sūfīd 234a/1	سفید : sefīd

1. 1. 9. 2. Farsça Kelimeler

Aşağıdaki tabloda yazımı yanlış olan kelimelere yer verilmiştir.

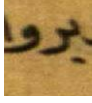
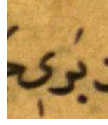
Yanlış Yazım Şekli	Doğru Yazım Şekli
 : kehriz 211a/2	: kariz : kariz
 : şikārehler 220a/15	: şikār-gāhlar
 : germ ü sir 221b/11	: germ-sir : germ-sir
 : biric 259a/17	: birinc : birinc
 : girve 247b/1	: gerive : gerive

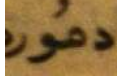
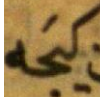
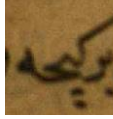
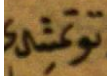
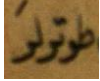
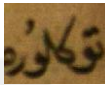
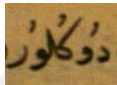
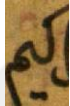
1. 1. 10. İkili Yazım Şekilleri

Metnimizde hem kelime hem de ek düzeyinde farklı yazım şekilleri bulunmaktadır. Bu yüzyıl düzeyinde bakıldığı zaman birçok eserde ikili hatta daha fazla farklı yazım şekliyle karşılaşmak mümkündür.

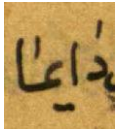
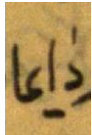
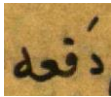
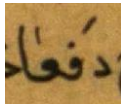
Metinde yer alan ve ikili yazım örneği özelliği gösteren ek ya da kelimeler, metinden fotoğraflanmak suretiyle gösterilmiştir:

İkili yazım şekline sahip Türkçe kelimeler:

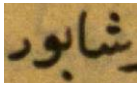
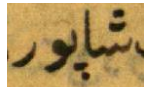
 : berü 264a/4	 : beri 242a / 13

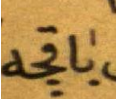
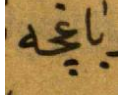
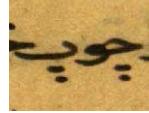
 : temür 235a/1	 : demür 280b/7
 : gēce 210b/ 3	 : gēce 301b/ 4
 : tutmışdı 256b/13	 : ıtarlar 301b/12
 : tökülür 292a/16	 : dökülür 283b/ 9
 : sıneği 242a/9	 : sınek 242a/14
 : kim 189b/9	 : kim 203b/16

İkili yazım şekline sahip Arapça kelimeler:

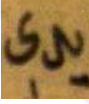
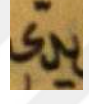
 : dāima 190a/5	 : dāimā 209a/2
 : def'a 190a/7	 : def' ā 249a/2

İkili yazım şekline sahip Farsça kelimeler:

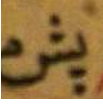
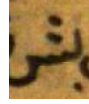
 : Şābūr 209b/10	 : Şāpūr 208a/7

 : bakçedür 241a/15	 : bağçe 195b/7
 : çüb 191b/3	 : çüp 195a/16

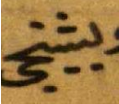
Metnimizde “yedi” sayısı, 5 örnekte şeddesiz ve kapalı “è “ ile yazılmışken 36 örnekte şeddeli ve kapalı “ è ”ile yazılmıştır.

 : yedi 245a/12,...	 : yèddi 271b/9,...

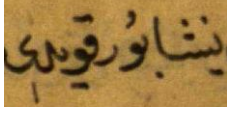
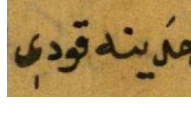
Metinde bir diğer yazım örneği “beş” sayısının yazımıyla ilgilidir. “beş” sayısı 15 örnekte ünlüsü olmadan yazılmıştır. 181 örnekte ise ünlüsü gösterilmiş olup kapalı e (è) ile yani “bèş” şeklinde yazılmıştır. Metindeki bu yazım özelliğine dikkat çekmek için bu yazım şeklini de bu başlık altında ele aldık.

 : bèş 306b/10	 : bèş 217a/17

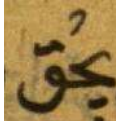
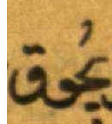
Aynı durum beş sayısının sıra sayı sıfatında da görülmektedir. Metin içinde 5 yerde ünlüsü gösterilmeden yazılmıştır.

 : bèşinci 199b/16	 : bèşinci 198b/16

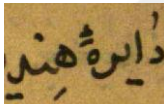
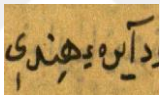
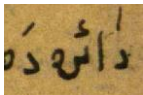
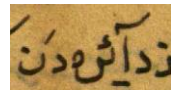
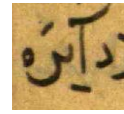
Metin içerisinde “adlandırmak ” anlamında kullanılan “ko-”fiili ikili yazım özelliğine sahip başka bir örneğimizdir. Eski ve yeni şeklin bir rekabeti olarak 4 yerde “kõdı ” , 7 yerde ise “kõydı ” şeklinde yazılmıştır.

 :Nişābūr koydı. 260a/16	 :Medīne koydı. 194b/4

Metin içerisinde 9 yerde geçen “buçuk” kelimesi üç farklı yazım şekliyle yer almaktadır:

 : buçuk 207a/16	 :buçuk 220b/5-7,193b/1,222b/9	 : buçuk 252a/14,224a/8-9.

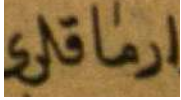
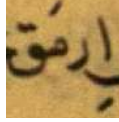
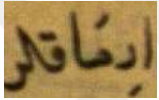
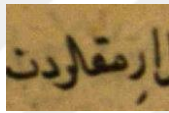
Aşağıdaki örnekte ise “daire” sözcüğünün farklı yazım şekilleri yer almaktadır. Metne sadık kalınarak yazıldığı şekliyle okunup yazılmıştır.

 : dāyire-i Hindī 204b/1	 : dāyire-i Hindī 203a/7, 204a/1-4,205a/1-4.
 : dā'īrede 203a/1	 : dāireden 203a/2
 : dāyire 205a/2, 205a/4	 : dā'īrenün 202b/13-16

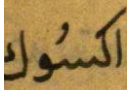
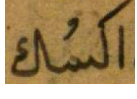
Metin içerisinde 5 yerde geçen “çok” manasında kullanılan “kātī” sözcüğü bir örneğinde diğerlerinden farklı şekilde yazılmıştır:

 : kātī 295b/7	 : kātī 295/14

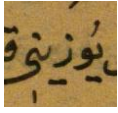
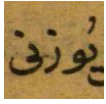
Metinde 15 kez geçen “ırmak” kelimesi gerek hareke gerekse ünlü harfin kullanımı açısından farklılık arz etmektedir:

 : ırmakları 210b/4	 : ırmak 287a/5
 : ırmaklar 287b/6	 : ırmaklardan 287b/6

Metinde 9 kez geçen “eksük” kelimesi bir örnekte diğerlerinden farklı olarak “vav” (و) ile yazılmıştır:

 : eksük 203b/5	 : eksük 203b/11

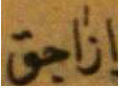
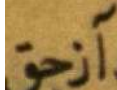
Metinde 5 kez geçen “yüz” kelimesinin ekte yer alan ünlüsünün, bazı kelimelerde gösterilmediği tespit edilmiştir:

 : yüzini 203b/3	 : yüzini 203b/6

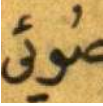
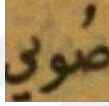
Eski Türkçede “kentü”olarak geçen “kendi” kelimesi metinde, 27 yerde “kendü”şekliyle 3 yerde de uyuma dahil olup “kendi” yazım şekliyle karşımıza çıkmaktadır:

 : kendü 263a/10	 kendi 263a/13

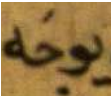
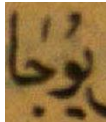
“azcuk” kelimesi metinde 3 yerde “azacuğ” bir yerde ise “azcuğ” şeklinde geçmektedir:

 :azacuğ 236a/6, 238a/17,260a/6	 : azcuğ 288a/10

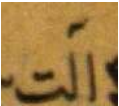
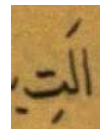
“su” kelimesine gelen iyelik eki iki ayrı şekilde yazılmıştır:

 :şuyı 207a/5,6	 : şuyı 210b/3

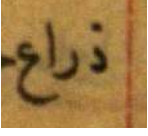
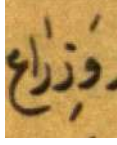
Metinde yer alan kelimelerden biri olan “yüce” sona aldığı ünlü ile farklılık arz etmektedir.

 : yüce 279b/3	 : yüce 277b/16

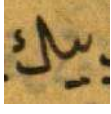
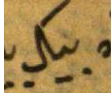
Metnimizde 149 kez geçen “altı” sayısı harekelerin kullanım şekliyle farklılık göstermektedir. Bazen hareke kullanılırken bazen ihmal edilmiştir:

 : altı 267b/1	 : altı 268a/1

Alıntı bir kelime olan ve Arapça uzunluk birimi manasına gelen “zirā” kelimesi “z” (ز) ile yazılması gerekirken bir örnekte “z” (ز) ile yazılmıştır:

 : zirā ^c -ı 267b/12	 : zirā ^c -ı 268a/4-6

Aşağıdaki örnekte aynı satırda ve ikileme şeklinde yazılmış olan “bin” sesinde yer alan “n” sesinin farklı yazım örneğine yer verilmiştir.

 : biy 206a/1	 : bin 206/1

Metin içerisinde gerek farklı yazım şekilleriyle gerekse de sıkça geçen örnekleri bulunması sebebiyle *i- fiilinin görülen geçmiş zamanı* ve *i-fiilinin öğrenilen geçmiş zamanı* üzerinde durulması da önem teşkil etmektedir. Bu sebepten bu konuya da burada yer verme ihtiyacı duyulmuştur.

Eski Türkçede er- yardımcı fiilinin “er->ir->i-“ şeklinde eklenmiş olan biçimidir. Dildeki görevi isim soylu kelimeleri fiil durumuna getirmek ve basit zamanlı kiplerden birleşik zamanlı kipler oluşturmaktır (Korkmaz, 2003: 702).

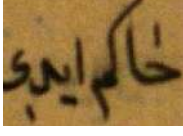
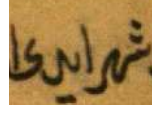
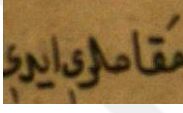
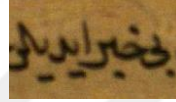
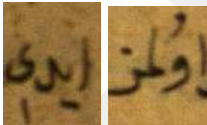
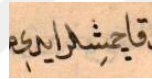
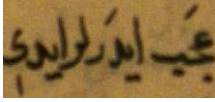
i- fiiliyle ilgili olarak Ergin (1997) şöyle bir tanımlama yapmaktadır:

Bu çekimde i- kökü Batı Türkçesinin başından beri düşme, böylece çekimde ekleşme temayülü gösterir. Eski Anadolu Türkçesinde normal olarak umumiyetle i- muhafaza edilmektedir. Metinlere çok dikkat etmek, vezin zarurietini yoksa fiili ekletmemeye, bu hususta imlânın şaşırtıcı taraflarına kapılmamaya çalışmak lazımdır (s.318).

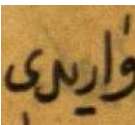
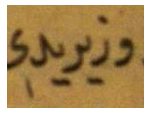
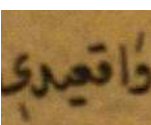
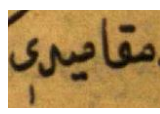
Bu bilgiler doğrultusunda hareket ederek metnin orijinaline sadık kalınarak okuma yapılmıştır. Metinde sadece 3. teklik ve çokluk kişi ekiyle kullanılan bu ekler, üç yazım şekliyle karşımıza çıkmaktadır.

-i Fiilinin Görülen Geçmiş Zamanı

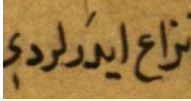
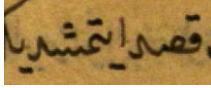
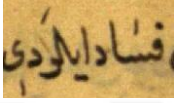
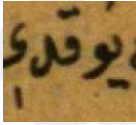
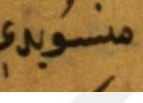
“-i fiilinin görülen geçmiş zamanı” metnimizde üç farklı yazım şekliyle kullanılmıştır. Bunlardan ilki başında “elif” (ل) harfi kullanılarak yazılan “idi” (یدی) şeklidir. Metnin içerisinde bu şekliyle 90 yerde kullanılmış olup kelime tabanından ayrı yazılmıştır.

 : hākīm idi 228a/3	 : šehr idi 252a/10
 : maqām-ları idi 301b/10	 : bī-ḥaber idiler 301b/13
 : olmaz idi 302a/6-7	 : qačmıš-lar idi 304a/9
 : ‘acīb éderler idi 303a/12	

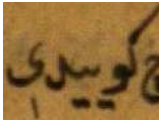
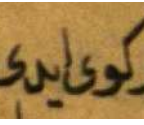
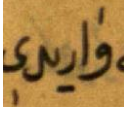
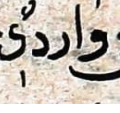
İkinci yazım şekil ise başında “elif” (ل) harfi olmadan yazılan “idi” (یدی) şeklidir. Bu kullanım şekliyle 22 yerde geçmektedir. Kelimeye bitişik yazılırken ünlü kaybına uğramayan bu ek, imlâ gereği ayrı yazılan örnekler dışında bitişik yazılmıştır. Ek, metne sadık kalınarak eserde yazılan şekliyle okunmuştur.

 : varıdı 222a/10,302a/3	 : vezīridi 305a/1
 : vāqı‘ydi 305b/10	 : maqāmıdı 235a/1

Üçüncü yazım şekil ise “-di ” (دی) ek-fiil (i-) görülen geçmiş zaman ekinin, önceki kelimeyle bitişik yazıldığında düşmüş olan şeklidir. Metnimizde 7 yerde bu yazım şekliyle karşımıza çıkmaktadır

 : nizā' ederlerdi 230b/6	 :kaşd 228a/8 etmişdi
 : fesād eylerdi 287a/2	 :düzmişdi 307a/2
 : vardı 223a/12	 :yokdı 214b/8
 : mensūbdı 218b/4	

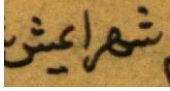
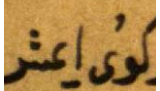
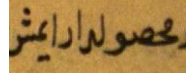
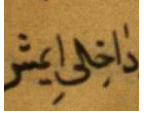
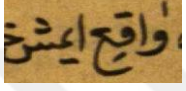
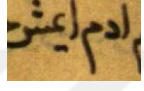
Aşağıdaki tabloda, aynı kelimenin aldığı ek itibariyle farklı yazım şekilleri verilmiştir:

 : köyidi 250b/17	 : köy idi 256/6
 : vardı 210a/3	 : vardı 223a/12

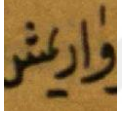
i- Fiilinin Öğrenilen Geçmiş Zamanı

“i- fiilinin öğrenilen geçmiş zamanı” metnimizde iki şekilde kullanılmıştır. Bunlardan ilki başında “elif” (l) harfi kullanılarak yazılan “imış” (ایمش) şeklidir.

Metin içerisinde 9 yerde bu şekliyle kullanılmış olup kelime tabanından ayrı yazılmıştır:

 : şehir imiş 215a/2	 : köy imiş 218a/17
 : mahşuldâr imiş 235a/12	 : dâhili imiş 249a/10
 : vâkı‘ imiş 226a/6	 : âdem imiş 251a/15

İkinci şekil ise sadece “var” kelimesinde, başında “elif” (ل) harfî olmadan yazılan “im(i)ş” (يمش) şeklidir. Metnimizde 4 yerde kullanılmıştır:

 : varımış 223b/1, 226a/6, 302b/7-8

1. 2. SES BİLGİSİ (FONETİK)

Dilin seslerini, oluşumlarını, özelliklerini, değişmelerini ve görevlerini ses bilgisi başlığı altında ele aldık.

1. 2. 1. Ünlüler

İncelediğimiz metinde Türkçede kullandığımız “a, e, ı, i, o, ö, u, ü” ünlüleri ile kapalı “ë” kullanılmıştır.

1. 2. 1. 1. Ünlü Uyumu

1. 2. 1. 1. 1. Kalınlık - İncelik Uyumu

Dil uyumu veya kalınlık-incelik uyumu olarak bilinen fonetik hususiyet, Türkçenin içinde bulunduğu dil ailesinin en belirgin niteliğidir. Eski Türkçeden süregelen uyumdaki bu sağlamlık metin içerisinde kendini göstermektedir. “ile, içün, i- fiilinin geçmiş zamanı, rivâyet ve hikâye” şekilleri kalın sıradan kelimelerle uyuma girmişlerdir. Aşağıdaki tabloda bunu destekler nitelikte örnekler yer almaktadır:

anuñçun 253b/15	varıdı 211b/9
tamğayıla 218b/15	

Metin içerisinde yer alan ünlü uyumuna sahip olan diğer kelimelerden örnekler:

ayağınuñ 189a/17	boğazlamāğı 206b/4
derinlikde 218b/10	dökmişlerdür 190b/6
egilmiş 207b /10	geçdükde 207b/11
gönderüp 304a/2	kendüsi 305b/13

ortasında 257b/5	tağlarından 293a/3
taşrasından 202b/10	oldığı 295a/4
üstinde 303b/13	vardukda 216b/11

Arapça ve Farsça alıntı kelimelere gelen Türkçe ekler kelimenin son ünlüsüne uygun olarak kalınsa kalın, ince ise ince ünlülü olarak yazılmıştır:

‘alefzârlıkları 216a/10	bâğ-istânı 240a/3
fersengindedür 306a/1	germ-sirdür 243b/13
‘imâretleri 305b/15	muttaşıldur 243a/15
peşimânlık 304a/9	sermâyedürler 243b/10
şinligi 238a/17	şomlığından 212b/7

İnce ünlüye sahip olan kelimeler kalın ünlüye geçiş yapıp sıra değiştirmiştir.

amtı > imdi 203b/16	bış- > biş- 210a/8
yana > yine 292b/15	

Günümüz Türkçesiyle kıyaslandığında uyum dışında kalan aşağıdaki örneklerin metin içinde uyuma bağlı oldukları görülmektedir:

hangi < kanķı 280b/11	dahi < daķı 228a/10

1. 2. 1. 1. 2. Düzlük - Yuvarlaklık Uyumu (Dudak Uyumu)

Düzlük- yuvarlaklık bakımından ünlü uyumunun Türkçenin ilk devirlerinden beri umumileşip sağlam kaideler olarak ortaya çıkmadığı malûmdur. Eski Türkiye Türkçesinde ise bu hâl devam etmekte ayrıca eski ve yeni yazı dilimizden farklı olarak birçok kelimedede bir yuvarlaklaşma kendini göstermektedir (Timurtaş, 1994: 26).

Şahin (2009)'e göre, Eski Anadolu Türkçesinde de dudak uyumu bugünkü duruma göre epeyce bozuktur. Ünlülerdeki genel yuvarlaklaşma eğilimi ve bazı eklerin devamlı düz veya yuvarlak ünlü ile kalıplaşması uyumu bozan asıl etkendir (s. 42).

Dudak uyumu köklerde ve eklerde olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

1. 2. 1. 1. 2. 1. Köklerde Görülen Aslî Yuvarlaklık

Eski Türkçeden beri süregelen ikinci hece yuvarlaklığına sahip örneklerimiz şunlardır:

altuna	193a/1	berü	199a/3
gêrü	283b/3	içerü	263b/14
eyü	216a/5	kendü	252b/9
ilerü	207a/17	yaruk	287b/12
karşu	280a/2	yuşaru	283b/6
yağmur	215b/15	yılduz	298b/17

1. 2. 1. 1. 2. 2. Köklerde Görülen Yuvarlaklaşma

Yuvarlaklaşma; düz bir ünlünün, yanındaki dudak ünsüzünün veya kelime içindeki yuvarlak bir ünlünün etkisiyle yuvarlak sıradan bir ünlüye dönüşmesi olayıdır. Benzetme olayıyla açıklanabilen bu olayda, kelimedeki

dudak ünsüzü ya da yuvarlak ünlü düz ünlüye dudaklılık ya da yuvarlaklık özelliğini verir (Savran, 2018: 90).

Metnimizde, Eski Türkçedeki “ğ/g” sesinin erimesi sonucu meydana gelen yuvarlaklaşmaya örnek tek bir kelimemiz bulunmaktadır:

kapığ > kapu 302a/8,

Metinde kelime sonundaki “ğ/g” sesleri düştüğü hâlde yuvarlaklaşmamış kelimelerde mevcuttur:

açığ > acıdur 207a/6	tirig > diri 220a/5
katıg > katı 288a/11	şuvğar > şuvarurlar 259a/1

1. 2. 1. 1. 2. 3. Eklerde Yuvarlaklaşma

Bu bölümde, harf ya da hareke ile karşılanmayan ekin ünlüsü parantez içinde gösterilmiştir.

1. 2. 1. 1. 2. 3. 1. Yapım Eklerinde Yuvarlaklaşma

+IU: İsimden İsim Yapma Eki

Bu ek, Eski Türkçede +IIg biçimindedir. Ercilasun (2008), bu ekte meydana gelen yuvarlaklaşmanın birden bire olmadığını, doğrudan doğruya “g” düşmesi ünlünün yuvarlaklaşması için bir sebep olmadığını belirtir. Yuvarlaklaşmayı meydana getiren gelişme şeklinin -g>-ğ>-w>-Ø değişmesinin olduğunu ifade eder (s.453-454).

İncelediğimiz metinde ek daima yuvarlak ünlülüdür ve dudak uyumuna aykırıdır. Bu ek, Eski Türkiye Türkçesinde de daima yuvarlak ünlülüdür ve uyuma bağlı değildir (Kartallıoğlu, 2011: 387).

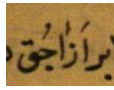
لُو،لُو /+IU

adlu 223b/1	bağludur 213/b/6
alçaqlu 251b/4	behālu 227a/17
dürlü 252a/15	ēnlü 257b/12
fā`idelü 281b/2	қанатlu 191a/4
ķāmetlü 244a/2	ķarlu 225b/13
ķuvvetlü 292a/5	ķıymetlü 282a/7
yükseklü 251b/4	‘ufūnetlü 253a/7

+cUķ: İsimden İsim Yapma Eki

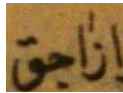
Eski Anadolu Türkçesi döneminde yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır. İncelediğimiz metinde ise “+cUķ” eki sadece kakofoni özelliği gösteren iki kelimedede kullanılmıştır ve bunlar da düz tabanlıdır:

اُجُ /+ cuķ

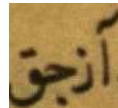

birazacuk 221b/16

اُجُ / +c (u)ķ

:azacuk 236a/6, 238a/17, 260a/6

: azcuk 288a/10

Yukarıda yer alan “azacuk” kelimesinin yer aldığı hiçbir örnekte ekin ünlüsü gösterilmemiştir; fakat “birazacuk” örneğinde yuvarlak okutucu harekenin (◌◌)

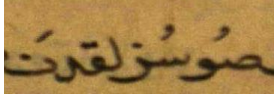
bulunması ve ekin tarihî gelişim süreci göz önünde bulundurularak diğer kelimelerdeki ekler de yuvarlak ünlülü olarak okunmuştur. Ek uyuma bağlı değildir.

+sUz : İsimden İsim Yapma Eki

-sUz eki, Türkçenin en eski yapım eklerinden biridir. İsimden isim yapan -II/-IU ekine göre olumsuzluk bildiren bu ek, sonuna geldiği ismi bulundurmama veya o isme sahip olmama ifade eden ve sıfat olarak kullanılan isimler türetir (Üstüner, 2001: 177).

Yuvarlak ünlülü örneklerin yansıra düz ünlülü olarak uyuma dâhil edildiği örnekler de bulunmaktadır. Metinde üç örnekte geçen bu ek, yer aldığı kelimeye, yuvarlak ünlü okutacak şekilde hareketlendirilmiş olması sebebiyle işaretsiz (harfsiz-harekesiz) gösterilen diğer ekler de düz ünlülü olarak okunmuştur.

سُز / +suz

: şusuzluktan 279b/15

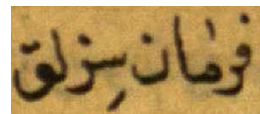
سز / +s(u)z

: şusuzluk 189a/15

Bunun dışında esre (◌ِ) işaretinin kullanıldığı bir tek örneğimiz mevcuttur. Bu örneğimiz de harekeden kaynaklı olarak “+sız” okunmuştur.

سز / +sız

: fermānsızlık 253a/11

Aşağıda yer alan örneğimizde ise herhangi bir ünlü veya hareke kullanılmamıştır. Gerek “fermānsızlık ” örneğindeki dudak uyumundan hareketle (düz ünlüden sonra düz ünlü kullanımı) gerekse de XVII. yüzyıl metinleri üzerine yapılan çalışmalardan dolayı eki düz ünlülü olarak okumayı tercih ettik.

سز / + s(ı)z

Çırāksız gıtmek 277a/6

+U: Fiilden İsim Yapma Eki

İstisnasız yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır.

و / +U

korğuları 249b/2	ölüyi 215b/16
dolu 286b/7	koğu 195a/10

-(U)n: Fiilden Fiil Yapma Eki

Sonu ünsüzle biten kelimelere ünlü ile bağlanan bu ek, metnimizde daha çok ol- ve et- yardımcı fiiliyle kullanılmıştır. Bu yardımcı fiiller dışında çok az kelimedede geçmektedir.

Eski Türkçede dudak uyumuna bağlı olup, Eski Anadolu Türkçesinde uyum dışına çıkarak yardımcı ünlüsü daima düz kullanılmıştır (Özkan, 2009: 134).

Kartallıoğlu (2001), bu ekin XVII. yüzyıldaki kullanımıyla ilgili olarak Arap harfli metinlerde geçiş, çeviri yazılı metinlerde uyum, çalışılmış metinlerde ise geçiş safhasında olduğunu ifade eder (s. 203).

Bu ekin dikkat çekici özelliği, metin içerisinde aynı kelimenin yardımcı ünlüsünü gösteren bir işaretleme (harf-hareke) yapılarak yazılması hem de yardımcı

ünlüsünü belirten herhangi işaretleme yapılmadan yazılmasıdır. Mütercimnin metnin genelinde aynı yöntemi kullandığı görülmektedir. Gerek ek gerekse de kelime düzeyinde belli bir yerde ünlüyü belirtmek için işaretleme yapılmışsa diğer yerler de ihmal etmiştir. Bu özelliği göz önünde bulundurarak ünlüsü gösterilmeyen kelimelerdeki ünlüleri de yuvarlak ünlü ile okuduk. Metinde düz ünlülü yardımcı sese sahip örnek bulunmamaktadır.

ون/-un

bulunur 246a/7,307b/7	görünür 234a/17

ُ/-un

şürü ^ç olundu 214a/13

ؤ/-ün

görünür 259a/10,279b/14	görünmez 234a/16

ن /- (U)n

‘add olunur 230a/7	bulunmaduğda 220b/2
görünür 241a/8	i‘timād olunmaz 206b/13
kāfi ‘dünürler 209a/3-	i‘tibār olunmamışdur 267b/17
farq olunmaz 226a/16-	şarf olunur 228b/8
hısāb olunmasına 205/17	şulh olundu 230b/6
ṭaleb olunsā 218b/11	zıkr olunur 217a/17
Şebt olundu 200a/13	farq olunmaz 226a/16

-DUr :Fiilden Fiil Yapma Eki

Eski Türkçede yuvarlak ünlülü olarak kullanılan bu ek Eski Anadolu Türkçesinde de yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır.

دور /-dur

kazdurup	207b/3	toldurup	224a/17
yandururlar	279b/17		

دُر /-dür

gèrü döndürdi	257a/6	ètdürdi	264a/3,288b/9

تور /-tür

getürdi	< kel-tür-	264b/16	getürürler	265b/8

-Ur: Fiilden Fiil Yapma Eki

Metnimizde ek, geçtiği kelimelerde yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır. XVII. yüzyıla ait Arap harfli metinlerde sadece bir düz tabandan sonra dudak uyumuna bağlıdır. Bu yüzyıldaki uyum oranı XVI. yüzyıla göre daha düşüktür. Bunun sebebi imlânın XVII. yüzyılda kalıplaşmasıdır; ancak halka hitap eden eserlerde istisnai örnekler vardır (Kartallıoğlu, 2001: 312).

ور /-ür

geçürmişlerdür	190a/4	geçürürler	209a/2
getürüp	247b/5	düşürüp	263a/13

-(U) k : Fiilden İsim Yapma Eki

Metinde sadece iki örneği tespit edilen bu ekin ünlüleri yuvarlaktır. Eski Türkçeden beri yuvarlak ünlülüğünü muhafaza eden eklerden biridir (Timurtaş, 1994: 24).

وک /-ük

delük	281b/15

ۇق /-uq

yaruq	278b/17

yaruqdan	279a/1

-mur: Fiilden İsim Yapma Eki

Sadece “yağmur” kelimesinde tespit ettiğimiz ek metnimizde dört yerde geçmektedir:

مور /-mur

yağmur	< yağ-mur	215b/15,248a/12,253b/7,258b/17

1. 2. 1. 1. 2. 3. 2. Çekim Eklerinde Yuvarlaklaşma

+dUr : Bildirme Eki

Ek fiilin geniş zaman üçüncü kişilerinde kullanılan ve “bildirme eki” diye adlandırılan “+Dİr”, Eski Türkçe tur- ‘ayağa kalk-, kalk-‘ süreklilik yardımcı fiiline geniş zaman “-Ir” ekinin getirilmesiyle ortaya çıkmış bir ektir (Savran, 2008: 164).

Metin içerisinde sıklıkla yer alan “+dur/+dür“ ekinin, ünlüsü gösterilen örneklerin sayısı, ünlüsünün gösterilmediği örneklerle oranla yüksektir. Yani genellikle ünlüsü gösterilmiş olup yuvarlak ünlüye sahiptir. Az sayıda da olsa

işaretsiz (harfsiz-harekesiz) olan örnekleri de bulunmaktadır. Ünlüsü gösterilen eklerin kullanım şeklini temel alarak işaretsiz yazılan örnekleri de yuvarlak okumayı tercih ettik. Bu ekte, dudak uyumuna bağlanma noktasında bir standart bulunmamaktadır. Ekin ünsüzü bütün isim tabanlarından sonra tonlu biçimde eklenir. Eklendiği kelimelere imlâ kurallarına uygun şekilde bitişik yazıldığı örnekleri bulunmakla beraber ekin ayrı yazılan örnekleri de mevcuttur.

دُر /+ d(U)r

tağdur 188b/8	adımdur 208b/5
vardur 207b /14	haremdür 190a/14

دُر /+ dUr

kaşabadur 210b/17	mildür 190b/9
ortasındadır 190b/10	haremdür 190a/13
yêrdedür 213a/16	şehirçedür 213b/1
dostdurlar 262a/11	karanlıkdur 277a/6

Aynı zamanda fiillerle birlikte kullanıldığında kuvvet, ihtimal ve kesinlik anlamı katmaktadır. Genellikle ünlüsü gösterilmiş olup yuvarlak ünlüye sahiptir.

varmışdur 276/6	karâr kılmışdur 276a/9
ekmişlerdür 280a/1	hurûc eylemişdür 260a/1

+nUḡ/ Uḡ : İlgi Durum Eki

Eski Türkiye Türkçesi döneminde daima yuvarlaktır ve uyuma bağlı değildir (Gülsevin, 1997: 26).

Metnimizde daima yuvarlak ünlülü olarak kullanılmış olup dudak uyumuna aykırı bir kullanım göstermektedir.

ك / +nḡ

merḡalenḡ 271a/16	deresinḡ 192a/11
ḡavminḡ 279b/11	herbirinḡ 280b/10
ḡānenḡ 189a/11	

ك / +Uḡ

ḡuccācḡ 190b/10	Mekkilerḡ 190a/5
Hārūnū'r-Reḡīd'ḡ 190a/6	Ḥāzret-i İmāmuḡ 282a/3

Ünlüsü gösterilmeyen eklerin yer aldığı örnekleri diğer örneklerden hareketle yuvarlak ünlülü olarak okuduk.

ك / +n(U)ḡ

ṡaḡlarınḡ 291b/8	deryānuḡ 298b/14
anuḡ 302a/6	ḡanınıḡ 305a/14
ṡunuḡ 286a/4	bunuḡ 286b/1
ṡeṡmenḡ 278b/1	ḡāzretlerinḡ 282a/2

ك/(U)η

tağun 264b/8	bārularun 302a/2
şehrün 303b/10	Sāre'nün 189a/13

+ (U)m : Teklik 1. Kişi İyelik Eki

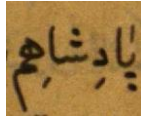
Metnimizde hem düz hem de yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır. Burdan yola çıkarak ekin, metnimizde düzensizlik safhasında olduğu söylenebilir. Develi, (1993)'nin tezimizle aynı yüzyılda yazılmış olan “Seyahatnâme” adlı eserle ilgili tespitlerine göre, bu ek düz tabanlardan sonra tamamen uyumlu, yuvarlak tabanlardan sonra ise ekte % 22 oranında ters uyumsuzluk söz konusudur. Yuvarlak tabanlardan sonraki düzleşmelerin ekin geçiş safhasında olduğunu göstermektedir (s.71).

Ünlüsü gösterilmeyen örnekleri de XVII. yüzyıldaki genel temayüle bağlı kalarak yuvarlak ünlülü okumayı tercih ettik.

م /-(U)m

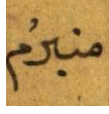
ümmetüm 220a/2	havzum 195b/11:

م / -ım

: pādīshāhım 214a/ 9

م / -üm

: minberüm 195b/10

+ (U)m(U)z: Çokluk 1. Kişi İyelik Eki

Eski Türkçede 1. çokluk iyelik ekinin ünlüsü dudak uyumuna bağlıdır. Düz ünlülü tabanlardan sonra ekin ünlüsü “-ı, -i” yuvarlak tabanlardan sonra “-u, -ü”dür” (Gabain, 2007: 43). Yani kökte yuvarlak ünlü bulunduğu zaman ekin ünlüsü daima yuvarlaktır.

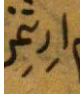
XVII. yüzyıldaki Arap harfli metinlerde, ekin yardımcı ünlüsü dudak uyumuna bağlıdır; ek ünlüsü ise geçiş safhasındadır (Kartallıoğlu, 2007: 447).

Metin içerisinde sadece bir örnekte ekin yardımcı ünlüsü gösterilmiştir ve o da düz ünlülü okutacak şekilde harekelendirilmiştir. Diğer örneklerin hepsinde ekin ünlüsü işaretlidir (harfsiz-harekesiz). Ekin işaretli olarak yer aldığı örnekleri kelime tabanlarındaki ünlülere bağlı olarak okuduk. Bu okuma yönteminde, hem ekin tarihi gelişimi hem de hareke ile ünlüsü gösterilmiş olan ekin, dudak uyumuna bağlı olması göz önünde bulundurulmuştur.

مز/+ (U)m(U)z

dédügümüz 199a/12, 203b/14	fi‘ ilimizdendür 236a/14
ihtiyâcımız 286b/15	‘askerimiz 257a/4
Rey’imiz 217b/15	İsfehân’ımız 217b/14

مِز /-(1)mız

: ırşımız >196b/14

- sUn : Teklik 3. Kişi Emir Eki

Eski Türkçeden itibaren yuvarlak ünlülü olarak kullanılan bu ek, metnimizde sadece iki örnekte karşımıza çıkmakta olup ekin ünlüsü yuvarlaktır.

سون/-sUn

olmasun 189b/2	ölsün 195a/5

-Up Zarf-Fiil Eki

Metnimizde kullanımı en yaygın kullanılan ektir. Ergin, (1997)'e göre, Eski Türkçede “-p” şeklinde olan bu ek, Batı Türkçesine geçerken önündeki yardımcı ünlü, ekin bünyesine dâhil zannedilmiş, böylece ek Batı Türkçesinde iki sesli olmuştur. Batı Türkçesinin başlarında “p” tesiriyle ekin ünlüsünü daima yuvarlaklaşmış görürüz (s. 348).

“-Up” zarf-fiil ekinin ünlüsü, bazı kelimelerde gösterilmemiştir. Metin içerisinde ünlüsü gösterilen ekler de yuvarlak ünlüye sahiptir. Düz ünlüye sahip örnek bulunmamaktadır. Bu durumdan hareketle ünlüsü gösterilmeyen kelimelerdeki ekler de yuvarlak ünlülü olarak okunmuştur.

پ /-(U)p

sākin olup 205b/12	qazdurup 207b/3
qaçup 207a/12	teddīd qılup 212a/14

‘imāret edüp	218a/3

وب/-Up

çıkup	207a/2	alup	214b/14
kaldurop	217b/16	tedārik eyleyüp	247b/2
gelüp	219b/7	çeküp	249a/4

وب/-up

yıhup	302b/17

+ArU : Yön Bildirme Eki

Kullanım örneği sınırlı olan bu ek, Eski Türkçeden beri yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır.(Gabain, 2007: 7).

Metin içerisinde de Eski Türkçedeki kullanım özelliğine bağlı kalarak yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır.

ارو/+ArU

yuḡaru	189a/16	ilerü	207a/17

رو/(e)rü

içerü	260b/14

-Ur/-Ar Geniş Zaman Eki

Metinde en işlek kullanılan kiplerden biri olması yönüyle dikkat çekicidir.

Ercilasun (2007), geniş zaman ekinin –ur/-ür ve –ar/-er olmak üzere başlangıçta iki şeklinin bulunduğunu; bunlardan –ur/-ür ’ ün türemiş fiillerde, –ar/-er ’in ise basit fiillerde kullanıldığını, diğer geniş zaman eklerinin (–ır/-ir;-r) de bu iki şekilden türediğini belirtir (s. 359).

Develi (1993) ise, geniş zaman ekinin Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesindeki kullanım şekillerine yer verdikten sonra ekin kullanımıyla ilgili bu iki dönem arasındaki en mühim farkın ünlüyle biten tabanların etkilenmesiyle alakalı olduğunu ifade eder. Eski Türkçede ünlü ile biten tabanlardan sonra -(y)Ur ekinin geldiğini, Eski Anadolu Türkçesi döneminde ise -Ur ekindeki ünlünün yardımcı ünlü zannedilmesi sonucu ünlü ile biten tabanlara yalnızca -r ekinin getirildiğini belirtir (s.54).

Ekin yer aldığı kelime tabanındaki ünlü yuvarlak ise gelen geniş zaman ekinin yuvarlak düz ise düz olarak okuduk. Bu metinde hâkim geniş zaman eki yuvarlak ünlü ile yazılanlardır.

ؤر / -Ur

şahrâda qalur 286a/7	qatına gelürler 282a/13
şuvarurlar 259a/1	tökülür 275a/11
qabul olur 276b/1	taşıra çıkarurlar 299a/9

ور / -Ur

kâfi edinürler >209a/3	varur 257b/13

bulunur	> 307b/7, 246a/7

ج/-ür

getürürler	265b/8

ج/-er

içerler	286a/14

âdem yéyerler	295b/12

ج/-ar

kaçarlar	295b/10

yazarlar	261b/14

چ/-ar

çıkar	282a/13

Ekin ünlüsünün kullanılmadığı kelimeler genelde tek hecelidir ve düz ünlülüdür. Düz tabanlı kelimelere gelen ekin ünlüsünü düz okumayı tercih ettik. XVII. yüzyıl metinlerinde de genellikle aynı sistem uygulanmıştır (Kartallıoğlu, 2007: 143).

ج/- (a)r

kalçar	292b/13

açar	287a/12

ج/- (e)r

dikkesi dërler	279a/9

mu' attar éderler	279a/9

güzer étmek dilerse	275b/6

düzerler	231b/4

-dUK : Sıfat-Fiil Eki

Eski Türkçeden beri yuvarlak ünlülü olarak kullanılan bu ek, XVI. yüzyılın başında düz tabanlardan sonra dudak uyumuna bağlanmaya başlanmıştır (Kartallıoğlu, 2011 : 250).

Geçmiş zaman ifade eden bu ek daha çok iyelik eki ile kullanılmıştır. Metnimizde tamamen yuvarlak ünlülü şekliyle karşımıza çıkmaktadır. Ünlüsü gösterilmeyen ekleri de de yuvarlak ünlülü olarak okuduk.

دك /-d(ü)k

dédükleri köy 223a/13	erişmedük deryāçeyi 301a/1
düşürdügi fıstıkdan 263a/12	dédüğimiz hatt-ı nısf-ı nehār 203b/14

دوک /-düg

degdügin nişān édeler 202b/13	Īrān dēdüğimiz ol yērdür 199a/13
medd ētdügi zamanda 210b/6	geldüğine tārihdür 221b/9

دؤك /-düg

geldügi maḥal 202b/11	kesdügi yērün 299b/7

دوغ /-duğ

yüksek olduğındandır 259b/13	urduğı gibi 287b/2

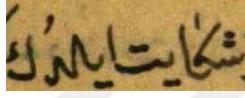
دۇغ / -duğ

toğduğı gèce 213b/17

-dUğ /dUk : Görülen Geçmiş Zaman Çokluk 1. Kişi

Metinde sadece üç örnekte karşımıza çıkan ek, Eski Türkiye Türkçesinde daima yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır (Timurtaş, 1994: 35). Metnimizde ise ekin ünlüsü sadece örneklerden birinde yuvarlak ünlüyle karşılanmıştır. Geriye kalan diğer iki örnek de işaretli (harfsiz-harekesiz) olduğu için bu örneklerdeki ünlüleri de yuvarlak ünlülü okumayı tercih ettik.

دُك /-dük

:şikāyet eyledük 206b/6

دق /-d (u)k

varduk 301a/2

دك /- d(ü)k

ërişmedük 310a/2

-dUm: Görülen Geçmiş Zaman Tekil 1.Kişi

Bu ekimiz de yuvarlak ünlülü olarak kullanılan eklerden olup metinde sınırlı sayıda örnekte yer almaktadır. Ünlüsü gösterilmeyen kelimemizdeki eki de “m”

sesinin yuvarlaklaştırıcı özelliğini göz önünde bulundurmanın yanı sıra metindeki örnekleri de temel alarak yuvarlak ünlülü olarak okuduk.

دُم /-dum

haram kıldum 194b/17	yapaydum 220a/6

دُم /-düm

gördüm 206b/2, 305b/17

دُم /-d(u)m

vardum 305b/16

-dUKCA : Zarf-Fiil Eki

Eski Türkçede görülmeyen ancak Eski Türkçedeki –duḡ/-dük sıfat fiili ile eşitlik eki + CA’nın birleşmesinden oluşan bu ek ısrar, tekrar ve devamlılık ifadesi taşıyan bir hareket halini karşılayan ektir (Ergin, 1997: 347). XVII. yüzyılda ise bazı eserlerde daima yuvarlak ünlülüdür ama genel itibariyle ek uyum olarak düzensizlik safhasındadır (Kartalhoğlu, 2011: 359).

Bir tek örneğimiz mevcuttur ve yuvarlak ünlü ile gösterilmiştir.

دُقچا /-duḡça

varduḡça 281a/9, 298b/2

-dUkda : Zarf-Fiil Eki

Metinde yer alan üç örnekte ekin ünlüsü, gösterilmiş olup yuvarlak ünlüye sahiptir. XVII. yüzyıldaki çeviri yazılı metinler ve diğer eserlerde genellikle uyumsuzluk safhasında bulunan ek, Arap harfli metinlerde geçiş safhasındadır (Kartallıoğlu, 2011: 365).

Ekin gelişim safhası ve metin içinde bulunan yuvarlak ünlülü kullanımlar sebebiyle ünlüsü gösterilmeyen kelimelerdeki ekleri de yuvarlak ünlülü okuduk.

Ek, üç örnek (sürüldükde, döndükde, öldükde) dışında dudak uyumuna bağlı değildir. Bunların yanı sıra aynı kelime, aynı sayfada hem ünlüsü gösterilmiş hem de gösterilmemiş şekliyle yer almıştır.

دقده /-d(u)kda

vardukda 302b/8	çıkdukda 189a /4
kamer oldukda 192b/4	hısāb olundukda 205b/17
cāmi‘yi yapdukda 210a/9	ateşe bırakdukda 211a/8

دقده /-dukda

yapdukda 214a/7	harāb oldukda 226a/6
vardukda 259b/1	zelāziller oldukda 275a/12

دوکده /-dükde

geldükde 213b/12	vefāt êtdükde 189a/10
gitdükde 198a/1	döndürdükde 202a/7

-dükde / دُوكده

ceng êtdükde	256a/12	döndükde	202a/10

-d(ü)kde / دكد

öldükde	290b/6

-duḡdan/- dükden : Zarf-Fiil Eki

Sıfat-fiil eki “-duḡ/- dük” ile çıkma-ayrılma durum eki “+den/+dan” eklerinin bir araya gelmesinden oluşan bu yapı “sonra” edatı ile birlikte kullanılmıştır. “-dıḡı zaman” manasına gelmekte olan yapı, metin içerisinde “ḡarāb ol-” birleşik fiiliyle kalıplaşmış halde kullanılmıştır. Metinde ekin ünlüsü gösterilmemiştir. Sıfat-fiilin yapısını göz önünde bulundurarak bu eki de yuvarlak ünlülü okumayı tercih ettik.

-d(u)ḡdan / دقدن

ḡarāb olduḡdan sonra	212a/13, 234b/11, 262a/3, 262b/3

Bir tek örneğimizde “et-” fiiliyle kullanılmıştır ve ekin ünlüsü gösterilmemiştir.

-d(ü)kden / دكدن

nizā’ êtdükden sonra	190a/2

-U : Zarf-Fiil Eki

Metnimizde bir tek örnekte yer almaktadır. Eski Türkçeden beri yuvarlak ünlülü olarak kullanılmaktadır (Gabain, 2007: 232). Metnimizde de Eski Türkçedeki kullanım şeklini sürdürmüş ve yuvarlak ünlülü olarak yazılmıştır.

ü/-و

deyü 282b/14,250b/11

-dİ : Görülen Geçmiş Zaman Eki

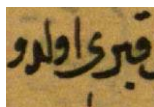
Metin içerisinde kullanılan görülen geçmiş zaman eki, burda yer verdiğimiz örnek dışında Eski Türkçedeki daima düz ünlülü olarak kullanım (Gabain, 2007: 217) şeklini korumuştur. Metnimizde yuvarlak ünlüye sahip olan bir ekin bulunması önem arz etmektedir.

Tarihi seyri boyunca belli dönemlerde düz ünlülü olarak kullanılan bu ek için Kartallıoğlu, (2011) XVI. yüzyılda her ne kadar uyumsuz da olsa ekin yuvarlak şeklinin görüldüğünü belirtir. Bu durumu da bu ekin yuvarlak şekillerinin dilde var olduğunu; fakat bunların yazıya geçirilmediğini, yuvarlak yazılışların yanlış olarak kabul edilmemesini; aksine zaten dilde var olan bu yuvarlak şekillerin müstensih/müellifin farkında olmadan yazıya geçirdiği düşünülmelisi gerektiğini belirtir (s.112-116).

Metnimizde ekin ünlüsünün “vav”(و) ile yazılması müstensih hatası olma ihtimalini azaltmaktadır. XVII. yüzyıla baktığımız zaman ise Seyahatname’de sadece üç kelimedede yuvarlak şekillerin mevcut olduğu tespit edilmiştir (Develi, 1993: 117).

Metnin içerisinde görülen geçmiş zaman 3. teklik kişi ile kullanılmış olan yuvarlak ünlüye sahip bir örneğimiz bulunmaktadır.

du/-دو

qabri oldu 207b/2

1. 2. 1. 1. 2. 4. Düz Ünlü Taşıyan Ekler

Eklerin kullanımında görülen devamlı düz veya devamlı yuvarlak kullanım dudak uyumunu bozan en önemli etkindir. İmlâlarının kalıplaşmış olması bu düz oluş hadisesinin bir fonetik özellik olduğu kadar bir imla meselesi olduğunu da göstermektedir (Timurtaş, 1994: 36).

1. 2. 1. 1. 2. 4. 1. Düz Ünlü Taşıyan Çekim Ekleri

-dI: Görülen Geçmiş Zaman Eki

Metnimizde bir tek örnek dışında 3. teklik ve çokluk kişilerde düz ünlüye sahip olan ek, daima tonlu hali “dal” (د) ile yazılmıştır.

دي/-dI

nāzil oldı	188b/9	tezarru ^c ve zārılıklar kıldı	189a/5
şaldı	190b/14	taşra çıkardı	191a/11
varmadı	207b/1	düzdi	304b/15
düşdi	197b/12	emr eyledi	198a/11
bağış etti	199a/1	el verdi	207b/1

دي/- dI

nām buldılar	192a/13	siyāset eylediler	196a/2

مش : -mIş Öğrenilen Geçmiş Zaman

Metinde yer alan örnekler, 3. teklik ve çokluk kişilerle kullanılmış olup ünlüsü gösterilmeyen eklerden biridir.

Gökçe (2009), bu ekin gelişimini şu şekilde ifade etmiştir:

Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinde düz ünlü olarak kullanılan bu ek, Osmanlı Türkçesi metinlerinde imlâ kalıplaşmasından dolayı (مش) şeklinde yazılmıştır. Bu kalıplaşma, ekin dudak uyumuna hangi yüzyılda bağlandığı Arap harfli metinlerden tespit etmemize imkân vermemektedir (s. 1007).

Ekin, tarihi gelişimini de göz önünde bulundurarak düz ünlü okuduk.

مش : -m(I)ş

vāḳi ^c olmuşdur 212a /10, 218a/8	pe[y]dā olmuşdur 218b/4
traş olmuş 218b/9	buyurmuşdur 219b/9
ğomışdur 228a/16	nağş olunmuşdur 280a/15
ğalmışdur 222b/15	yapmışdur 224b/16
demişlerdür 225/8	nā-bedīd etmişler idi 223a/2
şıkmışlardur 232b/2	vāḳi ^c olmuş 242a/1

-(s)I : Teklik 3. Kişi İyelik Eki

Metin içerisinde ünlüsü büyük oranda gösterilmiş olup düz ünlüye sahiptir. Ünlüsü gösterilmeyen örnekler de bulunmaktadır, bu ünlüleri de metindeki genel kullanımı temel alarak düz ünlü okuduk.

ی/-I

ḥalkı 222a/5	öjine 189b/1

س/-s(1)

karşusunda 241a/1	babasının 223a/2

سۛ/-sۛ

korqusından 280a/5	arasında 189b/5
deresinü 192a/11	ikisini 192a/1
gölgesin 202b/10	taşrasından 202b/10
kapusından 216a/16	kenarında 255a/8

ی/-(y)ۛ

şuyı 223a/8, 288b / 16

İşaretsiz (harfsiz-harekesiz) gösterilen örnekler:

üstinde 304a/14,15,16,17

- gۛ : Emir 2.Teklik Kişi

Metin içerisinde tek bir örnek mevcut olup düz ünlü ile yazılmıştır.

:bilgi 213b/16

Ergin (1997), bu ek in tarihi gelişimiyle ilgili şunları kaydeder:

Eski Türkçede, Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlıcanın başlarında kullanılan bu ek “- gil,- gıl ” düz şekilli olup daima uyum dışıdır. Sonradan Osmanlıcada unutulmuş bu ek bugün bazı ağızlarda, bilhassa Azeri sahasındaki ağızlarda hala yaşamaktadır (s. 306).

-IncA : Zarf-Fiil Eki

Metnimizde ekin ünlüsü ya gösterilmemiş ya da düz ünlülü şekilde kullanılmıştır. Biz de düz ünlülü kullanımları temel alarak ünlüsü gösterilmeyen ekleri düz ünlülü olarak okuduk.

نجه /-(I)ncA

dikince 260b/9	varınca 235a/4,17,245a/16,17
gelince 305b/10	tamām édinca 197b/11

ينجه /-IncA

şu kıatmayınca 247a/13ınca	doyınca 280a/13
harāb étmeyince 214a/10	bağlanmayınca 290b/3
otlatınca 208b/14	

1. 2. 1. 1. 2. 4. 2. Düz Ünlü Taşıyan Yapım Ekleri

+cI : İsimden İsim Yapma Eki

Sadece iki örnekte yer alan “+cI” eki, tonlu hâli “cim” (ج)ile kullanılmıştır. Ekin ünlüsünün gösterilmediği örnekteki eki de diğer örneği ve ekin gelişim safhasını göz önünde bulundurarak düz ünlülü olarak okuduk.

Aşağıdaki örnekte ekin ünlüsü gösterilmemiştir:

ج /-c(1)

kapucısı 233b/9

Ekin ünlüsü gösterilmiş olup düz ünlüye sahip olan örnek şu şekildedir:

جی/-ci

biçincidür	259a/16

+ IİK/ +IİK: İsimden İsim Yapma Eki

Metin içerisinde ünlüsü esre “” ile karşılanan bu ekimizin, ünlüsünün gösterilmediği örnekler de bulunmaktadır. Ünlüsü esre “” ile karşılanan bu ek “+lık, +lık, -lğ, -lğ” şeklinde bulunmaktadır. Düz ünlülü tabanlara da yuvarlak ünlülü tabanlara da düz ünlülü şekiller gelmiştir.

Ekin -k, -k ünsüzleri iki ünlü arasında kaldığı zaman sedalılaşılarak “-g, -ğ” olmaktadır. Yuvarlak ünlüye sahip örneğimiz bulunmadığından dolayı, ünlüsü gösterilmeyen ekleri de metindeki düz ünlülü kullanımı temel alarak düz ünlülü olarak okuduk

ك /+l(I)k

derinlikde	218b/10	tab‘ lıkla	227b/2
şinlik	228a/8	günlik	222b/16,254a/5,261b/2
şinlik	300a/7		

لک /+l(I)k

aylık	308a/7	hārāblık	249a/3,5
fermānsızlık	253a/11	şusuzlıktan	279b/15
hāyınlık	263a/13	karanlıkdur	277a/6

lık/-لق

hırsızlık	255b/11	taşlıkdur	276b/10

lık/+l(i)لق

ucuzlıkdur	265b/2	ābādānlık	210b/12
horlıklar	195b/15	karanlıklar	195b/16

lık/+l(I)ك

ş̄nligi	238a/17	günliginde	259a/8
derinligi	269a/4,190a/3	yüceligi	277b/1
yüksekligi	191a/1		

lık/+ligك

yüksekliginde	202b/5

lık/+IIğ

uzunlığı	244a/10	kebūdlığı	279b/5
harāblığı	252b/8	hastalığı	265a/4
yüceligi	276b/8,9	taşhunlığı	286a/6
kalınlığı	302a /9,13		

lık/-IIğ

mededkārlığına	283b/105	çoklığından	252a/17

yüceliğinden	279b/13

1. 2. 1. 1. 2. 5. Hem Düz Hem Yuvarlak Ünlü Bulunduran Ekler

-II- Fiilden Fiil Yapma Eki

Metin içerisinde yuvarlak ünlülü olarak kullanılan örnekleri bulunmakla beraber düz ünlüye sahip örnekleri de mevcuttur. Bu yüzyılda geçiş safhasındadır (Kartallıoğlu, 2011: 38).

Ekin ünlüsünü gösteren herhangi bir işaret bulunmadığı için “tökül-” kelimesini de tonlu halini oluşturan “dökül-” fiilinin yazım şeklini esas alarak yuvarlak ünlülü olarak okuduk. Bunun yanı sıra ekin, işaretlessiz (harfsiz-harekesiz) olarak yer aldığı fiillerde düz ünlülü okumamızın sebebi bu ekin tarihi gelişimi ve yazıldığı yüzyılda göstermiş olduğu safha itibariyle umumiyetle düz olmasıdır. Ayrıca ek, düz tabandan sonra dudak uyumuna bağlanmıştır.

ﺉ /-(ü)l-

tökülür	> 300a/15,232a/5,11

ﺉ /-ül-

dökülür > 283b/8	sürüldükde > 210b/10
üzülüp > 214b/9	

ﺉ /-(I)l-

yazılmışdı 206/b/2, 308b/12	kırıldı 197b/12
çekilmiş 256b/1	açılmış 197a/13

vèrilen	267a/7

+IncI: İsimden İsim Yapma Eki

Metinde aynı kelimenin tabanına gelen ekin ünlüsü bir örnekte kullanılmışsa aynı kelimenin diğer örneğinde kullanılmamıştır. Biz de eki okuma hususunda bu özelliğe dikkat ettik. Ekin ünlüsü, metin içinde yer aldıkları ve ünlüsünün belli olduğu kelimeye göre, eklerindeki ünlü düz ise düz yuvarlak ünlü ise yuvarlak ünlülü olarak okunmuştur.

نجي / +nci

yèddinci	301a/17

نُجى / +ünci

üçünci	258b/11,199b/16

dördünci	222b/8

ينجى / +inci

beşinci	199b/16

نجى / +ncı

altıncı	198b/16

Ünlüsü gösterilmeyen kullanımlar ise şunlardır:

نجى / +(1)ncı

altıncı	198b/16,229b/17

birinci	242a/8,196a/15

ikinci	258b/10

yèddinci	301a/17

dördüncü 199b/10	üçüncü 197a/6

1. 2. 1. 2. Ünlü Değişimleri

Ses değişikliği bir kelimede bir sesin, yerini umumiyetle kendisine yakın bir sese bırakmasıdır.

Metnimizde yer alan birkaç örnek aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Ön seste a- >i- : ET amtı >imdi 203b/16
İç seste -o- >-a- : ET soğık > şavuk 278b/1
Son seste -ı >-u : ET okı- > oku- 247b/9

Metin içerisinde kapalı e (è) ile yazılıp günümüz Türkiye Türkçesinde “i” ile yazılan bazı kelimeler şunlardır:

kéd- > ET > géydürmişdür 191a/15 > giy-
edgü > ET > èyü 199a/3 > iyi

Aşağıdaki tabloda Eski Türkçede kapalı e (è) ile yazılıp günümüz Türkiye Türkçesinde ise “e” ile yazılan ve metnimizde kapalı e (è) ile yazılan bazı kelimelere yer verilmiştir:

kéçe ET > géce 210b/3 > gece	ériş- ET > érişdi 264b/16 > eriş-
bér- ET > vérürler 212b/ 17 > ver-	yè- ET > yèyerler 243b/8 > ye-

1. 2. 1. 3. Ünlü Birleşmeleri

Kelimelerin birleşmesi esnasında ünlülerden biri veya damak sesinin düşmesi; sonu ünlü ile biten bir kelime ile başında ünlü bulunan bir kelime yan yana geldiği zaman ünlülerden birinin düştüğü ve bunun sonucu olarak da ünlü birleşmesinin olduğu görülmektedir.

anç a oğ > ancağ 209b/16	ne erse ne > nesne 246a/17
kim erse > kim ise > kimse 255a/7	bu öyle > böyle 275b/2
uğ amtı > uğ imdi > şimdi 305b/11	şu ol > şol 255a/14

Yukarıda yer verdiğimiz isimlendirmeler ve örneklerle ilgili ilgili Ersoy, (2017) şu görüşü savunmaktadır:

Ses düşmesi/hece kaynaşması, ünlü düşmesi, hece yutumu, büzüşme ya da kaynaştırma terimleri ile ifade edilen bu ses olayları için farklı çalışmalarda farklı görüşler mevcut olup her ses olayı için verilen örnekler de oldukça kafa karıştırıcıdır. Kimi zaman aynı kelimeler farklı ses olayları için örnek verilmiş kimi zaman da aynı araştırmacı bir kelimeyi farklı iki ses olayında örnek olarak kullanmıştır (s. 36).

1. 2. 1. 4. Ünlü Düşmeleri

Vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesi Türkçenin ilk dönemlerinden beri meydana gelen bir ses olayıdır.

boy(u)nın 299b/4	ğar(ı)nından 298a/11
ağ(ı)zı 214a/2	üz(e)re 301a/3
çev(i)resinde 191a/17	oğ(u)lu 260/13
ay(ı)rılır 268b/3	

“İle” ve “içün” edatları kelimeye bitişik yazılırken ünlü kaybına uğramışlardır:

hakkı içün > hakkıçün 210a/14	ziyâdeliği içün > ziyâdeliğiçün 286a/13
tedric ile > tedricle 189b/14	anuñ ile > anuñla 216b/12

Ek fiil i- bazı örneklerde kendinden önceki kelime ile bitişik yazılırken düşmüştür:

var idi > vardı 304b/7	dér isen > dersen 289a/9
taleb eyler iken > taleb eylerken 279b/15	yok idi > yokdı 214b/8

1. 2. 1. 5. Ünlü Türemesi

Kelimenin aslında olmayan bir ünlünün türemesi olayına denir.

Gemalmaz (1988)’a göre, mümkün olduğu kadar az enerji ve madde sarfıyla, birim zamanda, mümkün olduğu kadar çok ve eksiksiz mesaj kodlayıp iletmek bütün tabîî ve sunî dillerin temayülüdür (s.1).

Birçok kelime zaman içinde ya aşınmış, daha ekonomik bir hâl almıştır ya da yerini daha kısa başka kelimelere bırakmıştır. Öte yandan kakofoni özelliği gösteren bazı kelimelerde bu durumu ortadan kaldırmak için ses düşürmenin yanı sıra ses artırımına da gidilebilir (Daşdemir, 2013:57).

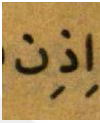
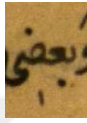
Metnimizde yer alan berkitme ve küçültme sıfatı olan Türkçe iki kelime kakofoni özelliği görülmektedir.

birazacuk 221b/16	azacuk 236a/6

Metin içinde yer alan bir örnekte yön bildiren ekin, ünlü türemesine yol açtığı görülmektedir:

taşıra	299a/8

Metinde yabancı kökenli kelimeler asıllarına bağlı bir şekilde yazılmışlardır. Sadece birkaç örnekte orta hecede yer almayan ünlü hareke ile (◌◌) gösterilip Türkçenin hece yapısına uydurulmaya çalışılmıştır:

 ızın > izin 191b/10	 ba'z >ba'zı 251a/15

1. 2. 2. Ünsüzler

1. 2. 2. 1. Ünsüz Değişimleri

Dilde çeşitli sebeplerle ve türlü biçimlerde, kelime ve eklerde meydana gelen bir sesin yerini başka bir sese bırakması olayıdır.

Ses değişimleri olayı dilin kendi kelimelerinde olduğu gibi yabancı dillerden alınmış kelimelerde de cereyan etmektedir (Duman, 1995: 85).

1. 2. 2. 1. 1. Tonlulaşma

Eski Türkçede kelime başındaki tonsuz ünsüzler zamanla yerini tonlu ünsüzlere bırakmışlardır.

1. 2. 2. 1. 1. 1. t, t > d

Ön Seste

Metin içerisinde Eski Türkçede kelime başında yer alan “t” ler tonlulaşarak “d” olmuştur. Burada dikkat çekici olan özellik ise genelde ince sıradan ünlüsü bulunan kelimelerde t > d değişiminin tespit edilmiş olmasıdır.

tag ol > tegül > degül 200a/11	tê- > dërler 269a/8
til > dilleri 207a/7	til- > diledi 214a/14
tök- > dökülür 283b/8	telük > delük 281b/15
temür > demür 295a/15	töpü > deppeler 188b/11
tuy- > duy- 280a/13	teg- > degme 189b/8
teg > dek 199b/1	tolu > dolu 286b/7
taķı > daķı 287b/13	tış > tiş > diş 261b/6
tegirmen > degirmen 251b/17	törlüg /türlüg > dürlüdür 282a/7
têr->dërleyüp 195a/10	

Metin içerisinde ince sıradan ünlüye sahip olmasına rağmen kelime başındaki “t” sesinin koruyan iki örneğimiz bulunmaktadır; fakat bu örneklerin tonlu şekilleri de metinde yer almaktadır.

tökülür 292a/16	temür 235a/17

Metin içerisinde yer alan bazı kalın sıradan ünlüler günümüz Türkçesinden farklı olarak “t” sesini korumuşlardır.

taşrasında 251a/14	toķsan 196a/15
tırur 245b/12	toğan 244b/5
toķuz 245b/17	tağından 246a/4
tırmaya 248a/3	toğura 287b/1

Aşağıdaki tabloda ise metin içerisinde yer alan bazı kelimelerin hem tonlu hem tonsuz halleri yer almaktadır.

tökülür 292a/16	dökülür 283b/9
temür 235a/1	demür 280b/7
toludandır 283b/6	dolu 286b/7

İç Seste

Metinde bazı kelimeler ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında tonlulaşmışlardır.

binā edeler 210a/12	gidüp 301b/9
ķrudup 249b/6	gözedeler 202b/10

Son Seste

Metinde yer alan aşağıdaki örneklerde son seste tonlu ünlü bulunmaktadır.

süd 213a/16	yudar 295b/15

Yukarıdaki örneklerden hareketle $t < d$ değişiminde bir karışıklığın olduğunu görmek mümkündür, Eski Türkçenin sonlarına doğru meydana gelen $t > d$ değişimindeki bu karışıklık, Eski Anadolu Türkçesi döneminde de görülmektedir. Duman (1995), Eski Anadolu Türkçesindeki $t > d$ gelişimindeki karışıklığı belli nedenlere bağlamıştır.

Duman (1995)'a göre,

Bu karışıklıkta bir yandan gelişmeli şekillerin yazıda gösterilmesi diğer yandan kalıplaşmış imlânın devam ettirilmesinin büyük rolü vardır. Öte yandan, ön seste t / d meselesi bugün de tam

anlamıyla istikrar kazanmış değildir. Ön seste Eski Türkçede t’li, Eski Türkiye Türkçesi devresinde d’li, daha sonraki devrelerde ve günümüzde yeniden t’li şekiller bulunmaktadır. (tut-> dut- > tut- vb.) Buna mukabil Eski Türkiye Türkçesindeki şekliyle günümüzde de kullanılan kelimeler vardır. (tağ > dağ, tuy- > duy- vb.) ön seste durum böyle iken son seste de benzer bir karışıklık vardır. Türkçe son seste “d” sesi bulunmamasına rağmen, Eski Türkiye Türkçesinde son sesi “t” olan (bk. DLT) dizini kelimelerin son sesinin tonlulaşmaları bir aykırılık mı yoksa imlâ ile ilgili bir mesele midir? Ya da Batı Türkçesine geçişte kaybolmaya yüz tutmuş aslî ünlü uzunluğunun yer yer yazıya geçirilmiş örnekleri midir? Bu konuda kesin bir açıklama yapmak mümkün değildir (s. 102-103).

1. 2. 2. 1. 1. 2. ç > c

Kelime içi ve kelime sonundaki ç > c ötümlüleşmesi ilk hecedeki aslî uzun ünlünün tesirine bağlı olarak vardır.

Bu tarz bir ses değişimi, bu kelimelerin Ana Türkçede uzun oldukları fakat sonradan ünlüleri kısaltmaya yüz tutunca eski uzun ünlüdeki süreklilik niteliğini son sesteki ünsüze aktararak o ünsüzün yumuşatılmasından kaynaklanmaktadır. (Korkmaz, 2005: 456).

İç Seste

yinçge > ince 202b/6	kêçe > gèce 210b/3
uçuz > ucuz 216a/6	

Son Seste

Ḳılıç > Ḳılıc 237b/16	uç > uc 259a/5
aç > ac 257a / 5	

1. 2. 2. 1. 1. 3. k > g

Arap alfabesinde tek bir harf ile gösterilen “kef” (ك) “k” ve “g” seslerini ve buna bağlı olarak da k > g değişimini yazımda ayırmak mümkün değildir. Bu durum yer

yer karışıklıklara yol açmaktadır. Bazı yazarlar eserlerinde bu sesleri ayırt edici işaretler kullanmışlardır. Bunlardan biri Melek Özyetgin tarafından yapılan çalışmada görülmektedir.

Özyetgin (2001), *Kîtâbu'l- İdrâk li Lisâni'l-Etrâk* ile ilgili yaptığı çalışmasında, Ebu Hayyân'ın, gramer kısmındaki tasrif bölümünde Türk dilindeki ünsüzleri sıralarken “k” ve “g” ünsüzlerini ayırmak için iki ayrı terim kullandığını ve bunlardan *kâfu'l-hâlise* ötümsüz “k” ünsüzünü *kâfu'l-bedevviye* ötümlü “g” ünsüzünü gösterdiğini belirtmektedir. İsm-i alet yapan +ku/+gü ekinin *kesgü* ve *bilegü* kelimelerindeki /k/'nin *kâfu'l-bedevviye*, yani “g” sesi olduğunu kaydetmektedir (s.73-99).

Bazı yazarlar veya müstensihler ise “k” ile “g”yi birbirinden ayırt etmek için “kef”in üzerine ya da altına üç nokta koyup “g” sesini belli ettirmişlerdir (Korkmaz, 2005: 502).

Bazı Arap harfli metinlerde sesleri ayırt etmek için işaretleme (üç noktalı kef) yapılmışsa da bu genel imlâyı yansıtmak için yeterli değildir. Bizim çalışmamızda ise metin içerisinde “g” sesini belirtmek için sadece bir *örnekte üç noktalı kef* kullanılmıştır:

: siñegi 242a/9

Ön Seste

İnce sıradan ünlülere sahip kelimeler birkaç örnek dışında tonlulaşmıştır.

keltür- > getür- 204b/14	kök > gökden 210b/10
keçe > gèce 210b/2	kümüş > gümüş 279a/11
közet- > gözed- 202b/10	kölige > gölge 305a/5

kergek > gerek 202b/7	köz > göz 308b/15
kün > gün 207a/15	

Eski Türkçe döneminde kullanılan ve ön seste “k-” bulunan bazı kelimeler bugün yazı dilimizde ve ağızlarda hala eski hallerini koruyarak kullanılmaktadır. Metinde bu şekilleriyle yer alan kelimeler şunlardır:

kentü > kendü 196b/10	kişi > kişi 203b/3
kiçig > kiçi > küçük 219a/1	kim ise > kimse 255a/7
kerpiç > kerpiç 233b/11	köprüg > köpri 244a/10

İç Seste

Bazı kelimelerde iki ünlü arasında kalan “k-” sesinin tonlulaştığı görülmektedir:

ölmege 195a/5	direge 207a/4
yüzügi 196b/1	dédüğimiz 203b/4
peygamberlüğüne 214b/1	siñegi 242a/9

1. 2. 2. 1. 1. 4. k > ğ

Ön Seste

Ön seste “k-” sesinin “ğ-” sesine dönüştüğü herhangi bir kullanım bulunmamaktadır.

Ön seste Eski Türkçede kelime başında bulunan “k-” sesinin tonlulaşmadığı ve aynen korunduğu görülmektedir:

kaçan > kaçan 197b/17	kony > koy > koy(u)n 213a/15
kol > kol 268b/7	kıl- > kıldı 214a/10
kanķı > kanķı 226a / 16	

İç Seste

İki ünlü arasında kalan “ķ-” sesi tonlulaşıp “ğ-” sesine dönüşmüştür:

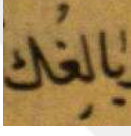
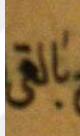
toğduğı 214a/17	derāzlığına 199a /9
ayağa 214b/2	barmağından 278b /6
toprağıla 189b/2	harāblığı 205b /9
çoķlığından 226a/17	ayağından 231b /7
dimāğın 254a/11	olduğındandır 259b /3
ķulağına 260b/16	balığun 260b /16
uşağın 282a/3	toprağı 283a/4
mededķarlığına 283b / 4	ķabuğı 261a/6

Ünlüyle başlayan bir ek almasına rağmen tonlulaşmanın olmadığı örneklerde bulunmaktadır:

yokıdı 195 b/7	çoķı 288a/10
āvlāķı 208b/13	buçuķı 224a / 8

hukûkî 225b/1	konakında 230a/12
kışlakıdur 231b/5	yaylakıdur 235a/15
konakındadır 237b/17	

Aynı kelime de iki ünlü arasında kalan ses, hem “k-” olarak yani tonlulaşmamış şekliyle hem de “ğ-” olarak yani tonlulaşmış şekliyle kullanılmıştır:

 : balıgun 260b/16	 : bālıkı 300b/13

1. 2. 2. 1. 2. Tonlulaşma

Metinde çok fazla örneği bulunmamaktadır.

p- > b-

Metin içerisinde yer alan ve standart Türkiye Türkçesinde kullanılan “pış, parmak ve pirinç ” olan sözcükler “b-” li şekilleri ile kullanılmıştır.

“p-” sesinin bir imlâ özelliği olarak “b-” ile mi karşılandığı yoksa “b-” nin bir süre “p-” ye dönüşmeden devam mı ettiği sorusunun cevabı belli değildir (Eminoğlu, 2008: 104).

İmlâ fonoloji değerlendirmesi açısından b/p noktasındaki düğümü çözebilmek için her eserin imlâ yapısı dışında, bu sesin zaman ve bölgelere bağlı tarihî gelişmesini dikkate alınarak bu konu üzerinde özel incelemeler yapılmalıdır (Korkmaz, 2005: 501).

Aşağıda yer alan Türkçe iki örnekte kelimeler asli şekillerini korumuş olup “b-” li şekilleriyle kullanılmışlardır:

barmağından 278b/6	bişmiş 210a/8

Farsçadan alınma iki kelimenin de bugün “p-” li şekilleri kullanılmaktadır:

behālu 220a/17	birinc 222a/4

t -> d-

taban > dabanına 278b/6	tavar > davar 255a / 3
tire-mek > tirek > direk	

1. 2. 2. 1. 3. Süreklileşme

Süreksiz ünsüzlerin (b,c, ç, d, g, k, p, t) çeşitli sebeplerle sürekli ünsüzlerle (f, ğ, h, j, l, m, n, r, s, ş, v, y, z) değişme olayına denir. Bu konuyu iki ana başlık altında ele alacağız.

1. 2. 2. 1. 3. 1. Sızıcılaşma

Çiğerlerden gelen havanın, ağız boşluğundaki hafif kapalı bir engele çarpıp sızması ile oluşan ünsüzlere (f, j, s, ş, v, z, , ş, ğ, (ğ) , h (h)) sızıcı ünsüz denir. (Korkmaz, 2010: 193).

Sızıcılaşma ise süreksiz bir ünsüzün sürekli veya sızıcı bir ünsüze dönüşmesi sonucu olduğu gibi akıcı bir ünsüzün sızıcı bir ünsüze dönüşmesi sonucu sızıcılaşma olayı oluşur.

k > ħ

Ön seste ve son seste örneği bulunmamaktadır.

İç Seste

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görülen bir özelliktir.

dağı 193a/6	taşhunlığı 286a/16
yuğup 302b/17	

b > v

Eski Türkçede kelime başında, ortasında ve sonunda yer alan “b” ler sızıcılaşarak “v” ye dönüşmüştür. Bu özelliği Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görmek mümkündür. Bu kullanım şekli metnimizde çok az örnekte yer almaktadır.

Ön Seste

bar- > varınca 293b/1	ber- > vèrilen 267a/7

İç Seste

tebe > deve 220a/16

Son Seste

eb > evden 303b/2

1. 2. 2. 1. 3. 2. Akıcılaşma

Eski Türkçede kelime içinde kullanılan “d” sesi akıcılaşarak “y” sesine dönüşmüştür:

adrıl > adrıl- > ayrılır 268b/3	adağ > ayak 253b/9
bod > boydan 303a/1	kéd > gèydürmişdür 191a/15
kod > қоd > қойуп 191a/11	

1. 2. 2. 1. 3. 3. Dudaksıllaşma

Metnimizde sadece bir tek örnekte yuvarlak ünlü sebebiyle “ğ” sesi “v” sesine dönüşmüştür:

ğ > v

şoğuk > şavuğa

1. 2. 2. 2. Ünsüz Düşmesi

Metinde, ünsüz düşmesi özelliğini incelerken değişime uğrayan kelimelerin Eski Türkçede kullanımları temel alınmıştır. İlhan (2009), ünsüz düşmesi olayının meydana gelmesinin nedenlerini şöyle sıralar:

1. Türkçenin asli sesi olmayan ünsüzlerin düşürülmesi / Alınma kelimelerin dilin bünyesine uydurularak alınırken meydana gelen düşmeler. 2. Türkçenin asli ünsüzlerinin lehçe, şive ve ağızların oluşumunda toplumsal tercihlere bağlı olarak düşürülmesi. 3. Sesin özelliğine bağlı olarak düşürülmeler. Örneğin akıcı ünsüz r’nin telaffuz zorluğu, y’nin yarı ünlü değerinde ve akıcı olması vb. ebeplerden bazı ünlüler kolayca düşürülmektedir (s. 45).

y- > Ø

Tarihî Türk dilinin çeşitli evrelerinde bu ses düşmesini görmek mümkündür. Ön seste “y” ünsüzü taşıyan bazı kelimelerde, ünsüz düşmesi olayı meydana gelmiştir:

yinçü > incü 298a/7	yırağ > ırağ 282a/12
yinçge > ince 202b/6	yip > ipini 214b/9

İç seste

İç seste ek veya hece başındaki bazı -g/-ğ- ünsüzleri düşmüştür.

-g/-ğ- > Ø

içgerü > içeri 302a/1	ķulğak > ķulak 214a/11
ķalğan > ķalan 196b/15	kelgen > gelen 288b/2

-l- > Ø

keltür- > getür- 204b/10	oltur- > otur- 206b/6

-r- > Ø

Kelime içindeki “-r-” sesi düşmüştür.

birle > bile 282a/12

Son seste

l > Ø

Eski Türkçede yer alan “ol” kişi zamiri, metin içerisinde genellikle “ol” şeklinde kullanılmış, bir örnekte ise -l ünsüzü düşmüştür.

ol > o 196a/2

-ğ/-g > Ø

Eski Türkçede yer alan bazı çok heceli sözcüklerin ve eklerin sonundaki “- g” ve “- ğ” ünsüzleri düşmüştür.

kapığ > kapu 197a/13	açığ > acı 207a/6
türlüg > dürlü 282a/7	katığ > katı 216a/6

-r- / Ø

Ek fiilin ünsüzü düşmüştür.

er- > ir- > i- 286b/8

-b > Ø

Eski Türkçede “sub” olan ve zamanla “suy” daha sonra da “-y” sesinin erimesi sonucu “su” şeklini almıştır. Bu örneğe de ses düşmesi başlığı adı altında yer verdik.

sub > suw > suy > su 210b/ 6

1. 2. 2. 3. Ünsüz Türemesi

y- sesi türemesi

Türkçede ünlü ile biten bir sözcüğe ünlü ile başlayan bir kelime veya ek geldiği zaman veya edatların bitişik yazımında araya koruyucu/yardımcı “y” ünsüzü girer. Ön septe “y” türemesi, yani ünlü ile başlayan sözcüklerin başında yarı-ünlü /y/ sesinin belirmesi, Türk dillerinde örneklerine çok rastlanan ve iyi bilinen seslik bir olgudur. Türeyen /y/ sesi daha çok düz dar /ı/ ve /i/ ünlüleri önünde türer (Tekin, 1994: 51).

şu-y-ıla 292a/16	yê-y-üp 197b/11
eyle-y-e 227a/17	ıssı-y-a 232a/4
kendü-y-i 247b/6	deryâ-y-ı 247b/4

Bazı edatlarda ekin başındaki “i” ünlüsü düştüğü zaman veya ek-fiilli düştüğü zaman kelime içindeki “y” ünsüzünün korunduğu görülmektedir.

olmasa-y-dı 275a/15	nâmı-y-la 192a/13

İçinde hemze (ء) bulunan bazı Arapça kelimelerde hemze düşmüş ve yanyana gelen iki ünlünün arasında “-y-” ünsüzü türemiştir. Bu durum, yabancı kelimelerdeki çatışmanın giderilmesi için bazen seslilerden dar olanın, zayıf seslinin bir yarım sesliye dönmesi olayıdır (Banguoğlu, 2010: 88).

dā‘imā > dāyimā 290a/2	fā‘ide > fāyide 275b/1
dā‘ire > dāyire 202b/8	

1. 2. 2. 4. Ünsüz İkizleşmesi

Metinde ikizleşme olayının bulunduğu örneklerden bazıları şunlardır:

“s” ikizleşmesi

isiğ > ıssı 129a/6 (sıcaklık)

Aşağıdaki örnekte “sahip” anlamında kullanılan sözcükte gerileyici benzeşme sonucu “s” ye dönüşme olmuştur.

idi-si > iyi-si > issi 214b/4

“1” ikizleşmesi

eliğ > elli 222b/5

“p” ikizleşmesi

töpü > deppe 188b / 11

1. 2. 2. 5. Göçüşme

Metnimizde bir tek örnek tespit edilmiştir:

çömlek > çölmekler 295a/16

1. 2. 2. 6. Ünsüz Tekleşmesi

Dilimize Arapça, Farsça gibi yabancı dillerden geçmiş bazı kelimelerin iç seslerindeki çift ünsüzlerin tekleşmesi olayına denir.

Metnimizde aslında şeddeli olan bazı Arapça kelimelerin iç veya son hecesindeki ünsüz düşmüştür. Normalde ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında düşen ünsüz tekrar ortaya çıkar; fakat aşağıdaki örnekler bu durumun tam tersi yönündedir.

sedd > sedi 243b/3	nāhiyye > nāhiye 220b/8
cennet > cenetden 278b/4	ḥaqq > ḥaqqında 225b/8
kışşa > kışalar 234b/8	şuffe > şufe 276b/17
mu‘azzam > mu‘azam 307a/9	meremmet > mermet 306a/5

müte' affin > müte' afin 301a/7

2. 2. 7. Ünsüz Uyumu

Metin içerisinde belli bir standartı bulunmakla beraber aşağıdaki tablolarda uyuma girmeyen eklere yer verilmiştir ve bu ekler daima “dal ” (ﺩ) ile yazılmışlardır:

+ dA Bulunma Durum Eki

semt-de 210a/11	direk-de 248b/13
evkât-da 216a/17	ateş-de 297b/1

+ dAn Ayrılma Durum Eki

kuvvet-den 208b/14	gök-den 197a/13
gümiş-dendür 191a/14	ağaç-dan 190b/16
mis-den 222a/13	fıstık-dan 263a/12

+ dİ Görülen Geçmiş Zaman Eki

bırak-dı 189a/15	êt-di 217b/14
düş-di 197b/12	çalış-dı 214a/16

+ dUr Bildirme Eki

buyurmuş-dur 189b/8	dost-durlar 262a/11
ucuzlık-dur 218a/14	çok-dur 190b/7

vilāyet-dür 212b/11	gerek-dür 214a/9
müteferriḳ-dür 229a/9	taşlıḳ-dur 276b/10

-dUḳ + Sıfat Fiil Eki

deg-düg-in 202b/13	kes-düg-i 299b/7
èt-düg-i 210b/16	çıḳ-duḡ-ına 189a/6

- -dUḳda Zarf-Fiil Eki

èt-dükde 189a/11	yap-duḳda 214a/7
çıḳ-duḳda 212b/12	git-dükde 198a/16
dök-dükde 295a/13	

1. 3. ŞEKİL BİLGİSİ

1. 3. 1. Yapım Ekleri

Yapım ekleri, ulandıkları kök ya da tabana sözlüksel anlam yükleyen eklerdir (Demircan, 2005: 95).

1. 3. 1. 1. İsimden İsim Yapım Ekleri

+ an

İşlek olmayan bir ektir. Kalıplaşmış bazı kelimelerde kullanılan bu ek, metin içerisinde bir tek örnekte yer almakta olup çokluk ifade eden bir isim türetmiştir:

oğlan > oğ(u)l +an 302a/11

+ cA / + çA

Türk dilinin tarihî gelişimi içinde yeni fonksiyonlar kazanarak kullanılagelmiş bir ektir. Aslında eşitlik eki olan ve zamanla çekim eki özelliğini kaybedip yapım eki işleviyle kullanılan bu ek, değişik fonksiyonlara sahiptir:

Küçültme fonksiyonuyla kullanılır:

bağ+çe 195b / 10	deryā + çe 223a / 7
şeh(i)r + çe 207b / 15	

Dil isimleri türetme fonksiyonuyla kullanılır:

‘ Arab + ca 197a / 5	‘ İbrī + ce 197a / 6

Zarf türetme fonksiyonuyla kullanılır:

seh(e)l + ce 202a/13	öyle + ce 197b/11
ni + ce > nice 189b/9	ni + çe > niçe 198b/10

+ cuḡ

Eski Türkçede görülmeyen bu ek, metinde yer alan ve kakofoni özelliği gösteren iki örnekte miktar bildiren zarflar türetme fonksiyonuyla kullanılmıştır:

az + cuḡ 288a/10	biraz +a + cuḡ 221b/16

+ Caḡ

+ Caḡ ekinin + ok pekiştirme ekiyle kaynaşmasından oluşmuş bulunan + Caḡ (< ça + ok) eki; küçültme, sevgi ve tahsis işleviyle sıfat, zarf ve adlar türeten bir ektir (Korkmaz, 2003: 38).

an + ça +ok > ancaḡ 222b/14

+ cİ

Metinde meslek bildiren isimler yapma fonksiyonuyla kullanılmaktadır:

altun + cı +lar 226a/16	kapu + cı + sı 233b/9
gemi+ci+ler 299a/8	

+ dAş (da + eṣ)

Ortaklık ve birliktelik bildiren isimler yapma fonksiyonuyla kullanılmıştır:

ḡar(ı)ın + da+eṣ 245b/7	yol + daş +ı 263a/12

+ dUz

Çok işlek olan eklerden biri değildir. Metnimizde zaman zarfı ve gök cismi isimleri yapmakta kullanılmıştır:

gün + düz 283a/16	yıl +duz 298b/17

+ Aru

Yön bildiren isimler türetme fonksiyonuyla kullanılmaktadır:

iç + gerü > içerü 263b/16	il + gerü > ilerü 207a/17

+ eş

Metinde bir tek örneği bulunmaktadır.

kün +eş > güneş 276a/9

+ İl

Metnimizde renk bildiren bir niteleme sıfatı türetmiştir.

yaş + ıl 260b/10

+ Incı

Sıra sayı sıfatı türetme fonksiyonuyla kullanılmaktadır:

altı+ncı 198b/16	bir + inci 242a/8
dörd + ünci 222b/8	bêş + inci 199b/18

+lAķ

Eski Türkçeden beri kullanılan bu ek, yer isimleri türetme fonksiyonuyla kullanılmıştır:

av+ laķ +ları 216a/11	ķış +laķ +ıdur 231b/5
yay+laķ +ıdur 235a/15	

+IU

Sahiplik ve durum bildirme fonksiyonuyla kullanılmıştır:

vus'at + lu 262b/1	ķanat + lu 302a/8
dendān + lu 302a/16	tefāvūt + lü 202a/3
ķāmet + lü 242a/2	bahā + lu 246a/6
yüksek + lü 251b/4	alķaķ + lu 251b/4

+IIK / +IIķ

İsimlere ve sıfatlara gelerek değişik fonksiyonlarda kullanılmıştır. Metnimizde durum, yer ve uğraş bildiren isimler türetme fonksiyonuyla kullanılmıştır.

gün + lik 254a/5	şīn + lik 300a/7
hırsız + lıķ 255b/11	şusuz+lıķ+dan 279b/15
orta +lıķ + da 298b/4	muhkem+lik+de 253b/16

Kelime içerisinde yer alan ek, ünlü ile başlayan bir ek aldığında son seste yer alan “k“ sesi tonsuzlaşıp “g“ ve “ğ”ye dönüşmüştür.

yüksek + lig + i 191a/1	şin + lig + i 238a/17
gün + lig + inde 259a/11	derin + lig + i 190a/13
hasta + lıg + ı 265a/4	

+ sİz / + sUz

İsimden sıfat yapan bu ek, kelimeye yokluk anlamı katmaktadır.

hır + sız 255b/15	şu + suz+lıkdan 279b/15

1. 3. 1. 2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

+A-

İşlev olarak “yapma” bildiren geçişli fiiller; “olma” bildiren geçişsiz fiiller türeten bir ektir (Kartallıoğlu, 2007: 47).

uz + a -tmışdur 299b/4	dil + e -di 301a/1
uğ(u)r + a -dı 197b/17	uz + a -k 241a/7
beğ(i)z + e -r 237a/16	

+ 1A-

Geçişli fiiller yapmak için kullanılan ek XI. yüzyıl veya daha öncesinden kalan bir ektir. Hâlâ işlektir (Clauson, 2007: 194).

iş+le-r-se 219b/14	bek+le-yenlerünj 302a/17
bağ + la -yup 248a/5	ot + la -yup 260b/14

boğaz + la -māğı 206b/4

+lAn-

Metin içerisinde bir tek örneği bulunmaktadır. + lA- ekiyle kurulmuş geçişli ve geçişsiz fiillerin bazıları -n- dönüşlülük ekiyle genişletilerek +lAn-biçiminde kaynaşmış ve birleşik ek oluşturmuştur (Korkmaz, 2003: 119).

Metinde bir tek örnek bulunmaktadır:

saķā + lan - durup 287a/4

1. 3. 1. 3. Fiilden İsim Yapım Ekleri

- A+

-A zarf-fiil ekinin kalıplaşma yoluyla oluşturduğu örnekler:

çev(i) r > çevr-e + si 190a / 10

öte > öt-e 210b/ 12

-I+/-U+

Türk dillerinde çok eski ve çok yaygın bir sıfat eki olan “-ig ” ekinin zaman içinde damak sesinin düşmesiyle meydana gelmiş, fiilden ve isim türetme noktasında günümüze kadar canlılığını az çok korumuş bir ektir (Mungan, 2002: 32)

Metnimizde somut , soyut isimler ve sıfat türetme fonksiyonuyla kullanılmıştır:

dol-u 301a/10	dir-i+di 220a/5
ķap-u 197a/14	ķat- ı 281b/3

-gün

Sıfat görevli isimler türeten bu ek metinde bir tek örnekte karşımıza çıkmaktadır:

kes-gün 247a/13

-Ağ+

Yer, alet isimleri ve sıfatlar türetilmektedir. Metnimizde bir tek örnek mevcuttur.

bıç-ağ+la 231a/ 2

-(U)ğ+/--(U)k+

Çeşitli fonksiyonlara sahip olan işlek eklerden biridir.

büyü-k 232a/14	eksü-k 203b/11
beze-k+ler 286b/7	del-ük 281b/15
küçü-k 226b/9	

-cAğ+

Metinde işlek olmayan bu ek sadece bir kelimedede yer almaktadır:

emcek > em-ceg+i 278a/2

-mA

Fiilden isim yapan bir ektir. Metinde sınırlı sayıda örnek mevcuttur:

yon-ma 236b/7	deg-me 189b/8

derle-me+ye 252b/12

-mAn

İşlek olmayan eklerden biridir. Metinde bir tek örneği bulunmaktadır ve araç ismi türetmiştir:

degir-men < tegirmen < tegir-mek “döndürmek” 223a/7

-mAḲ+/-mAḲ+

İşlek olan eklerden biri olup fiilin mastar şeklidir. Metin içinde birçok fonksiyona sahip şekilde kullanılmıştır. Fiildeki soyut hareketleri isim biçimine getirmenin yanı sıra metinde bazı kalıcı yiyecek, araç ve gereç isimleri türetmiştir.

eriş-mek 214a/16	yê-mek 216a/9
et-mek 261a/1	ölç-mek + le 267b/13
öl-meg+i 262b/7	boğazla –mağ+ı 206b/4
segir-meg 287b/3	

-mur

Fiilden isim yapan bu ek metnimizde sadece bir örnekte yer almaktadır.

yağmur > yağ-mur 215b/15

-r+

Metinde tek bir örnekte yer almaktadır:

yara-r +durlar 221a / 8

1. 3. 1. 4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

Bu eki iki grupta inceleyeceğiz. İlk grubumuz fiilde çatı başlığı altında ele alınacak, ikinci grup ise çatı dâhilinde olmayan diğer yapım eklerinin işlevlerine sahip olan eklerdir.

1. 3. 1. 4. 1. Çatı Ekleri

-Ar-

Geçişsiz fiillerden geçişli fiiller üreten ettirgenlik ekidir.

çık-ar-up 195b/ 15

-(İ)D-

Fiilden fiil yapan ettirgenlik ekidir.

ağ-ıt-mağ 213a/ 16	otla-t-ınca 208b/ 14
uza-t-mışdur 299b / 4	ķuru-d-up 249b / 16
ķürü-t-mez 217b/ 15	

-DÜr-/-Dİr-

Türkçede eskiden beri kullanılan en işlek eklerden biridir. Fiilde belirtilen işin özne tarafından değil, oluş veya kılışın bir başkasına yaptırıldığı anlamını taşıyan çatı ekidir.

dön-dür-se 203b/4	öl-dür-ür 217a/16
ķal-dır-up 217a/16	ķol-dur-up 222b/1

yan-dur-up 275a/10	ķaz-dur-up 282b/12
saķālan-dur-up 287a /4	bil-dür-ür 294a/2
ēriş-dür-ür 283a/1	gēy-dür-mişdür 191a/15

-DAr-

Eski Anadolu Türkçesi ve bugün bazı ağızlarda görülen bu ek çok işlek olmayan bir ektir. Geçişsiz fiillere gelerek geçişli filler yapan oldurganlık ekidir. Metnimizde sadece “gönder-” fiilinde kalıplaşmış bir şekilde kullanılmıştır.

Bu ekin oluşumu, Ergin (1997)’e göre, “dur-” ve -dür-” ün düzleşmesi ile ortaya çıkmış olduğu düşünülebileceği gibi “gönder” fiilinin Eski Türkçedeki köndger” (< kön-d-ger-) şekline bakılarak eski “-ğar-”ve “-ğer-” ettirgenlik ekinin “ğ” ve “g” sinin düşmesi ile meydana gelmiş olduğu da düşünülebilir (s. 213).

gön-der-üp 304a/2

Aşağıdaki örnekle ilgili Timurtaş (1994), iki varsayım öne sürmektedir:

“göster- fiilin izahının zor olduğunu ve gös- diye bir fiil bulunmadığını belirtir. DLT’de mevcut olan körse- kelimesi körset- fiilinin yapılabileceğinin mümkünleştirdiğini ifade eder. “göster-” fiilinin metatez olayının sonucu olarak oluştuğunu ileri sürer. Diğer yandan DLT’de “gördürmek” manasında bir de “közger-” fiili vardır. Doğru yolu göstermek manasında “könger-” fiilinin bir de “köndger-” şekli bulunduğuna göre közger-’in de “közdger-” şekli olabileceğini tasavvur edilebileceğini belirtir. Böyle olduğu takdirde, -g- nin düşmesi neticesi göster- sözü ortaya çıkmıştır denebilir (s. 118).

gös-ter-ür 279a/2

-(I)l -/(U)l-

Türkçede kullanım alanı en geniş olan çatı eklerinden biridir. Dönüşlülük eki olarak kullanılmasının yanı sıra ünsüzle biten geçişli fiil kök ve gövdelerinden

“olma” veya “yapılma” yani edilgenlik anlamı veren bir ek olarak kullanılmaktadır. Metin içerisinde yer alan örnekler iki şekilde incelenmiştir.

Edilgen eki olarak kullanımı:

yaz-ıl-mışdı 206b/2	sür-ül-dükde 210b/10
aç-ıl-mış 197a/13	çek-il-miş 256b/1

Dönüşlülük eki olarak kullanımı:

dök-ül-ür 283b/8	kır-ıl-dı 198a/12
ayr-ıl-ur 286b/2	eksi-l-memişdür 289a/10

- (U)n-

Dönüşlülük eki olmasının yanı sıra pasiflik ve meçhullük işlevi de kazanmış bir ektir. Sonu ünsüzle biten kelimelere ünlü ile bağlanan bu ek, metnimizde daha çok ol- ve et- yardımcı fiiliyle kullanılmıştır.

Dönüşlülük eki olarak kullanımı:

ko-n-durdı 257a/1	bağla-n-mayınca 209b/3
aşkārā gör-ün-ür 241a/ 8	kāfi éd-in-ürler 209a/3
alda-n-up 304a/4	‘aşāya daya-n-mış 297b/11
depre-n-ürdi 275a/15	

Edilgenlik eki olarak kullanımı:

hısāb ol-un-duğda 205b/17	kıyās ol-un-up 194b/1

bul-un-ur 307b/7	isti' māl ol-un-up 288a/10

-(İ)ş-

Geçişli ve geçişsiz fiillere gelen bu ekin, metin içerisinde çok az örneği bulunmaktadır. Metin içerisinde daha çok “ër-” yardımcı fiiliyle kullanılmıştır. Geçişsiz fiil köküne gelerek oluş bildiren fiiller de türetmiştir:

dibine ër-iş-medük 301a/2	ḥadd-ı bülûḡa ër-iş-di 189b/5

İki öznenin karşılıklı olarak yaptığı işi bildirir:

dög-üş-ebilmezler 257a/5

Fiillerden ve özellikle oluş bildirenlerden bir takımı da -(İ)ş-, -(U)ş- ekindeki işlev kaynaşmasıyla kökle kaynaşarak yine özel anlamlı birer fiile dönüşmüştür. Bu türlü örneklerde ek artık bir çatı eki değil bir türetme eki niteliğindedir (Korkmaz, 2002: 133).

ḡar-iş-ur 208b/16

-(U)r-

İşlev olarak “-Ar-” ekiyle aynı göreve sahip olan ek, metinde sıkça yer alan eklerden biri değildir. Ünsüzle biten fiil köklerine gelerek ettirgen anlamlı fiiller türetir.

geç-ür-mişlerdür 196a/4	düş-ür-dügi 263a/12
bat-ur-urlar 290b/7	

1. 3. 1. 4. 2. Diğer Fiilden Fiil Yapım Ekleri

-k-

Tek heceli fiil köklerinden anlamı pekiştirilmiş "olma" fiilleri türetir. Bazı türetmelerde, kökle kaynaşmış olan ekte bir de dönüşlülük işlevi görülür. Ek, -r, -l gibi akıcı ünsüzlerle biten bazı fiil köklerine, bağlantı ünlüsü almadan gelmiş görünüyor. Ancak, bu bağlantı ünlüsü erkenden bir orta hece düşmesine uğramış da olabilir (Korkmaz, 2003: 127).

ķori-ķ-u-ları 249b / 2

-mA-

Fiil kök ve gövdelerinden olumsuz fiiller türeten bir ektir.

bulun-ma-duķda 220b/2	baēlan-ma-yınca 209b/3
ķādir ol-ma-dı 214a/16	ķut-ma-salar 233b/2
gel-me-yüp 249a/3	eksil-me-miŗdūr 289a/10
in-me-yince 224b/13	zıkr olun-ma-dı 295b/13

-y-

Korkmaz (2003) 'a göre,

Türk lehçelerinde olduēu gibi Türkiye Türkçesinde de ünlü ile biten tek heceli fiil köklerine gelen -y- eki, eklendiēi kökle ayrılmayacak biçimde kaynaşmıştır. Bu kaynaşma dolayısıyla bugün ektaki işlevin ne olduēu kesin olarak belirlenemiyor ise de, genellikle "pekiştirme" işlevinde bir ek olduēu kabul edilmektedir (s. 135).

Metnimizde sadece iki kelimedeyi almaktadır:

ķo-y-up 190a /17 ko-d- > ķoy-

ķo-y-dı 189b/ 1

1. 3. 2. Kelime Türleri

1. 3. 2. 1. İsim

1. 3. 2. 1. 1. İsim Çekim Ekleri

1. 3. 2. 1. 1. 1. Çokluk Ekleri

Aşağıda metin içerisinde sıkça geçen bu ekin tarihî gelişimi ve işleviyle ilgili bazı görüşlere yer verilmiştir.

Ata (2009), çokluk ekleriyle ilgili olarak şu bilgileri kaydeder:

Türk dillerinde gerek tarihî gerekse de Çuvaşça dışında günümüzde çokluk ve topluluğu ifade etmek için kullanılan en yaygın ek, +lar/+ler'dir. +lar/+ler çokluk eki ilk yazılı ürünlerimizden itibaren Türk dilinde hem isim hem de fiil çekimlerinde kullanılmaya devam etmektedir. Yalnız bu ekin fiil çekiminde yer alması Orhon Türkçesinden sonradır (s. 90).

Eski Türkçe dönemindeki bir kısım ekler, kelime kökleriyle kaynaşarak kullanımdan düşmüşlerdir. Kaynaşarak kullanımdan düşen bu eklerin yerlerine, ihtiyaç sebebiyle aynı görevle kullanılan başka ekler ortaya çıkmıştır. Eski Türkçede çokluk bildirmek için kullanılan + z ve + An eklerinin yerine +lAr'ın ortaya çıkışı gibi (İlhan, 2009: 1536).

Çokluk bildiren bir kategori olarak + An eki, “oğlan” sözcüğünde kalıplaşmış olarak bulunmaktadır. + z eki, Türk dilinde arkaik bir çokluk (daha ziyade ikizlik)eki olarak kabul edilmektedir ve birkaç sözcükte kalıplaşmış olarak bulunmaktadır (Eminoğlu, 2008: 124).

Bugün artık canlılığını yitirmiş olan bu ekin, örnekleri şunlardır:

oğlan 302a/4	oğlanlar 189b/12

Metnimizde çokluk eki olarak +lAr kullanılmıştır.

şarp taşlarda 221a/7	kuyularda 221a/14
yıllarda 226b/7	bezekler 286b/7
küpler 242a/13	altuncılar 226a/6
anlardan 230a/2	ağaçlar 305a/5
kimseler 303a/13	karanlıklar 195b/16

Arapça kelimeler çoğunlukla +lAr çokluk eki kullanılarak çoğul hâle getirilmiştir:

mevza'lar 230a/2	diyârlarda 217a/13
kışşalar 234b/7	vilâyetler 245a/12
fâ'ideler 275a/3	şahrâlar 308a/14
imâretler 306/8	zamânlarda 222a/12

Bazı Farsça kelimeler de +lAr çokluk eki kullanılarak çoğul hâle getirilmiştir:

şikâr-gâhlar 220a/15	çehâr-pâlara 222b/ 9
çeşmeler 226a/9	hırlıklar 195b/15

Aşağıda yer alan örneklerde aynı kelime iki şekilde çoğul hâle getirilmiştir. Kelimelerde hem Türkçe çokluk ekiyle hem de kendi dilinin kurallarına göre çokluk yapılmıştır. Ek yığılmasının meydana geldiği örneklerden bazı örnekler şunlardır:

aşhâblardan 220b/3	mezâhiblerden 221a/9
melâ'ikeler 195a/2	hükâmları 255a/16
âşârlar 268b/17	ma' denler 280b/3
eşcârlar 294b/17	

Arapça çokluk eki “ât” ile çoğul hâle gelmiş olan örnekler şunlardır:

zulumât 300a/3	hayvânât 300a/1
kerâmât 190a/6	hubûbât 280a/11
ma' deniyât 280b/9	tekellûfât 228b/5

Arapça kalıplarla çoğul yapılmış kelimelerden bazıları şunlardır:

ekâbir 211a/6	âşâr 307a/10
menâzil 267b/17	meḳâbir 229a/9
enbiyâ 305a/7	elvân 279b/17
aḥvâl 301b/13	asliḥa 190a/1

Arapça “ülke” anlamına gelen *vilâyet* kelimesi hem Arapça çokluk eki “ât” ile hem de Türkçe çokluk eki “ler” ile çoğul hâle getirilmiştir:

vilâyetler 203b/16	vilâyât 239a/7

Aşağıda yer alan örneğimizde Arapça kurallara göre kalıp halde bulunan ek Türkçedeki anlamından farklı olarak “*Ar. (kebir) büyük, yaşlı; şerefli, ulu’nun çoğul şekli*” olarak kullanılmıştır:

kibârdan çok kimseler 220b/4

1. 3. 2. 1. 1. 2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri dil bilimcilerin hakkında görüş ayrılıklarına düştükleri eklerden biridir. İsimlere eklenip kişilere aitliği bildiren bu ek, Metinde büyük oranda 3. teklik ve çokluk kişi iyelik ekleri kullanılmıştır. Metin içerisinde çokluk 2. kişi iyelik eki kullanımı yer almamaktadır.

1. 3. 2. 1. 1. 2. 1. Teklik 1. Kişi İyelik Eki

Teklik 1. Kişi iyelik eki +m’dir.

+ m

Metin içerisinde sınırlı sayıda örneği bulunmaktadır. Aşağıda yer alan iki örnekte ekin ünlüsü yuvarlaktır:

minberüm 195b/11

evümle 195b/9

Metinde yer alan bir örnekte ekin düz ünlülü olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Ünlü esre ile (ِ) belirtilmiştir:

پادشاهم

: pādişāhım 214a/9

1. 3. 2. 1. 1. 2. 2. Teklik 2. Kişi İyelik Eki

+η

kendüñe 286b/15

1. 3. 2. 1. 1. 2. 3. Teklik 3. Kişi İyelik Eki

+(s)I/+(y)I

Ekin ünlüsü, Türkçenin tarihi gelişimi boyunca düz ünlülü olarak kullanılan ekin ünlüsü, metnimizde de yer alan bütün örneklerde düz ünlülü olarak kullanılmıştır.

Ḳazvīn'ün havāsi 220a/ 11	iki degirmen şuyı 230b/ 17
anuñ şarābı 234a/ 6	Ḳal' anuñ ayağından 231b/ 7
ol taşuñ gölgesi 234a/ 9	tağ yolında 254a/ 1
on dört fersenginde 280a/ 7	yaz ıssısında 220a/ 17
İskender'ün fermānıyla 303b/ 15	maşrıḳ deryāsınuñ ortasında 308a/12
şāc ağacından 190a/ 4	Ḥarām'uñ dört burcı 190b/ 11
kendü nāmına	Tüster şuyına 288b / 16

1. 3. 2. 1. 1. 2. 4. Çokluk 1. Kişi İyelik Eki

Metin içerisinde çok fazla kullanım örneği bulunmamaktadır

+ UmUz/+ImIz

dēdügümüz 199a/ 12, 203b/ 14	askerimiz 257a/4

ırşımız 196b/14	fi' ilimizdendür 236a/14

1. 3. 2. 1. 1. 2. 5. Çokluk 3. Kişi İyelik Eki

+lArI

Metinde sıkça yer alan eklerden biridir:

mu' azzam köyleridür 220b/ 6	Ḥazret-i 'Ömer'ün evleri 191a/17
'avretün nâmlarıdur 191b/ 17	Oğulları 192b/ 11
ḥarâcları 207a/ 11	ḫuyularınun şuyı 210b/ 3
dilleri 210b/ 9	merğ-zârları 218b/ 12

1. 3. 2. 1. 1. 3. Hâl Ekleri

Bir ismin cümle içinde başka bir kelimeyle ilgi kurmak üzere ek alarak girdiği durumu ifade eder (Topaloğlu, 1989: 81).

Şahin (2003)'e göre ,

Tarihi Türk yazı dillerinde özellikle Göktürkçe, Uygurca ve Karahanlıcada bugünkü terim karşılıklarıyla yalın, ilgi, yönelme, bulunma, çıkma, eşitlik, araç ve yön halleri olmak üzere dokuz hâl bulunmuş ve bu hâlleri ifade eden hâl ekleri isim çekim ekleri olarak kullanılmıştır ancak araç ve yön hâl eki Harezmeden itibaren işlevliğini kaybederek kalıplaşmaya başlayarak kullanılmasına rağmen kaynaklarda hala bu hâller bulunmaktadır (s.18).

Türkçede ismin hâllerinin sayısı ve isimlendirilmesi noktasında değişik sayıda sınıflandırma bulunmakla beraber metin içerisinde tespit ettiğimiz hâl eklerinden yola çıkarak çalışmamızda ekleri sekiz hâl olarak belirledik. Bunlar; *yalın, yönelme, belirtme, bulunma, ayrılma, ilgi, vasıta ve eşitlik* durumlarıdır.

1. 3. 2. 1. 1. 3. 1. Yalın Hâl

Yalın hâlin gösterdiği bir ek, bulunmamaktadır. Daima eksiz kullanılan bir hâldir.

Kelime kök ve tabanlarında (teklik isim) :

âdem 209a/ 3	ağac 190a/ 4
altûn 213a/4	pâdişâh 195a/7
ẖarac 260a/9	odun 276b / 4
tağ 192b/ 6	toprak 237b/ 7
şahrâ 201b /7	siğek 242a/13

Çokluk ekli sözcükler:

‘avretler 208b/9	câmi‘ler 246a/15
çeşmeler 226a/ 9	çölmekler 295a/16
develer 260b/13	deppeler 188b/11
şûretler 277b/17	gemiler 298b/5
vilâyetler 188a/14	yerler 253b/1

1. 3. 2. 1. 1. 3. 2. İlgi Hâli

+nUḡ/+Uḡ

İlgi hâli, bir ismin bir isimle ilgisi olduğunu, kendisinden sonra gelen bir isme tâbi olduğunu gösteren hâl şeklinde tanımlanır. İlgi hâli eki de isme belirtme, sahiplik, mensubiyet, ilgi vb. anlam kazandıran bir ektir (Karahan, 1996: 7).

Kalınlık ve incelik uyumuna uymaktadır. Metin içerisinde iki örnek dışında ünlüsü daima yuvarlaktır. Ünsüzle biten kök ve gövdelerden sonra +Uḡ şekliyle ünlüyle biten kök ve gövdelerden sonra + nUḡ şekliyle kullanılmıştır.

Birinci teklik ve çokluk kişi zamirlerinde kullanımında, ilgi hâl ekini “+(ü)m” şeklinde almışlardır:

benüm	195b/9,10 220a/2	bizüm	196b/14, 218a/

Metnimizde “su” sözcüğünde bir örnekte ilgi hâl ekine yardımcı ses olarak “y” yerine “n” sesi kullanılmıştır:

şu + n+uḡ	222a/ 12

İşaret zamirlerinde kullanımı:

anuḡ 281b/ 6	bunuḡ 286b/ 1

Belirtili Ad Tamlaması Olarak Kullanımı:

ḡuyularınun şuyı 214b/ 7	ḡayınun kenârında 217b / 5
dā ʾirenun merkezi 202b/ 7	ḡānenun yérine 189a/ 11

tağun başında 254a/ 6	şehrün hâkimi 256b/ 6

Belirtisiz Ad Tamlaması Olarak Kullanımı:

ķandīl yeri 306a/ 4	bāzār içinde 261a/ 10
kendü nāmına 257a/ 11	

Edatlar ile Kullanımı:

anuñ gibi 249a/ 15	anuñçun 253b/ 13

1. 3. 2. 1. 1. 3. 3. Yükleme Hâli (Belirtme Hâli)

Yükleme hâli, iş ve oluşla ilgili belirli mekân ve fonksiyon münasebetine girmeksizin kendisini takip eden fiil içinde eritilmeleri gerekmeyen adlara gelen şekillerdir (Grønbech, 2011: 127).

Yükleme hâli, ismin cümle içindeki geçişli fiilden doğrudan etkilenmesi hâlidir. Yani cümlenin nesnesi yükleme hâlinde bulunur. Ekli nesne ile eksiz nesne arasındaki fark "belirlilik" veya "belirsizlik"tir.

Metnin genelinde belirtme durum eki +n kullanılmıştır. 3. kişi iyelik ekli gövdelerden sonra kullanılan bu ekle ilgili örnekler şunlardır:

yağmur şuyın 258b/ 17	çuvāl ağzın 260b/ 9
Ka ^c benün divarın 191a/ 5	çınaruñ kabuğın 261b/15
Diyâr-ı Bekir şuların 283b/ 11	

Ünlüsünün kalınlık incelik uyumuna bağlı olarak değişmesi sonucu +ı/+i şeklinde kullanılan örnekler şunlardır:

adını 258a/13	başını 279a/2
divārını 195a/ 17	rūhını 197b/ 10

Ünlü ile biten kelimelerden sonra araya “y” yardımcı sesi “su” kelimesi dışında nadirdir. Daha çok “n” sesi kullanılmıştır:

şuyı 230a/17	dünyâyı 294b /12
deryâyı 270b/ 16	

Aşağıda yer alan örneklerde kişi zamirinden sonra kullanılmıştır.

anı 191b/1	seni 286b/16

1. 3. 2. 1. 1. 3. 4. Yönelme Hâli

+ (y)A/+nA/+ηA

Ünsüzle biten kelimelerden kalınlık ve incelik uyumuna bağlı olarak +a/+e şeklindedir:

diyāra 302b/15	yēmege 261a/ 1

Ünlü ile biten kelimelerden sonra özellikle iyelik 3. kişi eklerinden sonra ekle kelime arasına sonra “n” sesi yardımcı ses olarak girmektedir. Dolayısıyla +nA şeklinde kullanılmaktadır.

kendü nāmına 257a / 11	anuñ fethine 257a/11
babasınun rağmına 260a/ 16	çayına 222a/3

İyelik kullanımları dışında, ünlü ile biten kelimelerde araya “y” yardımcı sesi girmektedir.

deryāya 265a/16	Şemrā’ya 269a/15
merḥaleye 269b/ 1	Medīne’ye 270a/ 5

Bazı kişi zamirlerinin, yönelme hâl eki ile kullanımları şu şekildedir:

baḡa 207b/ 2	saḡa 286b/15
aḡa 194b / 11	

Metinde bazı işaret zamirlerinin, yönelme hâl eki ile kullanımları şu şekildedir:

buḡa 249b/12	bunlara 194b /1

1. 3. 2. 1. 1. 3. 5. Bulunma Hâli

Cümlede yer, araç, bakış açısı işlevleri ile dolaylı tümleç olarak kullanılsa da zaman, dönem, tarz, oran işlevleri ile zarf tümleci olarak da kullanılır. İsim cümlelerinde yüklem olduğu örnekler de çoktur.

Ediskun (1999)’a göre, bulunma hâli, genellikle fiilin olduğu yeri gösterir; ancak onun çeşitli kelimeler arasında türlü anlam ilgileri kurduğu da görülmektedir: Uzunluk, süre, zaman, durum, yer düşüncesi verir (s.111).

Metinde tonlu veya tonsuz ünsüzle biten ek veya gövdelerden daima tonlu ünsüze sahip ek (+da/+de) gelir. Bu şekilde ekin sadece tonlu şeklinin olması çoğunlukla ünsüz uyumunu bozmuştur.

vilāyetde 241b/1	bêşde 208a/ 12

evkātda 216a/ 17	ğarbda 212a/10
yüksekde 197a/8	eṭrāfda 231a/1

Bulunma hâl ekinde, 3. kişi iyelik eklerinden sonra daima “n” sesi kullanılır:

şehrün altında 208b/16	Fırāt kenārında 209a/13
şehir içinde 209a/14	Eyvān-ı Kesrī’nün öjinde 214a/16
şu içinde 244b/5	Ḥarām’uñ ğarbisinde 194b/6

Ünlü ile biten kök veya gövdelerden sonra kalınlık incelik durumuna bağlı olarak “+de” veya “+da” gelir:

şuda 244a/12	içerüde 191a/ 9
ķapuda 228a/7	havāda 212a/12

Metnimizde iki örnekte işaret zamiri ile kullanılmıştır:

bunda 299a/2	anda 286a/12

Zaman adları bir sıfatla veya bir isimle tamlanmış olarak cümlede yüklem zamanını belirtmiştir:

bir yılda 211a/7	bir gecede 251b/ 6

Genel zaman adlarıyla beraber ve bir sıfatla kullanılmak suretiyle yüklem zamanını belirtmiştir:

ol zamanda 206b/ 3	ol vakitte 196a/ 3
birkaç zamānda 286b/ 6	

1. 3. 2. 1. 1. 3. 6. Ayrılma Hâli

Metinde sıkça kullanılan eklerden biridir. Buran (1999), Türkçede en geniş işlevli durum eki olduğunu belirterek bu ekin başlıca görevlerini şöyle belirlemiştir:

İş, hareket ve nesnenin başlangıcını, çıkış noktasını bildirir (yer tamamlayıcısı olur). Cümlelerin zarfı durumundadır. Hareketin ve işin zamanını bildirir. İş ve hareketin sebebini bildirir. Mukayese derecesi kurar. Eşyanın neden meydana geldiğini bildirir. Bütünün bir parçasını ifade eder. Bütünü ifade eder. Yer ve yön bildiren kelimelere eklenerek, hareketin yer ve yönünü belirtir. “Bir şeyin içinde” manası verir. Sonra, geri, beri, gayrı, başka, önce, öte, yana, daha, dolayı, içeri, taraf gibi bazı edatlarla birlikte cümlede değişik görevlerde kullanılır. –An sıfat-fiiliyle “...dıktan” anlamında kullanılırlar. arak / -erek zarf fiiline eklenerek, onun anlamını pekiştirerek ikilemeler kurar (s. 263).

Metin içerisinde daima tonlu biçimi kullanılmış olup eki +dAn şeklindedir. Kullanım şeklinden dolayı ünsüz uyumuna girmemektedir. Kalınlık ve incelik uyumuna bağlı olarak ünlüsü “ + dan” veya “ + den” şeklindedir.

İsimlerle beraber yer bildirmek için kullanılır:

Sind taşlarından 290b/ 9	deryâlardan 283b/ 6
bilâdlardan 302b/ 6	hıtt-ı istivâdan 301b/ 1
yâr altından 301a/ 5	cennetden 189b/7
çaylardan 189b / 3	bağçelerinden 195b/ 11

İş bildiren fiil yüklemli cümlede nesnenin, oluş bildiren fiil yüklemli cümlede ise öznenin neyden yapıldığını (malzeme) bildirir:

yâkûtdan 189a/ 7	çamurdan 189a/ 11

çaķmak taşından 283a/9	taşdan 248/ 12
āğaçdan 261a/ 10	

Yüklemin gerçekteştiği zamanı belirtir:

... üç aydan ziyāde тұrmaya қādir olmaz. 248a/3	
Birkaç müddetden sonra şulh ētdiler. 189b/ 16	
Medīne’ye gelmeden... olurđı. 195a/ 6	
... bir kezden ҳarāb oldu. 218a/7	
... bir müddetden ҳarāb olup 302b/10	
Yüz yıldan sonra tevbesi қаbul oldu. 189a/ 5	

Adı, fiile “-den dolayı” ve sebep - sonuç anlamı ilişkisi ile bağlar:

Bu ecilden ... tefāvütlü olur. 198b/6	
O sebebdan ... otuz derece olur. 200a/17	
maқarr-ı hilāfetleri olduğı sebebdan zikri muқaddem oldu. 205b/13	
Andan sonra... tamām eyledi. 197b/6	

Karşılaştırma ifade eder:

eger şehir-i maṭlūbuñ ṭulı ve ‘ arzı ṭul ve ‘ arz-ı Mekke’den eksük olursa ... 204b/ 6	
eger şehir-i maṭlūbuñ ṭulı Ka’be’den eksük olursa maşrıķ olur. 203b/ 12	

Sıralama ifade eder aynı zamanda yüklem olur:

iḳlīm-i evveldendür. 308b/4	iḳlīm-i şālīşdendür. 212a/ 5
iḳlīm-i rabī‘ dendür. 221a/ 12	

Yüklem olarak kullanılan diğer örnekler:

Çaġtū çayındandır. 233a/14	ol balıqlardandır. 244a/ 1
şuları kıyulardandır. 246a/ b	Kārzīn nāhiyyesindendir. 248a / 8

Süre belirtir:

peygamberden tā Yūsuf peygambere gelince 305b/10

İşaret ve kişi zamirleriyle kullanılır:

bunlardan 283b/11	andan 305b/ 10
anlardan 208a/ 17	bizden 196 b /15

Edat grubu oluşturur:

Andan sonra... tamām eyledi. 197b/6	Ol zamāndan beri 242a/13

Mesafe belirtir (...+ dAn...+ a) :

Tikrīt’den tā ‘Abādān’a	205b/15
noқта şimālden maġrib cānibine	204 b/7
...şehrinden tā Şolistān-ı Fārs ve Qıhsārān’ıñ hesābındandır ...225b/10	

1. 3. 2. 1. 1. 3. 7. Vasıta Hâli

ile, (y)ıla, (y)le, y(la)

Metnimizde değişik yazım şekilleriyle karşımıza çıkması ve sıkça yer alan bir hâl eki olması sebebiyle bu konuya biraz daha ayrıntılı yer vereceğiz. Bu ekle ilgili bazı dil araştırmacıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

Korkmaz (2010)’a göre,

İsmin belirttiği nesnenin vasıta olarak kullanıldığını, fiile vasıta olduğunu belirtmek için kullanılan bu durum,; Eski ve orta Türkçede +In / + Un ekiyle karşılanan bu hâl, bugün Türkiye Türkçesinde artık kalıplaşmış zarflar hâlinindedir. Bunun yerine ile edatı geçmiştir. Bu hâl “ile” edatı veya bunun ekleşmiş şekli olan “+IE ”ekiyle karşılanır (s.65).

Ergin (1997)’e göre,

Eski Anadolu Türkçesinde yardımcı ünlünün sadece düz şekilde bulunduğu dün + i+ n “gece ”, gündüz+i+n “gündüzün ” gibi bazı zarf özellikli kelimelerde kalıplaşarak çekim eki özelliğini kaybetmiş, yerini aynı anlamda kullanılan ile edatına bırakmıştır. Edatın kendinden önceki kelimeyle birleşip uyuma girerek yeni araç hâli eki olarak kullanılması vezin yüzünden daha çok manzum metinlerde görülür. Ekleşme asıl Eski Anadolu Türkçesinden sonra başlamış ve Osmanlıca ile Türkiye Türkçesinde gittikçe ilerlemiştir (s.165).

Ay (2001) ’a göre,

+(y)lA (< ile) bir ek olarak kullanıldığında eklendiği kelimenin ses özelliğine bağlı olarak “+(y)le, +(y)la” şekillerine giren bir “instrumental (vasıta hâli) eki”dir. “ ile” şeklinde ayrı bir kelime olarak kullanıldığında ise, bir “bağlama edatı”, “sıralama edatı” veya “son çekim edatı” olarak değerlendirilir (s.254).

Kalkan (2003)’a göre,

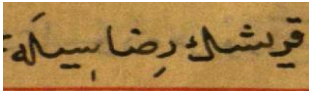
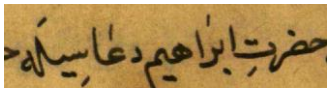
Türkiye Türkçesinde vasıta durum eki +(y)lA’dır. Araştırmalarda Eski Türkçede vasıta durum ekinin +(I)n olduğu ancak bu ek zamanla işlevini kaybettiği için “ile” edatından ekleşen +lA’nın kullanılmaya başlandığı belirtilmektedir. Cümlede; sebep, araç, birliktelik, zaman işlevleri ile zarf tümlecisi olarak kullanılmaktadır. Cümlede yüklem göreviyle de kullanılır. Bu durum ekinin bazı dil bilgisi kitaplarında bir durum eki olarak ele alınmadığı da belirlenmiştir (s.94).

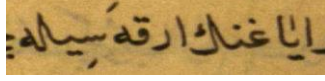
Metin içinde vasıta ekinin çok değişik yazım şekilleri bulunmaktadır; aynı kelimeyi farklı yerlerde hatta aynı satırda bile çok farklı yazım şekilleriyle görmek mümkündür (bk. s. 34-35).

Ekleşme esnasında eklendiği kelimenin son sesi ünlü ise araya kaynaştırma sesi “y” girmektedir. Gerek metnin harekesiz olması gerekse de kelimelerin son sesiyle edatın ilk sesinin çoğunlukla bir tek “y” ile karşılanmış olması harfin kaynaştırma sesi “y” olup olmadığının tespit edilmesi açısından zordur. Bu yüzden okuma noktasında kesin bir karara varmak da güçleşmektedir; bu noktada bağlamı ve metne sadık kalarak okumayı tercih ettik.

ol kişile	192a/4	tamğayıla	218b/15
‘İrāk’ıla Ceylānāt arasında	221a/6	Ūcān şuyıla cem‘ olup	292a/16
ğarbıla cenūb ortasındadır	229b/8	Kürdler ile ceng éderler.	232a/14
toprağıla bend eylemese	189b/2	mancınık ile ħarāb kıldılar.	191a/5
gemile iletürlerdi.	190b/13		

Metin içerisinde yer alan birkaç örneğimizde, araya giren sesin kaynaştırma sesi olduğunu belirten harekeli yazım mevcuttur. 3. teklik iyelik ekinden sonra kullanılarak ekin okunuşunun daha anlaşılır hâle getirildiği tespit edilmiştir:

	: Kıreş’üñ rızāsiyla	190b/17
	: Ĥazret-i İbrāhīm du‘ āsiyla	190a/10

: ayağının arkaşıyla

287a/17

1. 3. 2. 1. 1. 3. 8. Eşitlik Hâli

Metnimizde sınırlı örnekleri bulunan bu ekle ilgili olarak bazı görüşler ileri sürülmüştür.

Korkmaz (1955), bu hâlin ayırt edici özelliklerini şöyle ifade etmiştir:

Bazı dilciler tarafından mukayese, bazıları tarafından da eşitlik vazifesi gören bir unsur olarak vasıflandırılan “+ ça”, Türk dilinin ayrı devirlerini ve değişik alanlarını içine alan türlü metinlerde, çok kere karşımıza alelade bir hal eki olarak çıkar. Öteki çekim ekleri gibi, kelimenin en sonunda bulunur. Bazı kelime yapılarındaki “+ ça”lar ise, bir yapım eki olarak kullanılmıştır. Bu eki alan bir kısım kelimeler de yukarıdaki iki gruptan hiç birine sokulamamakta, daha doğrusu ekte yaşayan bir çekim ya da yapı vazifesi görülememektedir (s. 275).

Başdaş (2006) ise, +ÇA ekini bir ara ek olarak yapım ve çekim ekleri olarak bilinen iki grubun dışında yer almayıp esas itibariyle yapım ve çekim eklerinin bir bölümünü kapsayan bir üçüncü grup olan ara ekler grubuna dâhil eder (s.4).

Dil isimleri oluşturmak için kullanılmıştır:

‘ Arab + ca 197a / 5	‘ İbrî + ce 197a / 6

Kalıplaşmış halde kullanılmış olup hem “cim” (ج) hem de “çim” (چ) ile yazılmıştır:

niçe 198b/ 10	nice 205a/ 17

Benzerlik (gibi) anlamında kullanılmıştır:

deryâçeden 301a/ 4	şehirçe 207b/ 7

1. 3. 2. 1. 1. 4. Hâl Eklerinin Birbirinin Yerine Kullanılması

Metin içerisinde yer alan bazı örneklerde, hâl eklerinin birbirinin yerine kullanıldığı tespit edilmiştir. Tespit edilen örneklerden bazıları şunlardır:

Bulunma hâl ekinin yönelme hâl eki göreviyle kullanılması:

Üzerinde şâc ağacından bir mürebba ^ç ağac geçürmişlerdür.	190a/4
...içinde yek pâreden bir dîrek urdı.	212b/2

Bulunma hâl ekinin ayrılma hâl eki yerine kullanılması:

Meyvelerde incir ve eyvâ olur..	221a/15
Dêrler ki ol câmi ^ç de evliyâ hâlî olmaz.	246a/13

Yönelme hâl ekinin vasıta hâlî yerine kullanılması:

...ticârete meşğuldurlar.	190a/9, 252b/12
... ^ç ibâdet e meşğuldur.	249a/13

Yönelme hâl ekinin bulunma hâl eki yerine kullanılması:

...odun gibi âteşe yakarlar.	276b/4

1. 3. 2. 1. 1. 5. Aitlik Eki

Metinde sınırlı sayıda bulunan bu ek, çoğunlukla “+da” bulunma hâl eki ile kullanılmıştır.

evvel+ <i>ki</i> maķāmından 216a/ 4	üç ayın+ <i>daki</i> ol şunuñ 286a/ a

ol y�r+ <i>deki</i> on y�ddi arşun �u 286b/ 1	her y�r+ <i>deki</i> süst y�r 283b/ 1

1. 3. 2. 1. 1. 6. Soru Edatı

“ mı “ soru edatına kullanım  rneği bulunmamaktadır.

1. 3. 2. 2. Sıfat

İki ana b şlık altında ele alınmıştır.

1. 3. 2. 2. 1. Niteleme Sıfatları

İsimleri ve varlıkları durum, biçim, renk ve hareketini göstererek niteleyen sıfatlardır. Metinde yer alan Türkçe kelime kökenli sıfatlarına sahip bazı niteleme sıfatları şunlardır:

küçük ��hrd�r	226b/9	bir aylık yoldur	308a/7
Dem�r K�pu	306b/12	��ru çay	272b/12
yumuşak t�prağ	275a/13	büyük ��hrleri	308a/16
yüce t�ğdur	277b/16	iki k�natlu k�pu	302a/8
t�şdan bir �dem şekli var.	251a/14	yükseklü ve al�aklı yerde	251b/4
Bir köy k�darınca ma� m�rdur. 234b/13			

Farsça kökenli niteleme sıfatlarından bazıları şunlardır:

��m kerb�ci	275a/ 9	��b mev�a� dur	240a/17
s�r�� ��hreler	199a/11	��r�n �u	214b/12
bed mezheb	226b/10	n�m hız	198a/17
yek-p�re y���tdan 189a/7			

Aşağıda yer alan örnekte farsça bir sıfat olan *gūnāgūn* (çeşit çeşit, renk renk) i- fiili geniş zaman ekiyle yüklemleşmiştir; dil ismini niteleyen bu sıfat, örnekte şu şekilde yer almaktadır:

dilleri dahı gūnāgūndür 218b/ 15

Aşağıdaki örnekte Farsça kökenli olan “hoş” sıfatına küçültme eki “ + cA ” getirilmek suretiyle niteleme sıfatı oluşturulmuştur.

hoşca yèrdür 239b/ 1

Arapça kökenli niteleme sıfatları ile ilgili örnekler şunlardır:

mu‘ azzam köylerdür 229b/13	sāyir kitāblarda 242b/15
‘ aẓīm ıağdur 279b/2	şagīr ve kebīr günāhlarını 219b/15
haşīn ıal‘ a 238b/3	

Kelime grupları şeklinde yer alan örnekler şunlardır:

ol yèrdeki on yèddi arşun şu 286b/2	aḡa mensūb bir çaydur. 225a/2
bir nice muḡkem ıal‘ a 234a/1	on dört ıal‘ a şeklinde köşk 307a/2
kıırk günden ziyāde kış güninde243b/12	ıağun başında bir çeşme 276a/2
şekli mişkden çıkan şuya 282a17	

İsnat grubu (ters çevrilmiş sıfat tamlaması) niteleme sıfatı olarak kullanılmaktadır:

çiçeği şarı 244a/14	havāsi germ 244a/16
havāsi gāyet hūb 239b/ 9	bağ-istānı ve meyvesi bī-şümār 239b/10

1. 3. 2. 2. 2. Belirtme Sıfatları

1. 3. 2. 2. 2. 1. İşaret Sıfatları

Metinde yer alan bazı işaret sıfatları şunlardır:

bu yıllarda 226b/7	ol künbedden 283a/15
bu tertīble 206a/11	ol köylerde 294a/11
bu şehriñ 206b/10	ol şuda 244a/12
bu hālīñ şahididür 206b/12	ol yerde 207a/5
ol maḳām 207b/7	şol cezīreler 255a/14
şol vilāyetler 301a/9	bu uslūb 230a/3

1. 3. 2. 2. 2. 2. Sayı Sıfatları

1. 3. 2. 2. 2. 2. 1. Asıl Sayı Sıfatları

üç yüz lüle 238a/ 3	igirmi biñ dīnār 245b/
iki yüz otuz altı biñ dīnār 241a/ 17	dört taş 278a/2
on altı şehrdür 242a/ 17	dört şikār-gāh 243b/10

iki bin altı yüz çeşme 226a/8	iki tağdur 308a/ 9
bêş yüz igirmi adımdur 244a/ 10	igirmi sekiz merhâledür 268b/ 16
on iki dendānlu 302a/ 11	üç yüz mermer diregi 304a/13

1. 3. 2. 2. 2. 2. Sıra Sayı Sıfatları

Metinde yer alan bazı örnekler şunlardır:

birinci yılında 196a/15	dördüncü iklîmdendür 211a/9
ikinci nâhiyye 222b/6	beşinci iklîmde 199b/18
üçüncü iklîmdendür 211b/8	

Metin içerisinde Farsça sıra sayı sıfatları kullanılmıştır. Farsça sıra sayı sıfatları sadece bölüm başlıkları oluşturulurken kullanılmıştır.

Aşağıdaki tamlama kesrelerinde (kesre-i izafet) yer alan örnekler de sıra sayı sıfatlarına örnek teşkil etmektedir.

maḳāle-i siyüm 188a-13	faşl-ı düvüm 275a/ 7
faşl-ı evvel 267b/ 10	bâb-ı şeşüm 235b/13
bâb-ı çehārüm 234a/11	bâb-ı pencüm 235a / 16

1. 3. 2. 2. 2. 3. Kesir Sayı Sıfatları

Metinde çok az örneği bulunmaktadır:

dört bıçuk tûmendür 222b/ 9	iki bıçuk tûmendür 223a/ 10

Farsça kesir sayı sıfatı ile kurulmuş bir örneğimiz de bulunmaktadır:

nīm hīz 198a/ 17

1. 3. 2. 2. 2. 4. Üleştirme Sayı Sıfatları

Metnimizde kullanımına rastlanmamıştır.

1. 3. 2. 2. 3. Soru Sıfatları

Metinde sınırlı sayıda örneği bulunmaktadır:

ne	ne meyvedür ?	237a/17
ne aşıl	ne aşıl zemīndür ?	207b/ 2
қанқı	қанқı diyārda ?	280b/11
	қанқı köyündür ?	226a/ 16

Metin içerisinde yer alan bir örnekte “nice ” sözcüğü “ nasıl ” soru sıfatını anlamca karşılayacak şekilde kullanılmıştır:

nice	nice pādīshadūr ki bir şehri ḥarāb ētmeyince bir şehri šīn kıldı	214a/ 10

1. 3. 2. 2. 4. Belirsizlik Sıfatları

her	her nev ^c iden cān-ver vardır	295b/14
	her ne cānibden gitseler	224b/12
çok	çok yıllar	253a/14
bir	bir nice pāre köylerdür	259b/3
	bir ğayrı şehir dahı düzmişdür	307b/11

ğayrı	ğayrı hâzır kimse yokdı	214b/8
hiçbir	hiçbir vâkıdde ziyâde ve nokşân olmaz	223a/9
	Hiçbir tağa muttaşıl degüldür.	254a/3
ba' zı	ba' zı sene	263b/8
	ba' zı kimsenüñ	263a/11
hayli	hayli kimseler nokşân oldı.	165b/11
nice	nice mevza'	251b/12
	nice kerre yazın hemân şavuk şu içerler.	221a/14
	Harım'e nice bürkeler vardur	269a/13
	nice şular aña munzam olup	288a/16
niçe	niçe vilâyet	245a/14
	niçe ceyrân öñinden kaçup	207a/16
	ve ol şudan niçe şehirler şehir içine açar	216a/2
bir kaç	bir kaç ağaç	244a/14
hiçbir	hiçbir tağ ile peyveste degül.	280a/17

1. 3. 2. 3. Zamirler

İsimlerin yerini tutan ya da işaret yoluyla belirten kelimelerdir.

1. 3. 2. 3. 1. Kişi Zamirleri

Metin içerisinde yalın halde yer aldıkları gibi durum ekleri ve bildirme ekleriyle de kullanılmışlardır. Metinde daha çok 3. okluk kişi zamirinin hâl ekleriye kullanımı görülmektedir.

1. Teklik Kişi	baŗa s�ylen�	207b/2
2. Teklik Kişi	sen henüz g�vursun	214a/11
	sen�� � amm�z�den�	214b/1
	eger seni H�k Te� �l� a�dursa	216b/15
	H�k Te� �l�dan ric� �deriz ki seni açıda	216b/17
	saŗa i�tiy�cımız yokdur	286b/16
3. Teklik Kişi	aŗa da bir � �l� � im�ret �d�p	209a/11
	aŗa tev�zu� �d�p egilmiş	207b/11
	Hüseyn vardur ki aŗa meşhed-i h�yri� derler	207b/14
	anı ging kıldı	195b/1
1.okluk Kişi	Ol bize öküz etin h�ram kıldı	206b/7
	bizüm �sfehan�ımız	217b/14
	bizüm Rey�ımız	217b/15
	bizüm bed fi� ilimizdendür	236a/14
	Bizden gerü �alan şada�adur	196b/51

2. Çokluk Kişi	Metinde kullanım örneği bulunmamaktadır.	
3. Çokluk Kişi	anlara irsâl eyledi	189b/7
	anların zikrinden fâriğ olmak evlâdur	201b/12
	anlardan zahmet erişür	238a/8
	anlar tağlarda evler düzmişler	196b/ 5
	anlar tağlarda evler düzmişler	196b/6
	anların zikrinden fâriğ olmak evlâdur	201b/12
	anların makarr-ı devletleridür	221b/3

1. 3. 2. 3. 2. Dönüşlülük Zamirleri

Metinde geçen dönüşlülük zamirleri şunlardır:

kendüye hâş kılmışdı	196b/10	kendü memleketini	199a/1
kendüsi ol yere gitdi	211a/ 9	kendüleri taşarruf kıllalar	196b/11
kendü kendüye aķarsın	216b/15	kendü şomlığından	212b/ 7
kendü nāmına mensüb kıldı			
262a/3			

“*ħod*” Farsça’da bir dönüşlülük zamiri olup “kendi” anlamında kullanılmaktadır (Öztürk, 2007: 45).

Metnimizde bir örnekte “*ħod*”, “kendüler” zamirini anlamca pekiştirme görevinde kullanılmıştır bu suretle iki ayrı pekiştirme görevindeki zamir yan yana kullanılmıştır.

h d kendüler b ny d  tmişlerd r. 201b/11

1. 3. 2. 3. 3. Belirsizlik Zamirleri

ba� zısı	ba� zısı şehir içinde	246b/4
ba� zılar	ba� zılar dürler ki ol	194b/5
ba� zısında	ba� zısında h�kk�mları taşarruf �der	201b/10
ba� zısını	ba� zısını h�d kendüler b�ny�d �tmişlerd�r.	201b/11
şeyleri	s�yir şeyleri ey� şaşlar	217b/17
her birin�	her birin� bir mihr�bı vardur	198b/2
her biri	her biri bi� h�neden ziy�ded�r	217a/14
cümle	cümle igirmi beş p�re köydür	221a/4
	cümle merd�ne ve yarardurlar	221a/8
birbirine	birbirine şöyle şar�bd�r	221b/ 12
her birinden	her birinden bir köy	222b/14
herkes	herkes kendü n�mına bir köy d�zdi	257a/11
	herkes kendü içün h�şıl eyler.	263a/10
kimse	bir kimse h�y�net �d�p	263a/11
	kimse aşik�r �tmege k�dir olmadı	207a/15

kimseler	şahabe-i ‘izāmdan çok kimseler medfūndurlar	192b/12
hiçbiri	hiçbiri ata geçit vërmez	287a/5
	hiçbir ‘āmil ƙal‘a şāhibi ola	254a/10
kişi	eger bir kişi yüzini ƙibleye döndürse	203b/4
	‘ibret içün kişiyi Şafā Tağı’na ve ‘avreti Merve Tağı’na götürdiler	192a/3
kim	her kim başını ol mağara içine şoƙsa buḡārdan ḡasta olur	279a/3
	dërler ki her kim çahārşenbe günü şabāḡdan ol çināruḡ ƙabuḡın dişiyle tutsa hergiz dişi ağrımaz.	261b/ 5
	her kim bu şudan ‘ubūr ƙılmış ola	287a/16
hiç (yokluk anlamında kullanılmıştır)	anda hiç ḡalīfe ve ḡākim vefāt etmemişdür	209a/6
	Ol vilāyetlerde hiç şehir yoƙdur.	246b/11
hiç kimse	andan evvel hiç kimse düzmemişdi	305a/11

Farsçada belirsizlik zamiri olarak kullanılan “hiç” kelimesi birkaç örnekte yapıcı olumsuz örneklerde kullanılmış olup anlam olarak Farsça mantığa göre kurulan cümlelerde yer almıştır:

hiç	Ol zamāndan berü hiç gün olmaz ki Rūmīlerden esīr ve berde iletürler.	236a/13

	şehir bend olsa taşradan hiç nesneye ihtiyâc olmaz	266a/3

1. 3. 2. 3. 4. İşaret Zamirleri

anı (O zamirinin, belirtme durumu eki almış hâli)	anı harâb eyleme	214a/17
ağa (O zamirinin, yönelme durumu eki almış hâli)	ağa mensûb bir çaydur	225b/2
anun (O zamirinin, ilgi durumu eki almış hâli)	anun mu‘azzam köyleridür	222b/7
anda (O zamirinin, bulunma durumu eki almış hâli)	evliyâ-yı kibârdan çok kimseler anda medfûndur	220b/4
	anda bir şuffe-i büzürg vardır	212b/15
andan (O zamirinin, ayrılma durumu eki almış hâli)	andan ‘azîm ‘imâret yoğdur	212b/7
andan (O zamirinin, ayrılma durumu eki almış hâli)	Hulvân şuyı andan geçer	214a/2
bu + ayrılma durum eki	bundan ağa şadâ gider	221b/12
bu+ çokluk eki +ayrılma durum eki	bunlardan ğayrı meşâyihler kabrı çoğdur	222a/7
bu+ çokluk eki+ ilgi durum eki	bunların nâmıyla nâm buldılar	192b/3
bu + çokluk eki + yönelme durumu eki	bunlara kıyâs olunup	194b/1

bu + ayrılma durum eki	İmdi dünyānuḡ ḡarāblıḡı bundan kıyās olunur.	205b/9

1. 3. 2. 3. 5. Soru Zamirleri

Metnimizde Soru zamiri bulunmamaktadır.

1. 3. 2. 3. 6. Bağlama Zamirleri

Türkçenin tarihî dönemlerinde kullanılan bağlama zamiri “kim” bir cümlecîḡi temel cümleye bağlayarak bir tür birleşik cümle yapmaya yarar. Bu zamir, yerini, görev benzerliḡi dolayısıyla, dilimize Farsçadan geçen ki bağlama edatına bırakmıştır (Erten, 2007: 20).

Metnimizde “ki” ve “kim” bağlama zamirleri sıkça yer almaktadır. “ki ” bağlama zamirinin kullanım oranı “kim” bağlama zamirine göre daha fazladır. Metin içinde yer alan “kim” zamiri daha çok belirsizlik zamiri görevinde kullanılmıştır.

Lakin ne ḡadar <i>kim</i> ana ḡarac ederler yine ol ḡadar peydā olup bir fā’ide vërmez. 279a/ 12
Pes imdi bilgil <i>kim</i> ol vilāyetler ki ṡul ve ‘arzı Mekke’nünḡ ṡul ve ‘arzından ziyāde ola 203b/ 16

Metin içerisinde sıkça yer alan ve bağlama zamiri olan “ki” ile ilgili örneklerden bazıları şunlardır:

Ve bu çay şöyle derindür <i>ki</i> aṡlā ‘ubūr vërmez 287a/ 12
Ḥaḡ Te‘ālādan ricā ederiz <i>ki</i> seni aḡıda 286b/17

tağda bir taş vardır <i>ki</i> âyine gibi şûret gösterür 279a/6
şöyle pek akar <i>ki</i> segirmek ile erişmek olmaz 287b/4
Bu şuya anuñçun ‘ Āṣī dērler <i>ki</i> sāyir şular kâfir diyârından müslimân diyârına ve bu şu müslimân diyârından kâfir diyârına revândur 290a/7-8
büyük şudur <i>ki</i> ata geçit vèrmez 293a/12

1. 3. 2. 4. Zarf (Belirteç)

Sıfatların, eylemlerin ya da görevce kendine benzeyen sözcüklerin anlamlarını berkiten ya da kısip sınırlayan sözcüklere denir (Gencan, 2001: 442).

Metinde durum ve zaman zarfları diğer zarf çeşitlerine göre daha sık kullanılmıştır. Metnimizde yer alan zarflar ve çeşitleri şunlardır:

1. 3. 2. 4. 1. Zaman Zarfları

şimdi	şimdi ekşeri hārābdur	196b/4
	şimdi bir şehrcedür	207b/15
	şimdi bir köy qalmışdur	211b/4
imdi	imdi bilgil	203b/16
	İmdi dünyānuñ hārāblığı bundan kıyās olunur.	205b/9
evvel	bu haṭ evvel ol şehrüñ haṭṭ-ı nıṣfi’n-nehārı olur	202b/17

	evvel ‘azīm şehir idi	209b/16
aħir	aħir Qazvīn’de kendi için bir ‘ālī ‘imāret düzüp	220a/6
ba‘de	ba‘de yine ba‘zı yerleri ħarāb olduċda	219b/8
gündüz	gündüz ġāyet ıssı olur	210b/3
ġece	ġece serīn olur	210b/4
yarın	pādişāhım yarın ħalk dēse	214a/9
	yarın dērler ki bir pādişāh yaptı	214a/15
ġece	ġece ol deryāçe şuyı yere ġeçdi	222a/11
	ġeceyle iki nīze ċadar bülend olur	295b/5
vaċit	ıssı vaċitlerde	213a/13
	her ne vaċit olursa	259a/17
ol vaċit	ol vaċitte ki babasından incinüp	303a/16
	ol vaċitte ‘alāmetler sākīn oldu	196a/3
ķırķ gün	ķırķ gün ki yazdan ġeçer.	259a/17
ol sene	ol senede fevt oldu	196b/5
bir sene	tā bir sene dēyüler mescidi tamām	197b/11

	édince	
bayrāmlarda ve şerīf günlerde	bayrāmlarda ve şerīf günlerde muşallāda hutbe okurdu	196a/8
ol zamandan berü	ol zamandan berü Īrān dērler	199a/3
	ol zamandan berü memleketler mābeyninde buğz ve ‘adāvet bākīdür	199a/6
‘aşr vaktinde	‘aşr vaktinde dahı gölge içerüden taşra çıkkıdu	202b/14
kışın	kışın buz ile tıldurup	222b/1
yazın	yazın hemān şavuk şı içerler	221a/14
birkaç müddet	birkaç müddetden şonra cedd-i Resūl ‘Abdūlmüttalib vākı‘ada görüp	189b/17
yüz yıl	yüz yıl tezarru‘ ve zārılıklar kıldı	189a/5
şimdiye degin	şimdiye degin ol müneccimin şavli rāst olmışdur	228a/5
kırk yıla dek	kırk yıla dek ölüyi çürütmez	217b/15
dā’imā	dā’imā Kürdler ile ceng éderler.	232a/13

Farsça Zaman Zarfları

hemīşe (her zaman)	hemīşe şı aķar.	278a/2

çāşt vaktinde (öğleden sonra)	çāşt vaktinde ‘amūduñ gölgesin gözedeler.	202b/10
pes (sonra)	pes imdi bilgil	203b/16
henüz (şimdiye kadar)	kanınun eşeri henüz bākīdür	305a/14
	henüz kâfī degüldür	228b/8
hālā	hālā ol qarārdadur.	191b/ 5

1. 3. 2. 4. 2. Yer- Yön Zarfları

yuḡaru 189a/16	ilerü 207a/17
içerü 260b/14	taşra 191a/11
gërü 206b/7	içerü 260b/13
qarşu 280a/2	üzre 197b/12
öte 218a/9	anda 222a/6

1. 3. 2. 4. 3. Miktar Zarfları

Metinde çok fazla örneği bulunan zarf çeşitlerinden biridir. Bir kısmı sıfatlardan oluşmaktadır.

az	meyvesi az olur	222b/17
	buzı az olur	220b/1

	eger az olsa döğüşe bilmezler	257a/4
azacuk	azacuk ş̄nligi kalmış.	238a/17
bir kezden	Moğul'da bir kezden harāb oldu	218a/7
bir mikdar	bir miḡdār me' mūr oldu	218a/8
yeddi arşun	yeddi arşun bir ayine düzmiş	303b/15
ol kadar	ol kadar zīb ū zīnet vërdiler	198a/17
	ol kadar 'imāret-i 'āliye vardur ki	228b/6
kadarınca	inḡirāf kadarınca važ' olunup	205a/2
çok	çok vārid olmuşdur	303b/8

Metinde sıkça yer alan miktar zarfı görevinde kullanılan “katı” çok , pek çok anlamında kullanılmıştır. Bazen bir sıfatı miktar yönünden belirtirken bazen de fiili miktar olarak belirtmiştir:

katı a' lā olur	208b/11
bir katı yüce tağdur	279b/12
bu iş katı zaḡmet vërüp	304a/1

1. 3. 2. 4. 4. Durum Zarfları

Hâl, durum, sebep, sonuç, beraberlik, ayrılık, tekrar, sınırlama vb. gibi anlamlar ifade eder. Öteki zarflar gibi bunlar da sadece zarf olan kelimeler olabileceği gibi isim, sıfat ve edatlardan meydana gelmiş birleşik zarflar da olabilmektedir (Özkan, 2009: 126).

Metnimizde yer alan bazı durum zarfları şunlardır:

ac	eger az olsa döğüşebilmezler ve eger çok olsa ac olurlar	257a/5
böylece	böylece ba' zı tarīkleri ölçmişler	268a/3
bir bir	mu' teber olanlar bir bir zıkr olunur.	253a/9
ķahr ve cebrile	ķahr ve cebrile ekşer ķal' aları ķarāb eyleyüp	253a/13
niçe	niçe vāķi' olmışdur	249a/6
nice	nice ihyā eylemişler.	260b/13
ceng ile almak	ceng ile almak müyesser olmaz	254a/15
ķılıc ile almak	ķılıc ile almak olur	253b/10
ol şeklden	ol şeklden iħrāc eylediler	253b/13
fī'l-ħāl (derhal)	ol şu fī'l-ħāl aķmadan ķalır	280b/5
altı yaş oğlan gibi	altı yaş oğlan gibi nemā olurdı.	302a/4
tevāzu' édüp	tevāzu' édüp egilmiş	207b/11

Metinde kullanılan bazı Farsça durum zarfları şunlardır:

nā-bedīd	ķabrini nā-bedīd étmişler idi	223a/2
zaħmetāk	zaħmetāk aşķārāye çıķdı	207b/4

hergiz	hergiz zelzele olmaz	258b/9
	başı hergiz kıardan hālī olmaz	276b/2

1. 3. 2. 4. 5. Soru Zarfları

Eylemlerdeki hareketin tarzını ve niteliğini soru yoluyla belirten zarflardır.

nice	Nice ki şā'ir dēmişdür.	255b/2
kaçan	Hak Te'ālā bu yeri bir dahı kaçan abād kılā.	198a/1
kaç def'a	kaç def'a ol kārīz nā-peydā ve maṭmūs olup	190a/8
ne kadar	'arızı ne kadar ki varur enlū olur.	257b/12
	ne kadar atın ilerü sürdi at ol zemīne yakın varmadı	207b/1

1. 3. 2. 5. Edat

Edatlar, tek başına anlamı olmayıp daha çok isimlerden sonra gelerek onlarla diğer isimler arasında ilgi kuran görevli kelimelerdir. Bu ilgi genel olarak zarf veya sıfat ilgisidir. İsimlerden sonra gelmek suretiyle anlam kazanmaları dolayısıyla isim hâl eklerine benziyorlarsa da kelime olmaları, sonuna geldikleri kelimelerle zarf veya sıfat işlevine sahip zengin ifadeli edat grupları oluşturmaları sebebiyle onlardan ayrılırlar (Tiken, 2004: 1).

Edatlar üç ana grup altında incelenmiştir.

1. 3. 2. 5. 1. Bağlama Edatları (Bağlaçlar)

Bağlaçlar, kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve yüklendikleri işlevler ile bağlandıkları sözler arasında türlü anlam ilişkileri kuran gramer öğeleridir (Korkmaz, 2003: 1091).

Metnimizde yer alan edatlar görevlerine göre sınıflandırılıp yazılmıştır. Bunlardan ilki şart bildiren bağlama edatlarıdır:

ve eger	ve eger bir nice çeşmeler birbirine peyvend olup revân olsa...	283b/4
	ve eger şehr-i matlûbuñ tûlı Ka'be'den eksük olursa...	203b/12
eger	eger ol yere şu tökseler...	202b/3
	eger bir kişi yüzini kıbleye döndürse...	203b/6
egerçi	egerçi Fâris Begleri tamâm-ı Īrân'a hüküm etmişlerdür.	244b/15
ve egerçi	Ve egerçi bu Bîrûnî vilâyetlerüñ ba' zısında...	201b/10
ger	ger Beynen'-Nehreyn'e varınca ...	235a/4
	ger zâbî varup...	292b/15

Sonuç bildiren bağlama edatları:

lâcerem	lâcerem kıymeti olmaz.	282b/12

	lācerem ol şehriñ halkınuñ elinden bir kār gelmez.	206b/11
ammā	ol şehirde koyun az ammā keçi çokdur.	253a/5
	ammā cennetden çıkduğına çok te'essüf çekerdi.	189a/6
ve ammā	Ve ammā Īrān zemīnūñ tūlı...	199b/14
ya' nī	ya' nī ne ziyāde buhā ve ne kıatı erzān ve meyve kısmı ziyāde ucuz...	216a 6
	ya' nī cān-ver kıatl eylemek olmaz.	290a/11
lākin	lākin meşhūr olan dāyire-i Hindī'dür.	202a/17
ve lākin	Ve lākin oldu ki şehirleri bir cān-ver şeklinde düzerlerdi.	260b/1
āhır ki	bu āhır ki rivāyet asaḥdur.	234b/9
	ol cedvelūñ 'ameli bu dört āhır kī şūretde...	204a/14
ve illā	ve illā insānı helāk éderdi.	237b/8
anuñçun	Ve ehl-i mağrib ekşer 'ilm-i kimyā bilürler anuñçun mağribde altun çok olur.	280b/13

Sebeup ve sonralık bildiren bağlama edatları:

çünkü	çünkü Ādem 'aleyhi's-selām cennetden çıkduğda..	189a/4
	çünkü ḥadd-ı bülūğa érişdi.	189 b/6

ve çünkü	ve çünkü anlar hâne-i Ka'be'yi icad etdiler.	189b/13
	ve çünkü mesâfeti karîbdür.	288b/6
ammâ çünkü	ammâ çünkü Mekke ve Medîne ve Mescidü'l-Akşâ efzâl-ı buķâ'-ı cihân...	188a / 17
zîrâ ki	zîrâ ki anlar tağlarda evler düzmişler.	196b/6
	zîrâ ki üstinde aşlâ zirâ'at olmaz tâ ki bend bağlanmayınca...	190b/3
zîrâ	zîrâ ol vilâyetün ekşeri tereddüd-i leşkerden hârâb olup zirâ'at olunmaz.	205b/5
meger	Tebrîz zelzeleden hârâb olmaz meger seyleden hâvf vardır.	228a/4
Ol sebebden	Ol sebebden ki Ka'be'nün kapısı ve Hacerü'l-'Esved ol tarafda...	201b/15
	Ol sebebden Şehr-i Zûr dediler.	242b/14

Sıralama, vasıta bildiren edatlar:

ve	şöyle ki anda hem germ-sîr meyve ve serd-sîr meyve olur.	215a/8
	anların kudret ve kuvvetlerinden haber vermişdür.	244b/17
ve...ve...ve	Hâşılı galle ve penbe ve birinc ve bağıştanı çokdur.	231b/15

	Ḥoy ve Salmās ve Ūrūmiye ve Uşneviye...	232a/2
ū	āb ū havāsı...	209a/12
hem....hem	şuyı hem kārīzden ve hem çaydan...	249a/12
ve hem	‘Avretün bêline ursa ol ‘avret ūşāğın tēz ʔoğura ve hem dērler ki her kimde rişte ‘illeti peydā olsa ayağın bu şuya urduğı gibi ḥalāş olur.	278b/2
ile	‘Irāk ile Fārs’uñ serḥadidūr.	250a/7
	yèddi ayağ nerdibān ile aşığa inerler.	253b/9

Açıklama bildiren bağlama edatları :

şöyle ki	şöyle ki yaz günü şehirde kimse ʔalmaya ʔādir olmaz.	247b/16
	şöyle ki ṭulı on dört ve ‘arżı on fersengdi.	248b/6

Seçme / tercih etme anlamını bildiren bağlama edatları:

Veyāḥoz (Ar.ve + Far. Yāḥoz)	eger bir kimse anda gide <i>veyāḥoz</i> yüz kimse gide ki...	280a/12
	Benī ʔureyzā <i>yaḥūd</i> kavm-i Benī Naşr’dan bir kimesne ḥākim olurdı.	195a/8
veya	şöyle ki aşla anda yüksek <i>veya</i> alçağ olmaya...	202b/2
	bir <i>veya</i> iki ādem anda helāk olmaya...	288a/12

Pekiştirme anlamını bildiren bağlama edatları :

de	altuncılar bāzārī zemīn-i diye <i>de</i> vāqī' imiş.	226a/6
hod	Ve ba' zısını <i>hod</i> kendüler bünyād etmişlerdür.	201b/11
bile	küçük pāre elmāsları dağı <i>bile</i> yēyerler.	282a/12
	girdükde ol taş <i>bile</i> sīnce istedi ki 'urūc ēde.	198a/16
tā ki	musakḳaf eyledi <i>tā ki</i> tağyīr-i havādan...	253b/13
tā ki (-sın diye) Amaç anlamıyla yardımcı cümleyi ana cümleye bağlamıştır.	Hācer biraz toprak ol şuyun önine koydı <i>tā ki</i> āḳup zāyi' olmasun.	189b/1
(-madığı takdirde) Şart ifade etmektedir.	Nīl şuyı her birkaç zamānda bir kerre bağlanup cārī olmazdı <i>tā ki</i> bir şāhib-i cemāl kızı dolu bezekler ile arāste kırup Nīl'e atarlar idi.	286b/7

Çağatay ve Kıpçak sahaları ile Batı Türkçesinin ilk devrelerinde görülen “pes”, esas itibariyle zarf ve bağlaç; nadiren de ünlem olarak kullanılmaktadır (Tiken, 2004: 99).

Aşağıdaki örneklerde ifade ve işlev olarak değişik görevlerde kullanılmıştır:

pes (bundan dolayı) Sonuç cümlesini sebep cümlesine bağlamıştır.	Şimdi Fārs'da dārū'l-mülk Şīrāz'dur <i>pes</i> bu küreyi muḳaddem tutmaḳ evlādur.	245b/3

	Ehl-i Mekke ‘ibret için kişiyi Şafâ Tağı’na ve ‘avreti Merve Tağı’na götürdiler <i>pes</i> ol tağlar bunların nāmıyla nām buldılar.	192a/3
pes (o halde,öyleyse) Sonuç cümlesini sebep cümlesine bağlamıştır.	Ol bize öküz etin haram kıldı <i>pes</i> şimden gèrû zıkr-i bilād-ı Īrān’a şürû‘ edelim.	206b/7

İki yer arasındaki mesafeyi bildiren (-A kadar anlamında) bağlama edatı:

tā	Otuz beş fersengdür ve tā deryāya elli ferseng olur.	290a/2
	Mekke’den tā Īrān zemīnūñ bilād-ı mu‘azzamına mesāfet bu uslūb üzredür.	193a/2
	Ve tāriḫ-i ‘imāretinden tā şimdiye iki bin beş yüz sekseñ üç yıldur.	197b/8

1. 3. 2. 5. 2. Son Çekim Edatları

Benzetme bildiren edat:

gibi	lākin el ve ayağı ve kıyruğı öküz gibi	248b/15
	Īrān’da anuñ gibi serv nādirdür.	249a/15

Sebep bildiren edat:

içün	şu çekmek içün düzmişler.	190a/5
	‘ibret içün kişiyi Şafâ Tağı’na	192a/2

Sınırlama bildiren edat:

ğayrı	ol tağdan ğayrıda qar qalmaz	189a/1
	Zemzem Şuyından ğayrı şu yoğdı.	189b/15

Ayrılma durum ekiyle kullanılıp zaman bildiren edatlar:

sonra	andan sonra ‘Acem padişahları dāru’l-mülk kıldılar.	213b/5
berü	yüz seksen bir yıldan <i>berü</i> anlaruñ maqarr-ı ...	221b/3
	Ol zamāndan berü ol ħarāc muqarrerdür.	206a/14
ğerü	Şimden <i>ğerü</i> meşhür olan tağları beyān edelim.	275b/4
	pes şimden <i>ğerü</i> zıkr-i bilād-ı Īrān’a şürü‘ edelim.	206b/7

Hareketin zamanın veya yerinin bitimini bildiren edat:

dek	kırk yıla <i>dek</i> ölüyi çürütmez.	217b/15
	cenūba <i>dek</i> ...	199b/1
	dabanına <i>dek</i> ...	278b/6

1. 3. 2. 5. 3. Ünlem Edatları

Metnimizde bir tek örnek bulunmaktadır:

yā	Yā Nīl eger sen kendü kendüñe aqarsın ve ihtiyāruñ kendülikdedür aqma ki bizim saña ihtiyācımız yoqdur.	286b/14

1. 3. 2. 6. Fiil

1. 3. 2. 6. 1. Yapı Bakımından Fiiller

Basit, birleşik ve türemiş olmak üzere üç ana grupta ele alınıp incelenmiştir.

1. 3. 2. 6. 1. 1. Basit Fiiller

Kök durumundaki fiillere denir. Basit fiiller, sadece zaman, kişi ve kip eklerini alır.

vér-diler 304a/3	aş-mışlardır 191a/4	al-dı 193a/1
bağ-salar 303b/16	biç-erler 221b/12	dê-rler 199b/2
düz-mışdür 305b/6	ek-erler 211a/7	gel-e 275b/3
iç-erdi 250a/1	qaz-mışlar 248b/16	yêr-den 190b/1

1. 3. 2. 6. 1. 2. Türemiş Fiiller

Türkçenin en önemli özelliklerinden biri, fiil köklerinden yeni kelimeler türetebilmesidir. Bu yolla çok sayıda yeni kelime oluşturulabilmektedir. Aşağıdaki tabloda metinde yer alan birkaç türemiş fiil örneği yer almaktadır:

qır-ıl-dı 197b/12	bul-un-ur 246a/7	yan-dur-ururlar 79b/17
get-ür-üp 247b/5	aç-ıl-mış 297a/13	göz-ed-eler 202b/10

1. 3. 2. 6. 1. 3. Birleşik Fiiller

1. 3. 2. 6. 1. 3. 1. İsim + Yardımcı Fiil ile Yapılan Birleşik Fiiller

Yardımcı fiiller metnimizde sıkça yer almaktadırlar. Bu açıdan yardımcı fiilleşme üzerinde durulması önem arz etmektedir.

Yardımcı fiilleşme, somut ve şematik içeriklerin soyut gramatikal kavramların ifadesinde kullanıldığı bilişsel bir süreçtir. Bu dilbilimsel sürecin bir ucu somut bağımsız sözlüksel yapıya, diğer ucu ise fiil = zaman, görünüş, kılınış ve kip gibi kategorilerin işaretlenmesinde işlev gören daha büyük gramatikal yapılara dayalıdır. Diğer bir anlatımla tarihsel olarak yardımcı fiiller tam fiiller iken gerçek tam fiiller ise tarihsel olarak bunların tamamlayıcısıdırlar (Gökçe, 2013: 67,68).

Bu konuyu teşkil eden birleşik fiiller çoğunlukla alınma kelimelerle beraber kullanılmıştır:

al-	elinden al-	256b/7
	delīl al-	302b/2
kıl-	tecdīd kıl-	245b / 9
	ihrāc kıl-	246a / 2
	bünyād kıl-	247b/5
	abād kıl-	198a/1
	‘imāret kıl-	263b/16
ol-	müyesser ol-	254a/15

	ma ^ç mūr ol-	256a/14
	āgāh ol-	299a/1
bul-	perveriş bul-	189b/5
	şeref-i tekellüm bul-	279a/14
	fırşat bul-	295b/10
êt-	ṭulū ^ç êt-	295a/2
	ḥurūz êt-	295b/7
	tamām êt-	306b/14
	nidā êt-	164a/3
êdin-	tamām êdin-	197b/11
	kāfi êdin-	209a/3
eyle-	ḥārāb eyle-	308b/16
	zıkr eyle-	188b/2
	ibrām eyle-	189a/12
	şerḥ eyle-	188a/17
ur-	ķıfl ur-	302a/10
	zaḥm ur-	207a/3
vêr-	bedel vêr-	196b/16

	izn vèr-	191b/10
	gèçit vèr-	287a/5
èr-	ḥadd-ı bülūḡa èr-	189a/5
	zaḥmet èr-	238a/8
	mevza‘a èr-	204b/2
gel-	ḡayret gel-	260a/14
	zuhūra gel-	275b/3
	üstine gel-	306a/12
olun-	zıkr olun-	255b / 2
	emr olun-	189a/8
	naẓar olun-	202a/15

1. 3. 2. 6. 1. 3. 2. Deyimleşmiş Birleşik Fiiller

Deyimleşmiş birleşik fiiller bazı dil araştırmacıları tarafından biçim ve anlam olarak değişik sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bunlardan biri olan Özezen-Yüceol (2001), deyimleşmiş birleşik fiilleri; iki ya da daha fazla sözcüğün bir araya geldiği ve herhangi bir öbek türünde (ad tamlaması, sıfat tamlaması, edat öbeği) olanlar, sonu mastarla bitenler ve cümle biçiminde olanlar şeklinde üç ana başlık altında değerlendirmiştir (s.869).

Metnimizde yer alan deyimleşmiş birleşik fiiller şunlardır:

el vèr-	Hārūn’a bir taḥayyūr el vèrdi.	207b/1
vaz gel-	havālīḳdan vaz gelmezler.	216b/1
ṭāḳat getürme-	Ṭūr Ṭaḡı ṭāḳat getürmeyüp her pāresi bir ṭarafa düşdi.	275b/11
yère yeksān ol-	cümle yère yeksān olurdı.	275b/1
ad ḳo-	ad ḳodılar.	223b/13
emān vèr-	lākin zamāna emān vèrmedi	260a/10
nāmıyla nām bul-	bunlaruḡ nāmıyla nām buldılar.	192a 3
ḏīn yolına gel-	ḫālā birazacuḳ ḏīn yolına gelmişler.	221b/16
īmāna gel-	Āḫirü’l-’emr īmāna gelmeyüp Emīr Ḳutulmış Deylemī üzerlerine leşker çeküp	249a/4
‘āciz ol-	Ferībrez anuḡ fetḫinden ‘āciz olup...	230b/7
yola düş-	yola düşüp medīne-i Metnü’l-Merāre’dan geçüp...	270a/15

1. 3. 2. 6. 1. 3. 3. Sıfat Fiil+Fiil Şeklinde (ol- Fiili) Kurulanlar (Karmaşık Fiiller)

Fiil kök ve gövdelerinden kurulan farklı zaman kalıbı içindeki sıfat-fiillerin, “ol-” yardımcı fiili ile birleşmesinden oluşmuş olan gruptaki fiilleri kapsamaktadır. Üç grupta incelenmektedir; öncelik fiilleri, niyet fiilleri ve alışkanlık fiilleri olarak. Bizim metnimizde sade öncelik fiilleriyle ilgili örnek bulunmaktadır.

1. 3. 2. 6. 1. 3. 3. 1. Öncelik Fiilleri (-miş ol-):

Geçmiş zaman ad fiillerinin olumlu veya olumsuz biçimleri ile kurulan ve birleşik fiilin içinde bulunduğu zamandan daha önce gerçekleşmiş olan bir oluşu gösterir.

ki bûz tókmiş ola 282b/1	bêlden aşğa şuda olmış ola 287a/16
bu şudan ‘ubûr kılmış ola 287a/16	

1. 3. 2. 6. 1. 4. Tasvir Fiilleri

Fiillerin -a, -e veya -u, -ü zarf-fiil eki almış şekillerine bazı yardımcı fiiller getirilmek suretiyle yapılan fiillere denir.

1. 3. 2. 6. 1. 4. 1. Sürerlilik Fiili

Fiilin yapılmaya devam ettiğini ifade eden tasvir fiilidir. Metnimizde sadece bir örnek mevcuttur:

üp tır-	tekye êdüp tırurken	197b/9

1. 3. 2. 6. 1. 4. 2. Tezlik Fiili

-(y)-I, -(y)-U zarf-fiil eki almış fiille “ver”- yardımcı fiilinin birleşmesinden oluşur; fakat metnimizde fakat metnimizde sadece “ ver-” yardımcı fiiliyle kurulmuş herhangi bir kullanım bulunmamaktadır. Sadece bir örnekte tezlik anlamının “git-” yardımcı fiiliyle sağlandığını düşünmekteyiz:

koşa git-	bêş altı âdem koşa gitmek olurdı.	302a/7

1. 3. 2. 6. 1. 4. 3. Yeterlilik Fiilinin Olumsuz Şekli (yetmezlik fiili)

Metinde beş tane örnek bulunmaktadır; bu örneklerde de yeterlilik fiilinin olumsuz şekli kullanılmıştır:

-bil-	ol diyāra varabilmez	261b/3
	kimse başına çıkabilmez ki	280b/1
	ol ma ^c denlere qarīb olabilmezler	282b/6
	yüceliğinden herkes başına varabilmez.	279b/13
	ol kumdan kimse geçebilmez	294b/9
	eger az olsa döğüşe bilmezler	257a/5

1. 3. 2. 6. 2. Fiil Çekimi

1. 3. 2. 6. 2. 1. Haber Kipleri (Basit Kipler)

1. 3. 2. 6. 2. 1. 1. Geniş Zaman

Metinde kullanılan geniş zaman kip ekleri “-r, -ar, -er, -ur, -ür” dır ve iki istisnaî kullanım dışında sadece 3.tekil ve çokluk zamir kökenli kişi ekleriyle çekimlenmişlerdir.

Geniş zaman eklerinin ifade ettiği zamanlar: 1. Her zaman 2. Geçmiş zamanla şimdiki zamanı içine alan bir zaman 3. Gelecek zaman. Geniş zaman ekleri hareketin bu üç zaman bölümünden birinde ortaya çıktığını veya çıkacağını göstermek için kullanılır (Ergin, 1997: 291).

Teklik 1. kişi kullanımı bulunmamaktadır. Metnimizde sadece bir örnekte, kip ekinin teklik 2. kişi ile çekimlendiği tespit edilmiştir:

dêrsin 306a/2

Bir örneğimizde ise çokluk 1.kişi ile kullanımı bulunmaktadır:

ricā ederiz 286b / 16

	Çokluk 3. Kişi	Teklik 3. Kişi
-r	şaklarlar 303b/9	saht eyler 275a/9
-ar	yaşarlar 276b/4	aşar 216a/12
-er	zirā'āt ederler 276b/7	içer 210b/7
	sürerler 251a/16	geçer 259a/17
	giderler 260b/14	güzer eder 261a/7
-ür	iletürler 251b/17	gelür 238a/3
	götürürler 249b/6	erişür 252b/12
	vérürler 239a/9	görünür 276b/6
-ur	yandururlar 279b/17	ayrılır 268b/3
	isteme olurlar 218a/14	germ olur 259b/14
	şuvarurlar 259a/1	peydâ olur 275a/8

1. 3. 2. 6. 2. 1. 1. 1. Geniş Zamanın Olumsuz Şekli

Hakkında fikir birliğine varılamayan konulardan biri olan bu şekille ilgili olarak bazı uzmanların görüşleri şu şekildedir:

Karaağaç (2009)' a göre,

Geniş zamanın olumsuzu diğer zamanlardan farklıdır. Temelde –ma-/me- olumsuzluk ekiyle yapılan olumsuzluk geniş zamanda –maz/-mez şeklini alır. Bunun yanı sıra 1. teklik ve çokluk şahıslarda ise –ma-/me- olumsuzluk eki geniş zamanın olumsuzu olarak da kullanılır. Bu sadece Türkiye Türkçesine has bir durumdur. Oğuz yazı dillerinden Azerice ve Türkmencede geniş zamanın 1. teklik ve çokluk şekilleri –mar/-mer ekiyle yapılır. Karluk ve Kıpçak grubu Türk lehçelerinde ise –mas/-mes şeklinde yapılır. Bu da bize şunu göstermektedir ki Türkiye Türkçesinde geniş zamanın olumsuz şekli şahıslara göre değişmektedir. 1. şahıslarda –ma-/me- olumsuzluk eki, hem olumsuzluk hem de zaman bildirmektedir. Kısaca gelirim cümlesinin olumsuzu “gelmezim” değil “gelmem”dir. Olumsuzluk eki geniş zamanda vurgulu, diğer bütün zaman ve kiplerde vurgusuzdur (s. 90).

Ergin (1997)’e göre ise,

Aslında –ma, -me menfi eki ile –z fiilden isim yapma ekinden meydana geldiği açık olan –maz, -mez Türkçede başlangıçtan beri menfi partisip dolayısıyla geniş zaman eki olarak kullanılan tek ek hâline gelmiştir. Bu da vurguyu üzerine çeker. Hülasa, Türkçede menfi fiilin geniş zamanı yoktur, geniş zamanın menfisi vardır (s.279).

Metin içerisinde sıkça yer alan bu yapı çoğunlukla “ol-” yardımcı fiiliyle kullanılmıştır. Teklik ve çokluk 3. kişi ekleriyle kullanılmış olan bu ekin örnekleri şunlardır:

Teklik 3. Kişi		
-ma-z	tağyîr olmaz	303b/9
	zirâ‘at olunmaz	205b/16
	hālî olmaz	276b/3
	kıymeti olmaz	282b/9
	mümkün olmaz	277a/7
	hâzm olmaz	305a/5

	çıkılmaz	210b/6
	ağrılmaz	261a/6
-me -z	geçit vermez	305a/4
	çürütmez	217b/15
	Çokluk 3. Kişi	
-ma- z +lar	muhtâc olmazlar	286a/8
	hâlî olmazlar	228b/16
	kaçmazlar	244b/6
-me- z +ler	vefâ etmezler	228b/17
	vaz gelmezler	216b/1

Metin içerisinde teklik 2. kişiyle çekimlenmiş istisnâî bir durum teşkil eden örnek bulunmaktadır.

istemezsin 214a/14

1. 3. 2. 6. 2. 1. 2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Öğrenilen geçmiş zaman eki daima düz-dar ünlülü olup dudak uyumuna aykırı kullanılmıştır. Zamir kökenli kişi ekleriyle kullanılmıştır. Metinde yer alan örneklerden bazıları şunlardır:

	Teklik 3. Kişi	Çokluk 3. Kişi
-miş	egilmiş 207b/11	ihyâ eylemişler 260b/13

	mevlūd olmış 246a/11	vefāt eylemiş 297b/13
	dayanmış 297b/11	izn vèrmişlerdür 191b/4
	kılmış 303b/16	peydā olmışdur 261b/8
	kazmış 214b/17	ètmişler 206a/5
	kılmış 238a/17	bağış kılmışlar 199b/1
	komış 303b/16	bağlamışlar 213a/11
-mİş + dUr	peydā olmışdur 261b/8	şaymışlardur 193b/4
	düzmişdür 242b/17	kablamışlardur 191a/4
	i' tibār olunmışdur 268a/1	dikmişler 248a/1
	zamm kılmışdur. 191b/3	düzmişler 261a/15
	komışdı 210b/10	tutmuşlardur 268a/11
	erişmişdür 276b/1	aşmışlardur 191a/4
	şābit olmışdur 276b/9	getürmişlerdür 210b/4

Metinde yer alan bir örnek öğrenilen geçmiş zaman 1.tekil kişi ekiyle çekimlenmiştir:

görmüşem 281b/11

1. 3. 2. 6. 2. 1. 2. 1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Olumsuz Şekli

Metinde yer alan örnekler şunlardır:

eksilmemişdür		303a/17
î' tibār	olunmamışdur	267b/17
tecrübe	kılmamışdur	255a/7
vākıf	olmamışdur	276a/7
vefāt	etmemişdür	209a/6

1. 3. 2. 6. 2. 1. 3. Gelecek Zaman

Metnimizde, Türkçenin tarihî dönemlerinde sıkça değişen ve gelişen bir ek olan gelecek zaman eki için müstakil bir ek kullanılmamıştır.

Gültekin (2006)'e göre,

Orhon Türkçesinde geçen -slk, Orhon Türkçesinde ve birkaç yerde Karahanlı Türkçesinde kullanılmış olan -DAÇI ve bu ekin olumsuz biçimi için sadece Orhon Türkçesinde görülen -ÇI; Karahanlı ve Kıpçak metinlerinde geçen -GA; Eski Anadolu Türkçesinde kullanılmış olan -(y)IsAr ekleri Çağdaş Türk lehçelerinde kullanımdan düşmüştür. Uygur, Karahanlı ve Kıpçak Türkçesi metinlerinde kullanılan -GAy eki Orta Asya Türk lehçelerinde gelecek zaman işlevinden istek işlevine kayarak varlığını devam ettirmektedir. Bu ek daha Eski Anadolu Türkçesi döneminde -GA(y) > -A [-a, -e] ses değişikliğine uğrayarak istek, şimdiki zaman, gelecek zaman, şart, geniş zaman, emir vb. görevler üstlenmiş olan -(y)IsAr ekleri çağdaş Türk lehçelerinde kullanımdan düşmüştür. Uygur, Karahanlı ve Kıpçak Türkçesi metinlerinde kullanılan -GAy eki Orta Asya Türk lehçelerinde gelecek zaman işlevinden istek işlevine kayarak varlığını devam ettirmektedir. Bu ek daha Eski Anadolu Türkçesi döneminde -GA(y) > -A [-a, -e] ses değişikliğine uğrayarak istek, şimdiki zaman, gelecek zaman, şart, geniş zaman, emir vb. görevler üstlenmiş, çağdaş Oğuz lehçelerinde ise istek ifadesiyle kullanılmaya devam etmektedir (s. 55).

Gülsevin (1997), istek kipinin geniş zamandaki kullanımına örnek verdikten sonra istek kipi olarak kullanılan “-e, -a”nın gelecek zaman için kullanıldığı yeri ayırt etmek oldukça güç olduğunu belirtir (s.102).

Gelecek zaman ifadesini taşıyan yapılar şunlardır:

dā'ire merkezinden bir haṭ çekeler şöyle dā'irenün iki cānibine vāşıl ola 202b /15
Şöyle ki aşı anda yüksek veya alçağ olmaya 202b / 2
Cümle hemvār ola ki eger ol yere şu tökseler 202b / 3
başınun ba' dı dāyirenün üç yerinde müsāvī ola tā muḥaḫḫak ola 202b / 8
' Alī dilediler ki ırşıyla kendüleri taşarruf kıllalar 196b /11

-sA gerek

Eski Anadolu Türkçesi ile ilgili pek çok incelemede, bu ek “gereklilik ” bildiren şekillerle karıştırılmıştır. Aslında gereklik bildiren örneklerden çok gelecek zaman bildiren kullanışlara rastlanır (Gülsevin, 1997: 143).

her şehīd yetmiş biñ ehl-i beyte şefā' at étse gerekdür 303a/10
Kūh-ı Şafā'dan ḥurūc étse gerekdür 192a/8
pādişāhım yarın ḥalḫ dése gerekdür 214a/9
Medīne'de ölsün ki ben Medīne'de şefā' at étsem gerek 195a/6

1. 3. 2. 6. 2. 1. 3. 1. Gelecek Zamanın Olumsuz Şekli

Bu şekil metnimizde yer almamaktadır.

1. 3. 2. 6. 2. 1. 4. Görülen Geçmiş Zaman

Metin içerisinde daima tonlu “dal” (ـ) ile yazılan bu ekin kişi ekleriyle çekimi diğer zaman kiplerine göre daha fazla olmakla beraber ünlüsü kullanıldığı kişi ekine göre farklılık arz etmektedir.

Teklik 1. Kişi Eki

Yuvarlak ünlüye sahip olup metinde sınırlı sayıda örneği bulunmaktadır:

gördüm 206b/2, 305b/17	haram kıldım 194b/17
vardum 305b/16	

Teklik 3. Kişi Eki

Görülen geçmiş zaman eki, teklik 3. kişi ile kullanımında düz ünlülü olarak yer almaktadır. Bu çekim şekli ile metinde sıkça yer alan bir yapıdır. Daha çok birleşik fiillerle kullanılmıştır.

kazdı 238a/1	em̄in oldu 258a/12
şaldı 301a/1	h̄arāb oldu 306a/10
düşdi 192b/3	taḫrīr kıldı 302b/4
dēdi 191a/8	bāṭıl oldu 304a/10
düzdi 191b/3	h̄arāb eyledi 308b/16
çıkdı 242a/12	vefāt etti 196a/14

Çokluk 1. Kişi

Metinde sadece dört örnekte karşımıza çıkmaktadır ve ünlüsü yuvarlak olarak yazılmıştır.

şikāyet eyledük 206b/6	varduk 301a/2
erişmedük 301a/2	getürdük 204b/14

Çokluk 3. Kişi

Görülen geçmiş zaman eki daima düz ünlülü olarak kişi ekiyle çekimlenmiştir.

dédiler	303b/2	berdār kıldılar	305a/8
gördiler	242a/12	kılıç urdılar	218a/5
kıoydılar	242a/13	şatun aldılar	216a/5
yédiler	306a/10	īcād étdiler	189b/13

1. 3. 2. 6. 2. 1. 4. 1. Görülen Geçmiş Zamanın Olumsuz Şekli

Daha çok birleşik fiillerle kullanılmıştır. Sadece teklik 3. kişi ile çekimlenmiştir.

ķalmadı	276/17	ķāşıl olmadı	304a/5
sākin olmadı	196a/1	yapa el vërmedi	213b/14
emān vërmedi	260a/10	‘imāret ķalmadı	304a/5
ķādir olmadı	207a/15	‘ömür vefā étmedi	219b/7
yaķın varmadı	207b/1		

1. 3. 2. 6. 2. 1. 5. Emir Kipi

Tasarlanan hareketin yapılmasını emir şeklinde ifade eden gramer kalıbıdır. Emir kipinde her şahıs için ayrı bir emir eki kullanılmaktadır. Emir kipinde fiil kök veya gövdesine getirilen kip eki aynı zamanda şahsı da karşılamaktadır. Bundan dolayı her şahıs için ayrı bir emir eki vardır. Sadece üçüncü şahıs çokluk çekimi,

üçüncü şahıs teklik çekimindeki kip ekine, -IAr çokluk ekinin getirilmesiyle karşılanır (Vural ve Böler, 2002:224).

Metnimizde tespit edilen kullanımlar şunlardır:

Teklik 2. Kişi

- gil

Teklik ikinci şahıs eki Eski Türkçede, Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlı Türkçesi başlarında “-ğıl, -gil”dir. Ek, yalnız düz şekillidir. Daha sonra Osmanlı Türkçesi içerisinde kaybolmuştur. Günümüzde bazı ağızlarda yaşamaktadır. Teklik ikinci şahıs eki bugün yoktur. Eksiz olarak tek başına kullanılmayan fiil kök ve gövdeleri kullanım sahasına çıkarılarak emir ikinci şahıs ifade ederler (Ergin, 1997: 306).

Metinde sadece bir örnekte kullanılmıştır:

Pes imdi bilgil	203b/16

Aşağıda yer alan örneklerimiz eksiz kullanılmış olup emir ifadesi kelime köküyle sağlanmıştır:

-Ø

buyurdi ki var.... kızın nikāh eyle	197a/11
‘Alī’nünj haqqıçün tır	210a/16
‘Alī’nünj haqqıçün depren	210a/15

Teklik 3. Kişi

-sUn

Metnimizde sadece bir örnek yer almaktadır.

Medīne’de ölsün

195a/13

Çokluk 2. Kişi

Sadece bir örnekte yer almaktadır.

-İ

bu ne aşıl zemīndür ki baña söyleñ 207b/2

Metin içerisinde -e/-a istek kipinin emir fonksiyonuna sahip bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Anlamı güçlendirme ve açıklık kazandırma açısından “emir” kelimesinden yararlanılması tespit yapmamızı kolaylaştırmıştır. Büyük oranda yardımcı fiillerle kullanılmış olan bu kipin örnekleri şunlardır:

Teklik 3. Kişi

Ādem’e emr olundı ki varup ol hāneyi ziyāret eyleye 189a/8

gāvuruñ eñeri hārāb ola emr eyledi 214a/12

dağı cümleye ma’lūm ola 214b/2

Çokluk 3. Kişi

-e-lAr

ol cāmī‘den büyük binā édeler

216a/12

1. 3. 2. 6. 2. 1. 5. 1. Emir Kipinin Olumsuz Şekli

-ma-sUn

Metin içerisinde sadece bir örneği bulunan bu ek, çokluk birinci şahıs ekiyle çekimlenmiştir:

1. 3. 2. 6. 2. 1. 6. İstek Kipi

Metin içerisinde değişik anlam fonksiyonlarıyla karşımıza çıkan bu ekin gelişimini Korkmaz (2003), şöyle belirtmiştir:

Aslında Eski ve Orta Türkçedeki gelecek zaman, geniş zaman, gereklilik-dilek kipleri için kullanılan -gA ekindeki g- önsesinin XIII. yüzyıldan başlayarak eriyip kaybolması ile ortaya çıkmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde daha belirgin bir görev dallanmasına uğrayan -A eki, yavaş yavaş gelecek zaman bildirme görevindeki körlenme ile işlevini daha çok geniş zaman, gereklilik, istek ve emir göstermede yoğunlaştırmıştır (s. 669).

Metinde yer alan bazı örnekler şunlardır:

Teklik 3. Kişi

-e/ -a

dibi yoğun ve başı gāyet ince ola	202b/6
olmaz ki şehre kifāyet eyleye	227a/17
maşrıķ şol cānibde ola	202a/8
koķmıř şu bir yēr ki adı böyle ola	252b/16
gāyet müstevī ola	202b/2
ricā ēderiz ki seni aķıda	286b/17

Çokluk 3. Kişi

-e /-a + lAr

defn ēdeler	215b/16

dā ʾire içinden bir haṭ çekeler	202b/14
dilediler ki ırşıyla kendüleri taşarruf kıllalar	196b/11
dikkeyi bir murdār şeyle mülevveş édeler	279a/10
‘Ömeri çıkarup horlıklar kıllalar	195b/15
kışın yağmurdan şu içeler	248a/2

Teklik 1. Kişi

-elim

Metinde bulunan örneklerin “ét-” yardımcı fiiliyle kurulan birleşik fiili yapısı içinde yer almaktadır. Kalın sıradan ünlülerle (-alım) kullanımı bulunmamaktadır.

beyān édelim	254b/4
kıyās édelim	194a/7
şābit édelim	283a/7
şürū‘ édelim	206b/7
yād édelim	268a/8
zıkr édelim	268a/9

1. 3. 2. 6. 2. 1. 6. 1. İstek Kipinin Olumsuz Şekli

Metin içerisinde şahıs ekleriyle çekimlenmiş olumsuz yapıllı fiillerden bazıları şunlardır:

Teklik 1. Kişi

girmeye	195a/2

Teklik 3. Kişi

muhkem éde ki yerinden hareket étmeye	202b/7
aşla anda yüksek veya alçak olmaya	202b/2

Çokluk 1. Kişi

tökmeyeler 191a/1	götürmeyeler 195a/1

Çokluk 3. Kişi

Bir cânibe ziyâde meyl kılmaya	202b/4
hareket étmeye	202b/7

1. 3. 2. 6. 2. 1. 7. Şart Kipi

Cümledeki yargının gerçekleşmesini şarta bağlayan ve kendisi yalnız başına yargı bildirmeyen bir tasarlama kipidir.

Vural ve Böler (2002), ekin yapısal gelişimi ile ilgili Türkçede bu ekin “-sAr” şeklinde olduğunu fakat daha sonra ekin sonundaki /r/ ünsüzünün 11. yüzyıldan başlayarak eriyip kaybolmasıyla ekin “-sA” biçimini aldığını belirtir. Her ne kadar Divân-ı Lügati’t Türk’te hem “-sA” hem de “-sAr” ile yapılan örnekleri mevcutsa da Kutadgu Bilig’de yaygın olarak ekin “-sA” şeklinde olduğunu ifade eder (s.251).

Ekin anlamsal fonksiyonuna baktığımız zaman “-sA” eki, işin henüz yapılmadığını; fakat yapılmak istenildiğini ve işleyen o işi yapmak dileğinde olduğunu ifade eden bir ektir. Bu dilek kavramı gerçekleşmesine imkân olmayan

gerçek dışı durumlar ile henüz gerçekleşmemiş ama gerçekleşebilir durumlar olmak üzere iki farklı duruma atıfta bulunur (Benzer, 2014: 132).

Metnimizde yer alan kullanımlar şu şekildedir:

Teklik 3. Kişi

-sA

her ne ki talep olursa	218b/711
isti‘ māl eylese	253b/12
eksük olsa	203b/4
feth olsa	220a/3
ḳabir üstinde ağlasa	255a/6

Aşağıdaki örneklerde şart ekinin kullanımında daha çok zaman anlamı ön plandadır yani “-sA” eki “IncA/-DIğIndaA” gibi zarf-fiil eklerinin anlamına sahip olup şartın gerçekleşeceği zamana vurgu yapılmıştır. Şart kipinin kullanımıyla ilgili Demir ve Yılmaz (2003), bu ekin diğer zaman ve kip eklerinden farklı şekilde bir zarf-fiil olarak kullanıldığını belirtmişlerdir (s.191).

Gülsevin (1990) ise, “-sA” ekinin, dil bilgisi kitaplarının devamlı yüklem görevi üstlenen fiil kipleri bölümünde değil, fiilden türemiş zarflar olan zarf-fiiller kısmında verilmesi gerektiğini ifade etmiştir (s.106).

eger ayağa ṭursa başı saḳfa degerdi	214b/3
eger çok olsa ac olurlar	257a/5

baqsalar balık şekli görünür	259a/9
Her ne vakit olursa arpa eküp biric kıosa afitāb vardukıda biçerler	259a/17

Çokluk 3.kişi

-sA-lAr

ayine baqsalar	303b/16
otuz arşun kıazsalar	228b/10
ol çeşmeye bıraqsalar	266b/7
eger ol yere şu tökseler	202b/3
eger arqları bend êtseler	223a/8
vilāyetinden çıkqsalar	221a/9
fırşat bulsalar	295b/10
yine dêseler	210a/15

İstek kipi -a/-e'nin Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde şart fonksiyonu ile de kullanıldığı görölmektedir. Ancak bu ekle kurulan şart cümleleri, çoğu zaman başına “ger, eger gibi şart edatlarından birini almaktadır (Özkan, 2009: 140).

Eski Anadolu Türkçesinde görölen bu özelliğin metnimiz içinde de yer aldığını tespit ettik.

āyine gibi şüret gösterür ve eger şuda sahq êdeler	279a/6

1. 3. 2. 6. 2. 1. 7. 1. Şart Kipinin Olumsuz Şekli

Metinde yer alan örnekler şunlardır:

Teklik 3. Kişi

-mA-sA-

eger bend eylemese

198b/2

Çokluk 3. Kişi

-mA-sA-lAr

eger ol haftada tutmasalar

233b/2

terekeyi biçmeseler

243b/13

1. 3. 2. 6. 2. 1. 8. Gereklilik Kipi

Metnimizde gereklilik kipini karşılayan özel bir ek yoktur. Fiillerde “mAğ gerek” ve -sA gerek” kalıplarıyla gereklilik anlamı karşılanmıştır.

-sA+ kişi eki +gerek

Medīne’de şefā‘ at étsem gerek

195a/6

Kūh-ı Şafā’ dan hūrūc étse gerekdür

216b/7

beyte şefā‘ at étse gerekdür

303a/11

anunla ceng étse gerekdür

216b/12

iki şehir feth olsa gerekdür

220a/3

-mağ gerek /-mek gerek

‘add etmek gerekdür	204b/6
buña kıyās etmek gerek	304b/4
cānibine şaymak gerekdür	204b/9

1. 3. 2. 6. 3. Birleşik Fiil Çekimi

Birleşik zaman, bildirme ve tasarlama kiplerinin bağlı oldukları şekil ve zamanın belirli geçmiş zaman (hikâye), belirsiz geçmiş zaman (rivâyet) içinde meydana geldiğini veya şarta bağlı olarak ortaya çıktığını ifade etmek için kullanılan ve i- yardımcı fiili ile kurulan zamandır (Korkmaz, 2003: 28).

1. 3. 2. 6. 3. 1. Hikâye Birleşik Çekimi

1. 3. 2. 6. 3. 1. 1. Geniş Zamanın Hikâyesi

Fiile, i- ek fiilinin geçmiş zaman eki olan -dI/-dU getirilerek oluşturulmuştur. Çekim sırasında i- ek fiili çoğu kez kaybolmuştur; fakat i- fiilinin düşmediği örneklerde bulunmaktadır. Sadece teklik ve çokluk 3. kişi çekimi bulunmaktadır. Metinde geçen örneklerden bazıları şu şekildedir:

-rdI/-erdi/-ardı/-urdi/-ürdi

Teklik 3. Kişi

yuğaru çıkardı	248a/6	yère yeksān olurdı	275b/1
taşra çıkardı	191a/11	cārī olurdı	286b/8
sağfa degerdi	214b/3	deprenürdi	275a/15
nemā olurdı	302a/4		

Çokluk 3. Kişi

Metin içerisinde geniş zaman kipinin hikâyesinin daha çok yardımcı fiillerle kullanıldığı tespit edilmiştir. Genelde bitişik yazılmakla beraber ayrı yazılan örnekler de bulunmaktadır.

Bitişik yazılan örnekler:

ceng éderlerdi	216b/11	munāzzara éderlerdi	217b/14
dérlerdi	255b/1	ḥisāb éderlerdi	245a/10
cān-var şeklinde düzerlerdi	260b/1	nizā ^c éderlerdi	230b/6
ḥarāc alurlardı	260a/7	iletürlerdi	190b/13

Ayrı yazılan örnekler:

eyü kâğız yaparlar idi	223b/12	Nîl'e atarlar idi	286b/8
dîn-i İslām tutarlar idi	301b/13		

1. 3. 2. 6. 3. 1. 1. 1. Geniş Zamanın Hikâyesinin Olumsuz Şekli

Metinde sadece iki örnek bulunmaktadır:

Teklik 3. Kişi

ziyâde yemek olmazdı	237b/8

Çokluk 3. Kişi

vérmezlerdi	245a/10

1. 3. 2. 6. 3. 1. 2. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi sadece teklik ve çokluk 3. kişi ile çekimlenmiştir. Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi teklik 3. kişi çekiminde, i- fiili düşmüştür. Çokluk 3. kişi de ise i- fiili korunmuş olup “idi” şeklinde fiilden ayrı yazılmıştır.

Teklik 3. Kişi

kal' a yapmışdı	209b/17	gitmişdi	303a/16
kendüye hâş kılmışdı	196b/16	buyurmuşdı	206a/8
mu' ayyen olmuşdı	245a/6	harâb olmuşdı	252b/5
ateş-hâne düzmişdi	256b/16	dikmişdi	258b/7
hammâm yapmışdı	238a/11	harâba kalmışdı	25a/15

Çokluk 3. Kişi

Metin içerisinde iki ayrı yazım şekliyle yer alan eklerden biridir. Ayrı ve bitişik yazılmış örnekleri şu şekildedir:

Bitişik yazılan örnekler:

katlâ eylemişlerdi	264a/2	düzmişlerdi	249b/12
men' étmişlerdi	206b/4	tutmuşlardı	245a/13

Ayrı yazılan örnekler:

nâ-bedîd étmişler idi	223a/2	kaçmışlar idi	304a/8
bağlamışlar idi	242a/10	kazmışlar idi	304a/11

1. 3. 2. 6. 3. 1. 3. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Metin içerisinde bir tek örnekte yer alan bu ek, yardımcı fiille oluşmuş birleşik fiille birlikte kullanılmıştır. Bu örneğimizde i- fiili korunmuş olup “idi” şeklinde fiilden ayrı yazılmıştır.

ziyâde oldu idi

236a/17

1. 3. 2. 6. 3. 1. 4. İstek Kipinin Hikâyesi

Sadece teklik 3. kişi ile çekimlenmiş olup iki örnekte yer almaktadır.

-a-y-dı

Cümle mezzû‘ ve mağrûs olaydı ez‘ âf ez‘ âf hâşıl olurdu 206b/1

Ekrâd’dan her kim ki zûrî olaydı ana hâkim olurdu 242b/14

1. 3. 2. 6. 3. 1. 4. 1. İstek Kipinin Hikâyesinin Olumsuz Şekli

Metin içerisinde kullanım örneği bulunmamaktadır.

1. 3. 2. 6. 3. 1. 5. Şart Kipinin Hikâyesi

Metin içerisinde kullanımı örneği bulunmamaktadır.

1. 3. 2. 6. 3. 1. 5. 1. Şart Kipinin Hikâyesinin Olumsuz Şekli

Sadece üç örnekte yer almaktadır ve teklik 3. kişi ile çekimlenmiştir.

-ma-sa-y-dı

eger mutaḥarrik olmasaydı

275a/17

tağlar olmasaydı

275a/15

yüksek olmasaydı

278b/1

1. 3. 2. 6. 3. 2. Rivayet Birleşik Çekimi

Metin içerisinde rivayet birleşik çekimi sadece geniş zaman ile kullanımda görülmektedir. Diğer zamanlarda kullanım örneği bulunmamaktadır.

1. 3. 2. 6. 3. 2. 1. Geniş Zamanın Rivayeti

Metin içerisinde i- fiilini korumuş olup “îmiş” şeklinde fiilden ayrı yazılmıştır:

gelür îmiş	213a/14

1. 3. 2. 6. 3. 4. Şart Birleşik Çekimi

1. 3. 2. 6. 3. 4. 1. Geniş Zamanın Şartı

-rsA/-arsa/-erse /-ursa /-ürse

Metin içerisinde yer alan kullanımları şu şekildedir:

Teklik 2. Kişi

Metinde sadece bir örnek bulunmaktadır.

dêrsen 289a / 9

Teklik 3. Kişi

‘îmâretinde işlerse 219b/14	rabṭ eylerse 220a/3
gêrû olursa 283b/3	maḳâm êderse 255b/12
müdâvemeti olursa 283b/2	nâḳış olursa 286a/16
güzer êtmek dilerse 275b/5	

Çokluk 3. Kişi

Metnimizde sadece iki örneği bulunmaktadır:

pāreleri getürseler	281a/2
libās görseler	232b/2

1. 3. 2. 7. Fiilimsiler

İsim-fiiller, sıfat-fiiller ve zarf-fiiller olmak üzere üç başlık altında incelenen fiilimsiler, dile anlatım gücü, zenginliği ve kıvraklığı sağlamanın yanında anlatılmak isteneni kısa yoldan anlatma olanağı sağlayan, yan cümle kurabilen, bağlaçların yerine geçebilen dil bilgisel unsurlardır. Fiilimsiler eylemlerden türemelerine karşın eylemin bütün özelliklerini göstermeyen dil bilgisel yapılardır. Olumsuzluk eki, iyelik eki, çatı eki alabilirler ancak eylem çekimine girmedikleri için eylemlerden ayrılırlar (Bayraktar, 2004: 3).

1. 3. 2. 7. 1. İsim - Fiiller

Masterlar isimdirler; her isim gibi tasrif edilirler, mülkiyet zamiri eki alırlar, partisiplere benzer edatlarla kullanılırlar, fakat ekseriyetle, isimler gibi cemi eki alamazlar ve bütün isimler gibi zamana bağlı değildirler (Çağatay, 2018: 361).

-mA :

Fiilin gösterdiği oluş ve kılışı iş olarak ifade eder.

ol deryāçe hūşk olmayla	291b/17	Ol zemīn şor-istān olmayla	292a/16
hīsāb olunmasına emr eyledi	205b/17	eyü olması	283a/9
ğāyet ıssı olma	243b/11	şūr olma	280b/1

gidüp gelmesi iki yıl dört ay oldu 302b/4	dünyāya gelme ile 214b/3

-mAḳ/-mek :

Fiil kök ya da gövdesine eklenen -mAḳ/-mek hareket ve durum ifade eder. İsimler gibi, çokluk, iyelik ve durum eklerini alabilirler Ana cümle içerisinde yan cümle kurar; cümlede özne, nesne, tümleç, vs. görevinde kullanılırlar; ek-fiil yardımıyla ana cümlenin yüklemi olurlar. Ayrıca ana cümlenin zamanına bağlı olarak bir zaman ifadesi de taşıyabilir. Fiil kökenli olmakla birlikte, tamamen isimleşerek nesne, eşya, yemek, vs. kalıcı isim olabilirler (Yıkılmaz, 2014: 32)

Metinde yer alan örnekler şunlardır:

ḳılıc ile almaḳ olur	253b/14
ziyāde ḳış güninde ṭurmaḳ olmaz	243b/12
‘aẓīm şū cārī olmaḳ	289a/14
dört faşılḳa daḥı bir maḳāmḳa olmaḳ	308b/12
anlaruḡ zıkrinden fāriḡ olmaḳ	201b/12
her zamān işlemek olmaz	287b/17
segirmek ile erişmek olmaz	287b/4
görmek olur	277a/7
bu küreyi muḳaddem ṭutmaḳ	245b/3
şū ṭaşra çıḳmaḳ	253b/10
bir kişi ḥıfz étmege	254a/12

tağ cümle taşlıktur ki çıkmak	276b/10
rūzgārdan çıkmak	279a/4
bir kavme ğaḏab kılmak	279b/7
yēmege çıkdūda	261a/1
demekle ma' rūfdur	262b/13
maşrıḳ cānibine şaymak gerekdür	204b/9
semt-i kıble bilmekde muhtācdur	204a/6
Haram'a bir pencere açmağa ızın vemişlerdür	191b/10
ceng ile almak müyesser olmaz	254a/15

1. 3. 2. 7. 2. Sıfat- Fiiller

Metnimiz sıfat-fiil eklerinin kullanımı yönüyle zengindir. Fiillerin cümle içinde isim olarak kullanılan şekilleridir. Bu isimler geçici isimlerdir. Çoğunlukla bir ismi niteleyen sıfat olarak kullanılırlar. Sıfat-fiil ekleri bütün fiillerin sonuna gelerek onların cümle içinde sıfat veya isim olmalarını sağlarlar (Üstüner, 2000: 20).

Metinde yer alan sıfat-fiil ekleri şunlardır:

-en / -an

Bütün Anadolu ağızlarında sıklıkla kullanılan bu ek, en çok sıfat olarak kullanılan kelimeler türetir. Sıfat olarak ismi daha çok geçmiş zaman ve şimdiki zamanı kapsayan geniş zaman kavramıyla yaptığı hareketle nitelendirir (Üstüner, 2000: 53).

Metin içerisinde daha çok ol- fiiliyle kullanılmıştır:

Hüristân'dan gelen şular	288b/2
seddi bekleyenlerün meskenidür	302a/17
Bizden gèrû kalan şadağadur	196b/15
Hudice'den olan oğlları	192b/10
meyve hâşıl olan yêrden	206a/8
germesir yerlerde olan meyveler	208b/10
ondan hâşıl olan âlât	214a/13
Moğol divânına vèrilen iki tûmendür	267a/7

-dUk / -dUk

Geçmiş zaman sıfat-fiili olan bu eke metinde sıkça rastlanmaktadır.

dédükleri mağâmı dağı mescide zamm kılmışdur	191b/3
Ka'be'de zinâ étdükleri sebebeden	192a/1
ehl-i beyt-i resûle étdükleri bu hâliñ şahididür	216b/12
çeşme-i Hüsrev dédükleri bu tağun dâmenindedür	277b/9
İrân dédügümüz ol yêrdür.	199a/13
dâ'ire-i Hindî dédügümüz haţı-ı nışfı'n-nehâr	203b/14
Hâzret-i Resûl'un ğârı olduğı tağ	192b/6

peygamber yazduğı tevrâtı	198a/5
mağarr-ı hilâfetleri olduğı sebebden	205b/13
düşürdüğü fıstıkdan	263a/12

- acak

Gelecek zaman sıfat-fiili olan bu ekin, metnimizde bir tek örneğı mevcuttur:

ve cem' olacaq yerde	289b/1

-miş

Geçmiş zaman sıfat-fiili olan bu ekin, metindeki kullanımları şu şekildedir:

ki bûz tükmiş ola	282b/1	bişmiş kerpiçden	210a/8
ölmişini kaldırıp	217b/16	koşmış şu	252b/16

1. 3. 2. 7. 3. Zarf- Fiiller

Metnimizde değişik anlam özellikleriyle karşımıza çıkan bu ekle ilgili bazı görüşler şunlardır:

Korkmaz (2003)'a göre, Zarf-fiiller bir yanıyla fiil, bir yanıyla da zarf özelliğı taşıyan gramer kategorileri oldukları için, fiil yönleriyle yalnızca hareket ve zaman kavramını karşılarlar; zarf yönleriyle de bir oluş ve kılışın durum ve tarzını bildirme niteliğine sahiptirler. Bu nedenle cümlede, şahsa ve zamana bağı bir yargı bildirmeyen ancak yargı bildiren fiiller yanında, onlardaki oluş ve kılışın durum ve tarzını belirleyen zarf görevi yüklenirler (s. 983).

Özkan (2009) ise, zarf-fiillerin, kişi ve zaman belirtmeyen yalnızca hareket kavramı ifade eden fiil şekilleri olduğunu, cümlede yüklemın anlamını çeşitli yönlerden tamamlayarak zarf olarak kullanıldığını ifade eder (s.151).

1. 3. 2. 7. 3. 1. Zaman Zarf-Fiilleri

-IncA

Diğer zarf-fiil örneklerinden farklı olarak metin içerisinde değişik anlam fonksiyonlarına sahip kullanım örnekleri olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda, anlam özelliklerine göre yapılan sınıflandırma örneklerine yer verilmiştir.

“- dığı zaman ” anlamında kullanılan örnekler şunlardır:

Hazar deryâçesine varınca yüz ferseng kuru yer mâbeynde vardur	301a/4
bir garâr buğday iki çuvâl ağzın dikince on eyler	260b/10

Hem zarf-fiilin hem de asıl fiilin ek aldığı aşağıdaki örneklerde zarf-fiildeki hareket gerçekleşmedikçe asıl fiilin gerçekleşmeyeceği ifadesi yer almaktadır. Bu da cümleye “-madığı sürece” anlamını katmaktadır:

ol kadar şu katmayınca içmek olmaz.	247a/13
üstinde aşlâ zirâ‘ at olmaz tâ ki bend bağlanmayınca	290b/3
her ne cânıbden gitseler kerveden inmeyince olmaz	224b/13
yâķût ise ziyâde harâret olmayınca hâşıl ve kâmil olmaz.	282b/14

“-incaya kadar ” anlamında kullanılan örnekler şunlardır:

şehr-i Mışır İbrâhîm peygamberden tâ Yûsuf peygambere gelince Nîl’ün ğarbında vâķi‘ idi	305b / 10

Andan tā Bābu'l- 'Ebvāb'a varınca dört merḥaledür	307a/5

Miktar anlamı olup sınırlama işleviyle kullanılan örnekler şunlardır:

cümlesi şudan doynca içerler	280a/13

-ken / iken

Metin içerisinde, genel olarak i- ünlüsü düşerek (ekleşerek) kelime tabanına bitişik yazılmıştır.

et pārelerin yēyerken küçük pāre elmāsları daḥi bile yēyerler	282a /12

Merend'e vāşıl olmamışken dört ferseng yērden yēr altında pinhān olup	292b / 14

Buḥtu'n-naşr elinden ḥalāş olup gelürken yolu Beytü'l-Muḳaddes'e uğradı	197b /14

ol ṭaraflara şikār ēderken bir niçe ceyrān öñinden kaçup	287a / 16

şu ṭaleb eylerken	279b/12

Ayrı yazılan örnek:

eger afitāb şevr burcında iken terekeyi biçmeseler ol tereke zāyi' olur	243b / 13

-dUḳda

“-duḳ/-dük” sıfat-fiil eki ile “+da/+de” bulunma hâl ekinin birleşmesinden oluşan bu ek metinde **-dıği zaman** anlamında kullanılmıştır:

ol diyārları feth ḳılduḳda ol şehrüñ fethinden ' āciz oldı	247b/1

Şuyı küşāde ḳılduḳda mi' mār béline bir zincīr baḡladı	247b/5

ol yēre varduḳda ol ḳal' anuñ ba' zı bināları bāḳi idi	302b/9

Ādem ‘aleyhi’s- selām cennetden çıķduķda Serāndīb Ṭaġı’na nüzül eyledi	189a/4
yüzlerin kıbleye döndürdüķde muṭlaķ maġribe teveccüh gerekdür	242a/14

-dUķdan

“-duķ/-dük” sıfat-fiil eki ile “+dan/+den” ayrılma hâl ekinin birleşmesinden oluşan bu ek, *şoṇra* edatı ile birlikte kullanılmıştır. Bu yapının sadece kalın sıradan ünlülerle kullanımı mevcuttur. Metinde sadece “ḥarāb ol-” birleşik fiili ve *şoṇra* edatının birlikte kullanıldığı örnekler mevcuttur. Sonralık anlamı katan bu yapının, metinde yer alan örnekleri şunlardır:

Ḥarāb olduķdan şoṇra Ṭūs tecdīd édüp kendü nāmına mensüb kıldı	262a/3
Ḥarāb olduķdan şoṇra Mu‘ taşım Ḥalīfe’nün ħulı tecdīd kıldı	234b/12
Ḥarāb olduķdan şoṇra İskender tecdīd kıldı	262b/12

-duķça

Metinde sadece bir fiille kullanılmış olup iki örneġi mevcuttur.

varduķça pek oldu	281a / 9
varduķça inilür tā ki deryā-yı Hind’e muttaşıl olduķda ‘ arzı altmış ferseng olur	298b/2

1. 3. 2. 7. 3. 2. Bağlama Zarf-Fiilleri

-Up

Metin içerisinde ekin ünlüsü daima yuvarlaktır. Ünlüyle biten bir kelimeye geldiġi zaman araya yardımcı “y” sesini almaktadır. Metin içerisinde en fazla

kullanılan zarf-fiil eki olup daha çok yardımcı fiille oluşan birleşik fiiller ile kullanılmıştır:

Şüşter şuyını müşelliş édüp	243b/3
Feriştehler gelüp giderler	197a/14
zāhir-i şehirden güzër édüp	246/5
anda bir dikke düzüp	243a/1
Nehrevān'dan geçüp	291a/1
sedi bağlayup şuyı yukaru çıkardı	248a/5
Şīrāz leşkere kifāyet kılmayup	245b/10
Varup ol bir şu' beye munzam olduḡda	290b/14
ol ḡal' ada ḡuttā-ḡ ı ḡarīḡ olup	241a/3
tecdīd-i ḡ imāret kılup	241b/9

1. 3. 2. 7. 3. 3. Durum Zarf-Fiilleri

-a/-e

Eski Türkçeden beri kullanılan bu ek metin içerisinde tekrarlı şekillerde kullanılmaktadır. Metin içerisinde yer alan örnekleri şunlardır:

Ḳaza ḡaza bir büyük dıraḡt gibi altun zāhir oldı	281a/10
ḡ imāret étdiler vara vara birbiriyle peyveste oldı	215b/12
Vara vara ḡaḡ olur	275a/14

Aşağıdaki örnekte deyimleşmiş birleşik fiille kullanılmıştır:

cisr dağı yapa el vèrmedi 213b/14

-madan/-meden

Bu ekin yapısı ile ilgili Ergin (1997), menfilik ifade eden bu ekin yapısının ve teşekkülünün karışık olduğunu, menfi eki ile ablatif ekinin bulunduğunu kabul edip bu noktadan hareket etmek gerektiğini belirtir (s. 342).

Korkmaz (2005)’a göre , olumsuz fiil tabanına -d- yardımcı ünsüzü ve -ı/-i, -n zarf fiil ekleri gelerek oluşmuş bir şekil olup –matı/meti, - matın/metin, -mayu/meyü, -mayın/meyin gibi türler içsesteki koruyucu -d- ünsüzünün geçirdiği -t/-y- değişmesi sonucu oluştuğudur (s.154).

Metnimizde yer alan örnekler şunlardır:

ol şu fî'l-hâl aqmadan qalır	280b/15
havâsı gâyet ‘ ufûnetlûdür naql-istânı çok olmadan	212a/4
şular qatı aqmadan yumuşaq toprağ bir şu mevza‘dan bir mevza‘a naql olur	275a/13
Medîne’ye gelmeden muqaddem Medîne hâkimleri	195a / 6

1. 3. 2. 8. İsimlerde Bildirme

İsimlerde bildirme, Eski Türkçede er- yardımcı fiilinin “er->ir->i-“ şeklinde eklenmesinden oluşan “i- fiili” ve Eski Türkçedeki tur- yardımcı fiilinin geniş zaman çekimi olan “tur-ur”dan çıkan, ek fiilin bildirme kipinin üçüncü teklik ve çokluk kişi

çekimlerine gelerek anlamı güçlendiren “-dır/-dir” eki kullanılarak yapılır (Korkmaz, 2010: 42).

1. 3. 2. 8. 1. Geniş Zaman

Metinde teklik 2. kişi, teklik 3. kişi ve çokluk 3. kişi ekleriyle beraber çekimlenmiştir.

Teklik 2. Kişi : (+sun)

Sadece bir örnekte kullanımına rastlanmıştır:

gāvur+sun 214a / 11

Teklik 3. Kişi (+dur / +dür)

Metinde kullanımına en çok rastlanan eklerden biridir. Ad ve ad soylu kelimeler ile kullanımında adı yüklemleştirme işleviyle kullanıldığı örneklerden bazıları şunlardır:

şudandur	190a/10	ortasındadır	190b/10
yüksekdür	210b/6	yèddidür	213b/10
üzredür	209a/16	adımdur	207b/16
köydür	214b/15	ucuzlıkdur	265a/2
ağacıdur	263a/10	taşlıkdur	276b/10
kerpiçdür	208b/8	karanlıkdur	277a/6
gibidür	216a/3	gerekdür	214a/9

yoldadur	274a/8	boldur	262b/1

Alıntı kelimler ile kullanımı:

revāndur	190a/9	maḳāmıdur	191b/10
ḳısımdur	188a/13	ṭavāf-gāhıdur	190b/10
maḥpūsdur	277b/4	dürüsdür	208b/8
ma‘mürdur	287a/8	‘ufūnetlüdür	215a/10
bī-şumārdur	303b/3	mīḳātıdur	270a/1
mertebe-i a‘lādur	200a/13	peygamberdür	207b/17

Çokluk 3. Kişi (+durlar/+dürler)

degüldürler	299b/15	damnındadurlar	278a/5
gibidürler	252b/15	ḳuyudadurlar	210a/4
Türk’dürler	232b/15		

Alıntı kelimeler ile kullanımı:

müslimāndurlar	308a/10	ehl-i imāndurlar	188b/1	ṭarafındadurlar	192b/10
şerirdürler	255b/15	mezhebdürler	262b/10	şahrā-nişindürler	307a/14
ḥāricdürler	188a/10	sünnidürler	255b/1	neslindendürler	238b/10

1. 3. 2. 8. 2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

+ımiş/+imiş/imiş

Metin içerisinde ikili yazım şekline sahip olan eklerden biridir (bk. 2.1.6 ikili yazımlar). Sadece teklik 3. kişi ile çekimlenmiş şekilleri bulunmaktadır.

Birinci yazım şekli, ek-fiilinin öğrenilen geçmiş zamanının “imiş” şeklinde kelime tabanından ayrı yazıldığı örneklerden oluşmaktadır:

ādem imiş	251a/15	şehir imiş	215a/2
maḥşuldār imiş	235a/12	vāḳi‘ imiş	226a/16
köy imiş	218a/17	var imiş	302b/7

İkinci yazım şekli, ek-fiilin öğrenilen geçmiş zamanının “ımış” şeklinde ön ünlüsünün düşmeden kelime tabanına bitişik yazıldığı örneklerden oluşmaktadır:

varımış 223b/1,304a/12

1. 3. 2. 8. 3. Görülen Geçmiş Zaman

+ dı/ + di/+ıdı/+idi/+ıdı/idi

Metinde üç yazım şekline sahip nadir örneklerinden biridir (bk. 2.1.6 ikili yazımlar). Kelime tabanından ayrı yazılmış örnek sayısı bitişik yazılanlara oranla daha yüksektir.

Birinci yazım şekli, ek-fiilinin görülen geçmiş zamanının “idi” şeklinde kelime tabanından ayrı yazıldığı örneklerden oluşmaktadır:

butları idi	216a/17	köy idi	256a/6
halîfesi idi	208a/11	mertebede idi	206b/14
tahtı idi	209b/16	öyle idi	214b/2
üzerinde idi	210a/2	var idi	208a/7
yoğ idi	195b/7		

İkinci yazım şekli, ek-fiilin görülen geçmiş zamanının “-IdI” şeklinde ön ünlüsünün düşmeden kelime tabanına bitişik yazıldığı örneklerden oluşmaktadır:

varıdı	237b/6	köyidi	250b/17

Üçüncü yazım şekli, ek-fiilin görülen geçmiş zamanının “-dl” (دى) şeklinde ön ünlüsünün düşerek isim tabanına eklendiğı örneklerden oluşmaktadır:

mensübdı	218b/4	vardı	223a/12
yoğdı	214b/8		

1. 3. 2. 8. 4. Şart Kipi

i-se + Ø

Teklik 3. kişı ile çekimlenmiş olan şart kipinin sınırlı sayıda örneğı bulunmaktadır. Ek-fiile -se/-sa şart kipinin getirilmesiyle oluşmaktadır. Metnimizde yer alan örnekler “ise” şeklinde olup kelime tabanından ayrı yazılmıştır.

yâķūt ise ziyāde ĥarāret olmayınca ĥāşıl ve kāmıl olmaz	282b/14
cezīrede var ise cümle yanar	299a/1

1. 4. FARŞA YAPILAR

1. 4. 1. Türemiş İsimler

Bir kelimenin bir ekle birleşmesi sonucu oluşmuşlardır.

1. 4. 1. 1. Yer İsimleri

gāh (گاه)

Yer ve zaman isimleri yapımında kullanılır.

āteş-gāh	258b/11	taĥt-gāh	308b/1
bār-gāh	276b/16	ĥavāf-gāhıdur	190b/10
ĥāb-gāhı	195a/10	temāşā-gāhları	280a/1
tāc-gāh	213a/11	şikār-gāhları	251b/8
ziyāret-gāhdur	198b/1		

Aşağıdaki örnekte de “gāh” zaman anlamı ifade etmiştir:

nā-gāh	277b/3

Metin içerisinde diğer kullanımlardan farklı olarak yer bildirme işleviyle kullanılan “gāh” eki yerine “ķāh” kullanılmıştır. Metin içerisinde 10 yerde geçen “ĥān ”ismi sadece bir yerde “ķāh” eki ile kullanılmıştır. “Dervişlerin sohbet ve zikir için toplandıkları, bir süre ikamet ettikleri bazen inzivaya çekildikleri mekânlar için

kullanılan bir terim olan “ḥān-ḳāh” Farsça “ḥān” ile yer bildiren “gāh” eklenerek türetilmiştir. Farsça kaynaklarda değişik şekillerde geçen kelime “ḥān-ḳāh” şeklinde Arapçalaştırılmış ve bu şekliyle yaygınlaşmıştır (Keyanî, 2013: 16).

خانقاه ḥān-ḳāh	191b/7

- istān / stān (ستان)

Yer ve zaman isimlerinin yapımında kullanılır. Aruz kalıplarına uyması için + sitan şeklinde kullanıldığı da görülür.

bāḡ-istānı	238b/7	şor-istān	292a/16
ṭaḡ-istān	238b/9	türb-istān	303a/6
ḳabr-istānuḡ	246b/4	kāfir-istānıdı	303a/11
naḥl-istān	255b/5	şehr-istānına	255b/8

- zār (زار)

Yer isimleri yapar.

merḡ-zār	216a/10	‘alef-zār	220a/15

1. 4. 2. Sıfatlar

Metinde tespit edilen örnekler çerçevesinde başlıklar oluşturulmuştur.

1. 4. 2. 1. Karşılaştırma Sıfatları

Farsçada üstünlük derecesi , sıfatın sonuna “ter “ (تر) eki getirilmek suretiyle yapılır (Öztürk, 2007: 110).

1. 4. 2. 2. İsimden Türemiş Sıfatlar

1. 4. 2. 2. 1. Ön Eklerle Yapılan Sıfatlar

bî- (بِ) : (-sIz/sUz) Olumsuzluk ön ekidir. İsimlere getirilir.

bî-şümar 209a/7; 210b/5; 307b/15...	bî-miṣl 198a/10; 228a/14
bî -ḥadd 207a/8; 236b/4; 238b/4...	bî-ṣekl 200a/11
bî-ḥaber 301b/13	bî-ṣekk 206a/5
bî-iḥtiyār 196a/1	bî-zaḥmet 204a/9
bî-kıyās 220a/12; 233a/10...	bî-ḥesāb 282b/5; 303b/3...
bî-ḳarar 302a/16	bî-nihāyet 238b/5

nā- (نَا): Olumsuzluk ön ekidir. Özellikle sıfatlara ve fiilden türemiş kelimelerin başına getirilir:

nā-peydā 189b/16; 190a/7...	nā-pāk 266b/6
nā-bedīd 196b/2; 223a/2...	nā-resīde 282b/8
nā-ḥoş 235b/7	nā-būd 241a/8
nā-ḳār 266b/8	nā-tamām 219b/7; 228a/ 9

ber- (بِر): Arapça ve Farsça kelimelerin başına gelerek sıfat ve zarflar yapar; Türkçedeki “-de” ekiyle “üzeri, üzere, üzerine, üzerinde” vb.nin karşılığıdır.

ber-sebīl	239a/9	ber-dār	305a/8
ber-çüb	305a/9	ber-ķarār	307a/2
ber-ca	224b/3		

pür- (پړ): Başına geldiği kelimelere “dolı, çok” anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar ve zarflar yapar.

pür-kār	256a/1

1. 4. 2. 2. 2. Son Eklerle Yapılan Sıfatlar

- nāk (ناک): Sonuna geldiği Arapça ve Farsça kelimelere “-lı” anlamı katarak Farsça usûlüyle türemiş sıfatlar yapar.

ḥavf-nāk	195b/17, 247a/1, 260b/12

-kār (کار): Sonuna geldiği isimlere “-lı, -ci” ekleri ve “eden, edici” kelimeleri gibi fâillik ve sâhiplik mânâsı katarak birleşik kelimeler yapar:

sāz-kārdur	208b/9	ṭama‘-kār	227b/1
meded-kārlığına	283b/10		

-bān (بان): Sonuna geldiği kelimelere “gözetici, koruyucu, koruyan” anlamı katarak türemiş kelimeler yapar.

nigeh-bān	253a/13	pas-bān	302a/16

-sīr (سير): Yer ismi yapan bir ektir.

germ-sîr 215a/7, 217b/10; 223a/16...	serd-sîr 215a/7; 221b/11; 223a/14...

+î (ی): +lı/+li ekinin işleyişinde nispet anlamı türetir.

Mekkîlerün 190a/5	şeb-i yemânî 283a/15
Dehene-i Firengî 282a/15	Feyrûze-i Nişâbûrî 282b/4

-în (ین): Bir şeyin hangi maddeden yapıldığını belirtir veya zaman ifadelerini sıfat yapar veya -li, -lı görevini gören sıfat yapar.

zer-în 196a/1

-âne (آنه): Bu ek, lâıyıklık, yakışırılık bildiren sıfatlar türetir.

merd-âne 221a/8

-ger (گر): Eden, edici -cı, -ci, -lı, -li anlamı veren bir ektir. Türemiş sıfat ve isimler yapar.

bezr-ger 207a/12

-gîr (گیر): Sonuna geldiği kelimelere “tutan, tutucu, alan, zapteden; yayılan, yayıcı” anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar.

ligām-gîr 247a/1

bîn (بین) Sonuna geldiği kelimelere “gören, görücü” anlamı katarak birleşik sıfatlar yapar.

hürde-bînlik 277a/2

-dār (دار): Sonuna geldiği kelimelere “tutan, sâhip ve mâlik olan” anlamı katarak birleşik sıfat ve isimler yapar.

cân-dârdur 306a/2	mâl-dâr 246a/9

-ver (ور): Sonuna geldiği kelimelere “sâhip” anlamı katarak birleşik kelimeler yapar.

cân-ver 260b/1	pişce-verdür 248a/14

İKİNCİ BÖLÜM

METİN

Metnin Kuruluşunda İzlenen Yöntem

1. Ankara Millî Kütüphaneler Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz B 979 demirbaş numarasıyla kayıtlı nüsha esas alınarak hazırlanmıştır.
2. Metin kısmında eser çeviri yazıya aktarılmıştır. Bu işlem yapılırken metnin orijinaline sadık kalınmıştır.
3. Mütercim Arapça ayet, hadis ve atasözleri yer yer tercüme edip verirken bazı yerlerde olduğu gibi bırakmıştır. Eserde yer alan Arapça ayet, hadis ve atasözlerinin çevirileri yapıp dipnotta anlamlarına yer verilmiştir.
4. Eserde Farsça şiirler de bulunmaktadır. Mütercim eserin aslından tercüme yaparken Farsça şiirleri olduğu gibi yani tercüme etmeden metne almıştır. Bu şiirler de tercüme edilmiş olup dipnotta şiirlerin meâline yer verilmiştir.
5. Kitapta hâşiyeler bulunmaktadır. Hâşiyelerde yer alan ek bilgiler, metinde ilgili satırda parantez içinde gösterilmiştir.
6. Eser içinde kırmızı mürekkeple yer alan bölüm başlıkları metnimizde koyu yazılmak suretiyle belirtilmiştir.
7. Tercüme eserde yer alan özel isimler ile eserin Farsça aslında yer alan bazı özel isimlerin yazılışında tutarsızlık tespit edilmiştir. Bu yüzden

tercüme eser ile Farsça eserde geçen özel isimler kıyaslanmış ve tercüme eserde yer alan özel isimlerin Farsça aslında geçen şekilleri dipnotta belirtilmiştir.

8. Eserde, yazımının doğruluğuna kesin kanaat getirilemeyen bazı kelimeler bulunmaktadır. Kelimenin doğru yazımını tespit etmek için Farsça basımla karşılaştırılmıştır. Dipnotta, Farsça basımda yer alan şekil yazılırken metin içerisinde tıpkıbasıma sadık kalınmıştır.
9. Metin içerisinde eksik veya yanlış yazılan harfler köşeli parantez “[] ” içinde gösterilerek düzeltme yapılmıştır.
10. Metin oluşturulurken TDK yazım ve noktalama kurallarına bağlı kalınmıştır. Farsça tamlamalar ve birleşik kelimeler arasında kısa çizgi kullanılmıştır.
11. Farsça yer isimleri birleşik olsa dahi kalıplaşmış oldukları için kısa çizgi kullanımı tercih edilmemiştir.
12. Arapça tamlamalarda kısa çizgi kullanılmıştır.
13. Türkçe olmayan kelimelerin kökeni (<) işaretinden sonra belirtilmiştir. Türkçe kelimeler için herhangi bir işaret kullanılmamıştır.

[188a]

(13) **Maḳāle-i Siyüm**; (14) vilāyetler ve şehirler ve buḳā'ları beyān eder. Ol daḥı dört kısımdur. (15) Kısm-ı Evvel; **Mekke** ve **Medīne** ve **Mescidü'l-'Aḳṣā**'-yı beyān eder. Egerçi (16) bunlar mülk-i Īrān'dan ḥāricdürler ve bu kitābuñ te'līfinden (17) ğaraż Īrān diyārın şerḥ eylemekdür ammā çünki Mekke ve Medīne

[188b]

(1) ve Mescidü'l-Aḳṣā efzal-ı buḳā'-ı cihān. Bil ki kıble-i ehl-i ĩmāndurlar. (2) Pes teberrüken anları evvel zıkr eylemek evlādur. ¹²حَرَمُ الْكَعْبَةِ عَظَمَ اللَّهُ قَدْرَهَا (3) Ka'be'nün ḥānesi Mescid-i Ḥarām'ın içinde ve Mescid-i Ḥarām şehir-i (4) Mekke'de vāḳi'dür ve ol şehir-i Ḥicāz da ĩḳlīm-i Rūm'da vāḳi'dür. Tūl Cezāyir-i Ḥālīdāt'dan 'ayn-r ve 'arżı ḥaṭṭ-ı istivādan sā-m ve bir derede (6) vāḳi'dür ki taraf-ı şarkīde Ebū Ḳubeys Ṭaġı ve Ke'ḳay'ān Ṭaġı (7) vāḳi'dür ve taraf-ı ğarbīde Minā ve Servān¹³ Ṭaġı ve Servān Ṭaġı bir (8) yüksek ṭaġdur. Minā'ya ve Müzdelife'ye müşrifdür ve kebş-i ĩsmā'ıl (9) anda nāzil oldu ve taraf-ı şimāl ve cenūbda bir büyük şehrdür ki (10) devri on bin adımdan ziyādedür. Ammā içinde mu'aṭṭal bīrler (11) ve ṭaġ ve deppeler çokdur ol şehrün ḥaḳḳında āyet ve ḥadīs çokdur. (12) قَوْلُهُ تَعَالَى وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ خَلَقَ السَّمَوَاتِ (14) إِنَّ هَذَا الْبَلَدَ حَرَمَ اللَّهِ يَوْمَ (13) ¹⁴اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا آيَةً ¹⁶قَوْلُهُ بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ (15) olmaz ol diyārda keşt ve zer' ve ekin biçen (16) ol diyārın zāḥiresi sāyir diyārlardan gelür ve Ṭāyif vilāyeti Mekke'nün (17) sekkiz fersaḥındadır ve Ṭāyif, 'Ürvān Ṭaġı'na yaḳındur ki ol

¹² Allah, Kâbe'nin bulunduğu Harem'in değerini yüceltmıştır.

¹³ Far. ثبير

¹⁴ İbrahim de demişti ki: Ey Rabbim! Burayı emin bir şehir yap. (Bakara Suresi, 126. ayet)

¹⁵ Şüphesiz ki Allah, yerleri ve gökleri yarattığında bu şehri harem kıldı. (Hadis-i Şerif)

¹⁶ Senin kutsal evinin (Kâbe'nin) yanında ekin bitmez bir vadiye... (İbrahim Suresi, 37. ayet)

[189a]

(1) tağun karı ve buzı eksük olmaz ve diyâr-ı ‘Arab’da ol tağdan gayrı- (2) da kar kalmaz ve Tâ-yif’ün havâsı ol tağun sebebiyle hoşdur ve meyvesi (3) çokdur. *Kitâb-ı Ma‘ârif*’de meşûrdur ki çünkü Âdem ‘aleyhi’s- (4) selâm cennetden çıktuğda Serândîb¹⁷ Tağı’na nüzûl eyledi. Yüzyıl (5) tazarru‘ ve zârılıklar kıldı. Yüz yıldan sonra tevbesi kabul oldu. (6) Ammâ cennetden çıktuğuna çok te’essûf çekerti. Hakk Te‘âlâ cennetden bir (7) hayme gönderüp Ka‘be’de kurdılar ve ol hayme yek-pâre yâkûtdan (8) idi. Zer kândîlleriyile ve Âdem’e emr olundu ki varup ol hâne-yi ziyâret (9) eyleye. Âdem varup ol evde sâkin oldu. Bir rivâyetde Âdem vefât (10) êtdükde ve bir rivâyetde Tûfân-ı Nûh’da ol evi yine cennete götür -(11) diler ve Benî Âdem ol hânenün yêrine taş ve çamurdan bir ev yaptılar. (12) Tûfân anı dahı harâb eyledi tâ ki İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâmün (13) Hâcer’den oğlı İsmâ‘îl ve Sâre’den kıızı oldu. Sâre hased (14) êdüp ibrâm eyledi tâ ki Hâcer ile İsmâ‘îl’i Sâre’nün yanından (15) iletüp ol harâb yêre bıraktı. Hâcer’e şusuzlık gâlib olup (16) aşâğa ve yukaru segirdüp şu taleb êderdi ve İsmâ‘îl ağlayup (17) ayakların yêre dögerdi. Ayağınun eşerinden Âb-ı Zemzem peydâ oldu.

[189b]

(1) Hâcer biraz toprak ol şuyun önine koydı tâ ki akup (2) zâyî‘ olmasun. Nakıldur ki eger Hâcer toprağıla bend eylemese (3) ol şu bir çay olurdu ki cümle çaylardan büyük çünkü ol (4) yêrde şu peydâ oldu. Kavm-i Benî Çehrem ol yêre nüzûl êdüp (5) ve ‘İsmâ‘îl anların arasında perveriş buldı. Çünkü hadd-ı bülûğa (6) êrişdi. Hakk Te‘âlâ’nun emriyle ‘İsmâ‘îl ve İbrâhîm ol yêrde hâne-i (7) Ka‘be düzdiler ve Hakk Te‘âlâ Hâcerü’l-’Esved’i cennetden anlara irsâl (8) eyledi. Evvel beyâz idi. Şonra küffârların eli çok degme ile (9) siyâh oldu. Nice kim Hâzret-i

¹⁷ سرندیب Far.

Resûl buyurmuşdur: ¹⁸بَيَّيْ آدَمَ (11) مِنَ الْجَنَّةِ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ فَسَوَّدَتْهُ خَطَايَا (10) نَزَلَ حَجْرُ الْأَسْوَدِ
ya'nî Hacerü'l-Esved Cennet'den nüzûl êtdikde südden beyâz (12) idi. âd[em]
oğlanlar hataları siyâh eyledi ve çünkü anlar hâne-i (13) Ka'be'yi îcâd êtdiler.
Halâyık anuñ ziyâretine me'mûr oldılar. (14) Ve ol yêrde sâkin olup binâlar ve evler
düzdiler. Tedricle bir (15) 'azîm şehr oldı ve evvel ol şehrde Zemzem şuyından gayrı
(16) şu yogdı. Şonra ol şu dahı nâ-peydâ oldı. Birkaç müddetden (17) şonra cedd-i
Resûl 'Abdülmuṭṭalib vâkı' ada görüp şabâh ol

[190a]

(1) yêri qarup âhvân-ı zerîn ve asliha¹⁹ bulup Kureyş anuñla çok (2) nizâ'
êtdükden şonra şulh êtdiler. Ve o kuyu taraf-ı şarkîde vâkı'dür (3) ve kırk arşun
derinliği ve on bir arşun devri vardur ve üzerinde şâc (4) ağacından bir mürebba'
ağac geçürmişlerdür. Her birinde altı bekre şu çekmek (5) içün düzmişler ve ol şu
şûrdur ve Mekkilêrûñ şuyı dâima ol (6) şudandur ve Benî 'Abbâs zamânında
Hârûnü'r-Reşîd'üñ hâtunı Zübeyde Hâtun (7) bir kârîz ihrâc eyledi. Hûlefâdan şonra
kaç def'a ol kârîz nâ-peydâ (8) ve maṭmûs olup tâ Emîr Çopân yine cârî kıldı. Hâlâ
Mekke'de (9) şu revândur ve Mekke halkı ekşer siyâh çehre ve ticârete meşgûldurlar
ve şehr-i (10) Mekke ve çevresi cümle Hâzret-i İbrâhîm du'âsıyla haremddür ya'nî
cân-ver (11) katl eylemek olmaz. Râh-ı Medîne'den üç ferseng ve bir mîl haremddür
ve mîḳâtı (12) Zü'l-Halîfe²⁰ ve ol yêrden tâ Mekke'ye Cidde yolundan yine üç
ferseng (13) ve bir mîldür, haremddür ve mîḳâtı T/9 ve ol yêrden tâ Mekke'ye 3/K/20
(14) Mısır ve Şâm yolundan K/20 tâ toḳsan haremddür ve mîḳâtı Cühfe ve ol (15)
yêrden tâ Mekke'ye otuz üç ferseng ve tâ deryâya iki mîl 4/K. Yemen (16) yolundan
tâ yêddi mîl ki iki ferseng ve bir mîldür, haremddür ve mîḳâtı Yelemlem (17) ve ol
yêrden tâ Mekkeye 5/K/20. Necd yolundan tâ Süved'e haremddür ve mîḳâtı

¹⁸ Hacerü'l-Esved, Cennet'den yeryüzüne indiğinde sütten beyaz idi. Fakat insanoğlunun hataları onu kararttı. (Hadis-i Şerif)

¹⁹ Metinde اصلحه şeklinde yazılmıştır; doğru yazım اسلحه şeklinde olmalıdır.

²⁰ Far. ذو الحليفة

[190b]

(1) Kazvindür²¹ ve ol yêrden tâ Mekke'ye 6k/20 Tâ'if yolından üç ferseng ve iki (2) mîl hâremdür. Mîkâtı on iki ferseng ve bir mîl. Ol yêrden tâ Mekke'ye (3) 'Irâk yolından tâ toköz mîl ki üç ferseng éder, hâremdür ve mîkâtı Zâtü'l- (4) 'Irâk ol yêrden tâ Mekke'ye on beş ferseng ve bir mîldür ve bu havâlide (5) cümle otuz yêdi mîldür ki on iki ferseng ve bir mîl éder. Nişâne için (6) ol devirde mîller dökmişlerdür ve bu havâlidedür. Hât ve nebât nâdir olur. (7) Ammâ hâremden hâric bağlar ve bostânlar ve zirâ'at çokdur ve mîkât-kâhların (8) havâlisinde yêddi yüz otuz üç mîl ki iki yüz kırk dört ferseng (9) ve bir mîldür. Mîller komışlardur. **Mescidü'l-Harâm**; Mekke şehrinün içinde vâki'dür. (10) Anun şahnu huccâcun tavâf-gâhıdır. **Hâne-i Ka'be** ol şahnu ortasındadır (11) ve Mescid-i Harâm'un dört burcu vardır. Taraf-ı 'Irâkî'de Bâb-ı Benî Şeybe vâki'dür. (12) Hâzret-i Resûl'un meb'asından beş sene muqaddem, kavm-i Kureyş Ka'be'yi 'imâret (13) édüp ol ağaçlar ki kâfirler Anâkiye Kilisâsiçün gemile iletürlerdi. (14) Hâkk Te'âlâ ol gemiyi gark édüp ağaçları Cidde'ye şaldı. Kavm-i Kureyş, (15) Necâşi'nün izniyle ol ağaçları iletüp hâne-i Ka'be'yi müsakkaş kıldılar (16) ve sakfun altına dört ağaçdan direk urdılar. Ol maḥalde Hâzret-i Resûl, (17) Kureyş'ün rızâsıyla Hacerü'l-Esved'i Ka'be'nün hâricinde, rükn-i 'Irâkî'de

[191a]

(1) vaz' eyledi. Yüksekliği bir kâmet ve maḥâm-ı İbrâhîm ve Zemzem ol rükne yakındur. (2) Ve ol rükn ki şimâle mâyıldür. Rükni-i Şâmî dërler ve ol ki garbe mâ'ıldür. (3) Habeşî Yemânî dërler ve ol rükn ki cenûbîdür, Rükni-i Yemânî dërler ve Ka'be'ye bir (4) kanatlu kapu aşmışlardır. Yüzini gümüşle kablamışlardır çünkü Benî (5) Ümeye, Ka'benün dîvârın seng mancınık ile harâb kıldılar. 'Abdullâh (6) Zübeyr, ol âhûlarla ki çâh-ı Zemzem'den çıkmışdı. Ka'be'yi 'imâret édüp (7) hâne-i Ka'be'yi dahı büyük düzdi ve Hacerü'l-Esved'i Ka'be'nün içine aldı (8) ve dëdi ki

²¹ قرن Far.

çünkü Hâzret-i Resûl buyurmuşdur ki Hâcerü'l-ʿEsved Kaʿbe- (9) dendür. Gerekdür ki içerüde ola. Andan sonra Haccâc Yûsuf gelüp ʿAbdullâh'ı (10) şalb ʿedüp vazʿ-ı Kaʿbe'yi harâb ʿedüp yine evvelki vazʿ a koyup (11) Hâcerü'l-ʿEsved'i taşra çıkardı. Tûl-ı hâne igirmi dört gez ve ʿarzı igirmi (12) üç gezdür. Mesâhatı beş yüz yetmiş beş gezdür ve mesâhat-ı derûnisi dört (13) yüz kırk dört gezdür ve bülendi-i hâne taşradan igirmi yeddi gezdür. (14) Ve bâmını kalʿî ile endüde kılmışlardır. Oluğı gümüşdendür ve evvel kimse ki (15) hâneye câme gëydürmüşdür. Tübbe-i Yemen'de Esʿad Ebûbekir Himyerî'dür. Behrâm Gûr (16) Sâsânî ʿaşrında idi. Ol hânenün hâşiyeti oldur ki üstinden (17) aslâ kuş uçmaga kâdir olmaz ve Hâzret-i ʿÖmer'ün evleri Mescidü'l-Haram'ın çevresinde

[191b]

(1) Hâzret-i ʿOsmân anı dahı mescide izâfe kıldı. Velîd bin ʿAbdûlmelik Mervânî, (2) ol mescidde ʿâlî ʿimâret düzüp taş direkler Şâm'dan naql (3) ʿedüp ve sakfın çüb ʿâcdan düzdi ve Ebû Vâşık²² ʿAbbâsî (4) mescidi büyük eyledi. Anun oğlu Mehdî, sene yüz altmış altıda dahı (5) ziyâde kıldı hâlâ ol qarârdadur. Tûl-ı tavâf-gâh üç yüz yetmiş kezdür. (6) Üç yüz on beş kez içinde ve mescidün devr-i bîrûni biñ beş yüz seksen (7) gezdür ve havâlisinde medreseler ve hân-kâhlar çok vardır. Ol cümleden (8) ʿÎmâd-i Kazvînî, Qarâviye²³ hüccâcı içün bir hân-kâh düzmişdür ve üç (9) biñ dînâr Mekke hükkâmına vemişdür. Ta ki ol hân-kâhdan Mescidi'l- (10) Haram'a bir pencere açmağa izn vemişlerdür ve ol hâne ki dâr-ı Muḥammed (11) bin Yûsuf demekle meşhûrdur. Hâzret-i Resûluñ mevlûd ol hânede (12) vâkıʿ olmuşdur. Mescidü'l-Haram'ın tarafında vâkıʿdür ve mâder-i Hârûnû'r- (13) Reşîd Hayrudân²⁴ dedükleri maḳâmı dahı mescide zamm kılmışdur. Ve Sekâyetü'l- (14) Hüccâc dedükleri (mevzaʿ çâh-ı Zemzem'ün hâlfinde hâne-i Kaʿbe'nün ğarbisinde

²² Far. ابو دوانيق

²³ Far. قزاونه

²⁴ Far. خيزران

vāḳi‘dür ve Dārü’n-Nedve dedükleri)²⁵ daḡı ġarbīde vāḳi‘dür ve kūh-ı Şafā ḡānenün şarḳi- (15) sindedür ve rāh ve bāzār mābeyindedür ve kūh-ı Şafā daḡı kūh-ı Kūbeys (16) ḡisābındandır ve kūh-ı Merve Mescidü’l-Ḥarām’uḡ ġarbisinde naḳldur ki (17) Şafā ile Merve zamān-ı cāhiliyetde bir kişile bir ‘avretün nāmıdır.

[192a]

(1) ki Ka‘be’de zinā étdükleri sebebeden Ḥakk Te‘ālā ikisini daḡı taş eyledi. (2) Ehl-i Mekke ‘ibret içün kişiyi Şafā Taḡı’na ve ‘avreti Merve Taḡı’na (3) götürdiler pes ol taḡlar bunlaruḡ nāmıyā nām buldılar ve ba‘zılar (4) dērler ki Şafā ve Merve aşılā ol taḡlaruḡ nāmıdır ve ol kişile (5) ‘avretün nāmı İśāf ve Nāmile²⁶ idi ve kelām-ı mecīdde Şafā ile (6) Merv’e zıkr olmışdır. Ḥazret-i Resūlden rivāyetdür إِنَّ الصَّافَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ (7) Dābbetü’l-‘Arz ki ḡurūcī ‘alāmet-i (8) kıyāmetdür. Kūh-ı Şafā’dan ḡurūc étse gerekdür ve Meş‘erü’l-Ḥarām (9) kūh-ı Şafā’yıla ve Merve arasındadır ve Minā bir deredür. Mescidü’l-Ḥarām’uḡ (10) ġarbisinde ve kūh-ı ‘Arafāt daḡı cānib-i ġarbidedür. Kūh-ı ‘Arafāt’dan tā Mekke’ye üç mīl derāzlıkda ve Ḥücre’-i ‘Aḳabe dedükleri Minā (11) deresinün āḡirindedür ve Mescid-i Ḥayf dedükleri daḡı Mescidü’l-Ḥarām’uḡ (12) ġarbisinde ve kh-ı ‘Arafāt daḡı cānib-i ġarbisindedür. Kūh-ı ‘Arafāt’dan tā (13) Mekke’ye üç mīldür ve mescid-i ‘Āyişe ḡaremden ḡāricdür ve cemere-i evvel (14) Ḥudeybiye ḡaremün muḳābilindedür ve Mārbīn²⁸ Şib‘ī iki taḡuḡ arasında- (15) dur. Ki āḡir-i ġarbiyedür ve ḡüccāc²⁹ öyle nemāz ile ikindi nemāzın (16) ol yēde edā ederler ve Müzdelife dedükleri maḳām Mekke ile ‘Arafāt (17) mābeynindedür ve ḡüccāc maḡrib nemāzıyla ‘işā nemāzın anda edā ederler.

[192b]

²⁵ Parantez içideki kısım, mevcut nüshada haşiyede yazılmıştır.

²⁶ Far. ناهله

²⁷ Şüphesiz Şafā ile Merve, Allah’ın (dininin) nişanelerindendir. (Bakara Suresi, 158. ayet)

²⁸ Far. مابين

²⁹ Kelime “ḡüccāc” yazılmıştır; doğru yazım şekli “ḡüccāc”dır.

(1) Ve şubhı dağı ol yerde edā ederler ve Baṭn-ı Maḥsen bir vādidür. Mināyla Müzdelife (2) arasında ve kūh-ı Hīrā taraf-ı Mekke'dedür ki Hāzret anı tavāf ederdi. Ol (3) dağı harekete gelürdi. Hāzret-i Resūl ³⁰أَسْكُنْ يَا حَرَى deyü emr ederdi. (4) mu' cize-i şakḳü'l-ḳamer olduğda evvel ol tağ iki pāre olup sonra ḳamer peydā (5) oldu ve Beṭḥā dedükleri Mekke'dür ve Hāzret-i Resūl'un ğarı olduğu (6) tağ Medīne'nün bir fersengindedür. Nāmına Ṭaḥl dērler ve Ādem ve Hāvvā'nun (7) ḳabirleri Ebū Ḳubeys Ṭağı'ndadır ve Şālīḥ peygamberün ḳabri Mekke şehrinde (8) Dārū'n-Nedve'ye ḳarīb, cānib-i ğarbide ve Hāzret-i 'İsmā'īl ve anası (9) Hacere³¹ Ka'be'de medfūndurlar ve Hāzret-i Resūlun Ḥadīce'den olan (10) oğlları ki Hicret'den muḳaddem fevt oldılar. Mekke'nün ḳabristanında (11) şehrün tarafındadurlar ve şaḥābe-i 'izāmdan çok kimseler medfūndurlar. (12) Ve Muḳtedir Billāh ḫalīfe zamānında Ḳarāmiṭe³² Ṭā'ifesi hac maḥallinde (13) müslimānlar ile 'azīm ceng edüp ve ḳatlā-yı 'āmm kıldılar. Şöyle ki (14) çāh-ı Zemzem küşteden māl-ā-māl oldu ve tavāf-ġāhda üç biḡ (15) leş düşdi. Āḫirü'l-emr Ḥacerü'l-Esved'i iletüp ḫārılıklar kılup (16) çāhı mübriz üstine şaldılar. Tamām, igirmi yıl Ḥacerü'l-Esved Ḳarāmiṭe (17) elinde ḳaldı. Tā sene tis'a ve şelāşin ve şelāş māye Kūfe'de Muṭi'

[193a]

(1) Billāh ḫalīfeleri otuz biḡ altuna şatun aldı ve Ḥalīfe yine (2) anı Ka'be'ye irsāl eyledi. Rūkn-i 'Irāḳī'de vaż' kıldılar. ³³اللَّهُ تَعَالَى مِنْ شَرِّ كُلِّ مَخْذُولٍ وَمَرْذُودٍ (3) حَفَظَهَا ve Mekke'den tā Īrān zemīnün (4) bilād-ı mu'azzamına mesāfet bu üslūb üzredür. Şultāniye ki (5) Īrān'ün dārü'l-mülkidür. Bi-rāh-ı Baġdād üç yüz seksen yēddi ferseng (6) ve bi-rāh-ı Dımaşḳ Tebriz dağı dārü'l-mülkdür. (Bi-rāh-ı Baġdād üç yüz

³⁰ Sakin ol, Ey Hira !

³¹ Far. هاجر

³² Hamdan Karāmat tarafından kurulan ve Bâtınlığın bir kolu olan fıkra mensub olanlara verilen ad.

³³ Allahu Te'ala, onu (Ka'be'yi) her türlü saldırı ve kötü durumdan korumuştur.

seksen fersengdür ve bi-rāh-ı Dımaşk Bağdād daḥı dārü'l-mülkdür.)³⁴ Bi-rāh-ı Necef iki yüz altmış (7) toköz fersengdür ve bi-rāh-ı Dımaşk ve mülk-i Fārs'da ve Şebānkāre (8) ve Şīrāz dārü'l-mülk-i Fārs'dur. Bi-rāh-ı deryā ve bi-rāh-ı Bağdād [...] Kāze- (9) rūn bi-rāh-ı deryā [...] ve bi-rāh-ı Bağdād [...] ve ol ki dārü'l-mülki (10) Şebānkā'dur. Bi-rāh-ı dery [...] ve bi-rāh-ı Bağdād [...] Qayş dārü'l-mülk-i (11) Cezāyir-i baḥr'dur. Bi-rāh-ı dery [...] ve mülk-i 'Irāq-ı 'Acemde İşfehān dārü'l- (12) mülkdür. Bi-rāh-ı Bağdād Qazvīn, bi-rāh-ı Bağdād bi-rāh-ı Dımaşk (13) Ḥorāsān, bi-rāh-ı Bağdād Nīşābūr, bi-rāh-ı Bağdād Herā ve Belḥ (14) ve Kirmān, bi-rāh-ı Bağdād Hürmüz, bi-rāh-ı Bağdād bi-rāh-ı deryā diyār-ı Rūm'da (15) Sivās, Erzincān, Qonya [...] mülk-i Ermen'de Aḥlāt, Kürdistān'da (16) Şehr-i Zūr ve Diyār-ı Bekir ve Mūşul, bi-rāh-ı Necef bi-rāh-ı Dımaşk, mülk-i Gürcistān'da (17) Tiflīs bi-rāh-ı Bağdād [...] mülk-i Māzenderān'da Cürcān, bi-rāh-ı Bağdād

[193b]

(1) ve Şīrvān ve Geştāsef. Bi-rāh-ı Bağdād [...] Kohistān 'da Nīmruz Bi-rāh-ı (2) Bağdād [...] mülk-i Ḥorestān³⁵ da Tüster bi-rāh-ı Bağdād ve çünki bu kıyās (3) havā eyüdü. Mekke'nün dört tarafında Baṭlamyūs kavlince her derece (4) igirmi beş ferseng şaymışlardır ta ki tarafuñ tefāvüti her diyārda (5) ma' lūm oluna. Taḥmīnen ve taqrīben taraf-ı şarkī vilāyāt-ı Hind-i Dehlī (6) ve Fütūḥ³⁶ ve Sūmenāt bu' dde otuz derecedür ki yēddi yüz elli ferseng (7) éder ve Bermiyūn³⁷ ve Mūḳiyūn bu' dde otuz dört derecedür ki (8) sekkiz yüz elli ferseng éder. Ḥiṭāy dārü'l-mülk-i Māçīn'dür. Bu' dde elli (9) iki derecedür ki biñ üç yüz ferseng éder. Peçīn³⁸ dārü'l-mülk-i Çīn'dür (10) bu' dde elli altı derecedür ki biñ dört yüz ferseng éder. Ḥān (11) Bālīg dārü'l-mülk-i Ḥiṭāy'dur. Bu' dde kırk altı derecedür ki biñ yüz elli (12) ferseng éder.

³⁴ Parantez içindeki kısım haşiyede yazılmıştır.

³⁵ Far. خوزستان

³⁶ Far. قنوج

³⁷ Far. بزيتون

³⁸ Far. مچين

Nîr³⁹ u Mukrân ve Debîr⁴⁰ bu‘dde igirmi derecedür ki bês (13) ferseng eder. Kāndahār ve Keşmîr bu‘dde otuz altı derecedür ki (14) tokuz yüz ferseng eder. Māverü’n-Nehr bu‘dde otuz derecedür (15) ki yèddi yüz elli ferseng eder. Mülk-i Tibet bu‘dde otuz [dört]⁴¹ derece (16) ~~bıçuk~~⁴²dur ki sekkiz yüz elli ferseng eder. Hārezm bu‘dde otuz altı (17) derecedür ki altı yüz elli ferseng eder. Saḫsîn ve Bulğār

[194a]

(1) bu‘dde otuz derecedür ki yèddi yüz elli fersengdür. Ketmāl⁴³ bu‘dde otuz (2) iki derecedür ki sekkiz yüz ferseng eder. Ferhār igirmi sekkiz derece ki (3) sekiz yüz fersengdür. Kābîl igirmi bir derece ki bês yüz igirmi bês fersengdür. (4) Fer‘ar⁴⁴ ve Seylengār⁴⁵ bu‘dde igirmi altı derecedür ki altı yüz elli fersengdür. (5) diyār-ı Ye‘cûc ve Me‘cûc bu‘dde altmış iki derece ki biñ bês yüz elli (6) ferseng eder. Taraf-ı ġarbi bu tarafuñ huccâcınun yolu elbette Medîne‘ye (7) uğrar. Tâ oraya kıyâs edelim; Medîne‘den Mekke‘ye seksen yèddi ferseng- (8) dür ve Mısr‘dan Medîne‘ye yüz elli ferseng, İskenderiye iki yüz on ferseng, (9) Şâm yüz igirmi ferseng, Bilād-ı Hâbeş‘e üç yüz ferseng, Bilād-ı Mağrib (10) ve Diyār-ı ‘Abdümü‘min yèddi yüz elli ferseng, Endülüs biñ iki yüz ferseng, (11) vilâyet-i Berber üç yüz ferseng, Qayrevân sekkiz yüz elli ferseng. (12) Taraf-ı şimālî bi-râh-ı Bağdād Deşt-i Kıpçâk ferseng [...] Çerkes ferseng (13) [...] Ūrûs⁴⁶ ferseng [...] Diyār-ı Freng ferseng [...] Şaklâb (14) ferseng [...] Bedriye ve Sûriye⁴⁷ ferseng [...] Yûnân ferseng [...] (15) Taraf-ı cenûbî bu diyâruñ ehli evvelâ Mekke‘ye gelüp sonra Medîne‘ye gider. (16) Tâ Mekke‘ye mesâfeti beyân edelim; Tâ‘if sekiz ferseng,

³⁹ Far. تيز

⁴⁰ Far. ديبل

⁴¹ Parentezdeki kelime 15. ve 16. satırlar arasında yazılmıştır.

⁴² Bıçuk kelimesi metinde mevcut olup üstüne bir çizgi çekilmiştir.

⁴³ Far. كيماك

⁴⁴ Far. قرغيز

⁴⁵ Far. سلنگا

⁴⁶ Far. آس و روس

⁴⁷ Far. سنوريه

Şafa⁴⁸-yı Yemen yüz kırk (17) ferseng, ‘Aden yüz igirmi ferseng, ‘Umān yüz kırk ferseng Serāndīb

[194b]

(1) üç yüz ferseng. Sāyir vilāyetler dağı bunlara kıyās olunup mesāfeti (2) ma‘lūm olunur. Vallāhü a‘lem. **e’r-Ravzetü’s-Şerīfe**; şerefehā Allāhu (3) Hāzret-i Resūlu’llāh’uñ ravzası şehr-i Medīne’dedür. Ol şehre evvel Yesrib (4) dērlerdi. Hāzret-i Peyğamber adını Medīne kōdı. İkinci iklīmdendür. Tūlī Cezāyir-i (5) Hālidāt’dan ‘ayn h75/k20 ve ‘arzı hıtt-ı istivādan kh/25. Ba‘zılar dērler ki ol yere (6) evvel Tihāme dērlerdi. Ammā *Şuverü’l-Ekālīm*’de mezkūrdur ki Tihāme Yemen’de- (7) dūr ve şehr-i Medīne Uhūd Tağı’nun dibinde ve rūd-ı ‘Aķīķūñ şarkīsinde (8) ve kūh-ı Uhūd taraf-ı ğarbī ve şimālīde vāķi’ dūr. İki ferseng ve şehr-i Medīne’ye (9) andan qarīb tağ yokdur ve Hāzret-i Resūl şll’ m⁴⁹ Hārbü’l-’Aħzāb güninde (10) Selmān-ı Fārisī’nün tedbiriyle bir hendek kazdı ve ‘Azüdü’d-devleh (11) aña bārū çekdi. Bir küçük şehrdür. Mekke’nün nişfi kadar ammā Medīne’de (12) battāl zemīn azdur. Havāsı ğāyet ıssıdır. Anda āb-ı revān ve zer‘ ve bāğıstān (13) çokdur. Ol yerde Burdī ħurmāsı ve ‘Acve ħurmāsı sāyir diyārlardan (14) a‘lā olur. Hālāyıkı ekşer siyāh çerdedür ve Medīne’nün ħaķķında ħadīs (15) çok vardır. *حَرَامًا وَأَنَا حَرَمْتُ الْمَدِينَةَ حَرَامًا مَا دُمْتُهَا الْآيَةُ (16) قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ حَرَّمَ مَكَّةَ فَجَعَلَهَا* ⁵⁰ ya‘nī hāzret-i (17) İbrāhīm Mekke’yi ħaram kıldı ve ben Medīne şehrini ħaram kıldım ki ħan

[195a]

(1) tökmeyeler ve ceng silāhı götürmeyeler ve Hāzret buyurmuşdur ki şehr-i (2) Medīne’yi melā’ikeler ħıfz ederler ki tātūn ve Deccāl girmeye ve Hāzret (3) yine

⁴⁸ Far. صنعاء

⁴⁹ Sallallahu aleyhi vesellem.

⁵⁰ Hāzret-i Peyğamber buyurdu ki: “Hāzret-i İbrāhīm Mekke’yi harem (kutsal) kıldı. Ben de Medīne’yi var oldukça harem kıldım. (Hadis-i Şerif)

buyurmuşdur ki ⁵¹يَا نِي هَر كِمِينْ ya‘nī her kimin ki kudreti olsa (5) Medīne’de ölmege Medīne’de ölsün ki ben Medīne’de şefā‘at (6) étsem gerek. Hāzret-i Resūl Medīne’ye gelmeden muḳaddem Medīne ḥākimleri (7) Mezdübān-ı⁵² Bādiye tarafından veya pādīşāh-ı Yemen tarafından olurdu. Ḳavm-i (8) Benī Ḳureyzā yahūd ḳavm-i Benī Naşr’dan bir kimesne ḥākim olurdu ve ol (9) şehrūn ḥaşşesi meşhūrdür ki her kim ol şehre çok gelüp gitse (10) dērleyüp derinden hoş ḳoḳu ḥāşıl olur. Ravza-yı şerīf ki ḥāb-gāh-ı (11) Hāzret-i Resūldur. Ol şehirde Hāzret-i ‘Ayişe’nün evindedür ve ol maḳām (12) ḥālā dāḥil-i mesciddür ve Medīne’nün ḳiblesi şark ile cenūb (13) arasındadır ve Hāzret-i Ebūbekir ve Hāzret-i ‘Ömer risālet-penāhuḡ (14) yanında medfūndurlar. Ol vāḳit ki Hāzret-i Resūl Medīneye geldi (15) ol yēr bir zemīn-i sāde idi. Hāzret ol zemīni ḥarīd édüp (16) mescid ve evler binā ḳıldı ḥışt ḥām ve çüp ḥurmāyla ve Hāzret-i (17) ‘Ömer ve ‘Osmān sonra çok ziyāde ḳıldılar ve dīvārını mūnaḳḳaş ve sāk

[195b]

(1) ağaçdan düzdi ve Velīd bin ‘Abdumelik Mervānī, anuḡ üzerine ‘imāret (2) ziyāde ḳıldı ve Muḥammed bin ‘Abdullāh ‘Abbāsī, anı ging ḳıldı ve Me’mūn Ḥalīfe (3) anuḡ üzerine ziyāde ḳıldı. Ḥālā ol ḳarār üstinedür. Ol (4) mescidūn ṭulı [...] ve ‘arzı [...] ve devr-i bīrūnisi [...] Ve ol (5) mescidūn etrāfında ḥān-ḳāḥlar ve medreseler çokdur. Ez-ān cümle (6) Emīr Çüpān ‘ahdinde ṭaraf-ı ḡarbīde bir medrese ve bir ḥammām binā ḳıldı. (7) ondan evvel Medīne’de ḥammām yok idi ve ol mescidūn fazilesinde, (8) meşābīhde Hāzret-i Resūl’den mervīdür ki مَا بَيْنَ بَيْتِي وَمَنْبَرِي ⁵³رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ وَمَنْبَرِي عَلَى حَوْضِي ya‘nī benim evümle (10) minberüm mābeyninde (9) bir bağçe vardır cennet bağçelerinden ve benim (11) minberüm, ḥavzīm üzerindedür

⁵¹ Kim Medine’de ölme imkânına sahipse orda ölsün. Zira ben orada vefat edenlere şefa‘at edeceğim. (Hadis-i Şerif)

⁵² Far. مرزبان

⁵³ Evim ve minberim arasındaki alan (mescidim) cennet bahçelerinden bir bahçedir ve minberim havuzumun (kevser havuzu) başındadır. (Hadis-i Şerif)

ve *Kitābu İstizhārü'l-Aḥbār*'da (12) ki Qāzī Aḥmedī Dāmeḡānī ḥazretlerinin te'lifidür. Mezḡurdur ki maḡrib (13) ḥākimlerinden birisi şehir-i Medīne'de bir 'Aleviyī ferīḡat êdūḡi ol (14) 'alevinün evinde naḡb düzüp Ravza-yı Resûl'den Ebûbekir (15) ile 'Ömeri çıkarup ḥorlıklar kılarlar. İttifāken ol günlerde şehirde (16) gird-bād ve şā' iḡa ve ḡaranlıklar peydā oldu. Halk-ı Medīne bu 'alāmet- (17) lerden ḡavf-nāk olup ḡarem-i Resûle penāḡ kıldılar. Ol 'alāmetler

[196a]

(1) sākin olmadı. Bu vāḡi' a'ı ta ki ol 'alevī bī-iḡtiyār bu sırrı izḡār (2) eyledi. Hākim-i Medīne naḡb êdenleri tutup siyāset eylediler. (3) Hemān ol vaḡitte 'alāmetler sākin oldu. Bu vāḡi' a Hicret'ün (4) dört yüz on birinde oldu ve ol ḡākim-i Maḡrib daḡı ol senede (5) fevt oldu. Ḥazret-i Ebûbekir ile Ḥazret-i 'Ömer'ün kerāmātlarındandır ki (6) vefātlarından dört yüz yıl sonra böyle kerāmāt zāḡir eylediler. (7) **Muşallā-yı Resûl**; şl'm bayrāmlarda ve şerīf günlerde muşallāda (8) ḡuḡbe okurdu. Medīne'nün ḡarbisindedür ve şehir-i Medīne'nün (9) ḡabr-istānı ki Buḡey' dērler. Şehrün ḡarḡisindedür. Resûlüllāḡun (10) oḡlı İbrāḡīm ve kıızları ve aşḡābdan Ḥazret-i 'Oḡmān ve İmām Ḥasan (11) ve Ḥazret-i 'Abbās ve İmām Zeyne'l-'Abidīn ve İmām Muḡammed Bāḡır ve İmām (12) Ca'fer-i Şādīḡ rızvānüllāḡi 'aleyhim ve ekḡer şaḡābe-i 'izām cümle ol (13) ḡabr-istānadurlar. Evvelki Sa'd bin Zerāre ki Ḥazret'ün Medīne'ye vüḡul (14) êdūḡi senede vefāt êtdi ve āḡiri Sehl bin Sa'd Sā'idī (15) ki Hicret'ün ḡoḡsan birinci yılında vefāt êtdi ve tābi'inden daḡı (16) ḡoḡlar ve kübār-ı e'immeden ve evliyā ve 'ulemādan; Ḥazret-i İmām Mālik (17) ve İmām Yāfi'ī cümle ol ḡabr-istānda medfūndurlar. Ve ḡāḡ-ı arḡ ki

[196b]

(1) Ḥazret-i Resûlun yüzüḡi Ḥazret-i 'Oḡmān'un barmaḡından ol ḡāḡa düşüp (2) nā-bedīd oldu. Naḡl-istānadur. Medīne'nün meyli ḡibleye māyıldür. (3)

Enşār'un evleri Kūbā'dadur ve havālisinde ol şehriñ köyler vardur ki (4) şimdi ekşeri harābdur. Birisi Hayber'dür ki meşhūrdur. Yēddi hişār birbiri içinde (5) ve birisi dağı Vādī'l-Kurā'dur ki kavm-i Şemūduñ maḳamlarıdur (6) الَّذِينَ جَاءُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ (6) 54 QŪLE Tَعَالَى وَتَمُودُ Zirā ki anlar tağlarda evler düzmişler (7) idi. Ol yerde bir kuyı vardur ki Hāzret-i Şālih nizā^c (8) kıldılar وَلَكُمْ شَرْبٌ يَوْمَ مَعْلُومٍ 55 ve Hışn-ı (9) Belī^c 56 Hāzreti 'Alī el-Murṭazā'ya vakf idi. Andan sonra evlāduna (10) ve Fedek ki Hāzret-i Resūl şulhıyla musahhar ēdüp kendüye hāş kılmışdı. (11) Andan sonra Hāzreti Fāṭıma'yla 'Alī dilediler ki irş ile kendüleri taşarruf (12) kılalar. Hāzreti 'Ömer men^c ēyledi ve buyurdı ki peygamberlerüñ vārişi olmaz. Nice ki (13) Hāzret-i Resūl buyurmuşdur 57 الْأَنْبِيَاءُ لَا تُورَثُ وَمَا تَرَكَتُمْ صَدَقَةٌ (14) ya' nī biz enbiyānuñ ma'āşiriñüz bizüm ırşımız olmaz. (15) Bizden gērü kalan şadaḳadur ve dīh-i Semīre Fend⁵⁸ Kāl'asıyla (16) Medīne'nüñ üç fersengindedür. Ol karyeyi Hāzret-i Resūl, Hāzret-i (17) 'Ayişe'nüñ mihrine bedel vērmişdi. Şonra Hāzret-i 'Alī teslim

[197a]

(1) ētmedi ve buyurdı ki mevāzi-i ğarbiye ve Vahīde ve Şemere⁵⁹ ve Hādī⁶⁰ ve Haşere⁶¹ (2) ve Sātire⁶² ve Raḥbe ve Sinān⁶³ ve Sāne⁶⁴ ve Ruhāt ve 'Arāb⁶⁵ ve Ekḫel (3) ve Hāmiye cümle Medīne'nüñ köyleridür ve kūh-ı Rızvā ki seng Lāşānı⁶⁶ (4)

⁵⁴ ...vadide kayaları oyan (Salih'in kavmi) Semūd'a... (Fecr Suresi, 9. Ayet)

⁵⁵ Salih, şöyle dedi: "İşte bir dişi deve! Onun (belli bir gün) su içme hakkı var, sizin de belli bir gün su içme hakkınız vardır" (Şuara Suresi, 155. Ayet).

⁵⁶ Far. يَنْبَع

⁵⁷ Biz peygamberler topluluğu miras bırakmayız. Geride kalan mallarımız sadakadır. (Hadis-i Şerif)

⁵⁸ Far. فَيْد

⁵⁹ Far. نَمْرَة

⁶⁰ Far. عَادَى

⁶¹ Far. خَضْرَة

⁶² Far. سَائِرَة

⁶³ Far. سَيَالَة

⁶⁴ Far. سَايَة

⁶⁵ Far. غَرَاب

⁶⁶ Far. اَوْسَان

andan götürürler. Şehrün üç merhalesindedür. **Mescidü'l-'Aksâ**; (5) bu mescid Ūrşelim şehrindedür. Bu şehre 'Arabca Beytü'l-Muqaddes (6) ve 'İbrice İlyā dërler. Şām vilâyetindedür. Üçüncü iklîmendür. (7) Tulu Cezâyir-i Hâlidât'dan [...] ve 'arzı hatt-ı istivâdan [...] (8) bir yüksekde vâkı' her eṭrâfindan aña gîtmek olur. *Kütüb-i* (9) *Ma'ârif* de mezkûrdur ki İshaḳ 'aleyhi's-selâm oğlu Ya'kûb'a (10) buyurdi ki var Ken'an'da dayuḡ Lāmân bin Mâmer⁶⁷ kızın nikâh (11) eyle. Ya'kûb 'aleyhi's-selâm babası emriyle Ken'an vilâyetine (12) kaşd édüp Ūrşelim merhalesine vâşıl olduḡda havâba (13) vardı. Gördi ki başı üzerinde gökden bir kapu açılmış ve bir (14) nerdibân ḳomışlar. Ferişteler gelüp giderler. Hâbdan bîdâr (15) olduḡda vahy nâzil oldu ki: (16) **إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا** (17) **وَذُرِّيَّتِكَ مِنْ بَعْدِكَ وَبَارَكْتَ** (18) **إِلَهُكَ وَإِلَهُ آبَائِكَ وَقَدْ وَرَّثَكَ هَذَا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ** (19) **فِيكَ وَفِيهِمْ وَجَعَلْتُ فِيكُمْ**

[197b]

(1) **الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالنُّبُوَّةَ**⁶⁸ Hâzret-i Ya'kûb varup Ken'an'da (2) dayısı kızın nikâh êtdikten sonra Ken'an'da maḳâm kıldı ve Ken'an (3) Beytü'l-Muqaddes'ün bir fersengindedür ve Benî İsrâîl Ūrşelim düzüp (4) taht-gâhı oraya iletdiler. Çünki bir rûzgâr bunun üzerine (5) geçdi. Hâzreti Dâvûd gelüp Beytü'l-Muqaddes'de maḳâm tutup Mescidü'l- (6) 'Aksâ'yı binâ kıldı. Andan sonra oğlu Süleymân 'aleyhi's-selâm (7) tamâm eyledi. Ol mescidün tulu 'arzındadır ya'nî mürebba'dur ve târiḡ-i (8) 'imâretinden tâ şimdiye iki bin beş yüz seksen üç yıldur. Naḳldur ki (9) Hâzreti Süleymân ol mescidün temâşasında 'aşâşına tekye (10) édüp ṭururken 'Azrâîl rûḡını ḳabz eyledi. Hâzreti Süleymân'un cesedi (11) öylece 'aşâyâ dayanmış tâ bir sene dëyüler mescidi tamâm édince (12) sonra 'aşâyı ḳurt yëyüp 'aşâ kıırıldı. Cesed, yer üzre düşdi. (13) Andan zâhir oldu ki Süleymân vefât eylemiş. Ol zamân ki Buḡtu'

⁶⁷ Far. لابان بن ناهر بن آزر

⁶⁸ Şüpheşiz ki ben kendisinden başka ilah olmayan Allah'ım. Ben, bu kutsal toprakları sana ve soyundan gelenlere miras bırakan senin ve atalarının ilahıyım. Seni ve onları mübarek kıldım. Size kitap, hikmet ve peygamberlik bahşettim. (Tevrat'ta geçtiği iddia edilen ve Allah'ın Yakup peygambere veyhettiği söylenen ayetler.)

(14) n-naşr Yahyâ peygamberünj kiniyle Beytü'l-Muḳaddes'i ḥarāb eyledi. Ol mescidi (15) daḥı ḥarāb eyledi. Ol şehir bir müddet ḥarābe ḳaldı. Şonra 'Uzeyr peygamber (16) Buḥtu'n-naşr elinden ḥalāş olup gelürken yolu Beytü'l-Muḳaddes'e (17) uğradı. Ḥâtırından geçürdi ki Ḥaḳ Te'ālā bu yeri bir daḥı ḳaçan

[198a]

(1) abād ḳıla. Bu sebebdan Ḥaḳ Te'ālā emr eyledi. 'Uzeyr'ünj rūḥı ḳabz olundu. (2) yüz yıl ol yêrde yatdı ve Fârs pâdişâhlarından Gûderz neslinden (3) bir pâdişâh gelüp. Beytü'l-Muḳaddesi ve ol mescidi evvelki gibi 'imāret (4) ḳıldı. 'Uzeyr peygamber zinde olup dīn-i Mūsā'yı tecdīd êdüp ve ḳavm-i (5) Mūsā'ya delīl olup Şu'ya⁶⁹ peygamber yazduḡı tevrâtı ol mescidünj (6) sûtunı dibinden iḥrāc eyleyüp dīn-i 'Uzeyri taşdıḳ eylediler. (7) Benī İsrâīl ḳatında tamām maḳbûl oldu. (8) Şonra ḥulefāy-ı 'Abbās (9) ve ol diyāruñ sultānları ol mescide ol ḳadar zīb ū zīnet (10) vêrdiler ki tamām bī-mişl oldu ve 'ahd-i İslām'da mescidünj (11) miḥrābın ḳibleye döndürdiler ve sene dört yüz toḳsanda Freng (12) ol diyāra müstevlī olup taşarruf ḳıldılar ve müslimānlar miḥrābın (13) ḥarāb êtdiler. Tamām toḳsan bês yıl Freng elinde ḳaldı. Şonra (14) āl-i Eyyüb, Freng elinden ḥalāş êdüp şî'ār-ı müslimānı āşikār ḳıldılar. (15) Ve ol mescidünj ḳapusunda yazdılar ki: وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ⁷⁰ ve seng-i şaḡra ki Ḥazret-i (16) Resûl, Mi'râc'a gitdükde ol taş bile sīnce istedi ki 'urûc (17) êde. Ḥazret buyurdı ki: قف يا'nī tūr. Ol taş hemān böyle nīm ḥız

⁶⁹ Far. شعبيای

⁷⁰ Andolsun, Zikir'den (Tevrat'tan) sonra Zebûr'da da, “Yere muhakkak benim iyi kullarım varis olacaktır” diye yazmıştık. (Enbiyâ Suresi 105. ayet)

[198b]

(1) yerinde kaldı. Hālâ bir mu‘teber ziyâret-gâhdur ve meşhûr peygamberler ki (2)anda vefât etmişler. Her birinüñ bir mihrâbı vardır. Ammâ Hâzret-i Dâvud’uñ (3) mihrâbı cümleden mu‘teberdür ve *Kitâb-ı Mesâlikü’l-Memâlik*⁷¹de mestûrdur ki (4) maḳâm-ı İbrâhîm, Mescid-i Akşâ’nuñ iki fersenginde bir köy vardır ki (5) Nâşiretü’l-Halîl dërler. Hâzret-i ‘İsâ’nuñ vilâdeti anda vâḳi‘ olmuştur. (6) Bu eelden Naşârâi⁷² dërler. **Kısm-ı Duvüm Der Şerh-i (7) İrân-ı Zemîn;** ve ol daḳı bir maṭla‘a ve maḳşada ve bir maḳlaşa ve bir (8) maḳtama müştemildür. Maṭla‘; baḳş-ı İrân’ı ve ṭulını ve ‘arzını ve eṭrâfinuñ (9) ḥadlerini ve kıblesini beyân eder. Ammâ rub‘-ı meskûnuñ kısmetinde (10) bir niçe ḳavl vardır. Fârisîler dërler ki Hekîm Hermes ki aña [E]bü’l-ḥikme (11) ve [E]bü’n-Ni‘am dërler. Zirâ ki hem pâdişâh ve peygamber idi ve ol İdrîs (12) peygamberdür. Zemîni cümle yeddi baḳş kılmıştır. Yeddi dâ’ire şeklinde (13) ki birisi ortada, bâḳisi eṭrâfda vâḳi‘ taraf-ı cenûbdan Evvel, kişver-i (14) Hindusitân⁷³dur. İkinci, kişver-i Tâzyân ve Yemen ve Habeş’dür. Üçüncü, (15) kişver-i Mısır ve Şâm ve Maḡrib’dür. Dördüncü ki ortada vâḳi‘dür. Kişver-i (16) İrân’dür. Beşinci, kişver-i Rûm ve Şaklab ve Freng’dür. Altıncı, kişver-i Türk. (17) Yeddinci, kişver-i Çîn ve Mâçîn ve Hıṭây ve Hutun ve Tibet. Andan sonra

[199a]

(1) ki Ferîdûn kendü memleketini üç oḳlına baḳş etdi. Baḳş-ı şarkı (2) Tûr’a vërdi. Baḳş-ı ğarbı Selm’e vërdi. Baḳş-ı meyâneyi İrec’e (3) vërdi. Ol zamandan berü İrân dërler ve İrec’üñ mülki cümleden eyü (4) olmayla Selm ve Tûr ḥased edüp mülk sebebiyle İrec’i ḳatlı (5) etdiler. Ol zamandan berü bu memleketler mâbeyninde buḡz ve ‘adâvet (6) bâḳîdür ve ba‘zılar dërler ki İrân Keyümers’e mensûbdur ki Keyümers’üñ (7) adı İrân idi ve ba‘zılar dërler ki Hüsenk’e mensûbdur. Anuñ (8) daḳı adı İrân’dur. Ammâ ḳavl-i aşah oldur ki İrec’e mensûbdur ve ehl-i (9) ‘Arab

⁷¹ Far. كتاب صور الاقاليم

⁷² Far. نصرانی

⁷³ Far. هندوان

dêrler ki Nûḥ ‘aleyhi’s-selâm dünyâyı derâzlığına üç behre (10) kıldı. Behre-i cenûbı Ḥām’a vêrdi ol yêr siyâhlar ve Tâzyân meskenidür. (11) Ve behre-i şimālî Yâfeş’e vêrdi ve ol yêr Rûmîler ve sūrḥ çehreler (12) maḳâmıdur ve behre-i meyânını Sām’a vêrdi ki Īrân dêdügümüz ol (13) yêrdür. Yûnânîler dêrler ki ḥükemâ-yı mâtakaddeme rub‘-ı meskûnı Mısır’dan (14) iki pâre êtmîşler. Pehnâsına pâre-i şarḳîye-i Eysâ dêrler ve pâre’-i (15) ğarbiyeyi deryâ-yı Şâm’ı iki pâre kılmışdur. Cenûbiye Levîne⁷⁴ dêrler. (16) Ol maḳâm siyâhlar maḳâmıdur ve şimâliye Ūrḳî⁷⁵ dêrler. Ol maḳâm (17) sefidler ve sūrḥ çehreler maḳâmıdur ve nîme-i Īsârî⁷⁶ zâviye-i meyân

[199b]

(1) şarḳ ve şimāl tâ nîme-i cenûba dek iki baḥş kılmışlar. Taraf-ı meyânı (2) az ve taraf-ı bîrûnı çok. Cānib-i meyāna Īsâ-yı Ḥured dêrler ki ol (3) Īrân-ı zemîn ve Ḥicâz ve Yemen Ḥazar⁷⁷’dur ve cānib-i bîrûna Īsâ-yı Büzürg (4) dêrler ve ol Ḥıṭâ ve Ḥuten ve Çîn ve Māçîn ve Hind ve Sind’dür ve ehl-i (5) Hind rub‘-ı meskûnı sih der sih şüretde ḳomışlar. Baḥş-ı cenûba (6) Bârkeş dêrler. Ol Tâzyân zemînıdür ve baḥş-ı şimâliye Ūtar dêrler. (7) Ol Türkler maḳâmıdur ve baḥş-ı şarḳîye Lûrb dêrler. Ehl-i Çîn (8) ve Māçîn’dür ve baḥş-ı ğarbiye Beşcer⁷⁸ dêrler. Mısır ve Berber’dürler ve mābeyn-i cenûb (9) ve şarḳa İksi⁷⁹ dêrler. Maḳâmı Hind’dür ve mābeyn-i şarḳ ve şimâle Eşn (10) dêrler. Ḥaṭâ ve Ḥaten’dür ve mābeyn-i şimāl ve ğarba Bānet dêrler. Ehl-i Rûm ve Freng’dür. (11) Ve mābeyn-i ğarb ve cenûba Yesrib dêrler. Ehl-i Ḳıbt ve Berber ve İfriḳîye ve Endelüs’- (12) dür ve baḥş-ı meyânın Bedveleş dêrler. Ya’ nî meyāne-i memleket ki ol Īrân’dur. (13) ve’l-ḥâsıl cümle ḳollarda Īrân-ı zemîn rub‘-i meskûnuḡ meyânında vâḳi’ dür ve (14) cümle diyârlaruḡ ḥulâşası Īrân’da vâḳi’ dür ve ammâ Īrân zemînüḡ ṭûlî (15) ve ‘arzı bālâda olan şerḥ mücebince [...] Ve Īrân-ı

⁷⁴ Far. لوبيه

⁷⁵ Far. اورفی

⁷⁶ Far. ايسيا

⁷⁷ Far. خزر

⁷⁸ Far. بسجم

⁷⁹ Far. اگنی

zemin rub[‘]-ı (16) meskūnuñ meyānında ġarb cānibine māyil. Şöyle ki tūl ve ‘arzında ekşeri nışf-ı (17) ġarbīde ve aqallī nışf-ı şarķīde ve ‘arzda ol bilādlaruñ ekşeri üçünci ve dördünci (18) iqlīmde ve aqallī ikinci ve beşinci iqlīmde vāķi’dür. Bu üslūb üzredür.

[200a]

(1) tūl-ı Konya’dan ve anuñ tūlı sh- mh, tā Ceyhūn-i Belh’e ve anuñ tūlı fa -a ve mesāfet-i (2) mābeyn-i tūleyn ki Īrān’uñ tūlıdır. Bi-ħisāb-ı Uşturlāb ld- lv ve bi-ħisāb-ı Baṭlamyūs (3) sekkiz yüz elli altı fersengdür ve Ebū Reyhān ħisābınca altı yüz kırk yēdi ferseng- (4) dür ve Ceyhūn-ı Belh’den tā Sulṭāniye’ye üç yüz kırk altı fersengdür ve Sulṭāniye’den (5) tā Konya’ya 301 fersengdür. Ammā Īrān zeminuñ ‘arzı ‘Abādān, Başra’dan ki anuñ (6) ‘arzı tā Bābü’l-Ebvāb’a varınca anuñ ‘arzı f-m ve mesāfet-i mābeyn-i ‘arzeyn ki (7) k t⁸⁰ Īrān’uñ ‘arzıdır. Bi-ħisāb-ı Uşturlāb [...] d-k ve Baṭlamyūs ħisābınca 358 (8) fersengdür ve Ebū Reyhān ħisābınca 271 fersengdür ve ‘Abādān’dan tā Sulṭāniye (9) k ve Sulṭāniye’den tā Bābü’l-Ebvāb’a ya’ nī Temūr Kāpu’ya k . Mesāhatı bi-ħasebi tūl (10) ve ‘arz-ı Pemānüş⁸¹, bi-Uşturlābī k ve bu zıkr olunan Īrān’uñ a’lā-yı tūl ve ‘arzıdır ve bī- (11) şekl-i tamām Īrān zemin tūl ve ‘arzda mürebba’ müstaķimū’l-’azlā’ degüldür. Tefāvüti (12) çokdur. Ammā nice ki rub[‘]-ı meskūnuñ şerħinde i’tibār ḥaṭṭ-ı istivādur ve ol mertebe-yi (13) a’lādudur. Burada daḡı evvelki mertebe-i a’lādur. Şebt olundı. İqlīmleruñ ve Īrān (14) vilāyetlerinüñ şüret-i tūlı ve ‘arzı ekşer zıclere bināen bu üslūb üzredür ki bu cedvelde (15) şebt olunur. Egerçi rub[‘]-ı meskūnuñ tūlı 180 derece ve ‘arzı 90 derecedür ve ekālīm-i (16) seb’ anuñ tūlı 160 derece evveli ve āḡiri 60 derecedür ve ‘arzı 38 derecedür. Çün bu (17) şerħden murād Īrān’uñ tūl ve ‘arzıdır ve ol iqlīm-i seb’ anuñ vasaṭında vāķi’dür. Suhūlet içün (18) evvelki Īrān’uñ ḥaddından ba’iddür. İctināb olundı. O sebebden tūl 63 dereceden [tā 112 varınca ki

⁸⁰ Satır arasına yazılmıştır.

⁸¹ Far. پیمایش

ellî derece eder ve ‘arzı on altıdan tâ kırk beşe varınca ki otuz derece olur. Beyân olundu Vallâhu a‘lem]⁸²

[200b]

[Harita: İlk Kısım]

İklim-i Evvel; Dâr-ı kille-i şehir bûde, Berber, Hâzremevt

İklim-i Sâni; Medîne

İklim-i Sâlis; Gânât, İskenderiye, Mısr, Kulum-ı Kenâr-ı Deryâ, Tarâblus, Dimaşk

İklim-i Râbi; Asliye, Medînetü’l-Hükemâ, Konya, Tarsûs, Antâkiye, Malâtiye, Haleb

İklim-i Hâmis; Mâkidûnâ, ‘Amûdiye, Erzinkân,

İklim-i Sâdis; Kostañiniye

İklim-i Sâbi

[201a]

[Harita: Son Kısım]

İklim-i Evvel; Kaşaba-ı ‘Ammân, Pâye Ez Sâhil-i Hind

İklim-i Sâni; Mekke-i Mu‘azzama, Buhayreyn, Bîrûn mine’s-Sind, Debîl, Hindusitân

İklim-i Sâlis; Sirâf, Kûfe, Medâbin, Bağdâd, Helvân, Başra, Şîrâz, Yezd, Herât, Fûşenc, Keç Ez Mukrân, Gûr, Gazne, Zâbsitân

İklim-i Râbi; Sincâr, Erbîl, Musûl, Ercîş, Vân, Hoy, Salmâs, Ūrûmî, Nahçıvân, Merend, Tebrîz, Erdebîl, Hemedân, Bâkûyeh, Esterâbâd, Sebzvâr, Tûs, Câm, Cürçân, Necârâ, Buğârâ, Belh, Bedehşân

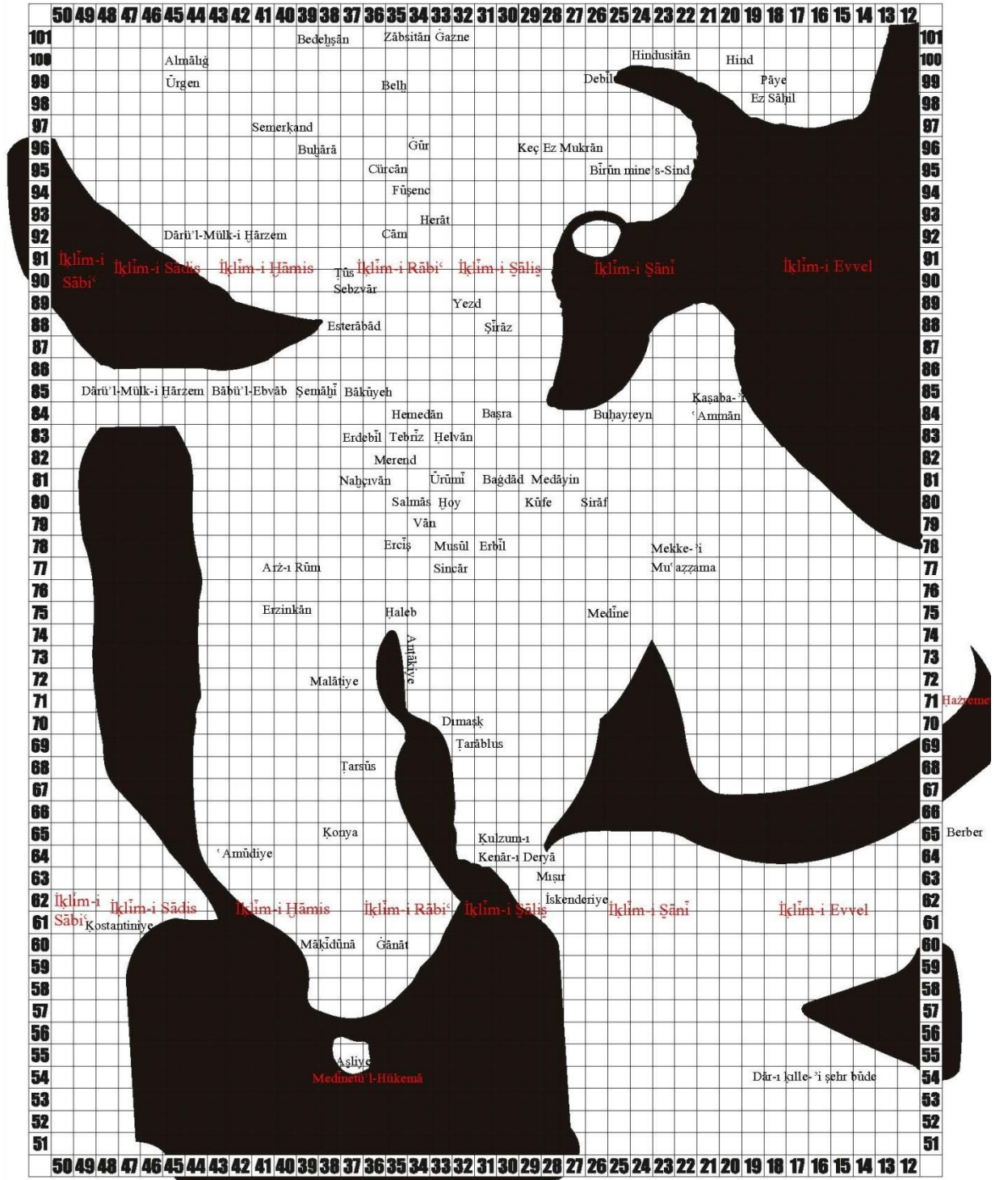
⁸² Köşeli parantez içindeki kısım haşiyede yazılmıştır.

İklim-i Hāmis; Arz-ı Rūm, Şemāhī, Bābü'l-Ebvāb, Dārü'l-Mülk-i Hārezm,
Semerkand,

İklim-i Sādis; Dārü'l-Mülk-i Hārezm, Ūrgen, Almālıġ

İklim-i Sābi'; Tırā

Harita-1

[201b]

(1) Ve ammā hudūd-ı Eḳāṣihā; Īrān'ıñ taraf-ı şarkında vilāyāt-ı Sind (2) ve Kābil ve Şen'āniyān⁸³ ve Māverün'n-Nehr ve Hārizm tā hudūd-ı (3) Saḳsin ve Bulḡār'dur ve taraf-ı ğarbisinde vilāyāt-ı Ūcāt-ı (4) Rūm ve Mekferer⁸⁴ ve Sepin⁸⁵ ve Şām ve şimālinde vilāyāt-ı As ve Ūrūs (5) ve Çerkes ve Bertāvus⁸⁶ ve deşt-i Kıpçāk ve Ālān ve Freng'dür ve bu vilāyetler (6) Īrān'ıñ mābeyninde fāriḳ Felce 'i İskender ve Baḫr-ı Hazar vāḳi' olmuştur (7) ki aḡa Baḫr-ı Ceylān ve Mazenderān dērler ve taraf-ı cenūbunde şahrā-yı Necd (8) ve ol şahrānuñ taraf-ı yemininde vilāyāt-ı Şām ve taraf-ı yesārında Fārs (9) deryāları ki Hind Deryāsına muttaşıldur ve egerçi bu Bīrūnī vilāyetlerüñ (10) ba'zısında ḥükkāmları taşarruf éder ve ba'zısını ḥod kendüler bünyād (11) étmişlerdür. Ammā çünki bu ḥudūddan ḥāricdürler. Anlaruñ zıkrinden (12) fāriḡ olmak evlādur. **Kıble-i Buldān**; tamāmet-i Īrān'ıñ kıblesi mābeyn-i (13) maḡrib ve cenūbdur. Yüzi ḥāyiṭe-i Ka'be'yedür ve bu taraf üç tarafa (14) daḡı müşerrefdür. Ol sebebden ki Ka'be'nüñ kapısı ve Hacerü'l-'Esved ol (15) tarafda vāḳi' olmuştur ve ḥadīs-i Nebī bu ma'nānuñ delīlidür ki (16) إِنَّ الرُّكْنَ وَالْمَقَامَ⁸⁷ هُمَا وَلَوْ لَمْ يَطْمِسْ نُورُ هُمَا لِأَضَاهُ أَمَّا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ (17) يَاقُوتَانِ مِنْ مِنْ يَوَاقِيتِ الْجَنَّةِ طَمَسَ اللَّهُ نُورَ Ka'be

[202a]

(1) rub'-ı meskūnuñ ortāsından on üç derece cānib-i maḡribe (2) vāḳi' olmuştur. Bu eclden bi-ḡaseb ufaḳ bilādlaruñ kıblesi birbirine (3) tefāvütlü olur. Vilāyet-i 'İraḡeyn ve Āzerbāycān ve Arrān ve Mūḡān ve (4) Şirvān ve Geştāsfī ve ba'zı Gürcistān ve tamām Kürdistān ve Māzenderān ve (5) Ṭaberistān ve Ceylānāt ve

⁸³ Far. صغانیان

⁸⁴ Far. نیکسار

⁸⁵ Far. سیس

⁸⁶ Far. برطاس

⁸⁷ Rükün ve makam cennet yakutlarından iki yakutdur. Allah onların nurunu silmiştir. Şayet Allah o nurları silmemiş olsaydı doğudan batıya bütün dünya aydınlık olurdu. (Hadis-i Şerif)

ba‘zı Ḥorāsān gerekdür ki yüzlerin kıbleye (6) döndürdükde kûṭb-ı şimālî enselerinden sağ omuzlarına muḳābil (7) olup ve ṭulū‘-ı ‘ayyūḳ arḳalarına ve ḳalbū‘l-‘aḳrebūḡ ġurūbı öñlerinde (8) vāḳi‘ ola ve maġrib sağ cānibde ve maşrık sol cānibde ola ve vilāyāt-ı (9) Ermen ve Rūm ve Diyār-ı Bekir ve Rabī‘a ve ba‘zı Gürcistān yüzlerin kıbleye (10) döndürdükde evvel zıkr olunandan bir sehlece şarḳa meyl gerekdür. (11) Ve vilāyāt-ı Başra ve Ḥūristān⁸⁸ ve Fārs ve Şebānkāre ve Kirmān ve **Kohistān** (12) ve ba‘zı Ḥorāsān yüzlerin kıbleye döndürdükde bu zıkr olunandan (13) bir sehlece ġarbe meyl gerekdür ve Mukrān ve Hürmüz ve Ḳays ve Baḥreyn yüzlerin (14) kıbleye döndürdükde muṭlaḳ maġribe teveccüh gerekdür ve mā-ḳablde olan (15) cedvele nazar olunsa her cümleñüñ ḳiblesi rūşen olur ve semt-i (16) ḳible tālibi gerekdür ki evvelā ḥaṭṭ-ı nısfı’n-nehār ile ḥaṭṭ-ı maşrık ve (17) maġribi şehir-i maṭlūbda istiḥrāc kıla. Anuñ ṭarīḳi çokdur lākin meşhūr

[202b]

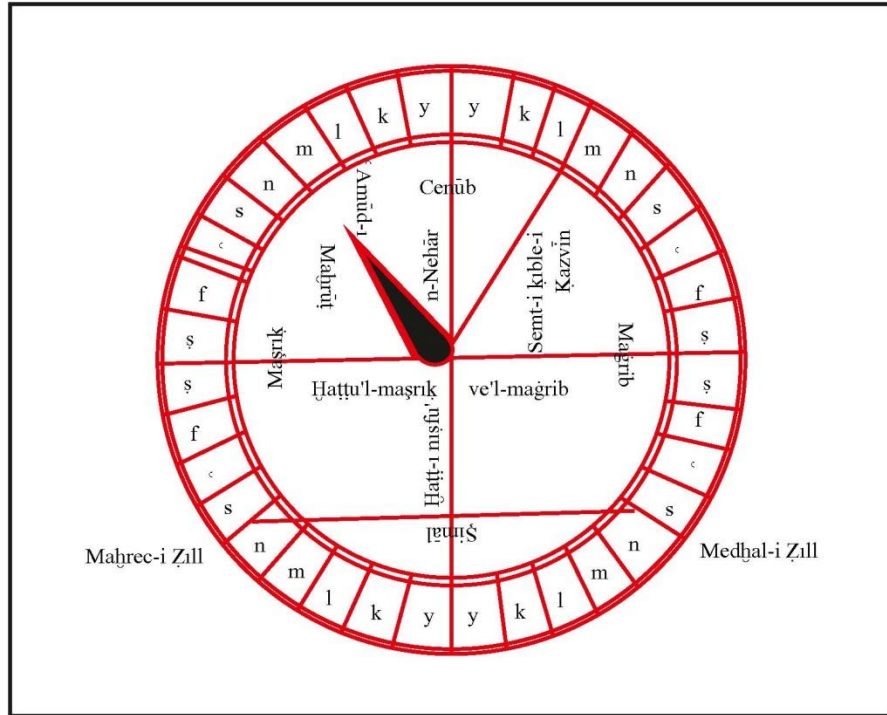
(1) olan dāyire‘-i Hindī‘dür ve dāyire-i Hindī‘nün ṭarīḳi oldur ki bir yérdeki (2) ġāyet müstevī ola. Şöyle ki aşlā anda yüksek veya alçaḳ olmaya. (3) Cümle hemvār ola ki eger ol yère şu tökseler cemī‘ī cevānibden revān (4) ola. Bir cānibe ziyāde meyl kılmaya. Ol yérde bir dā‘īre çeke ve bir rub‘-ı (5) ḳaṭr yüksekliğinde bir ‘amūd maḥrūṭı düze. Şöyle ki dibi yoğun (6) ve başı ġāyet ince ola. Ol ‘amūduñ dibini ol dā‘īrenün merkezi üze- (7) rine ḳoya ve muḥkem éde ki yerinden ḥareket étmeye ve gerekdür ‘amūduñ (8) başıñuñ bu‘dı dāyirenün üç yerinde müsāvī ola tā muḥaḳḳak ola ki (9) ‘amūdu dā‘īrenün merkezindedür. Andan sonra ḳāşt vaḳtinde ‘amūduñ (10) gölgesin gözedeler. Gölge dā‘īrenün taşrasından dā‘īrenün içine (11) geldügi maḥal ol gölge dā‘īrenün neresine degdügi yeri nişān (12) édeler ve ‘aşr vaḳtinde daḥı gölge içëruden taşra çıḳduḳda yine (13) dā‘īrenün neresine degdügin nişān édeler ve bu iki nişāndan (14) dā‘īre içinden bir ḥaṭ çekeler ve ol ḥaṭı ortadan yolalar ve bu (15) ḥaṭṭın ortasından ve dā‘īre merkezinden bir ḥaṭ çekeler. Şöyle (16)

⁸⁸ Far. خوزستان

dā'irenün iki cānibine vāşıl ola. Bu haţ evvel ol şehrün (17) haţţ-ı nışfı'n-nehārı olur ve bu haţţ-ı nışfı'n-nehārdan ol

[203a]

(1) dā'irede iki kavş hāşıl olur ve bu iki kavş tanşif edüp (2) bir haţ çekeler. Lā-būd ol haţ merkez-i dāireden geçüp gider. Bu haţta haţţ-ı (3) maşrık ve mağrib dērler ve bu iki büyük haţdan ol dāirede dört (4) nokta hāşıl olur. İki nokta ki haţţ-ı maşrık ve mağribde olur. (5) Şarkīsine nokta-ı maşrık ve ğarbīsine nokta-ı mağrib dērler (6) ve iki nokta ki haţţ-ı nışfı'n-nehārda olur. Cenūbisine nokta-ı (7) cenūb ve şimālīsine nokta-ı şimālī dērler ve dāyire-i Hindī (8) bu iki noktadan dört kısım olur ve her kısmı toksan (9) baḡş ve her baḡş bir derece olur cümlesi üç yüz altmış derece (10) eder ve dāyire-i Hindī'nün şūreti budur ki nakş olundu. (11) Ve bilāduḡ semt-i kıblesinde lāzımdur ki Ka'be'nün (12) ve şehr-i maţlūbuḡ tūl ve 'arızı ma'lūm (13) ola Mekke'nün tūlı (14) ve 'arızı pes eger şehr-i (15) maţlūbuḡ tūlı Mekke'nün (16) tūlına muvāfık ola ol şehr (17) ile Mekke bir haţţ-ı nışfı'n-nehār üzerinde vāķi'

Şekil-1

[203b]

(1) olur ve bir taqḍīr tūlın eger ‘arz-ı şehir-i maṭlūb ‘arz-ı Mekke’den ziyāde (2) olursa ol şehirün semt-i kıblesi ḥaṭṭ-ı nısfı’n-nehār üze- (3) rine olur. Cānib-i cenūbdan ya‘nī eger bir kişi yüzini kıbleye (4) döndürse şimāl enşesine düşer ve eger ‘arz-ı şehir-i maṭlūb (5) ‘arz-ı Mekke’den eksük olsa semt-i kıble ḥaṭṭ-ı nısfı’n-nehārda (6) cānib-i şimālde olur ya‘nī eger bir kişi yüzini kıbleye döndürse (7) şimāl cānibine teveccüh eder. Cenūb eksiye düşer ve eger şehir-i (8) maṭlūbuñ ve Mekke’nün ‘arzları beraber olursa ve tūlları muhtelif, (9) semt-i kıble ḥaṭṭ-ı maşrık ve mağrib üzerine olur ve eger şehir-i (10) maṭlūbuñ tūl-ı Ka‘be’den ziyāde olursa semt-i kıble (11) cānib-i mağrib olur ve eger şehir-i maṭlūbuñ tūl-ı Ka‘be’den eksük (12) olursa semt-i kıble cānib-i maşrık olur ve bu dört şüretde (13) terkīb-i cedvele cācet⁸⁹ olmaz ve kavṣ-ı inḥirāf ihtiyāc olmaz. Ammā (14) dā’ire-i Hindī dedüğümüz ḥaṭṭ-ı nısfı’n-nehār ve ḥaṭṭ-ı maşrık ve mağrib (15) ve ol diyārlar ki tūl ve ‘arzda muḥālif-i Ka‘be ola anları bilmek (16) içündür. Pes imdi bilgil kim ol vilāyetler ki tūl ve ‘arzi (17) Mekke’nün tūl ve ‘arzından ziyāde ola anların semt-i kıblesi

[204a]

(1) mābeyn-i şimāl ve mağrib olur ve eger ol vilāyetün tūl-ı tūl-ı (2) Ka‘be’den ziyāde ve ‘arzından eksük ola ol vilāyetün (3) semt-i kıblesi mābeyn-i şimāl ve maşrık olur ve eger tūl-ı tūl-ı (4) Ka‘be’den eksük ve ‘arzi ziyāde olursa ol vilāyetün (5) semt-i kıblesi mābeyn-i cenūb ve maşrık olur ve bu dört (6) şüretde suhūlet için semt-i kıble bilmekte muhtācdur. (7) Şeyḥ ‘Abdurrahmān-ı Hāribi⁹⁰, Sultān Sencerī-yi Selçūkī için (8) bu cedveli terkīb etmişdür ki semt-i kıble ekşer Īrān zemīnde (9) bī-zaḥmet ḥāşıl olur. Ol cedvelün ‘ameli bu dözt⁹¹ āḥir kī şüretde öyle (10) olur ki tūl-ı Ka‘be ile tūl-ı şehir-i maṭlūbuñ mābeyninde tefāşīli (11) aḥz

⁸⁹ Kelime “cācet” yazılmıştır; doğru yazım şekli “ḥācet” dir.

⁹⁰ Far. خازنی

⁹¹ Kelime “dözt” yazılmıştır; doğru yazım şekli “dört” dür.

édüp ve mábeyn-i tûleynde olan faşlı tûl-ı şehr-i maṭlûbda vaż' (12) édüp ve yine şehr-i Ka'be ile ve şehr-i maṭlûbuñ 'arzlarınuñ tefāşilin (13) aḥz édüp ve faşl-ı mábeyn-i tûleyni cedveluñ tûlında ve faşl-ı mábeyni'l-'arzeyni (14) cedveluñ 'arzında vaż' édüp evvelki ikisine beraber olup ve mevza'-ı (15) mültekâları cedvel-i inhîrâf semt-i kıble olur. Ḥaṭṭ-ı nısfı'n-nehârdan ve ol kadar (16) derece ve daḳîka pes eger şehr-i maṭlûbuñ tûl ve 'arżı tûl ve 'arżı Mekke'den ziyâde (17) olursa kadrınca tekâti'-i Dâyre-i Hindî'den ḥaṭṭ-ı nısfı'n-nehâra ki nokṭa-ı

[204b]

(1) cenûbdur. Dâyre-i Hindî'den inhîrâfdur. Cānib-i maḡribden 'add édüp ol mevza'a (2) erişür. Ol nokṭa ile ve merkez ortasında bir ḥaṭ vāşıl édüp (3) ol ḥaṭ ol şehrüñ semt-i kıblesi olur ve eger şehr-i maṭlûbuñ tûlı ve 'arżı (4) tûl ve 'arż-ı Mekke'den eksük olursa dâyre'i Hindî'de nokṭa-ı şimâlden inhîrâf (5) semt kadar cānib-i maşriḳdan 'add etmek gerekdür tâ ḥaṭṭ-ı semt-i kıble ḥāşıl (6) ola ve eger şehr-i maṭlûbuñ tûlı tûl-ı Ka'be'den ziyâde ve 'arżı 'arż-ı Ka'be'den (7) nokşân olursa nokṭa şimâlden maḡrib cānibine şümâr gerekdür ve eger şehr-i (8) maṭlûbuñ tûlı tûl-ı Ka'be'den eksük ve 'arżı ziyâde olursa nokṭa'-ı (9) şimâlden maşriḳ cānibine şaymak gerekdür. Ma'rifet-i semt-i kıblede bu zıkr olunan (10) kāfîdür lâkin bu tarîḳi 'amele getürmek temşili için ma'rifet-i semt-i kıble-i (11) Qazvîn beyân olunur tâ ḡayrî diyârlar daḫı buña kıyâs oluna. Qazvîn'üñ (12) tûlı $\frac{4}{85}$ ve 'arżı $\frac{4}{36}$ ve tûl-ı Ka'be $\frac{4}{r}$ ve 'arżı $\frac{21}{m}$ $\frac{40}{40}$. Tefāşil-i mábeyne (13) 't- tûleyn $\frac{4}{4}$ ve tefāşil-i mábeyne'l-'arzeyn $\frac{bd-k}{4}$ ve tefāşil-i mábeyne't-tûleyn (14) tûl-ı cedvelde götürdük ve tefāşil-i mábeyne'l-'arzeyni 'arż-ı cedvelde hem (15) ikisinüñ mevzi-'i mültekâsı ḥisâb olundu. kr-mḥ igirmi yeddi derece (16) kırk sekiz daḳîka ḥāşıl oldu bu miqdâr inhîrâf-ı Qazvîn'üñ semt-i kıble- (17) sidür nokṭa-ı cenûbdan ve ki tûl-ı Qazvîn ve 'arż-ı Qazvîn Ka'be'nüñ

[205a]

(1) t̤l ve ‘arzından ziyādedür. Dāyire-i Hindī’de nokṭa-yı cenūbdan cānib-i mağribde (2) inḥirāf kadarınca vaż‘ olunup ve bir ḥaṭ ol nokṭa ile merkez dāyire (3) mābeynde vāşıl olup semt-i kıble-i Ḳazvīn oldu. Nice ki Dāyire-i Hindī’de zıkr olundu ve ol cedvel budur

Faşl-ı Mābeyne’l-‘Arzeyn

[205b]

(1) **Maḳṣad:** Īrān zemīnūñ şehirleri beyānındadır ki cümle igirmi bābdur (2) ve her bāb bir memleketi beyān eder ve Īrān şehirlerinūñ ḥuḳūḳ-ı dīvānı Ġāzān Ḥān (3) zamānında biñ yeddi yüz tūmendi. Andan sonra Ġāzān Ḥān ‘adālet édüp (4) ol vilāyet-i Ābādān olup ḥuḳūḳ-ı dīvānisi iki yüz tūmendi olmışdı ve ḥālā (5) ol meblağūñ nişfi ḥāşıl olmaz. Zirā ol vilāyetūñ ekşeri tereddüdi leşkerden ḥarāb (6) olup zirā‘at olunmaz ve *Mesālikü’l-Memālik*’de mezkūrdur ki Ḥüsrev Pervīz zamānında (7) memleketi ḥisāb kıldılar. Dört yüz kerre biñ biñ ve igirmi biñ dīnār ḥāşıl olurdu (8) ve sonra Melikşāh Selçūḳī zamānında ḥisāb étdiler. Igirmi bir biñ beş yüz tūmendi (9) oldu. İmdi dünyānūñ ḥarāblığı bundan kıyās olunur. **Bāb-ı Evvel Der** (10) **Zıkr-i Bilād-ı ‘Irāḳ-ı ‘Arab;** *Mesālikü’l-Memālik*⁹²’de mezkūrdur ki ‘Irāḳ-ı ‘Arab, Īrān zemīnūñ (11) kökli pāyesindedür. Ol eelden anuñ zıkrı muḳaddem olundu ve ḥaḳīḳat oldur ki çünki (12) Ḥazret-i Īmāmü’l-Mü’mīnīn ‘Alī kerremallāhu vechehü anda sākin olup ve hem Āl-i ‘Abbāsūñ (13) maḳarr-ı ḥilāfetleri olduğı sebebdan zıkrı muḳaddem oldu. ‘Irāḳ-ı ‘Arab’ūñ ḥudūd-ı şahrā-yı (14) Necd’den deryā-yı Fārs ve vilāyet-i Ḥūristān⁹³ ve Kürdistān ve Diyār-ı Bekir’e varınca (15) t̤l Tıkrīt’den tā ‘Abādān’a yüz igirmi beş fersaḥūndur ve ‘arżı ‘aḳabe-i Ḥulvān’dan (16) tā Ḳadisi’ye seksen fersengdür. Ḥazret-i ‘Ömer zamānında ki ‘Irāḳ-ı

⁹² Far. صور الاقاليم

⁹³ Far. خوزستان

müslimānlara vakf (17) eyledi. Cerbileri hisāb olunmasına emr eyledi. Hisāb olunduğda otuz altı

[206a]

(1) kerre biñ biñ cerīb hāşıl oldı ki on ferseng mesāfeti dört (2) yüz kerre hezār hezār cerīb eder. Ammā ol cihetden ki bu mesāhata (3) on biñ ferseng tūl-ı ‘arzından tavīldür. İzlā‘ hāşıl olur. (4) Pes her ferseng kırk biñ cerīb tutmuşlardır ve ol mesāhata ki (5) Hāzret-i ‘Ömer zamānında étmişler bī-şekk mezrū‘ olunan yerlerdür ve (6) Hāzret-i ‘Ömer her cerībe ki eger buğday ekilse dört direm ve eger arpa ekilse (7) iki direm ve naḥl-istānda sekiz direm ve kırk naḥli bir cerīb saymışlardır ve meyve (8) hāşıl olan yerden altı direm ḥarāc ta‘yīn buyurmuşdı ve ehl-i zimmeti hisāb (9) olduğda biñ ādemi olmuşdı. Cümlesin üç mertebe mu‘ayyen eyledi. (10) A‘lā; kırk yēddi direm, evsaṭ; igirmi dört direm, ednā; on iki direm bu (11) tertīble cizye mu‘ayyen kılmışdı ve ol cizye ve ḥarācuñ meblağı yüz igirmi (12) sekiz kerre biñ biñ direm idi ve Haccāc Yūsuf’uñ zulmıyla tenezzül edüp (13) on bēş kerre hezār hezār direm oldı. ‘Adl-ı ‘Ömer ile zulm-ı Haccāc’ı tefāvütü bu (14) kadar oldı. Ol zamāndan berü ol ḥarāc muḳarrerdür. Ḥarāc-ı rāyet dērler ve (15) ol mülküñ ḥuḳūḳ-ı dīvānı sene ḥams ve şelāşin ḥānīde üç yüz tūmendi. (16) Ve ol daḥı zulm-ı ḥükkāmdan noḳşān oldı ve eger o miḳdār zemīn ki (17) Hāzret-i ‘Ömer zamānında hisāb oldı. Cümle mezrū‘ ve maḡrūs olaydı

[206b]

(1) ez‘āf ez‘āf hāşıl olurdu. Muşannif dēr ki men Bağdād’da bir kere bir nüşha-ı (2) ḳānūnı gördüm ki Nāşır Ḥalīfe zamānında yazılmışdı. ‘Irāḳ-ı ‘Arab üç biñ (3) tūmenden ziyāde hāşıl olurdu lākin ol zamanda ḥākimlerüñ himmeti zirā‘ata (4) ve ‘imārete ol mertebede idi ki öküz boğazlamağı men‘ étmişlerdi nice ki (5) şā‘ir demişdür beyt:

شَكُونَا إِلَيْهِ مِنْ خَرَابِ السَّوَادِ

ya‘nî bir şikâyet eyledük ki şehir harâb oldu. Ol bize öküz etin haram (7) kıldı pes şimden gërü zıkr-i bilâd-ı Īrân’a şürû‘ édelim. Hürûf-ı Heycâ tertibiyle 8) lâkin Kûfeyle Bağdâd cümle Īrân’dan şerîf olmayla zikirleri muqaddem olundu. **Kûfe**; (9) üçünci iklimdendir. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât’dan ‘t 79/Lb32 ve ‘arzı hatt-ı istivâdan (10) la 31/130 ve çünkü bu şehriñ tûl ve ‘arzı bî-hasebi taḥnîs ‘at-lb Lâl vâkı‘ (11) olmışdur lâcerem ol şehriñ halkınuñ elinden bir kâr gelmez ve sözlerine i‘timâd (12) olunmaz ve ol halkıñ ehl-i beyt-i resûle étdükleri bu hâliñ şahididür (13) ve ‘Arablar temşîl édüp dërler ki لا يونی⁹⁵ ol diyârda Hüşeng bir (14) pişdâd düzmişdi, harâb oldu sonra. Sa‘d-i Vakḫâş kıldı anuñ yanında (15) kaşaba-ı Hâşimiyye-i hazret-i ‘Alî binâ kıldı Ebû Devâniḫ Halîfe -i ‘Abbâsî anı (16) tamâm édüp aña ve Kûfe’ye bārū çekdi bārūnuñ devri on sekkiz bin (17) adımdur ol şehriñ havâsı germ ve terdür ve şimâli ziyâde eser şuyı bir arḫdur.

[207a]

(1) Fırât’dan gelür naḥl-istânı çokdur ve ğalle ve penbe eyü hâşıl olur ve ol (2) tennûr ki tûfân-ı Nûḥ andan çıkup dünyâyı tutdı Kûfe’de mescidüñ (3) içinde mabeyn-i kıble ve ğarbdedir ve hazret-i ‘Alî’ye ol mescidde zaḥm (4) urdılar ve hazret-i ‘Alî elini direge çaldı henüz ol direkde pençesinüñ eşeri (5) vardur ve ol hazret ol yerde bir kuyu kazmışdur ki şuyı şîrindür (6) ve Kûfe’de ol kuyudan gayrî cümle kuyularuñ şuyı acıdur ve şehir-i Kûfe (7) şimdi harâbedür ve halkı ekşer şî‘î-i işnâ-‘aşerdürler ve dilleri ‘arabîdür (8) ve Kûfe’de mezâr-ı şahâbe çokdur ve ekâbir-i ‘ulemâ ve meşâyih anda bî-hadd medfûndur (9) ve vilâyet-i Sebâ daḥı tevâbi-‘i Kûfe’dendir ol şehriñ ḥuḳûḳ-ı dîvânı tamğayla (10) muḫarrerdür ve hâlâ vardur ve ol vilâyetüñ ki ‘amelledür iki pâre köy vardur ki (11) birine ba‘zı Dâyiḫ ve birine Nehr-i ḥâdiş dërler harâcları muḫarrerdür ve zirâ‘at (12) şatvî ve şayfîden bir şülüṣ

⁹⁴ Sevad ülkesinin harap olduğundan yakındık. O ise bize sığır etini yasakladı. (Meçhul Şair)

⁹⁵ Kûfe’nin vefası yok. (Arap atasözü)

kilisāya ve bir şülüş haraca ve bir şülüşi bezr-gere (13) şarf éderler ve Kūfenün iki fersenginde cānib-i kıblede hāzret-i ‘Alī’nün (14) meşhedidür ve Benī Ümeyye zamānında ol hāzretün kabrin kimse āşikār étmege (15) kādır olmadı ta ki hūlefā-yı ‘Abbāsī’den Hārūnū’r-Reşīd bir gün ol (16) taraflara şikār éderken bir niçe ceyrān önünden kaçup ol zemīni (17) penāh étdiler Hārūnū’r-Reşīd ne kadar atın ilerü sürdi at ol

[207b]

(1) zemīne yakın varmadı. Hārūn’a bir taḥayyür el vèrdi. Ol tarafulu ehlinden sü’āl (2) étdi ki bu ne aşıl zemīndür ki başa söylen hāzret-i ‘Alī’nün kabri oldu- (3) ğın ‘ayān étdiler. Hārūn ol yeri kazdurup hāzret-i ‘Alī’nün bedeni (4) zaḥmetāk āşkārāye çıkdı yine defn édüp üzerinde ādemler mūcāvır (5) qaldı ol zamandan āşkārā oldu andan sonra Hüsrevi⁹⁶ Deylemī gelüp (6) ol kabri ‘imāreti ‘ālī kıldı ve hālā ol ‘imāret bāqīdūr sonra vara (7) vara ol maḳām bir şehre oldu devri iki bin beş yüz ādemdür (8) ve Ġāzān Hān ol yerde dārū’s-siyāde ve hān-qāh yapmışdur ve dèrler ki (9) Sultān Melikşāh Selçūķī Kūfe’den Meşhed’e giderken yolda bir mināre (10) gördü ki eğilmiş ol hālden sü’āl olduğda dèdiler ki hāzret-i ‘Alī (11) buradan geçdükde bu mināre aḡa tevāzu‘ édüp eğilmiş ve hāzret-i ‘Alī (12) buyurmuşdur ki tūr ol mināre ol zamāndan berü egri olmuşdur (13) ve Kūfe’nün taraf-ı ğarbisinde ferseng beyābān Kerbelā’da meşhed-i İmām (14) Hüseyn vardır ki aḡa meşhed-i ḡayrī dèrler ve anuḡ daḡı ‘imāretini (15) Hüsrev Deylemī düzmişdür ve ol daḡı şimdi bir şehredür devri iki (16) bin dört yüz adımdur ve taraf-ı şimālde dört ferseng meşhed-i (17) Zū’l-kifl peyġamberdür ve Benī İsrā’īl Ka‘be gibi ol meşhedi ziyāret éder-

⁹⁶ Far. خسرو

[208a]

(1) İerdi űonra sultān-ı Moęol ol meşhedı benı İsrā'ıl elinden alup MÜslımanlara (2) v Erdı ve mescid ve mināre dÜzdi ve KÜfe'nÜn ğaraf-ı şarkısinde YÜnus (3) peyęamberÜn maęāmı ve meşhedı İbnÜ'l-Yemān'dur ki ğazret-i ResÜlÜn müřāhibidür. (4) **Baędād**; ÜçÜncÜ iğlİmdendür ve 'İrağ-ı 'Arabuę ÜmmÜ'l-bilādıdur ve řehr-i İslām'dur (5) ğaraf-ı Dicle'de vāķi' olmuşdur ğulı cezāir-i HÜlidāt'dan f80/4 ve 'arızı (6) ğağı-ı istivādan İĥ-kh ve İrān pādıřāĥlarınuę zamānında ğaraf-ı (7) ğarbıde Kerĥ adlu bir köy var idi řāpür-ı zÜ'l-eknāf⁹⁷ dÜzdi (8) ve ğaraf-ı ğarbıde Sānāĥ adlu bir köy var idi NÜřirevān 'Ādil ol (9) köyÜn yanında bir bāę dÜzdi ve adını Baędād ĥodı ol zamāndan berÜ (10) bu nām 'alem oldu ve 'Arablar Baędād'a MedİnetÜ'l-İslām dErler ve 'acem Devrā⁹⁸ (11) dErler ve EbÜ Ca'fer 'Abdullāĥ ki Benı 'Abbāsuę ikinci ĥalıfesi idi. Sene (12) yÜz kırķ bEşde bir binā 'imāret eyledi ve ğaraf-ı ğarbıde çok 'imāret (13) dÜzdi ve oğlı el-Mehdİ Billāĥ Muĥammed dārü'l-ĥilāfe'-i cānib-i şarka getürÜp (14) çok 'imāretler dÜzdi ve HārÜnÜ'r-Reşİd itmām EdÜp sā'y-ı belİğ (15) eyledi ta bir mertebeye vardı ki ğulı dÖrt ferseng ve 'arızı bir ferseng (16) buğuğ ve HārÜn'uę oğlı Muĥammed bin HārÜn ĥidem ve ĥıřmı çok olup (17) ve ehl-i Baędād anlardan zaĥmet görmeyle dārü'l-ĥilāfe-i Esāmır'e getürdi.

[208b]

(1) ve ol yErde 'Ālİ 'imāret ĥıldı andan şonra evlād ve aĥfādından yEddi (2) kimse Esāmire'de ĥilāfet Ediler anlardan şonra Aĥmed bin EmİrÜ'l-Muvaffağ Ĥalĥa (3) bin el-Mütevekkil 'Alallāĥ dārü'l-ĥilāfeyi Baędād'a getürdiler ve oğlı el-MÜttaķİ Billāĥ (4) ['Ālİ bin el-Mu'tařır⁹⁹ ğaraf-ı şarkda mücāmi'-i 'imāret ĥıldı ve Müstařĥir Billāĥ]¹⁰⁰ Ĥalıfe ekābir bārÜ çekdi ve ĥendeę eyledi ğaraf-ı şarkıde ki Cerimeyn¹⁰¹ (5)

⁹⁷ Far. ذوالاكتاف

⁹⁸ Far. زورا

⁹⁹ Far. المعتضد

¹⁰⁰ Parantez içindeki kısım mevcut nüshada haşiyede yazılmıştır.

¹⁰¹ Far. حرمين

dêrler on sekiz biñ adımdur ve dört dervâzesi vardur Bâb-ı Hôrâsân (6) ve Bâbü'l-Halec ve Babü'l-Halbe ve Bab-ı Sûk-ı Sulţân bir maħalledür ve taraf-ı ğarбі (7) aña Kerħ dêrler bârûsınuñ devri on iki biñ adımdur bir maħalledür ve (8) şehrüñ ekşer 'imâreti kerpiçdür ve âb ve havâsı dürüstdür ve şimâlı keşûdedür (9) ğaribe ve yêrlüye sâz-kârdur ve 'avretler mizâcına ziyâde muvâfıkdur ve ekşer (10) vaķitlerde anda ucuzlıkdur ve germ-sîr yêrlerde olan meyveler incîr (11) ve ħurmâ ve nâr gibi anda ķatı a' lâ olur ve ğalle ve penbe ve sâyir ħubûbât anda (12) eyü olur ve âb-ı Dicle şehrüñ içinden geçer şöyle ki bir batmân tuħum (13) on batmân ħâşıl vêrür ve avlaķı çoķdur ve zemîni düz ve 'alef -(14) zârdur ve anda terekeyi kuvvetden bir kere otlatınca ħâşılı eyü olmaz (15) ve çeħâr-pâlar eyü semiz olur ve âb-ı Fırât'dan nehr-i 'Îsâ daħı şeħrde Dicle'ye (16) ķarışur ve şehrüñ altında âb-ı Nehrevân daħı gelüp Dicle'ye ķarışur (17) ve Şaţţ varur, Vâsiţ'e êrişür ve Bağdâd'ün ħuyı şuyı on bêş

[209a]

(1) arşun derindür ammâ koy şuyı cümle telħ ve şûrdur ve ol şehrüñ ħalkı ħoş (2) rüy ve ħoş taḃ' ve kem ğamm olur. Dâimâ rûzigâr geğerürler ve fuķarâları (3) bir niçe pul ile kâfi êdinürler ve cümle mezheblerden anda âdem bulunur. Mısır (4) gibi ve anda medrese ve ħân-ķâh çoķdur. Minhâ Nizâmiyye ki ümmü'l-medârisdür (5) ve Mustanşiriyye ki 'imâretlerün zübdesidür ve Bağdâd'ün ħavâşıdır (6) ki anda ħiç ħalîfe ve ħâkim vefât êtmemişdür ve zâhirinde meşhedler (7) ve mezârlar bî-şümârdur. Cānib-i ğarbîde meşhed-i İmâm Mûsâ-yı Kâzım (8) ve nevâdesi İmâm Muħammed Cevvâd ve ol yêr şimdi şeħrçe olmışdur ve imâmlar (9) ve meşâyih ve evliyâ İmâm Aħmed Ĥanbel gibi ve İbrâħîm Edhem ve Cüneyd-i (10) Bağdâdî ve Seriy-i Şakaţî ve Ma' rûf Kerħî ve Şeyħ Şiblî ve Ĥüseyn Manşûr (11) ve Ĥariş-i Muħasibî ve Ebû Muħammed Mürta' iş ve bunlardan ğayrı 'ulemâ ve meşâyih (12) çoķ medfûndurlar ve cānib-i şarkîde mezâr-ı İmâm Ebû Ĥânîfe ve Şâfe¹⁰² (13) dêrler

¹⁰² Far. رصافه

bir şehrçe ki Benî ‘Abbāsınun hānesidür ve Şehābeddin (14) Sühreverdi
hazretlerinin mezārı şehr içinde ve Şeyh ‘Abdülkâdir (15) Geylânî hazretlerinin
merkad-ı şerîfleri dahı dâhil-i şehrdedür ve Bağdād’dan (16) ‘Irāk-ı ‘Arabun sāyir
diyârlarına mesāfet bu tarîk üzredür enbâr-ı (17) ferseng 15 Başra 8 Tikrît 18 Hulvân
35 Medāyin 6

[209b]

(1) Nehrevân 5 Vāsıt 4 ve Bağdād hakkında eş‘âr-ı ‘Arab ve ‘Acem çokdur

(2) beyt

گر تو خواهی که جهان جمله بیکجا بینی

مهیا بینی (3) و آن جهانرا همه در عیش

همچو سردیده چو خرشید شو اندر بغداد

(4) bu kışîde çok uzundur ve Enverî dahı Bağdād (5)
hakkında bir tavîl kışîde buyurmuşdur ki maṭla‘ budur maṭla‘

نواحی بغداد و جای فضل و هنر (6) خوشا

(7) ¹⁰⁴ کسی نشان ندهد در جهان چنان کشور

‘Arabiyye

بغداد دار لأهل المال طيبة

¹⁰³ Eğer cümle cihanı bir yerde görmek istersen

O cihanı keyifli görmek istersen

Bağdad'ın ortasına ışıık saçan güneş gibi ol

O zaman felekler gibi dön

¹⁰⁴ Fazilet ve hünerin yeri olan Bağdad ne de güzeldir.

Kimse dünyada buna benzer başka bir ülkeyi gösteremez.

وللمفالس دار الضنك والضيق¹⁰⁵ (8) **Enbār**; iklim-i şālisdendür Fırāt kenarında canib-i-şarkda vāķi‘dür (9) Lihrāseb düzdi Buhtu’n-Nasr Beytü’l-Muqaddesden getürdügi esirler için (10) bu sebebdn Enbār dërler Şābūr-ı Zü’l-Ektāf tecdīd-i ‘imāret kıldı (11) ve Seffāh hālīfe ana da bir ‘ālī ‘imāret édüp dārü’l-hilāfe kıldı (12) āb ū havāsı ve mahşulı ve halkı cümle Bağdād gibidür hūkūķ-ı dīvānı bir tümen (13) olur Bağdād’uñ tamgasına dāhıldür **Bābil**; iklim-i şālisdendür Fırāt kenārında (14) cānib-i şarkda vāķidür Şiṣ peygamber oğlunuñ oğlu Qaynān yapıdı. (15) ve Tahmüreş-i Pişdādī tecdīd-i ‘imāret kıldı evvel ‘azīm şehir (16) idi Nemrūd’uñ ve Zāhḥāk’uñ tahtı idi hālā ancak bir tell kalmışdur ve Zāhḥāk (17) anda bir menī‘ kal‘a yapmışdı adı Geyikdür idi şonra harāb oldu

[210a]

(1) İskender Rūm’ı tecdīd kıldı ve şimdi yine harābdur ve şehir-i Halle anuñ (2) tevābi‘indendür ve ol deppe ki tell dërler kal‘a anuñ üzerinde idi. Ol (3) tellden bir derin kuyu var idi. ‘Acāyibü’l-Maḥlūķāt da demişdür ki Hārūt (4) ve Mārūt ol kuyudadurlar hūkūķ-ı dīvānı iki tûmendür. **Bāşra**; (5) iklim-i şālisdendür ve şehir-i İslām’dur tûl-ı Cezāyir-i Hālidāt’dan fd. (6) ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan l [...]Hāzret-i ‘Ömer düzmişdür mi‘ mārı ‘Uķbe (7) ibn-i ‘Arvān¹⁰⁶ idi. Mescidd-i cāmi‘i ‘Abdullāh bin ‘Amir hışt hāmdan (8) düzdi. Ziyād bin Ümeyye¹⁰⁷ bişmiş kerpiçden düzdi ve Hāzret-i ‘Alī gelüp (9) daḥı büyük êtdi mervīdür ki Hāzret-i ‘Alī ol cāmi‘yi yapıdūda semt-i (10) kıble için bennā mübārek eliyle yukarı kaldırdı ta ki bennā (11) anuñ kerāmetiyle Ka‘be’yi görüp mihrābı ol semtde vaż‘ eyledi (12) dërler ki şimdi her ne cāmi‘i ki ol cāmi‘den büyük binā edeler tamām (13) olmaz ve dërler ki Bāşra’da bir mināre vardur ki her kim ol minārenüñ (14) başına çıkup yemīn vërse ki ‘Alī’nüñ haķķıçün depren deprenür (15) ve yine dëseler ki ‘Alī’nüñ haķķıçün tûr

¹⁰⁵ Bağdad zenginler için güzel bir yurttur. Oysa yoksullar için ise kıtlık ve geçim zorluğu yeridir. (Kadı Abdulvehhab Bağdadi (ö.1031)’ye ait şiir)

¹⁰⁶ Far. غزوان

¹⁰⁷ Far. ابیه

tırur ve bu ma‘nā egerçi (16) ‘aqlen maqbûl olmaz lâkin kerāmâtı ‘Alî’den ba‘îd olmaz ve Hâzret-i Talha (17) ve Zübeyr ve sâ-yir şahâbe-i ‘izâm bî-şümâr anda medfûndurlar ve tâbi‘inden

[210b]

(1) Hasan-ı Başrî ve İbn-i Sîrîn ve Süfyân-ı Şevrî ve Ebû Dâvûd Sicistânî ve (2) ve bunlardan gayrî çok kimseler anda medfûndurlar. Ol şehrin havâsı (3) gündüz gâyet ıssı olur lâkin gece serin olur kuyularının şuyı (4) şûrdur ammâ Şa‘dan anda bir ırmağ getürmüşlerdür ki nehr-i (5) Āmile¹⁰⁸ dërler ve Başra’da bāğ-istân bî-şümârdur ve bāğ-istânın zemîni (6) yüksekdür şu çıkmaz lâkin deryâ medd êtdüğü zamânda şuyu yüksek olur. (7) Cümle bāğlar şu içere ve hürmâsı be-gâyet meşhûrdur. Hind ve Çîn ve Mâçîn (8) andan hürmâ iletürler ol şehrin halkı ekşeri siyâh çehre ve bed mezheb (9) ve dilleri ‘Arabîdür ve ol şehir tevâbi‘i çokdur. Şehr-i Palâs¹⁰⁹ ve Rekbe¹¹⁰ (10) ve Meşân¹¹¹ ki şeytân gökden sürüldükde anda nüzûl eyledi. Anı Behmen-i (11) İsfendiyâr düzdi sonra harâb olup İskender tecdîd kıldı (12) ve ‘Ābādân dağı Başra’nın tevâbi‘indendür ki andan öte ‘Ābādânlık (13) yokdur. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât’dan fs-l, ‘arzı hatt-ı istivâdan kd-k (14) ve ‘Ābādân’ın fazîleti hakkında hadîş çokdur Zirâ küffâr-ı Hind ile (15) müslimânların serhaddıdur ve Başrâ’nın hukuķı dağı şimdi kırk dört (16) tûmendür. **Beyât**; bir kaşabadur ve mahşûk ve havâda sâ-yir bilâd-ı ‘Irâķ-ı (17) ‘Arab gibidür ve Mâderây¹¹² ve Mâkisây¹¹³ iki kaşabadur ki Beyât’ın tevâ

¹⁰⁸ Far. ابله

¹⁰⁹ Far. بلاس

¹¹⁰ Far. زكيه

¹¹¹ Far. ميسان

¹¹² Far. بادريا

¹¹³ Far. باكسيا

[211a]

(1) tevābi‘ indendür ve Beyāt’da şīrīn āb-ı revān yokdur ammā bir fersengde bir (2) kehrīz vardur ki şuyı şīrīndür hūkūḡ-ı dīvānı dört tümen (3) ve altı bin altundur Tikrīt dördüncü iḡlīmdendür ṭūlī Cezāyir-i (4) Ḥālidāt’dan ‘aynḡ-k ve ‘arḡı ḡaṭṭ-ı istivādan lh-lh. Dicle kenārında (5) vāḡi‘dür cānib-i ḡarbīde bir meyāne şehrdür. Devri altı bin adımdur. (6) Bir muḡkem ḡal‘ası vardur havāsı dürüst ve ḡarpūzı ḡāyet a‘lā (7) olur. Dērler ki bir yılda üç kere ekerler. **Ted ‘Aḡerḡūt**¹¹⁴; Keykāvus (8) düzmişdür ḡazret-i İbrāhīmi āteşe bırakduḡda kendüsi ol yere (9) gitdi ihtiyāt kıldı. **Ḥadīse**; dördüncü iḡlīmdendür āb ū havā (10) ve maḡşūlde Tikrīt gibidür. **Ḥarḡī**¹¹⁵; bir meyāne şehrdür şuyı Dicle (11) dendür ve bāḡ-istānı çokdur ve hūkūḡ-ı dīvānı iki tümen ve beş (12) bin yüz altundur. **Ḥille**; üçüncü iḡlīmdendür. Ṭūlī Cezāyir-i Ḥālidāt’ (13) dan ‘aynḡ-m ve ‘arḡı ḡaṭṭ-ı istivādan l-n. Emīr Yūsuf ed-Devle¹¹⁶ Şadaḡa (14) bin Maḡşūr Esedī düzmişdür Ḳāyim Billāḡ Ḥalīfe zamānında āb-ı (15) Fırāt şehrüḡ içinden ḡūzer éder ve şehrüḡ ḡālībī cānib-i ḡarbīde (16) ve cānib-i şarḡda ‘imāret azdur ve naḡl-istānı çokdur. Bu sebebden (17) havāsı ‘ufūnetlūdür ḡalāyīḡı şī‘ī isnā -‘ aşerdür ve dilleri ‘Arabīdür

[211b]

(1) ve ol şehrdde bir maḡām düzmişlerdür. İ‘tiḡādları oldur ki (2) İmām Muḡammed Meḡdī andan ḡurūc éder. Hūkūḡ-ı dīvānı tamḡayla (3) muḡarrerdür. **Ḥulvān**; dördüncü iḡlīmdendür. Ṭūlī Cezāyir-i Ḥālidāt’dan (4) fb-h ve ‘arḡı ḡaṭṭ-ı istivādan ld-h. Ḳubād bin Feyrūz Sāsānī (5) düzmişdür. Şimdi ḡarābdur, muḡtaşar mezra‘a ḡalmışdur ve anda (6) ekābir mezārları çokdur ve Şeyḡ Ḥamza ki ḡurrā’-yı seb‘ adandur anda (7) medfūndur. Cümle vilāyet otuz pāre köydür, hūkūḡ-ı dīvānı altı (8) bin yüz altundur. **Ḥīre**; üçüncü iḡlīmdendür evvel büyük şehir idi. (9) Kūfe’nüḡ bir fersenginde ve ḡalā ḡarābdur ve anda iki köşḡ varıdı. (10) Birine Sedīr ve birine

¹¹⁴ Far. نل عقر قوف

¹¹⁵ Far. حربى

¹¹⁶ Far. سيف الدولة

Hürtuk¹¹⁷ dërler ve dërler ki Nu‘mân bin Munzir (11) Behrâm Gûr için ol köşkleri yapmışdı. ‘âlî ‘imâretleri (12) idi. Tılâları henüz yerindedür. **Hâliš**; Nehrevân şuyınuñ (13) üstinde bir şehrdür, hıkuq-ı dīvânı on tümen ve üç biñ (14) altundur. **Hânekin**; evvel bir kaşaba idi şimdi bir köy kalmışdur (15) Hılvân şuyı andan geçer. Hıkuq bir tümen iki biñ iki yüz altun (16) dur. **Düceyl**; bir mu‘teber şehrdür, şuyı Dicle’den alır bu sebebdan (17) Düceyl dërler ve mu‘teber köyleri vardur. Yüz köydür hıkuq-ı dīvânı

[212a]

(1) yedi [...]. **Dakūk**; iqlīm-i rābi‘ dendür şehr-i vasaṭdur āb u ve havāsı¹¹⁸ (2) sāyir bilād-ı ‘Irāk-ı ‘Arabdan yēgdür. Hıkuq-ı dīvânı yēddi tümen sekiz biñ (3) altı yüz altundur. **Demū‘ākūl**¹¹⁹; bir şehrçedür. Vāsıtıyla (4) ortasında havāsı ğāyet ‘ufūnetlūdür naḥl-istānı çok olmadan (5) **Rūmiye**; iqlīm-i şālīḡdendür Nūşīrevân düzmişdür Anṭākiyye (6) şeklinde şimdi ḥarābdur anuñ tevābi‘inden **Revân** ve **Beyne Nehreyn**¹²⁰; iki (7) vilāyetdür ve maḥşūlātı eyūdür hıkuq-ı dīvânı bēş tümen **Zengiyābād**; (8) bir vilāyetdür. Hāliki’nün¹²¹ ğarbisinde hıkuq-ı dīvânı bir tümen biñ (9) bēş yüz altun **Sāmerre**; iqlīm-i rābi‘ dendür Dicle’nün cānib-i şarkında (10) ve bağları ve ba‘zı ‘imâretleri ğarbda vāki‘ olmuşdur tūlî Cezāyir-i (11) Hālidāt’dan ‘aynı-lı ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan ld-ḡ evvelā [...] (12) düzmişdi çünkü āb ve havāda sāyir bilād-ı ‘Arabdan ḡoşıdı. (13) **Sürremenre’ā** dërler ḡarāb olduḡdan şonra Hārūn’r-Reşīd oġlı (14) tecdīd kılup dārū’l-mülk eyledi bir büyük şehir kıldı ta bir mertebeye (15) vardı ki tūl-ı ‘imārātı yēddi ferseng oldu ve emr eyledi toprak (16) getürüp bir depe düzdiler ol deppenün üzerinde bir köşk (17) düzdi ve Sāmerre bir büyük ‘ālī mescid yaptı devri igirmi

¹¹⁷ Far. خورنق

¹¹⁸ Tamlamada hem “ve” hem de “u” bağlaçları kullanılmıştır.

¹¹⁹ Far. دير عاقول

¹²⁰ Far. راذان و بين النهرين

¹²¹ Far. خانقين

[212b]

(1) üç arşun ve ‘ulvı [...] arşun ve içinde yek pâreden (2) bir dîrek urdı ve bir minâre yapdı yüz yétmiş arşun yolu taşra (3) dandur böyle minâre bundan gâyrı kimse düzmemişdür ve mescidün (4) öninde kabri İmâm Ma‘şûm ‘Alî Nâkî ve oğlu Hasan ‘Askerî ve (5) Mütevekkil Halîfe Sâmerre’de çok ‘imâret ziyâde kılmışdur (6) ve bir ‘âlî köşk düzmişdür ki İrân’da andan ‘azîm ‘imâret (7) yokdur kendü adıla Ca‘feriyye dèrlerdi lâkin kendü şomlığından (8) çünkü İmâm Hüseyn’ün merkâd-ı şerîflerin harâb édüp halkı (9) anda mücâveretden men‘ eyledi sonra ol köşk-i külliye harâb (10) kıldılar ve hâlâ Sâmerre’den bir muhtaşar ma‘mûr kalmışdur **Sadrîn**; (11) bir vilâyetdür hurmâ ve penbe ve galle çok hâşıl olur ve suyu Fırât’dan (12) içer hûkûk-ı dîvânı iç tümen **Tarîk-i Horâsân**; bir mu‘teber vilâyetdür (13) şehrine kaşaba-ı Ba‘kübâ dèrler ol şehri Kısra evlâdından (14) Kübâ adlu bir kız yapmışdur adını Bey‘et-i Kübâ komışdı sonra Mürûr-ı (15) leyle Ba‘kübâ oldu Nehrevân suyu üzerindedür şehir içinden bir ark (16) geçer ve cümle vilâyet oldu ark üzerinde zirâ‘ at eder nârinc ve türunc (17) çok olur şöyle ki üç yüz dört yüz türunc bir deme¹²² vèrürler.

[213a]

(1) havâsı Bağdâd gibidür ve şehir-i **Mahîrâ** ki düzmişdür **Şehrâmân**¹²³ ki (2) Amân¹²⁴ adlu bir kız Kısra neslinden yapmışdur ve Mehrûrân¹²⁵ anuñ (3) tevâbi‘ idür cümle on pâre köydür hûkûk-ı dîvânı on altı tümen (4) dört bin altun ‘**Âne**; iklim-i râbi‘ dendür tûlî Cezâyir-i Hâlidât (5) dan ‘av-l ve ‘arzı hatt-ı istivâdan ld-lh. Bir vasat şehrdür nahl-istânı (6) çokdur ve âb, havâ ve mahşûlda Mânend Düceyldür ‘**Ukeyre**¹²⁶; Şâpûr-ı (7) Zü’l-Ektâf düzmişdür bir mutavassıt şehir idi şimdi harâbdur **Kâdisiyye**; (8) bir meyâne şehir idi şimdi harâbdur **Kaşr-ı Şîrîn**; iklim-i şâlişdendür

¹²² Kelime “deme” yazılmıştır; doğru yazım şekli “dirhem”dir.

¹²³ Far. شهر آبان

¹²⁴ Far. آبان

¹²⁵ Far. مهرود

¹²⁶ Far. عكبرا

(9) Hüsrev Pervîz Şîrîn için yapmışdur bir büyük al‘adur seng-i (10) lâşeden ve kerpiçden devri iki bi adım ol al‘anun arbinda (11) bir tâc-gâh yapmışlar Hüsrev için ve bir mihmân-hâne âyende ve revende (12) için hâlâ eeri vardır âb-ı Hulvân oradan üzer eder havâsı (13) âyete yaramazdur ıssı vakıtlarda eker bâd-ı semûm eser ve ol süd akan (14) ar ki derler tâc-gâha gelir imiş âb-ı revân gibi amma ol ar (15) olan yerde zehr-i giyâ çokdur koyun ol yerde derlemez ve tâc -(16) gâh daı bir yüksek yêrdedür anda süd akıtmak müşkildür **ûsân**; (17) bir meyâne şehrdür yüz pâre köy vardır hû-ı dîvânı touz tümen

[213b]

(1) dört bi altın **Mihvel**; bir şehirçedir. Bağdadun iki fersengde (2) cânib-i arbite nehr-i ‘Îsâ tarafında bağ-istânı Bağdad’un bağlarına (3) muttaşıldur hulefâ-ı Benî ‘Abbâs anda çok ‘imâretler düzmişlerdür bir sarây (4) Musta‘şım Halîfe için ol bağ-istânun ortasındadır ol (5) bağ-istânun peesi çok olmayla tılsım edüp ol köşkten (6) peşeyi bağlamışlar [ki köşkte]¹²⁷ aslâ olmaz hû-ı dîvânısı nehr-i ‘Îsâ’ya bağludur (7) **Medâyin**; iklim-i şâlişdendür. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât’dan  ve ‘arzı hatt-ı (8) istivâdan l- h Tehmüres deyü bend binâ kılmışdur ve Cemşîd tamâm (9) kılmışdur ‘Irâ-ı ‘Arab bilâdınınu mu‘azzamıdır bu eelden Medâyin derler (10) şehir-i ‘Irâ cümle yêddidür Medâyin ve âdise ve Rûmiye ve Hulvân (11) Hîre ve Bâbil ve Nehrevân hâlâ bu yêddisi daı harâbdur ve Cemşîd (12) Medâyin’de Hilleye yakın bir hûb manzara düzmişdi İskender geldükde (13) harâb etti Erdeşîr-i Bâbekân Medâyin’i tecdîd edüp dârü’l-mülk (14) kıldı dilerdi ki cîsr daı yapa el vërmedi andan sonra ‘Acem (15) pâdişâhları dârü’l-mülk kıldılar Şâpûr-ı Zû’l-Eknâf¹²⁸ anda ‘imâret (16) yapıdı ve Nüşîrevân-ı ‘Âdil anda Eyvân-ı Kesrî düzdi kec ve âcirden (17) andan yüksek ‘imâret-i âcirden kimse düzmemişdür ve ol

¹²⁷ Parantez arasındaki ibare satır arasında yazılmıştır.

¹²⁸ Far. ذو الاكتاف

[214a]

(1) sarāyuñ şahını yüz elli arşundur êni dahı yüz elli arşundur ve anda (2) bir şuffe-i büzürg vardur ağız kırk iki arşun tūlı seksen iki (3) arşun ve ‘ulvı altmış bēş arşundur ve bu sarāyuñ eṭrāfında (4) serāceler ve ‘imāretler çokdur ol sarāya münāsib ve ol sarāyuñ (5) haqqında dēmişlerdür beyt

(6) جزای حسن عمل بین که روزگار هنوز

¹²⁹ خراب می نکند بارگاه کسریا

Ebū Devāniḳ¹³⁰ Ḥalīfe Baġdādī (7) yapduḳda diledi ki ol sarāy ḥarāb éde anuñ āletiyle Baġdādī (8) düze vezīri Süleymān bin Ḥalid ile müşāvere édüp vezīr māni‘ (9) olup dēdi ki pādīşāhım yarın ḥalk dēse gerekdür ki nice pādīşah (10) dur ki bir şehri ḥarāb étmeyince bir şehri şīn kıldı. Ḥalīfe, vezīrūñ (11) sözine kulaḳ étmeyüp dēdi ki sen henüz gāvursun istemez- (12) sin ki gāvuruñ eşeri ḥarāb ola emr eyledi ḥarāb étmeye şūrū‘ (13) olundı sonra ḥalīfe gördi ki ondan ḥaşıl olan ālāt (14) kirā édüp getürmeye dökmez yine terk étmek diledi yine vezīr (15) māni‘ olup dēdi ki yarın dērler ki bir pādīşāh yapı ve bir (16) pādīşāh çalışdı. ḥarāb eylemege ḳādir olmadı ammā ol ṭāḳ ki (17) Ḥazret-i Resūluñ toġduġı gece şikest oldı anı ḥarāb eyleme

[214b]

(1) ki bir ‘azīm eşerdür senūñ ‘ammūzādeñ Ḥazret-i Muḥammed’ūñ peyġamberligüne şāhiddür (2) ve dahı cümleye ma‘lūm ola ki bir kimse ki ḥānesi öyle idi ki eger ayaġa (3) ṭursa başı saḳfa deġerdi böyle kimse dünyāya gelme ile bir böyle (4) ‘ālī ‘imāret issinūñ ḥānedānı ḥarāb oldı ve ḥālā Medāyin ḥarābdur (5) hemān ṭaraf-ı ġarbīde bir ḳaṣāba ḳalmışdur ve ṭaraf-ı şarḳīde Selmān-ı Farisi’nūñ (6) mezārı beraberinde Eyvān-ı Kesrī’nūñ öninde hiç ‘imāret yokdur ol diyāruñ (7)

¹²⁹ Güzel amellerin mükâfâtına bak ki zaman henüz Kisra'nın bargâhını harap etmiş değildir.

¹³⁰ Far. ابو دوانیقی

kuyularının şuyı Bağdād gibi cümle telh ve şurdur ve Selmān-ı Farisī vefāt (8)
 étdükde bir kimseden ğayrı hāzır kimse yokdı ol kimse delvi çāha şalduğda (9)
 delvün ipini üzölüp kuyunun dibine düşdi. Selmān’uñ kerāmetinden şu kuyunun (10)
 üstine çıkup ol kimesne Selmān’ı āsān ğusul eyledi. Yine şu kuyunun (11) dibine
 gitdi lākin šīrīn qaldı hālā ol diyārda ol kuyudan ğayrı šīrīn (12) şu yokdur.
Na‘bādiye¹³¹ ekābir-i evliyādan Seyyid Aḥmed-i Kebīr ve Seyyid Aḥmed-i Keser ve
 Seyyid (13) Ebu’l-Vefā ol yérde medfūndurlar **Nehr-i ‘Īsā**; bir arqdur. Ebū Devānīḳ
 Ḥalīfe (14) ‘ammūzādesi ‘Īsā ibn Mūsā ol arqı Fırāt’dan alup üstinde köyler ve (15)
 mezra‘lar düzdi ki cümle yetmiş pāre köydür. **Nehr-i Melik**; bir arqdur ba‘zı dērler
 ki (16) Süleymān Peyğamber bu arqı qazmışdur ve ba‘zı dērler ki Menūchehr
 qazmışdur (17) ve ba‘zı dērler ki İskender qazmış ammā aşşah oldur ki Şāpūr
 qazmışdur.

[215a]

(1) Fırāt’dan iḥrāc édüp üç yüzden ziyāde köy ve mezra‘alar ol arqun üstinde
 (2) ābād kılmışdur **Nehrevān**; iqlīm-i şālīşdendür Sāmire¹³² kenārında bir büyük şehir
 imiş (3) ol şuya ol yérde Nehrevān dērler ol şehir şimdi ḥarābdur **Nu‘māniye**; Bağdād
 (4) ile Vasīṭ ortasında bir qaşabadur taraf-ı Dicle vāḳi‘dür naḥl-istānı (5) çokdur. **Nīl**;
 bir vilāyetdür. Bir niçe köy tevābi‘idür, naḥl-istānı şümārdur. **Hīt**; (6) Fırāt’un
 ğarbında bir şehrdür bir muḥkem kal‘ası vardur otuz pāre köy tevābi‘i vardur. (7)
 Havāsi ğāyet mu‘tedildür şöyle ki anda hem germ-sīr meyve ve serd-sīr meyve (8)
 olur. **Vāsīṭ**; şehir-i İslāmdur iqlīm-i şālīşdendür ṭulı Cezāyir-i Ḥālidāt’dan fa- l (9)
 ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan lb- k. Ḥaccāc bin Yūsuf binā kılmışdur. Dicle kenārında (10)
 naḥl-istānı çokdur, havāsi ‘ufūnetlüdür. Ḥuḳūḳ -ı dīvānı tamğayla muḳarredür. **Bāb-**
ı (11) **Düvüm ‘Irāḳ-ı ‘Acem Bilādların Zıkr Êder**; cümle kırk pāre şehrdür ve ekşeri
 havāsi (12) mu‘tedil ḥudūdı tā vilāyet-i Ād[z]erbāycān¹³³ ve Kürdistān ve Ḥūristān¹³⁴

¹³¹ Far. معباديه

¹³² Far. تامرہ

¹³³ Far. آذربایجان

ve Fārs ve (13) Meğāre¹³⁵ ve Kūmis ve Ceylānāt'a muttaşıldur ṭūlī Sefīdrūd'dan tā Yezd'e yüz altmış (14) ferseng ve 'arzī Ceylānāt'dan tā Ḥūristān¹³⁶'a yüz ferseng evvel zamānda 'Irāq-ı (15) 'Acem dört mu'teber şehir idi ve bu bābda demişler ki beyt

(16) چار شهر است عراق از ره تخمین گویند

طول و عرضش صد و در صد بود و کم نبود

جهان جمله مفراند بدانک (17) اسفهان کاهل

در اقالیم چنان شهر معظم نبود

همدان جای

[215b]

شهان از قبله آب و هوا (1)

در جهان خوشتر از آن بقعه خرم نبود

به نسبت کم ازینهاست و لیکن او نیز (2) قم

(3) نیک نیک ارچه نباشد بد بد هم نبود

معدن مردمی و کان سخا شیخ بلاد

(4) ری بود ری که چو ری درهم عالم نبود¹³⁷

¹³⁴ Far. خوزستان

¹³⁵ Far. مفازه

¹³⁶ Far. خوزستان

¹³⁷ Irak-ı Acem tahmin edildiği gibi dört şehirdir
Uzunluğu ve genişliği yüzden fazladır, az değildir
İsfahan ki Cihanın cümle halkının sakin olduğu yerdir
Dünyada onun gibi muazzam bir şehir bulunmaz

‘İrāk-ı ‘Acem’ün Selâciķa zamānında hūķūķ-ı dīvānı iki biñ bēş yüz igirmi tümen (5) idi ve şimdi vilāyetler hārāb olmayla [...] tümendür. **İşfahān**; üç şehir (6) dūr. İşfahān ve Feyrūzān ve Fāzfā¹³⁸ İşfahān’ı ba‘zılar iķlīm-i rābi‘ den (7) dērler; ammā hūķemā iķlīm-i şālīşden hīsāb étmişler. Tūlī, Cezāyir-i Hālidāt’dan (8) fv- m ve ‘arzı hatt-ı istivādan lb-lh. Aşılđa dört pāre köymiş kerān (9) ve köşķ ve cūy-bāre ve deşt ba‘zı yerlerün Tēhmūreş ve ba‘şı¹³⁹ Cemşīd (10) ve ba‘şısın¹⁴⁰ İskender yapmışdır ve çünki Keyķubād Keyānīlerün evveli ol maķāmı (11) dārū’l-mülķ édüp çok hālāyīķ anda peydā olup ol köylerden hārīc yer (12) lerde ‘imāret étđiler vara vara birbiriyle peyveste oldı, varup bir mu‘azzam (13) şehir oldı. Rūknü’d-Devle Hāsan ibn Poye¹⁴¹ ol şehre bārū çekđi. Devr-i bārūsı (14) igirmi biñ adımdır. Tālī‘ i ‘imāreti burc-ı kavs vāķī‘ oldı. Kırķ dört maħalle (15) dūr. Havāsı mu‘tedildūr ve zelzele ve yağmur ve kar ve şā‘iķa ki hārāblıķa mūcibdür. (16) Anda az olur topraķı ölüyi geç çüridūr ve her ne ki topraķda defn édeler eger (17) ğalle ve sāyir şeyleri eyü şaķlar ve ol şehirde müzmin hāstalık ve vebā az vāķī‘

[216a]

(1) olur ve Zenderūd şuyı kıblesi cānibinden zāhir-i şehirden akar (2) ve ol şudan niçe şehirler şehir içine akar ve kuyu şuları hoş (3) ta‘malıķda çay şuyı gibidūr ve her tahm ki ğayrı yerden anda eyletüp (4) ekseler evvelki maķāmından ziyāde bārū vērmezse eksūk olmaz hemān nār (5) anda eyü olmaz ve ol daķı āb ve havānuñ

Hemedan havası ve iklimiyle şahların mekânıdır
Dünyada ondan daha güzel bir toprak parçası yoktur
Kum ise bunlara nispeten iyi bir yer değildir
Bu şehirlerden çok az kalır tarafı vardır
Çok güzel olmasa da kötü de değildir.
Kendine has iyi yerleri, güzel şeyleri vardır
İnsanlık madeni, cömertlik madeni beldelerin şeyhi
Rey'dir, onun gibi şehir cihanda bulunmaz

¹³⁸ Far. فارفا آن

¹³⁹ Kelime “ba‘şı” olarak yazılmıştır; doğru yazım şekli “ba‘zı”sıdır.

¹⁴⁰ Kelime “ba‘şısın” olarak yazılmıştır; doğru yazım şekli “ba‘zısın”dır.

¹⁴¹ Far. بويه

harablığındandır ve ğallenün si‘ri anda (6) meyānedür ya‘nī ne ziyāde behā ve ne katı erzān ve meyve kısmı ziyāde ucuz (7) olur ve meyveleri ğāyet laṭīf ve nāzik olur. Huṣūṣa alma ve eyvā (8) ve emrūd ve meḥli ve ‘oṣmānī ve zerdālu ve ḳāvūnı ğāyet ṣīrīn olur ve anda (9) meyveyi çok yēmek muzır degüldür ve meyvelerini tā Hind’e ve Rūm’a iletürler ve (10) ‘alef-zārılıkları çokdur niçe merġ-zār vardır cümleden biri ve büyügi merġ-zār bilād (11) şāndur. Eyü avlaqları vardır: Gāv-ḥān gibi ve ol şehirde medreseler, (12) ḥān-ḳāhlar çokdur. Cümleden biri ol medresedür ki Sultān Muḥammed (13) Selçūḳi anda medfūndur ve bir taşdan şanem on batmān ve zenende ki (14) Hindīlerün büyük butları idi ve Hindüler anı Şultān Muḥammed Selçūḳi’den (15) bir ibrince incūye şatun aldılar. Sultān Muḥammed ol incūyi Hindülerün (16) raġmına ol medresenün ḳapısından aşdı. Ekṣer ḥalkı sūnnī ṣāfi‘ī (17) mezhebdürler ve ehl-i ṭā‘ atdurlar ammā ekṣer evḳātda birbiriyle nizā‘ ve ceng

[216b]

(1) éderlerdi. Havālīḳdan vaz gelmezler bu sebebden ṣā‘ir demişdür beyt :

اسفهان شهر کیست پر نعمت (2)

¹⁴²اسفہانی درو نمی باید

ve Kemāl-i (3) İsfahānī demişdür beyt :

تا در و دشت هست و جوباره

کشتن و کشش چاره (4) نیست از

ای خداوند هفت سیاره

(5) پادشاهی فرست خونخواره

¹⁴² Isfahan nimetlerle dolu küçük bir şehirdir
Orada İsfahanlı olmamak gerekir.

تا در و دشت همچو دشت کند

جوی خون راند او ز جویاره

بیفزاید (6) عدد هر دوشان

¹⁴³ هر یکرا کند بصد پاره

ve Ḥazret-i Resūlden mervīdūr ki Deccāl-ı la‘īn (7) İsfahān’dan ḥurūc étse gerekdūr. من (9) اسفهان حتى يأتي الكوفة فيلججه قوم من المدينة وقوم من الطور وقوم (8) كما قال صلعم يخرج الدجال من يهودية يخرجون من الديار ليدافعها يريد الله بهم قوما من الكفر إلى (10) القزوين قيل ما القزوين يا رسول الله قال قوم يكونون ناصره ¹⁴⁴ الإيمان (11) ya‘nī Deccāl İsfahān’dan çıkup Kūfe’ye varduḡda bir ḡavm Medīne’den ve bir ḡavm (12) Tūr’dan ve bir ḡavm Ḳazvīn’den anuḡla ceng étse gerekdūr ve İsfahān’uḡ ḡuḡūḡ-ı (13) dīvānı tamḡa ile muḡarrerdūr. Cümle vilāyeti sekiz nāḡiyyedūr ve dōrt yüz pāre (14) köy mezārī‘lardan ḡayrı evvel nāḡiye-i Marbīn elli sekiz pāre köydūr ve Cevrān¹⁴⁵ (15) ve Verṡamān¹⁴⁶ ve Reyān¹⁴⁷ ve Andān¹⁴⁸ ol nāḡiyyenūḡ mu‘azzam köyleridūr. Ekṡer (16) muvāzi‘inde bāḡlar birbirine peyvestedūr ve bir nāḡiyye daḡı Ḥāyy’dur. Yetmiṡ beṡ (17) pāre köydūr. İskender-i Rūmī düzmiṡdūr beyt :

¹⁴³ Derdeṡt ve Cubare var olduḡça

Öldürmekten ve çaba sarfetmekten başka çare yok

Ey yedi gezegenin sahibi!

Hunḡar bir padiṡah gönder

Ki Derdeṡt’i çöle çevirsin

Cubare’dan kanlı nehirler akıtsın

Her ikisinin sayısını arttırsın

Her birini yüz parçaya ayırsın

¹⁴⁴ Hazreti Peygamber’in buyurduḡu gibi: Deccal İsfahan Yahudileri arasından çıkar. Sonra Kufe’ye gelir. Bir grup insan Medine’den gelir ve bir grup da Tur’dan gelip ona katılır. Bir grup ise Kazvin’den gelir. Ey peygamber Kazvin nedir? Diye sorulunca Peygamber: Kazvin’den çıkacak grup onun destekçileridir. Onu desteklemek için dinardan çıkarlar. Onlarla küfürden imana dönen bir kavim murad eder. (Hadis-i Şerif)

¹⁴⁵ Far. طهران

¹⁴⁶ Far. ماربانان

¹⁴⁷ Far. جاوران

¹⁴⁸ Far. شهرستان

[217a]

¹⁴⁹آفتاب اندر و درم درم است (1)

ve nāḥiyye-i Marbīn'i Ṭemhūreṣ düzmişdür ve bir (2) nāḥiyye daḥı nāḥiyye-i Kürāreh¹⁵⁰ otuz altı pāre köydür ve bu nāḥiyye daḥı bağları (3) birbirine peyvestedür. Bir bağ gibi vāqī' olmuştur ve bir nāḥiyye daḥı Quhāb kırk (4) pāre köydür. Hefsūyeh¹⁵¹ ve Rārān¹⁵² ve Qahcavresān¹⁵³ ol nāḥiyyenün mu'azzam (5) köyleridür. Bu nāḥiyye kārīzden şu içer bu sebebden Quhāb dērler bir nāḥiyye (6) daḥı Berḥuvār otuz pāre köydür bu daḥı şuyı kārīzden içer bu nāḥiyyede (7) Behmen ibn İsfendiyār āteş-ḥāne düzmişdi. Bir nāḥiyye daḥı nāḥiyye-i Althān¹⁵⁴ (8) igirmi pāre köydür. Kümān¹⁵⁵ ve Külşād¹⁵⁶ ve Derīcān¹⁵⁷ bunun mu'azzam köyleridür. (9) Bir daḥı nāḥiyye-i Berāan¹⁵⁸ seksen pāre köydür Eşkesan¹⁵⁹ ve (10) Sersān¹⁶⁰ ve Hembāret¹⁶¹ ve Hürdān¹⁶² ve Fesārān ve Kāh¹⁶³ bunun (11) mu'azzam köyleridür. Bir daḥı nāḥiyye-i Rūdsetīn¹⁶⁴ altmış pāre köydür Fārfaan (12) ve Kemīrān¹⁶⁵ ve Fūrṭān¹⁶⁶ ve

¹⁴⁹ O Marbin ki İrem bağının bir nüshasıdır
Onda Güneş direm diremdir.

¹⁵⁰ Far. کرارج

¹⁵¹ Far. هفشویه

¹⁵² Far. رازان

¹⁵³ Far. قهجاورستان

¹⁵⁴ Far. لنجان

¹⁵⁵ Far. گویان

¹⁵⁶ Far. کلیشاد

¹⁵⁷ Far. قهدریجان

¹⁵⁸ Far. برا آن

¹⁵⁹ Far. اشکیشان

¹⁶⁰ Far. برسیان

¹⁶¹ Far. سمنارت

¹⁶² Far. جوزدان

¹⁶³ Far. کاج

¹⁶⁴ Far. رودشت

¹⁶⁵ Far. کمندان

¹⁶⁶ Far. قورطان

Esgerān¹⁶⁷ bunun mu‘ azzam köyleridür ve bu köyler (13) ki mu‘ azzam dedük sayir diyarlarda bir şehir kadardur zirā ki her biri biñ (14) hāneden ziyādedür ve bāzārları ve hammāmları ve medreseleri ve hān-kaḥları (15) vardır. H uḳūḳ-ı dīvānı elli tümen ve Şeyḥ ‘ Alī Münhil¹⁶⁸ merḳadı ḳuddise (16) sirruhu İsfahān’dadur ve İsfahān’dan ‘ Irāk-ı ‘ Acem’ün sayir şehirlerine müsāfet (17) budur ki zıkr olunur **Erdeşān**¹⁶⁹ otuz dört ferseng **Abdah**¹⁷⁰ kırk beş ferseng

[217b]

(1) Hurdār Küçek¹⁷¹ 66 Hurbādḳān¹⁷² 31 Velhān¹⁷³ 35 Rey 76 Zevāre 1 (2) Derguzīn 1 şehir-i Feyrūzān 6 Sāve 60 Sultāniye 150 Ḳazvīn 92 Ḳum (3) 52 Ḳumiş-i Fārs¹⁷⁴ 14 Kāşān 32 Kerḥ¹⁷⁵ 45 Kerndmān Lūrdikān Lūr-i Būzūrg 35 (4) Naẓar¹⁷⁶ 21 Mabīn¹⁷⁷ 26 Nihāvend 74 Hemedān Yezd 62 **Şehr-i Feyrūzān** İsfahān’nuñ (5) üstinde iki pāre bir şehrdür. Zenderūd çayınun kenārında iḳlīm-i şālişdendür, (6) tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan fr-l ve ‘ arzı ḥatt-ı istivādan lh-y. āb ve havāda ve meyve (7) ve maḥşul ve penbe ve ṭab‘ ve mezhebde cümle İsfahān gibidür ḥuḳūḳ-ı dīvānı on (8) üç tümen **Şehr-i Rey**; iḳlīm-i rābi‘ dendür, ziyāde ḳadīm olmayla ümmü’l-bilād (9) ve şeyḥü’l-bilād dērler. Tūlī, Cezāyir-i Hālidāt’dan fv-k ‘ arzı ḥatt-ı istivādan lh-lh. (10) bir germ-sir şehrdür ki şimālī bestedür. Havāsı muta‘affin ve vebāsı çokdur. Bu sebebden (11) şā‘ ir demişdür beyt :

دیدم سحرگهی ملک الموترا بخواب

¹⁶⁷ Far. اشکهران

¹⁶⁸ Far. سهل

¹⁶⁹ Far. اردستان

¹⁷⁰ Far. ایدج

¹⁷¹ Far. لور کوچک

¹⁷² Far. جوربادقان

¹⁷³ Far. دلیجان

¹⁷⁴ Far. قمشه فارس

¹⁷⁵ Far. کرج

¹⁷⁶ Far. نطنز

¹⁷⁷ Far. نائن

ز دست و پای ری (12) بیکفش می گریخت

گفتم تو نیز گفت چوری دست بر کشد

¹⁷⁸ به پای ری (13) بو یحیی ضعیف چه سنجد

Ve mudhikâtda gelmişdür ki İsfahânıla Râzî her biri kendü şehrin (14) ta'rif edüp munâzzara ederlerdi. İsfahânî etdi ki bizüm İsfahân'ımız toprağı (15) kırk yıla dek ölüyi çürütmez Râzî etdi ki bizüm Rey'imiz otuz dört yılın (16) ölmüşini kaldırıp tabîb yanına getürüp dâru alurken yine öldürür (17) bu zarâfetle Râzî İsfahânî'ye gâlib oldı ve Rey şehrini Şîs peygamber

[218a]

(1) yapmışdur Hüşeng Pişdâdî¹⁷⁹ 'imâretün ziyâde kıldı sonra harâb olup (2) Menüçehr ibn Mişhûryâr¹⁸⁰ ibn Ferîdûn tecdîd kıldı sonra yine harâb olup (3) el-Mehdî Billâh Muhammed İbn Ebû Devânîk Halîfe ihyâ-yı 'imâret edüp şehri (4) mu'azzam oldı. Devr-i bârûsı on iki biñ adımdur, tâlî'i burc-ı 'akreb ve bir (5) zamânda bir taşu üzerine ehl-i şehr iki taraf olup birbirine kılıç urdılar (6) şöyle ki yüz biñ âdem zâyi' oldı şehir tamâm harâb oldı ve fetret-i (7) Moğol'da bir kezden harâb oldı ve Gâzân Hân 'ahdinden bir miqdâr me'mûr (8) oldı. **Qal'a-ı Betrek**¹⁸¹; cānib-i şimâlde bir tağ dibinde vâki' olmuş. Vilâyet-i (9) Qaşrân ol tağun öte tarafındadır ve Devlâb ve Qavseyn ve Qaşrân (10) ve Verzen¹⁸² ve Feyrûzân¹⁸³ ki Feyrûz-i Sāsânî binâ kılmışdur. Ol fezanun mu'azzam (11) köyleridür penbe ve galle

¹⁷⁸ Sabah vakti Azrail'i gördüm

Rey ahalisinin elinden kaçıyordu, ayakkabısız

Dedim sen de mi? Dedi: Rey ellerini havaya açtı

Benim gibi zayıf birisi Rey'in karşısında ne yapabilir ki?

¹⁷⁹ Far. پیشدادی

¹⁸⁰ Far. ایرج

¹⁸¹ Far. طبرک

¹⁸² Far. ورزنین

¹⁸³ Far. فیروزران

ol yerde çok hâşıl olur ekşer evkâtta ucuz (12) lıkdur. Kaht nâdir vâkı' olur ol vilâyetden ğalle ve penbe sâyir vilâyete (13) gider meyvelerden enâr ve emrûd ve 'abbâsî ve şeftâlu ve üzüm eyü olur ammâ (14) meyve çok yêseler isteme olurlar ve ehl-i şehir ekşer şi'î isnâ-'aşerdürler (15) ve Rey şehrinde enbiyâ ve ekâbir evliyâ çok medfûndurlar ol vilâyetün hûkûk-ı (16) dîvânı on beş tümen ve biñ beş yüz altundur **Tahrân**; bir mu'teber (17) kaşabadur âb ve havâsı Rey'den hoşdur **Vārāmīn**¹⁸⁴; evvel bir köy imiş

[218b]

(1) ve hâlâ bir kaşabadur ve ol tümenün dârü'l-mülki olmuşdur tûlî fv-kh 'arzı (2) lh-kî âb ve havâsı Rey'den yêgdür ve ol şehrün halkı şi'î isnâ-'aşerdür (3) ve taba'larında tekebbür ğalibdür. **Tümen-i Sultâniye** egerçi evvel bu tümen Qazvîne (4) mensûbdı ammâ bu bir niçe yılda şehir-i Sultâniye pe[y]dâ olmuşdur İrân'ın dâr (5) ü'l-mülkidür iklim-i râbi' dendür tûlî cezâyirden fd-v 'arzı haft-ı istivâdan lv (6) – kt. Argûn Hân ibn Abakây Hân Hülâgü Hân bünyâd kılmışdur ve oğlu (7) Olcâyün Sultân tamâm eyledi kendü nâmına mensûb kıldı tâlî'-i (8) 'imâreti burc-ı esed devri i bârûsı otuz biñ adımdur ve anda bir kal'a vardır (9) şâfî taşdan traş olmuş devri iki biñ adımdur havâsı şavûğa (10) mâyildür şuyı cümle kuyıdandır ve ve kuyuları iki üç arşun derinlikde (11) anḥ[c]aḡ olur ve her ne ki taleb olunsa ol şehirde mevcûd olur ve hem (12) 'alef-zârları ve merğ-zârları ğâyet hûb ve firāvândur ve hâlâ ol 'âlî 'imâretler (13) ki anda vardır Tebrîz'den ğayrı yerde yokdur ve ol şehrün halâyığı her biri (14) bir diyârdandır her mezhebden ve her milletden mevcûddur ve dilleri daḡı (15) gûnâgûndür hûkûk-ı dîvânı tamğayıla muḡarrerdür ve Sultâniye'den 'Irâk-ı (16) 'Acem'ün sâyir diyârlarına mesâfet böyledür Ez Ebher toḡuz ferseng eder (17) Târim 10 İsfahân 102 Esterâbâd 37 Kum 54 Kaşân 74 Lûr-i Büzürg 1

¹⁸⁴ Far. ورامین

[219a]

(1) Lor Küçük 1 Nihāvend 30 Yezd 145 ve meşhūr olan sāyir (2) diyārlar mesāfeti böyledir Bağdād 118 Mūşıl 46 Diyārbekir 46 Tebrīz (3) 46 Qarābāğ 70 Şirvān 176 Tiflīs 176 Gürcistān 176 Sīvās (4) 176 Qonya 176 Şhrezūr [...] Hūristān¹⁸⁵ Şīrāz [...] Şebānkare (5) Kirmān [...] Mağāre'-i Sīstān Kohistān Nīmruz Nīşābūr [...] (6) Hōrāsān [...] Herī'den Hōrāsān'a [...] Belh'den Hōrāsān'a [...] (7) Medve'den Hōrāsān'a [...] Cūrcān'dan Māzenderān'a [...] Lāhicān'dan (8) Ceylān'a **Şehr-i Qazvīn** iqlīm-i rābi' den tūlī Cezāyir-i Hālidāt'dan fh 4 (9) 'arzı hāt-ı istivādan lv 4 diyār-ı Sugūreş hisābındandır tūlī zirā ki dāyimā Deyālīm'e (10) ve Melāhide'yle hārb ve ceng ēderler ve Qazvīn'ün hāqqında hādīs çokdur (11) منها عن قزوین فإنه من أعلى أبواب الجنة (12) جابر بن عبد الله الأنصاري قال قال رسول صلعم اغزوا Qazvīn'e ki Qazvīn (13) cennetün qapısı üstindedür ve *Kitābū't-Tibyān*'da gelmişdür ki Qazvīn'i (14) Şāpūr bin Erdeşīr Bābegān yapmışdur ve *Kitāb-ı Tedvīn*'de mezkūrdur ki Qazvīn'ün (15) hīşār-ı şehr-istānı ki hālā şehr içinde bir maḥalledür Zū'l-Ektāf binā (16) kılmışdur ṭālī'-i 'imāreti burc-ı cevzā ve henüz bārūnuḡ ṭlāsı bāqīdür Hāzret-i (17) 'Osmān zamānında Sa'īd ibnū'l-'Āşī eyāletiyle Qazvīn'e gönderdi ol

[219b]

(1) hīşārūḡ içini ḡalkıyla pūr kıldı bir şehr oldı ve el-Hādī Billāh 'Abbāsī (2) zamānında ol ḡavālīde bir ḡayrī şehr-istān düzdi adını medīne-i Mūsā (3) koydı ve anuḡ qulı Mübārek Tūrki bir ḡayrī şehr-istān daḡı düzdi adını (4) Mübārekābād koydı Hārūnū'r-Reşīd zamānında Qazvīn ḡalkı Deyālīme elinden (5) şikāyeti Hārūnū'r-Reşīd'e iletdiler ve perīşānlıkların izhār kıldılar Harūnū (6) er-Reşīd bunlara terāḡḡüm ēdüp ol üç pāre şehre daḡı bir bārū çekdi (7)lākin 'ömür vefā

¹⁸⁵ Far. خوزستان

¹⁸⁶ Cabir bin Abdullah el-Ensari'den aktarıldığına göre Peygamber (sav) şöyle buyurdu: Kazvin'e sefer düzenleyin. Zira o cennet kapılarından biridir. (Hadis-i Şerif)

şuyı (12) kuyılardan çıkardurlar ve bāg-istānı bī-kıyāsdur yılda bir kerre seyl şuyıla (13) bağlar şu içer üzüm ve bādām ve fıstık çok ziyāde hāşıl olur seylden (14) sonra yêrine kāvūn ve kârpūz ekerler dağı şu vêrmezler ekşer evkātda ğalle (15) ya‘nî tereke ve üzüm erzān olur ve ‘alef-zār ve şikār-[gā]hlar çokdur huşūşan (16) deve ‘alefi sāyir diyārdan eyü olur ve Kazvīn’nüñ devesi sāyir develerden (17) bahālu olur ve üç fersenginde bir çeşme vardur ki Abgūl dêrler yāz ıssısında

[220b]

(1) ol çeşme buz bağlar ve eger gün serin olursa buzı az olur şehirde buz (2) bulunmadukda ol çeşmeden getürürler ve ekşer halkı şāfi’îdür hanefî azdur ve şî‘î (3) nādirdür ve İmām Hüseyin İbn Mūsā er-Rızā anda medfūndur ve aşhāblardan dağı (4) bir şahābî ve evliyā’-yı kibārdan çok kimseler anda medfūndur Hoca Aḥmed Ġāzzālî (5) ve Rāziyüddīn-i Tāleḡān¹⁹⁰ Ebūbekr-i Şādānî ve İbrāhīm Setbine¹⁹¹ ve Ḥayrū’n-Nessāc (6) ve ‘Aleḡ ve Felek Kazvīnî ve Nūreddīn ve Cemāleddīn Ceylî ve İmām Rafi‘î bunlar (7) dan ġayrı hūḡūḡ-ı dīvānı tamġayıla muḡarredür bēş tümen buḡuḡ deftere dāḡıldür (8) vilāyeti cümleden üç yüz pāre köydür sekkiz nāḡiye üzre ve anda mu‘teber (9) köyler Fārisḡīn ve Ḥayārīḡ¹⁹² ve Ḳarfīn¹⁹³ ve Şāl ve Şekrābād¹⁹⁴ ve (10) Siyādīn¹⁹⁵ ve Sūmiġān¹⁹⁶ ve Şehristānek ve Şerefābād ve Ferg¹⁹⁷ ve Māmīn¹⁹⁸ (11) ve vilāyetün hūḡūḡı bēş buḡuḡ tūmendür **Ebherā** iḡlīm-i rābi‘ dendür tūlî fd - 1 (12) ‘arḡı lv-mḡ Keyḡūsrev ibn Siyāveş Keyānî düzmışdür ve bir Ḳal‘a-ı büzürg (13) anda vardur Dārā ibn Dārāb Keyānî yapmışdur ve ḡarındaşı İskender-i Rūmî tamām (14) kıldı ve ol ḡal‘a üzerinde bir ḡal‘a dağı Bahā’üddin Ḥaydar Atābeg (15)

¹⁹⁰ Far. طالکانی

¹⁹¹ Far. هروی

¹⁹² Far. خیارج

¹⁹³ Far. قرقسین

¹⁹⁴ Far. شکراباد

¹⁹⁵ Far. سیاه دهان

¹⁹⁶ Far. سومیفان

¹⁹⁷ Far. مرک

¹⁹⁸ Far. مارین

Büstegīn¹⁹⁹ neslinden düzmişdür adını **Hayderiyye** koymışdur ol şehriñ (16) devr-i bārūsı bēş biñ bēş yüz adımdur havāsı mu‘tedildür şuy-ı Rūdhāne (17) ki Sultāniye hūdūdındandur gelüp Qazvīn’e gider ol şehriñ ğalle ve meyvesi

[221a]

(1) çok olur ammā etmegi eyü olmaz ve penbesi az olur ol şehriñ halkı ağleb (2) şāfi‘īdür ammā temelluḡ ya‘nī tevāzu‘ etmek ṭab‘larında vardır.²⁰⁰ Ol şehriñ ṭaşra (3) sında Şeyḡ Ebūbekir Ṭahirānī²⁰¹ mezārı vaḡı’dür vilāyeti cümle igirmi bēş pāre (4) köydür şehriñ ve vilāyetüñ ḡukūḡ-ı dīvānı bir tümen ve dört biñ altun (5) Aşkūr ve Deylemān iki şehrdür ṭulı fh - mh ‘arzı lv- ly Almūt Ṭevāliş ṭulı fh -lr ‘arzı lv-ka (6) **Vilāyet-i Ṭevāliş ve Herekām**²⁰² ve **Ḥaşḡān**²⁰³ çok vilāyetler ‘Irāḡ’ıla Ceylānāt arasında (7) şarp ṭağlarda vāḡı‘ olmışdur her vilāyetde bir ḡākim olup kendüyi pādīşāḡ (8) şanur ve ol vilāyetlerüñ ādemi cümle merd-āne ve yarardurlar lākin kendü vilāyetinden (9) çıksalar zebūn olurlar ve çünki ṭağ ādemleridür cümle mezāhiblerden fāriḡ (10) dürler. Havāsı serddür ve şuyı çeşmelerden ve derelerden gelür ḡāsılı ğalle ve penbe (11) dür ve meyvesi az olur ve koyun çokdur ve şikārı ve ‘alef-zārı çokdur **Şehr-i** (12) **Āve** iḡlīm-i rabi‘dendür ṭulı fh - nh ‘arzı ld-m bānī ma‘lūm degüldür devr-i bārūsı bēş (13) biñ adımdur havāsı mu‘tedildür şuyı rūdhāne-i Māsige²⁰⁴den gelür ve ol yerde (14) kuyularda buz bağlarlar bir nice kerre yazın hemān şavuş şu iḡerler ğalle ve penbe (15) çok olur ve meyvelerde incir ve eyvā olur halkı sefīd ḡehre ve Şī‘a-ı İšnā -(16) ‘aşerdür vilāyeti kırḡ pāre köydür ḡukūḡ-ı dīvānı tamḡayıla muḡarrerdür on (17) biñ dīnār olur ve ol şehir ve vilāyet dāḡil-i Sāve’dür **Rūdbār** bir vilāyetdür.

¹⁹⁹ Far. نوشتگین

²⁰⁰ Mütercim ‘temelluḡ’ kelimesini ibarede ‘tevāzu‘ etmek’ diye çevirmiştir. Oysaki Farsçada bu kelime dalkavukluk yapmak anlamda kullanılmaktadır.

²⁰¹ Far. طيار ابهری

²⁰² Far. خرکان

²⁰³ Far. خستجان

²⁰⁴ Far. گاوماها

[221b]

(1) ki Şāhrūd çayı andan güzer éder Kazvīn'ün şimālinde altı fersengde vāqī' dür (2) ve ol vilāyetde elli kal'a vardır cümleden mu'teber Kal'atü'l-Mevt'dür ki İsmā'īliyan'ın (3) dārü'l-mülkidür yüz seksen bir yıldan berü anların maḡarr-ı devletleridür ve ol kal'a (4) iklīm-i rābi' dendür tūl Cezāyir-i Hālidāt'dan fh -lr 'arzı ḡaṭṭ-ı istivādan lv- ka (5) Hasan ibn Zeydū'l-Bāḡır düzmişdür sonra Hasan Şabbāḡ ol kal'aya müstevli (6) olup Bevātın'a ḡalḡın da'vet édüp meşḡul oldu ve ol kal'aya evvel (7) Ulamevt²⁰⁵ dērlerdī ḡara ḡuş yuvası sonra mūrūriyla Alamevt oldu (8) ve Ulamevt ḡurūfları ebced ḡisābiyla Hasan Şabbāḡ'ın ol kal'aya geldüğine (9) tāriḡdür ve bu bir nādir vāqī' adur ve sene altı yüz beşde Hülāḡü Hān'un (10) fermāniyla ol kal'a'yı ḡarāb étdiler ve vilāyet-i Rūdbār bā'zı yērleri (11) germusīr²⁰⁶ ve bā'zı mevza'ları serd-sīrdür bu iki mevza' birbirine şöyle (12) ḡarībdür ki bundan aḡa şadā gider birinde arpa biḡerler ve birinde arpa ekerler (13) ve ḡaşıllı ḡalle ve penbe ve üzüm ve sāyir meyve çok olur ve eyü olur meyve (14) lerinde Enderūd alması İsfahān almasından ḡalmaz ḡalḡı Bevātın mezḡebın tutarlar (15) ve bir cemā'āti ki Merāḡiyān dērler Mezdiḡiyye mensūbdurlar ammā ehl-i Rūdbār (16) kendülerin tamām müsliḡmān şayārlar ve ḡālā birazacuk dīn yolına ḡelmişler (17) ḡukū-ı dīvānı sekkiz biḡ altundur **Zencān** iklīm-i rābi' dendür tūl fc -m

[222a]

(1) 'arzı lv - l Erdeşīr Bābekān düzmişdür. Şahīn dērler devr-i bārūsı on biḡ (2) adımdur fetret-i Moḡol 'da ḡarāb oldu havāsı serddür şuyı Rūdhāne (3) çayından ḡelür Sultāniye'den ḡeḡüp Sedīdrūd çayına aḡar ve Rūdhāne (4) şuyı üstinde penbe ve birinc çok ekerler ol şehirde meyve olmaz (5) ḡalḡı Şāfi' idūrlar ammā tenze ve istihzāya rāḡıbdurlar dilleri Behlevī'dür (6) ve anda Şeyḡ Ferrah²⁰⁷ Zencānī ve

²⁰⁵ Far. آله اموت

²⁰⁶ Kelime "germusīr" yazılmıştır; doğru yazım şekli "germ-sīr" dir.

²⁰⁷ Far. فرج

‘ Abdullāh²⁰⁸ Sekkāk ve Şeyh ‘ İṣā-yı Kaşānī (7) ve bunlardan ğayrı meşāyihler kabrı çokdur vilāyeti yüz pāre köydür hūkūḡ-ı (8) tamġayıla muḡarredür on iki bin dīnār altun iltizāmdur ve vilāyetden (9) dahı sekkiz bin tevcīh olur cümlesi iki tūmendür **Sāve** iḡlīm-i (10) rābi‘ dendür ṭulī fh ‘ arzı lv evvel ol diyārda bir deryāçe var idi. (11) Hāzret-i Resūl toġduġı ġeçe ol deryāçe şuyı yere ġeçdi. Ol (12) şunuḡ yerinde şehir ētdiler. Bu zamānlarda bārūsına hārāblıḡ yol (13) bulup Hoca Zāhīrū’d-dīn ‘ Alī bin Melik Şerefū’d-dīn Sāvcı ‘ imāreti (14) tecdīd kılup ācir düşme ētdi. Devr-i bārūsı sekkiz bin iki yüz (15) arşundur ve anuḡ oġlı Hoca Şemsū’d-dīn Rūdābād köyüḡ ki şehre (16) yakındı, bārū çeküp şehre dāhil kıldı anuḡ devri dōrt yüz (17) zirā‘a yakındur ol şehirūḡ havāası issiya māyıldür ammā dūrūstdür şuyı

[222b]

(1) Rūdḡāne’den ve kuyuları Āve gibi kışın buz ile tōldurup yazın (2) şavuk şu iḡerler ġalle ve penbesi çok olur ammā etmegi eyü olmaz ve meyve (3) lerdin üzüm ve alma ve ayva eyü olur ḡalkı Şāfi‘ī pāk mezhebdir ve vilāyetūḡ (4) ekşer ḡalkı Şi‘īdürler hūkūḡ-ı dīvānı tamġayıla muḡarredür vilāyeti dōrt (5) nāḡiyyedir yüz elli bēş pāre köydür nāḡiyye-i evvel Siyāh²⁰⁹ kırk altı pāre (6) köydür ikinci nāḡiyye Ferdā’ otuz bir pāre köydür Neder²¹⁰ ve Hamraḡān²¹¹ (7) ve Kılıġ ve Bālīġ anuḡ mu‘azzam köyleridir üçüncü nāḡiyye-i Çehrūd’dur (8) otuz altı pāre köydür dōrdüncü nāḡiyye-i Rūde²¹² kırk iki pāre köydür hūkūḡ-ı (9) dīvānı dōrt buḡuḡ tūmendür bu vilāyetūḡ arpa ve şamanı çehār-pālara eyü (10) degüldür zirā dērler ki şehir-i Kūm’uḡ şamanı Sāve’nūḡ arpasından yēgdür (11) ve Hāzret-i Şeyh ‘ Oşmān Sāvcı kabri şehirden ḡāric ve cānib-i şimālde (12) meşhed-i Seyyid Ebū İṣḡāḡ bin Mūsā’-yı Kāzım ve dōrt fersengde cānib-i (13) maġribde Eşmūyil peyġamberūḡ

²⁰⁸ Far. عبد الغفار

²⁰⁹ Far. ساوه

²¹⁰ Far. سرر

²¹¹ Far. حمزقان

²¹² Far. نوقین

meşhedidür **Sehās şehir-i Vakūr**²¹³ evvel iki şehir idiler (14) fetret-i Moğol 'da hārāb olup şimdi her birinden bir köy miqdārı ancak (15) kalmışdur ve Harūd²¹⁴ ve Atherūd²¹⁵ nāhiyyeleri anuñ tevābi' leridür Sultāniye (16) cenūbında bir günlük yolda vāki' dūr iqlīm-i rābi' dendür tūlī cezāyirden mē-k (17) ve 'arzı lv bir serd-sīr vilāyetdür hāşılı ğalledür meyvesi az olur ve Moğollar

[223a]

(1) meskenidür Argūn Han'ın mezārı anda Secās Tağı'ndadır. niçe ki Moğollar (2) 'ādetidür. Kabrini nā-bedīd etmişler idi. Kızı Oycān²¹⁶ Hātūn babasının (3) kabrin āşkāre kıldı ve hān-kāh edüp niçe kimseleri anda mücāvır kıldı. (4) Ehl-i şehir-i Hanefī'dürler ve vilāyet-i Atherūd²¹⁷ da bir kışaba vardır ki Moğol (5) Sutūrtū²¹⁸ dērler depenūñ üzerinde vāki' dūr. Keyhūsrev-i Keyānī düz (6) mişdür ve ol kışabada bir 'azīm sarāy vardır ve sarāyın şahnında (7) bir 'azīm çeşme vardır ki bir deryāçe gibi ol çeşmeden iki degirmen arkı (8) gibi ark çıkar ve eger arkları bend etseler çeşmenūñ suyu hergiz ziyāde (9) olmaz ve hiçbir vākitde ziyāde ve nokşān olmaz ve ol sarāyın etrāfında (10) bir hūb 'alef-zār vardır hūkū-ı dīvānı iki buçuk tūmendür **Sercihān** (11) Tārmīn muķābilinde bir tağın üstinde bir kal' adur Sultāniye'nūñ (12) şarkında bēş fersengde elli pāre köy tevābi' i vardı. Cümle fetret-i (13) Moğol'da hārāb oldu ve Fehūd dedükleri köy ki Moğollar Şāman²¹⁹ (14) kal'a dērler Sultāniye karīb olmayla ābādandur ve ol şehir-i serd-sīrdür. (15) hāşılı ğalle ve bostāndur çünkü tarīk-i 'amda vāki' olup ihrācātı (16) çok olmayla mu'āf olmışdur **Tārmīn**; Sultāniye şimalinde bir germ-sīr (17) şehrdür ve hāşılı çok olur ekşer meyvesi Sultāniyye gibidür evvel ol

²¹³ Far. سچاس و سهرورد

²¹⁴ Far. جرود

²¹⁵ Far. اجرود

²¹⁶ Far. اولجای

²¹⁷ Far. اجرود

²¹⁸ Far. ستوریق

²¹⁹ Far. صابن

[223b]

(1) mevzi‘ de Feyrūzābād adlu bir şehir varımsı, tūlī Cezāyir-i Hālidāt‘dan fd
‘arzı (2) ḥaṭṭ-ı istivādan lv ve ḥalkı Şāfi‘ī mezhebdürler. Bêş nāhiyyesi var. Evvel (3)
nāhiyye-i Tarım-ı ‘Ulyā Bāc²²⁰ Kāl‘ anuṣ tevābi‘ idür yüz pāre köydür İkinci nāhiyye-
i (4) Baṭrem-i²²¹ Suflā, Qāl‘ a‘-ı Sem Īrān²²² tevābi‘ idür. Elli pāre köydür Üçüncü yine
nāhiyye-i Baṭrem-i²²³ (5) Suflā, Dördüncü Derābād-ı ‘Ulyā²²⁴ Beşinci nāhiyye-i
Derābād-ı²²⁵ Suflā igirmi bês pāre (6) köydür, ḥuḳūḳ-ı dīvānı altı tümen dört biṣ
altundur **Tālekān**; bir serd (7) -sīr vilāyetdür. Tūlī, cezāyirden fh ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan
lv-b Kohistān‘da (8) vāḳi‘dür ḥaşılı ekşer ḡalledür ve meyve az olur ḥalkı Sünnī
mezhebün dēyü da‘vā (9) ederler ammā Bevāṭine mezhebine qarībdürler vilāyet-i
Serāyrūd ve Hārūd²²⁶ (10) ve Qahsān²²⁷ ve Ken ve Kerḥ²²⁸ ol yērūṣ tevābi‘ idür
ḥuḳūḳ-ı dīvānı cümle bir tūmendür (11) **Kāğızkenān**; bir meyāne şehrdür.
Şirin²²⁹’nün anasınun babası düzmişdür evvel (12) ol şehrün adı Ḥavīḥ²³⁰ idi şonra
çünkü anda eyü kāğız yaparlar idi. (13) Kāğızkenān ad ḳodılar ve ḥālā ḥarābdur bir
köy miḳdārı ancak ma‘mūrdur, ḥalkı (14) Şāfi‘ī mezhebdür havāsı serd ve şuyı
ṭaḡlarda çeşmelerden gelür ve ol (15) mevzi‘ler ki evvel anuṣ tevābi‘i idi. Fetret-i
Moḡol‘da cümle ḥarāb olup (16) ve ḥālā Moḡollar zirā‘at ederler bu vilāyetde penbe
ve meyve dahı olur ḥuḳūḳ-ı (17) dīvānı bês biṣ altundur **Müzdekān**; tūlī Cezāyir-i
Hālidāt‘dan fd- l ‘arzı ḥaṭṭ-ı

²²⁰ Far. تاج

²²¹ Far. بطارم

²²² Far. شمیران

²²³ Far. بطارم

²²⁴ Far. نسبار و بریدون

²²⁵ Far. دز اباد

²²⁶ Far. جرود

²²⁷ Far. قهپایه

²²⁸ Far. کرج

²²⁹ Far. شروین

²³⁰ Far. خونج

[224a]

(1) istivâdan lh. Bir meyâne şehrdür. İklîm-i râbi‘ den devri üç bin adımdur. (2) Havâsı serde mâyl ve şuyı bir çaydur ki yine ol şehre mensûbdur hudûd-ı (3) Sāmān’dan gelür. ğalle ve üzüm çokdur halkı Şâfi‘î hûkûk-ı dīvānı bir (4) tümen. **Serg²³¹ ve Merhemân²³² ve Andahı²³³** Serg²³⁴ bir kaşabadur ki Ebrehir²³⁵’ün şimâlinde (5) vâkı‘ iklîm-i râbi‘ dendür otuz pâre köy tevâbi‘ idür havâsı serd ve sâlmudur (6) ve şuyı yine ol tağlardan gelür hâşılı ğalle ve üzüm halkı Şâfi‘î hûkûk-ı (7) dīvānı dört bin altundur ve Merhemnân²³⁶ dahı ve Andahı iki vilâyetdür igirmi (8) pâre köydür ve âb ve havâda mânend Serek²³⁷ bu vilâyetlerün hûkûk-ı dīvānı buçuķı (9) dīvānı Kazvîn’e ve buçuķı dahı Târmîn’e gider. **Vilâyet-i Beşgöl Dere;** Kazvîn’ün (10) şarkında bir vilâyetdür havâsı mu‘tedil ve şuyı ol tağlardan gelür ve hâşılı (11) ğalle ve penbe ve meyvedür ve halkı tab‘ mezhebde ehl-i Tâlekân’a mâyildür. (12) Hûkûk-ı dīvānı üç bin altundur ve ol vilâyet câmi-‘i Kazvîn’e vakıfdur (13)lâkin şimdi Moğollar tağallub ile taşarruf ederler. **Tümen -i Kum ve Kâşân bu tûmende** (14) bir niçe şehir vardur. **Kum;** iklîm-i râbi‘ dendür tûl Cezâyir-i Hâlidât’dan fh-m, (15) ‘arzı hatt-ı istivâdan ld-mh, tâlî-i ‘imâreti burc-ı cevzâ, devr-i bârûsı on bin (16) adımdur. Dêrler ki kırk adım Kazvîn’den ziyâde havâsı mu‘tedil ve şuyı Müzdekân (17) çayından gelür ve anda dahı Âve gibi kışın kuyulara buz taldurup yazın

[224b]

(1) şavuk şu içerler hâşılı ğalle ve penbe ve nar ve fıstık ve kavun ve incir ve ayva (2) olur. Ol şehirde serv ağacı katı a‘lâ olur, halkı Şî‘îdürler ve ol şehrün (3)

²³¹ Far. تيرک

²³² Far. مرجمنان

²³³ Far. اندجن

²³⁴ Far. تيرک

²³⁵ Far. ابهر

²³⁶ Far. مرجمنان

²³⁷ Far. تيرک

hālā ekşeri harābdur ammā barusı ber-cadur, huḳūḳ-ı dīvānı tamğayla muḳarrerdür (4) ve vilāyetiyle zamānı dört tūmendür. **Kāşān** iḳlīm-i rābi‘ dendür ṭūlī Cezāyir-i (5) Hālidāt’dan fv ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan ld. Hārūnū’r-Reşīdūñ hātūnı (6) Zübeyde Hātūn düzmişdür. Ol şehrūñ zāhirinde bir büyük ḳal‘a var adına (7) Fīn dērler. Havāsı germ-sīr ve şuyı kārīz Fīn’den gelür ve bir çay daḡı (8) Mehrūd²³⁸’dan gelür. Hāşılı meyāne olur ḳarpuzı ve üzümü eyü olur. Halkı (9) Şī‘īdürler ekşeri ḥekīm ve şen ve laṭīf tab‘ durlar, ḥaşarātđan ‘aḳreb anda (10) çokđur lākin ġarībe zaḡmı nādır olur. Huḳūḳ-ı dīvānı tamğayla muḳarrerdür ve ehl-i (11) vilāyeti ekşerī sūnnīdür. Huḳūḳ-ı dīvān-ı vilāyet on bēş tūmendür. **Erdestān** Behmen (12) anda āteş-ḡāne düzmişdi. **Ba‘reş**²³⁹ bir vilāyetdür ki her ne cānibden gitseler (13) kerveden inmeyince olmaz. Yüz pāre köydür havāsı mu‘tedil ve şuyı yine ol (14) taḡlardan çıkan kārīzler ve çeşmelerden gelür, āşılı ġalle ve penbe ve meyvedür. (15) Halkı Şī‘ī, huḳūḳ-ı dīvānı biñ altundur. **Cerbādikān** iḳlīm-i rābi‘ dendür. Ṭūlī (16) f-kh ve ‘arzı kd. Behmen-i Kiyānī kızı Hümā yapmışđur. Adı Semre idi, zirā Hümā’ya (17) Semre dērlerdi sonra harāb olup tecdīd-i ‘imāret ḳılup adını

[225a]

(1) Gulbādikān koydı. ‘Arablar ta‘rīb edüp Cerbādikān dēdiler. Havāsı (2) mu‘tedil ve şuyı yine aña mensūb bir çaydur ki varup Ḳum’a aḡar. (3) Hāşılı ġalle çok olur. Huḳūḳı dört tūmen ve iki biñ dīnārdur. (4) **Zelincān**²⁴⁰ iḳlīm-i şālīşdendür ṭūlī fhm ve ‘arzı lh-nh hālā harābdur. İğirmi (5) pāre köydür, tevābi‘i **Zerāva**²⁴¹; iḳlīm-i rābi‘ dendür, Rūstem Dāsītān’uñ ḳarındaşı (6) düzmişdür. Huḳūḳ-ı dīvānı sekkiz biñ altundur. **Ferhān**²⁴²; bir vilāyetdür (7) mu‘teber köyler vardur. Sārūḳ köy anuñ dārül-mülkidür. Ṭūlī, Cezāyir-i (8) Hālidāt’dan fdk ve ‘arzı, haṭṭ-ı istivādan ldn. Ṭehmūreş düz- (9) mişđur. Havāsı mu‘tedil şuyı kārīzlerden ḡaşılı ġalle ve penbe

²³⁸ Far. قهرود

²³⁹ Far. نفرش

²⁴⁰ Far. دليجان

²⁴¹ Far. زواره

²⁴² Far. فراهان

(10) ve meyvedür. Halkı Şî'î. Ol vilâyetde bir becîre²⁴³ ya' nî deryâçe (11) vardır. Moğollar Hafân Yâvur²⁴⁴ dërler. Hukûk-ı dîvânî üç tümen (12) ve yeddi biñ altundur. **Kerh-i Kerehrûd**²⁴⁵; iklîm-i râbi' dendür tûlî Cezâyir-i (13) Hâlidât'dan fd-mh ve ' arzî hañt-ı istivâdan ld. Hârûnurreşîd (14) zamânında Ebû Dulef 'İclî düzmişdür. Râsmend Tağı taraf-ı şimâlinde (15) vaqî' dır. Ol tağun dibinde bir büyük çeşme vardır. Çeşme-i (16) Keyhüsrev dërler ve bir büyük Tavîl ve ' Arîz merg-zâr vardır ki aña (17) Merg-zâr-ı Keytû dërler ve ol hudûda bir muhkem kal' a vardır. Kazvîn

[225b]

(1) dërler halkı sünnîdürler hukûk-ı dîvânî bir tümen ve biñ altundur (2) **Nañanz** iklîm-i râbi' dendür bir meyâne şehrdür tevâbi' i otuz pâre köydür (3) hukûk-ı dîvânî on tümendür **Nemyûd**²⁴⁶ iklîm-i râbi' dendür Cemşîd (4) düzmişdür ve kendü için anda bir kaşr-ı 'âlî düzmişdür ki (5) âşârı henüz bâkîdür havâsı mu' tedil maşşulde mânend-i Kerh²⁴⁷ dır. (6) **Herâvdetîn**²⁴⁸ bir vilâyetdür. İğirmi pâre köy tevâbi' idür, hukûk-ı dîvânî (7) üç biñ ikiyüz altundur. **Vaşâk** Nañanz vilâyetinde bir kal' adur (8) ol kal' a hañında demişlerdür **beyt** :

بوقت طلوع (9) چه سرکشی که بهر صبحدم

²⁴⁹در آید از کمتر پای آفتاب بسنگ

Tümen-i Lur-ı Büzürg (10) bir mu' teber vilâyetdür şehrinden tâ Şolistân-ı Fârs ve Kuhsârân²⁵⁰ ın hesâbından (11) dur hukûk-ı dîvânîsi Atâbeg'e gider yüz tümandan

²⁴³Kelime “becîre” yazılmıştır; doğru yazım şekli “buhayre” dir.

²⁴⁴ Far. چغان ناوور

²⁴⁵ Far. کرج و گرمروود

²⁴⁶ Far. نمیسور

²⁴⁷ Far. نطنز

²⁴⁸ Far. مرداویدین

²⁴⁹ Hangi isyankârdır ki güneşin doğuşunda
Kemertt'ten güneşin ayağına çelme atar

²⁵⁰ Far. کردارکان

ziyāde olur dērler **İrec**²⁵¹ (12) iklīm-i rābi‘ dendür bir küçük şehrdür havāsi beddür zirā ki şimālī bestedür ammā (13) şuyı guvārendedür. Zirā dört fersengde qarlu tağlardan gelür ‘**Urve**²⁵² (14) bir küçük şehrdür iki cānibinden şu akar bāğ-istānı çokdur nārınc ve tūrunc (15) ve līmūn bī-hisābdur. **Lurdekān**; bir küçük şehrdür, havāsi ve şuyı beddür hāşılı (16) ekşer üzumdür **Tümen-i Lur-ı Küçük**; mu‘teber şehrdür, hūkūḡ-ı dīvānı Atābeg’e gider. Yüz (17) tūmendür dērler. **Burūcerd**; iklīm-i rābi‘ dendür ve anda iki cāmi‘ vardur bir eski

[226a]

(1) ve biri yengi āb ve havāsi vasaṭdur. Anda za‘ferān çokdur **Zamīre** (2) bir eyü şehir idi. Şimdi harābdur. Hurması çokdur. **Hemedān**; iklīm-i (3) rābi‘ dendür tūlī cezāyirden fh ve ‘arżı haṭṭ-ı istivādan lh-y. (4) Cemşīd düzmişdür bir büyük kal‘ası vardur Dārāb düzmiş. (5) ekşeri harābdur. Evvel bir ‘azīm şehir imiş şöyle ki iki ferseng tūlī (6) var imiş ve altuncılar bāzārı zemīn-i diye de vāḡi‘ imiş harāb olduğda (7) Cemşīd-i Pişdādi tecdīd kılup bārū çekdi. Devr-i bārūsı on iki bin (8) adımdur. Havāsi serd ve şuyı Ervend²⁵³ Tağı’ndan dērler ki bin altı yüz (9) çeşme ol tağdan revānddur ve şehir içinde çeşmeler çokdur. Meyvesi (10) gāyet ucuz olur ve gallesi dahı çokdur lākin etmegi eyü olmaz ve halkı ekşeri (11) Mu‘tezile’dür. Hoca Hāfız Ebū’l-‘Alāvi Hemedānī ve Bābā Tāhir ve Şeyḡ ‘Aynū’l- (12) Kuẓẓāt anda medfūndurlar. Hūkūḡ-ı dīvānı tamğayla muḡarredür. Vilāyeti beş (13) nāhiyyedür evvel nāhiyye-i Füreyyār yetmiş beş pāre köydür. Şehristāne (14) ve Lāhin²⁵⁴ ve Faḡrābād ve Kāsımābād ve Köşkbāğ mu‘āzzam köylerdür ve vilāyet-i (15) Māmeşānrūd²⁵⁵ ki hūld birinden bir nişānedür. Anuḡ tevābi‘ idür toḡuz pāre köydür. (16) Bāğları birbirine peyveste şöyle ki fark olunmaz ḡankı köyündür ? Ve ağaçların (17) çoklığından afitāb yere düşmez şehriḡ körü körindedür ve Ebū Düccāne

²⁵¹ Far. ایدج

²⁵² Far. عروج

²⁵³ Far. الوند

²⁵⁴ Far. لاجین

²⁵⁵ Far. ماوشانرود

[226b]

(1) Һazretleri Māmeşān²⁵⁶ da medfūndur ikinci nāhiyye-i Nardīn²⁵⁷, dūr ki kırk bir (2) pāre köydür. Derūdā ve Qābād²⁵⁸ ve Bīkābād²⁵⁹ ve Kürdābād mu‘azzam köylerdür. (3) Ol nāhiyyede üçüncü nāhiyye-i Şerāhīn kırk pāre köydür. Edhīn²⁶⁰ ve Fārīn²⁶¹ (4) ve Kermecān²⁶² mu‘azzam köylerdür. Dördüncü nāhiyye-i A‘lem’dür. Otuz beş pāre köydür; (5) İšnūr²⁶³ ve Edmān ve İstevvezn ve Nevār ve Qarūt²⁶⁴ anuñ mu‘azzam (6) köyleridür. Beşinci nāhiyye-i Serdrūd ve Berhenrūd igirmi bir pāre köydür (7) Gergüheyri²⁶⁵ ve Serūd²⁶⁶ ol nāhiyyenüñ mu‘azzam köyleridür Һuķūķ-ı dīvānı bu yıllarda (8) on üç tümen ve altı biñ altundur. **Esedabād**; iķlīm-i rābi‘ dendür küçük (9) şehrdür havāsı mu‘tedil ve şuyı Ervend Tağı’ndan gelür Һaşılı ğalle ve penbe (10) ve üzümdür ve Һalkı bed mezheb Һuķūķ-ı dīvānı bir tümen ve beş biñ altundur (11) vilāyeti igirmi beş pāre köydür Māce‘elū ve Milyān²⁶⁷ iki mevzi‘dür ‘alef-zārı ve şikār- (12) ğahı çoķdur **Һarkābīn**²⁶⁸; bir vilāyetdür iķlīm-i rābi‘ den kırk pāre köydür. Havāsı (13) serde māyıl ve şuyı çeşmelerden ki yine ol tağlardan gelür. ğalle (14) ve meyvesi çoķdur Һuķūķ-ı dīvānı iki biñ beş yüz dīnārdur. **Dergüzīn**; (15) evvel bir köymiş. A‘lem nāhiyyesinden ve Һālā bir qaşabadur bağları çoķdur (16) ğalle ve penbe ve meyvesi eyü olur. Һalkı, Sünnī ve Şāfi‘īdürler. Һuķūķ-ı dīvānı (17) iki biñ dīnārdur. **Dūdāvel**²⁶⁹; bir qaşabadur ki Meskān ve Tūy ve Serkān

²⁵⁶ Far. ماوشان

²⁵⁷ Far. ماوين

²⁵⁸ Far. اقاباد

²⁵⁹ Far. تبعاباد

²⁶⁰ Far. ادرهين

²⁶¹ Far. فامره

²⁶² Far. كومجان

²⁶³ Far. اشوند

²⁶⁴ Far. فروكه

²⁶⁵ Far. كركهيرييه

²⁶⁶ Far. بيروز

²⁶⁷ Far. نمسار

²⁶⁸ Far. خرقانين

²⁶⁹ Far. روداور

[227a]

(1) kaşabaları ana tâbi' dūr. Havâsı mu' tedildūr, şuy-ı küh Ervend²⁷⁰ den gelūr ve anda (2) za' ferân çok ekerler bu sebebdē ol yere Za' ferânî dērler. Hukūk-ı (3) dīvânı iki tümen ve üç biñ dīnārdur. **Sāmān** Harkānīn eṭrāfında (4) bir büyük köydūr. Havâsı serde māyil şuyı yine ol tağdan gelüp Müzdekān (5) şuyına peyveste olup Sāve akar. Hāşılı ğalle ve üzüm, halkı bed (6) mezheb. Hukūk-ı dīvânı biñ bēş yüz dīnār. **Nihāvend** iklīm-i rābi' dendūr. (7) Ṭulī fc-yh 'arzı haṭṭ-ı istivādan ld-k. Bir meyāne şehrdūr. Havâsı mu' tedil, (8) şuyı Ervend²⁷¹ Tağı'ndan gelūr. Bāğ-istānı çokdur. Hāşılı ğalle ve üzüm (9) halkı Sünnī mezheb, vilāyeti yüz pāre köydūr. Üç nāhiyyedūr; Melāyir (10) ve İsfīdhān ve Çehrāk²⁷². Hukūk-ı dīvânı üç tümen ve yēddi biñ dīnār- (11) dur ve ol şahrālarda Kürd ulusātı çokdur. On iki biñ koyun muḳarrer- (12) dūr. **Tümen-i Yezd** cümle üç şehrdūr iklīm-i şālīşdendūr. Ṭulī Cezāyir-i Hālidāt'dan fṭ (13) ve 'arzı haṭṭ-ı istivādan lb. Havâsı mu' tedil, şuyı kārīzlerden ve kuyular- (14) dan hāşıl olur. Şehr içinden çok seyl guzzer éder. Ol diyāruñ halkı (15) serādībler ve abdest-hāneler düzmişlerdür 'imārātı hışt hāmdandur. (16) Bir mazbūt ve pāk şehrdūr. Hāşılı ğalle ve penbedūr ammā avlaḳdur olmaz ki (17) şehre kifāyet eyleye ğayrı diyārlardan getürürler ve enārı meşhūrdur

[227b]

(1) halkı Şāfi'ī mezheb ve 'amel-pişeleri ekşer mütekebbir ve ṭama'-kār ve müfsid- (2) dūrler hukūk-ı dīvânı tamğa ile muḳarredūr ve halkı süst ṭab' lıkla meşhūr- (3) durlar. **Meybūd**; bir küçük şehrdūr, āb ve havāda mānend-i Yezd **Nābeyn** bir küçük (4) şehrdūr. Bir ḳal'ası vardır ki dört biñ adımdur, hukūk-ı dīvânı iki tümen (5) ve iki yüz dīnārdur. **Bāb-ı Siyüm Der Zīkr-i Bilād-ı Āzerbāycān** Āzerbāycān'da (6) vāki' olan şehirler cümle toḳuz tūmendūr. Ekşerinūñ havâsı serde

²⁷⁰ Far. الوند

²⁷¹ Far. الوند

²⁷² Far. جهوق

māyil ve hudūd-ı (7) ‘Irāk-ı ‘Acem vilāyetlerine ve Muğān²⁷³ ve Ermen ve Gürcistān ve Kürdistān’a peyveste- (8) dūr. Tūlī Mākūy²⁷⁴’den tā Ḥalhāl’a toḵsan beş ferseng ve ‘arzı tā Ḥarāvān²⁷⁵’dan tā (9) Kohsīnā’ya elli beş ferseng evvel Āderbāycān’uñ darü’l-mülkü Merğa²⁷⁶ idi, ḥālā (10) darü’l-mülk şehr-i Tebrīz’dür ki Āderbāycān’uñ sevād-ı a‘zzamıdır. **Tümen-i Tebrīz;** (11) üç şehrdür. Tebrīz iqlīm-i rābi‘ dendür, tūlī Cezāyir-i Ḥālidāt’dan fb ve ‘arzı (12) ḥaṭṭ-ı istivādan lh. Harūnū’r-Reşīd’uñ menkūḥesi Zübeyde Ḥātūn (13) düzmişdür. Altmış toḵuz yıldan sonra ‘azīm zelzele vāḳi‘ olup şehr-i (14) Tebrīz ḥarāb oldu. Mütevekkil Ḥalīfe tecdīd-i ‘imāret kıldı. Yüzyıldan sonra (15) yine ‘azīm zelzele olup bi’l-küllīye ḥarāb oldu. Dêrler ki ol zamanda Ebū Tāhir (16) Müneccim Tebrīz’de idi ve ḥükm eyledi ki falān gece zelzele olur. Şehr-i Tebrīz ḥarāb (17) olur. ḥākim-i şehr ḥükm êdüp ol gece ḥalkı şehrden iḥrāc kıldı āḥir ol ḥükm

[228a]

(1) rāst olup ol dēdügi gece ‘azīm zelzele olup kırk biñ âdem helāk (2) oldu ve şehr cümle ḥarāb oldu. Ol diyāra ḥalīfe cānibinden Muḥammed ibn Revādī²⁷⁷ (3) ḥākim idi. Bünyād-ı ‘imāret kılup ol müneccim yine mübālağa kılup dēmiş ki min - (4) ba‘d Tebrīz zelzeleden ḥarāb olmaz meger seylden ḥavf vardır ve şimdiye degin (5) ol müneccimin ḳavli rāst olmışdur ve Tebrīz’uñ devr-i bārūsı altı biñ adımdur (6) ve on dervāzesi vardır ve çünki Moğol zamānında dārü’l-mülk olup ḥalāyık (7) çok oldu. Şehirden ḥāric ‘imāretler êtdiler ta bir mertebe ki her ḳapuda evvelki (8) şehirden ziyāde şinlik oldu. Ġāzān Ḥān ḳaşd êtmışdi ki Tebrīz’e bir bārū (9) çeke ki bārū nā-tamām ḳaldı ol bārūnuñ devri igirmi beş biñ arşundur (12) ve şehir altında ol yerde ki Şām dêrler. Bārūy-ı Ġāzānī’dan ḥāric Ġāzān Ḥān (13) anı bir şehirçe êdüp anda kendü ḥāb-gāhı içün bir ‘ālī ‘imāret düzmiş- (14) dūr. Şöyle ki tamām-ı Ġrān’da

²⁷³ Far. موغان

²⁷⁴ Far. باکویه

²⁷⁵ Far. باجروان

²⁷⁶ Far. مراغه

²⁷⁷ Far. وهسودان بن محمد بن روادى الأزدي

bi-mişldür ve şehriñ üstinde Vezîr Sâ'îd Veliyân (15) küh dedükleri mevzi' de dâhil-i Bârûy-ı Ġâzânî bir şehirçe etmişdür. Adını Rub'-ı (16) Reşîdî kırmışdur ve dahı 'imâreti 'Âlî'ye düzmüşdür ve oğlu Muhammed Reşîdî (17) ol 'imâretde çok ziyâde kılmışdur ve *Fütûhâf* da mezkûrdur ki 'imâret-i 'Alişâh'ın

[228b]

(1) toksan kezdür ve saķf-ı 'imâret-i Ġâzân yüz on kezdür ve Vezîr Hoca Tâcû'd-Dîn (2) 'Alişâh Tebrîz'de Nârmeyân Maħallesinün ħâricinde bir câmi' düzmüşdür ki (3) şahnı iki yüz elli kez ya'nî arşundur ve bir şoffası vardır ki eyvân-ı Kesrî'den (4) büyükdür ammâ çünkü 'imâreti 'acele üzre olmayla Tebrîz ħarâb olmuşdur ve ol (5) câmi' de envâ'-ı tekellüfât der-kâr kılmışlar ve cümle taş mermeri bî-kıyâsdur ve ħâlâ (6) Tebrîz'de ve bu iki şehircede ol kadar 'imâret-i 'âliye vardır ki tamâm Ġrân'da yokdur (7) ve şehir-i Tebrîz bāğ-istânı çok ve şuyı Mirân-rûd derler. Sehend Tağı'ndan gelür (8) ve toktuz yüz kârîz ol bāğlarda şarf olunur. Henüz kâfî degüldür ve Tebrîz'ün (9) havâsı serde mâyl ve şuyı guvârende ammâ çay şuyı kârîzlerden eyüdü ve (10) Tebrîz'de otuz arşun kızsalar şuya erişür ve Şam'da on (11) arşun ve Rub'-ı Reşîdide yemiş arşundan ziyâde olur. ħaşılı ħalle ve sâyir (12) ħubûbât eyü olur ve meyvesi ħâyet eyü olur ve ucuzdur tuħm-ı ħalef ve Peyħamberî (13) emrûd ve sîb-i Meylânî ve zerdalu ve tuħm-ı Ahmed ve Razıķî üzüm ve Melikî ve Taberzed (14) ve kıavun ħâyet a'la olur. Halkı sefid çeħre ve ħub şûret ve mütekebbir ve ekşeri (15) Sünni, Şâfi'î ve sâyir dînler dahı çokdur ve 'avretler be-ħâyet şîrîn sözlü (16) ve şâhib-i cemâldurlar ve faķîrleri kesbden ħâlî olmazlar ve ehl-i Tebrîz dostlıħa (17) vefâ etmezler beyt :

هرگز نشود بطبع تبریزی دوست

مغزند همه جهان

[229a]

تبریزی پوست (1)

آنرا که بدوستی نیابی صادق

²⁷⁸ گر نیز غریبست که تبریزی خوست

(2) Mevlānā Hamā-yi²⁷⁹ Tebrizī bunun cevābında demişdür beyt :

(3) تبریز نه کور هر که ز آنجا نیگوست

مغزند میندار تو ایشانرا پوست

با طبع مخالفان موافق نشوند

²⁸⁰ نشود فرشته با دیوان دوست (3) هر کز

ve bu kitābuñ muşannifi bu iki rubā‘i yi demişdür (5) Rubā‘i

تبریز بهشتست وگروهش بصفا

(6) چو آینه اند پاک از زنگ جفا

گفتی که بدوستی نه صادق باشند

²⁸¹ از آینه جز عکس نکردد پیدا

²⁷⁸ Tebrizli, mizacı açısından asla kimseye dost olmaz
Bütün dünya çekirdeğin özüdür Tebrizli ise onun kabuğu
Sadık dost olmayanı görürsen
Bil ki ya Tebrizlidir ya da Tebrizlilik huyu vardır
²⁷⁹ Far. هماد الدین
²⁸⁰ Tebriz ve Tebriz içinde olan her şey iyidir ve güzeldir
Tebrizliler çekirdektir, sen onları kabuk sanma
Düşmanlarıyla hiç dost olmazlar
Tıpkı meleğin şeytanlarla dost olamayacağı gibi

Rubā'ī (7)

تبریز بهشتست وگروهش چون حور

حوری بود از لطف زبد فعلی دور

ناکوس و ناجنس نمی آمیزند (8) با

زیرا نشود جمع بهم دین و فجور²⁸²

nice yerde meḳābir-i müteferriḳdür. Surḥāb'da ve Çerendāb'da ve Kicīl'de ve (10) Şam'da ve Veliyān-ı kūh'da ve Siyāvend²⁸³, de bu mevzi'lerde mezārāt-ı müteberrike (11) çokdur Faḳīh 'Alī ve İmām Ca'de ve İbrāhīm Kirmān²⁸⁴ ve Bābā Ferrāḥ²⁸⁵ ve Bābā (12) Hasan ve Hoca Şāyinüddīn ve Kālīn²⁸⁶ ve Mālīnī²⁸⁷ Tebrīzī ve Ḥasan-ı Bulḡārī (13) ve Şeyḥ Nūreddīn Bīmāristānī ve Serḥāb kabristanında Enverī ve (14) Hāḳānī ve Zāhīr Fāryābī ve Şemseddīn Seycānī²⁸⁸ ve Felekī Şīrvānī ve Kecācān²⁸⁹ (15) köyinde mezār Hoca Muḥammed Leḥcecānī²⁹⁰ ve Şādābād köyinde mezār-ı Pīr Şīrvānī ve (16) şahābelerden Sehend Taḡı'nda mezār-ı İsfefsālār Üsāme bin Şerīk ve Serāvrūd (17) kenārında mezār-ı Ebū'l-Miḥcen-i Kürd ve Serdrūd köyinde mezār-ı Ḳays ve Bāvīlrūd'da

²⁸¹ Tebriz cennettir ve insanları sefa dolu
Cefa pasından arınmış aynalar gibidirler
Tebrizliler dostlukta sadık değildir dedin ya
Aynada suretten başkası görülemez.

²⁸² Tebriz cennettir ve insanları hūri tabiatlı
Hūri lutfuyla kötü işlerden uzakta olandır
Kötü tabiatlı kimselerle kaynaşmazlar
Zira din ile fücür bir arada olmaz

²⁸³ Far. سیاران

²⁸⁴ Far. کواهان

²⁸⁵ Far. فرج

²⁸⁶ Far. کمالینی

²⁸⁷ Far. بالینی

²⁸⁸ Far. سجاسی

²⁸⁹ Far. کجوجان

²⁹⁰ Far. کجوجانی

[229b]

(1) mezar-ı ‘İcl Birâder, Emîrû’l-Mü’minîn Cehre²⁹¹ ve Surhâb’da mezâr-ı Ümeyye bin ‘Amr ve ol (2) şehirde mezârât-ı Ekâbir çokdur. Dîvân-ı Tebrîz tamğayla muḳarredür cümle yedi (3) nâhiyyedür. Evvel nâhiyye-i Mihrân-rūd taraf-ı şarkda şehir dervâzesinden (4) ta beş fersengdür. Kendrūd ve İsfenc ve Sa‘ dâbâd²⁹² ol nâhiyyenün mu‘azzam (5) köyleridür. İkinci nâhiyye-i Serdrūd ve şahrâ taraf-ı cenûbda şehrin bir fersenginde (6) bu nâhiyyede bağlar birbirine peyveste ve hûb meyveler Serdest ve Düş (7) Havlâmduzuk²⁹³ ve Kecâbâd ve Lakezrah²⁹⁴ bu nâhiyyenün mu‘azzam köyleridür ve (8) Üçüncü nâhiyye-i Bebâvîlrūd meşhûrdur. ğarbıla cenûb ortasındadır (9) katı zîbâ nâhiyyedür. Cümle igirmi dört pâre köydür. Husrevşâh ve Bâvîl (10) ve İskevîdâr ve Meylân mu‘azzam köyleridür. Dördüncü nâhiyye-i Revnâk²⁹⁵ şehrin (11) ğarbinda hâşılı ğâyet eyü olur ğalleden ve üzümnden ve sâyir meyvelerden (12) Tebrîz’ün medârı ekşer ol nâhiyyenün mahşuliyладur. Otuz pâre köydür. (13) Vây‘ân ve Şebüster ve Kûzekenân ve Şûfiyân mu‘azzam köylerdür ki (14) herbiri bir şehir gibidür. Beşinci bağ-istânı nâhiyye-i Rûdkât Sürhâb Tağı’nun ardında (15) taraf-ı şimâlde ğallesi çok olur ve on batmân buğday ol yerde on (16) beş batmân etmek hâşıl olur cümle kırk pâre köydür. Sihvâdivend (17) ve Sâr ve Ālıncaḳ mu‘azzam köyleridür. Altıncı nâhiyye-i Hâhemrūd²⁹⁶. Yeddinci

[230a]

(1) nâhiyye-i Bedostân. Bu nâhiyyelerin hûḳûḳ-ı dîvânı yüz biḳ dînârdur ol (2) mevza‘lar ki bu nâhiyyelerde Ġâzân Hân vakf etmişdür. Hûḳûḳ-ı dîvânı yüz yétmiş (3) beş tûmendür ve Tebrîz’den Āderbâycân’ın sâyir şehirlerine mesâfet bu üslûb (4) üzeredür; Īcân ferseng 8, Erdebîl 3, Uşneviye 3, Peyker Hoy 35, (5)

²⁹¹ Far. حمزه

²⁹² Far. سعيد آباد

²⁹³ Far. جولاندرق

²⁹⁴ Far. لاکدرج

²⁹⁵ Far. ارونق

²⁹⁶ Far. خانم رود

Meyhârķân²⁹⁷ 9, Berâh 2, Merâġa 15, Ūrûmiye 24, Aher 14, Salmâs 18, (6) Serâv 2, Merend 10, Naĥçıvân 24. **Ūcân**; iķlîm-i râbi‘dendür. Kādîm defterlerde (7) Mihrân-rûd nâhiyyesinden ‘add olunur. Ammâ Ġaltûr Ūcân’ı evvelâ Giyû düzdî. (8) Şonra ĥarâb olup Ġâzân Ĥân tecdîd kıldı ve taş ve kerbicden bârû çekdi (9) ve dârü’l-mülk êtdi. Devr-i bârûsı üç biñ adımdur. Havâsı serd ve şuyı Sehend (10) Taġı’ndan gelür. Ĥâşılı ġalle ve penbe ve meyvedür. Ĥalkı sefid çehre ve Şâfi‘î (11) mezheb ĥuķûķ-ı dîvânı tamġayla muķarredür. On biñ dînârdur ve ĥâşılı (12) vaķf-ı Ġâzânî’dür. **Tusûc**; bir ķaşabadur. Tebrîz’ün iki ķonakında bâġıstânı çokdur. (13) Ve eyü meyveleri bî-hisâbdur. Havâsı Tebrîz’den ıssıdur ve Ĥunec²⁹⁸ deryâçesi (14) aña yakındır. Şuyı yine ol taġlardan gelür ve ĥalkı ba‘zı Türk ve ba‘zı Tâcîk- (15) dür. Ĥuķûķ-ı dîvânı beş biñ dînâr. Ebû Sa‘îd vaķfına müte‘allıķdür. **Tümen-i** (16) **Erdebîl**; iki şehrdür. Erdebîl ve Ĥalhâl. Erdebîl iķlîm-i râbi‘dendür. Tûlî (17) Cezâyir-i Ĥâlidât’dan fb-l ve ‘arzı ĥaķķ-ı istivâdan lh. Siyâveş oġlı Keyĥûsrev

[230b]

(1) düzmişdür. Seylân Taġı’nun dibinde. Havâsı ġâyet serddür. Ġalleden ġayrı (2) ĥâşılı olmaz. Şuyı Seylân Taġı’ndan gelür. ķatı guvârende şudur. Bu sebebden (3) ol diyârın ĥalkı ziyâde ekûldur. Ekşeri Şâfi‘î mezheb ve Şeyĥ Şafiyüddin’ün (4) mürîdidürler ve Seylân²⁹⁹ Taġı’nun başında bir muĥkem ķal‘a vardur. Behmen (5) ve Rûtîn dërler. *Şahnâme*’de mezkûrdur ki Ferîbrez ile Keyĥûsrev pâdişâh- (6) lıķda nizâ‘ éderlerdi. Āĥir ol ķal‘anın fethine şulĥ olundı. Ferîbrez anın (7) fethinden ‘âciz olup Keyĥûsrev feth kılup pâdişâhlık Keyĥûsrev’de ķarâr (8) êtdi. Ĥâlâ ol ķal‘a ĥarâbdur. Ĥuķûķ-ı dîvânı Erdebîl seksen biñ dînâr- (9) dur. **Ĥalhâl**; bir meyâne şehrdi ve ĥâlâ bir köydür. Dört nâhiyye tevâbi‘idür. (10) Esde ve Hasde³⁰⁰ ve Sehrûd³⁰¹ ve Zerencelâbâd³⁰² ve zamân-ı evvelde ol diyârın (11)

²⁹⁷ Far. دهخوارقان

²⁹⁸ Far. چيج

²⁹⁹ Far. سيلان

³⁰⁰ Far. خاندبيل

hâkimi Feyrûzabâd adlu bir şehrde olurdu ve ol hâkime Akâcermân³⁰³ dërlerdi. (12) Şonra ki Feyrûzabâd harâb oldu. Halhâl hâkim Neşîn oldu ve hâlâ Halhâl (13) dahı harâbedür. Ol vilâyetde Koy³⁰⁴ Dere hudûdında bir dere vardur. Ol derede (14) bir çeşme var ki yaz günü buz bağlar ve Kamâ'a³⁰⁵ tarafında bir çeşme var ki içinde (15) yumurta bişer ve Halhâl'un bir fersenginde bir tağ vardur. İki yüz arşun(16) yüksekdür. Ol tağın başında bir tağ dahı vardur. On beş arşun ve (17) ol tağdan şu tamlar ol kadar ki iki degirmen şuyı olur. Halhâl'un

[231a]

(1) ekini cümle ol şu üzerinedür ve ol etrâfda bir 'alef-zâr vardur. (2) Ol 'alef-zârda yoğurt öyle olur ki peynir gibi bıçağla keserler. Hukûk-ı (3) dîvânı üç bin dînârdur. **Dârmîn**³⁰⁶; bir vilâyetdür. Yüz pâre köydür ve Hâkimür³⁰⁷ (4) mu'azzam köydür. Ol vilâyetde hukûk-ı dîvânı bin altun. **Şâhrûd**; bir (5) vilâyetdür. Têvâliş'e muttaşıldur. Otuz pâre köydür. Humuş³⁰⁸ ve Şâl ve Kelûz³⁰⁹ (6) ve Derûkeylevân mu'azzam köylerdür. Havâsı mu' tedildür. Halkı dërler Şâfi'î mezhebdür ammâ bir mezheb- (7) leri yokdur. Bed tayıfedür. Hukûk-ı dîvânı on bin dînârdur. **Tümen-i Meşkin**; (8) yeddi şehrdür. Meşkin ve Hisâr³¹⁰ ve Abâd³¹¹ ve Arcâk ve Aher ve Nekle³¹² (9) ve Kelîbür. **Meşkin**; iklim-i râbi' dendür. Tûlî fb-,k 'arzı lr-m. Evvel Varâmîn (10) dërlerdi. Çünkü Meşkin Gürcî hâkimi oldu. Meşkin dëdiler. Havâsı 'ufûnetden (11) hâlî degüldür. Seylân³¹³ Tâğı şimâline mâni'dür ve şuyı

³⁰¹ Far. سنجید

³⁰² Far. انجیلاد

³⁰³ Far. اقاجریان

³⁰⁴ Far. کیوی

³⁰⁵ Far. قماة

³⁰⁶ Far. دارمرزین

³⁰⁷ Far. جامکو

³⁰⁸ Far. خمس

³⁰⁹ Far. کلور

³¹⁰ Far. خیاد

³¹¹ Far. انار

³¹² Far. تکفله

³¹³ Far. سیلان

Seylân³¹⁴dan gelür. (12) Ğalle ve meyvesi çok olur. Halkı Şâfi'î mezheb ve ba'zı Hanefî vardır. Hukûk-ı (13) dîvânı beş bin iki yüz dînârdur. **Bād**³¹⁵ ve **Arcāk**; iki kaşabadur, küh-ı Seylân³¹⁶nuñ (14) kıblesinde Ābād kaşabasın Feyrüzî'n Yezdigerd bin Behram Gūr düzmişdür. (15) İkinünñ dahı havâsı mu'tedildür. Şuları Seylân Tağı'ndan gelür. Bağ-istânları (16) firāvândur. Hukûk-ı dîvânı yeddi bin dînâr. **Eher**; küçük şehrdür. Havâsı serd (17) ve şuyı aña mensüb çaydan İşkenber Tağı'ndan gelür. Hâşılı ğalle meyve

[231b]

(1) az olur. Halkı Şâfi'î mezheb. Hukûk-ı dîvânı tamğayıla muşarredür. **Nekle**³¹⁷; bir kaşaba -(2) dur. Hâlâ harâbadur. Hâşılı ğalledür. **Hanāv**³¹⁸; bir kaşabadur küh-ı Seylân³¹⁹uñ kıble- (3) sinde havâsı germdür. Şuyı ol tağdan cārîdür. Bağ-istânı az. Hâşılı ğalle- (4) dür. Ekşer halkı cizme ve kebe düzerler. Hukûk-ı dîvânı iki bin dînârdur. **Derâverd**; (5) zamân-ı sâbıkda bir kaşaba idi. Hâlâ vilâyetdür. Moğollar'uñ kışlağıdur. **Kāl'a**³²⁰-ı (6) **Kehrân**; bir muhkem kal'a idi. Hâlâ harâbdur. **Kelîber**; bir kaşabadur mişe içinde (7) ve Kūhistân'da vâki' olmuşdur. Bir eyü kâl'ası vardır. Kal'anuñ ayağından bir (8) çay revândur. Havâsı mu'tedil ve hâşılı ğalle ve meyve. Halkı ba'zı Türk ve ba'zı (9) Tâliš'dür. Şâfi'î mezhebdürler. Hukûk-ı dîvânı üç bin dînâr. **Keylân Makîlân**³²⁰; (10) bir vilâyetdür. Elli Pare köy tevâbi'idür ve halkı Dehrî'dür. Hâşılı ğalle ve penbe. **Merda**- (11) **neķim**³²¹ bir vilâyetdür. Otuz päre köy tevâbi'idür. Kevânî ve Kelâle mu'azzam köylerdür. (12) Hâşılı ğalle ve meyve. Hukûk-ı dîvânı sekiz bin yeddi yüz dînârdur. **Nūder**³²² bir harâbe (13) kal'adur. Bir

³¹⁴ Far. سبلان

³¹⁵ Far. انار

³¹⁶ Far. سبلان

³¹⁷ Far. تكفله

³¹⁸ Far. خياو

³¹⁹ Far. سبلان

³²⁰ Far. گيلان فصلون

³²¹ Far. مردان قم

³²² Far. نودز

Ṭağun başında Rūdhāne çayı andan cārīdūr. İğirmi mevāzi‘ tevāibi‘i (14) vardır. Hevl ve Bevl ve Hinduvān mu‘azzam köylerdür ve Hevl hākim Neşiz’dür. (15) Halkı Ehl-i Sünnetdür. Havāsı germdür. Hāşılı ğalle ve penbe ve birinc ve bāğ-istānı çokdur. (16) Hukūk-ı dīvānı on beş biñ dīnār. **Yāfet**; bir vilāyetdür. Otuz pāre köy tevābi‘i. (17) Bir mişe ortasında vāki‘dür. Havāsı germe māyil. Hāşılı ğalle meyvesi az

[232a]

(1) olur. Hukūk-ı dīvānı dört biñ dīnārdur. **Tümen-i Hoy**; (2) dört şehrdür. Hoy ve Salmās ve Ūrūmiye ve Uşneviye. **Hoy**; (3) iklīm-i rābi‘dendür. Ṭulı cezāyirden ‘Aynt- m ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan lr- m. Bir (4) meyāne şehrdür. Devri altı biñ beş yüz adımdur. Havāsı ısıya māyil. Şuyı (5) Salmās tağlarından gelür. Aras’a tökülür. Bāğ-istānı çokdur. Üzümi (6) ve emrūdı ğāyet eyü olur. Halkı sefid çehre. Hıṭayī nejad hūb şüret. (7) Bu sebebden Hoy’a Türkistān-ı Īrān dērler. Hukūk-ı dīvānı elli üç biñ (8) dīnār. **Salmās**; iklīm-i rābi‘dendür. Ṭulı cezāyirden ‘aynt- m ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan (9) lr-m. ‘Azīm şehrdür. Bārūsı harāb olmuşdı. Hocā ‘Alīşāh Vezīr tecdīd (10) kıldı. Devri sekiz biñ adımdur. Havāsı serde māyil. Sūyı tağlardan gelür. (11) Hunec³²³ deryāçesine tökülür. Bāğ-istānı çok ve üzümi ve meyvesi eyü olur. (12) Hāşılı ğalle ve sāyir hūbūbāt anda çok olur. Halkı pāk Sünnīdür ve dā’imā (13) Kürdler ile ceng ederler. Hukūk-ı dīvānı otuz toktuz biñ dīnārdur. **Ūrmiye**; (14) iklīm-i rābi‘dendür. Ṭulı cezāyirden ‘aynt- mh ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan lv. Bir ‘azīm (15) şehrdür. Devri on biñ adımdur. Hunec³²⁴ deryāçesinün kenārında vāki‘dür. Havāsı (16) germdür. ‘Ufūnete māyil ve şuyı ol tağlardan çıkar. Çeşmelerden ve bāğ-istānı (17) firāvāndur. Halkı ekşeri Sünnī’dür. Meyvelerden helūķī üzüm ve peygamberī emrūd

³²³ Far. چيج

³²⁴ Far. چيج

[232b]

(1) ve zerdālu ġāyet hūb olur. Bu sebebdan ol yêrūn üzümüne tebreze dërler ve eger (2) bir şāhib hūsn veya bir zībā libās görseler dërler ki helūkī üzüm aña şıkmışlardır. (3) cümle yüz igirmi pāre köydür hūkūk-ı dīvānı yêtmiş biñ dīnārdur. **Uşneviye**; (4) bir şehr-i vasaṭdur Kohistān ortasında vāki‘ Ūrūmiyye’nün bir merhale- (5) sinde. Havāsı Ūrūmiyye’den hoş-terdür ve şuyı ol tağlardan gelür. Halkı (6) ekşer Sünnīdür. Hāşılı ġalle ve sāyir hūbūbāt ve meyvedür. İgirmi pāre köydür. Hūkūk-ı (7) dīvānı on toköz dīnārdur. **Serāv**; şehr-i vasaṭdur. İklim-i rābi‘ dendür. (8) kūh-ı Seylān³²⁵’uñ şarkında, havāsı serd, şuyı ol şehre mensub çaydan gelür. (9) Hāşılı ġalle ve sāyir hūbūbāt az olur. Halkı sefid çehre, Sünnī mezheb- (10) dürler. Ziyāde ekūldurlar. Vilāyeti yüz pāre köydür. Dört nāhiyyedür. Erend³²⁶ (11) ve Rağūş³²⁷ ve Sağre³²⁸ ve Ziyā‘ iş ve hāşılı ġalle. Hūkūk-ı dīvānı vilāyet (12) seksen bir biñ dīnārdur. **Meyānic** ve **Kermūd**³²⁹; Meyānic bir şehr imiş. Hālā bir köydür ve niçe (13) mevza‘lar tevābi‘ idür. Havāsı germ ve sinegi çok olur ve Kermūd bir vilāyet- (14) dür. Yüz pāre köy tevābi‘ idür. Havāsı hoşdur. Hāşılı ġalle ve üzüm ve sāyir (15) hūbūbāt ve şuyı tağlardan cārīdür. Halkı sefid çehre ve Türk’dürler. Hūkūk-ı (16) dīvānı igirmi sekkiz biñ dīnār. **Tümen-i Merāğa**; dört şehrdür. Merāğa (17) ve Tesvi³³⁰ ve Dihhārķān³³¹ ve Feylān³³². **Merāğa**; iklim-i rābi‘ dendür. Tūlī Cezāyir-i

[233a]

(1) Hālidāt’dan fb-‘ ayn ve ‘arzi haṭṭ-ı istivādan l-r-k bir ‘azīm şehrdür. Evvel Āderbāycān’uñ (2) dārū’l-mülkü idi. Havāsı mu‘tedil, ‘ufūnete māyildür. Zirā ki

³²⁵ Far. سبلان

³²⁶ Far. روند

³²⁷ Far. براغوش

³²⁸ Far. سقهر

³²⁹ Far. گرمروود

³³⁰ Far. بسوی

³³¹ Far. دهخوارقان

³³² Far. نیلان

Sehend ٲāg'ı ſimāline (3) māni' dūr. Bāg-istānı çok ve ſuyı ſāfī çayından kūr-ı Sehend'den gelüp (4) deryāçeye tōkölür. Hāſılı ğalle ve penbe ve üzüm ve sāyir meyve. Vilāyeti yēddi nāhiyye- (5) dūr. Halkı sefid ehredür ve Türkveſ'dür. Ekseri Hānefidür. Hukūk-ı dīvānı yētmıſ biņ (6) dīnār iltizāmdur ve Merāga'nun zāhirinde Hocā Naſiredīn ٲūsī, Hülāgu Hān'un (7) emriyle bir raſad bağlamıſdur. Hālā harābdur. **Tasūy;** bir küçük ſehrdür. ſuyı ol (8) tağlardan cārīdür. Hāſılı ğalle ve meyvesi az olur. Hukūk-ı dīvānı igirmi (9) beſ biņ dīnārdur. **Dehhāremān;** bir küçük ſehrdür. Havāſı mu' tedil, ſuyı Sehend (10) ٲāgı'ndan cārīdür. Hāſılı ğalle ve penbe ve meyvesi bī-kıyāsdur. Halkı ſāfi' ī mezhebdür. (11) Vilāyeti igirmi pāre köydür. Hukūk-ı dīvānı igirmi üç biņ dīnārdur. **Feylān;** bir küçük (12) ſehrdür. Firāvān bāg-istānı vardır. Ğalle ve penbe ve meyve çok olur ve ſuyı ağtū (13) ayındandır. Halkı Türk ve Hānefi mezheb. Hukūk-ı dīvānı on biņ dīnārdur. **Tūmen-i (14) Merend;** iklīm-i rābi' dendür. Bir niçe vilāyet tevābi' i vardır. ٲūlī Cezāyir-i Hālīdāt'dan (15) fa-mh, 'arzı haṭṭ-ı istivādan lz-n. Bir büyük ſehr idi. Devr-i bārūsı sekiz biņ (16) adımdur ve hālā harābadur, niſfi bākīdür. Havāſı mu' tedil, ſuyı Zelūber ayından (17) gelür. Hāſılı ğalle ve penbe ve meyvedür. Zerdālū ve ſeftālū ve eyvā ğāyet eyü olur.

[233b]

(1) Vilāyeti altmıſ pāre köydür ve Merend ſaĥrāsında cānib-i kıblede kırmız kırdı peydā (2) olur. Yaz güninde bir hafta vardır ki  utarlar. Eger ol haftada  utmasalar kırmızı (3) hep zāyi' eyler. Hukūk-ı dīvānı igirmi dōrt biņ dīnārdur. **Zermār**³³³; Tebrīz'ün (4) ſimālinde bir vilāyetdūr. Elli pāre köy olur. Dūzāl ve Kūrdeſt ve Kūlān³³⁴ (5) ve Herāz³³⁵ ve Harvāniķ mu' azzam köyleridür. Havāſı mu' tedildür ve ſuyı yine ol (6) tağlardan gelüp Aras'a aķar. Hāſılı ğalle ve penbe ve üzüm ve me[y]ve envā'yla (7) ve cümle diyārlardan evvel meyve anda ēriſür.

³³³ Far. دزمار

³³⁴ Far. قولان

³³⁵ Far. هراز

Tebriz'e nev-bār andan gelür. Hukûk-ı (8) dīvānı dört tümen ve sekkiz yüz altundur. **Zenkenān**³³⁶; bir niçe pāre köydür. (9) Hālā Merdānķīm vilāyetine dāhıldür. Bekr bin 'Abdullāh Hāzret-i Resūl'un apucısı (10) ol hudūdda Aras şuyının zerinde Hudāferīn yaptı. Sene-i (11) Hicret'un on beşinde. **Zenūr**³³⁷; bir aşabadur. Bāğ-istānı çokdur. Hāşılı ğalle (12) ve züm ve meyvedür. Aĝ alma ki ıblī dەرler. Anda ğāyet nāzik olur. Hukûk (13) dīvānı ç bi dīnārdur. **Kerker**; bir aşabadur. Hāşılı ğalle ve penbe ve meyve. (14) Ziyāeddīn³³⁸ Nahçivānī ol diyārda Aras şuyının zerinde bir köpri yaptı. (15) **Tümen-i Nahçivān**; iqlīm-i rābi' dendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt'dan lhm 'arzı hatt-ı (16) istivādan fa-y. Anı Behrām Çüpīn düzmişdür. Aa naş-ı cihān dەرler. (17) Ekşer 'imārātı ācir ya' nī kerpiçdür. Hāşılı ğalle ve penbe ve züm ammā sāyir meyve

[234a]

(1) az olur. Halkı sūfīd³³⁹ ehre Şāfi'ī mezheb. Vilāyeti çokdur. Bir nice muhkem al'a tevābi'i (2) vardur. al'a-ı Alınca ve al'a-ı Sūmārī³⁴⁰. Bunlardan ğayrı nice al'a (3) daı vardur. Hukûk-ı dīvānı yüz on sekkiz bi dīnār. **Ahtān**³⁴¹; kārĥāne (4) dەرler. Zirā ki mis ma' deni andadur. **Ürdubād**³⁴²; bir aşabadur. Bāğ-istānı çokdur. (5) Halkı Şāfi'ī mezheb. Hāşılı ğalle ve meyve. Şuyı apān taĝlarından gelür. **Azād**; (6) bir küçük şehrdür. Hāşılı ğalle ve penbe ve züm ve anu şarābı meşhūrdur. Şuyı (7) apān³⁴³ taĝlarından gelüp Aras'a tōkölür. Halkı sefīd ehre. Hukûk-ı dīvānı on (8) sekkiz bi dīnār. **Mākūyeh**; bir al'edür. Bir taşu arasında ol al'a ayaĝında (9) bir köy vardur. Şöyle tā öyle vatine dek ol taşu

³³⁶ Far. زنگيان

³³⁷ Far. زنوز

³³⁸ Far. ضياء الملك

³³⁹ Kelimenin aslı "sefid" dir. Yer ismi olan" sūfīd" ile aynı imla özellikleriyle yazılmış olmasından dolayı yazım yanlışlığı olmuştur.

³⁴⁰ Far. سرمارى

³⁴¹ Far. اجنان

³⁴² Far. اردوباد

³⁴³ Far. قبان

gölgesi ol köy üze- (10) rinden hālī olmaz. Mehrāsiyā³⁴⁴ ki gāvurların büyük keşīdūr. Ol köyde sākindūr. (11) **Bāb-ı Çehārüm Tümen-i Arrān**; İne Mūgān ve Arrānın beyānındadır. **Arrān**’ın (12) havāsı germ-sīrdūr. ‘Ufūnete māyil. Hūdūd-ı Ermen vilāyetinden ve Şīrvān ve Āder- (13) bāycān³⁴⁵ tā deryā-yı Hāzar³⁴⁶’a peyvestedūr. Hukūk-ı dīvānı Atabegān zamānında (14) üç yüz tümāndan ziyāde idi ve hālā otuz tümen ve üç bin dīnārdur. (15) **Mūgān**; seng ber sengden tā kenār-ı Aras’a vilāyet-i Mūgān’dur ve bu mesāfede (16) ne kadar ki Seylān Tağı görünmez mevzi’ler ki vardır. Anda zehr otı vardır. (17) Çehār-pālara ziyāndur. Hemān ki Seylān³⁴⁷ Tağı görünür dahı ol ot kalmaz.

[234b]

(1) **Bāhrevān**³⁴⁸; iklīm-i rābi’ dendūr. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan fc- lı ve ‘arzı hatt-ı istivādan (2) lı. Evvelde Mūgān’ın şehristānı idi ve hālā harābedūr. Bir köy miqdārı ancak (3) ma’mūrdur. *Mesālikü’l-Memālik*’de mezkūrdur ki Kūrān-ı ‘Azīm’de kışsa-yı Mūsā’da ki (4) buyurmuşdur قَوْلُهُ تَعَالَى وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّى أَبْلُغَ³⁴⁹ buyurduğu baħr, baħr-ı Ceylān’dur. (6) Ve ol köy Bāhrevān köyidūr ve ol şaħra Şīrvān³⁵⁰’dur ve Hāzret-i Hızır ol oğlanı (7) Ceylān’da katl etti ve *Şuverü’l-Ekālīm*’de mezkūrdur ki bu kışşalar Hāzret-i Mūsā’ya (8) Antākiyye’de vāki’ olmuşdur ve tefsīrlerde bu kışşalar³⁵¹ *Mecma’u’l-Baħreyn*’de olmuş- (9) dur. Bu āħir ki rivāyet asaħdur. Bāhrevān³⁵²’ın havāsı germe

³⁴⁴ Far. مرجانیتا

³⁴⁵ Far. آذربایجان

³⁴⁶ Far. خزر

³⁴⁷ Far. سیلان

³⁴⁸ Far. باجروان

³⁴⁹ Bir vakit Musa genç adamına demişti ki: “Durup dinlenmeyeceğim; tâ iki denizin birleştiği yere kadar varacağım yahut senelerce yürüyeceğim.” “Doğrusu pek kötü bir şey yaptın.” dedi. (Kehf Suresi 60. Ayet ve 74. Ayet)

³⁵⁰ Far. شیروان

³⁵¹ Kelime “kışşalar” yazılmıştır; doğru yazım şekli “kışşalar”dır.

³⁵² Far. باجروان

māyil ve şuyı tağlar (10) cārī ġalleden ġayrı maḥşūl olmaz. **Berrend**³⁵³; iqlīm-i rābi‘dendür. Tūlı cezāyirden (11) mḥ - lṭ ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan lr-mṭ. Bir vasaṭ şehrdür. Ḥarābe olduğdan sonra (12) Mu‘taşım Ḥalīfe’nün ħulı tecdīd kıldı ve ḥālā yine ḥarābdur. Bir köy kadarınca (13) ma‘mūrdur. Havāsı germe māyil, şuyı çeşmelerden, ḥāşılı ġalledür. **Pelsuvār**³⁵⁴; (14) iqlīm-i ḥāmisdendür. Āl-i Pūye³⁵⁵ beglerinden Pelsuvār³⁵⁶ adlu bir beg düzmişdür. Ḥālā (15) ḥarābedür. Bir köy kadar ma‘mūrdur. Şuyı Bāḥrevān³⁵⁷ çayındandır. Ḥāşılı ġalle. (16) **Maḥmūdabād**; deryā kenārında Kāvbarī Şāhrāsında Ġāzān Ḥān düzmişdür. (17) İqlīm-i ḥāmisdendür. **Hemşerḥūr**³⁵⁸; iqlīm-i ḥāmisdendür. Ceylān Deryāsı sāhilinde.

[235a]

(1) Evvel Eberşehr dērlerdi. Gūderz oğlu Ferhād’uḡ maḡāmıdı ki Buḡtu’n-Naşr’dur (2) dērlerdi ve Firdevsī *Şehnāme*’de Ferhād’uḡ ve ol maḡāmuḡ zıkrin etmişdür. (3) **beyt** :

گر این ابرشهر فرهاد کرد

بجنگ از جهان روشنای ببرد³⁵⁹

Arān; Arās (4) kenārından tā Ger Beyne’n-Nehreyn’e varınca anuḡ vilāyetidür. **Beyleġān**³⁶⁰; iqlīm-i (5) ḥāmisdendür. Tūlı Cezāyir-i Ḥalidāt’dan fc-l ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan lṭ- n (6) Ḳubād oğlu Fīrūz Sāsānī düzmişdür ve ḥālā ḥarābedür. Havāsı germ, ḥāşılı (7) ġalle ve penbe ve sāyir ḥubūbāt. **Berda’**; iqlīm-i ḥāmisdendür. Tūlı cezāyirden (8) flḥ ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan m- l. İskender-i Rūmī

³⁵³ Far. برزند

³⁵⁴ Far. پيلسوار

³⁵⁵ Far. آل بويه

³⁵⁶ Far. پيلسوار

³⁵⁷ Far. باجروان

³⁵⁸ Far. همشهره

³⁵⁹ Ebrşehre Ferhat gelince

Dünya ile savaşa ışık tutardı

³⁶⁰ Far. بيلقان

düzmişdür. Kūbād oğlu (9) Fīrūz tecdīd-i ‘imāret kıldı. Bir büyük şehir idi ve ‘imāret-i ‘āliye çokdur. (10) Ve meyvesi çok. Fındık ve şahpalūt katı a‘lā olur. Suyı Tereter dēdükleri (11) çaydan. **Gence**; iqlīm-i hāmisdendür. Tūlī cezāyirden fī ve ‘arzı hātṭ-ı (12) istivādan m-l bir hoş şehrdür ve maḥşuldār imiş ve bu ma‘niden dēmişler; (13) beyt :

چند شهر اندر ایران مرتفع تر از همه

هوا (14) بهتر و سازنده تر از خوبی و آب و

گنجه پر گنج و اران و صفاهان و عراق

³⁶¹ روم باشد آقسرا (15) در خراسان مرو و طوس در

Herek³⁶²; Berda‘nuṣ yaylağıdır. Bir ‘azīm ve hūb mevzi‘dür. (16) ‘alef-zār ve şikār-gāhları firāvāndur. **Bāb-ı Pencüm Şīrvān**³⁶³ **Vilāyetlerūn Bildürür.** (17) **Şīrvān**³⁶⁴; deryā kenārından tā Temūr Kapu’ya varıncadır ḥuḳūḳ-ı dīvānı

[235b]

(1) hālā on bir tümen ve üç bin altundur. **Şemāhī**; iqlīm-i hāmisdendür. Tūlī (2) cezāyirden fd-l ve ‘arzı hātṭ-ı istivādan lt-n. Havāsı germe māyildür ve (3) Nūşīrevān-ı ‘Adil düzmişdür. Sāyir mevza‘lardan yēgdür. *Mesālikü’l-Memālik*’de (4) dēr ki Saḥra-yı Mūsā ve Çeşme-i Heyvān ol yēddedür. **Kıbleh**; iqlīm-i (5) hāmisdendür. Derbend’e yağındur. Fīrūz Sāsānī oğlu Kūbād düzmişdür. (6) Hāşılı ibrişim ve ğalledür. **Şābvān**³⁶⁵; Nūşīrevān düzmişdür. Havāsı germe (7) māyil ve suyu

³⁶¹ İran’ın bir kaç şehri bütün hepsinden aladır

Havası ve suyu en uygun ve en iyi olandır

Gence hazinelerle doludur ve Erran, Isfahan ve Irak

Horasan’da Merv ve Tus, Rum’da ise Aksaray

³⁶² Far. هيرک

³⁶³ Far. شروان

³⁶⁴ Far. شروان

³⁶⁵ Far. شابران

nā-hoşdur. Hâşılı ğalle ve penbe. **Fîrûzabâd**; *Mecma‘u'l-Bilâd* de (8) mezkûrdur ki bir kaşabadur ki Derbend'e karîb, havâsı hoş ve ğâyet hûb (9) mevza'dur. **Geştâsfî**; Luhrâseb oğlu Keştâsef düzmişdür. Aras'dan (10) ve Gür'den bir büyük ârk ihrâc edüp üzerinde çok köyler düzmişdür. (11) Hâşılı ğalle ve penbe ve birinc, halkı sefid çehre ve Şâfi'î mezheb ve dilleri (12) Pehlevî'dür. Ceylân'a peyvestedür. Hukûk-ı dîvânı yüz on beş bin ve beş yüz (13) dînârdur. **Bâb-ı Şeşüm Gürcüstânı Beyân Êder.** Cümle beş mevza'dur. Hudûd-ı (14) Arân'a ve Ermen'e ve Rûm'a peyvestedür. Havâsı serd ve hukûk-ı dîvânı şimdi (15) yüz igirmi tümen ve igirmi bin ~~tümen~~ dînârdur ve Gürcüstân'ın dârü'l-mülkü (16) Tiflîs'dür. **Âlân**; iklim-i hâmisdendür. Tûlî Cezâyir-i Hâlidâtdân fî (17) ve 'arzı hatt-ı istivâdan md. Kûbâd oğlu Fîrûz düzmişdür. Havâsı ğâyet

[236a]

(1) hûbdur. Şuyı Elberz Tağı'ndan gelür hâşılı ğalle ve meyve. **Ânî**; iklim-i hâmisdendür. (2) Tûlî Cezâyir-i Hâlidât'dan 'ayn-ı ve 'arzı hatt-ı istivâdan ma. Havâsı serd, hâşılı ğalle (3) ve meyvesi az olur. **Tiflîs**; iklim-i hâmisdendür. Tûlî cezâyirden fc ve 'arzı hatt-ı (4) istivâdan mc. Bir derede vâkı'dür ki her tarafında bir tağ vardır ve Kûr şuyı (5) ortasından revândur ve 'imâretler cümle bir cânibinde vâkı' ve ıssı şu anda çokdur. (6) Hâşılı ğalle ve azacuk meyve dahı olur. **Hanân**; bir büyük deppe başında bir muhkem (7) kal'adur. **Karş**; Tiflîs'ün dört fersenginde bir şehrdür. Havâsı hoş, hâşılı (8) ğalle. **Bâb-ı Heftüm Mülk-i Rûmî Beyân Êder ve** mülk-i Rûm altmış şehrdür. (9) Cümle serdüsîrdür ve 'ulemâ'-yı mâ tekdaddüm Muksidetü'l-Bilâd dërler ve hadîş-i Nebevî dahı (10) bu sözün şahididür ki الروم ما دخل المعصوم³⁶⁶ ya' nî Rûm'a ma'sûm (11) dâhil olmamışdur. Nakldur ki çünkü Rûmîler Beytü'l-Muqaddes'i harâb kılup berde (12) iletdiler. Lâcerem Haq te'âlâ ğâzeb edüp anlardan esîr ve berde iletmege (13) hükm eyledi. Ol zamândan berü hiç gün olmaz ki Rûmîlerden esîr ve berde iletürler. (14) Ve bu kitâbuñ mü'ellifi dër ki bizim bed-

³⁶⁶ Rumlar masum değiller. (Hadis-i şerif)

fi‘ilimizdendür ki Īrân’dan berde Rûm’a iletürler. (15) Hudûd-ı me[m]leket-i Rûm; Ermen ve Gürcüstân ve Mısır ve Şâm tâ baħr-ı Rûm’a muttaşıldur. (16) Huķûķ-ı dīvânı üç yüz otuz tümen ve Selcûķîler zamânında biñ beş yüz (17) tümenden ziyâde oldu idi. **Sîvâs**; iķlîm-i ħâmisdendür. Tûlî cezâyirden

[236b]

(1) ‘Ayn-l ve ‘arzı ħaţţ-ı istivâdan lţ-l. Barûsı ħarâb olmışdı. Sultân ‘Alâddîn (2) Selcûķî bārûsını taşdan ‘imâret kıldı. Havâsı serd ħâşılı ğalle ve penbe ve meyve (3) ve şof-ı Sîvâsî meşhûrdur. **E[b]lisâr**³⁶⁷; bir vasaţ şehrdür. İķlîm-i ħâmisdendür. **Anķara**; (4) iķlîm-i râbi‘dendür. Tûlî Cezâyir-i Ĥâlidât’dan şĥ ve ‘arzı ħaţţ-ı istivâdan ha. Havâsı (5) serde mâyil, ħâşılı ğalle ve penbe ve meyve. **Erzincân**; iķlîm-i râbi‘dendür. Tûlî Cezâyir-i (6) Ĥâlidât’dan ‘ayn-d ve ‘arzı Ĥaţţ-ı istivâdan lţ. Sultân ‘Alâddîn Selcûķî (7) düzmişdür ve bārûsı yonma taşdan. Havâsı ‘azîm ħûbdur ve Fırât şuyı (8) zâhirinden geçer. Ĥâşılı ğalle ve penbe ve meyvesi çokdur. Huķûķ-ı dīvânı otuz üç (9) tümen ve iki biñ beş yüz dînâr. **Erzen-i Rûm**³⁶⁸; ya‘nî arz-ı Rûm. İķlîm-i ħâmisdendür. (10) Tûlî cezâyirden ‘ayn-r ve ‘arzı ħaţţ-ı istivâdan lţ -m. Andan bir kilîsâ vardur ki ol (11) diyârda andan ‘âlî ‘imâret yokdur ve anda bir ‘âlî künbed ki elli arşun ênî ve uzunı (12) Ĥazret-i Resûl toĝduĝı gece ol künbed tâķı şikest oldu ve ol kilîsânıñ (13) beraberinde bir mescid Ka‘be şeklinde, Nemûdâr-ı Ka‘be dërler. Huķûķ-ı dīvânı iki yüz (14) igirmi biñ dînâr. **Arâķ**; bir vasaţ şehrdür. Şuyı Fırât’dan havâsı serd, huķûķ-ı (15) dīvânı on biñ yüz dînâr. **Efek**³⁶⁹; bir küçük şehrdür. Huķûķ-ı dīvânı beş biñ (16) dînâr. **Āķsarâ**; iķlîm-i râbi‘dendür. Tûlî Cezâyir-i Ĥâlidât’dan şĥ ve ‘arzı ħaţţ-ı (17) istivâdan lĥ. Kızıl Arselân-ı³⁷⁰ Selcûķî düzmişdür. Bir ‘azîm hoş mevza‘dur.

³⁶⁷ Far. ابلستان

³⁶⁸ Far. ارزن الروم

³⁶⁹ Far. ارمناک

³⁷⁰ Far. عز الدين قلج ارسلان بن مسعود

[237a]

(1) Hâşılı ğalle ve üzüm ve meyvesi firāvāndur. Hukūk-ı dīvānı elli bir bin dīnār. **Akşehir**; (2) Erzincān'ın yēddi fersenginde ve Konya'nın üç merhalesinde vāki³⁷¹ bir şehrdür. (3) Hukūk-ı dīvānı yüz otuz beş bin dīnār. **Amāsiye**; bir 'azīm şehir idi. Sultān (4) 'Aladdīn Keykubād Seldūki³⁷² tecdid-i 'imāret kıldı. Hâşılı envā³⁷³ dur ve havāsi ğāyet (5) hoşdur. **Antākiye**; bir vasaṭ şehrdür. İklim-i rābi³⁷⁴ den. Havāsi ğāyet hoşdur. (6) **Āvnik**; bir tağun başında bir kal³⁷⁵ adur ve şehir-i Ashūr³⁷¹ ol kal³⁷⁵ anın altında- (7) dur. Hacı Ta³⁷² 'ami³⁷² oğlu Şeyh Hasan düzmişdür ve Emīr Hasan Çobānī (8) ol şehri harāb eyledi. 'Arzırūm³⁷³ un sekkiz fersengindedür. **Bāyburt**³⁷⁴; bir büyük (9) şehir idi ve hālā bir küçük şehrdür. Hukūk-ı dīvānı elli bir bin üç yüz dīnār. (10) **Divriki**³⁷⁵; bir vasaṭ şehrdür. Hukūk-ı dīvānı igirmi bir bin dīnār. **Develü**; bir vasaṭ (11) şehrdür. Hukūk-ı dīvānı otuz bin dīnār. **Deyrcān**³⁷⁶; bir vasaṭ şehrdür. Hukūk-ı (12) kırk bin dīnār. **Hamirpīt**³⁷⁷; bir büyük şehrdür. İklim-i rābi³⁷⁸ dendür. Havāsi ğāyet (13) hūbdur. Hukūk-ı dīvānı iki yüz on beş bin dībār. **Şebrer**³⁷⁸; deryā kenārında (14) bir küçük şehrdür. Bender keştīdür. **Simyāt**³⁷⁹; iklim-i hāmisdendür. Tūlī cezāyirden 'ayn[b] -lh (15) ve 'arzı haṭt-ı istivādan m. Bir büyük şehrdür. Şafvān ibn Mu'atṭal mezārı (16) andadur. Ol hudūda bir ağac vardır. Meyvesi bādāma beñzer. lākin kabuğıyla (17) yemek olur. Baldan şirīndür ve kimse bilmez ki ol ne meyvedür ? 'Amūdiye³⁸⁰;

³⁷¹ Far. آبشخور

³⁷² Far. طغای سوبتای

³⁷³ Far. ارزن الروم

³⁷⁴ Far. بابر

³⁷⁵ Far. دوبرگی

³⁷⁶ Far. درجان

³⁷⁷ Far. خرتیر

³⁷⁸ Far. شهره

³⁷⁹ Far. شمشاط

³⁸⁰ Far. عموریه

[237b]

(1) İklīm-i hāmisdendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt'dan sd, 'arzı hatt-ı istivādan mḥ. (2) Telaffuzda Engūriye dērler. Kayşer-i Rūm düzmişdür ve ol yêrde ḥazîne ihrāc (3) édüp cümle ol şehrüñ 'imāretine şarf kıldı. Huḳûḳ-ı dīvānı yêtmiş iki biñ yèddi (4) yüz dīnārdur. **Ḳālīgālā**³⁸¹; iklīm-i hāmisdendür. Tūlī cezāyirden 'Aynḥ- kh ve 'arzı hatt-ı (5) istivādan lḥ. Büyük şehrdür. Zeylūḳālī aña mensūbdur. Naḳildür ki Rabī' a-³ (6) Naşşārī'nün ol yêrde bir evi varıdı ki her yıl se'āsir gècesi ki anların (7) şavminün āhir düşenbesidür. Bir mevzi' açılurđ. Bir beyāz toprak çıkardı ki (8) cümle zehirlere tiryāk olurđ lākin ziyāde yémek olmazdı ve illā insānı (9) helāk éderdi. **Ḳarāḥiṣār**; bir niçe ḳal' adur. Cümle bu adıyla; **Ḳarāḥiṣār-ı Kemerḳūh**; (10) Kayşeriye'nün üç konağındadır. Huḳûḳ-ı dīvānı igirmi bēş biñ dīnār. **Ḳarāḥiṣār-ı** (11) **Behrānşāh**³⁸²; Konya ḥudūdında vāḳi'. Huḳûḳ-ı dīvānı on bēş biñ dīnār. **Ḳarāḥiṣār-ı** (12) **Livās**³⁸³; Nigde³⁸⁴ ḥudūdında vāḳi'. Huḳûḳ-ı dīvānı dört biñ altı yüz dīnār. **Ḳarāḥiṣār-ı** (13) **Lī' avīz**³⁸⁵; Erzincān ḥudūdında. **Kaştamūniye**; vasaṭ şehrdür. Huḳûḳ-ı dīvānı on bēş (14) dīnār. **Ḳūybān**³⁸⁶; küçük şehrdür. Huḳûḳ-ı dīvānı on dört biñ dīnārdur. **Konya**; (15) iklīm-i hāmisdendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt'dan sh ve 'arzı istivādn lḥ. (16) Büyük şehrdür. Kılıc Arslān anda bir ḳal' a düzdi ve ol ḳal' ada kendi içün (17) bir eyvān düzmişdi. sonra Konya ḥarāb olup Sultān 'Alāddīn tecdīd kılup

[238a]

(1) bārū çekdi ve bir ḥendeḳ ḳazdı. İgirmi arşun derinlikde ve bārūnuñ 'ulvı otuz (2) arşun, devri on biñ adımdur. Ol şehrüñ on iki dervāzesi vardır. Her (3)

³⁸¹ Far. قاليقلا

³⁸² Far. بهرام شاه

³⁸³ Far. بواسی

³⁸⁴ Far. نكیده

³⁸⁵ Far. ليمونيه

³⁸⁶ Far. قومناات

dervāze üstinde bir köşk. Havāsı mu‘tedil ve şuyı yine ol tağlardan gelür. (4) Ol şuyun üstinde dervāzeden hāric bir künbed vardır ki üç yüz lüle (5) şu ol künbedden revāndur. Hāşılı ğalle ve penbe ve sāyir hubūb bāğ-istānı çok. (6) İki tarafında biri şahrā tarafında ve biri tağ tarafında lākin taraf-ı şahrāda olan (7) hāla hārābdur ve çünkü ol şehir Qarāmān’da vāqı‘dır. Lācerem hemīşe anlardan (8) zahmet erişür. **Kayşeriyye**; iklīm-i hāmisdendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan st (9) ve ‘arzı hatt-ı istivādan lt-l. Ercāst³⁸⁷ Tağı’nun zeylinde vāqı‘ bir büyük (10) şehrdür. Sultān ‘Aladdīn ana bārū çekdi. Hukūk-ı dīvānı yüz dört biñ (11) dīnār. Nağldur ki Belīnās Hekīm Kayşer-i Rūm için anda bir hammām yapmışdı. (12) Bir çerāğıla germ olurdu. Muḥammed bin Ḥazret-i ‘Alī maḳāmı andadur. Hālā (13) ziyāret-gāhdur. **Kābe**³⁸⁸; bir vasaṭ şehrdür. Havāsı serd, hukūk-ı dīvānı igirmi iki biñ (14) dīnārdur. **Kemāh**; bir ḳal‘ adur. Dibinde bir küçük şehir var. Havāsı serde māyil, (15) bir niçe köy tevābi‘i var. Hukūk-ı dīvānı dört yüz otuz dīnār. **Kūl**³⁸⁹; şehir-i (16) vasaṭdur. İklīm-i rābi‘dendür. Meyvesi firāvāndur. **K[ī]r u Le[kī]h**³⁹⁰; evvelde şehir idi, (17) birbirine muttaşıl. Şimdi hārābdur. Azacuk şinligi ḳalmış ammā meyvesi bī-hisābdur.

[238b]

(1) **Lüvlüv**³⁹¹; bir küçük şehrdür. ‘alef-zārı ve şikārı çok olur. **Melātya**³⁹²; iklīm-i rābi‘dendür. (2) Tūlī cezāyirden ‘Ayn a ve ‘arzı hatt-ı istivādan lt. Bir ‘azīm şehrdür ve ol hudūdda (3) bir ḥaşīn ḳal‘a vardır ki Ḳalerdiye³⁹³ dērler. Baṭlamyūs Hekīm ol mevza‘a mensūbdur. Havāsı (4) ğāyet hoşdur ve āb u ve revānları çokdur ve ‘alef-zārları bī-ḥad ve kenār-ı Fırāt’da vāqı‘. (5) Hāşılı ğalle ve penbe ve meyvesi bī-nihāyetdür. Seyyid Vahāb Ġāzi’nün mevlūdı anda- (6) dur. Hālā ziyāret-gāhdur.

³⁸⁷ Far. ارجاسب

³⁸⁸ Far. كاب

³⁸⁹ Far. كوك

³⁹⁰ Far. كير و بقیح

³⁹¹ Far. لؤلؤة

³⁹² Far. ملطیه

³⁹³ Far. قلودیه

Huḫūk-ı dīvānı yüz yetmişdīnār. **Niksār**; bir vasaṭ (7) şehrdür. Bāğ-istānı çokdur. Huḫūk-ı dīvānı yüz seksen biḡ dīnār **Velāyāt-ı** (8) **Ḳarāmān**; tağ-istān ve miṣe içinde birḳaç ḳal‘adur. Hudūd-ı Ermeniye-i Şağra (9) ve Şam’a ve Baḡr-ı Rūm’a muttaşıldur. Ol yerlerüḡ ḡalkı ekṣer rāh-zen ve ḡırsız olur ve ehl-i (10) Rum ile hemiṣe ceng éderler. Evāilleri Selāciḳa neslindendürler. **Yelḳūn Bāzār**³⁹⁴; (11) bir ḳaşabadur. Ḳonya’yla Aḳşehir mābeyninde anda bir ıssı şū vardır ki mānendi yoḳdur. (12) Üzerinde bir ‘ālī ‘imāret düzmişler. **Demīdū**³⁹⁵; bir şehir-i vasaṭdur. Huḫūk-ı dīvānı on (13) dört biḡ altı yüz dīnār. **Ḳırşehir**³⁹⁶; bir büyük şehrdür. ‘İmārātı çok, havāsı ḡāyet (14) ḡūb, huḫūk-ı dīvānı altı biḡ beş yüz dīnār. **Kedūk**; bir küçük şehrdür. Havāsı (15) serde māyil, huḫūk-ı dīvānı yēddi biḡ dīnār. **Yeren**³⁹⁷ **Bāzār**; ḳaşabadur. Bir ḡoş (16) meza‘dur. Huḫūk-ı dīvānı biḡ altı yüz dīnār. **Egrībedūl**³⁹⁸; bir ḳaşabadur. Huḫūkı (17) dört biḡ dīnār. **Ṭavur Ağac**; şehir-i vasaṭdur. Huḫūk-ı dīvānı on toḳuz biḡ

[239a]

(1) beş yüz dīnār. **Ḳūş Ḥişār**; bir vasaṭ şehrdür. Huḫūk-ı dīvānı igirmi yēddi biḡ dīnārdur. (2) **Felūbiye**³⁹⁹; Ḳoştantīniye deryāsınun kenārında bir şehrdür. **Sū Ḥişār**; şehir-i vasaṭ- (3) dur. Huḫūk-ı dīvānı igirmi beş biḡ dīnār. **Mel‘ūniye**⁴⁰⁰; *Mecma‘u’l-Buldān*⁴⁰¹’da mezkūrdur ki (4) Ḳonya ḡudūdındadır ki Küre-i Fenādik⁴⁰²’den Ḥışn-ı Fūḡ ve Vāṭeṭī‘arş⁴⁰³ ol (5) mevza‘dadur Vallāhu A‘lem. **Bāb-ı Heştüm Vilāyet-i Ermeniye’yi Beyān Éder.** (6) Ermeniye-i Aşḡer dāḡil-i Īrān degül.

³⁹⁴ Far. یلقان بازار

³⁹⁵ Far. زمندو

³⁹⁶ Far. قیر شهر

³⁹⁷ Far. زیارت

³⁹⁸ Far. اکری دور

³⁹⁹ Far. فلونییه

⁴⁰⁰ Far. ملفونییه

⁴⁰¹ Far. معجم البلدان

⁴⁰² Far. قبادق

⁴⁰³ Far. افطنغوس

Ammā Ermeniyetü'l-Ekber Īrān'ın şarkında vāki' - (7) dūr. Rūm vilāyātı şimālinda ve Şām cenūbında ve Deryā-yı Rūm ġarbında (8) ve Bilā[d-ı] Sīs ve Trabzon ve Kıbrıs ol yērūn mu'azzam şehrleridūr. Ol yērden her (9) sene üç tümen ber-sebāl ħarāç Īrān'a vērürler ve Ermeniyetü'l-Ekber'ün dārü'l-mülki (10) Ahlāt'dur ve ħudūdı tā Ermeniyetü'l-Aşġer'e ve Rūm'a ve Diyār-ı Bekir ve Kürdistān (11) ve Azerbāyēcān ve Arān'a muttaşıldur. Ĥuķūķ-ı dīvānı otuz toķuz tümendūr. **Ahlāt**; (12) iķlīm-i rābi' dendūr. Tūl Cezāyir-i Ĥālidāt'dan 'Aynh -n ve 'arzı ħatt-ı istivādan lı - k. (13) Havāsı mu'tedil, bāġ-istānı firāvān, ħuķūķ-ı dīvānı elli bir biņ bēş yüz dīnār. **Anbūt**⁴⁰⁴; (14) bir ķaşabadur. Muĥtaşar ħuķūķ-ı dīvānı biņ dīnār. **Erciş**; bir şehrdūr. Tūl Cezāyir-i (15) Ĥālidāt'dan 'Aynr ve 'arzı ħatt-ı istivādan lh- l. Havāsı mu'tedil, bāġ-istānı (16) ĥūb. Ĥoca 'Alīşāh Vezīr-i Tebrīz, ekābir ķal'a yapup bārū çekdi. Ĥāşılı ġalle, (17) ħuķūķ-ı dīvānı yétmiş dōrt biņ dīnār. **Ermūk**⁴⁰⁵; bir ķal'adur. Ahlāt deryāsınun

[239b]

(1) kenārında bir ĥoşca yērdūr. Ĥuķūķ-ı dīvānı biņ sekkiz yüz dīnār. **Bīrkermī**⁴⁰⁶; (2) bir küçük şehrdūr. Zamān-ı sābıķda bir büyük şehr idi. Bir deppenūn başında vāki' dūr. (3) bir büyük çayı vardur ki Ālātāġ'dan cārīdūr. Bāġ-istānı çok ve envā' meyve (4) olur ve şehrūn bir tarāfında bir muĥkem ķal'a vardur. Ĥuķūķ-ı dīvānı igirmi bēş biņ (5) dīnār. **Ālātāġ**; bir 'alef-zārdur ve āb ve revānı çok ve şikārı bī-ĥisāb Argūn (6) Ĥān anda bir sarāy düzmişdi ekşer yaz ġünü anda olurdı. Ĥuķūķ-ı dīvānı (7) altı biņ bēş yüz dīnār. **Sāz**⁴⁰⁷; bir ķaşabadur. Bāġ-istānı ve envā' meyvesi çok (8) ħuķūķ-ı dīvānı on bēş biņ dīnār. **Ĥoşāb**; bir ķaşabadur. Ĥuķūķ-ı dīvānı (9) biņ dīnār. **Ĥarbīrt ve Nermāmān**⁴⁰⁸; bir küçük şehrdūr. Bāġ-istānı ve meyvesi bī-

⁴⁰⁴ Far. ابوت

⁴⁰⁵ Far. ارسوك

⁴⁰⁶ Far. برکری

⁴⁰⁷ Far. بيان

⁴⁰⁸ Far. نوقات

şümār (10) ve havāsı ġāyet hūb, hūḫūḫ-ı dīvānı on altı biḡ dīnārdur. **Sekbānād**⁴⁰⁹; evvel (11) büyük şehir idi. Hālā bir köy kadarı ma‘ mūrdur. Hūḫūḫ-ı dīvānı toḡuz yüz dīnār. (12) **Selem**⁴¹⁰; bir ḡaşabadur. Hūḫūḫ-ı dīvānı yēddi biḡ iki yüz dīnār. ‘Ayn; bir vasat (13) şehrdür. Hūḫūḫ-ı dīvānı on beş bin üçyüz dinar Kebūd bir küçük şehrdür. (14) Hūḫūḫ-ı dīvānı dört biḡ üç yüz dīnār. **Melāzcird**; iḡlīm-i rābi‘ dendür. Tūlı (15) Cezāyir-i Hālidāt’dan ‘aynh ve ‘arzı ḡaṭṭ-ı istivādan lh -mh. Hālā bir ḡal‘ ası (16) vardur ‘azīm, muḡkem. Hāşılı ḡalle, hūḫūḫ-ı dīvānı on dört biḡ dīnārdur. (17) **Vān**; bir ḡal‘ adur ve hālā taraf-ı ḡiblesinde bir ‘azīm şehri vardur. Ahlāt

[240a]

(1) deryāsınūḡ kenārında bāḡ-istānı bī-şümārdur. Hūḫūḫ-ı dīvānı elli biḡ dört yüz (2) dīnār. [**Vestān**; bir büyük şehir idi ve hālā bir köy miḡdārı ma‘ mūrdur. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt’dan ‘aynh-la ve ‘arzı lv-la. Havāsı ġāyet hūb ve şuyı yine ol ṭaḡlardan cārīdür. Ahlāt Deryāsı kenārında bāḡ-istānı vāfir. Hūḫūḫ-ı dīvānı elli dört yüz dīnār.]⁴¹¹ **Velāşcird**⁴¹²; bir ḡal‘ adur ki yayında⁴¹³ bir ḡaşaba vardur. Hāşılı ḡalle ve penbe. (3) Hūḫūḫ-ı dīvānı igirmi biḡ dīnār. **Bāb-ı Nehūm Diyār-ı Bekr’i Beyān Êder [Rabī‘a]**⁴¹⁴. (4) *Şuverü’l-Eḡālīm*’de bu eyāletlere Cezāre dērler. Cümle toḡuz pāre şehrdür. Havāsı (5) germ-sīr, ḡudūd-ı vilāyeti Rūm’a ve Ermen’e ve Şām’a ve Kürdistān’a ve ‘Irāḡ-ı ‘Arab’a (6) peyvestedür. Hūḫūḫ-ı dīvānı toḡsan iki tūmendür. dārū’l-mülki Mūşul’dur. (7) **Mūşul**; iḡlīm-i rābi‘ dendür. Tūlı cezāyirden ‘ayn-r ve ‘arzı ḡaṭṭ-ı istivādan lv-l. (8) Dicle kenārında vāḡi‘dür. Devr-i barūsı sekkiz biḡ adımdur. Bir ‘ālī cāmī‘i vardur. (9) Miḡrābı terāşīde ṭaşdan ki mişli yoḡdur.

⁴⁰⁹ Far. هنگامباد

⁴¹⁰ Far. شلم

⁴¹¹ Köşeli parantez içindeki kısım yazmanın haşiyeye kısmında yer almaktadır. Haşiyenin son cümleleri metnin içinde de yer almaktadır. Bu yüzden bir kısmı mükerrerdır. Eserin Farsça orijinalinde Vān ve Vestān şehirleri birlikte aynı başlıkta ele alınmıştır.

⁴¹² Far. ولاسجرد

⁴¹³ Kelime “yayında” yazılmıştır; doğru yazım şekli “yanında”dır.

⁴¹⁴ Satır arasında yazılmıştır.

Bedrüddîn Lüvlüv⁴¹⁵ düzmişdür ve hālā (10) ekşeri harābdur. Hāşılı ğalle, huḳūḳ-ı dīvānı üç yüz igirmi sekkiz biḡ dīnār. (11) **Erbīl**; iḳlīm-i rābi‘ dendür. Tūlī cezāyirden ‘aynr-k ve ‘arzı ḡaṭṭ-ı istivādan lv. (12) Bir büyük şehrdür. Muḡkem ḡal‘ası var. Hāşılı ğalle ve penbe, huḳūḳ-ı dīvānı iki yüz (13) yetmiş **beş** biḡ dīnār. **Erzen**; diyār-ı rābi‘ a’dandur. Huḳūḳ-ı dīvānı igirmi (14) iki biḡ dīnār. **A‘ad**⁴¹⁶; vilāyet-i Rābi‘ a’dandur. Tūlī cezāyirden ‘aynḡ-rm ve ‘arzı ḡaṭṭ-ı (15) istivādan lh. Fırāt kenārında bir vasat şehrdür. Huḳūḳ-ı dīvānı otuz biḡ (16) dīnār. **Baṭarlūh**⁴¹⁷; bir vasat şehrdür. Hāşılı ğalle ve penbe ve meyve. Huḳūḳ-ı dīvānı on bēş biḡ dīnār. (17) **Buruṭlī**⁴¹⁸; bir ḡaşabadur. ‘Azīm, ḡūb mevza‘dur. Hāşılı ğalle ve penbe ve meyve.

[240b]

(1) Huḳūḳ-ı dīvānı on üç biḡ dīnār. **Hād**⁴¹⁹; bir küçük şehrdür. Bağlarda ve ṭağlarda (2) zirā‘ at ederler. **Bevāriḡ**⁴²⁰; bir küçük şehir. Huḳūḳ-ı dīvānı on dört biḡ dīnār. (3) **Cezīre**; iḳlīm-i rābi‘ dendür. Erdeşīr Bābekān ve ba‘zılar dēr ki ‘Ömer ibn ‘Abdul‘azīz (4) düzmişdür. Büyük şehrdür. Üzümi çokdur. Dicle suyu dört tarafından cārīdür. (5) Huḳūḳ-ı dīvānı yüz yetmiş biḡ iki yüz dīnārdur. **Hārārān**; iḳlīm-i rābi‘ dendür. Tūlī (6) Cezāyir-i ḡālīdāt’dan ‘aynn ve ‘arzı ḡaṭṭ-ı istivādan ld. Erfahşed ibn Sām (7) ibn Nūḡ düzmişdür. Bir muḡkem ḡal‘ası vardır. Devri biḡ üç yüz elli zirā‘ - (8) dur. Ya‘nī arşundur ve ‘ulvı elli arşundur. ḡal‘a-ı Necm dērler. Hārārān köylerinden (9) ḡalamān⁴²¹ dedükleri köyde ḡazret-i İbrāḡīm ḡalīl mevlūd olmışdur. Ammā asaḡ oldur ki (10) Bābil vilāyetinde olmışdur. Anda pinhān ḡılmışlar ve Hārārān’da Şā’ibīler çokdur. (11) **Hālī** ve **Sevāl**; bir vasat şehrdür. İḳlīm-i

⁴¹⁵ Far. لولو

⁴¹⁶ Far. آمد

⁴¹⁷ Far. باظر نوح

⁴¹⁸ Far. بارطلی

⁴¹⁹ Far. جار

⁴²⁰ Far. بوازیج

⁴²¹ Far. تلان

rābi‘ den, hūkūḳ-ı dīvānı ıgırmı bēş biñ (12) dīnār. **Hıñn-ı Keyf**⁴²²; büyük şehrdür ve hālā ba‘ zı yerleri harābdur. Hūkūḳ-ı dīvānı (13) seksen iki biñ bēş yüz dīnār. **Hābūr**; iḳlīm-i rābi‘ dendür. Fīrūz Sāsānī (14) oğlu Ḳubād düzmişdür. **Rasū’l-‘ayn**; diyār-ı rābi‘ adan’dur. Tūlı cezāyirden (15) ‘ayn-d ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan lv-n. Devr-i bārūsı elli biñ adımdur. Havāsı ḡāyet (16) hūb. Hāşılı ḡalle ve penbe ve meyve. **Raḳqa**; iḳlīm-i rābi‘ dendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt’dan (17) ‘ayn-h ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan lv. Hālā harābdur. Ḳādir Ḥalīfe zamānında

[241a]

(1) Ca‘fer Nāhi⁴²³ ol diyārda ḥākim idi. Fırāt kenārında şehir-i Raḳqa karşıusunda (2) bir ḳal‘a düzmişdür. Devri biñ adımdur. Yüz yıldan sonra nevesi Sābıḳ (3) ibn Ca‘fer ol ḳal‘ada ḳuṭṭā‘-ı tarīḳ olup ol yolları tamām bend kıldı. Sultān (4) Melikşāh Selçūḳī ol ḳal‘ayı ḥiṣār édüp zecr ile fetḥ kılup ol (5) mel‘ūnı tevābıyla ḳatlı eyledi. Naḳıldür ki ol Raḳqa Ḳal‘ası Ḥazret-i ‘Alı ile (6) Mu‘aviye ceng eylediği Şaffīn dedükleri mevzi‘ün beraberindedür ve ol (7) mevzi‘ada şehīd olan mü‘minlerün mezārları andadur. Dérler ki uzaḳdan (8) eşḡāş-ı şühedā zāhir ve āşkāra görünür. Ammā yakın varduḳda nā-būd ve nā-peyda (9) olur. **Ruhā**; bir ‘azīm şehrdür. İḳlīm-i rābi‘ den. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt’dan [...] (10) ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan [...] Devri bēş bin yēddi yüz adımdur ve anda bir (11) ‘azīm, ‘ālī kūnbez var ki şaḥnı yüz arşundan ziyāde andan ‘azīm ve eyü ‘imāret (12) cihānda yokdur ve hālā ol kūnbed kilīsādur ve Rūhā’da bir menī‘ ḳal‘a (13) vardur ki anda iki mīl vardur. Dérler ki Ḥazret-i İbrāhīm’i āteşe şalduḳları (14) mencenīḳün eşeridür ve ḳal‘anın şimālinde şehir içinde iki ‘azīm çeşme (15) vardur. Birine ‘Ayn Ḥalīl ve birine ‘Ayn Züleyḡā dérler. Eṭrāfları baḳçedür. (16) Ve bir mağāra vardur ki hālā

⁴²² Far. حصن كيفا

⁴²³ Far. نامی

mescid étmişler. Dêrler ki İbrâhîm Peyğamber ol (17) mağârada mevlûd olmuş. Mevlid-i Hâlîl dêrler. **Sa'ird**⁴²⁴; bir büyük şehrdür. Havâsı

[241b]

(1) hoş ol vilâyetde eyü mis düzerler. Hukûk-ı dîvânı kırk sekkiz bin dînârdur. (2) **Sincâr**; Rabî'a diyârından, iklim-i râbî'dendür. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât'dan 'aynv (3) ve 'arzı hâtt-ı istivâdan lv. Devr-i Barûsı bin iki yüz adımdur. Bâğ-istânı (4) çok. Sumâk ve incir ve sayir meyve firâvândur. Hukûk-ı dîvânı kırk yeddi (5) bin beş yüz dînâr. **Sûk-ı Şemânî**; Cûdî Tağı'nun dibinde bir köydür. Hazret-i (6) Nûh Tûfân'dan halâş olduğa ol köyi düzdi. Tûfân'dan sonra cümle (7) makamlardan evveldür. **Akrâ**⁴²⁵; iklim-i râbî'dendür. Keykâvus Keyânî düzdi. Bir (8) deppenün başında vâki', üzümü çokdur. Hukûk-ı dîvânı igrimi yeddi bin dînâr. (9) **İmâdiyye**; büyük şehrdür. 'İmâdüdevle Deylemî tecdîd-i 'imâret kılup anı mensûb (10) olundı. Havâsı hûb, hukûk-ı dîvânı altmış yeddi bin dînâr. **Ferķisâ**⁴²⁶; iklim-i (11) râbî'dendür. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât'dan 'Aynd-m ve 'arzı hâtt-ı istivâdan lı- k. (12) Tahmûres Deyûbend oğlu Ferķisâ'ya mensûbdur. **Kermelîs**; bir vasât şehrdür. (13) Hukûk-ı dîvânı on bir bin dînâr. **Mârdîn**; Rabî'a diyârından, iklim-i (14) râbî'dendür. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât'dan 'aynd ve 'arzı hâtt-ı istivâdan lr- bh. (15) Bir deppede vâki' bâğ-istânı çok, havâsı gâyet hûb, suyu çeşmelerden (16) çıkar. Hâşılı galle ve penbe ve meyve. Hukûk-ı dîvânı iki yüz otuz altı bin (17) dînâr. **Mûş**; bundan Akdem bir büyük şehir idi. Şimdi bir kaşabadur. Öjinde

[242a]

(1) bir 'azîm şahrâ vâki' olmuş. 'alef-zârı çok, bir tarafından Fırât ve bir (2) tarafından Dicle revândur. Hukûk-ı dîvânı altmış toğuz bin beş yüz (3) dînâr.

⁴²⁴ Far. ساعد

⁴²⁵ Far. عقر

⁴²⁶ Far. قرقيسيا

Mefārķīn⁴²⁷; diyār-ı Rabi‘ a’ dandur. İklīm-i rābi‘ den. Tūlı cezāyirden ‘aynr- Ĥ (4) ve ‘arzı ĥaṭṭ-ı istivādan lh. Büyük şehrdür. Havāsı hoş, meyvesi firāvān. (5) Ĥuḫūḫ-ı dīvānı iki yüz igirmi dört biñ dīnār. **Nıṣībīn**⁴²⁸; diyār-ı Rabi‘ a’ a- (6) dandur. İklīm-i rābi‘ den. Tūlı cezāyirden ‘aynh- t ve ‘arzı ĥaṭṭ-ı istivādan lr. (7) Devr-i bārūsı biñ bēş yüz adımdur. Şuyı nehr-i Hermās’dan cārīdür. Havāsı (8) ziyāde ‘ufūnetlūdūr. Penbe ve meyve ve birinci çokdur. ‘Aḳreb ve peşe çokdur. *Cāmi‘ü’l-* (9) *Ĥikāyāt* da mezkūrdur ki zamān-ı evvelde efsūnıla anda çekirge ve siñegi (10) bağlamışlar idi ki aṣlā ol şehirde olmazdı. Şonra Şalāḥaddīn Yūsuf (11) zamānında bārūsı ĥarāb olup ‘imāret éderken ağzı bağı bir niçe (12) küpler çıkdı. Kıyās étdiler. Ağzın açup gördiler ki māl-ā-māl cümle (13) küpler çekirge ve siñek. Yine yêrlere koydılar. Ol zamāndan beri çekirge (14) ve siñek ol yêrde ziyāde olur. Ol ‘amel bāṭıl oldı. **Heytūn**⁴²⁹; Dicle (15) kenārındadır. Devri altı biñ adımdur. Yūnus peygamberün meşhedi ol şehrün (16) kıble tarafında vāḳi‘dür. **Bāb-ı Dehūm Kürdistān’ı Beyān Éder**. Cümle (17) on altı şehrdür. Havāsı mu‘tedil, ĥudūdı ‘Irāk-ı ‘Arab’a ve Ĥūristān⁴³⁰ a ve ‘Irāk-ı

[242b]

(1) ‘Acem’e ve Āderbeycān’a ve Diyār-ı Bekir’e muttaşıldur ve ĥuḫūḫ-ı dīvānı ĥālā biñ bēş yüz (2) dīnār ve igirmi tūmendür. **Ālānī**; bir mu‘teber ḳaṣabadur. Havāsı hoş ve şuyı (3) revān, ĥaṣılı ġalle, ‘alef-zārı ve şikār-ġāhları çokdur. **Elbeşe**⁴³¹; bir vasaṭ (4) şehrdur. Anda Erūḫeş⁴³²’ün āteş-ĥānesi varıdı **Behār**; bir ḳal‘adur. Süleymān (5) Şāh zamānında dārü’l-mülk idi. **Ĥeynān**⁴³³; muḥkem ḳal‘adur. Zāb Şuyınuñ kenārında. (6) **Derbend-i Tāc Ĥātūn**; bir vasaṭ şehrdür. Ĥālā

⁴²⁷ Far. میافارقین

⁴²⁸ Far. نصیبین

⁴²⁹ Far. نینوی

⁴³⁰ Far. خوزستان

⁴³¹ Far. الیستر

⁴³² Far. اروخش

⁴³³ Far. خفتیان

harābdur. **Derbend-i Rikī**⁴³⁴; bir küçük şehrdür. (7) Havāsi mu‘tedil ve şuları firāvān. Ammā halkı hırsız ve rāh-zen olur. **Derbīl**⁴³⁵; (8) bir vasaṭ şehrdür. āb ve havāsi hoş. **Denbūr**⁴³⁶; bir küçük şehrdür. Havāsi mu‘tedil, (9) şuyı firāvān, iqlīm-i rābi‘dendür. Tūlī cezāyirden fv-lh ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan (10) lh, hāşılı ğalle. **Sultānābād** ve **Cemcāl**⁴³⁷; bir vasaṭ kaşabadur. Bīstūn Tağı’nun (11) dibinde Çengiz Hān’ın oğlu düzmişdür. Ab ve havāsi hoş, hāşılı ğalle. (12) **Şehrezūr**; iqlīm-i rābi‘dendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan f-kK ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan (13) ld- l. Bir kaşabadur. Kūbād bin Fīrūz düzmişdür. Nām-ı evvel Nīmerdā⁴³⁸’ydı (14) sonra Ekrād’dan her kim ki zūrī olaydı ana hākim olurdu. Ol sebebdan (15) Şehr-i Zūr dediler. **Kirmānşahān**; sāyir kitāblarda Fermānşīn⁴³⁹ dērler. İqlīm-i (16) rābi‘dendür. Tūlī cezāyirden fh-l ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan ld-l. Şāpūr (17) Zū’l-Ektāf’ın oğlu Behrām düzmişdür. Kūbād bin Fīrūz tebdīd kıldı.

[243a]

(1) Oğlu Nūşīrevān ‘Adil anda bir dikke düzüp kendüye taht-gāh kıldı. (2) Ol dikkede dört pādīşāh, Nūşīrevān’ın destin būs kıldılar. (3) Fağfūr-ı Çīn ve Kayşer-i Rūm ve Hākān-ı Türk ve Rāy-ı Hind. (4) bir vasaṭ şehrdür. Şuffe-’i Şīrīn ol hudūddadur. **Kerend** ve **Hūşān**; (5) iki köydür. Hulvān gerīvesinün üstinde. Havāsi mu‘tedil, Bāg-istānı (6) ve zirā‘atı çokdur. **Ke[n]kūr**⁴⁴⁰; Kaşrū’l-Lūşūş dērler. Zirā ki ol diyārın halkı (7) ziyāde hırsızdur. Hüsrev Pervīzanda bir kal‘a düzmişdür. (8) ve Mūnisū’l-’Üstād anda bir cāmi‘ yapmışdur. **Māyideşt**; bir vilāyetdür. Elli pāre (9) köy tevābi‘i vardur ki bir şahrāda vāki‘ meydān-ı büzürge muttaşıldur ve hūb, (10) ‘alef-zārdur. Havāsi hūb, şuyı yine ol tağlardan cārīdür. **Hersīn**; bir (11) kal‘adur.

⁴³⁴ Far. زنگی

⁴³⁵ Far. دزبیل

⁴³⁶ Far. دبنور

⁴³⁷ Far. چمچمال

⁴³⁸ Far. نیم ارداه

⁴³⁹ Far. قرماسین

⁴⁴⁰ Far. کنکور

Pâyende bir kaşaba, havâsı mu‘ tedil ve **stām**; büyük köydür ki (12) şuffe’-i Şebdîz’ün muḳâbilinde, havâsı mu‘ tedil, şuyı Bîstûn Tağı’ndan (13) gelür. Kevâkerkeh Çayı dërler. **Bâb-ı Yanzdehom Kişver-i Hûristân**⁴⁴¹’ı **Beyân Êder**. (14) On iki şehrdür. Ġâyet germdür. Hudûdî ‘Irâḳ-ı ‘Arab’a ve Ḳürdistan’a ve Lûristân’a (15) ve Fârs’a muttaşıldur. Huḳûḳ-ı dîvânı otuz iki tümen dârü’l-mülkü şehir-i Şüşter- (16) dür. **Şüşter**; iḳlîm-i râbî‘dendür. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât’dan fd-l ve ‘arzı (17) ḥatt-ı istivâdan ka -l. Hüşeng Pişdâdî düzmişdür. Şonra ḥarâb

[243b]

(1) olup Erdeşîr Bâbekân tecdîd kıldı. Bir at şeklindedür. Şâpûr Zü’l-Ektâf (2) çünkü Rûm’dan Ġrân’a geldi. Ḳayşer’e ġalebe êdûp Ḳayşer’i ilzâm kılduḳda (3) böyle tedârik kıldı ki Şüşter şuyını müşelliş êdûp sedi baġladı ve şahrâ-yı (4) Deştâbâd ol sed sebebinden ma‘ mûr olup vilâyet-i Şüşter ol cihetden (5) ma‘ mûr oldı. Dërler ki ol sedden muḥkem sed dünyâda yoḳdur. Devr-i bârûsı (6) beş yüz adımdur. Havâsı ġâyet germdür ve ekşer bahârda ol diyârda Sâm yeli (7) eser. Ammâ şuyı ġâyet hâzımdur. Ol şuya i‘timâd kılup ġalîz ta‘amlar (8) yeyerler. Hâşılı ġalle ve penbe ve şeker kâmışı çoḳdur. Halkı siyâh çehre ve lâġar (9) olur ve Hânefî mezhebdirler. Aralarında hergiz fitne ve ġavġâ vâḳi‘ olmaz. Ḳatı (10) kem sermâyedürler. Ol yerde dört şikâr-ġâh vardur. Raḥşâbâd ve (11) Dûruḳ ve Meşhed-i Kûfî ve Hûbre ve ‘alef-zârı çoḳdur ve ġâyet ıssı olma (12) ile ġarîb âdem anda kırk günden ziyâde kış güninde tırmaḳ olmaz ki turalar (13) ve eger afitâb şevr burcında iken terekeyi biçmeseler ol tereke zâyî‘ olur ve (14) şehrüñ ardında bir muḥkem ḳal‘a vardur. **Ehvâz**; iḳlîm-i şâlişdendür. Tûlî Cezâyir-i (15) Hâlidât’dan fh-ha ve ‘arzı ḥatt-ı istivâdan la. Erdeşîr Bâbekân düzmiş. (16) Çoḳ tevâbi‘i vardur. Şöyle tamâm Hûristân⁴⁴² aña mensûbdur. **Terb**; iḳlîm-i (17) şâlişdendür. Deryâ kenârında vâḳi‘ bir küçük şehrdür. Deryānuñ cezr ve medi

⁴⁴¹ Far. خوزستان

⁴⁴² Far. خوزستان

[244a]

(1) balıkları kenāra şalur. Ekşer kūtları ol balıklardandır. Halkı kavî heykel ve uzun (2) kâmetlü ve siyâh çehre, bâğ-istânı çok, nârin ve tûrunc ve lîmûn ve hurmâ bî-hisâbdur. (3) **Çünd-i Şâbûr**⁴⁴³; iklim-i şâlişdendür. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât'dan fl-h, 'arzı hâtt-ı (4) istivâdan la-nh. Erdeşîr Bâbekân oğlu Şâpûr düzmişdür. Bir vasaţ şehrdür. (5) Havâsı germ-sîrdür. Nîşker çokdur. **Huveyze**; iklim-i şâlişdendür. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât'dan (6) kd-h ve 'arzı hâtt-ı istivâdan l. Şâpûr düzmişdür. Bir şehir-i vasaţ (7) ve germ-sîrdür. Havâsı mu' tedil, hâşılı ğalle ve penbedür ve ney-şeker ve şâbiî kavmi çokdur. (8) **Der-i Kûl**⁴⁴⁴; iklim-i şâlişdendür. Tûlî cezâyirden kd-ha ve 'arzı hâtt-ı istivâdan la-ha. (9) Erdeşîr düzmişdür. Ortasından bir çay revândur. Şâbûr Zü'l-Ektâf ol (10) çay üstinde bir köpri yapmışdur ki kırk iki gözdür. Uzunluğu beş yüz igirmi (11) adımdur ve Şehrûn üstinde taşdan bir ark kazmışlar. Ol arkdan şehrûn (12) alt tarafına şu gelür. Ol şuda bir dolab étmişler ki şuyı elli arşun yukarı (13) şalur. Şehrûn medârı ol şudandır ve ol şehrûn bir merg-zârı var ki tamâm nergi-stândur. (14) ve ol hudûdda bir kaç ağaç var ki Dıraht-ı Zerrîn dërler. Çiçegi sarı olup (15) çok zamân bâkî kalur lâkin meyvesi olmaz. **Destkîr**⁴⁴⁵; iklim-i şâlişdendür. (16) Hürmüz bin Şâpûr düzmişdür. Bir muhkem kal'ası var. Havâsı germ ve müte' affındur. (17) **Râmiz**; tûlî Cezâyir-i Hâlidât'dan fh- mh ve 'arzı hâtt-ı istivâdan la- ha Ürmez'e

[244b]

(1) mensûbdur. Mürûr ile Râmiz idiler. Şehr-i vasaţdur. Havâsı germ, hâşılı ğalle ve penbe (2) ve ney-şeker. **Müş**⁴⁴⁶; bir şehir-i vasaţdur. İklîm-i şâlişden. Şîş oğlu Enûş ve oğlu (3) Kaynân ve anuñ oğlu Mihâ'îl⁴⁴⁷ düzmişdür. Hûristân⁴⁴⁸ da bundan

⁴⁴³ Far. جندی شاپور

⁴⁴⁴ Far. دز فول

⁴⁴⁵ Far. دستگرد

⁴⁴⁶ Far. سوس

⁴⁴⁷ Far. مهاليل

kadīm şehir yokdur. (4) Hūşeng anda bir muhkem kal‘a düzdi ve Şāpūr Zü’l-Ektāf ol kal‘anın (5) üstinde bir kal‘a dağı yaptı. Şekli toğan gibidür ve Dānyāl peygamberün kabri (6) andadur. Şehrin ğarbinde şu içinde balıklar vardır ki ādemden kaçmazlar ve kimesne (7) dağı anları incitmez. **Ṭirādek**⁴⁴⁹; bir şehir-i vasaṭdur. Anda ney-şeker ziyāde olur. ‘**Aker-i** (8) **Bekrem**⁴⁵⁰; iklīm-i sālīşdendür. Ṭulı Cezāyir-i Hālidāt’dan fd-lh ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan la-mh. (9) Şāpūr Zü’l-Ektāf tecdīd kıldı. İki cānibden şu revāndur. Evvel leşker dērler (10) idi. Zirā ki Leşker bin Tehmūreş düzmişdi. Cümle Hūristān⁴⁵¹ şehirlerinden (11) büyükdür. Āb ū havāsı hoşdur lākin ‘ikāb kattāl anda çokdur. **Merfān**⁴⁵²; iklīm-i (12) sālīşdendür. Ṭulı cezāyirden fh ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan la. Erdeşir Bābekān (13) düzmişdür. Şehir-i vasaṭdur. Vilāyeti çokdur ve germ-sīr dūr. **Bāb-ı Devāzdehüm Der Şān-ı** (14) **Berr ū Bahr-ı Fāris**. Memleket-i Fāris dārü’l-mülki Īrān’dur. Egerçi Fāris Begleri tamām-ı Īrān’a (15) hükm etmişlerdür. Yine mülkīl Fāris dērler ve kuvvet ve nuşretleri kadar ki rub‘-ı (16) meskūnun pādişāhları anların ħarāc-gūzārları olmuşdur ve hem kelām-ı mecīd (17) dağı anların kudret ve kuvvetlerinden haber vemişdür. قَوْلُهُ تَعَالَى وَبَعَثْنَا

[245a]

خَيْرَ بَيْنَ (2) إِنَّ اللَّهَ⁴⁵³ عَلَيكُمْ عِبَادِنَا أُولَى بِأَسْ شَدِيدِ (1) Bu sebebden ol (3) diyāruñ ehline ahyār dērler ve hem bu ḥadīşün ma‘nası oldur ki Hāḫ Te‘ālā (4) ‘Arab arasında Kūreyşi ve ‘Acem arasında Fāris’i ihtiyār kılmışdur. Mülk-i (5) Fāris’ün ḥuḫūḫ-ı dīvānı ‘Ömer bin Ḥaṭṭāb’uñ şurūṭı ve ‘ahdi mūcibince (6) mu‘ayyen olmuşdı. Ba‘zı nişf ve ba‘zı rub‘

⁴⁴⁸ Far. خوزستان

⁴⁴⁹ Far. طرازک

⁴⁵⁰ Far. عسکر مکرم

⁴⁵¹ Far. خوزستان

⁴⁵² Far. مسرقان

⁴⁵³ ...Üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik. (İsra Suresi 5. Ayet)

⁴⁵⁴ Kuşkusuz Allah Arap kulları arasından Kūreyşi Acemler arasından da Farsları seçmiştir. (Hadis-i Şerif)

ve ba‘zı şölüş ve ba‘zı humus (7) ve ba‘zı ‘öşür hāşıl vèrürdi. Ammā Vāşık Hālîfe zamânında otuz üç (8) kerre biñ direm ve elli biñ ğarâr-ı Türki’ye kaţ‘ olundı ve Muğtedir Hālîfe (9) zamânında biñ elli tümen mu‘ayyen oldı. Ammā Fârisler dârü’l-hilâfeye seksen (10) biñ dînâr hisâb ederlerdi ve anı daĥı vèrmezlerdi ve Selâciğe zamânı (11) iki kerre biñ biñ üç yüz otuz bēş biñ dînâr oldı ve hâlâ iki yüz (12) seksen yedi tümen ve biñ iki yüz dînârdur. **Elber;** ya‘nî kıru vilâyetler. (13) Evvel Fâris’ün kıru vilâyetlerin bēş küre tutmışlardı. Her birinde niçe (14) vilâyet ve şehir vardır. Ol kürelerün hudûdı ‘Irâķ-ı ‘Acem’e ve Hûristân⁴⁵⁵’a (15) ve Luristân’a ve Şebânkâr⁴⁵⁶ ve Kırmân ve Baĥr-ı Fâris’e muttaşıldur. Tûlı Kımişe⁴⁵⁷ - (16) den tâ Kış’e varınca yüz elli ferseng ve ‘arzı Yezd’den tâ Hûrsiy⁴⁵⁸’e (17) varınca yüz igirmi ferseng mesâhatı on sekiz biñ fersengdür. **Küre-i**

[245b]

(1) **Erdeşir Hûre;** Erdeşir Bâbekân’a mensûbdur. Bu kürede evvel şehir-i Feyrüzâbâd (2) idi ve Fârs’da İştâhr dârü’l-mülk idi. Bu küre de cümle kürelerden kadîmdür. (3) lâkin şimdi Fârs’da dârü’l-mülk Şîrâz’dur pes bu küreyi muĥaddem tutmak evlâdur. (4) **Şîrâz;** iklîm-i sâlişdendür. Tûlı Cezâyir-i Hâlidât’dan fh-ha ve ‘arzı ĥaţţ-ı istivâdan (5) kt-lv. Bir rivâyetde Şîrâz bin Temhûreş düzmişdür ve bir rivâyetde daĥı (6) evvel ol yerde Fârs adlı bir şehir var idi ki Fârs bin Mâsûr bin Sâm (7) bin Nûĥ’a mensûbdı ve aşâĥ oldur ki Haccâc Yûsûf’un ħarındaşı Muĥammed bin (8) Yûsuf düzmişdür ve bir rivâyetde daĥı ‘amûzâdesi Muĥammed bin Kıasım bin ‘Uĥeyl (9) tecdîd kılmışdur ve ‘Azudü’d-devle zamânında ol şehir şöyle ma‘mûr idi ki (10) Şîrâz leşkere kifâyet kılmayup kıble cânibinden bir kışaba düzdi. Cümle (11) leşkeri anda sâkin édüp nâmına Kıbâ Hûsrev dèdi ve ‘avâm Sûķu’l- (12) Emîr dèrlerdi. Ol kışaba bir mertebe oldı ki igirmi biñ dînâr ĥuķûķı (13)

⁴⁵⁵ Far. خوزستان

⁴⁵⁶ Far. شبانکاره

⁴⁵⁷ Far. قومشه

⁴⁵⁸ Far. خور

oldı, lâkin şimdi ol kaşaba harâbdur ve ‘Azudü’ d-devle oğlu Şamşâmü’ (14) d-devle, Şîrâz’a bârû çekdi. Devr-i bârûsı on iki bin beş yüz âdımdur. (15) Şonra bârû harâb olup mülk-i Şerefü’ d-dîn tecdîd kıldı ve şehir-i Şîrâz (16) yèddi yüz maḥalledür. Tokuz kapısı vardır. Ġâyet hoş şehrdür lâkin soḡakları (17) ḡâlâ katı murdârdur ki temiz âdem geçmesi mute‘azzirdür ve havâsı mu‘tedil ve ekşer

[246a]

(1) evḡâtta riyâḡını ḡâlî olmaz ve şuları kuyulardandır lâkin eyü şuları Rûknâbâd’dan (2) cârî kârîz şuyıdır ki Ḥasan bin el-Pûye⁴⁵⁹ ol kârîzi ihrâc kılmışdır. (3) ve büyük kapuları felâḡ bend ki Mekb-i⁴⁶⁰ Sa‘di dërler, meşhûrdur. Hergiz ‘imârete (4) muḡtâc olmaz ve bahâr eyyâmında Derâk Ṭaġı’ndan seyl gelüp zâhir-i şehirden (5) gûzer êdüp Kem Helûy’a⁴⁶¹ deryâsına tøkülür. Ḥâşılı az olur. Ekşer (6) vaḡitlerde anda yegü narḡı bahâlu olur. Ol şehrüḡ ḡalkı ekşer lâġar (7) ve esmer olur ve Sünnî ve Şâfi‘î mezheb ve Hanefî az bulunur ve Şî‘a daḡı (8) bulunur ve anda şahîḡü’n-neseb seyyidler çokdır ve cümle ḡalkı dervîş- (9) nihâd ve pâk i‘tikâd olur ve ekşer ehl-i nevâdur ve Anda mâl-dâr nâdir düşer. (10) Ve ekşer ḡalkı ḡayrâta sa‘y ederler ve ‘ibâdete ve ṭâ‘ata ziyâde mâyildürler. (11) Ve ol şehir hergiz evliyâdan ḡâlî olmaz. Bu sebebdan Şîrâz’a Burc-ı Evliyâ (12) dërler ve anda bir câmi-‘i ‘atîḡ ‘Ömer⁴⁶² bin Leys düzmişdür. Dërler ki ol (13) câmi‘de evliyâ ḡâlî olmaz ve miḡrâb ile minber ortasında elbette du‘â (14) müstecâb olur ve mescid-i cedîdi anda Atâbeg Sunḡur düzmişdür. (15) Ve dârü’s-şifâ anda ‘Azud-‘devlet Deylemî’ye mensûbdur ve sâwir câmi‘ler (16) ve medreseler ve ḡân-kâḡlar ve ebvâb ḡayr kâtı çokdır lâkin vaḡıflarından (17) az nesne ehline vâşıl olur ve ol şehirde mezâr-ı İmâm[zâdelar]⁴⁶³ ve mezâr-ı Aḡmed

⁴⁵⁹ Far. بويه

⁴⁶⁰ Far. كت

⁴⁶¹ Far. مالهويه

⁴⁶² Far. عمرو

⁴⁶³ Köşeli paratez içindeki kısım satırın altında kırmızı yazıyla yazılmıştır.

[246b]

(1) ibn Mūsā⁴⁶⁴ -yı Kāzım ve Şeyh Ebū ‘Abdullah Hāfif anı [Atābek]⁴⁶⁴ ‘imāret kıldı ve vaqıf (2) ta‘yin eyledi ve sonra Şeyh Behlül tecdīd-i ‘imāret kıldı ve mezār-ı Bābā Kūhī (3) ve Şeyh Rūzbehān ve Şeyh Sa‘dī ve Şeyh Keyā ve Hācī Rūkneddīn bunlardan (4) ğayrı ehlüllah çokdur ve kabır-istānuñ ba‘zısı şehir içinde ve ba‘zı hāricde (5) vāqı‘dür. Ol şehriñ hūkū-ı dīvānı tamğa ile muqarredür ve hālā dört yüz (6) elli biñ dīnārdur. Cümle vilāyet-i Fāris anuñ tevābi‘idür. Ol etrāfda Harem⁴⁶⁵ (7) dērler. Bir nāhiye on pāre köydür. Hāşılı ğalle ve penbe ve deryā kenārında **A‘māl-ı** (8) **Seyf** dērler. Bir niçe nāhiye vardur ki cümle germ-sīr dür. Halkı ekşer ‘Arabdur. (9) Āb ve havāsı katı muḥālifdür. Hāşılı ğalle ve ḥurmādan ğayrı olmaz. **Lūskānāt**⁴⁶⁶; (10) bir niçe nāhiyyedür. Cümle germ-sīr , ḥurmāsı çokdur. Ol vilāyetlerde hiç (11) şehir yokdur. Hāşıları cümle ḥurmā ve ğalledür. **Lūh**⁴⁶⁷; kādīmde bir şehir idi. (12) Ve halkı cümle ‘Arab, bir şahrada vāqı‘dür ki āb-ı revānı yokdur ve hālā ḥarābdur. (13) **Ḥayr**⁴⁶⁸; bir vasaṭ şehrdür. Havāsı mu‘tedil, şuyı şīrīn ve guvārında hāşılı (14) ğalle ve meyve-i germ-sīr ve serd-sīr anda olur ve bir muḥkem kal‘a vardur. Serḥad (15) dērler. **Ḥarīr**⁴⁶⁹; bir nāhiyyedür. Cümle germ-sīrdür. Dıraḥt-ı ḥurmā éde bī-ḥad- (16) dur. Halkı ehl-i şalāḥdur. **Ḥanīfeyān**⁴⁷⁰; telafuzda aña Ḥafkān dērler. Bir büyük köydür. (17) Feyrūzabād yolında vāqı‘dür ve ol nāhiyye tā Feyrūzabād’a varınca kātı

[247a]

(1) ḥavf-nākdur yolu ve yolda niçe tengnāylar ve tağlar ve ligām-gīr mevza‘lar vardur. (2) Dāyimā ol yol ḥırsızdan ḥālī olmaz. Havāsı mu‘tedil ve şuyı ol tağlardan (3) cārī ve halkı kūhī tab‘dur. Maḥşulı ğalle ve penbe. **Remzvān** ve

⁴⁶⁴ Köşeli paratez içindeki kısım satırın üstünde yazılmıştır.

⁴⁶⁵ Far. حومه

⁴⁶⁶ Far. پوشکانات

⁴⁶⁷ Far. توج

⁴⁶⁸ Far. خفر

⁴⁶⁹ Far. خبريز

⁴⁷⁰ Far. حنیفکان

Dādān⁴⁷¹ ve **Devān**; (4) niçe nāhiyyedür. Cümle germ-sîr ve ba‘zı Kohistān’da vāki‘, havāsı mu‘tedil (5) hāşılı ğalle ve penbe ve meyve ve birinc. **Serūstān** ve **Kohistān**⁴⁷²; bir vilāyetdür. Havāsı germ (6) ve hūrmāsı çok ve hāşılı ğalle ve penbe ve hūrmādur. **Serāf**⁴⁷³; evvel bir büyük (7) şehir idi. Deyālim’e zamānında sefer-i bahrandan şürü‘ olundu. Havāsı ğāyet (8) germ ve şuyı yağmurdandır ve iki üç çeşme ancak vardır. Mevāzi‘i Bahrem⁴⁷⁴ (9) ve Hūrşinī anuñ tevābi‘idür. Hāşılı ğalle ve hūrmādur. **Şamkān**; bir ‘acā‘ib (10) şehrdür. Zirā ki ortasından bir çay cārīdür. Ol çay üstinde bir köprü (11) var. Köprünüñ üst tarafı serd-sīrdür. Dıraht-ı cevz ve çınar vardır ve köprünüñ (12) alt tarafı germ-sīrdür. Dıraht-ı nārinc ve tūrunc ve hūrmā vardır ve üzüm şarābı anda (13) öyle kesgün olur ki tā iki üçü ol kadar şu katmayınca içmek olmaz. Halkı (14) katı faķirdürler ve **Herek**⁴⁷⁵; bir büyük köydür. Anuñ tevābi‘indendir. **Feyrūzabād**; iklīm-i (15) şālīşdendir. Tūlī cezāyirden fv-l ve ‘arzı hāt-ı istivādan kh-mh. Ol şehrün (16) ortasında bir ‘ālī ‘imāret vardır. Katı bülend ve tağdan fevvāre ile ol ‘ālī (17) ‘imārete şu çıkarmışlar. Ol ‘imārete Eyvān dērler. Şoñra İskender-i Rūmī

[247b]

(1) ol diyārları feth kılduğda ol şehrün fethinden ‘āciz oldu. Zirā ki gerīveden (2) ğayrı yolu yokdur. Tedārik eyleyüp Hānīgenān⁴⁷⁶ çayın evvelki memerden kaṭ‘ édüp (3) ol şehre cārī kıldı. Āhīr ol şehir ol şudan hārāb oldu. Hālā ol şehrün (4) yeri bir deryācedür. Şoñra Erdeşīr-i Bābekān diledi ki ol deryāyı kurdada yine (5) yerine bir şehir bün-yād kıla. Mi‘mār getürüp bir naķab kazdurdı. Şuyı küşāde kılduğda (6) mi‘mār beline bir zincīr bağladı ki şu göç édüp kendüyi iletmeye āhīr şu (7) zor édüp zinciri kırdı ve mi‘mārı helāk eyledi ve ol naķabuñ saķfın (8) delüp mūrūr-ı

⁴⁷¹ Far. داذین

⁴⁷² Far. کوبنجان

⁴⁷³ Far. سیراف

⁴⁷⁴ Far. بحیرم

⁴⁷⁵ Far. هیرک

⁴⁷⁶ Far. حنیفکان

zamānıyla şu cümle fūrū-çekīde olup yeri bir dere oldu. (9) Erdeşīr ol dere de bir şehir düzüp adını **Erdeşīrhūre** okudu. Şonra (10) ‘Azudū’d-devle tecdīd édüp adını Feyrūzabād kodı. Havāsı ziyāde müte‘affīn (11) ve şuyı Ḥanīḵān’dan gelür ve ḥālā ol şuya Āb-ı Berāz’a dērler. Ol yerde olan (12) külāb sāyır yerlerde olmaz. Halkı ehl-i temīz ve şalāhdurlar. Tūlī fr-ha ve ‘arzı kṭ-mh. (13) **Kārzīn**; bir vasat şehrdür. **Ḳīr**; küçük şehrdür. **Ebred**⁴⁷⁷; yine bir küçük şehrdür. (14) Ḥurmāsı katı çokdur ve şuyı Rekān çayından gelür. Kārzīn’de bir muḥkem ḳal‘a (15) vardır. Rekān çayından ol ḳal‘aya şu çıkarmışlar. Dehrem ve Ḳāryān (16) bunun tevābi‘idür. **Kerān** ve **İbrāhistān**⁴⁷⁸; bir beyābāndadır. Ġāyet germ-sīrdür. Şöyle ki (17) yaz günü şehirde kimse ḳalmaya ḳādir olmaz ve āb-ı revānı ve kārīzi yokdur. Ġallesı

[248a]

(1) dīmdür. Ḥurmādan ġayrı meyve olmaz ve ḥurmā ağaçların tağlarda dikmişler ki (2) kışın yağmurdan şu içeler ve ol vilāyetün halkı ekşeri hırsız ve reh-zendür. (3) Ve ġarīb ādem ol diyārda üç aydan ziyāde ṭurmaya ḳādir olmaz bu sebebden (4) ki ol diyāruñ halkı ‘āşīdürler. **Kevār**; bir hoş şehrdür. Tevābi‘i çok ve havāsı (5) germe māyil ve şuyı ol bendendür ki Behmen sedi bağlayup şuyı yukaru (6) çıkardı. Ġalle ve penbe çok olur ve meyvelerden nār ve bādām a‘lā olur. (7) Ve ol ḥudūdda av firāvāndur. Halkı Şāfi‘idürler lākin keşīf ta[b]‘durlar. **Lāġer** (8) ve **Mercān**⁴⁷⁹; Kārzīn nāḥiyyesindendür germ-sīrdür. Āb ū havāsı muḥālif (9) halkı hırsız ve rāh-zen ḥāşılı ġalle ve ḥurmādur. **Māydestān**⁴⁸⁰; bir şahradır. (10) Otuz ferseng uzunı ve otuz enidür. Deryā kenārında ol şahrāda çok (11) köyler vardır lākin āb-ı revān yokdur. Ḥāşılı ġalle-i dīmi olur. Eger Āzer’de (12) veya Ḥurdmāh’da yağmur olsa bir batmān tuḥm ol yerde biñ batmān ḥāşıl (13) vērür. **Meymend**; bir küçük şehrdür. Havāsı germ, ġalle ve meyve ve ḥurmāsı olur. (14) Halkı ekşer pīşe-

⁴⁷⁷ Far. ایزر

⁴⁷⁸ Far. ایراهستان

⁴⁷⁹ Far. کهرجان

⁴⁸⁰ Far. ماندستان

verdür. **Herbesū**⁴⁸¹ ve **Hemcān**; iki şehrdür. Şîrāz ile Fesā (15) ortasında. Havāsi mānend-i Şîrāz, āb-ı revānı çok ve bāğ-istānı azdur. Serd- (16) sîr, meyve olur ve ol eṭrāfda avlak çokdur. **Hered**⁴⁸² ve **Nābeh**⁴⁸³; iki köydür. (17) Sāhilde vāḳi‘, devlet-hāne-i Kīs’ün tevābi‘ idür. **Küre-i İştahr**; çünkü Fārs’da

[248b]

(1) İştahr’dan mukaddem ‘imāret yokıdı. Bu küreyi aḡa mensūb édüp Küre-i (2) İştahr dērler. Yezd’dan tā Hezārdıraḡt’a ṭulda ve tā Kihistān’a ‘arzda (3) cümle anuḡ tevābi‘ idür. **İştahr**; iḡlīm-i şālīşdendür. Ṭulı Cezāyir-i Hālidāt’dan fḡ-l (4) ve ‘arzı ḡaṭṭ-ı istivādan l ve bir ḡavldē Keyūmers düzmişdür ve bir rivāyetde (5) oḡlı İştahr düzmişdür ve Hūşeng ziyāde ḡılup ve Cemşīd tamām ētdi. (6) ‘Azīm şehir idi şöyle ki ṭulı on dört ve ‘arzı on fersengdi. (7) Ve ol yēde ḡadden ziyāde ‘imāret ve zirā‘at ve köyler vardur ve üç ḡal‘a(8) ki biri ḡal‘a-ı İştahr Serā Ṭaḡı’nun dibinde ve biri daḡı ḡal‘a-ı Şikeste (9) ve biri daḡı ḡal‘a-ı Şenkvan bu üç ḡal‘aya Sihkünbed dērler ve Cemşīd İştahr’uḡ (10) pāyende bir eyvān düzmişdi. Bir şuffe ile mürebba‘ bir ṭarafı ṭaḡa muttaşıl (11) ve üç cānib-i şahraya ḡışvede ‘ulvı otuz arşun ve ol şuffe de ṭaşdan (12) direkler vardur ki herbiri on biḡ batmān ziyādedür. Beyāz ṭaşdur. Şahḡı (13) imsāk ḡün eyler cerāḡātadan ve ol direkde ḡazret-i Resūl’uḡ burāḡı ṡeklin (14) naḡş ētmişler. Yüzi ādem şūretinde ve saḡalı müce‘‘ad başında bir tāc lākin el ve ayaḡı (15) ve ḡuyruḡı öküz gibi ve Cemşīd’uḡ daḡı şūretin zībā naḡş ētmişler ve ol ṭaḡda (16) bir ḡammām ḡazmışlar ṭaşdan ki ıssı şuyı içinden pe[y]dā olur, āteşe (17) iḡtiyāc olmaz ve ṭaḡuḡ başında birḡaḡ köyler vardur. ‘Azīm büyük ‘avām

⁴⁸¹ Far. مو هو

⁴⁸² Far. هزو

⁴⁸³ Far. ساويه

[249a]

(1) Zinānbād⁴⁸⁴ dērlərđi. Şonra İslām zuhūr olduĝda İştāhr hālkı müslimān olup (2) yine kāfir oldılar ve birkaç def ā hilāf-ı ‘ahd ēdüp müslimānlar İştāhar’da (3) ‘azīm qatl ve ħarāblıĝ kıldılar. Āĥirü’l-’emr imāna gelmeyüp Emīr Qutulmış Deylemī üzer- (4) lerine leşker çeküp bi’külliye ħarāb kıldı ve ħālā bir köy qadar ma‘ mürdur ve (5) ħarābalıĝ arasında Cīmşīd ‘imāretinde tütüā-yı Hindī çok bulunur, kimse bilmez (6) ki niçe vāķi‘ olmuşdur ve ħālā ol ‘imāretün direkleri bāķi’qalmışdur. Çehl (7) Minār dērlər ve ba‘zı rivāyetde mezkūrdur ki ol direkler Behmen kıızı Humāy (8) ‘imāretlerindendür ve bir rivāyetde daĝı ol direkler Süleymān peygamberün mescididür. (9) Ve üç rivāyet daĝı dürüstdür ve ħālā Mervedeşť dēdükleri řahrā (10) İştāhar’uñ dāĝılı imiř. **Ebreĥ**⁴⁸⁵; bir büyük köydür. Bir taĝuñ eteginde ve ol (11) taĝ anlaruñ penāhidur. Zirā ki evleri ve şuları cümle ol taĝdadur. **Eberķūh**; bir (12) küçük şehrdür. Havāsı mu‘tedil, şuyı hem kārızden ve hem çaydan, ħāşılı ĝalle ve penbe (13) ve meyve. Hālkı ekşer piře-ver ve ‘ibādete meřĝöldür ve Ĥazret-i Tāvusu’l-Ĥaremeyn (14) mezārı andadur ve ol mezār ařlā ‘imāret qabūl eylemez ve çok mevāzi‘ tevābi‘i vardur. (15) Cümleden biri Dīhī Merāĝa⁴⁸⁶ ve anda bir serv aĝacı vardur ki tamām Īrān’da anuñ gibi (16) serv nādirdür. Ĥuķūķ-ı dīvānı yüz kırķ biñ dört yüz dīnār. **İsfendiyān**⁴⁸⁷ (17) ve **Qumsān**⁴⁸⁸; İsfendiyān bir küçük şehrdür ki ĥiřarı var ve Qumsān⁴⁸⁹ bir büyük

[249b]

(1) köydür. İksinün daĝı havāsı serd ū sirdür ve ol taĝda bir ‘azīm řař vardur ki (2) bir qorķuları olduĝda ol řařa penāh ēderler. **Sermuķ** ve **İķlīd** ve **Ercān**⁴⁹⁰; (3)

⁴⁸⁴ Far. زندان باد

⁴⁸⁵ Far. ابرج

⁴⁸⁶ Far. فراغه

⁴⁸⁷ Far. اسفيان

⁴⁸⁸ Far. قهستان

⁴⁸⁹ Far. قهستان

⁴⁹⁰ Far. ارخمان

Erhān⁴⁹¹ bir şehrdür. Tūlî Cezāyir-i Hālidāt'dan fv-l ve ' arzı ḥaṭṭ-ı istivādan (4) l-y ve İklīd bir küçük şehrdür. Havāsı mu'tedil, şuyı revān, bir ḥişārı (5) var ve meyve envā' olur ve Sermuḵ daḥı bir küçük şehrdür. Cümle ḥālde İklīd'e (6) beṇzer ve zerdālusu meşhūrdur. Ḳurudup cümle vilāyetlere armağan götürürler ve çok (7) mevāzi' İklīd'e ve Sermuḵ ve Erhān⁴⁹²,uṇ tevābi'idür. **Tevān**⁴⁹³ ve **Meredşeb**⁴⁹⁴; **Tevān** bir şehir- (8) dūr. Ğalle ve meyvesi çok ve havāsı mu'tedil ve şuyı āb-ı revāndur ve Merdeşb⁴⁹⁵ bir büyük (9) köydür **Tevān** şıfatında. **Beyzā**; küçük şehrdür toprakı beyāz. Bu sebebdan Beyzā (10) dērler. Keştāsef-i Keyānī düzmişdür. Şuyı cārī ve havāsı mu'tedil ve ḥāşılı ğalle (11) ve meyve. Bir merġ-zārı vardır. On ferseng eni ve on ferseng uzunı Ḳāzı Nāşira'- (12) d-dīn Beyzāvi buña mensūbdur. **Ḥarīr**⁴⁹⁶ ve **Ābād** ve **Serāver**⁴⁹⁷; **Ḥarīr**⁴⁹⁸ bir küçük (13) şehrdür. Muḥkem ḳal'ası var. Havāsı mu'tedil, ḥāşılı ğalle ve üzüm çok, tevābi'i var, (14) ḥuḳūḳ-ı dīvānı igirmi beş biṇ beş yüz dīnār. **Çerk**⁴⁹⁹, **Ḳālī**; **Ḳālī** dedükleri bir (15) köydür. Merġ-zār'uṇ yanında. Ğallesi çok ve meyvesi az olur. **Ḥarme**; bir ḥoş (16) şehrdür. Muḥkem ḳal'ası var ve havāsı mu'tedil ve āb-ı revān ve meyve ve ğalle çokdur. (17) **Ḳahrad**⁵⁰⁰; bir nāhiyyedür. Kür şuyınuṇ üstinde bir bend düzmişlerdi ve ol

[250a]

(1) nāhiyyenüṇ köyleri cümle ol bendden şu içerdı. Şonra ol bend ḥarāb (2) olup ol nāhiyye bi'l-küllıyye ḥarāb oldı. Şonra Atābeg Cāvlī ol bendi (3) ' imāret edüp ol nāhiyye yine ma'mūr oldı ve Mābeyn dedükleri ḳaşaba (4) anuṇ tevābi'idür.

⁴⁹¹ Far. ارخمان

⁴⁹² Far. ارخمان

⁴⁹³ Far. بوان

⁴⁹⁴ Far. مروست

⁴⁹⁵ Far. مروست

⁴⁹⁶ Far. خبرز

⁴⁹⁷ Far. سراوت

⁴⁹⁸ Far. خبرز

⁴⁹⁹ Far. خبرک

⁵⁰⁰ Far. رامجرد

Huḫūḫ-ı dīvānı elli iki bin beş yüz dīnār. **Şāhid**⁵⁰¹ ve **Herāh**⁵⁰²; iki (5) küçük şehrdür. Havāları mu‘tedil ve Şāhid dēdükleri şehirde pūlād ma‘deni vardır. (6) Hāşılı ğalle ve meyve. **Ḳaṭrah**; bir küçük şehrdür. āb ve havāsı mu‘tedil, hāşılı (7) ğalle ve meyve ve demür ma‘deni anda çokdur. **Ḳūmşa**; ‘Irāk ile Fārs’uñ (8) serḥadidür ve Fūlcān bir büyük ḳal‘adur ve birḳaç mevāzi‘ dañı tevābi‘idür. Havāsı (9) İsfahān havāsına ḳarībdür ve şuyı ḳuyulardan, hāşılı ğalle ve meyve ve ḥalkı (10) İsfahān ḥalkına beñzer. **Kāmġirūd**⁵⁰³; bir nāhiyyedür. Şu kenārında ve ol eṭrāfda bir (11) mişe-i ‘azīm vardır ki arslanı çokdur. **Kerbāl-ı ‘Ulyā** ve **Kerbāl-ı Süflā**; ikisi dañı (12) Kür çayından şu iṣerler. ‘Ulyā bend Deylemī’den ve Süflā Atābeg’den. **Kīn**⁵⁰⁴ ve **Ḳārūn**⁵⁰⁵; (13) iki şehrdür. Tevāni‘i çok, havāsı mu‘tedil ve şuları cārī, ğalle ve meyvesi ve şikārı (14) bī-ḥisābdur. **Kūd**⁵⁰⁶ ve **Kelār**; Kūd⁵⁰⁷ bir küçük şehrdür ve Kelār bir büyük köydür. Havāsı (15) serd ve hāşılı ğalle. **Mābeyn**⁵⁰⁸; Köşkzerd yolında Kohistān ortasında bir (16) şehrdür. Havāsı mu‘tedil āb-ı revānı çok hāşılı ğalle ve penbe ve ḥalkı ḥırsız (17) olur ve Ḥazret-i Şeyḫ Kūlāndām⁵⁰⁹’uñ mezārı andadur ve Mābeyn⁵¹⁰ kīrvesi dibinde İmām-

[250b]

(1) zāde İsmā‘īl bin İmām Mūsā’-yı Kāzım mezārı vāḳi‘ olmuştur. **Yerdḥāst**⁵¹¹ ve **Dihke**⁵¹²; iki (2) köydür ve birḳaç köyler anlara tābi‘dür. Cümle serd-

⁵⁰¹ Far. صاهک

⁵⁰² Far. هرات

⁵⁰³ Far. کامفیروز

⁵⁰⁴ Far. کمین

⁵⁰⁵ Far. فاروق

⁵⁰⁶ Far. کورد

⁵⁰⁷ Far. کورد

⁵⁰⁸ Far. مایین

⁵⁰⁹ Far. گل اندام

⁵¹⁰ Far. مایین

⁵¹¹ Far. یزد خواست

⁵¹² Far. ده گردو

sîrdürler. Cevzden ğayrı meyve (3) olmaz. **Dehma‘ar**⁵¹³ ve **Azādān**⁵¹⁴; iki köydür. Havāsı serd ve anda mevrîd çokdur ve ğalle firāvān (4) ve bir niçe köyler tevābi‘ idür. **Küre-i Dārābahred**⁵¹⁵; Dārāb bin Behmen’e mensūbdur ve ol vilāyet- (5) ler ki ḥālā Şebānkāre dērler. Ekşer bu küredendür. **Çehrem**; bir vasat şehrdür. Behmen bin (6) İsfendiyār düzmişdür. Çok tevābi‘ i var, havāsı germdür. Ğalle ve meyve ve penbe çokdur. (7) Ve kārīz şuyı ve hem çay şuyı vardur ve ol ḥudūdda bir muḥkem ḳal‘a vardur. Adına (8) Ḥarşe⁵¹⁶ dērler. **Harīm Ebī Aḥmed**⁵¹⁷; İbrāhān⁵¹⁸ vilāyetindendür. Germ-sîr dūr. Şuyı kuyıdan ve kārīz- (9) dendür. Hāşılı ğalle ve ḥurmā. Ol vilāyetde bir ḳal‘a var ki Şemīrān dērler. Halkı (10) rāh-zen ve ḥırsız olur. **Kaynā**⁵¹⁹; iḳlīm-i şālīşdendür. Tūlī Cezāyir-i Ḥālidāt’dan fḥ-bh (11) ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan l. **Ḳaynā**⁵²⁰ bin Ṭehmūreş deyü bend düzmişdi sonra ḥarāb (12) olup Keştāseb bin Luhrāseb tecdīd ḳıldı ve nüvesi Behmen bin İsfendiyār tamām (13) ḳıldı. Evvel müşelles şeklidi. Ḥaccāc zamānında anı ol şeklden iḥrāc eylediler. (14) Şonra yine Şebānkārelüler elinde ḥarāb olup Atābeg Cāvlī tecdīd ḳıldı. Büyük (15) şehrdür. Eyāleti çok, havāsı germ-sîr lākin āb-ı revānı yokdur. **Küre-i Şābūr**; Şābūr (16) bin Erdeşīr Bābekān’a mensūbdur. **Kārzūn**⁵²¹; iḳlīm-i şālīşdendür. Tūlī Cezāyir-i Ḥālidāt’dan (17) fr ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan kṭ-mh. Evvel üç köyidi Nūred ve Derīst ve Rāhbān

[251a]

(1) çünki Erdeşīr Bābekān şehir-i Şaveri düzdi. Bu üç köyi tevābi‘ ḳıldı. Şonra (2) Feyrūz bin Behrām-ı Gūr ol üç köyi bir ‘azīm şehir édüp üç maḥalledür başka (3)

⁵¹³ Far. دیه مورد

⁵¹⁴ Far. رادان

⁵¹⁵ Far. دارابگرد

⁵¹⁶ Far. خورسه

⁵¹⁷ Far. جویم ابی احمد

⁵¹⁸ Far. ایراهستان

⁵¹⁹ Far. فسا

⁵²⁰ Far. فسا

⁵²¹ Far. کازرون

başka. Havâsı germdür ve şuyı üç kārīzden gelür ve turınc ve narınc (4) ve limün ve envā‘ -yı meyve-i germ-sīri çok olur ve anda bir nev‘ hurmā (5) olur ki ceylān dērler. Dünyāda mişli olmaz ve ol diyārdan bizi cümle (6) diyārlara iletürler ve halkı Şāfi‘ī, Şeyh Ebū İshāq İbrāhīm bin Şehriyār Kāzerūnī (7) mezārı andadur ve sāyir ekābir, evliyā mezārı çokdur ve nevāhi ve tevābi‘i katı çokdur. (8) **Şāver**; iklīm-i şālīşdendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt’dan fv-bh ve ‘arzı istivādan la. (9) Tehmüreş düzmişdi. Şonra İskender-i Rūmī Fārs’ı fetḥ eyledükde küllī (10) ḥarāb eyledi. Erdeşir Bābekān tecdīd kıldı ve adını Şāpūr dēdi. Mürūr ile (11) Şaver oldu. Havâsı germ ve şimālī beste ve şuyı bir büyük çaydandır ki ol (12) şehre mensūbdur. Hāşılı ğalle ve penbe ve birinc ve hurmā ve narınc ve turunc ve līmūn (13) ve meşmūmātdan nilüfer ve binefşe ve nergis ve yasmen çokdur ve ibrişim daḥı hāşıl (14) olur. Halkı Şāfi‘ī ve ol şehriñ taşrasında taşdan bir ādem şekli var. Ba‘zılar (15) dērler ki bir tılsımdur ve ba‘zı daḥı dēr ki bir zālīm ādem imiş. Hāq Te‘ālā anı taş eyledi. (16) ve hālā ol diyāruñ halkı anı ziyāret ēdüp yağ sürerler. **Enūrān**⁵²² ve **Māsetkūṭā**⁵²³; (17) Enūrān⁵²⁴ bir küçük şehrdür ve ol şehirden birkaç fazıl kimseler peydā olmuş. Havâsı

[251b]

(1) mu‘tedil ve Māset Kūṭā⁵²⁵ bir nāhiyyedür Kohistān’da, havâsı serd. **Bilād-ı Şāpūr**; (2) birkaç nāhiyyedür Fārs ile Hūristān⁵²⁶ mābeyninde. Havâsı mu‘tedil, āb-ı revānı çok, (3) hālā ekşeri ḥarābedür. **Bīr-i Mervān**⁵²⁷ ve **Hūbkān**⁵²⁸; iki nāhiyyedür. ‘Azīm büyük köyleri vardır. (4) bir yükseklü ve alçaqlı yerde vāki‘dür. Havâsı mu‘tedil ve bāğ-istānı ve envā‘ meyvesi (5) çokdur ve halkı silāḥ-verz ve hırsız ve

⁵²² Far. انبوران

⁵²³ Far. باشت قوطا

⁵²⁴ Far. انبوران

⁵²⁵ Far. باشت قوطا

⁵²⁶ Far. خوزستان

⁵²⁷ Far. تير مردان

⁵²⁸ Far. خوبدان

rāh-zen ve gāyet şeb-rev olur. Şöyle ki bir (6) gecedde igirmi ferseng yolu katı ederler. **Ceyl-i**⁵²⁹ **Ceyleviye**; çok vilāyetdür. Nevāhisi (7) firāvāndur tā varup Luristān'a muttaşıl olur. Havāsi serd-sīr ve āb-ı revānı (8) çok, bāğ-istānı ve meyve bī-şümār ve şikār-gāhları çok, halkı Şāfi'ī. **Cereh**; (9) telaffuzda Kereh⁵³⁰ dērler. Bir küçük şehrdür. Şīrāz'un alt tarafında vāki'dür ve Bend-i Emīr ki (10) bir meşhūr 'imāret-i 'āliyedür. Şīrāz'un üst tarafında vāki'dür. Nazm;

(11) از خطه شیراز گشایش مطلب

⁵³¹ کز زیر گره دارد و ز بالا بند

Havāsi germ-sīr (12) ve şuyı anja mensüb çaydandır. Hāşılı ğalle ve hūrmā, halkı ekşer hırsızdur ve bir nice (13) mevza' dağı tevābi'i var. **Cüneyd-i Bul'ān**⁵³²; bir küçük şehrdür. havāsi germ, aķarşuları çok, (14) hāşılı ğalle ve meyve bī-şümārdur ve halkı Şāfi'īdür. **Ceyb**⁵³³ ve **Kārih**⁵³⁴; Kohistān'da (15) iki şehrdürler. Havāları germ-sīr , āb-ı revānları vāfir, hūrmādan ğayrı meyve olmaz. (16) Ğallesi cümle dīmdür. Halkı kutā' u't-tarīk'dürler. **Halād**⁵³⁵; bir büyük köydür. Diyār-ı (17) Fāris'e degirmen taşın andan iletürler ve ol köy halkınuñ andan ğayrı

[252a]

(1) hāşılı olmaz ve şuları katı az olmayla degirmenleri olmayup ğayrı diyāra degirmene (2) giderler. **Hamā[y]hān**⁵³⁶ ve **Dih 'Alī**; iki nāhiyyedür. Havāsi serd-sīr, balları katı çok (3) olur ve halkı ekşer şikāra māyil ve silāh-verz olur. **Sişat**⁵³⁷; bir

⁵²⁹ Far. جبل

⁵³⁰ Far. گره

⁵³¹ Şiraz memleketinden meselelerini çözmesini talep etme

Zira alttan düğümlüdür üstten ise bağlıdır

⁵³² Far. جنب ملغان

⁵³³ Far. خشت

⁵³⁴ Far. کمارج

⁵³⁵ Far. خلار

⁵³⁶ Far. خمایجان

⁵³⁷ Far. سیمسخت

nāhiyyedür. (4) Serd-sîr, âb-ı revânı çok hâşılı ğalle ve meyve. **Harâm**⁵³⁸ ve **Mâdereng**⁵³⁹; iki nāhiyyedür. (5) Havâsı ğâyet şavuk, ekşer qar hâlî olmaz ve yolları katı çetin, âb-ı revânı çok ve şikârı (6) eyü olur. Halkı şikâra mâyil. ‘**Aydecân**⁵⁴⁰; telaffuzda Destyârî⁵⁴¹ dërler. Küçük şehrdür. (7) Havâsı germ-sîr , bir küçük çeşme vardır. Halkı ekşer bâbüci olur ve ehl-i fazl dahı (8) çok olur. **Nüptecân**⁵⁴² ve **Şi‘b Tevân**⁵⁴³; teleffuzda Nübendikân dërler. İklim-i şâlişdendür. (9) Tûlı Cezâyir-i Hâlidât’dan fv-h ve ‘arızı hatt-ı istivâdan l-y. Şâpûr bin (10) Erdeşîr Bâbekân düzmişdür. Büyük şehir idi. Eyyâm-ı fetretde Ebû Sa‘îd Kâzerûnî (11) ol diyârı şöyle harâb kıldı ki dūd ve dâme maķâm oldu. Şonra Atâbeg (12) Câvlî tecdîd kılup ma‘ mûr eyledi. Havâsı germ-sîrdür. Envâ‘ meyve meşmûmât (13) çokdur. Halkı ehl-i şalâhdurlar. Şi‘b Tevân⁵⁴⁴; cihânun meşhûr mesîrelerindendür. İki (14) tağ arasında bir deredür. Tûlı üç ferseng buçuķ, ‘arızı bir ferseng buçuķ cümle (15) ser-tâ-pâ ağaçlar ve bâğ-istândur. Dürlü dürlü meyve olur. Havâsı ğâyet mu‘tedil ve ol (16) dere ortasında bir büyük çay cārîdür ve ekşer evķâtde ol tağlar kıardan (17) hâlî olmaz ve ol dere ‘arşasında ağaçların çoklığından âfitâb zemîne düşmez.

[252b]

(1) ve çeşmeler âb-ı zelâller çokdur ve hükemâ demişler ki dünyânun meķâsini dört mevza‘dur. (2) Dimaşķ ve Sa‘d-i⁵⁴⁵ Semerķand ve Şi‘b Tevân⁵⁴⁶ ve Merķ⁵⁴⁷ Şeydân. **Küre-i Kıubâdhûre**; Kıubâd bin (3) Feyrûz Nüşîrevân’ın babasına mensûbdur. **Errecân**; teleaffuzda Er‘ân⁵⁴⁸ dërler. İklim-i (4) şâlişdendür. Tûlı Cezâyir-i Hâlidât’dan fv-l ve ‘arızı hatt-ı istivâdan l-y. Kıubâd bin (5) Feyrûz

⁵³⁸ Far. چرام

⁵³⁹ Far. بازارنک

⁵⁴⁰ Far. غندجان

⁵⁴¹ Far. دشت بارین

⁵⁴² Far. نوبنجان

⁵⁴³ Far. شعب بوان

⁵⁴⁴ Far. شعب بوان

⁵⁴⁵ Far. سغد

⁵⁴⁶ Far. شعب بوان

⁵⁴⁷ Far. مرج

⁵⁴⁸ Far. ارغان

düzmişdür. Nevāhi ve tevābi‘i çokdur. Melāhıde zamānında harāb olmışdı. (6) Havāsı ‘azīm germdür ve şuyı Tāb çayından, vilāyet içinden güzır eder. Ol çayun (7) üstinde bir köpri düzmişler. Mekān⁵⁴⁹ Köprisi dërler. Envā‘ meyve olur ve Melīsī (8) narı anda katı a‘lā olur ve ol hudūdda bir niçe kal‘a vardur ki ol şehrün harāblığı (9) ol kal‘alar halkındandır ve şehir-i Errecān’ın halkı şālīh ve kendü halinde ve Şeyh Ebū’l-Hasin (10) Şīrāzī anda medfūndur. **Rīšahr**; Pārsiler anı Rīšehr dërler. Bir vasat şehrdür. Fārs (11) deryāsının kenārında, havāsı gāyet germ, yaz güninde ol şehrün halkı yengine derhat (12) balūt bağlar ta ki çok derlemeye. Hāşılı hūrmā ve ketāndur. Ekser halkı ticārete meşgūl (13) ve anda fuzūl ādem yokdur ve yaz güninde ekser halkı şehirden çıkup ol etrāfda (14) olan kal‘alara giderler. **Habis**⁵⁵⁰ ve **Ferzeng**⁵⁵¹ ve **Minricān**⁵⁵²; üç nāhiyyedür. Fārs (15) a‘mālinde bu vilāyetler āb ve havāda Errecān gibidürler. **Hanāyā**⁵⁵³; **Tehmūreş** oğlu Hanāyā⁵⁵⁴ (16) düzmişdür. Pārsiler anı Kebise⁵⁵⁵ dërler ya‘nī koqmış şu bir yer ki adı böyle ola. (17) Anı şerh etmege ihtiyāc kalmaz bir şehrdür deryā kenārında. **Halāvcān**⁵⁵⁶ ve **Sūdevrā**⁵⁵⁷;

[253a]

(1) Errecān a‘mālindendür. Āb ū havāsı ve hāşılı Errecān gibidür ve birkaç mevza‘ dağı tevābi‘i (2) vardur. **Mīhrūyān**⁵⁵⁸; Fārisiler Māhī Rūyān⁵⁵⁹ dërler. Bir şehrdür. Deryā kenārında vāki‘ şöyle (3) ki deryānun mevci şehrün kenārına deger ve birkaç mevza‘ tevābi‘i var. Havāsı germ ‘ufūnetlū- (4) dūr ve her kim ki deryādan Fārs’a gider elbette yolu bu şehre uğrar ve hūrmādan (5) gāyır meyve olmaz. Ekser

⁵⁴⁹ Far. تكان

⁵⁵⁰ Far. خيس

⁵⁵¹ Far. فرزك

⁵⁵² Far. هندیجان

⁵⁵³ Far. جنابا

⁵⁵⁴ Far. جنابا

⁵⁵⁵ Far. گنبه

⁵⁵⁶ Far. جلادجان

⁵⁵⁷ Far. نيو و دير

⁵⁵⁸ Far. مهروبان

⁵⁵⁹ Far. ماهی روبان

ma'ışetleri gemiyledür ve ol şehirde koyun az ammā keçi çokdur. (6) ve bezirketān anda çokdur. **Maķar**⁵⁶⁰; deryā kenārında bir şehrdür. Bir hişārçesi vardur. (7) ve dirāht-ı hūrmā çokdur. Havāsı germ ve 'ufūnetlū olur. Hāşılı ketān ve bezir ki (8) çerāğ yağı ederler. Halkı selīm ve zebūndur ve zıkr olunan bēş kūrede niçe (9) ḳal'a ve niçe merğ-zārlar vardur ki mu'teber olanlar bir bir zıkr olunur. **Ḳallā'**; cümle (10) on altı ḳal'a meşhūrdur ve zamān-ı evvelde yētmış ve bu kadar ḳal'a vardı cümle (11) Fārs'da. Çünkü ehl-i Fārs Selāciķ ile fermānsızlık ētdiler. Atābeg Cāvlī (12) Selāciķe tarafından ol diyāruñ fethine muķarrer oldu. Ḳahr ve cebrile ekşer ḳal'aları (13) ḥarāb eyleyüp ve ba'zı ki itā'at kılup ber-ḳarār ḳaldı. Nigeh-bānlar dikdi. (14) Hālā ol ḳal'alardan meşhūr olan bunlardır. **Ḳal'a-ı Es'ad**⁵⁶¹; *Fārsnāme*'de (15) gelmişdür ki bu ḳal'a evvel ol ma'mūr idi. Çok yıllar ḥarāba ḳalmışdı. Selāciķe zamānında (16) Ebū Naşr Mīr-i Mervānī⁵⁶² yine ma'mūr kıldı. Ol ḳal'a bir tağ başındadır ki devresi (17) igirmi fersengdür ve bir ğayrı tağa muttaşıl degüldür. Bir yoldan ğayrı yokdur ve ol

[253b]

(1) tağun başında yumşak ve düz yerler ve çeşmeler ve bağlar ve zira'at çokdur. Havāsı mu'tedil (2) ve ol ḳal'anun hişārı ğāyet hūbdur ve ol tağun dört cānibi düz ve geyik (3) meydān ve şikārı çok ve ol ḳal'anun 'aybı oldur ki ḳatı büyükdür. Çok ādem gerekdür ki (4) hıfz eyleye. **Ḳal'a-ı İştāhr**; *Fārsnāme*'de dēr ki ol diyārda bu ḳal'adan saht (5) ve muḥkem ḳal'a yokdur ve her ne istiḥkām ki mümkindür cümle bu ḳal'ada vardur ve ḳadīmde (6) bu ḳal'aya Sih Kūnbedān dērlerdi. Zirā ki üç pāre ḳal'adur; İştāhr (7) ve Şikeste ve Şenkūvān ve ol ḳal'ada bir çukur yer varıdı ki yağmur şuyı cümle (8) ol çukurdan şahrāya giderdi. 'Azudü'd-Devle ol çukurun şuyı akan cānibinden (9) bend ēdüp ol çukuru bir ḥavz düzüp yēddi ayak nerdibān ile aşığa enerler. (10) Ve biz ve ḳīr ve mūmıla ol ḥavzı söyle düzdi ki

⁵⁶⁰ Far. سینیز

⁵⁶¹ Far. قلعه اسفيد

⁵⁶² Far. تير مردانی

bir kaçre şu taşra çıkmak ihtimālî (11) olmaz ve ol kadar şu ol havzda cem' olur ki biñ kişi on yıl isti' māl (12) eylese halāş olmaz ve ol havzūñ ortasında direkler vaz' édüp musakḳaf (13) eyledi tā ki tağyīr-i havādan ol şu sālīm ḳala. Ol ḳal' anuñ havāsı mu' tedil (14) ve ol ḳal' anuñ 'aybı oldur ki ḳılıc ile almak olur. **Ḳal' a-ı İştahr-ı Bāz**⁵⁶³; (15) anuñçun İştahr Bāz dērler ki muḥkemlikde İştahr gibidür. Havāsı hoş ve içinde (16) yerlü çeşme vardur. **Ḳal' a-ı Bāde**⁵⁶⁴; muḥkemlikde sāyir ḳal' alar gibidür lākin bir pāre küçükdür. (17) Havāsı mu' tedil ve şuyı maşna' adan. **Der Ebrec**⁵⁶⁵; bir tağdur ki nīmesi ḳatı

[254a]

(1) muḥkem ve bu nīmesi yok. Bu nīmede ceng etmek ḳābildür ve tağ yolında cārī şu (2) vardur ki köye aḳar. **Ḳal' a-ı Ḳīsr**⁵⁶⁶; Şīrāz' uñ üç fersengindedür. Tara-ı cenūbda (3) bir tağ uñ başındadır. Hiçbir tağa muttaşıl degüldür. Bir muhtaşar çeşme vardur (4) ve ḳal' anuñ altında bir çeşme dahı vardur ve ḳal' anuñ dört çevresi bir (5) günlük yol. Abādānī ve 'alef-zār ve ḥālā Celāleddīn Tayyib Şāh' uñ elindedür. (6) **Ḳal' a-ı Terḥudā**⁵⁶⁷; bir tağ uñ başında ḡāyet yüksek, havāsı mu' tedil ve şuyı meşānī' den (7) **Ḳal' a-ı Ḥurşe**⁵⁶⁸; bir yüksek tağ başında havāsı mu' tedil. Haccāc bin Yūsuf' uñ ḳarındaşı (8) Çehrem de ḳarındaşı tarafında ḥālim olup ol ḳal' a' ı düzdi. Şonra ol (9) ḳal' aya i' timād édüp ḳarındaşa 'āşī oldı. Bu sebebden ḥālā cāyız görmez- (10) ler ki hiçbir 'āmil ḳal' a şāḥibi ola. Zirā ḳal' a insanı maḡrūr édüp (11) dimāḡın fesāda vērür. **Ḳal' a-ı Cerme**⁵⁶⁹; bir muḥkem ḳal' edür. Şīnlik arasında, (12) havāsı mu' tedil, şuyı meşānī' den. **Ḳal' a-ı Ḥavādān**; bir muḥkem ḳal' edür. Fesā (13)

⁵⁶³ Far. بار

⁵⁶⁴ Far. آباده

⁵⁶⁵ Far. دز ابرج

⁵⁶⁶ Far. تیر

⁵⁶⁷ Far. تیرخدای

⁵⁶⁸ Far. خورشه

⁵⁶⁹ Far. خرمة

vilâyetinde. Havâsı mu‘tedil, şuyı kıuyıdan. **Ƙal‘ a-ı Ĥahāv**⁵⁷⁰; bir büyük tağ (14) başında, Mes‘ūd Bân düzmişdür. Feyrūzabād’uñ bir fersenginde, havâsı hoş (15) ve şuyı şāvuk, ceng ile almak müyesser olmaz. **Ƙal‘ a-ı Şehrân**⁵⁷¹; ĥarīm-i Ebī Aĥmed’de (16) vāķi‘ muĥkem ƙal‘adur. Havâsı germ ve şuyı meşāni‘den. **Ƙal‘ a-ı Ƙenend Bulġān**⁵⁷²; (17) ġāyet muĥkem olmayla bir kiři ĥıfz étmege ģādirdür. Ĥavâsı mu‘tedil, şuyı meşāni‘den.

[254b]

(1) Bu ƙal‘alardan ġayrı Ebū Mestān vilâyetinde ĥiřarlar vardur ki herbirisi bir muĥkem (2) ƙal‘adur. Ba‘zı tağ başında ve ba‘zı taş üzerinde ve ba‘zı yerde. Cümlesinüñ (3) havâsı germdür. **Merġ-rāhā**⁵⁷³; mülk-i Fārs’da mürġazā çoġdur lâkin büyük ve meşhūr (4) olanları bir bir beyān édelim. **Merġ-zār-ı Averd**; ĥalā Köřk-i Zerd demekle ma‘rūfdur. (5) Tavīl ve ‘Arīz bir ĥūb ‘alef-zārdur. Çeřmeleri çoġ ve havâsı serd ve ol merġ-zārda (6) büyük köyler; Derīce⁵⁷⁴ ve Tamaĥavān⁵⁷⁵. Bu merġ-zārūñ tūlı on ferseng ve ‘arzı beř (7) ferseng. **Mürġ-zār-ı Deřt-i Erven**⁵⁷⁶; bir eyü ‘alef-zārdur. Āb-ı revān ve çeřmeleri firāvān (8) ve havâsı bir miġdār mürġ-zār-ı Ervend’den kemdür. Ribāt-ı Şalāĥaddīn ve Ƙavl-i⁵⁷⁷ Şehriyān (9) bu şaĥrādudur. Tūlı yéddi ve ‘arzı beř fersengdür. **Merġ-zār-ı Deřt-i Erzen**; deryā kenārında- (10) dur ve ol ĥudūdda bir miře vardur. Arsalanı çoġ olur. Tūlı iki ve ‘arzı bir (11) fersengdür. **Merġ-zār-ı Arřekān**⁵⁷⁸; Şīrāz ile Kürük⁵⁷⁹ ortasındadır ve ortasında řu (12) tūrur. Ol ĥudūdda bir miře var ki arsalanlar maġāmıdır. Tūlı beř ve ‘arzı (13) üç fersengdür.

⁵⁷⁰ Far. خوار

⁵⁷¹ Far. سهاره

⁵⁷² Far. گنبد ملغان

⁵⁷³ Far. مرغزارها

⁵⁷⁴ Far. بجه

⁵⁷⁵ Far. طميرخان

⁵⁷⁶ Far. دوان

⁵⁷⁷ Far. فول

⁵⁷⁸ Far. سيكان

⁵⁷⁹ Far. كوار

Merg-zār-ı Pehen⁵⁸⁰; hudūd-ı harīm-i Aḥmed'de vāḳi', ṭūlī ve 'arzı bir fersengdür. (14) **Merg-zār-ı Bīdümüşkân**; Tüster nāḥiyyesinde, havāsı serddür. Ṭūlī yèddi ve 'arzı üç (15) fersengdür. Alefi çokdur. **Merg-zār-ı Beyzā**; Beyzā'nun üç fersenginde bir hoş (16) 'alef-zār. Ṭūlī on fersengdür ve eyü çeşmeleri vardur. **Merg-zār-ı Şebīdān**⁵⁸¹; ġāyet (17) hoş, 'alef-zār. Şöyle ki mānendi az bulunur ve dört etrāfi şīnlik, çeşmeleri

[255a]

(1) ve āb ū revānı ve ifr-i bahār vaktinde ortasında şu deryāçe olur. Yine yaz günü (2) huşk olur. Ṭūlī ve 'arzı on ferseng. **Merg-zār-ı Fānī**⁵⁸²; Ābrevāb kenārında bir (3) cāy-ı hūrremdür lākin otı kış güninde davara eyüdüdür. Ammā ayāz güninde yamāndur. Ṭūlī (4) üç ve 'arzı bir fersengdür. **Merg-zār-ı Kālān**⁵⁸³; Süleymān peygamber anasının kabri ol (5) şahrādudur. Ṭūlī dört ferseng lākin 'arzı azdur ve Süleymān peygamber anasının (6) kabri çehār köşe bir 'imāretdür. Dêrler ki her kim ol kabir üstinde ağlasa kör (7) olur. Ammā bu sözi kimse tecrübe kılmamışdur. **Merg-zār-ı Kām Feyrüz**; bir tâze (8) merġ-zārdur. Kür çayının kenārında, 'alefi ġāyet eyüdüdür lākin arsalan korkusından (9) tavar ol yere az gider. **Merġ-zār-ı Kemīn** ve **Berāvār**⁵⁸⁴ ve **Cāsib Cevāl**⁵⁸⁵; meşhūr Merg-zārlardan (10) degül lākin otı çehār-pālara ġāyet hūbdur. **Merg-zār-ı Nergis**; Kāzrūn'a yakın (11) Āzādmerd Hāmı'nun hudūdında. Ṭūlī üç ferseng. Bu şahrānun otı cümle (12) nergisdür ve katı meşhūrdur ve ol merg-zārda nergis maḥallinde insān nergis koḳu- (13) sından sarhoş olur. Bu merġ-zārlardan ġayrı küçük Merg-zārlar çokdur. (14) lākin zıkrinde taṭvīl var. **El-Bahr**; ya' nī deryāda olan yerler. Şol cezīreler (15) ki Sind'den tā Hind'e ve Deryā-yı 'Ammān'da ve Deryā-yı Fārs'da cümle Fāris ḥisābındandır. (16) Cümleden büyügi

⁵⁸⁰ Far. بهمن

⁵⁸¹ Far. شیدان

⁵⁸² Far. فانی

⁵⁸³ Far. کلان

⁵⁸⁴ Far. پرواب

⁵⁸⁵ Far. خواست جان

Cezîre-i Kîş ve Bahreyn'dür ve selefde Kîş hükâmları ekşer (17) vilâyet-i Īrân'ı huşûşâ mülk-i Fârsı Kîş tevâbi' inden hisâb ederler.

[255b]

(1) idi. Kîşe⁵⁸⁶-i Dilṭhane⁵⁸⁷ dërlerdi. Hukûk-ı dîvânı dört yüz toḡsan ve biṅ (2) üç yüz dînârdur ve bu zîkr olunan Cezâyirler cümle Kîş⁵⁸⁸ tevâbi' idür. **Kîş**⁵⁸⁹; (3) iḳlîm-i şânîdendür. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât'dan mḥ ve 'arzı ḥaṭṭ-ı istivâdan kh-mḥ. (4) Hîrî sâhîlinüḡ dört fersenginde dört ferseng miḡdârı bir cezîredür. [ve şehr-i Kîş⁵⁹⁰ andadur ve ol cezîrede] (5) zirâ'at ve naḥl-istân çoḡdur ve encû çoḡ olur. havâsı germ ve şuyı yağmur- (6) dandur. **Bahreyn**; iḳlîm-i şâliṣdendür. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât'dan fh ve 'arzı ḥaṭṭ-ı (7) istivâdan kh-yh. Tûlî on ferseng ve 'arzı bēş ferseng. Bir cezîrededür. Ol (8) cezîrede âb-ı revânlar ve bâḡ-istânlar ve köyler vardur. Şehr-istânına Bahreyn dërler. (9) Erdeşîr Bâbekân düzmişdür ve ḥurmâsı şöyle çoḡdur ki sâyir deryâlara (10) gider. Havâsı ḡâyet germ ve şuyı çeşmelerden ve ḥalkı müslimân ve pâk i' tîḡâddur- (11) lar ve ba'zı daḥı ḥırsızlık ve gemilerde tûcârı yağma ederler ve her kim ki Bahreyn'i (12) maḡâm ederse ṭalâḡı büyük olur. Nice ki şâ'ir demişdür. 'Arabiyye;

يُسْكُنُ الْبَحْرَيْنِ تُعْظَمُ طَحَالُهُ (13) وَمَنْ

وَلَحْدَ بِمَا فِي بَطْنِهِ وَهُوَ جَائِعٌ⁵⁹¹

Ebrût⁵⁹²; (14) bir cezîredür. Tûlî ve 'arzı bir ferseng. Ekin ve ḥurmâ çoḡdur. **Eterkāfân**⁵⁹³; bir (15) cezîredür. Tûlî sekiz ve 'arzı üç fersengdür ve ḥalkı ekşer ḥırsız

⁵⁸⁶ Far. قيس

⁵⁸⁷ Far. دولتخانه

⁵⁸⁸ Far. قيس

⁵⁸⁹ Far. قيس

⁵⁹⁰ Far. قيس

⁵⁹¹ Her kim Bahreyn'de yaşarsa dalaḡı büyür. Karnının büyüklüḡü oranında da acıdır.

⁵⁹² Far. ابرون

⁵⁹³ ابركافان

ve şerirdürler. (16) **Hārek**; bir ceziredür. Tūlî ve ‘arzî bir ferseng, ekin ve hūrmāsı çok olur. (17) ve ğalle ve meyve eyü olur ve encū ziyāde çıkar. Andan sāhile bir fersengdür.

[256a]

(1) **Bāb-ı Sīzdehüm Der Zikr-i Şebānkāre**; cümle altı mevza‘dur. (2) Havāsı germ-sīr , iqlīm-i şālīşdendür. Hudūd-ı vilāyet-i Fārs’a ve Kirmān’a ve Bahr-ı Fars’a (3) muttaşıldur. Hukūk-ı dīvānı Selāciķe zamānında iki yüz tümen ziyāde idi. (4) Ve hālā igirmi altı tūmendür ve altı biñ dīnār ve ol diyārlarda dārū’l-mülk (5) Qal‘a-ı Īk ve qaşaba-ı Zerkān’dur ki ikisi f. Birbirine muttaşıldur. **Īk**⁵⁹⁴ ve **Zerkān**; (6) Īk qal‘ası evvel bir köy idi sonra Selāciķe zamānında bir şehir oldu. (7) Bir tağun öjinde vāķi‘ āb ū revānı çok ve hişār zamānında eger düşman (8) ol şuyun başın bilüp qat‘ eylese tīz feth olur ve Zerkān (9) bir qaşabadur. Ol qal‘anın öjinde. Havāsı i‘tidāle yakın lākin şuyı guvārende (10) degüldür. Ğalle ve penbe ve meyve ve hūrmā firāvāndur. **İştahbānāt**; bir küçük (11) şehrdür. Ağacları çok ve havāsı mu‘tedil ve envā‘ meyve çok olur. Selāciķe (12) Şebānkārelüler ile ceng étdükde Atābeg Cāvlī ol şehri harāb édüp (13) şonrā yine ma‘mūr oldu. **Berk** ve **Tārim**⁵⁹⁵; iki küçük şehrdür. Ammā Perk⁵⁹⁶, Tārim’dan (14) dahı büyükdür. Muħkem qal‘ası vardır. Kirmān serħadinde vāķi‘dür. Hāşılı ğalle (15) ve hūrmādur. **Hīre**⁵⁹⁷ ve **Nīriz**; iki küçük şehirlerdür ve qal‘ası vardır. Anda kişmiş (16) bī-ķiyāsdur. Havāsı germ ve nāhiyye-i Münsekābāt⁵⁹⁸ anuñ tevābı‘ındandır. **Dārābkird**; (17) iqlīm-i şālīşdendür. Dārāb bin Behmen düzmişdür. Bir müdevver şehir idi. Nice kim

⁵⁹⁴ Far. ایک

⁵⁹⁵ Far. تارم

⁵⁹⁶ Far. برک

⁵⁹⁷ Far. خیره

⁵⁹⁸ Far. میسکانات

[256b]

(1) pür-kār ile çekilmiş bir muhkem hişārı vardır ve bir derin hendeki ve hālā harābdur. Havāsı (2) germ-sîr , ğalle ve penbe ve meyve ve hurmā çokdur ve ol hudūdda bir tağ vardır ki (3) yēddi dürlü tuzı olur. Haşved⁵⁹⁹ ve Dārkan ve Kayz⁶⁰⁰ ve Rastāk nāhiyyeleri (4) anun tevābi‘ idür ve ol hudūdda bir muhkem taş vardır. Senk Zīne⁶⁰¹ dērler ve ol (5) taşda bir istivār kal‘a var. Havāsı hoş ve suyu çeşmelerden ve zamān-ı evvelde (6) ol şehrüñ hākimi bu kal‘ada oturdu. İbrāhīm bin Mamā⁶⁰² ol kal‘aya müstevlī olup (7) Kirmāniler ğalebe ēdüp kal‘a’yı elinden aldılar ve ol hudūdda bir merġ-zār vardır ki üç (8) ferseng tūlı ve bir ferseng ‘arzı var. **Kerm** ve **Zūber**⁶⁰³; Fesā yolında iki şehrdürler. Havāsı (9) mu‘tedil, āb u revān ve ğalle firāvāndur. [...] ⁶⁰⁴ Deryā kenārına yakın bir vilāyetdür. (10) Halkı ekşer təcir ve müslimāndurlar. Hāşılı ğalle ve hurmā. **Bāb-ı Çehārdehüm** (11) **Der Zıkr-i Mukrān ve Hürmüz**⁶⁰⁵; cümle on bir şehrdür. Huḳūḳ-ı dīvānı Selāciḳe (12) zamānında sekkiz yüz seksen biñ dīnār idi ve hālā altmış altı tümen ve altı (13) biñ beş yüz dīnārdur. **Kirmān**; Kerme⁶⁰⁶’ye mensūbdur ki Heftevād tutmuşdu. On bir (14) şehrdür. Ekşer havāsı mu‘tedil, hudūdu tā ḥadd-ı Kirāmān⁶⁰⁷ ve Mağāra⁶⁰⁸’ya ve Şebānkāre’ye ve ‘Irāḳ-ı (15) ‘Acem’e muttaşıldur. **Kevāşīrān**⁶⁰⁹; iḳlīm-i şālīşendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt’dan Şb-lb (16) ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan kṭ-mh. Keştāseb anda

⁵⁹⁹ Far. حشو

⁶⁰⁰ Far. ميس

⁶⁰¹ Far. تنگ رنبه

⁶⁰² Far. مماران

⁶⁰³ Far. رونيز

⁶⁰⁴ Metinde bir kelimelik yer kadar boşluk bulunmaktadır. Eserin Farsça aslında, bir yer ismi olarak “lār” (لار) yazılmaktadır.

⁶⁰⁵ Far. هرموز

⁶⁰⁶ Far. کرمی

⁶⁰⁷ Far. مکران

⁶⁰⁸ Far. مفازه

⁶⁰⁹ Far. کواشیر

āteş-hāne düzmişdi. Şonra (17) Erdeşīr Bābekān ƙal‘a ve şehir düzdi. Nerdşīr⁶¹⁰ dērlər. Tāli-‘i ‘imāreti Burc Mīzān

[257a]

(1) Haccāc Yūsuf , ‘İşyān⁶¹¹ bin Akşec‘ri⁶¹² anuñ fethine gönderdi. ‘İşyān (2) ol yere varup ol şehri gördükde Haccāc’a nāmeyi gönderdi ki; وَمَـرَّهَا وَفَلَ (3) مَـاءُهَا وَشَلَّ (4) ya‘nī (4) şuları çok ve hurmaları vāfir ve ƙūtları ziyāde ve bezm-i ‘askerimiz eger az olsa (5) dögüşebilmezler ve eger çok olsa ac olurlar. Haccāc ki bu nāmeyi okıdı. ‘Askeri (6) gērü döndürdi ve ‘Ömer bin ‘Abdul‘azīz zamānında fetḥ olundı ve ‘Ömer bin ‘Abdul‘azīz’uñ (7) fermānıyla anda bir cāmi‘-i ‘atīƙ düzdiler ve Emīr ‘Alī İlyās anda bağ-ı Şīrcān (8) ve bir ƙal‘a düzdi ve Şāh Şücā‘ Kirmānī anda medfūndur. **Bem**; iƙlīm-i şālīşdendür. (9) Tūlī cezāyirden şḥ ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan kr-n. ‘Abdullāh bin ‘Ömer ol (10) diyārları fetḥ eyledükde ol yerler mişelik idi ve arslan yatağıdı. Leşker-i (11) İslām ol mişeyi pāk édüp ve herkes kendü nāmına bir köy düzdi. Havāsı (12) germdür ve şuyı Deyverūd dēdükleri çaydan, naḥl-istānı ve meyvesi çok ve ucuz- (13) dur. **Cīreft**; iƙlīm-i şālīşdendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan şḥ ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı (14) istivādan kr-l. Havāsı germdür ve şuyı çaydan ve naḥl-istānı çokdur. **Rey‘ān**⁶¹⁴; (15) Behmen bin İsfendiyār düzmişdür. Havāsı germ ve hāşılı ğalle ve hurmādur. (16) **Hubeys**; iƙlīm-i şālīşdendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan şḥ ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı (17) istivādan l. Havāsı germ, bir muḥkem ƙal‘a vardur. Hāşılı ğalle ve penbe ve hurmā

⁶¹⁰ Far. بردسير

⁶¹¹ Far. غضبان

⁶¹² Far. القبتعري

⁶¹³ Suyu sert hurması bol hırsız kahraman askeri az olsa da savaşılamaz, çok olunca da aç kalırlar.

⁶¹⁴ Far. ريغان

[257b]

(1) **Sīrecān**; iklīm-i şālīşdendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt'dan mr-k ve 'arzı haṭṭ-ı (2) istivādan kt-l. Havāsı germ, iki muhkem ḳal'a vardır. Hāşılı ḡalle ve penbe ve ḥurmā. (3) **Şehr-i Bābek**; Bābek düzmişdür. İklīm-i şālīşdendür. Hāşılı ḡalle ve penbe ve ḥurmā. **Bermāşīr**⁶¹⁵; iklīm-i şālīşdendür. Tūlī cezāyirden d-k ve 'arzı haṭṭ-ı istivādan kt. (4) Erdeşīr Bābekān düzmişdür. **Kemrān**⁶¹⁶; bir vāsi' ve bol vilāyetdür ve mülk-i Īrān'dan (5) ḥāricdür lākin ḥarācī Īrān'a vērürler ve a'māl-ı Kırman'a dāḥıldür. **Hürmüz**; iklīm-i (6) şālīşdendür. Baḥr-ı Fārs kenārında vāḳi' ḡāyet germ-sīrdür. Erdeşīr düzmişdi. Hālā (7) mülk-i Ḳubbuddīn⁶¹⁷ anı bırāḳup ḥarāmīler ḳorḳusından varup deryā içinde Ḥarūn (8) cezāresinde şehir düzdi ve Hürmüz de ney şeker ve ḥurmā çoḳdur. Ḥukūk-ı dīvānı (9) altı tūmendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt'dan Şb ve 'arzı haṭṭ-ı istivādan kh. **Bāb-ı (10) Pānzdehūm Nāḥiye-i Maḡāra**⁶¹⁸ ve **Mābeyn-i Kirmān ve Ḳuhistān**⁶¹⁹; bu maḡāranuḡ ibtidāsı vilāyet-i (11) Ḳazvīn'den Sūs'ān⁶²⁰ köyinden ki Moḡullar aḡa Ḳacvāceh⁶²¹ dērler. Tā kenār-ı deryā-yı (12) 'Ammān'a ḥadd-ı Hürmüz'a eşişür ve 'arzı ne ḳadar ki varur ēnlü olur ve ṭaraf-ı cenūb (13) vilāyet-i Ḳum ve Sāveh ve Kāşān ve Zevāreh ve Yezd ve Kirmān ve Mukrān'dan geṇüp (14) deryāya muttaşıldur ve ṭaraf-ı şimālī Rey vilāyeti ve Ḳūmiş ve Ḥorāsān ve Ḳihistān (16) ve Zābulistān⁶²² ve Sīstān ve Ġarne⁶²³ ve Ḳāvil⁶²⁴den geṇüp deryāya peyveste olur. (17) Ve bu maḡāranuḡ tūlī dōrt yüz fersengdür ve 'arzı ibtidā da iki ferseng ve āḥirde deryā

⁶¹⁵ Far. نرمایشیر

⁶¹⁶ Far. مکران

⁶¹⁷ Far. قطب الدين

⁶¹⁸ Far. مغازه

⁶¹⁹ Far. سيستان

⁶²⁰ Far. سوميقان

⁶²¹ Far. آقخواجه

⁶²² Far. زاول و سيستان

⁶²³ Far. غزنه

⁶²⁴ Far. کاول

[258a]

(1) kenârında iki yüz ferseng olur ve egerçi bu Mağâr'da şînlik azdur lâkin hırsızı (2) ve harâmîsi katı çokdur. Havâsı mu' tedildür. **Hurmuk**⁶²⁵; Nîşâbûr yolında üç köydür. (3) Çeşmeleri ve hurmâsı ve zirâ'atı çokdur. **Taber**⁶²⁶ **Kîlekî**; iklim-i şâlişdendür. Tûlî cezâyirden (4) b ve 'arzı haţţ-ı istivâdan lh. Bir vilâyetdür. Hâşılı ğalle ve penbe ve hurmâ. (5) **Kehnân**⁶²⁷; bir küçük şehrdür. İklim-i şâlişdendür. Hâşılı ğalle ve hurmâdur. **Neh**; iklim-i (6) şâlişdendür. Erdeşîr düzmişdür. **Bâb-ı Şanzdehüm Der Zîkr-i Kîhîstân** (7) ve **Nîmrûz ve Zâbulistân**⁶²⁸; cümle yêddi şehrdür. Havâsı mu' tedil, hudûd-ı vilâyet-i Mağâr⁶²⁹ a (8) ve Hôrâsân ve Mâverâü'n-Nehr ve Kâbil'e peyvestedür. Hukûk-ı dîvânı mülk-i Hôrâsân'a (9) dâhildür ve dârü'l-mülkü şehir-i Tûn⁶³⁰ ve Kâyin'dür. **Sîstân**; bir vilâyetdür eni ve uzun. (10) İklim-i şâlişdendür. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât'dan Şz ve 'arzı haţţ-ı istivâdan ld-l. (11) Keştâseb düzmişdür ve ol vilâyet Kâvm-i Aчка yêrde olurdı. Keştâseb, (12) deryâya yakın bir bend bağladı ta ki ol vilâyet emîn oldı. Şonra Behmen tecdîd (13) kılup adını Sekân dèdi ve 'avâm Sekistân dèrlerdi ve 'Arablar mu' arreb êdüp (14) Sicistân dèrlerdi. Şonra mürûr-ı eyyâm ile Sebistân oldı. Havâsı germe (15) mâyıl ve şuyı Siyâhrûd dèdükleri çaydandur. Bağ-istânı ve meyvesi bî-şümârdur. (16) **Bust**; iklim-i şâlişdendür. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât'dan k ve 'arzı haţţ-ı istivâdan (17) lh. Şehr-i vasaţdur. Havâsı mu' tedil, şuyı çaydan, hâşılı ğalle ve hurmâ

[258b]

(1) ve meyve. Halkı şâhib-i mürüvvet olur. **Beksâbâd**⁶³¹; iklim-i şâlişdendür. Tûlî cezâyirden (2) fa-h ve 'arzı haţţ-ı istivâdan lh-k. Şehr-i vasaţdur. Havâsı germe

⁶²⁵ Far. جرمق

⁶²⁶ Far. طبس

⁶²⁷ Far. كهنان

⁶²⁸ Far. زاولستان

⁶²⁹ Far. مفازه

⁶³⁰ Far. تون

⁶³¹ Far. تكيناباد

māyil ve şuyı (3) yine ol ʔağlardan, meyvesi firāvān olur. **Terşiz**; iqlīm-i rābi‘ dendür. Tūlı Cezāyir-i (4) Hālidāt’dan şb ve ‘arzı ʔaṭṭ-ı istivādan lh. Bir küçük şehrdür. Behmen-i (5) İsfendiyār düzmişdi. Havāsı germ ve şuyı kārīzden ve bir ʔisārı vardır. (6) ve çok köyler ve ğalle çok olur ve anda bir serv vardı ki ‘ālemde mānendi (7) bulunmazdı. Cāmseb ʔekīm ol servi dikmişdi. Ol serv *Şāhnāme*’de gelmişdür. (8) Beyt:

یکی شاخ سرو از درخت بهشت

به پش در ترشیز اندر بکشت⁶³²

Ve Terşiz’de (9) hergiz zelzele olmaz ve ol ʔudūda sāyir yerlerde zelzele çok olur ve Terşiz (10) vilāyetinde birkaç yerde muḥkem ʔal‘a vardır. Evvel ʔal‘a-ı Derāverd, ikinci (11) ʔal‘a-ı Muḥāmidabād⁶³³, üçüncü ʔal‘a-ı āteş-gāh ve bu vilāyetden ğalle ve meyve (12) Nīšābūr’a gider ve Terşiz’ün sāyir vilāyetleri ʔarābdur ve mevāzi‘leri ğāyet ma‘mūr. (13) **Tūn**; iqlīm-i rābi‘ dendür. Tūlı Cezāyir-i Hālidāt’dan şb-lb ve ‘arzı ʔaṭṭ-ı istivādan (14) ld-l. Evvel bir büyük şehir idi ve ḥālā şehir-i vasaṭdur. Ol şehriñ vaṣ‘ı şöyle (15) étmişler ki evvel bir büyük ʔisār ve bir derin ʔandek düzmişler. ʔisāruñ çevresinde (16) bāzār, bāzaruñ çevresinde şehir ve evler, evleriñ çevresinde bāğlar, bāğlarıñ (17) çevresinde ekin yerleri ve ekin yerleri çevresinde şu bendleri ki yağmur şuyın

[259a]

(1) bend édüp ekinlerin şuarurlar ve ol yerlerde dīm karpuz ğāyet şirīn olur. (2) ve şuyı kārīzlerden ve havāsı mu‘tedil, ḥāşılı ğalle ve meyve ve ibrişim. **Tenceh**; (3) İqlīm-i rābi‘ dendür. Tūl ve ‘arṣda ve āb ū havāda Tūn’a beñzer. **Cağābud**⁶³⁴;

⁶³² Cennet ağaçlarından bir servinin dalını

Terşiz’in kapısının önüne dikti

⁶³³ Far. مجاهد آباد

⁶³⁴ Far. جناباد

telaŧfuzda (4) Keyābed⁶³⁵ dērlər. Bir küçük ŧehrdür. Bir niçe mevza‘ tevābi‘i ve bir muhkem ƣal‘ası vardır. (5) **Hūr**; bir küçük ŧehrdür. ŧaħrānuŧ ucında, ŧuyı kārīzden ve bāğ-istānı çoƣdur. (6) **Ƣa[b]s Sa**; iƣlīm-i ŧālīdendür. Ƣulı Cezāyir-i Hālīdāt’dan d ŧħ, ve ‘arzı Hatt-ı (7) İstivā’dan lh-ħ bir küçük ŧehrdür. Havāsı germ-sīr , ŧuyı kārīzden ve ħurmāsı (8) firāvān ve ol vilāyetüŧ yēddi günliginde bir çāh vardır ki ƣış çoƣ atlar ol (9) ƣuyıya gider ve yazın taŧra çıkırlar ve bir ƣuyı daħı vardır baƣsalar balıƣ ŧekli (10) görünü. **Ƣa[b]s Ke[y]leki**; bir küçük ŧehrdür. İƣlīm-i ŧālīdendür. Ƣulı Cezāyir-i Hālīdāt’dan (11) ŧ ve ‘arzı hatt-ı istivādan lh. Yezd’üŧ yēddi günliginde vāƣı‘dür. (12) Havāsı ğāyet germ. ħurmā ve nārīnc ve tūrunc ve līmūn çoƣdur. ŧuyı bir çeŧmedür ki (13) iki degirmen ŧuyı ƣadar ve bir muhkem ħiŧarı ve niçe pāre köyler tevābi‘i vardır. (14) **Ƣāyın**; iƣlīm-i rābi‘dendür. Ƣulı Cezāyir-i Hālīdāt’dan ŧħ-ƣ ve ‘arzı hatt-ı istivādan (15) lh-m. Büyük ŧehrdür. Muhkem ħiŧar var ve birƣaç ŧu kārīzi ŧehr içindedür. (16) Havāsı mu‘tedil, ħaŧılı ğalle ve meyve ve za‘ferān. Halkı ekŧer biçincidür ve sipāhīdür. (17) Ve ƣırƣ gün ki yazdan geçer. Her ne vaƣit olursa arpa eküp biric⁶³⁶ ƣosa

[259b]

(1) afitāb varduƣda biçerler ve ol ŧehrde Cūters dērlər. Sultān Maħmūd Sebūktekīn’üŧ (2) aŧlı bu ŧehrdendür. Ƣal‘a **Dere** ve **Menābād**⁶³⁷; **ƣal‘a** Dere’nüŧ muhkem ħiŧarı var ve çeŧme (3) ŧuyı cārīdür. Hāŧılı ğalle ve ‘unnāb ve üzümdür ve Menābād bir nice pāre köylerdür. (4) Ol ƣal‘anuŧ tevābi‘idür ve ol vilāyetde bir muhkem ƣal‘a vardır ki Melāħide (5) düzmiŧdi. **Zāvul**; büyük ŧehrdür. Germ-sīr , meyvesi bī-ħiŧābdur ve ŧikār-ğāħı (6) ve ‘alef-zārı çoƣdur. **Feyrūzkūh**; bir ħaŧın ƣal‘adur. Heātīle⁶³⁸ Ġazneyn mābeyninde, (7) havāsı serd ve ŧuyı çeŧmeden. **Ƣal‘a-ı Ƣāk**; bir küçük ŧehrdür. Üzümi çoƣ (8) olur bir nice pāre köy tevābi‘i vardır.

⁶³⁵ Far. گناباد

⁶³⁶ Kelime “biric” yazılmıştır; doğru yazım ŧekli “birinc”dir.

⁶³⁷ Far. مؤمناباد

⁶³⁸ Far. هرات

Ġazneyn; iqlīm-i şālīşdendür. Tūlī Cezāyir-i (9) Hālidāt’dan fa-k ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan lh-ka. Büyük şehrdür. Havāsı serd (10) ve ‘arzı berāber-i Bağdād’dur. Eger havāsının tağyīr-i ‘arzlar sebebiyle olaydı gerekdi ki Ġazneyn (11) ve Bağdād’ın havāsı bir olaydı. Belki gerekdi ki tamām iqlīm-i evvel ve şānī ve şālīş ki (12) cümle irtifa‘a qarībduklar cümle germ olalar idi ve sāyir iqlīmler ki irtifa‘dan (13) ba‘iddur serd olalardı lākin tağyīr-i havā zemīnün elhaḳ ve yüksek olduğındandır. (14) Her yēr ki yüksekdür serd olur ve her yēr ki alçaḳdur germ olur. **Ṭarsīt**; (15) bir küçük şehrdür. Havāsı germe māyil, şükr ve şikāyet şāhibi Kāzī Ebubekir ol (16) yērdendür. **Meymend**; iqlīm-i şālīşdendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan fa-l, ve ‘arzı (17) haṭṭ-ı istivādan lh-k. Şehr-i vasaṭdur. Havāsı germ-sir ve şuyı Hāne çayından.

[260a]

(1) Hāşılı ġalle ve ḥurmā. **Kūmis**; Sīstān tevābi‘indendür. Bir ḳaşabadur. Benī Līs⁶³⁹ Şağarān⁶⁴⁰dan ḥurūc eylemişdür. (2) Hāşılı ġalle ve meyve ve ḥurmā. **Bāb-ı Hefdehüm Der Zīkr-i (3) Erbā-ı Ḥorāsān**; ḥudūd-ı vilāyet Ḳıhīstān ve Kūmiş ve Māzenderān (4) ve Mağar’a⁶⁴¹ ve Ḥuvārezm’e muttaşıldur. Moğollar Devleti zamānında vezīrlar ve kātībler (5) Ḥorāsān’da olmayla Ḥorāsān’ı ve Ḳıhīstān’ı ve Kūmiş’i ve Māzenderān’ı ve Ṭaberistān’ı (6) ‘ala ḥide bir memleket ḥisāb ēdūp azacuḳ bir nesneyle pādīşāhlara ‘arz (7) ēdūp bu ḥīleyle her yıl Ḥorāsān’dan igirmi tümen ḥarāc alurlardı tā ki (8) Sulṭān Ebū Sā‘īd zamānında Vezīr Ġıyāşeddīn bu ḥāle muṭṭalī‘ olup diledi ki (9) sāyir vucūhdan bu vilāyetlerden ziyāde ḥarac ve māl ta‘yīn ḳıla lākin zamāna (10) emān vērmedi. **Rub‘-i Nīşābūr**⁶⁴²; iki şehrdür. Havāsı ekşer mu‘tedil. Nīşābūr iqlīm-i (11) rābi‘dendür ve ḥālā ümmü’l-bilād-ı Ḥorāsān’dur. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan sb-l ve ‘arzı (12) haṭṭ-ı istivādan lv-ka. Ṭehmūreş Deyūbend düzmişdür. Şonra ḥarāb olup (13) Erdeşīr Bābekān Mağār⁶⁴³da bir şehir yaptı. Oğlı

⁶³⁹ Far. لیث

⁶⁴⁰ Far. صفار

⁶⁴¹ Far. مفاز ه

⁶⁴² Far. نیشاپور

⁶⁴³ Far. مفاز ه

Şāpūr Ḥorāsān'da ḥākimdi. Ol (14) şehir babasından taleb eyledi. Babası vermeyüp Şāpūr'a ziyāde ğayret gelüp (15) varup ol Ṭehmüreş düzdüğü şehir ki ḥarāb olmuşdı. Tecdīd kıilup babasının (16) rağmına adını Nīşābūr koydı. Devr-i bārūsı on beş biñ adımdur. Şetrenc (17) sofrası gibi sekkiz kıṭ'a sekkiz kıṭ'ada ve 'Arablar Nīşābūr dērler ve lākin 'ādet

[260b]

(1) oldu ki şehirleri bir cān-ver şeklinde düzerlerdi ve çünkü 'Ömer bin Līş Ḥorāsān'da ḥākim (2) oldu. Nīşābūr'ı dārū'l-mülk eyledi. Şonrā yine ol şehir zelzeleyle ḥarāb olup ol (3) ḥavālīde bir ğayrı şehir düzdiler ve nāmına Şādbāc dēdiler. Devr-i bārūsı altı biñ (4) toḳuz yüz adımdur. Şonra ol şehir daḥı zelzeleyle ḥarāb olup bir köşede bir (5) bir şehir daḥı düzdiler ki ḥālā ümmü'l-bilād-ı Ḥorāsān'dur. Bir tağun öninde kıble (6) cānibinde. Devr-i bārūsı on beş biñ adımdur ve şuyı kuyılardan ve Ḥāne çayı (7) güzër eyler. Nīşābūr'un şarkında bir tağdan cārīdür. Ol tağdan tā Nīşābūr'a (8) iki fersengdür ve bu iki fersengde çay üstinde kırk degirmen vardur. Ol kadar (9) şu gelür ki bir ğarār buğday iki çuvāl ağzın dikince on eyler ve cānib-i şimālde (10) bir tağun başında bir çeşme vardur. Çeşme-i Sebz dērler ve bir şīrīn ve yaşıll şu (11) andan cārīdür ve Emīr Çobān ol çeşmenün üstinde bir köşk düzmiş (12) ve cum'a gecelerinde ol çeşmeden ḥavf-nāk şadālar zāhir olur. Ol çeşmenün (13) kenārında nice iḥyā eylemişler. Develer ve öküzler ve şu ādemleri ol (14) çeşmeden taşra çıkup bir zamān otlayup yine içerü giderler. Bu çeşmenün (15) şuyı şahrāya revān olup zira'at ve 'imāret çokdur ve ol şahrāda bir ğayrı (16) çeşme daḥı Ṭūs tarafında Emīr Çobān bir balıgun kulağına bir yumurta kadar (17) incü taḳup ol çeşmeye bırakmışdur ve ḥālā ḥalāyık-ı şehirden gerü gerü varup

[261a]

(1) ol çeşmeye etmek tōküp ol balık etmegi yēmege çıkduḳda temāşā ederler ve Ebū (2) 'Osmān-ı Ḥīrī ve Ebū 'Alī Şāḳafī ve 'Abdullāh-ı Mübārek ve Şeyḥ 'Atṭār

ol şehirde medfün- (3) durlar. **İsgam Ābīn**⁶⁴⁴; iklim-i rābi‘dendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan şa-h ve ‘arzı (4) hatt-ı İstivādan lv-nh. Bir vasaṭ şehrdür. Bir mescid vardır kâsesi tūcdan. (5) Devri on iki arşun. Andan büyük kâse kimse düzmemişdür. Ol şehrüñ cānib-i (6) şimālinde bir ḳal‘a-ı muḳkem vardır ki Der dērler ve elli pāre köy ol şehrüñ tevābi‘idür. (7) Havāsı mu‘tedil, şuyı Hāne çayında ki ol ḳal‘anun dibinden güzēr eder. Hāşılı (8) ḡalle ve meyve. **Tahīḳ**⁶⁴⁵; bir vilāyetdür ki şehir-istān-ı sebz vardır. Bir vasaṭ şehrdür. (9) İklim-i rābi‘dendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan şa l ve ‘arzı hatt-ı istivādan (10) lv. Havāsı mu‘tedil, bāzārları ferāḥ ve bāzār içinde ağaçdan bir ṭāḳ (11) düzmişler ki çārsū-yı bāzārdur. Hāşılı ḡalle ve meyve ve kırk pāre köy (12) tevābi‘i vardır ve ḥalkı işnā -‘ aşerīdür. **Niyāz**⁶⁴⁶; iklim-i rābi‘dendür. Tūlī Cezāyir-i (13) Hālidāt’dan fī-n ve ‘arzı hatt-ı istivādan lh-mh. Bir vasaṭ şehrdür. Havāsı (14) mu‘tedil, hāşılı ḡalle ve meyve. **Huveyn**⁶⁴⁷; evvel Tahīḳ⁶⁴⁸ tümānına dāḥil idi ve hālā (15) müfrededür. Bir vilāyetdür. Şehr-istān-ı Ferbūd⁶⁴⁹ ḳaşabası, Kāzrī ve Del‘ayd⁶⁵⁰ (16) ve Hūrāşāh ve Yahyābād ki Şeyḥ Sa‘düddīn Hamevī ḥazretlerinün maḳāmıdır. (17) Ol vilāyetün mu‘azzam köyleridür ve ḥalkı ekşer Şāfi‘ī ve Sünnī’dür. Hāşılı ḡalle

[261b]

(1) ve penbe ve meyve. **Cācerm**; iklim-i rābi‘dendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan Şh ve (2) ‘arzı hatt-ı istivādan lh-l. Bir vasaṭ şehrdür ve etrāfında iki günlük yolda. (3) Bir ot vardır ki zehirdür. Bu sebebdan leşker-i bigāne ol diyāra varabilmez. (4) Ve ol yérde bir ḳal‘a vardır ve ḳal‘anun öninde iki çenār ağacı var. Dērler ki (5) her kim çahārşenbe günü şabāḥdan ol çenārun ḳabuḡın dişiyle tutsa (6)

⁶⁴⁴ Far. اسفراين

⁶⁴⁵ Far. بيهق

⁶⁴⁶ Far. بيار

⁶⁴⁷ Far. جوين

⁶⁴⁸ Far. بيهق

⁶⁴⁹ Far. فريومد

⁶⁵⁰ Far. دلقتد

hergiz dişi ağrımaz. Bu sebebdan ol ağaçların kabuğı az kalmışdur ve ol şehirde mükellef (7) ‘imâretler vardır. Hâşılı galle ve meyve. **Hâverân**⁶⁵¹; iklîm-i râbi‘ dendür ve Mehîne (8) kaşabası ol şehrin tâbi‘idür ve çok büyük kimseler Hâverân’dan peydâ olmuşdur. (9) Beyt:

بر سپهر صلب کردن شد ز خاک خاوران

چار آفتاب خاوری (10) تا شبانگاه آمدش

(11) خواجه چون بو علی شادانی آن صاحب قران

مفتی چون اسعد ترک آن ز هر شرکی بری

(12) صوفی صافی چون طریقت بو سعید

شاعر فاخر چو مشهور خراسان انوری

روی لطف (13) شاد باش ای آب و خاک خاوران کز

⁶⁵²همچو آب بحر و خاک کان گهری پروری

Şüstân; bir şehrdür. (14) iklîm-i râbi‘ dendür ve tevâbi‘ i çokdur ve defterlerde vilâyet-i İstû yazarlar. (15) Helâgü Hân zamânında ol ‘imâreti tecdîd édüp nevesi Argûn Hân

⁶⁵¹ Far. خبوشان

⁶⁵² Haveran'ın toprağı göklerde bile şöhet bulmuştur

Dört tane güneşi Haveran'ın topraklarını aydınlattı

Bu Ali Şadanî gibi bir Kûr'an bekçisi

Esad-ı Türk gibi bir müfti her şeyden paktır

Tarikat sultanı Ebu Said gibi dürüst bir sûfi

Enveri gibi Horasan'da meşhur bir şair

Mutlu ol ey Haveran'ın havası ve suyu

Sana lütfedilen suyundan ve toprağından madenler yetiştirirsin

(16) ol şehriñ ‘imâretin ziyâde kıldı. Hâşılı ğalle ve penbe. **Şi‘ân**⁶⁵³; bir vasať (17) şehrdür. İğirmi pâre köye qarīb tevâbi‘i var. Hâşılı her nev‘den. **Ṭūs**;

[262a]

(1) iqlīm-i rābi‘ dendür. Ṭulı Cezāyir-i Hālidāt’dan b-l ve ‘arzı haťṭ-ı istivādan l. (2) Cemşid düzmişdür. Harāb olduğdan sonra Ṭūs tecdid edüp kendü nāmına mensüb (3) kıldı. ‘Alī bin Mūsā el-Rızā’nuñ qabr-i şerīfi andadur ve Harūnū’r-Reşid ‘Abbāsī Tūqāt (4) köyinde ki Ṭūs’uñ dört fersenginde medfündür ve meşhed-i Ṭūs ki meşhūr (5) mezārlarandadur ve hālā bir şehirçe olmışdur Meşhed dērler tā Rāveh-i⁶⁵⁴ Sincān ki on (6) beş fersengdür. Kuťbeddīn Haydaranda medfündür ve Şāh Sencān, Sincān’da (7) ve Sultān Süleymān vilāyet-i Bāhūr⁶⁵⁵’da medfündür ve şehir-i Ṭūs’uñ kıble cānibinde (8) olan qapısı öñinde bir ‘azīm qabr-istān vardur ki biñ evliyā ol qabr-istānda (9) cümle Ebū Bekir nāmına medfündürler ve cānib-i şarqda huccetü’l-’İslām Muḥammed Ġazālī (10) ve Firdevsī medfündürler ve halk-ı Ṭūs cümle nīku ū pāk i‘tiķāddurlar ve ğāyet (11) ğarīb dostdurlar ve meyvelerde anda incir ve üzüm ğāyet çokdur ve Ṭūs’uñ (12) etrafında bir merġub merġ-zār vardur ki ṭulı on iki ve ‘arzı beş fersengdür. (13) **Ḳarāvah**⁶⁵⁶; iqlīm-i rābi‘ dendür. Ṭulı Cezāyir-i Hālidāt’dan şh ve ‘arzı haťṭ-ı istivādan (14) l. Bir vasať şehrdür. Havāsı mu‘tedil, hâşılı ğalle ve meyve. **Kelāt** ve **Harem**⁶⁵⁷; (15) Kelāt bir qal‘adur. Ġāyet muḥkem, birkaç pâre köy tevâbi‘i var. **Mermān**⁶⁵⁸; iqlīm-i rābi‘ - (16) dendür. Ṭulı Cezāyir-i Hālidāt’dan şh-l ve ‘arzı haťṭ-ı istivādan l. Bir küçük (17) şehrdür. Havāsı serde mâyil, ab-ı revānı ve bāġ-istānı çok. **Rub‘ Herā**; Herāt

⁶⁵³ Far. شقان

⁶⁵⁴ Far. زاوه

⁶⁵⁵ Far. باخرز

⁶⁵⁶ Far. فراوه

⁶⁵⁷ Far. جرم

⁶⁵⁸ Far. مرسان

[262b]

(1) cümle toköz tñmendür. Vilāyeti katı, vñs‘atlu ve boldur. Cñmle iqlīm-i rābi‘dendür. Tūlı (2) Cezāyir-i Hālidāt’dan şs-l ve ‘arzı haııı-ı istivādan ld-l. Herāt adlu bir beg düzmişdür. (3) harāb olduıdan sonra İskender tecdid kıldı. Devr-i bārısı toköz biı adımdur. Havāsı (4) gāyet mu‘tedil ve dñrñstür. Hemīşe yaz gñninde şimāl yeli hāli olmaz. ‘Arabiyye; (5)

لَوْ جَمَعَ تُرَابُ الْإِسْفَهَانِ وَشِمَالُ الْهَرَاتِ وَمَاءُ الْخَوَازِمِ

النَّاسُ فِيهَا أَبَدٌ (6) فِي بُقْعَةٍ لَا يَقْبَلُ أَنْ يَمُوتَ⁶⁵⁹

Ya‘nī eger İsfahān’uı toprağı ve Herāt’uı şimāl ve Hārezm’ñı şuyı (7) cñmle bir şehirde cem‘ olsa ol şehirde kimse ölmegi kabñl eylemez ve Herāt’uı şuyı (8) Herī çayından cārīdür. Bāğ-istānı çok ve on sekkiz pāre köy tevābi‘i vardır (9) ki cñmle şehre muttaşıldır ve meyvelerden üzñm ve kavun a‘lā olur. Halkı ekşeri (10) ehl-i silāh ve cengī ve ‘ayār-pişe ve Sünnī mezhebdñrler ve anda bir muhkem kal‘a vardır. (11) Şemīrem dñrler. Herāt’uı iki fersenginde āteş-hāne tağında ki Akārsek⁶⁶⁰ dñrler. (12) Ve şehir kenīsa-yı Nasārā idi ve Şeyh ‘Abdullāh-ı Enşārī ki Pīr-i Herā[t] dñmekle (13) ma‘rñfdur ve Hoca Ebñl-Velīd ve İmām Faıreddīn Rāzī anda medfñndurlar ve Herāt’uı (14) haııında dñmişlerdür. Beyt:

گر ترا پرسد کسی از شهر بهتر کدام

خواهی گفتن او را گوهری (15) در جواب راست

(16) این جهانرا همچو دریادان خراسان چون صدف

⁶⁵⁹ Şayet Isfahan toprağı, Herat’ın kuzeyi ve Harezmi suyu ile aynı yerde bir araya gelse insanlar asla öyle bir yerde ölmek istemezler.

⁶⁶⁰ Far. امكلجه

در میان آن صدف شهری هری چون گوهری⁶⁶¹

İsfizār; bir vasaṭ şehrdür. Bāğ-istānı (17) çok, halkı cümle Sünnî ve Şâfi'î mezhebdirler. **Pūseyh**⁶⁶²; iqlīm-i rābi' dendür. Tūl

[263a]

(1) Cezāyir-i Hālidāt'dan ṣh- ḥ ve 'arzı ḥaṭṭ-ı istivādan ld-n. Bir küçük şehrdür. (2) Bāğ-istānı çok, üzümü ve kavunu a' lā olur ve degirmenleri cümle yelle devr (3) eyler. Kaşaba-ı Kūsūy ve Hārdkurd⁶⁶³ ve Ferah⁶⁶⁴ anuṭ tevābi' indendür. **Bāherz;** bir (4) vasaṭ şehrdür. İqlīm-i rābi' dendür. Bāğ-istānı çok, birkaç pāre köy anuṭ tevābi' idür. (5) **Bādḡasar**⁶⁶⁵; iqlīm-i rābi' dendür. Tūl Cezāyir-i Hālidāt'dan ṣh-l ve 'arzı ḥaṭṭ-ı (6) istivādan lh-k. Kaşābāt-ı Kūh-ı Naḡreh ve Kū' anābād⁶⁶⁶ ve Test⁶⁶⁷ ve Cādvā⁶⁶⁸ (7) ve Kārūn⁶⁶⁹ ve Kālūn ve Dihistān cümle anuṭ tevābi' idür. Cümleden büyük (8) Dihistān'dur ve dārū'l-mülki Kū' anābād⁶⁷⁰dur ve mah-ı naḡseb Düzen-i Hekīm Berka'i'nün köyi (9) ki Kārbirkeh dērler yine bunun tevābi' idür ve ol vilāyetde beş ferseng miḡdārı (10) bir mişe vardır ki cümle fıstık ağacıdır. Herkes kendü için ḡaṣıl eyler. (11) Ba' zı kimsenün ma' āşı hemān bu fıstıkdandır ve eger ol mişede bir kimse ḡiyānet (12) édüp yoldaşı düşürdüğü fıstıktan yese hemān ol gece anuṭ eşekin (13) ḡurt yer ve eger bir ḡaynlık étmeyüp kendi düşürüp yese sālīm ḡalur. (14) **Cām;** iqlīm-i rābi' dendür. Tūl Cezāyir-i Hālidāt'dan ṣh ve 'arzı ḥaṭṭ-ı

⁶⁶¹ Eğer sana en iyi şehir hangisidir diye sorarlarsa

Doğru cevap olarak de ki o şehir Heri'dir

Bu dünyayı derya bil Horasan'ı ondaki sedef

O sedefin içinde Heri şehri bir cevherdir

⁶⁶² Far. فوشنج

⁶⁶³ Far. خسروگرد

⁶⁶⁴ Far. روح

⁶⁶⁵ Far. بادغیس

⁶⁶⁶ Far. کوه غناباد

⁶⁶⁷ Far. بست

⁶⁶⁸ Far. حداد

⁶⁶⁹ Far. ازکایروان

⁶⁷⁰ Far. کوه غناباد

(15) istivādan ld-n. (16) Bir vasaṭ şehrdür. İki yüz pāre köye qarīb tevābi‘i var. (16) Bāğ-istānı çokdur ve şehriñ şuyı ve vilāyetüñ şuyı cümle kanavātdandır. (17) Şeyh Cāmī hazretlerianda medfūndur ve sāyir mezārāt-ı müteberrike anda çokdur.

[263b]

(1) **Hāset**⁶⁷¹; iqlīm-i rābi‘ dendür, bir şehir-i vasaṭdur. Elli pāre tevābi‘i var. Tūl-ı Cezāyir-i (2) Hālidāt’dan [...] ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan [...] **Harāf**⁶⁷²; bir vilāyetdür. Tūl (3) Cezāyir-i Hālidāt’dan Şh-l ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan ld-k ve kaşabāt-ı Selām (4) ve Sincān ve Zūzan anuñ tevābi‘idür ve melik-i Zevzenī anda ‘imāret-i ‘āliye düzmişdür. (5) Üzüm ve kavun ve enār ve incir katı a‘lā olur. Halkı Hānefī mezheb ve şerī‘at-revdürler (6) ve ġarīb-dost ve hayrāta ve hacca māyildürler. İbrişiman’da çok hāşıl olur. **Zādeh**⁶⁷³; (7) bir vilāyetdür. Kaşabası Zādeh’dür. Muḥkem kal‘ası vardır. Ba‘zı yerlerde çaydan ve ba‘zı (8) sene kanavātdan şu hāşıl olur. Hāşılı ibrişim ve ġalle ve penbe ve üzüm ve meyve (9) firāvāndur ve Şeyh Kuṭbeddīn Haydar’uñ mezārı Anda dur ve Hāydarīler anda sākindürler. (10) **Ġūr**; bir vilāyetdür. Şehr-istānına Āhenkrān dērler. İqlīm-i rābi‘ dendür. Tūl Cezāyir-i (11) Hālidāt’dan t ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan l. Hāşılı ġalle ve meyvesi az, halkı (12) eblehlik ile meşhūrdurlar. **Ġūrcah**; iqlīm-i rābi‘ dendür. Tūl Cezāyir-i Hālidāt’dan h, (13) ‘arzı haṭṭ-ı istivādan lz. Bir vilāyetdür. Āb ū havāda Ġūr gibidür. **Rub‘-ı Belḥ**; (14) ve **Ṭahāristān**; Belḥ iqlīm-i rābi‘ dendür. Tūl cezāir-i Hālidāt’dan ka-a ve ‘arzı haṭṭ-ı (15) istivādan lv-ma. Keyūmerş bünyā édüp Tehmüreş Deyūbend tamām kıldı. Luhrāseb (16) tecdīd-i ‘imāret kıldı ve bārū çekdi. Bir büyük şehrdür. Havāsı germ-sirdür. Meyve- (17) lerden üzüm ve kavun katı a‘lā olur lākin halkı kem ġayret olur. **Māmyān**⁶⁷⁴;

⁶⁷¹ Far. جشت

⁶⁷² Far. خواف

⁶⁷³ Far. زاوه

⁶⁷⁴ Far. باميان

[264a]

(1) iqlīm-i rābi‘ dendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan kb ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan ld-lh. (2) Havāsı serddür. Moğollar hüruc etdükde Māmkā⁶⁷⁵ bin Cağatāy-ı Hānī anda katlā eylemişlerdi. (3) Çengiz Hān gelüp nevesi kinine ol şehri bi’l-küllīye harāb edüp nidā etdüirdi ki (4) min-ba‘d kimse ol şehirde ‘imāret eylemeye. Ol zamāndan berü harābedür. **Bīcehr**⁶⁷⁶; (5) iqlīm-i rābi‘ dendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan kb ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan lr-lh. (6) Bir vasaṭ şehrdür. Havāsı hoş, hāşılı ğalle ve meyve. **Cürcān**⁶⁷⁷; bir vilāyetdür. (7) Üç şehir-istānı vardır. Behūdeh⁶⁷⁸ ve Fāryāb ve Şūdekān⁶⁷⁹. İqlīm-i rābi‘ dendür. (8) Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan şh ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan lh. Havāsı mu‘tedil (9) ve şuyı kārīzlerden, hāşılı ğalle ve meyve. **Hutelān**; iqlīm-i rābi‘ dendür. Tūlī (10) Cezāyir-i Hālidāt’dan ka ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan lr. ‘Azīm şehir idi. Hālā (11) harābedür. Hāşılı ğalle ve meyve ve penbe. **Semnān**; Taḥāristān vilāyetindendür. (12) İqlīm-i rābi‘ dendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan kb ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan lv. (13) Bir küçük şehrdür. Taraf-ı şarkda üç maḥalle birbirine muttaşıl ve taraf-ı ğarbde üç (14) maḥalle birbirinden müteferriḳ. Bir muḥkem ḳal‘ası var. Āb-ı revānı ve bāğ-istānı vāfir. (15) İncir ve üzüm ve şeftālū ve fıstıḳ ğāyet hūb ve vāfir. **Tālekān**; (16) Taḥāristān vilāyetindendür. İqlīm-i rābi‘ den. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan kb-n (17) ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan lz-kh. Bir küçük şehrdür. Halkı ekşer cūhelā olur. Ğalle

[264b]

(1) ve meyvesi vāfir bir ma‘mūr vilāyetdür. **Fāryāb**; iqlīm-i rābi‘ dendür. Tūlī Cezāyir-i (2) Hālidāt’dan sṭ ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan lv-mh. Tālekān’dan küçük bir (3)

⁶⁷⁵ Far. ماتکیان

⁶⁷⁶ Far. پنجهیر

⁶⁷⁷ Far. جوزجان

⁶⁷⁸ Far. یهودیه

⁶⁷⁹ Far. شبورقان

şehrdür. Vilāyeti ve meyvesi bī-şümārdur. **Ḳubādiyān**⁶⁸⁰; iklīm-i rābi‘ dendür. Ṭūl Cezāyir-i (4) Ḥālidāt’dan ḳb ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan lz-mh. Keyḳubād düzmişdür. (5) Küçük şehrdür. Havāsı germ-sīr , za‘ ferān çok olur. **Kālif**; bir küçük şehrdür. Ceyhūn (6) kenārında ol yerde Ceyhūn’uñ èni üç biñ adımdur ve ol şehrüñ devr-i bārūsı (7) daḥı üç biñ adımdur. Āb ve havāsı dürüst ve meyvesi ḥūb ve firāvāndur **Velḥ**⁶⁸¹; (8) bir ḳal‘ adur bir ṭaḡuñ başında ki devri sekkiz fersengdür Cümle ḳara ṭaşdan. (9) Üstinde āb-ı revān ve ‘alef bī-şümārdur. **Rub‘-ı Merv ve Şāhcān**; Merv iklīm-i (10) rābi‘ dendür. Ṭūl Cezāyir-i Ḥālidāt’dan sz ve ‘arzı haṭṭ-ı istivādan lz-m. (11) Ṭahmüreş-i Deyūbend düzmişdür ve İskender dārū’l-mülki Ḥorāsān ḳılmışdı (12) ve Ebū Müslim Şāhibü’d-devlet anda bir cāmi‘ düzüp ol cāmi‘ nūñ yanından dārū’l- (13) ‘emāre düzmişdür. Ġāyet ‘ālī, ḳubbesi elli arşun, èni ve uzunı ve ol (14) ḳubbenüñ her ṭarafında bir eyvān otuz arşun èni ve altmış uzunı. Me’mūn (15) Ḥalīfe Ḥorāsān’a ḥākim olduḳda anı dārū’l-mülk ḳılmışdı. Şonra Bin Leyş (16) Şıḡār⁶⁸², dārū’l-mülki Nīşābur’a getürdi. Çünkü nevbet-i Selāciḳ’e erişdi. (17) Yine dārū’l-mülki Merve’ye⁶⁸³ getürdi. Sulṭān Melikşāh-ı Selcūḳī Merve’ye

[265a]

(1) bārū çekdi. Devri biñ üç yüz adım ve ol şehirde ḡalle ḳatı ziyāde olur. Şöyle (2) ki bir baṭmān tuḥmdan yüz baṭmān ḥāşıl olur. **فِي سَبِيلِ (3) قَوْلُهُ تَعَالَى مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ** (4) **حَبَّةٌ**⁶⁸⁴ Guya ki anlaruñ hakkındadır. Havāsı ḡāyet mu‘ tedil lākin ḥastalığı çokdur. (5) Ḥuşūşā ‘illet-i rişte ḳatı çokdur. Şuyı Merv çayındandır ve ḳuyu şuları şūrdur. (6) Bu sebebdan ḥāşılı eyü gelür ve meyvelerden üzüm ve ḳavun ve emrūd ḳatı a‘lā olur. (7) Ve ḥalkı ekşer sipāhī ve cengī olurdi.

⁶⁸⁰ Far. قواديان

⁶⁸¹ Far. دلج

⁶⁸² Far. صفار

⁶⁸³ “ Merve” şeklinde yazılmıştır; doğru yazım şekli “Merv”dir.

⁶⁸⁴ Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. (Bakara Suresi, 261. ayet)

Hālā harābedur ve ol yerden ekābir çok kalkmışdur. (8) Ebū Zer Cumhur Bahtikān⁶⁸⁵ ve Māriye Mıtrīb⁶⁸⁶ ve Şāhibü'd-devle Ebū Müslim ol vilāyetdendür. (9) **Sa' rerfā**⁶⁸⁷; iklīmi rābi' dendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt'dan h ve ' arzı haṭṭ-ı istivādan (10) lz. Şehr-i vasaṭdur. Bağ-istānı vāfir ve āb-ı revānı çok, hāşılı ğalle ve meyvedür. (11) **Bā' bādān**; iklīm-i rābi' dendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt'dan şh ve ' arzı haṭṭ-ı istivādan (12) bir küçük şehrdür. **Üsnūzed**⁶⁸⁸; iklīm-i rābi' dendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt'dan şh-mh (13) ve ' arzı haṭṭ-ı istivādan lz-lh. Efrāsiyāb-ı Türk düzmişdür. Devr-i bārūsı (14) beş biñ adımdur ve bir muhkem kal'ası var toprağdan. Havāsı germ ve şuyı Hīrī'den (15) Tūs'a giden Hānerūd çayındandır ve meyvelerden kavun ve üzüm hūb (16) olur. **Serḳāl**; bir küçük şehrdür. Germ-sīr , ğalle katı ucuz olur. **Mervārlūd**⁶⁸⁹; (17) iklīm-i rābi' dendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt'dan şr ve ' arzı haṭṭ-ı istivādan lv-l.

[265b]

(1) Devr-i bārūsı beş biñ adımdur. Havāsı germ ve dürüstdür ve şuyı hāzm, ekşer evḳātda (2) ucuzlıkdur. Üzüm ve kavun katı a' lā olur. **Nāzar**⁶⁹⁰; bir vasaṭ şehrdür. Tūlī cezāyirden (3) şh ve ' arzı haṭṭ-ı istivādan lz-m. ğalle firāvāndur. **Ḳal'eyār**⁶⁹¹; Sa' d (4) Süleymān'ın meclīsidür. **Bāb-ı Heşdehüm Der Zıkr-i Māzenderān**; (5) Cümle yēddi tūmendür. Hūḳūḳ-ı dīvānı Hōrāsān'a dāhıldür. **Cürcān**; iklīm-i rābi' dendür. (6) Tūlī Cezāyir-i Hālidāt'dan şr ve ' arzı haṭṭ-ı istivādan lv-n. Melikşāh'ın (7) nevesi düzmişdür. Devr-i bārūsı yēddi biñ adımdur. Havāsı germ-sīr ve ' ufūnetlū (8) olur lākin tağ yakın olmayla yazın tağdan qar getürürler. Hāşılı ğalle (9) ve penbe ve meyve ve ibrişim. Ammā hūrmā ve üzüm ve ' ünnāb ğāyet çokdur. Halkı Şī' i (10) ve ehli mürüvvet olur. İslām evvel-i zuhūrında hālāyıkı

⁶⁸⁵ Far. بخنکان

⁶⁸⁶ Far. بارد مطرب

⁶⁸⁷ Far. اشفورفان

⁶⁸⁸ Far. ابورد

⁶⁸⁹ Far. مرو الرود

⁶⁹⁰ Far. بازار

⁶⁹¹ Far. قلعه

katı çokdı. Āl-i Pūye⁶⁹² zamānında (11) vebā ve ceng olup hayli kimseler nokşān oldı ve Moğol zamānında tamām katl-ı (12) ‘ām olup hālā harābedür ve Feyrūz Sāsānī Tūrānilerün nizā‘-ı def için (13) elli arşun yēr dīvār ol hudūdda düzmişdür. İmām Muḥammed bin Ca‘fer-i Şādık (14) ḥazretlerinün ḳabri andadur. Kūrsurḥ⁶⁹³ demekle ma‘rūfdur. **Esterābād**; iḳlīm-i (15) rābi‘dendür. Tūlī Cezāyir-i Ḥālidāt’dan fī-lh ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan lv-n. Bir (16) vasaṭ şehrdür. Deryāya ḳarībdir. Havāsı mu‘tedil, ḥāşılı ğalle ve meyve ve ibrişim. **Āmul**; (17) iḳlīm-i rābi‘dendür. Tūlī Cezāyir-i Ḥālidāt’dan fz-k ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan lv-lh.

[266a]

(1) Āzīm şehrdür. Tehmūreş düzmişdür. Havāsı germe māyil ve envā‘ meyve, germ-sīri (2) ve serd-sīri olur ve meşmūmāt ğāyet ḥūb ve firāvān olur. Şöyle ki eger (3) şehir bend olsa taşradan hiç nesneye ihtiyāc olmaz. **Dihistān**; iḳlīm-i (4) rābi‘dendür. Tūlī Cezāyir-i Ḥālidāt’dan şā-yd ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan lz-d. (5) Ḳubād-ı Sāsānī düzmişdür. Müslimānlar ile Etrāk ortasında vāḳi‘, havāsı (6) germ ve şuyı çaydandur. **Rüstemdār**; bir vilāyetdür. Yüz pāre köye ḳarīb tevābi‘i (7) vardur. Havāsı germe māyil, ekşer şuyı Şehr-i Rūd çayındandur. **Rū‘ād**⁶⁹⁴; iḳlīm-i (8) rābi‘dendür. Tūlī Cezāyir-i Ḥālidāt’dan[...] ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan lv. Bir (9) vasaṭ şehrdür. **Sārī**; iḳlīm-i rābi‘dendür. Tūlī Cezāyir-i Ḥālidāt’dan [...] ḥ ve (10) ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan lz. Tehmūreş düzmişdür. Şehr-i vasaṭdur. Devri (11) dört biḳ adımdur. Çok vilāyet tevābi‘i var. Ğalle ve meyvesi firāvāndur. (12) **Lurkebūd cāme**⁶⁹⁵; bir vilāyetdür ve hālā Cūrcān gibi harābedür. Cemī‘-i vilāyet Kebūd- (13) cāme’ye dāḥidür. Ḥāşılı ğalle ve ibrişim ve üzumdür ve bir vāsi‘ vilāyetdür. **Nimmerdān**; (14) bir cezīredür. Anda ḥalāyık çok sākindür. Elūs ve Keylān ve Māzenderān’dan (15) gemiler cümle ol yere çıkarlar. İsterābād’uñ üç

⁶⁹² Far. بويه

⁶⁹³ Far. گور سرخ

⁶⁹⁴ Far. روعد

⁶⁹⁵ Far. کبود جامه

fersengindedür. Hâşılı gemilerdendür. (16) **Şehrabād**; bir kaşabadur. Kubād bin Feyrüz düzmişdi. Hālā harābedür. (17) **Bāb-ı Nozdehüm Der Zıkr-i Kūmiş ve Tabersitān**; ol

[266b]

(1) vilāyetlerün hudūd Horāsān'a ve 'Irāk-ı 'Acem'e ve Māzenderān'a muttaşıldur. Hukūk-ı (2) dīvānı Horāsān'a dāhıldür. **Huvār**; iqlīm-i rābi' dendür. Tūl Cezāyir-i Hālidāt'dan (3) fz-ly ve 'arzı haṭṭ-ı istivādan lh-m. Bir küçük şehrdür. Ġalle ve penbe çok (4) olur. **Demgān**⁶⁹⁶; iqlīm-i rābi' dendür. Tūl Cezāyir-i Hālidāt'dan fh-nh ve 'arzı (5) haṭṭ-ı istivādan lv-k. Hūşeng düzmişdür. Devr-i bārūsı sekiz biş adımdur. (6) Havāsı germe ve şuyı çaydan ve ol havālide bir çeşme var ki eger bir nā-pāk nesne (7) ol çeşmeye bıraksalar ol şehirde ol kadar rüzgār peydā olur ki cümle (8) ağaçları şikest eyler. Nā-çār varup ol çeşmeyi pāk ederler. Ol (9) sākin olur. Bu hāl def āt ile tecrübe olunmuşdur. **Bestām**; iqlīm-i (10) rābi' dendür. Tūl Cezāyir-i Hālidāt'dan ft-l ve 'arzı haṭṭ-ı istivādan lv-ly. (11) Bir küçük şehrdür. Havāsı mu' tedil. Sultānu'l-'Ārifīn Bāyezīd-i Bestāmī ol yere (12) mensūbdur ve ānda medfūndur. Hâşılı ġalle ve meyvedür. **Gerdkūh**; Zerdkünbed⁶⁹⁷ (13) dērler. Mağān⁶⁹⁸dan üç fersengdür. Manşūrabād ve Qahāb ol havālidedür. (14) Hâşılı ġalle ve meyvedür. **Feyrüz**⁶⁹⁹; bir kal'adur ki Demāvend Tağı ana müşerrefdür. (15) Havāsı serdūsīr. Aşlā ağac olmaz. Ġallesi vāfirdür. **Demāvend**; bir kaşabadur. (16) İqlīm-i rābi' den Mişān dir. Tūl Cezāyir-i Hālidāt'dan fz- k ve 'arzı haṭṭ-ı (17) istivādan lv-y. Keyūmers düzmişdür. Havāsı serd ve şuyı vāfir ve meyveler-

[267a]

(1) den 'abbāsī eyü olur. Şöyle ki 'abbāsīden bekmez tutarlar. **Harkān**; bir köydür (2) tevābi' -i Bestām'dan. Havāsı hoş ve şuyı vāfir. Ebu'l-Hasin Harkānī anda

⁶⁹⁶ Far. دامغان

⁶⁹⁷ Far. زرگنبدان

⁶⁹⁸ Far. دامغان

⁶⁹⁹ Far. فیروزکوه

(3) medfündür. **Bāb-ı Bīstüm Zıkr-ı Kaşābāt-ı Cīlān**; cümle on iki şehrdür. (4) İklīm-i rābi‘ dendür. Hazar deryāsının kenārında. Tūlī Rüstendār⁷⁰⁰’dan tā Mūgān’a ve ‘arzı (5) Deylem’den ve Tēvālī⁷⁰¹’den tā deryāya ol vilāyetlerūn hūdūdı Māzenderān’a ve ‘Irāk-ı ‘Acem’e (6) ve Āderbāycān’a ve Hazar deryāsına muttaşıldur. Hukūk-ı dīvānı Cīlān Beglerine ta‘alluğdur. (7) ve Moğol dīvānına vērilen iki tūmendür. Bu vilāyetlerūn mu‘azzam şehirleri Lāhcān⁷⁰² ve Kūmiş’dür. (8) Sāyir deryālar bu ikiden birine dost olup mütābi‘at ederler. **İslaheybed**⁷⁰³; (9) iklīm-i rābi‘ dendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan fh ve ‘arzı hatt-ı istivādan lh. Bir (10) vasaṭ şehrdür. Hāşılı ğalle ve birinc ve meyve. Ammā meyvesi az olur. Vilāyeti çokdur. (11) Hukūk-ı dīvānı iki tūmen ve tokkuz dīnār. **Lūlīm**⁷⁰⁴; iklīm-i rābi‘ dendür. Tūlī (12) Cezāyir-i Hālidāt’dan fh ve ‘arzı hatt-ı istivādan lh. Şehr-i vasaṭdur. Hāşılı (13) ğalle ve ibrişim ve birinc ve nārinc ve tūrunc **Femcān**⁷⁰⁵; bir vasaṭ şehrdür iklīm-i rābi‘ den. (14) Hāşılı ğalle ve penbe. **Reşt**; iklīm-i rābi‘ dendür. Küçük şehrdür. Havāsı ğāyet germdür (15) ve mütē‘affini. Hāşılı ğalle ve meyve ve ibrişim ve birinc, halkı kūhī olur. **Kūmī**⁷⁰⁶; iklīm-i (16) rābi‘ dendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan fd ve ‘arzı hatt-ı istivādan lh. Büyük (17) şehrdür. Vilāyeti çok, hāşılı ğalle ve birinc ve ibrişim. **Kerhāl**; Erdeşir Bābekān

[267b]

(1) düzmişdür. Kūmī gibi bir şehrdür. **Keşker**⁷⁰⁷; iklīm-i rābi‘ dendür. Şehr-i vasaṭdur. Āb ū (2) havāsı hoş. **Kūtmir**⁷⁰⁸; iklīm-i rābi‘ dendür. Deryā kenārında vāki‘ ve gemiler iskelesidür. (3) Kerkān’dan ve Tabersitān ve Şīrvān’dan cümle gemiler

⁷⁰⁰ Far. رستمدر

⁷⁰¹ Far. طوالش

⁷⁰² Far. لاهیجان

⁷⁰³ Far. اصفهید

⁷⁰⁴ Far. تولم

⁷⁰⁵ Far. تمیجان

⁷⁰⁶ Far. فومن

⁷⁰⁷ Far. گسگر

⁷⁰⁸ Far. کونم

anda çıkarlar ve hâşılı çokdur. (4) **Lāheycān**; iqlīm-i rābi‘ dendür. Tūlī Cezāyir-i Hālidāt’dan fh ve ‘arzi haṭṭ-ı istivādan (5) lv. Büyük şehrdür. Vilāyeti boldur. Ceylānāt’uñ dārū’l-mülkidür. Şuyı tağlardan (6) cārīdür. Hâşılı birinc ve ibrişim ve meyvesi germ-sirdür ve ğallesı azdur. **Kūcyān**; (7) iqlīm-i rābi‘ dendür. Evvel büyük şehir idi. Hālā meyānedür. **Neyser**; iqlīm-i rābi‘ dendür. (8) Bir küçük şehrdür. Āb ve havā ve hâşılđa sāyir diyār-ı Ceylānāt gibidür. **Muḥtemmete**; (9) tağlar ve ma‘denler ve arklar ve çeşme ve kuyular ve deryāları ve tarīkleri beyān eder (10) bēş faşıl üzerine. **Faşl-ı Evvel Tarīkleri Beyān Eder**; hūkemā Keykubād zamānında (11) mesāfeti ferseng ile i‘tibār edüp her fersengi üç mīl ve her mīl dört (12) zirā‘-ı halkıdur ve *Risāle-’i Melikşāhī*’de mezkūrdur ki Sulṭān Melikşāh fersāhuñ (13) mesāfetini mütēfāvit görüp cümle Īrān tarīklerin ölçmege emr eyledi. (14) Bēş Havārizm fersahları on bēş biñ adım ve Āderbaycān ve Ermen on biñ adım (15) ve ‘İrāk’da ve Kūrdistān’da ve Luristān’da ve Hūristān⁷⁰⁹ ve Hōrāsān ve Fāris ve Şebānkāre (16) ve Diyār-ı Bekir altı biñ adımdur ve vilāyet-i Rum’da ve Gürcistān ve Arān ve Mūġān (17) ve Şīrvān’da hūd ferseng i‘tibār olunmamışdur. Belki menāzil ve evkāt i‘tibār

[268a]

(1) olunmışdur ve kendü memleketlerinde altı biñ mu‘tedil adım üzerine tutmuşlardur. (2) Ve ol tarīkler ki ‘ubūr kılmış menzil be-menzil bu risālede dēmiş ve Olcāytū Sulṭān (3) zamānında yine böylece ba‘zı tarīkleri ölçmişler ve mīl vaz‘ eylemişler. Herbir (4) ferseng sekkiz biñ kez ḥayyāṭı olur ve bir mu‘tedil adım bir gez-i ḥayyāṭıdur ve zirā‘-ı (5) halkı gez-i ḥayyāṭınuñ şülüşānı olur. Pes cümlesi birbirine qarībdür ve ol ferseng ki (6) on iki biñ zirā‘-ı halkı olur ki hūkemā vaz‘ eylemişdür. Anlar mu‘teberdür. Pes (7) şimdiden gērü şehir-i Sulṭāniyyeden ki Īrān’uñ ortasındadır. Ol şāhrāhları (8) Īrān tarafına yād edelim ve her rāh ki şāhrāhların ḥudūdındadır. Ol şāhrāhdan (9) sonra zikr edelim vallāhu’l-muvaffıq.

⁷⁰⁹ Far. خوزستان

Şāhrāh-ı Cenūbī; Sultāniye'den Necef'e (10) Akşa'-yı hadd-ı Īrān yüz kırk dört fersengdür ve Sultāniye' (11) den Hemedān'a ve Sultāniye'den Velāşecerend köyine 5 ve andan Tāveyh köyine 5 ve andan tā Atābeg Muḥammed Ḥānī'na (12) 4 ve andan tā Kerkehdend köyine 4 ve andan tā Şāhib-i Hemdān'a 6 ve andan tā (13) şehr-i Hemedān'a 6 Sultāniye'den tā Hemedān'a cümle otuz fersengdür. **Hemedān'dan Tā** (14) **Ḳaşr-ı Şīrīn'e Tarīḳ**; Hemedān'dan tā şehr-i Esedābād'a 7 ve kūh-ı Ervend Kirīvesi yolında- (15) dur ve andan tā Künkūreh ki evvel-i Kürdistān'dur 6 ve andan tā Mehne köyine 5 (16) ve andan tā şehr-i Cemcāl'e 4 andan tā Kirmānşāh'a ki Ḥüsrev ile Şīrīn'ün anda (17) şüretin bir taş üzerine nakş eylemişler ve şuffe'-i şebdiz andadur. İgirmi

[268b]

(1) degirmen şuyı andan çıkar 7 ve andan tā Çekāriş'e 6 ve andan tā Ḥafā-yı Kāvān köyine (2) 5. Andan tā Kerend köyine 6. Andan tā Ḥelvān şehrine 8. Līken Keylān yolından (3) bir ferseng ziyādedür ve Ḥūşter yolu tā Ḳaşr-ı Şīrīn'e buradan ayrılır ve Hemedān'dan (4) Ḳaşr-ı Şīrīn'e cümle elli sekkiz fersengdür ve Sultāniye'den seksen sekkiz fersengdür ve (5) Ḳaşr-ı Şīrīn'den Bağdād yoluyla tā şehr-i Ḥaneḳīn 5 ve andan tā Ribāṭ-ı Ḥelūlā ki (6) Sultān Melikşāh düzmişdür 5. Andan tā Herdīn'e 7. Andan Bağdād'a 7 ve (7) Ḳaşr-ı Şīrīn'den tā Bağdād'a 5. Andan tā Herdīn'e 5. Şehrābān sağ kılda iki (8) fersengdür tā Ḥille'ye tā şehr-i Ya'ḳūbāt'a cümle Ḳaşr-ı Şīrīn'den Bağdād'a otuz ferseng (9) ve Hemedān'dan seksen sekkiz ferseng ve Sultāniye'den yüz on sekkiz fersengdür. (10) **Bagdād'dan Tā Necef'e Tarīḳ**; Bağdād'dan Şarşar köyine 2 ve andan Ferāş'e 7 ve (11) andan tā Şattū'n-Nīl'e 7. Şehr-i Māyil bu merḥalenün buçūḳ fersenginde, Fırāt (12) kenārındadır ve andan tā şehr-i Ḥille 2. Andan tā şehr-i Kūfe 7 ve Burs köy ki Nemrūd'un (13) maḳāmı idi. İbrāhīm-i Ḥalīlī andan āteşe bıraktı. Şolḳol da bu yolun bir fersengindedür. (14) Ve Kūfe'den tā meşhed-i Ḥazret-i 'Alī 2. Cümle Bağdād'dan tā Necef'e igirmi altı ferseng (15) ve Hemedān'dan yüz dört ferseng ve

Sulṭāniye'den yüz kırk dört ferseng. (16) **Necef'den tā Ka'be'ye Ṭarīḳ**; Meşhed'den tā Mekke'ye igirmi sekiz merḥaledür ve bu merḥale- (17) lerden Zübeyde Ḥātūn ve Melikşāh ve sāyir ekābirler çok āşārlar düzmişlerdür.

[269a]

(1) Evvelā Meşhed'den tā Mu'ayyene'ye igirmi dört mīldür ve anda çok meşāni'ler (2) ve kuyular vardır ve mescid-i Sa'd ki 'avām Sa'd Vākḫās dērler. Kır'ād'a vāḳi'dür. (3) ve Kır'ād'an tā Vāḫaş'a 24 mīldür ve anda daḡı kuyular çokdur. Cümleden biri (4) Karūn kuyusu ki Melikşāh-ı Selçūḳī düzmişdür. eni on bēş ve derinligi dört (5) yüz kezdür ve Aḫşa'dan tā 'Aḫabe-i Şeyṭān'a 29. anda daḡı kuyular vardır. (6) Ve 'Aḫabe'den tā Ḳā' 'a 24 ve Ḳā' 'dan tā Zemālī'ye 24. anda şu vāfirdür. (7) Ve Bāhire müte'ayyendür on dört mīl üzre. Sa'arḫa'dan tā Baṭān'a (8) ki Ḳabru'l-'Abādī dērler bürkeler çokdur. İgirmi toḡuz mīldür. Berdīn müte'ayyen (9) on dört mīlde ve 'Abādī'den tā Şa'leb'e igirmi toḡuz mīl. Necef'den (10) tā Şa'leb'e cümle iki yüz otuz altı mīldür ki yētmış sekiz fersengdür ve Bağdād' (11) dan yüz dört ferseng, Vāsıṭ yolu Şa'leb'e'de Bağdād yoluyla muttaşıldur. (12) Ve Şa'leb'e'nün yolu şülüş-i rāh-ı Bağdād'dur ve Şa'leb'den tā Ḥarīm'e nice (13) bürkeler vardır. Otuz iki mīldür ve Ḥarīme'den tā Ḥuḳūḳi'ye igirmi dört (14) mīl ve Ḥuḳūḳi'den tā Fīd ki anda āb-ı revān çokdur otuz altı mīl. (15) ve Fīd'en tā Tūr'a anda bürkeler vardır otuz bir mīl ve Tūr'dan tā Şemrā'ya (16) igirmi mīl anda bürkeler vardır ve Şemrān'dan tā Ḥāy'a otuz üç mīl (17) anda daḡı bürkeler vardır. Andan tā Ma'den'e anda kuyular vardır otuz dört

[269b]

(1) mīl. Cümle Şa'lebe'den tā bu merḥaleye iki yüz on mīl ki yētmış fersengdür ve Necef'den (2) yüz kırk fersengdür ve iki mīl ve Bağdād'dan yüz seksen dört ferseng iki mīl. (3) Medīne yolu buradan cūdā olur ve Ma'den'den tā Ma'tebe'ye otuz üç mīl ve (4) Ma'tebe'den tā Zübd'e igirmi dört mīl ve Zübd'e'den

tā Ma‘den-i Benī Selīm igirmi (5) dört mīl ve Ma‘den-i Benī Selīm’den tā Silsil’e igirmi altı mīl ve Silsile’ (6) den tā ‘Aman’a igirmi bir mīl ve ‘Aman’dan tā Şa‘b’a otuz iki mīl ve Şa‘ba’dan (7) tā Müslih’e otuz dört mīl ve Müslih’den tā ‘Umre’ye on sekiz mīl. ‘Umre’den (8) tā Zātu’l-‘Irķ’a ki bu ʔarīķ’ūñ mīķātıdır igirmi altı mīl ve Zatu’l-‘Irķ’dan tā (9) Bostān binu’l-‘Āmir’e igirmi iki mīl. Andan tā Mekke’ye igirmi dört mīl (10) ve Ma‘den-i Naķre’den tā Mekke’ye cümle iki yüz seksen dört mīl ki ʔokşan (11) dört ferseng eder ve iki mīl ve Şa‘lebe’den yüz altmış dört ferseng (12) iki mīl ve Necef’den iki yüz kırķ üç ferseng bir mīl ve Bağdād’dan iki yüz altmış (13) ʔokuz ferseng bir mīl ve anın haddinden üç yüz elli yeddi ferseng ve bir mīl ve (14) Sultāniye’den üç yüz seksen yeddi ferseng ve bir mīl lākin dērler ki bir ʔoğru (15) yol vardır. Necef’den Ka‘be’ye ki cümle yeddi merħaledür ve Kūfe’den Ka‘be’ye igirmi (16) merħale ve Medīne’de Ka‘be’ye on merħaledür. **Ka‘be’den Medīne’ye Giden (17) ʔarīķ Merħaleleri;** Mekke’den tā Baʔn-ı Mer igirmi dört mīl. Anda bir ʔeşme ve bir bürke vardır.

[270a]

(1) ve andan tā Cuħfe ki ehl-i Şam’uñ mīķātıdır. İgirmi yeddi mīl ve deryā-yı Kūlzum (2) bu merħalenūñ yeddi mīlindedür ve andan tā Diyeh Emvā ve Lisān igirmi yeddi (3) mīl. Anda kuyular vardır ve andan tā Sa‘a igirmi ʔokuz mīl. Andan āb-ı revān (4) vardır. Andan tā Ruveyn’e otuz altı mīl andan tā Sal’a otuz dört mīl. (5) Andan tā Milel on ʔokuz mīl. Andan tā Şecer’e on iki mīl andan tā Medīne’ye (6) otuz mīl. Mekke’den tā Medīne’ye cümle iki yüz altmış mīl ki seksen altı (7) feseng ve iki mīl olur. **Ka‘be’den Medīne’ye ʔarīķ Budur;** Mekke’den Hāyy’a 3. (8) Andan tā mağāra-ı Ebū Bekir ve ‘Oşmān ki Senīķān dērler 6 ve andan tā Mā’ü’l- (9) Hālīş’a ‘Aķabe-i Savlık andadır 8. Andan Mağāra-ı ʔuğv’a ve vādi-i Şafvā’ya (10) 8 ve andan mā’-ı Rabıʔa Ebū Cehil mīli andandır 8 ve andan bedr-i Hūneyn 8 (11) andan vādi-i Şuğrā 6. Andan vādi-i Gazāl 8. Andan Zū’l-Hālīfe ki mīķātıdır (12) 7. Andan Bīr-i ‘Alī 8. Andan Medīne’ye 6. Cümlesi iki yüz kırķ üç mīldür (13) ki

seksen altı fersengdür. **Hâzret-i Resûl Hicret Etdüğü Tarîk;** evinden çıkup (14) Mekke altında kendüye delîl tutup tâ deryâ kenârına yakın andan yola (15) düşüp medîne-i Metnü'l-Merâre'den geçüp andan Medleh-i haccâcdan pes (16) Hacc-ı Haccâc yerine andan Zî'l-Ma'sûmîn. Andan Baṭn-ı zât-ı Kede. Andan Aḥd'e. (17) Andan Ma'sanâ'ya erişüp Halu'l-Hafa'dan Nehitü'l-'Arac'a. Andan

[270b]

(1) A'yâneh-i Benî 'Ömer içine varup andan Buḳeyl'e gitdi. Andan Medîne'ye dâhil (2) oldı. **Vasıt'dan Şa'leb'e ve Andan Ka'be'ye Tarîk;** Vasıt'dan Şa'sa'ya otuz mîl. (3) Andan 'Aynş otuz iki mîl. Andan Zatu'l-'Ayn igirmi altı mîl. Andan Şâm'a (4) igirmi altı mîl. Andan Aḥâdi'ye otuz mîl. Andan Cerḥâ otuz mîl. Andan (5) Sevye igirmi yeddi mîl. Andan Şa'leb'e igirmi beş mîl. Vasıt'dan tâ Şa'leb'e (6) cümle iki yüz elli altı mîldür ki seksen beş fersengdür ve Şa'lebe'den tâ Mekke'ye (7) yüz altmış dört ferseng ve iki mîl. **Bağdâd'dan Sâyr Bilâd'a Giden Tarîk;** (8) Bağdâd'dan Mevâyin'e altı ferseng. Andan tâ Deyr-i 'Aḳûl'a altı ferseng. Andan (9) Ceyl'e yeddi ferseng. Andan Kâmerü's-Sulḥ on ferseng. Andan Vâsıt toḳuz (10) ferseng. Cümle Vâsıt'dan tâ şehir-i Abân'a on ferseng. Andan Kâdû sekkiz (11) ferseng. Andan Deyrû'l-'Amel beş ferseng. Andan Ḥavâ igirmi yeddi ferseng. Andan (12) andan Şaṭṭ'a gider. Baṭâyih'den güzër édüp Nehrû'l-'Esed tâ Dicletü'l-Fûr'a (13) gelür. Andan nehir ma'ḳal-I Başra'ya gider. Cümle on ferseng. Vasıt'dan tâ Başra (14) kırk ferseng ve Bağdâd'dan Başra seksen ferseng. **Başra'dan Baḥreyn'e Giden (15) Tarîk;** Başra'dan 'Abâdân'a on iki ferseng. Andan on iki ferseng (16) daḥı Ḥûşât'dur. Andan deryâyı tâ şehir-i Baḥreyn'e yêtmiş ferseng ve bu yolda iki (17) köy vardur şu altında ḥafîdür. Birine 'Avîs ve birine Keşîr dërler. Başra'dan

[271a]

(1) tâ Baḥreyn'e cümle seksen dört fersengdür. **Başra'dan Cezîre-i Kays'a Tarîk;** Başra'dan (2) tâ Ḥâruk cezîresine elli ferseng. Andan Cezîretü'l-An seksen

ferseng. Andan (3) Cezîre-i Ebrûn yèddi ferseng. Andan Cezîre-i Çîn yèddi ferseng andan sākinler (4) yokdur. Andan Cezîre-i Kays yèddi ferseng. Başra'dan Kays'a cümle yüz elli (5) fersengdür. **Bağdād'dan Raḥbetü's-Şām**; Bağdād'dan Tell 'Akarḳūz üç ferseng. (6) Andan şehir-i Enbār sekkiz ferseng. Andan şahrā-yı Semavāt'dan tā Dimaşḳ'a on (7) günde giderler ve Bağdād'dan tā Şām'a yètmış ferseng. **Bağdād'dan Mūşul'a Tārīḳ**; (8) Bağdād'dan Berdān dört ferseng. Andan 'Ukeyr'e beş ferseng. Andan Ḥamā (9) üç ferseng. Andan Ḳādisiye yèddi ferseng. Andan Sāmīr'e üç ferseng (10) Andan Kerḥ iki ferseng. Andan Haleb Sūdḳāniye beş (11) ferseng. Andan Mādmā beş ferseng. Andan Körpti'ye beş ferseng. Andan Hudeyb'e (12) on iki ferseng. Bağdād'dan Mūşul'a cümle yètmış iki ferseng. **Şāhrāh-ı Şarkī** (13) **İlā Ceyḥūn-i Akṣā Ḥad**; cümle üç yüz kırk altı fersengdür. **Sultāniye'den** (14) **Rey'e Tārīḳ**; Sultāniye'den Ḳuhūd beş ferseng. Andan şehir-i Ebher dört ferseng. (15) Andan Fārlicin dört ferseng. Andan Şuş'ān altı ferseng. Ḳazvīn bu merhale- (16) nün şol tarafında kalur. Andan Mārīn köyine beş ferseng. Andan Behend sekkiz (17) ferseng. Andan Sunḳurbād beş ferseng. Andan Ḥavātūn beş ferseng. Andan

[271b]

(1) Meşhed beş ferseng. Andan şehir-i Rey üç ferseng. Andan Varāmīn altı ferseng. (2) **Varāmīn'den Mihmān-ı Dūst'a**; Varāmīn'den Ribāt-ı Ḥumār Tekīn altı ferseng. Andan (3) Maḥalle Bāḡ altı ferseng. Andan Nemk altı ferseng. Andan Resū'l-Küllī altı ferseng. (4) Andan Serḥ köyi altı ferseng. Andan Simnān dört ferseng. Andan Ribāt-ı (5) Āb-ı Āhvān yèddi ferseng. Andan Ribāt-ı Sermerḳuhūr yèddi ferseng. Andan Dāmḡān (6) altı ferseng. Andan Ḥadād'a ki Mihmān-ı Dūst dērler altı ferseng. **Mihmān-ı Dūst** (7) **Cācerm Yoluyla Nīşābūr'a Tārīḳ**; Mihmān-ı Dūst'dan Beşām'a yèddi ferseng (8) ve Dāmḡān'dan Beşām'a on üç ferseng. Simbān'dan otuz üç ve Rāmīn'den (9) altmış yedi ve Sultāniye'den Beşām'a yüz igirmi üç ferseng ve Beşām'dan (10) bir yol Nīşānbūr'a ve bir yol daḡı Ḥavārizm'e

gider. Beştām'dan Nīşābūr'a giden (11) yol; Beştām'dan Ba'ir yèddi ferseng, andan Dīh-i Sulţān yèddi, andan Ribāt (12) üç, andan Cācerm altı, andan Dīh-i Azād sekiz ferseng, andan Hūrāşāh (13) dört ferseng, andan dīh-i Bahrābād üç, andan Biryārbād bēş ferseng, andan (14) Nūdiye dört, andan Tākān Kūh yèddi ferseng, andan Ribāt-ı Aḥmedabād altı (15) ferseng, andan Nīşābūr dört ferseng. Cümle Beştām'dan Nīşābūr'a altmış (16) altı ferseng. **Nīşābūr'dan Seraḥs'a Tarīḳ;** Nīşābūr'dan Tābād yèddi ferseng. (17) Herī yolu bundan cüdā olur. Andan Dīh-i Hakester bēş ferseng. Andan ribāt-ı

[272a]

(1) üç ferseng. Andan Ribāt-ı Cāb'a altı, andan Ribāt-ı Tūrān yèddi ferseng. (2) Andan Ribāt-ı Ābkīn'e yèddi ferseng. Bu yolda iki 'akabe vardır. Andan şehir-i Serḥas (3) altı ferseng. **Serḥas'dan Belḥ Yoluyla Ceyhūn'a Tarīḳ;** Serḥas'dan Ribāt-ı (4) Ca'ferī toḳuz ferseng. Andan mīl-i 'Ömerī yèddi ferseng. Andan Ribāt-ı Būn'aymī (5) yèddi ferseng. Andan Āb-ı Şūr bēş ferseng tā bu merḥaleye şahrā ve kumdur. (6) Āb-ı revān yokdur. Andan Der Hindū iki ferseng. Andan şehir-i Merve'r-Rūd bēş (7) ferseng. Andan Ribāt-ı Sulţāniye yèddi ferseng. Andan Kūcābād bēş ferseng. (8) şehir-i Tāleḡān bu merḥalenün sağ tarafındadır. Andan Āb-ı Germ yèddi ferseng. (9) Andan Kebūterḡān'a bēş ferseng. Andan Mescid-i Rārān yèddi ferseng. Andan Asitāne'ye (10) yine yèddi ferseng. Şehir-i Fāryāb bu merḥalenün sağ tarafındadır. Andan Ribāt-ı (11) Ka'b altı ferseng. Andan şehir-i Sūkarḡān toḳuz ferseng. Andan Selbārāt (12) iki ferseng. Andan Ribāt-ı 'Alevī toḳuz ferseng. Andan Deşt-i Kürd bir ferseng. (13) Andan Dīh-i Pare bēş ferseng. Andan şehir-i Belḥ iki ferseng. Cümle Seraḡsad'an (14) Belḥ'e yüz iki fersengdür ve Belḥ'den Ceyhūn'a on iki fersengdür. **Şāhrāh-ı (15) Şimāl-ī Sulţāniye'den Bābü'l'Ebvāb'a Tarīḳ;** Moğollar Bābü'l'Ebvāb'a Demūr Kapu dērler. (16) **Sulţāniyye'den Erdebīl'e;** Sulţāniye'den Zencān'a bēş ferseng. Buradan (17) Tebrīz'e bir yol gider ve bir yol daḡı Erdebīl'e gider ve andan Erdebīl yolu Nūb

[272b]

(1) köyine yèddi ferseng. Andan şehr-i Kâğız Kenân yeddi ferseng. Andan **Secd-i Halhâl** (2) altı ferseng. Andan Şehr-i Erdebîl altı ferseng. Cümle Sultāniye'den Erdebîl'e (3) otuz yèddi ferseng. **Ḳarābāğ'dan Kence'ye Ṭarîḳ**; Ḳarābāğ'dan Bîr köyine üç ferseng, (4) andan Ḳūrūḳ beş ferseng. Andan İşterân köyine dört ferseng. Andan (5) Bāzārcūḳ üç ferseng. Andan şehr-i Berda' dört ferseng. Andan Hūris (6) bir ferseng. Andan dîh-i İsfehân dört ferseng. Andan hân-ḳāh-ı Şüter (7) beş ferseng. Andan şehr-i Gence beş ferseng. Ḳarābāğ'dan Gence cümle otuz (8) dört fersengdür ve Erdebîl'den altmış yèddi fersengdür ve Sultāniye'den yüz (9) dört ferseng. **Ḳarābāğ'dan Tebrîz'e Ṭarîḳ**; Aras kenârında ki ḥadd-ı Ḳarābāğ'dur. (10) Bāḥrevân'a on beş ferseng. Andan Būrend köyi dört ferseng. Andan Altun (11) Hânı altı ferseng. Andan Bîlgân köyi yèddi ferseng. Andan şehr-i Eher sekkiz (12) ferseng. Bu merḥalede Ḳuru Çay deresinde bir ḥân düzmişlerdür. Andan (13) Ermeniyân köyine Kukece mîlden altı ferseng. Bu merḥalede Vezîr Sa' deddîn (14) bir ḥân düzmişdür ve Emîr Nizāmeddîn daḥı bir ḥân düzmişdür. Andan (15) şehr-i Tebrîz sekiz ferseng Ḳarābāğ'dan Tebrîz'e cümle elli dört fersengdür. (16) **Şāhrāh-ı Ğarbî Sultāniye'den Tâ Konya'ya ki Aḳşā-yı Ḥadd-ı Īrân'dur**; (17) cümlesi üç yüz bir fersengdür. **Sultāniyye'den Tebrîz'e Ṭarîḳ**; Sultāniye'den Zencân'a

[273a]

(1) beş ferseng. Andan Sekyāk Hânı altı ferseng. Andan Serçem yèddi ferseng. (2) Bu merḥalede Emîr Ğıyāşeddîn bir ḥân düzmişdür ve ḳarındaşı Hoca Celāle- (3) ddîn daḥı bir ḥân düzmişdür. Andan Meyānic altı ferseng. Andan Türkmen (4) köyi altı ferseng. Andan Ūcân dört ferseng. Andan Sa' idābād dört ferseng. (5) Andan şehr-i Tebrîz'e dört ferseng, Sultāniye'den Tebrîz'e cümle kırk altı ferseng. (6) **Tebrîz'den Erzurūm'a Ṭarîḳ**; Tebrîz'den Merend on bir ferseng. Andan Hūy (7) on iki ferseng. Andan Sükmānābād altı ferseng ve andan Nūşehr bir

ferseng (8) ve andan Bendmāhī üç ferseng. Andan Erciş sekkiz ferseng. Andan Malāzkird (9) sekkiz ferseng. Andan Hınūs on ferseng. Andan Āķbend bēş ferseng. Andan (10) şehir-i Erzurūm on ferseng. Cümle yetmiş tokuz fersengdür. **Erzurūm'dan Erzincān'a**; (11) Erzurūm'dan Elince on ferseng. Andan Qılūh Hānı on ferseng. Andan (12) Erzincān dört ferseng. Cümle İgirmi dört fersengdür lākin Qış yolu (13) Tebriz'den Erzincān'a yüz üç fersengdür. **Erzincān'dan Sīvās'a**; Erzincān'dan (14) Hoca Aḥmed köyi bēş ferseng. Andan Aķşehir on bēş ferseng. Andan Ekber-i büyük bēş (15) ferseng. Andan Zāra bēş ferseng. Andan Hoca Aḥmed Hānı on ferseng. Andan (16) Sīvās dört ferseng. Cümle kırk yēddi fersengdür ve Erzurūm'dan Sīvās seksen (17) bir fersengdür ve Tebriz'den Sīvās'a yüz elli fersengdür. **Sīvās'dan Konya'ya**; ki aķşā-yı

[273b]

(1) Zāviye Ma Beyne's-şark ve'l-cenūb Sultāniye'den Kūmiş'e Tarīķ (2) ki **Aķşā-yı Hadd-ı Īrān'dur**; cümlesi, iki yüz bēş fersengdür. **Sultāniye'den Sāve'ye**; (3) Sultāniye'den Leşker köyine igirmi dört ferseng ki Ḥorāsān yolu bundan cūdā (4) olur. Andan cānibi Ḥasan Hānı'na altı fersengdür. Andan Vānīķ Hānı'na yēddi ferseng. (5) Andan şehir-i Save bēş ferseng. Cümle kırk iki fersengdür. **Kāşān'dan İsfahān'a**; (6) Kāşān'dan Qahrūd köyine sekkiz ferseng. Andan Asṭ köyine altı ferseng. Andan Mūrḥurd (7) Hānı altı ferseng. Andan Dersin sekkiz ferseng. Andan şehir-i İsfahān dört ferseng. (8) Cümle otuz fersengdür. **Şirāz'dan şehir-i Qış'e**; Şirāz'dan Şehrek köyi bēş (9) ferseng. Andan şehir-i Kevār bēş ferseng. Andan Hemekān Hānı bēş ferseng. Andan Mesīme (10) bēş ferseng. Andan vilāyet-i Şamekān altı ferseng. Andan şehir-i Qārzūn yēddi ferseng. (11) Andan tā aḥr-i vilāyet-i Şamekān altı ferseng. Gerīve-i Sersüfid bu yoldadır. Andan Bālā-yı (12) Lāger bēş ferseng. Andan nāhiye-i Fāryāb altı ferseng. Andan şehir-i Şah altı ferseng. (13) Andan Menār Şuyı bēş ferseng. Andan Meram bēş ferseng. Andan Dīh altı ferseng. (14) Bu yolda bir gerīve-i saḥt vardır. Andan Māhān altı ferseng. Andan

kenār-ı deryā-yı Merv (15) altı ferseng. Andan şehr-i Kīş şu içinde dört ferseng. Şīrāz'dan Kīş'e cümle (16) seksen sekkiz ferseng. **Kīş'den Serendīb'e**; Kīş'den Cezīre-i Elūkāfān on sekiz (17) ferseng. Andan Cezīre-i Ermūs yèddi ferseng. Andan Cezīre-i Bārkeh yètmış ferseng. Bu cezīre

[274a]

(1) Fārs ile Sind'ün serhaddur. Andan Debīl seksen ferseng. Andan Maşab Mihrān ki Sind'ün (2) arkıdur iki ferseng. Andan Ūnkīr ki ol Hind'dur kırk ferseng. Andan Kūlī iki (3) ferseng. Andan Semendān on sekkiz ferseng. Andan Milibār bēş ferseng. Andan mili (4) igirmi ferseng. Andan igirmi günde Lücce-i 'Uzmā'ya gider. Andan Serāndīb on (5) ferseng. Kīş'den Serāndīb'e cümle üç yüz on yèddi fersengdür. **Şīrāz'dan (6) Kāzerūn'a**; Şīrāz'dan Hāyit-i Hācı Kavām bēş ferseng. Andan tā deşt-i Erzen (7) sekkiz ferseng. Andan Gerīve hānına altı ferseng. Andan şehr-i Kārzūn'a üç (8) ferseng. Hūşeng gerīvesi bu yoldadır. Bu iki gerīveler dahı Saht gerīvelerdür. (9) Cümle Şīrāz'dan Kāzerūn'a igirmi iki fersengdür. **Şīrāz'dan Hürmüz'a Tārīk**; (10) Şīrāz'dan Serūstān on iki ferseng. Andan şehr-i Fesā sekiz ferseng. (11) Andan Bīmāristān köyi altı ferseng. Andan Dārkān sekiz ferseng. Andan (12) Dāgrāmekrū on ferseng. Andan Hāras'a üç ferseng. Andan Sekān altı (13) ferseng. Andan Restāk üç ferseng. Andan Serkīne üç ferseng. Andan (14) Eşkū altı ferseng. Andan Bārīm altı ferseng. Andan Serhadd-ı Lār dört (15) ferseng. Andan Çāh kırk ferseng. Andan Tūser sekiz ferseng. Andan (16) Hürmüz şu içinde dört ferseng. Şīrāz'dan Hürmüz'a cümle toksan (17) beş fersengdür. **Şīrāz'dan Şebānkār'aya**; Şīrāz'dan Dārkān otuz dört

[274b]

(1) ferseng. Andan şehr-i Emek ki Şebānkār'enün dārū'l-mülkidür dört fersengdür. Cümle (2) otuz sekiz fersengdür. **Şīrāz'dan Kirmān'a Bābek Yohyla**; Şīrāz'dan Dāryān (3) sekiz ferseng. Andan Hūm'a sekiz ferseng. Andan Hūlcān dört

ferseng. (4) Andan Kendeş altı ferseng. Andan Cāhek sekiz ferseng. Andan Nāşır'a altı ferseng. (5) Andan çah-ı 'Aqab'a beş ferseng. Andan Sekān sekiz ferseng. Andan şehir-i Bābek (6) sekiz ferseng. Andan Servese sekiz ferseng. Andan köşk-i Na'am sekiz ferseng. (7) Andan Abān dört ferseng. Andan şehir-i Sercān şehir-i Bābek'den Sercān'a cümle on (8) altı ferseng ve Şīrāz'dan Sercān'a cümle seksen üç ferseng ve Sercān'dan (9) Yekān'a on ferseng. Andan Kirmān sekiz ferseng. Cümle Kirmān'dan Şīrāz'a (10) toğsan bir fersengdür. **Şīrāz'dan Yezd'e**; Şīrāz'dan Zerkān beş ferseng. (11) Andan Fārūḡ üç ferseng. Andan Kemīn üç ferseng. Andan meşhed-i māder-i Süleymān (12) peygamber dört ferseng. Andan Memek Hānı altı ferseng. Andan şehir-i Ebreḡūh (13) on iki ferseng. Andan dīh-i Şīrāvān üç ferseng. Andan dīh-i Havr (14) altı ferseng. Andan Ḳal'a-ı Havs dört ferseng. Andan Günd-i Hūme-i (15) Yezd beş ferseng. Şīrāz'dan [Yezd'e]⁷¹⁰ cümle altmış yeddi fersengdür. **Şīrāz'dan Tūsucān'a**; (16) Şīrāz'dan Hārīm beş ferseḡn. Andan Helā' beş ferseng. Andan Cerār'a beş (17) ferseng. Andan Kevār'a dört ferseng. Andan Levkān üç ferseng. Andan

[275a]

(1) Tūsucān üç ferseng. Şīrāz'dan Tūsucān cümle igirmi beş fersengdür. **Tūsucān'dan (2) Şüşter'e Ki A'zam-ı Bilād-ı Hūristān'dur**; Tūsucān'dan Hāndān dört ferseng. Andan (3) Keys altı ferseng. Andan günd-i Bulḡān beş ferseng. Andan Şafah dört ferseng. (4) Andan Merzak altı ferseng. Andan Ercān dört ferseng. Andan 'Aşār'a (5) dört ferseng. Andan [...] şehadd-ı Fāris ve Hūristān dört ferseng. (6) Tūsucān'dan Bevārā'ya cümle otuz yeddi fersengdür ve Şīrāz'dan Bevārā'ya altmış (7) iki fersengdür. **Faşl-ı Düvüm Meşhūr Olan Taḡları Beyān Êder**; ḡukemā kitāblarında (8) mezkūrdur ki topraḡıla şū birbirine memzūc olduḡda bir lüzūcet peydā olur. (9) Güneş ol lüzūceti saḡt eyler taş olur. Nice ki āteş ḡām kerbīci ācir (10) êder ve eḡer ḡararāt ziyāde olsa yandurup taşdan ḡavī eyler ve yine (11) murūr-ı

⁷¹⁰ Köşeli parantez içindeki kelime satır arasında yazılmıştır.

eyyamla ol taşlar süst olup tökülür ve taş yine toprağ (12) olur ve zelâziller olduğda taşlar hārāb olur ve rûzgârlar esüp (13) şular katı akmadan yumuşak toprağ bir şu mevza‘dan bir mevza‘a naql olur. (14) ol ki ağırdur yêrde kalur. Vara vara taş olur. Eger rûy-i zemînde (15) taşlar olmasaydı yêr deprenürdi. Nice kim kelām-ı mecîdde mezkûrdur: (16) **قَوْلُهُ تَعَالَى وَالْجِبَالُ أَوْتَادًا** (17) **قَوْلُهُ تَعَالَى وَالْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِي أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى** (16) ve eger mutaḥarrik olmasaydı müstedîr-i hemvâr olup havâ

[275b]

(1) cümle yêre yeksân olurdu ve eger alçağ ve yüksek olmasaydı fâide-i germ-sîr (2) ve serde-sîr olmayup mevālîd hâşıl olmazdı. Pes ḥikmetü’l-lâh böyle iktizâ (3) êtdi ki yêrde iniş ve yokış olup bu fâ’ideler zuhûra gele. **Tebâreke mebdâ’ihi (4) ve münşâ’ihi**⁷¹². Şimden gêrû meşhûr olan taşları beyân êdelim ḥurûfıla. (5) **Elbüstân Tağı**; Rûm’da bir taşdur. Ortasında bir şikâft vardır ki yol andandur. (6) Ve her kim ki ol şikâftdan güzêr êtmek dilerse gerekdür ol sâ‘at peynir, etmek (7) yêye yoksa ‘ufûnetden helâk olur. Ol vilâyetde bu ma‘nâ meşhûrdur. (8) **Ebû Kays Tağı**; Ka‘be’de bir büyük taşdur ve ḥazret-i Resûl dêmişdür ki; **جَبَلٌ وَضَعَهُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى الْأَرْضِ جَبَلٌ أَبُو قُبَيْسٍ** (9) **أَوَّلُ** **Uḥud Tağı**; meşhûrdur. (10) Medîne’nün şimâlinde vâkı‘. Naḳıldür ki Uḥud Tağı Tûr Tağı’nun bir pâresidür (11) ki Ḥazret-i Mûsâ’ya Tûr’da tecellî olup Tûr Tağı tâḳat getürmeyüp (12) her pâresi bir tarafa düşdi. Bu Uḥud Tağı ol pâreden bir pâredür ki ol (13) yêre düşmiş. **Ercân Tağı**; Taberistân’dadur. *‘Acâ’ibü’l-Mahlûkât* ’da dêmişdür ki (14) bu taşdan şu çıkup derḥâl müşelleş ve mürebba‘ ve muḥammes ve müseddes şekl taş (15) olur. Ḥalâyık ol taş mühre gibi isti‘mâl êderler. **Ercâst Tağı**; Rûm’da bir (16) bir ‘azîm taşdur. Kayşeriye ol tağa ḳarîbdür. Ol tağın başı hergiz ḳardan (17) ḥâlî olmaz ve ol taşda bir büyük kilîsâ düzmişlerdi ve ol taşdan âb-ı

⁷¹¹ O, sizi sarsmaması için sağlam dağlar yerleştirdi. (Nahl Suresi 15. ayet) Dağları da kazıklar yapmadık mı? (Nebe Suresi 7. ayet)

⁷¹² Başlangıcı ve kökeni mübarek olsun.

⁷¹³ Allah’ın yeryüzüne yerleştirdiği ilk dağ Uhud Dağı’dır. (Hadis-i Şerif)

[276a]

(1) revânlar cārîdûr bilâd-ı Rûm'a gider. **Ervend Tağı;** şehir-i Hemdân'ın kıblesinde vâkı'dür. (2) Devri otuz ferseng. Başı hergiz kardan hâlî olmaz. Ol tağın başında bir çeşme (3) vardır. Seng hârâdan binâ mişâlinde ol çeşme üzerine bırakmışlar. Taşın (4) ortasında şu teraşşuh eder. Dêrler ki ol çeşmenin ayağı cum'a gecesini şahrâya (5) akar, sâyir geceler aslâ şahrâya erişmez ve 'Acâ'ibü'l-Mahlûkât 'da mezkûrdur ki Ervend (6) Tağı'ndan kırk iki çay şahrâya revân olur ve çeşmelerin hisabı yoktur. (7) **Eşkehrân Tağı;** İsfahân'dadır. **Elbruz Tağı;** Demür Kapu'ya muttaşıldır ve çok (8) tağlar dağı ol tağa peyvestedir. Şöyle ki Türkistân'dan tâ Hivâz'a varmışdır. (9) Tûlî bin ferseng vardır. Bu sebepten aña ba'zılar Kûh-ı Kâf dêrler ve garb (10) tarafı Gürcistân tağlarına muttaşıldır Kûh-ı Lekzî dêrler. *Şuverü'l-Ekâlîm*'de mezkûr- (11) dur ki Lekzî Tağı'nda muhtelif mezhebler çokdur. Şöyle ki yetmiş dil tamâm anda vardır. (12) Varup Samsat'a ve Malâtî'ye erişdikde Kâlîtlâ dêrler ve Anâkiye'de Lekâm (13) dêrler ve çünkü Humuş'a ve Dimaşk'a gide[r] Lübnân dêrler ve Ka'be ve Medîne'ye (14) gider 'Arec dêrler ve taraf-ı şarkîsi Arân ve Âderbâyecân tağlarına muttaşıldır. Anda (15) Felsak dêrler ve çünkü 'Irâk'a ve Keylân'a gider Tûfe ve Zekve dêrler ve Mâzenderân'da (16) Mevz dêrler ve Horâsân'da Serpenh dêrler. **Elter Tağı;** Kazvîn'ün şimalindedür (17) ve sâyir tağlara peyvestedir. Anda bir mescid vardır. Çok evliyâların kademi anda

[276b]

(1) erişmişdür. Ol mescidde du'a kabûl olur. 'Acâ'ibü'l-Mahlûkât 'da demişdür ki 'Avâm (2) dêrler ki Uveys Karneyn'ün kabri anda dur ve ol tağın kıblesinden qar hâlî (3) olmaz. **Aylâk Tağı;** Türkistân'da altın ve gümüş ma'denidir. **Bâmdâd Tağı;** küçük (4) Lur'dadır. Anda bir nevi taş vardır ki odun gibi âteşe yakarlar. **Bîstûn Tağı;** (5) Kürdistân'da meşhûrdur. Gâyet yüce tağdur. Şahrâda vâkı'dür. Etrâfında aslâ (6) bir dere ve peşte yoktur. İgirmi ferseng yoldan görünür.

Devri igirmi fersengdür. (7) Başında bir düz meydān vardır ve anda bir çeşme var ki zirā‘āt ederler. Olcāytū (8) Sultān zamānında ol tağun yüceliğın terāzūya almışlar dört bin sekiz (9) yüz arşun yüceliği şābit olmuştur. Başından bulut hālī olmaz ve ol (10) tağ cümle taşlıktır ki çıkmak katı müşkildür ve Şeyh Nizāmī ol tağun (11) hakkında buyurmuştur ki Hüsrev Ferhād’a dēdi; Beyt:

بر گذرگاه (12) که ما را هست کوهی

که مشکل میتوان کردن ازو راه

(13) میان کوه راهی کند باید

Hemānā ki Şeyh Nizāmī ol tağı aslā görmeyüp (14) istimā‘ yla bir söz söylemişdür ve haqīkat oldur ki ol tağun dibinde (15) şahrā yüzinde bir ‘azīm çeşme vardır ki üç degirmen şuyı çıkar. Ol çeşme (16) üzerinde bir bār-gāh şuffe düzmişler ve andan gayrı bir şuffe dahı iki çeşme (17) üzerinde düzmişler ki şuffenūn yanlarından şu çıkar. Ol şufeye Şebdīz

[277a]

(1) dērler ve Hüsrev ile Şīrīn’ün ve Ferhād ve İsfendiyār ve Rüstem ve bunlardan gayrı (2) nice kimselerün şüretlerin ol şuffede nakş eylemişler ve gāyet hūrde-bīnlik (3) kılmışlar ve ol hudūdda bir mübārek mezār vardır dērler ki Veys Kārānī anda rāhat (4) olmuştur. **Bercīn Tağı**; Kāzvīn’dedür ve ol tağda bir mağāra vardır. Katı ‘azīm (5) mağāradur. Şöyle ki içi bir ‘azīm meydāndur ve āhirinde bir āb-ı revān vardır. (6) Ol şudan öte ‘azīm yēller eser, ötesi karanlıktır. Çerāksız gitmek (7) mümkün olmaz. Bu sebebden kimse ol mağāranun hālīne vākıf olmamıştır. (8) Ve ol diyārlara degirmen taşın bu tağdan iletürler. **Cūdī Tağı**; Cezīre

⁷¹⁴ Ki yolumuzun üzerinde bir dağ vardır
Ki ondan geçmek oldukça zordur
Dağın arasından bir yol bulmak gerekir
Ki gidiş gelişimize değsin

hüdū- (9) dındadur. Hāzret-i Nūh'un gemisi anda qarār kılmışdur. قَوْلُهُ تَعَالَى اِسْتَوَى عَلَى (10) الدُّجْدِيِّ⁷¹⁵ dërler ki 'Abbāsīler zamānına dek ol tağda gemi pāreleri (11) peydā olurdı. Hāzret-i Nūh ki gemiden çıkdı ol tağun dibinde bir köy (12) yapıdı. Ol köyün adı Sūḳ-ı Şemānī idi. Zirā ki Hāzret-i Nūh ile ol vāḳit (13) hemān seksen kışı varıdı. Cümle ol köyde sākin oldılar lākin Nūh'dan (14) ğayrı kimsenün evlādı ḳalmadı ve hālā bu ḥalḳ cümle Nūh evlādıdur. Bu sebebdan (15) Nūh'a Ādem-i Şānī dërler **Verāk Tağı**; Şīrāz'un iki fersengindedür. Anda qar- (16) ḥāneler çokdur. Yaz günü Şīrāz'a ol tağdan qar gelür. (17) **Demāvend Tağı**; meşhūrdur. Ḳatı, yüce tağdur. Yüz ferseng yoldan görmek olur. Rey şehrīnün

[277b]

(1) şarkına düşmüş ḳullesi. Hergiz ḳardan ḥālī degüldür. Devri igirmi ferseng ve yüceliği (2) bēş fersengden ziyādedür ve başında bir deşt vardur ve ol tağda çok behmen (3) olur. Ya' nī āşit ki çok qar mürür ile nā-gāh yerinden ḥareket édüp nice (4) kimseleri helāk eyler ve *Şuverü'l-Eḳālīm*'de mezkūrdur ki Zāḥḥāk ol tağda maḥpūsdur. (5) **Dārābcird Tağı**; *Şuverü'l-Eḳālīm*'de mezkūrdur ki ol tağda envā' tuz vardur. (6) Beyāz ve siyāh ve sebz ve surḥ ve zerd. **Rām Tağı**; şehr-i Kerḥ'un şimālindedür. Ol (7) tağ daḥı Bīstūn gibi şahrāda vāḳi' dūr. Dāmeninde ašlā dere ve peşte yokdur (8) ve **Merğ-zār-ı Keskū** ki meşhūrdur bu tağun şimālindedür ve çeşme-i Hüsrev dēdükleri (9) bu tağun dāmenindedür. Devri on fersengdür. **Rāmend Tağı**; Ḳazvīn'un ḳible- (10) sindedür. Bu tağ şīnlikdür ve çok daḥı yüce degüldür. **Raḳīm Tağı**; (11) Ma'mūriyye-i Rūm ḥudūdındur. Bu tağun zikri Ḳurān'da çok gelmişdür ve bu (12) tağda bir mağāra var. Aşḥāb-ı Kehf ol mağāradadurlar. Anların ḳışşaları (13) meşhūrdur. Tekrāra iḥtiyāc yokdur. **Zenk Tağı**; Türkistān'dadur. Anda ma'den-i (14) zer ve sīm çokdur. **Altun Tağı**; Dāmğān ḥudūdındadur. Altun ma'deni (15) olmayla aḡa mensūbdur. **Sāve Tağı**; şehr-i Sāve'nün bir merḥalesindedür. (16) Zī'l-

⁷¹⁵ Ve Cudi'nin üzerine oturdu. (Hud Suresi, 44. ayet)

Kifl peygamberün mezârı andadur. Dêrler kıtı yüce ıağdur. Ol ıağda bir (17) mağara vardur. Bir eyvân tarzında ol mağarada nağşlar ve şûretler bî-hisâb

[278a]

(1) vardur. Ol mağaranuñ ol âhirinde bir havz ol havzuñ üstinde dört (2) taş ‘avretler emcegi gibi hemîşe şu akar. Ol havuzda cem‘ olur ve çok (3) turmayla aşıla müteğayyir olmaz lâkin ol şu marazlara dermândur ve ehl-i Sâve (4) dağı bu şûrete kâyıldür. **Seylân Tağı**; Âderbâyecân’da meşhûrdur. Bilâd-ı (5) Erdebîl ve Sibâh ve Pişkin ve **Âbâd** , Şâv cümle ol tağun damenindedürler. (6) Kıtı yüce ıağdur. Elli fersengden görmek kâbildür. Devri otuz fersengdür. (7) Başı hergiz kıardan hâlî olmaz. Anda bir çeşme vardur ki ekşer vakitlerde bûz bağlar. (8) ve Hâzret-i Resûl’den mervîdür ki; (9) مَنْ قَرَأَ فَسَبَّحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ (10) عَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ (11) قِيلَ وَمَا سَيْلَانُ قَالَ بَيْنَ أَرْمَنِهٖ وَآدْرَبَايَجَانَ عَلَيْهِ عَيْنٌ مِنْ (12) كَتَبَ اللَّهُ مِنَ الْحَسَنَاتِ بَعْدَ وَرَقَةٍ تُلَجُّ يُسْقِطُ عَلَى جَبَلٍ سَيْلَانُ (13) عُيُونُ ⁷¹⁶ ya‘nî her kim ki bu zikr olunan du‘a‘ı (14) okusa Hâk Te‘âlâ anı Seylân Tağı’na düşen kıarlar varakınca hasanât (15) yazar. Pes şahâbe êtdiler ki: “Yâ Resûllâh Seylân Tağı kankıdır?” Dêdi ki: (16) “Seylân bir ıağdur. Ermeniye’yle Âderbâyecân arasında. Üstinde cennet (17) çeşmelerinden bir çeşme vardur ve anda enbiyâ kabirlerinden kabir vardur.”

⁷¹⁶ Her kim “Bu sebeple akşam vaktine eriştiğinizde ve sabah kalktığınızda Allah’ı tesbih edin. O ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkarıyor ve yeryüzünü ölümünün ardından canlandırıyor. İşte siz de böyle çıkarılacaksınız.” (Rum Suresi, 17-19. ayetler) ayetlerini okursa Allah Seylan Dağına düşen kar taneciğinin sayısınca ona sevab yazar. Seylan neresidir, diye sorulunca peygamber: Ermenistan ve Azerbaycan rasındaki bir dağdır. Üzerinde cennet pınarlarından bir pınar vardır. Ve burada ayrıca peygamberlerden birinin kabri bulunmaktadır. (Hadis-i Şerif)

[278b]

(1) Ve ol çeşmenün şuyı katı şavuk ve guvārendedür. Eṭrāfında olan çeşmeler cümle (2) şūr ve germdür. ⁷¹⁷فَسْبَارُكَ الله **Serāsed Tağı**; ‘Irāk’da şehir-i Ebher’ün kıble- (3) sinde vāki’ür. **Serāndīb Tağı**; meşhūrdur. Saklān cezāresinde deryā-yı (4) Hīnd’de vāki’dür. Hāzret-i Ādem cennetden anda düşdi. Hīndi dilince Dehr (5) dērler. Ol hudūdda olan tağların cümlesinden büyük ve yücedür ve ol tağda (6) Hāzret-i Ādem’ün kademi eşeri henüz peydādur. Baş barmağından tā dabānına dek (7) yétmiş arşundur. Hemīşe ol tağda yağmūr hālī olmaz lākin bülut ašlā peydā (8) olmaz ve ol tarafda yāqūt ve senbādic ve billūr çokdur ve ol tağda ‘ūd ağacı (9) ve dānemüşk ve zebād bī-ḥisābdur. Ol tağın nebātātı ekşer eczādur. **Sehend** (10) **Tağı**; Āderbāycān’da şehir-i Tebrīz ve Merāğa ve Ūcān ol havālidedür. Devri (11) igirmi beş fersengdür. Başı hergiz kıardan hālī olmaz ve İsfesālār bin Esāme (12) mezārı andadır ve ol tarafda bir deryāçe vardır. **Siyākūh Tağı**; Āderbāycān’da- (13) dur. Kelīr Kaşabası ol tağın dāmenindedür. Ol tağın sūkānı ekşer kıuttā‘u’ (14) t-tarıkdürler. **Sipān Tağı**; Ahlāt cānibinde vāki. Katı yüce tağdur. (15) Elli ferseng, yoldan görmek mümkündür. Hergiz kıardan hālī olmaz. Devri elli (16) fersengdür. Eṭrāfında hūb ‘alef-zārlar vardır. **Şakān Tağı**; Horāsān’da (17) Cacerm eṭrāfindadır. Ol tağda bir yaruğ vardır ki iki degirmen şuyı

[279a]

(1) ol yaruğdan revāndur. Bu sebebdan anı Aşkān Tağı dērler. ‘Acāyibū’- (2) *l-Maḥlūḳāt*’da mezkūrdur ki ol tağda bir mağāra vardır ki her kim başını (3) ol mağāra içine şoksa buḥārdan hasta olur ve ol eṭrāfda bir (4) tağ dağı vardır ki rūzgārdan çıkmak müşkildür lākin kıullesine çıķduķda (5) ašlā rūzgār olmaz. **Şūr Tağı**; ‘Acā’ibū’-*l-Maḥlūḳāt*’da mezkūrdur ki ol (6) tağda bir taş vardır ki āyīne gibi şūret gösterür ve eger şuda saḥḳ edeler (7) yine bu ḥāşşiyeti vērür. **Tāriķ Tağı**;

⁷¹⁷ Allah, mübarek eylesin.

Taberistân'dadır. 'Acā'ibü'l-Mahlūkāt'da (8) demişdür ki ol tağda bir mağāra vardır ol mağārada bir dikke var ki Süleymān (9) dikkesi dērler. Teberrük için ol diyāruñ halkı ol dikkeyi mu'athtar ederler ve eger ol (10) dikkeyi bir murdār şeyle mülevveş edeler havā müteğayyir olup bārān ve ra'd ve berķ (11) zuhūr eder. **Ṭaner-k-i Rey Tağı;** bu tağda gümüş ma'deni vardır lākin ne kadar kim (12) ana harac ederler yine ol kadar peydā olup bir fā'ide vērmez. **Ṭūr-i Sīnā Tağı;** (13) meşhūrdur. Qur'ān'da zikri çokdur ve Hāzret-i Mūsā ol tağda bir ağaç başında (14) nūr-ı ilāhiyi müşāhade kılup şeref-i tekellüm buldı. 'Arvān Tağı; Ṭā'if (15) etrāfındadır. Mülk-i 'Arab'da ol tağdan ğayrı yēde ķar olmaz. **Fergāne Tağı;** (16) *Ṣuverü'l-Eķālīm*'de mezkūrdur ki ol tağda firūze zeybaķ ve mis ve nühās (17) ve esrüb ve altun ve nıft ve ķir ve zift ve nişādir ma'denleri anda vardır.

[279b]

(1) Ve ol tağda bir nevi' taş vardır ki odun gibi āteşde yanar. **Ḳāf Tağı;** (2) bir 'azīm tağdur ki dünyāyı ihāta kılmışdur. Dünyā cümle tağun içindedür (3) ve şöyle ki yücedür ki ol tağun başından āsumāna bir ķāmetdür. Belki āsumān (4) ol tağa müntebaķdur ve sūret-i Ḳāf anuñ anuñ haķķında nāzildür ve ol tağun (5) cismi cümle zümürüddür. Havānuñ kebūdlığı anuñ 'aksidür ve ol tağun ötesinde (6) ğayrı 'ālemler vardır ki haķīķatini Hāķ'dan ğayrı kimse bilmez ve naķildür ki cümle (7) tağların göki Kūh-ı Ḳāf'a muttaşıldur. Hāķ Te'ālā ki bir ķavme ğaζab kılmāķ dilese (8) ve zelzele etmek istese kūh-ı Ḳāf'ın mü'ekkeli olan meleke emr eyler ki ol falān (9) tağun gökini tahrik ile pes ol yēre zelzele vāķi' olur. ⁷¹⁸الرّأوى **Ḳible Tağı;** İrān ile Gürcistān arasındadır. **Ḳazaş Tağı;** (11) Kirmān'dadır. Belūc ķavmının maķāmıdır ki ekşer ķuttā' u't-tariķdürler. **Kerkes Tağı;** (12) hiçbir tağa muttaşıl degüldür. Devri on ferseng. Bir ķatı yüce tağdur. Çok (13) yüceliğinden Herkes başına varabilmez. Bu sebebden Kerkes Tağı dērler ve ol (14) tağda bir çamur vardır ki İrāķdan şu gibi görünür. Yakın varduķda (15) ğāyet şusuzlıķdan şu

⁷¹⁸ Doğruluğunun sorumlusu aktaran kimseye aittir. (Arapça deyim)

taleb eylerken nā-gāh çamura ğarķ olup helāk (16) olur. **Kirmān Tağı**; bu tağda gümüş ma‘deni vardır ve hem bir nev‘ taşdır ki (17) odun gibi âteşde yandururlar. **Gülüstān Tağı**; bu tağda elvān güller var.

[280a]

(1) Dêrler ki mülâhade zamânında bu gülleri ekmişlerdür ve anların temâşâ-gâhları idi. (2) **Kenâbed Tağı** ve **Resed Tağı**; Kihistân’da iki tağdur birbirine karşı. Beyt:

کنابد کنی کارزار (3) بکوه

وکر سوی ربید برای کار⁷¹⁹

Kūşid Tağı; ‘Irākla Fārs’uñ (4) serḥaddıdur. Keyḥüsrev zamânında anda bir ‘aẓīm ejderhâ peydâ olup şöyle ki (5) anuñ korkusından ḥalâyık kendü deryâların terk eylediler. Şonra Keyḥüsrev (6) anı helāk kıldı. Ol tağda bir âteş-ḥâne düzüp nāmına Dīrkūşid (7) dediler. **Māst Tağı**; Şehri Naḥçivān’uñ ğarbında, on dört fersenginde (8) vāķi‘ bir yüce tağdur. Kulesi hergiz kârdan ḥālî olmaz. Devri otuz ferseng. (9) Güneş evcede olduğda uzun günlerde ol tağun sāyesi şehrūñ (10) dervāzesine düşer. Bu ma‘nâ çok tecrübe olunmuşdur. **Mūrḥān Tağı**; (11) Fārs’dadur. Ol tağda bir mağār vardır ki sakfından şu tamlar. Eger bir kimse (12) anda gide veyāḥoz yüz kimse gide ki anuñ suyu ol kadar olur ki cümlesi (13) şudan doynca içerler dêrler ki tılsımdur. **Mu‘azam Tağı**; Mağribde vāķi‘ - (14) dūr. Zümürürd ma‘denidür. Andan ğayrı yerde yokdur. **Nefset Tağı**; ḥudūd-ı (15) Iştāḥar’da vāķi‘ dūr. Cemī‘-i eşyâ ve ḥayvānātuñ şekli anda nakş olunmuşdur. (16) Şöyle ki zamâne nakḳāşları ‘âcizdürler. **Nemeklān Tağı**; şehr-i Kūm ve şehr-i (17) Sabe ortasında vāķi‘ dūr. Hiçbir tağ ile peyveste degül. Toprāğı ğāyet

⁷¹⁹ Gonabad Dağı ile savaşırın
Zibed tarafına gelirsın eğer

[280b]

(1) şūr olmayla kār karar kılmaz ve kimse başına çıkabilmez ki bātılākdur. (2) Devir üç fersengdür. Aşlā nebātāt kısmı olmaz. On ferseng yoldan nümāyāndur. (3) **Herem Tağı;** Taberistān'da vāki' 'Acāyibü'l-Maḥlūkāt'da mezkūrdur ki ol (4) tağda bir mağāra vardır içinde āb-ı revāndur. Eger bir kimse ol şu üzerine (5) varup nidā eylese ol şu fī'l-hāl akmadan kalur ve eger bir ğayrı kimse (6) varup nidā eylese yine revān olur. **Hūten Tağı;** bir küçük deppedür. (7) Demür ma' denidür. **Meḥyā Tağı;** ğāyet hoş tağdur. 'alef-zārlar ve meyveler (8) ve 'imāretler ve köyler anda vāfirdür. **Faşl-ı Siyüm Cemī'i Ma' denleri Beyān eder;** (9) Kitābuñ evvelinde zıkr olundı ki ma' deniyāt üç kısımdur. Filizzāt ve (10) aḥcār ve edhān ve herbirinüñ sebab-i tevellüdi yād olundı. Pes şimdi ma' denleri (11) kankı diyārda olduĝın yād edelim üç bāb üzre. **Bāb-ı Evvel;** (12) **Filizzāt** yèddi dürlüdür. Zerṭilā altunun ma' ādini çokdur. Germ-sīr yerlerde (13) çok olur ve diyār-ı mağribde bī-ḥisābdur. Bu sebebden zer-i mağribi meşhūrdur. (14) Ve ehl-i mağrib ekşer 'ilm-i kimyā bilürler anuñun mağribde altun çok olur. (15) Ve ma' den-i Endelüs ḥāşılı çokdur ve ma' den-i Elince diyār-ı Habeş'de ḥāşılı (16) eyüdü ve mağden-i mağāra Mısır ve Habeş ve baḥri Kūlzum'dadur. Ḥāşılı vāfirdür. (17) Ve ma' den-i Cezāyir ve kavaḳ ḥāşılı firāvāndur ve ma' den-i mağāra Türkistān'da

[281a]

(1) Ma' den-i Bacbāl yine Türkistān'dadur. Bu ma' denlerden büyük ve küçük altun (2) pāreleri ḥāşıl olur lākin ḥāşiyeti oldur ki eger büyük pāreleri getürseler (3) ol kavme ölüm vāki' olur ve ma' deni Buḥārā ve ma' den-i kūh-ı Semerḳand (4) zaḫmeti az ve fā'ideleri çokdur. Ma' den-i ḥudūd-ı Selḥāniye ḥāşılı çok (5) lākin zaḫmeti vāfirdür. Ma' ādin-i kūh-ı Aylāḳ Türkistān'da. Ma' den-i vilāyeti (6) Fergāne. Ma' den-i ḥudūd-ı Dāmĝān Altun Tağı dērler. Altun pāreleri (7) topraĝ içinde bulunur ve ḥālā Īrān'da bundan ğayrı altun ma' deni (8) yokdur. Ma' den-i Sīstān meşhurdur ki Sultān-ı Ğazneyn zamānında (9) ol ma' dende evvel igne gibi

altun peydā oldı vardukça pek oldı. (10) Kaza kaza bir büyük dıraht gibi altun zāhir oldı. Sonra zelzele olup (11) ol tağ harāb olup nā-bedīd oldı. Bu ma‘ nā ‘ağıldan ba‘īddür. (12) Haqīkat oldur ki ol aşılma ma‘den degüldi. Belki cehāl kelāmıdır. (13) **Ma‘ādin-i Nakre**; gümüş ma‘denleri çokdur. Serd-sir yerlerde ekser olur. Ammā (14) gümüşün eyüsi Frenk ma‘denlerinde peydā olur ve ma‘den-i ceylān (15) Türkistān’da ve bir ma‘den küh-ı Semerkand’a zahmeti az fā’idesi çokdur. (16) Ma‘den-i Küh-ı Cerfet Kirmān ve ma‘den-i Küh-ı Dehistān Küh-ı Nakre dērler. (17) Ma‘den-i Küh-ı Aylāk Türkistān’da, ma‘den-i küh-ı Zenk Türkistān’da büyük pāreler

[281b]

(1) peydā olur. Ma‘den-i vilāyet-i Ferğāne, ma‘den-i Buḡārā, ma‘den-i Sās, ma‘den-i (2) Endelüs, ma‘den-i lülū Rum’da, Īrān-ı zemīnde bundan çok fā’idelü ma‘den (3) yokdur. Ma‘den-i Ṭabrek-i Rey. **Ma‘ādin-i Āhen**; demür ma‘denleri çokdur. Kūbān (4) mülkinde bir vilāyet vardır. Āhenkār dērler ve mülk-i ‘Arab’da Kāsās Ṭağı’nda bir ma‘den (5) vardır eyü demür hāşıl olur ve pūlād andan düzerler. Kāsāsı kılıcı meşhūr- (6) dur ve ma‘den-i vilāyeti Hāf ve Kihistān ve ma‘den-i Kirmān ki anuḡ demüri eyü (7) pūlād olur ve ma‘den-i kaṭre Fārs’da ve ma‘den-i küh-i Ṭārmīn’de ve (8) ma‘den-i hevīn Lur-ı Küçük’de ve ma‘den-i Gence ve Āderbāycān. **Ma‘ādin-i Üsrüb**; kurşun (9) ma‘deni çokdur. Ol ki meşhūrdur Demāvend Ṭağı’nda ve ma‘den-i Buḡārā ve maden-i (10) küh-ı Ferğāne [...] Demür gibi bir pek şeydür. Īrān’da ma‘deni yokdur. Ammā (11) ba‘zı kitāplarda görmişem ki Çīn’de ma‘deni vardır ve andan ālāt-ı ḡarb (12) düzerler. Zahmı demürden muzırdur. **Ma‘ādin-i Kāl’ī**; ma‘ādeni çokdur. Meşhūr olan (13) ma‘den-i Hind ve bir vilāyetinde, Endelüs’de bir tağ vardır kāl’ī dērler ki ma‘den-i kāl’ī anda (14) çokdur ve ma‘den-i Lur-ı Küçük’de kāl’ī pāreleri olur. Ballūṭ danesi gibi her biri iki (15) mişkālden ziyāde ve ortası delük olur. Ma‘den-i baḡr-ı Hind ve ma‘den-i Cezāyir-i (16) Kele ve Berber ve ma‘den-i Frenk. **Ma‘ādin-i Mis**; pākırūḡ ma‘deni

çokdur. Ma' rûf olanlar (17) ma' den-i vilâyet-i Acân ve Âderbâycân ve ma' den-i Buhârâ ve ma' den-i diyâr-ı Fergâne

[282a]

(1) ve ma' den-i kûh-ı Havs ve ma' den-i Haleb ve Şâm dërler ki evvel Şâm ma' deninün hâsılı (2) bî-kıyâs idi. Çünkü İmâm Hüseyin hazretlerinin ehl-i beytin esîr edüp ol (3) etrâfdan geçürüp ve Hazret-i İmâmun hâtûnına kırma eşer kılp uşağın (4) bıraktı ve ol kavm bunların hâline şamâta kıldılar. Bu sebebdan ol ma' denün bereketi (5) kalmayup şimdi öyle olmuştur ki haracına degmez ve ma' den-i kûh-ı Seylân ve Âderbâycân (6) hâsılı eyü olur. **Bâb-ı Duvüm Hacerleri Beyân Eder;** taş cevâhiri çokdur. (7) lâkin kıymetlü ve meşhûr olanlar üç dürlüdür. A' lâ ve evsâf ve ednâ. **A' lâ:** (8) tokuz cevherdür. **Elmâs;** kitâbuñ evvelinde zıkr olundı ki elmâs Serândîb (9) deresinde olur lâkin ilan korkusından yakın varabilmezler ve hîle (10) edüp kuşlar ta' lîm kılp et pârelerin ırâqdan elmâs pâreleri (11) üstine atup sonra ol kuşları ol ete irsâl ederler. Kuşlar varup (12) et pârelerin yeyerken küçük pâre elmâsları dahı bile yeyerler. Yine şâhibi (13) katına gelürler. Ol kuşlardan ol elmâslar çıkar. Bu sebebdan büyük parça (14) ma' dümdür yoksa yerinde büyük parçalar bî-hisâbdur. **Dehenec;** meşhûr (15) olan ma' den-i Firengîdür ve dehene-i Firengî meşhûrdur ve dërler ki Türkistân'da (16) Efrâsiyâb düzdüğü diyârda dehene ma' deni vardır. Levni yâkûta benzer (17) ve Âderbâycân'da bir ma' den vardır ki şekli müşkden çıkan şuya benzer

[282b]

(1) ki bûz tökmiş ola. **Zümerred;** *Şuverü'l- 'Eḳâlîm*'de mezkûrdur ki Mu' azam Tağı'nda (2) vilâyet-i Şa' îde'den gayrı yerde zümürürd ma' deni yokdur. **'Akîk;** Yemen'de eyü (3) ma' denler olur ve ol ma' denlere Ḳasâs dërler. **Feyrûzec;** ma' âdeni çokdur. (4) Eyüsi ma' den-i Nîşâbûr'dur ki cevheri a' lâ ve zaḥmeti az olur ve feyrûze-i Nîşâbûrî (5) meşhûrdur lâkin hâlâ ol diyârlarda 'akreb bî-hisâb peydâ

olup ve halk (6) ‘akreb korkusundan dağı ol ma‘denlere karīb olabilmeler ve ma‘den-i Tūs (7) Nīšābūr’dan kemdür ve ma‘den-i Bacmāl ve Buḥārā ve Esrūşine ve Ma‘deni vilāyeti (8) Ferḡāne ve ma‘den-i Kirmān nā-resīde feyrūze ḥāşıl olur. Bu sebebdendir (9) çoklık kıymeti olmaz. **Ma‘den-i La‘l**; evvel zamānda la‘l yokdı. Bu sebebden zikri (10) kitāplarda azdur lâkin bu bir niçe yeldür ki Bedaḡşān’da bir ḥūb ma‘den (11) peydā olmuştur ki ve Serāv’da dağı bir ma‘den vardır. Ammā anuḡ la‘l nā-resīde (12) ve tīre rengdür. Lācerem kıymeti olmaz. **Yākūt**; ma‘den-i ḡat-ı istivāya karībdür. (13) Anda kuvvet-i ḡarāret çokdur ve yākūt ise ziyāde ḡarāret olmayınca ḥāşıl ve kāmīl (14) olmaz. **Evsat**, **Büsd** ve **Mercān**; büsd deyü mercān kökine dērler. *Şuverü’l-* (15) *’Eḡālīm*’de mezkūrdur ki Endelūs’de mercān ma‘deni vardır. Andan ḡayrı (16) yerde olmaz. **Billūr**; Fireng diyārında çokdur lâkin billūr ma‘deninde her zamān (17) işlemek olmaz. Zirā ki teşīr-i afitāb anı kazdurup fā‘iline ziyān

[283a]

(1) erişdürür. Pes havā serd olduğda işlerler. **Cüz’**, **Fāzher**, **Kehribā el-Ednā**:
(2) cevāhir çokdur. Meşhūr olanlar kitābuḡ evvelinde yād olundu ve ol ki ‘azīzü’l-
(3) vücūddur ma‘ādenlerin şebt edelim. **Tütyā**; ma‘ādini çokdur. Mülk-i Kirmān’da
(4) Tütyā-yı Kirān köy dērler. Toprağı ma‘denden çıkarup ve yoğırup bir mīl (5)
şeklinde bir arşun mīḡdārı düzerler. Sāḡūrda ḡorlar. Kuvveti tütyāyı (6) ḡabuk gibi
andan çıkarur. **Zācāt**; ma‘ādeni çokdur. Ol ki mülk-i Īrān’dadur. (7) Ma‘ādini şābit
edelim. Lur-ı Küçük Ṭağı’nda bir çeşme vardır dürlü dürlü (8) zāc çıkar ve ma‘den-
i kūh-ı Demāvend ve ma‘den-i Ḳazvīn. **Züçāc**; ya‘nī şīşe. (9) Cevāhiri ḡakmak
taşından ḡāşıl olur. Cümle mülklerde olur ve eyü olması (10) ustāda muta‘allıkdur
lâkin Ḥaleb şīşesi meşhūrdur. **Kehul**; sürme. (11) Ma‘ādeni çokdur. İsfehān sürmesi
ḡūb ve meşhūrdur. Kūh-ı Demāvend’de ve (12) Endelūs’de ma‘deni vardır. Ne
ḡadar ki māḡuḡ nūrı ziyāde ola ol ma‘denüḡ sürmesi (13) ziyāde olur. **Murdāsenc**;
ma‘ādeni çokdur ve nakre ma‘denünden dağı ḡāşıl olur. (14) **Şeb-i Yemānī**;

meşhûrdur. Ol vilâyetde bir tağdur. Andan bir şu çeşmesi vardur. (15) Şu akup bir sehl yol gitdükde töker, beyâz şeb-i yemânî olur ve bir nev^ç dağı (16) siyâh olur. **Nüşâdir**; ma^ç deni çokdur ve Īrân'da Nîmrûz Tağı'da gündüz (17) tüten ve gèce âteş peydâ olur. Ol yère giden gerekdür ki bir keçeyi yâş édüp

[283b]

(1) meyl édüp her yérdeki süst yér bulsa taşra çıkup çeşme olur. Eger (2) ol etrâfuñ kuvvet-i müdâvemeti olursa lâ-yezâl ol çeşme revân olur ve eger (3) etrâf za^ç if olup havâ gerü olursa ol çeşme münka^ç olur. (4) Ve eger bir nice çeşmeler birbirine peyvend olup revân olsa çay olur ve (5) çay şuyınuñ mâyası yağmûr ve kar toludandur ve eger bir nice çay bir yère cem^ç (6) olsa deryâ olur ve çünkü hemîşe deryâlardan buhâr yukaru çıkup (7) bârandegi olup yeryüzine inüp ol ki yér içinde cem^ç olur meşme olup (8) çaylara revân olup deryâlara dökülür ve bu şüret mer^î ve maşsûsdur ki (9) çeşmeler ve çaylar tağlardan gelüp deryâlara gider ve ol buhârlar ki yér altında (10) taşra çıkmaya kuvveti olmayup qalmışdur. Halkuñ meded-kârlığına muhtâcdur (11) ki üstinden toprağı qalduralar. Kârîz ve kuyular bunlardan hâşıl olur. (12) ve '*Acâ'ibü'l-Mahlûkât*'da mezkûrdur ki rub^ç -ı meskûnda iki yüz bu kadar çay (13) vardur ki tûlî elli fersengdür ve cümleden büyügi biñ ferseng olup ve bu (14) za^ç if Īrân'da olan çayları ve çeşmeleri ve ırmaqları iki bâbet-i kebîr (15) ve şağîr yâd edelim. **Edviyyetü'l-Kibâr**; ya^ç nî büyük çaylar ki Īrân'da ve havâlîsinde (16) vâkı^ç dür. Otuz bês çaydur egerçi ba^ç zı Īrân'da vâkı^ç degüldür lâkin çünkü (17) hazret-i Resûl'un lafz-ı kehrebârı anlaruñ hakkında cârî olmuşdur ki Seyhân

[284a]

Boş sayfa

[284b]

Boş sayfa

[285a]

Boş sayfa

[285b]

Boş Sayfa

[286a]

(1) Kamer Tağı'ndan hıtt-ı istivānuḡ öte cānibinden çıkup cenūba gider ve çünkü (2) hıtt-ı istivānuḡ bu cānibine geçer. İki deryāda cem' olur. Yine ol deryāçelerden (3) çıkup Zenk diyārına ve Habeş'e ve Nüb'dan geçüp memleket-i Mısır'a vāşıl olup (4) Şaṭṭu'l-'Arab'dan ziyāde olur. Andan yēddi bahş olur; biri İskenderiye ve biri (5) Dimyāt'a ve biri Seyf'e ve biri Kustāt'a ve Zemīnū'l-Kuyūm'a ki şehir-i Mısır'dur ve biri (6) 'Arbaş'a ve biri Düvīn'e. Bu mülklere yazun üç ayındaki ol şunun taşhunlığı (7) zamānidur. Şahrāda kalur ve güzün üç ayındaki ol şu nokşān olur. (8) Zirā' at ēdūp ğayrı şuya ašlā muḥtāc olmazlar ve kelām-ı mecīd bu ma' nādan (9) haber vērmişdür. (10) قَوْلُهُ تَعَالَى أَوْ لَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرْزِ فَيَخْرُجُ بِهِ (10) زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ⁷²⁰ ve ol şahrāda (111) nişān içün timsāl düzmişlerdür ve Me'mūn Halīfe Nīl'de bir (12) mescid düzüp ve anda zirā' ve eşābi' 'alāmetler ētmişlerdür. Şunun (13) ziyādeliğiçün eger şu on dört arşun ol 'alāmetlerden (14) aşāğa olsa ol sene zirā' at vasaṭ olur ve eger şu ol (15) 'alāmetlerden on dört arşun ziyāde olsa ol sene (16) keşīrū'z-zirā' at olur ve eger on dört arşundan nāķış olursa (17) aķallū'z-zirā' at olup kaḥṭ peydā olur ve ḥarāc-ı sultānī dahı

[286b]

(1) bunun üstinedür. Tā on yēddi arşuna dek ziyāde olursa ol sene (2) ol yerdeki on yēddi arşun şu ziyāde olur. Ḥarāc olmaz aḡa feyż-i rabbānī (3) dērler ve

⁷²⁰ Görmediler mi ki biz, kupkuru yerlere suyu ulaştırıyoruz da onunla gerek hayvanlarının gerekse kendilerinin yediği ekini çıkarıyoruz. Hâlâ ibret gözüyle bakmayacaklar mı? (Secde Suresi, 27. Ayet)

eger igirmi arşun ziyāde olursa Mısır’a havf ğark olur ve altı ay (4) kış ve bahār Nîl şuyı ğāyet nokşān olur ve Nîl şuyı şöyle şirindür ki (5) eger turş enār ağacı Nîl’den şu içse şirîn olur. Bu sebebden turş enār Mısır’da (6) nādirdür ve dērler ki kâfir zamānında Nîl şuyı her birkaç zamānda bir kerre bağlanup (7) cārî olmazdı tā ki bir şāhib-i cemāl kıızı dolu bezekler ile arāste kılup (8) Nîl’e atarlar idi. Yine Nîl cārî olurdu. Hāzret-i ‘Ömer zamānında yine bu ma‘nā (9) zāhir oldu. ‘Amr ‘Āş ki Mısır’da hākimidi bu hālî Hāzret-i ‘Ömer’e yazdı. Hāzret-i (10) ‘Ömer bir sifāl pāresine yazdı ki; تَجَرُّ لَا حَاجَةَ لَنَا بِكَ وَإِنْ كَانَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ هُوَ الَّذِي (11) يَا نِيلَ مِصْرَ إِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِكَ فَلَا يَجْرِيكَ (12) فَتَنْسَأَلُ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ أَنْ يَجْرِيكَ (12) ve bu sifāl pāreyi Nîl’e bıraktılar. (13) fî’l-hāl revān oldu. Ol zamāndan berü dahı tırmayup cārî oldu. (14) Ve bu sifāl pāre üstine yazılan kelāmuñ ma‘nāsı budur ki; Yā Nîl eger sen (15) kendü kendüñe akarsın ve ihtiyāruñ kendülikdedür akma ki bizüm saña ihtiyācımız (16) yokdur ve eger seni Hāq Te‘ālā akdursa Hāq Te‘ālādan ricā ederiz ki seni (17) akıda, ve’s-selām ve Nîl’ün tūlî biñ fersenge qarībdür ve Nîl’de timsāh

[287a]

(1) ve saķankūr ve envā‘ balıklar vardur. Şehr-i Mısır’uñ bir ferseng altından ve bir ferseng üstinden (2) timsāhuñ muzırratun bağlamışlardur yoksa şehirde çok fesād eylerdi. **Aşıl Suyı;** (3) Ūrus ve Bulġār ve Diyār-ı Fer‘îr ve Ketmāl tağlarından kalkup bu vilāyetleri cümle (4) saķālandurup birbirine cem‘ olup bir ‘azīm çay olur ve dērler ki bundan ‘azīm (5) çay dünyāda yokdur. Andan yetmiş ırmaķ cüdā olur ki hiçbirisi ata geçit vērmez. (6) Çok şahrālar ve vilāyetler ol şudan ma‘mūrdur ve ol ırmaķlaruñ ba‘zısı ‘Ālā (7) Taykūn deryāsına ve ba‘zısı deryā-yı şarka gider ve bāķî kalan şu Hāzar (8) deryāsına gider ve deryāda on fersengden ziyāde ol şunuñ levni ve hareketi (9) ma‘lūm olur. Tūlî yüz fersengdür. **Etrük Suyı;** Hōrāsān tağlarından (10) kalkup hudūd-ı Dehistān’a güzēr kılup Hāzar deryāsına tōkülür. Tūlî yüz igirmi

⁷²¹ Ey Mısır’ın Nîl’i şayet kendiliğinden akıyorsan akma sana ihtiyacımız yok. Ama eğer herşeye sözü geçen bir tek Allah seni akıtıyorsa Allah’tan dileğimiz seni akıtmaya devam etsin.

(11) fersengdür ve bu çay şöyle derindür ki ašlā ‘ubūr vërmez ve kenārına ħarāmı (12) ħālī olmaz. **Aras**; cenūbdan šimāle aķar. Kālīķān ve Erzurūm taġlarından (13) kılķup Ermen ve Āderbāycān diyārından güzer édüp Kür şuyına munzam olup (14) Geštāsfi vilāyetinden geķüp Ĥazar deryāsına tōkölür. Bu şunuñ üzerinde (15) zirā‘ at çok olur. Tūlı yüz elli fersengdür. ‘Acā ‘ibū’l-*Maĥlūķāl*’da mezkūrdur ki (16) her kim bu şudan ‘ubūr kılmuş ola şöyle bêlden aşıġa şuda olmuş (17) ola. Ol kimse eger ayaġınuñ arkasıyla çetin toġar. ‘Avretūñ bêline ursa

[287b]

(1) ol ‘avret ūšāġın tēz toġura ve hem dërler ki her kimde rişte ‘illeti (2) peydā olsa ayaġın bu şuya urduġı gibi ħalāş olur bi-iznillāhi te‘ālā. (3) **Ašlāk Şuyı**; Türkistān vilāyetindedür. Şöyle pek aķar ki segirmek ile erişmek (4) olmaz. **Būġā Şuyı**; *Şuverü’l-Eķālīm*’de mezkūrdur ki Semerķand taġlarından (5) kılķup deryāçe olur. Yine ol deryāçeden revān olup birkaç mu‘teber (6) ırmaķlardan iħrāc olmuşdur. Çok vilāyetler ol ırmaķlardan zirā‘ at (7) éderler. Ol şuyın bākisi Sa‘d, Semerķand, Buġārā diyārlarına vāşıl olup (8) ol vilāyetlerūñ medārı ol şu üstinedür. Şonra Ceyĥūn’a tōkölür. Tūlı (9) ma‘lūm degöldür. **Yerdān Şuyı**; Rūm’dan kılķup deryā-yı Rūm’a tōkölür. Tūlı (10) bir fersengdür. **Bāĥiye Şuyı**; Endelüs Taġlarından kılķup bir ‘azīm çay olur. (11) ol vilāyetlerden güzer deryāya tōkölür. Tūlı yüz fersengdür. **Ceyĥūn** (12) **Şuyı**; Āmūya dërler. Meşhurdur. Īrān’uñ şarkında cenūbdan šimāle revāndur. (13) Bir pāresi Tibet taġlarından ve bir pāre daĥı Bedeĥşān ve bir daĥı ĥudūd-ı (14) Şaġāniyān’dan ve bir pāre daĥı Ĥatlān’dan kılķup cümle birbirine munzam (15) olup Tenk Deĥān Şīr dereden Herāt diyārından güzer kılup ve ol (16) dere iki taġuñ ortasıdadur ki mābeynleri yüz arşundan eksükdür. (17) Böyle ‘azīm şu ol tar dereden geķüp ķūm içinde nā-bedīd olur ve ol

[288a]

(1) kumdan ‘ubūr ihtimāl yokdur ve Ceyhūn’dan ‘azīm ırmaqlar iħrāc kılınışlar ol (2) ırmaqlar üzerine çok zirā‘at ve ‘imāret kılınışlar ve bu ırmaqların herbirinden gemi (3) āsān güzer kılur ve bu ırmaqlardan ba‘zı Hārzem deryāsına tōkölür lākin āb-ı (4) Ceyhūn Hārzem’dengüzer édüp Kerlāvi ‘aķabesinden aşığa tōkölüp (5) iki üç ferseng yola āvāzī vāşıl olur. Şonra Hāzar deryāsına varur (6) ve Hārzem’den deryāya altı merħaledür. Bu şuyun tūlı beş yüz fersengdür ve kış (7) günü şöyle buz bağlar ki üstinden kāfile geçer. Aşlā şikest olmaz. (8) **Āb-ı Cūrcān;** Māzenderān vilāyetinden şehir-i Keynū deresinden kılķup Sulţān (9) Devīn meydānından geķup Cūrcān’a varup Hāzar deryāsına tōkölür ve bu (10) şudan azcuk zirā‘ata isti‘māl olunup çokı ‘atıldur ve bu şu çok (11) derindür ve kenārı kendlāndur. Bu sebebden ‘ubūri ķatı müşkildür. Gün olmaz ki (12) bir veya iki ādem anda helāk olmaya. Tūlı elli fersengdür. **Dicle-i Bağdād;** (13) Āmid tağlarından ve silsile ki Zū’l-ķarneyn kal‘asından kılķup çok (14) çeşmeler aķa muttaşıl olup Ermen ve Rūm diyārından geķup Mufārķīn’dan (15) ve Hāşīnkeyf’den nice şular aķa mülħaķ olup ‘Irāķ mülkinün evvelinde nice (16) şular aķa munzam olup Bağdād’ın altından nehr-i Vān şuyı daķı peyvend olup (17) vāşıt altında Dicle’den beş mu‘teber ırmaķ iħrāc olunur. Şöyle Dicle’de

[288b]

(1) daķı ol ķadar şu bāķī ķalmaz ki gemi yūriye ve neţāyic altında bu şu ve Fırāt (2) ve Hūristān’dan gelen şular cümle birbirine munzam olup Şatı’l-Arab olur. (3) Varup Başra altında deryā-yı Fars’a tōkölür. Tūlı üç yüz fersengdür. Ehl-i (4) Fars Dicle’ye Ervendrūd dērler. Beyt;

(5) فریدون چو بگذشت ز آب اروند رود

Dicle-i Tüster; Kūh-ı Zerde'den ve Lur-ı Büzürg tağlarından (6) kılçup otuz fersengden sonra Tüster'e erişüp ve çünkü mesâfeti karîbdür. (7) Henüz serd olur ve hâzm olur ve Şâpūr Zü'l-Ektâf Tüster'de ol şu (8) üstinde bir şâdırvân düzmişdür ve suyu müşelles edüp Tüster'ün (9) etrafına dūr êtdürmiş. Cānib-i ğarbda dört dāng ve taraf-ı şarkda iki (10) dānk cārîdür ve cenûbda iki şu birbirine peyvend olur ve bu şu varup (11) Fûl ve Kemerce'de Şatı'l-ı Arab'a tükülür. Tûlî altmış fersengdür. **Dicle-i Tüster;** (12) Lur-ı Büzürg tağlarından kılçup Cünd-i Şâpūr'dan ve ûl'dan geçüp ol (13) hudûdda Tüster suyına munzam olup Şatı'l-ı Arab'a gider. Tûlî altmış (14) ferseng. **Zâbîn Suyı;** Tahmâseb-i Pişdâdi'ye mensubdur. İki şudur. Birine (15) Azâb-ı Büzürg dërler. Ermen tağlarından kılçup Diyâr-ı Bekir'e tükülür. Tûlî bir (16) fersengdür ve birine Azâb-ı Mecnûn dërler. Ermen tağlarından kılçup Diyâr-ı (17) Bekir ve Ermen diyârından güzër edüp Dicle'ye tükülür. Tûlî bir fersengdür. **Zerîk**

[289a]

(1) **Suyı;** Horāsân'da bu şuya Mergâb dërler. Mürġâb ve Bâdkîs tağlarından (2) kılçup ba'zı bilâd-ı Horāsân'dan geçüp Merv'e vâsıl olur. Merv'ün medârı (3) ol şu üstinedür ve Yezdecird Şehriyârî ol suyun üzerinde katl (4) olundu. **Âb-ı Zenderûd-ı Isfahân;** Zerde ve sâyir Lur-ı Büzürg tağlarından (5) kılçup ve diyâr-ı Luristân'dan geçüp Feyrûzân vilâyetine ve Isfahân'a gider. (6) Tûlî yêtmîş ferseng ve bu çayun bir hâşşiyeti var ki eger ol çayı bend edüp (7) aşıl zehâbından ğayrı yere gitse yine aşıl yerinden ol kadar şu peydâ (8) olur ki evvelki gibi anuñçun bu şuya Zâyenderûd ya'nî artı çay dërler. (9) Zirâ zirâ'at vaqtinde ol kadar şu çaydan ihrâc olunur. Yine dersen (10) guyâ ki hiç eksilmemişdür ve bu çaya Zerînrûd dahî dërler ve bu şu (11) varup zemîni kâv-ı hânide müntehî olur ve ba'zı demîşler ki zemîni kâv-ı (12) hâniden geçüp yer altıyla varup Kirmân'da peydâ olup ve maşrık (13)

⁷²² Feridun Arvand Rud Nehrini geçince Şahlık tahtına bir selam verdi.

deryāsına tökülür lâkin bu sözün aşlı yokdur. Zirâ ki kâv-ı zemînden Kirmnân'a (14) varınca niçe tağlar ve saht yêrler vardur. Bu kadar 'azîm şu cârî olmak (15) yêr altıyla mümkün degüldür. **Zekân Suyı;** Fârs'da Husreviye köyinün Tağı'ndan (16) kalkup vilâyet-i Câcerm ve Kirmâd ve Herre ve Şemkân ve Kârîn ve Lâ'ar ve ba'zı (17) nevâhi-i Serâfeyi saķâ edüp bu diyârların şuyı dağı anı munzam olup

[289b]

(1) ve cem' olacaķ yêrde bir köy vardur Zekân adlı bu şuya dağı anuñçun Zekân dêrler. (2) Varup miyâ-yı⁷²³ Fars'a tökülür. Tûlı elli fersengdür. **Âb-ı Süfîdrûd;** Türkler (3) Hûlân Mûlân dêrler. Penç Engüşt Tağı'ndan ki Türkler Bêş Barmaķ dêrler. Kürdistân'dan (4) kalkup Zencân-rûd ve Heşterrûd ve Meyânicrûd ve Tâliš Tağlarının şuyı (5) ve Târmîn şuyı cümle cem' olup vilâyet-i Târmîn'de Şâhrûd şuyına (6) peyvend olup Geylân'dan Hâzar deryāsına tökülür. Tûlı yüz fersengdür ve bu (7) şudan zirâ' at az olur. Çokı 'âtlıdur. **Seyhûn Suyı;** Mâverâ'î'nehir'de' (8) dır. Ol vilâyetün cânib-i ğarbında Ceyhûn ve cânib-i şarkında Seyhûn vâķi' (9) olmışdur ve iki cânibden dağı ol vilâyetler Mâverâ'î'nehir olur ve ol vilâyetlerin (10) halkı Seyhûn'a Gülzeryûn dêrler. Bir vilâyetinden kalkup Hocend ve sâyir (11) vilâyetlerden varur. Hârezm deryāsına tökülür ve bu dağı Ceyhûn gibi (12) kış günlerinde ol kadar bûz bağlar ki üzerinden kâfile geçer. Tûlı (13) fersengdür. **Şâş Suyı;** Mâverâ'î'nehir tağlarından kalkup Sürhâb ve Evs (14) şuyına peyveste olup Ferġân'a vârid olur. Çok diyârları saķy edüp (15) Hârezm deryāsına tökülür. Tûlı [...] fersengdür. **Şâhrûd Suyı;** (16) Kazvîn'nün rûdbârında iki pâre olup biri Kazvîn tağlarından çıkar (17) biri dağı kûh-ı Şer ve Lahmî'den Çıkar. Vilâyet-i Rûdbâr Alamût'dan güzêr edüp

⁷²³ Kelime "miya" yazılmıştır; doğru yazım şekli "miyah"tır.

[290a]

(1) ve nāhiyye-i Tārmin'de Süfīdrūd'da cem' olup Geylān'da Hazar tökülür. (2) Tūlī tā ki Süfīdrūd'a erişür. Otuz beş fersengdür ve tā deryāya elli ferseng (3) olur ve bu şu dahı ekşeri 'atıldur. 'Aşī Şuyı; Şām vilāyetinde tağlar- (4) dan kılçup Hamiş ve Hamā'dan ve sāyir bilād-ı Şām'dan güzër edüp ve mülk-i (5) Tekfūr ve Mīs ki Ermeniye-i Aşgar dërler Rūm deryā sına tökülür. Tūlī [...] (6) fersengdür. Bu şuya anuñçun 'Aşī dërler ki sāyir şular kâfir diyârından (7) müslimân diyârına ve bu şu müslimân diyârından kâfir diyârına revândur. (8) **Kārāmān Şuyı**; Cağātāy vilāyetinden bir 'azīm şudur ki gemiyle 'ubūr ederler. (9) **Fereh Şuyı**; Gür tağlarından kılçup çok diyârları saqıy edüp bâkisi (10) Sīstān'da deryāçeye tökülür. Tūlī ma'lūm degüldür. **Kar'ir Şuyı**; (11) Türkistān ile Maşnık arasında bir 'azīm şudur. **Kerce Şuyı**; Nehr-i (12) es-Sūs dërler. Ervend Tağı'ndan kılçup ve Dīnever ve Kūlküz ve sāyir şulara (13) peyveste olup Huveyze vilāyetinden geçüp ve Zaķūl ve Tūster şularıyla (14) cem' olup Şatı'l-'Arab'a peyvend olur. Tūlī igirmi fersengdür. **Kedārān** (15) **Şuyı**; Kālğalā tağlarından kılçup diyār-ı Gürcistān'dan şehr-i Tiflīs'den (16) Arān'a vāşıl olup bir pāresi Şemkūr deryāçesine ve bir pāresi dahı (17) Aras ve Qarāşu'ya cem' olup vilāyet-i Geştāsfdan geçüp Harzem deryāsına

[290b]

(1) tökülür. Tūlī iki yüz fersengdür. **Kerfās Şuyı**; Fārs'da Kīlār tağlarından (2) kılçup ve çok şular Fārs'da aña cem' olup ve bu çay-ı Buheyl'dür Zirā ki (3) üstinde aşlā zirā'at olmaz tā ki bend bağlanmayınca. Bu vilāyetlerden geçüp (4) Buḥkān deryāsına tökülür. Tūlī [...] fersengdür. **Kīl Şuyı**; Hind (5) tağlarından ve Hıtāy'dan kılçup ehl-i Hind dërler ki menba'ı cennetdendür. (6) Ol şudan ĩrāķ yêrlere teberrük içün iletürler ve kibār kimseleri öldükde (7) ol şu ile ğusl ederler ve kefenlerin ol şuya batururlar. Tūlī üç yüz (8) fersengdür. **Mehrevān Şuyı**; Sind şuyıdır. Ab-ı Hīlm dërler. Sīstān (9) ve Bedehşān ve Mehrān ve Sind tağlarından kılçup taraf-ı cenūbında (10) Mehrān şuyı ve taraf-ı şimālinde Ceyhūn şuyı ve Sind şuyı diyār-ı

Debîl (11) ve Mukrân'dan geçüp baħr-ı Hind'e tøkülür. Tûlî yüz seksen fersengdür. Dicle (12) şuyı qadardur ve Nîl gibi şahrâda tûrur. Tâ ki yêrine zirâ'at êderler. **Nehrevân** (13) **Şuyı**; 'Irâq-ı 'Arab'da iki şu' bedür. Biri Kürdistân tağlarından ve biri daħı (14) Servân'dan qalkup ve çünki varup Sâmirê'den 'ubûr eyler. Âb-ı (15) Sâmirê dêrler. Varup ol bir şu' beye munzam olduqda Nehrevân şuyı (16) dêrler ve bir şu' be daħı ħudûd-ı Kel ve Keylâ ve Gerîve-i Kerâ'dan qalkup (17) Ĥelvân'dan ve Qaşr-ı Şîrin'den ve Ĥânķîz'den güzêr êdüp ol bir şu' beye

[291a]

(1) munzam olur ve Ya‘kūbā ve Nehrevān’dan geçüp Bağdād’uñ altında Dicle’ye peyvend (2) olur. Tūlī elli fersengdür ve bu şu üstinde zirā‘at çokdur. **Hirī** (3) **Şuyı**; Ġūr tağlarından Ribāt-ı Kerdān’a qarīb kılqup ve çok şular munzam (4) olup toköz ırmağ ihrāc olur. Diyār-ı Fūşenc ve sāyir diyārlar bu şudan (5) saqı olup āhir Serahs’a gider. Tūlī yētmış üç fersengdür. **Hirī** (6) **Mend Şuyı**; Āb-ı Bermend dērler ve Derepir şuyı dahı dērler. Ġūr tağlarından (7) kılqup Diyārpest’den güzēr ēdüp birkaç büyük ırmağlarından ihrāc (8) olup çok diyārlar mezrū‘ olup Sīstān’a varup ol diyārı (9) dahı saqı ēdüp fāzlı dere deryāçesine tōkülür. Tūlī elli fersengdür. (10) **El-Edviyyeti’s-Şigār**; ya‘nī küçük çaylar ve çeşmeler. (11) Kūh-ı Demāvend’den kılqup Rey vilāyetine tōkülüp hūdūd-ı Qūm’dan ‘Ūlyā (12) ve Asān kısmet ēdüp kırk ırmağa qarīb ol şudan ihrāc olur. (13) Ekşer diyār-ı Rey’uñ şuyı andandur ve Bahār-ı Herzābeşe’de mūntehī olur. Tūlī otuz (14) fersengdür. **Āb-ı Kermrūd**; Tālekān Qazvīn tağlarından kılqup Rey (15) vilāyetine tōkülüp Bahār-ı Herzābeş mağārasından mūntehī olur. Tūlī igirmi (16) bēş fersengdür. **Āb-ı Qarrūd**; Cerbādqān diyārından kılqup ve Qūm’dan (17) güzēr ēdüp Herzābeş mağārasında mūntehī olur. Tūlī otuz bēş ferseng

[291b]

(1) **Āb-1 Kavmāmsār**; bir pāresi Ervend Tağı'ndan ve bir pāresi dahı Esedābād'dan (2) kākūp ve bir pār dahı Rāsmend Tağı'ndan ve Kerh tağlarından kākūp diyār-ı (3) Hemedān'dan ve Sāve'den güzēr édūp ve çūn Sāve ve Āve qarīb vardukdā (4) Şemseddīn Muḥammed düzdügi seddūn yanından ki deryāçe olup fāzlı (5) Heftādpūlān'dan mābeyn-i Sāve ve Āve ki Atābeg Serker düzmişdür. (6) güzēr édūp Mağār'da mūntehī olur. Bu çay dahı zāyendedür. **Āb-1 Ebher**; (7) Sulṭāniye ḥudūdudından kākūp Ebher ve Qazvīn vilāyetinden Kazvīn (8) tağlarının şuyına munzam olup Mağār'da mūntehī olur. Tūlī igirmi fersengdür. (9) Bu şū dahı Kazvīn'de ve Ebher'de Zinderūd gibi zāyendedür. **Āb-1 Ḥarūd**; (10) Ol tağlardan kākūp vilāyet-i Rasend ve deşt-i Qazvīn'e varup (11) Mağār'da mūntehī olur. Tūlī igirmi beş fersengdür. **Āb-1 Tārmīn**; ol tağlardan (12) kākūp Sefīdrūd'a tōkülür ve diyār-ı Tārmīn'ün zirā' atı ol şudandur. **Āb-1 (13) Kāşān**; Benās tağlarından kākūp Kāşān'a varup Mağār'da mūntehī (14) olur ve bahār eyyāmında ki 'aẓīm seyl olur. Kāşān'a 'aẓīm ḥavf olur. (15) **Āb-1 Mūzdeqān**; Ḥarqān ve Mūzdeqān ve Hemedān tağlarından kākūp Mūzdeqān'dan (16) geçüp varup Sāve'den güzēr édūp zamān-ı cāhiliyetde Sāve deryāçe- (17) sinde cem' olurdı ve ḥālā ol deryāçe ḥuşk olmayla varup Mağār'da

[292a]

(1) mūntehī olur. Tūlī igirmi beş fersengdür. **Āb-1 Bohrūd**; Tāleqān tağlarından (2) kākūp Qazvīn vilāyetine tōkülüp Mağār'da mūntehī olur. **Āb-1 Kerdenrūd**; (3) Tāleqān tağlarından kākūp Rey vilāyetine tōkülüp Mağār'da mūntehī olur. **Āb-1 (4) Kānrūd**; Ḥarekān tağlarından kākūp Qazvīn vilāyetine erişmez. **Āb-1 (5) Qazvīn**; dört çaydur. Bahārda cārī olur. Eger kuvvetlü olursa Qazvīn (6) bağlarına kifāyet eyler yoksa ba' zı bağlar ḥuşk qalır ve yaz günlerinde Qazvīn'e (7) erişmez. **Āb-1 Ḥarekān**; ol tağlardan kākūp Ḥuşk Rūd'dan geçüp Rey (8) vilāyetine erüp gayrı şulara zamm olup Māğār'da mūntehī olur lākin yaz güninde (9) Ḥarekān'dan

geçmez ve **Minhā Bāderbāycān**; Āderbāycān’da Olan Küçük Çaylar; (10) **Āb-ı Enderāb**; Seylān Tağı’ndan çünkü şehir-i Erdebīl’den güzër kıılır. Erdebīl (11) şuyı dërler ve çünkü yolda Enderāb’a vāşıl olur. Enderāb şuyı dërler. ‘Alīşāh (12) köprisinden geçüp Āher şuyına munzam olup varup Aras’a tøkülür. Tūlı (13) igirmi bēş fersengdür. **Āb-ı Āhū**; Arsīnān gerīvesinden ki Moğollar (14) Anūkcuk deniz dërler ve ol hūdūduñ tağlarından kılķup Qal’a-ı Nūderz’den (15) geçüp Şāhib-i Dīvān köyinden varup Enderāb şuyına munzam olup Aras’a (16) tøkülür. Tūlı igirmi fersengdür. **Āb-ı Serrūd ve Tāvīl**; [Sehend Tağı’ndan kılķup Serāvrūd’a tøkülür. Tūlı yeddi fersengdür. Seylān Tağı’ndan kılķup Serāv’dan geçüp Kevlevān köy hūdūdına varur. Ol zemīn şūr-istān olmayla şūr olur. Andan Ūcān şuyıla cem’ olup Tebrīz’e érer. Andan Tūsūc deryāsına tøkülür. Tūlı kırķ fersengdür.] Sehend Tağı’ndan kılķup (17) mezkūr diyārlardan varup Serāvrūd’a munzam olup Tāsūc deryāsına

[292b]

(1) tøkülür. Tūlı altı fersengdür. **Āb-ı Secd ve Keryū**; Evvelde iki çaydur. Birbirine munzam (2) olup Sefīdrūd’a tøkülür. Tūlı yēddi fersengdür. **Āb-ı Merdrūd**; Sehend (3) Tağı’ndan kılķup Merāğa vilāyetinden geçüp Çeftū şuyına munzam olup (4) Şūr Tāsūc deryāsına tøkülür. Tūlı igirmi fersengdür. **Āb-ı Şāfī**; Sehend (5) Tağı’ndan kılķup Merāğa’dan geçüp Teftev şuyına cem’ olup Şūr (6) Tāsūc deryāsına tøkülür. Tūlı igirmi fersengdür. **Āb-ı Ceftev**; Kürdistān (7) Tağlarından kılķup vilāyeti Merāğa’dan güzër édüp Şāfī şuya ve Tufūc (8) şuyına munzam olup deryā-yı Tāsūc’a tøkülür. Tūlı igirmi fersengdür. (9) **Āb-ı Germrūd**; Serāv Tağı’ndan kılķup Germrūd vilāyetinden geçüp Meyānic (10) şuyına munzam olup Sefīdrūd’a tøkülür. Tūlı on fersengdür. **Āb-ı (11) Mehrānrūd**; Sehend Tağı’ndan kılķup ‘māķ-ı Tebrīz’de mūntehī olur ve (12) bahārlarda her zābī Serāvrūd şuyına munzam olup deryā-yı Tāsūc’a (13) tøkülür. **Āb-ı Merend**; Merend Tağı’ndan kılķar ve Muḥammed Zū’l-Fiķār ‘Alevī dēmişdür (14) ki: “Merend’e vāşıl olmamışken dört

ferseng yerden yer altında pinhân olup (15) yine Merend'e zâhir olur". Ve bahâr eyyâmında her zâbî varup Aras'a tökülür. (16) Tûlî sekkiz fersengdür. **Âb-ı Meyânic;** Ücân tağlarından kalkup ol (17) vilâyetden geçüp Meyânic şahrâsında Heşter şuyına munzam olup Sefîd-

[293a]

(1) rûd'a tökülür. Tûlî igirmi fersengdür. **Âb-ı Kâfrûn;** Merâğa ve Ücân (2) tağlarından kalkup Meyânic hudûdından Sefîdrûd'a tökülür. Tûlî (3) igirmi fersengdür. **Âb-ı Heşterûd;** Ücân ve Merâğa tağlarından kalkup (4) Meyânic hudûdında Sefîdrûd'a tökülür. (5) **Fârs ve Şebânkâre ve Kirmân'da** (6) **Olan Şuları Beyân Eder;** Bervâb köyinden kalkup Merv deştden güzër (7) édüp Kür çayına tökülür. Tûlî on sekkiz fersengdür. **Âb-ı Tâb;** (8) Lursitân tağlarından kalkup Mis şuyına peyveste olup Qanţara (9) Rekân'dan güzër édüp ve ol diyârları saqy édüp Şüşter hudûdında (10) deryâya tökülür ve bu şü Fârs ile Hürsitân'ın serhadıdır. Tûlî igirmi (11) yeddi fersengdür. **Âb-ı Tâs;** Kihîstân tağlarından kalkup katı (12) büyük şudur ki ata geçit vërmez. Tûlî kırk fersengdür. **Âb-ı Şîrîn;** (13) Dînâr Tağı'ndan kalkup Bâdrîk vilâyetinden geçüp tûlî on altı (14) fersengdür. **Âb-ı Harem;** harem'den kalkup ve nice vilâyetleri (15) saqı édüp nehr-i Şadir'e munzam olup deryâya tökülür. Tûlî on toquz (16) fersengdür. [...]Büyük şudur. Ata geçit vërmez. Tûlî on bês (17) fersengdür. **Âb-ı Hândân;** Hünkân tândan kalkup Tuscân vilâyetün

[293b]

(1) saqy édüp Celâ-yı Cân'dan varup Şîrîn şuyına munzam olup tûlî (2) on bir fersengdür. **Âb-ı Retîr;** Cemâl Cân tağlarından kalkup nehr-i Şâpûr'a tökülür. (3) Tûlî on fersengdür. **Âb-ı Harsak;** Büyük şudur. Mâhrû tağlarından kalkup (4) Sebûk Qanţarası'ndan geçüp Ahtân şuyına tökülür. Tûlî bir fersengdür. (5) **Âb-ı Ahtân;** Dâreyn Tağı'ndan nehr-i Nûh'a tökülür. Tûlî sekkiz fersengdür. (6) **Âb-ı Serd;** Dâr-ı Cânşâh tağlarından kalkup ol diyârları saqy édüp (7) Hür vilâyetinden geçüp deryâya

tökülür. Tûlî bir fersengdür. **Âb-1 Dîvrûd**; (8) Hudûd-ı Kirmân'dan kâlkup katı tîz açar. Bu sebebdan Dîvrûd dërler. **Âb-1 (9) Nişâvur**; Nişâvur tağlarından kâlkup ol diyârları saqy édüp (10) Şâmâ ve Mandistân'dan geçüp deryâya tökülür. Tûlî on iki fersengdür. (11) **Ve Minhâ Diyâr-ı Bekir**; Diyâr-ı Bekir şuların beyân éder. **Âb-1 Belîh**; menbâ'ı hudûd-ı (12) Harrân'da Dehâne çeşmesindendür. Gelüp Raqqa altından Fırât'a tökülür. Tûlî (13) sekkiz fersengdür. **Âb-1 Hâtûfer**; Re'sü'l-ı Ayn'den kâlkup ve üç yüz çeşme (14) aña munzam olup Hermâs vilâyetinden ve Merķisâ hudûdından geçüp (15) Fırât'a tökülür. Tûlî igirmi bês fersengdür. **Âb-1 Herâs**; bir çeşmedür. Nuşaybîn (16) hudûdında Tûr-ı 'Aydeyn'den kâlkup Nuşaybinden güzër édüp Fırât'a (17) tökülür. Tûlî on iki fersengdür. **Âb-1 Hermâs**; Mârdîn tağlarından

[294a]

(1) kâlkup vilâyet-i Mârdîn'i saqy édüp Dicle'ye tökülür. Tûlî bir fersengdür. (2) **Ve Minhâ Horâsân ve Kihistân**; Horâsân ve Kihistân vilâyetlerinüñ şuyın bildürür. (3) **Âb-1 Nîşâbûr**; Nîşâbûr vilâyetinden geçüp iki cânib tağlarından şular (4) aña munzam olup cemî'-i vilâyet-i Nîşâbûr andan zirâ'at éderler. **Âb-1 (5) Dermâd**; Dermâd tağlarından kâlkup Şûrerûd'a tökülür. Tûlî beş (6) fersengdür. **Âb-1 Seher**; Seher Tağı'ndan kâlkup vilâyet-i Nîşâbûr'ı (7) saqy édüp tûlî üç fersengdür. **Âb-1 Şakân**; Çeşme-'i Sebiz hudûdından (8) kâlkup vilâyet-i Nîşâbûr'da müntehî olur. Tûlî dört ferseng. **Âb-1 (9) Lest Ferûs**; Erzûd Tağı'ndan kâlkup Les Ferûs ve Esfers (10) ve sâyir diyârlardan geçüp Şûrerûd'a tökülür. Tûlî bês ferseng. **Âb-1 (11) Hancak**; ol tağlardan kâlkup yine ol köylerde müntehî olur. Tûlî (12) dört ferseng. **Âb-1 Ta'ter**; ol hudûdan kâlkup zirâ'at olan (13) mevzi'lerde müntehî olur. Tûlî iki fersengdür. **Âb-1 'Atşâbâd**; Sulţâb (14) Meydân hudûdından kâlkup bahârda igirmi degirmen şuyı kadar olur. (15) Şûrerûd'a tökülür lâkin yaz günlerinde huşk olur. Bu sebebdan (16) 'Atşâbâd dërler. Tûlî igirmi ferseng. **Âb-1 Ha'an**; Cacerm hudûdında (17) bir tağ vardır ki ortasından bir dîvâr şeklinde şâhul vâki' olmuştur.

[294b]

(1) Ol dīvārdan üç çeşme revāndur ki herbiri bir degirmen şuyı kadar ve nāv-dān (2) gibi ol dīvārdan bir ok atımı ziyāde gider. Ba‘zı vilāyet-ı Cacerm ve sāyir yerler (3) zirā‘at ederler. Tūlī bir ferseng. **Āb-ı Haşāb**; Ceylān taşlarından kalkup (4) Ceylān’dan ve hudūd-ı Belh’den ve Termed’den Ceyhūn’a tökülür. Tūlī beş ferseng. (5) **Ve Minhā ‘Irākū’l-‘Arāb**; ‘Irāk-ı ‘Arab’da olan şuları beyān eder. **Āb-ı Beyāt**; (6) Kürdistān taşlarından kalkup Beyāt vilāyetiden cemī‘i bağları saşy (7) edüp bākisi şahrāda mūntehī olur. **Āb-ı Daķūk**; Kürdistān taşlarından (8) Derbend-i Ḥalīfe hudūdından kalkup Daķūk’dan geçüp şahrāda kum içinde (9) pinhān olur ve ol kumdan kimse geçebilmez. Ol yolda nice ‘alāmetler (10) vaż‘ etmişler tā ki halk ol kumdan geçüp helāk olmaya. Tūlī beş (11) fersengdür. **Bāb-ı Pencüm Deryālar ve Deryāçeleri Bildirür** : Kitābuñ evvelinde zıkr (12) olundı ki deryā ki dünyāyı ihātā kılmışdur. ‘Arablar baħr-ı muḥīṭ ve ‘Acem (13) deryā-yı büzürg ve Yūnānīler okyānūs dērler ve ol deryādan yēddi ḥalīc (14) zemīne gelmişdür ki ol ḥalīclerde heft deryā dērler. Herbiri bir ‘aẓīm deryādur. (15) Ve herbirinde çok cezīreler vardur. Hey’et kitāblarında dēr ki Uşbu (16) ḥalīclerde on iki biñ cezīreden ziyāde olur. Cümle mezzūr ve meskūn (17) ve ol cezīrelerde daħı nice deryāçeler ve taşlar ve eşcārlar var ve ol

[295a]

(1) ḥalīclerde gece ve gündüz cezr ve medd olur. Sebebi māhuñ kurb ve bu‘dudur. Meşelā (2) ay tūlū‘ etse medd olur ya‘nī deryā şuyı yüksek olup çaylara revān (3) olur. Ay ğurūb ētdükde cezr olur ya‘nī deryā çekülüp çaylar deryāya revān (4) olur ve cezr ü meddūñ ziyāde ve noķşān olduğı māhuñ nūrına mūte‘allıķdür. Ya‘nī (5) ne kadar ki ayuñ nūrı ziyādedür şu daħı ziyāde olur ve ayuñ nūrı noķşān (6) olduğda şu daħı noķşān olur lākin deryā-yı muḥīṭūñ cezr ve meddi yılda (7) bir kerre olur ve afitāba mūte‘allıķdur. Meşelā Güneş mūrtefi‘ olduğda deryā şuyı (8) sarķa gider ve Güneş ki hubūt eyleye. Deryā ğarb cānibine gider. Pes[...] den sonra

(9) ḥalīcleri beyān êdelim ki hey'et kitāblarında meşṭūrdur. Ber-sebīl-i ihtīşār (10) tā kitāb, cāmi-‘i fevāyid ola. Vallāhu a‘lem şarḳdan cenūba gider. **Ḥalīc-i Evvel;** (11) Çīn ve Māçīn deryāsıdur ve cümle ḥalīclerden büyükdür ve bu ḥalīcde üç biḡ (12) yèddi yüz cezīre vardır. Meşḥūr olanlar; Cezīre-i Vaḳvāḳ ve anda bir nevi‘ ağaçlar (13) vardır ki rūzgār esūp yaprakları birbirine dökdukde vaḳvāḳ şadāsı ol (14) ağaçlardan gelür. Bu sebebden ol cezīre bu nāmıla meşḥūrdur. Ol diyāruḡ (15) pādīşāhına Kīşmīr dērler ve *Mesālikü’l-Memālik*’de mezkūrdur ki ol yèrde altun (16) ol ḳadar vāfīrdür ki itler ḳilādesi ve çölmekler ḥalḳası cümle altundandır ve demür (17) ol ḳadar nādīrdür ki zīb ū zīnetleri demürdendir. **Cezāyir-Ḥāne ve Rāyih;**

[295b]

(1) Hind ḥudūdındadır. Ol yèrūḡ pādīşāhına Mihrāc dērler. *Mesālikü’l-Memālik*’de (2) dēr ki Mihrācuḡ fermānında ol ḳadar cezīreler ve ‘imāretler vardır ki her gūn iki yüz (3) baṭmān zertīlā ḥāşıl olur ve Cezīre-ḥāne’de bir ṭaḡ vardır ki başında yüz arşun (4) êni ve uzunı bir meydāndur. Ol meydānda ateş yanar ki geceyle iki nīze ḳadar (5) bülend olur ve hergiz sönmez ve ol cezīrede ṭayyār kimseler vardır. **Cezīre-i Selāmī;** (6) havāsı cümle cezīrelerden ḥoşdur. Her kīm ki bu cezīreye varsa āb ve havāsı (7) ve ni‘meti ḳatı ziyāde olmayla daḡı ol cezīreden ḥurūc êtmez. **Cezīre-i (8) Beyāt;** ṭavīl ‘arīzdür. Abādānı vāfīr, ḥalḳı vaḥşī ve ḥūb şūretdürler. Sāyir (9) diyārlardan varup ol cezīrenūḡ ‘avretlerin getürürler lākin fırşat (10) bulsalar uşakların bırakup ḳaçarlar ve bir cezīre daḡı vardır ki ḥalḳı (11) ādem yeyerler. **Cezīre-i Rāmī;** Anda abādānı çoḳdur. Dört ḳarış ḳāmet (12) ādemler vardır ki ḳāfūr ağaçları ḡāyet büyük ve bī-ḥisābdur. **Cezīre-i Seksār;** (13) anda seksārlar vardır ve daḡı çoḳ cezīreler vardır ki lākin zīkr olunmadı ve bu (14) deryāda her nev‘iden cān-ver vardır ki ḳatı ‘acā’īb büyük ḳurbaḡalar ve zübād (15) kedisi ve misk şıçanı ve beyāz maymūn ve büyük ilan ki fīlleri yudar. (16) Ve ṭūṭi-i nāṭıḳ ve ṭāvus ve bāz-ı sefīd ve şāḥīn ve raḡ ve büyük ḳāfūr ağaçları (17) şöyle ki biḡ ādem sāyesinde oturur ve buḳum ağacı ve ḡayzerān ağacı

[296a]

Sayfa yok.

[296b]

Sayfa yok.

[297a]

Sayfa yok.

[297b]

Sayfa boş.

[298a]

(1) Aşlâ demür olmaz ve şandal ve buğum ve âbnûs bu deryânuñ Cezâyirinde bî-şümârdur. **Deryâ-yı** (2) ‘**Ummân ve Fârs**; bir lüccedür. Hind Deryâsından taraf-ı şarķî Fârs diyârına ve taraf-ı (3) ğarbî ‘Arab ve Yemen ve şahrâya ve şimâl-i ‘Irâķ ve Hûristân ve taraf-ı cenûbı (4) baħr-ı Hind’dür ve bu lüccenüñ ‘arzı yüz yétmiş ferseng ve güneş ki sünbüle (5) burcına taħvîl éder. Tâ altı ay kâmil-i temevvüc éder. Sonra sâkin olur ve cezr (6) meddi tâ Şaţţü’l-‘Arab’a çıkar ve Başra bağları ekşer bundan saķy olur ve Başra’ya (7) medd olduğda gemile giderler yoksa gemi yere oturur ve bu deryâda cezâyir çokdur. (8) Meşhûr olanlardan Hürmûz, Kîş ve Baħreyn ve Hârîk ve Haşîk ve Kind ve Anâşek (9) ve Ebrekâķân ve bunlardan ğayrı çokdur ve bu deryâda incü çokdur. Büyük incüler (10) olur ki sâyir deryâda mişli olmaz ve bu deryâda ‘anber çok olur lâkin bâlıkı (11) yéyerler. Balık ķarnından ‘anber çıkarurlar. Fe-emmâ ol ķadar nâk ve levni olmaz. Elvân-ı (12) yâķût ma‘âdini ve ‘aķîķ ve altun ve gümüş ve demür ve mis ve mıkñâţîs bî-şümâr- (13) dur ve gird-âblar vardır ki ‘avnillâhdan ğayrı ħalâş olmaz. **Deryâ-’ı Kûlzum**; (14) Hind deryâsından bir lüccedür. Baħr-ı Aħmed dërler. Taraf-ı şarķî deryâ-yı Yemen (15) ve

ṭaraf-ı ġarbī Berber ve Ḥabeş'e ve ṭaraf-ı şimālī baḥr-ı Kūlzum ve Yeşrib ve Tehām'a ve ṭaraf-ı (16) cenūb deryā-yı Hind'dür. Ṭulı rub-ı meskūnuḡ ṭulı ḳadardur ve Kūlzum tā Yemen'e (17) dört yüz altmış fersengdür ve 'arzı azdur. Şöyle ki ḳaşaba-ı Kūlzum'dan ol bir kenār

[298b]

(1) dīdār olur. Ol yere Lisānū'l-Baḥr dērler ve ol başında 'arzı altı fersengdür. (2) Vardukça inilür tā ki deryā-yı Hind'e muttaşıl olduḳda 'arzı altmış ferseng olur. (3) Ve ortalıkda yüz ferseng olur ve bu deryāda nice ṭağlar pinhān olmışdur. (4) Gemilere ḥaṭer-i 'aẓīm vardur ve bir gird-āb vardur ki geminüḡ andan ḥalāşı müşküldür. (5) Ve iki ṭağ vardur ki birbirine ḳarībdürler. Nā-ḳār gemiler ol aradan geçerler. (6) Ziyāde rūzgār olur ki ġarḳ olmaya ḳarīb olurlar. Dērler ki Fir'avn ol arada (7) ġarḳ oldu. Bu deryāda Cezāyir çokdur ve Cezīre-i Bārān Fir'avn ġarḳ olduḡı (8) ḥudūddadır. **Deryā-yı Ḥumeyr**; Baḥr-ı Hind'den bir lüccedür. Ana Deryā-yı Berber ṭaraf-ı (9) şarḳī deryā-yı Hind ve ġarbī deryā-yı Aḥmer ve şimālī vilāyet-i Berber ve cenūbı Kāmer (10) ṭağları ve bu lücce ol iki lücceden küçükdür. Ṭulı yüz altmış ferseng ve 'arzı (11) otuz üç ferseng. Dērler bu deryāda Cezāyir çokdur. Cümlesi hey'et kitāblarında (12) mestūrdur. **Ḥalīc-i Siyūm**; Zenk deryāsıdır. Mevci Hind deryāsından ziyāde- (13) dür. Bu sebebden mevcine Mecnūn dērler ve suyu tīredür. 'Acā 'ībū'l-Maḥlūḳāt da (14) dēr ki bu deryānuḡ ba'zı cezīrelerinde Kūṭb-i Şimālī dīdār olur ve hey'et (15) kitāblarında dēr ki ba'zı cezīrelere iki ḳuṭb daḡı mer'ī olur ve bu deryāda (16) biḡ üç yüz cezīre vardur. Meşḥūrları; **Cezīre-i Vāḡile**; 'Acā 'ībū'l-Maḥlūḳāt da (17) dēr ki ol cezīrede her otuz yılda bir yıldız ṭulū' eder. Eger favḳa's-semā

[299a]

(1) olursa her ne ḳadar şey olursa cezīrede var ise cümle yanar ve ḥalḳ bu ḥālden (2) āḡāh olup ol maḥalde cezīreden ġāyib olurlar. **Cezīre-i Żavzā**; bunda (3)

şehirler çokdur. Cümleden bir şehir vardır ki cümle beyâz taşdan gece çerâğ gibi (4) ışık vürür. Sonra ol cezîre ol cezîre yağmür harâb olmuştur. **Cezîre-i Elveh;** (5) bu cezîrede kaşîrû'l-kâmet âdemler var ki kâmetleri bir gezdür. **Cezîre-i** (6) **Seksârân;** bir nice cezîredür. Seksârlar ve merdüm-hârlar çokdur ve bu deryâda (7) envâ' 'acâ'ib çokdur ve şu içinde 'anber pâreleri bulurlar. Şöyle her pâre biñ (8) mişkâl olur ve gemiciler ol 'anber pârelerin kelbetânıyla hürd édüp taşra (9) çıkarurlar ve âbnûs ve şandal ve sâc bî-şümârdur. **Halîc-i Çehârüm;** deryâ-yı (10) mağribdür. Bilâd-ı 'Abdu'l-Mü'min ve Talha anâ dâhıldür ve taraf-ı şimâlden Mecma'u'l-Bahreyn (11) cezîresi için bir lücce hâşıldur. Halîc-i Reķāk dërler ve bu lücce mağrib deryâsıyla (12) karîb mabeynde ancak üç ferseng kûrû vardır. Tûlî igrimi bês fersengdür. (13) Ve iki deryânın cezîreleri birbirine muttaşıldur lâkin deryâ-yı Mağrib suyu siyâh (14) ve deryâ-yı Reķāk beyâzdur ve her gün iki kerre cezr ve iki kerre medd olur. Mabeynde (15) olan cezîrelere Mecma'u'l-Bahreyn dërler ve deryâ-yı Mağrib ve deryâ-yı Reķāk'da biñ (16) cezîre vardır. Meşhûrları Cezîre-i Endelûs ve Talantala ve İsbiliye ve Cezîre-i (17) Şa'la'ya devri yétmiş bês fersengdür ve Cezîre-i Kûytaş ve Cezîre-i Kıbrıs devri

[299b]

(1) seksen fersengdür ve Cezîre-i Zeheb ve Cezâyir-i Halidât ki andan öte cezîre yokdur. (2) Ve tûlî eķâlîm bundan hisâb olunur ve bu deryâda 'acâyib çokdur. Zikri tavîl (3) olur. **Halîc-i Pencüm;** Rûm ve Freng deryâsıdır. Baħr-ı Koştantiye dërler. (4) Bu deryâ bir kuş şeklindedür. Ki boynın uzatmışdur. Tûlî deryâ-yı Reķāk'dan Felce-i (5) İskender'e biñ üç yüz fersengdür ve 'arzı iki yüz altı fersengdür ve Felce-i İskender (6) zemîni Yûnân idi ve hâlâ İskender anı dahı dâhil-i deryâ kılmışdur ve İskender (7) kesdügi yêrün 'arzı Freng deryâsının yanında yüz on gezdür. Ol kadardur ki (8) iki taraf birbirinden cüdâ olmuştur ve ol yêrde halk geçmek için bir cisir (9) bağlamışlar ve baħr-ı Freng halîci Reķāk hudûdında Baħr-i Muħîţ muttaşıl olur. (10) Ve bu mevza' tengdür. İgrimi ferseng miķdârı ancak vardır

ve bu Freng deryāsına (11) Felce-i İskender dërler lâkin ğalaṭdur ve Baḥr-ı Freng'de altı yüz cezîre vardır. (12) Meşhûrları Cezîre-i Seles. Devri ṭoksan bēş fersengdür. Bu cezîrede eyü (13) dîbâ tökerler. Şîr ve mâhîdür ṭa'âmları ve dërler ki bu cezîrede şahrâ koyunı (14) bî-ḥisâbdur ve ğâyet semüz olurlar ve çok da ḥalkdan müstevḥiş (15) degüldürler ve bu cezîre Rûm'dan İskenderiye'ye giden yoldadır ve sâyir (16) cezîreler daḥı çokdur lâkin şerḥleri ṭavîl olur. **Ḥalîc-i Şeşüm**; Âlâ Ṭaykûn (17) deryâsı dërler. Ṭaraf-ı şarkında vilâyet-i Bülend ve Bedriye ve Bode ve ṭaraf-ı

[300a]

(1) cenûbda deşt-i Kıpçâk ve ṭaraf-ı ğarbında vilâyet-i Freng ve Kûlzum ve Koştantaniye ve (2) şimâlinde baḥr-ı Muḥîṭ'dür. Bu deryâda iki biḡ cezîre vardır ki günler kışsa (3) olduḡda ol cezîrelerüḡ ba'zı qarânlık olur. Bu sebebden Zulumât dërler. Çok (4) 'acâ'ibler vardır. **Ḥalîc-i Heftüm**; Maşrık deryâsıdır. Ṭaraf-ı şarkından vilâyet-i (5) Ye'cûc ve Me'cûc ve cenûbında Ketmâl şahrâsı ve ğarbında Sen Reye ve Sîver (6) ve Zulumât ve şimâlinde Baḥr-ı Muḥîṭ. **Deryâ'-ı Ḥazar**; bu ḥalîclere dâhıldür. Ḥazar (7) kaşabasına mensûbdur. Baṭlamiyûs anı Deryâ-yı Kânyâ demişdür. Şînlik (8) ortasındadır. Bu deryâ sâyir deryâlara peyveste degüldür ve ba'zılar Deryâ'-ı (9) Ceylân daḥı dërler ve 'avâm Deryâ-yı Kûlzum dërler. Bu deryânun ṭaraf-ı şarkında (10) Ḥavârizim ve Saḡsîn ve Bulġâr'dur ve şimâlinde Deşt-i Ḥazar'dur ve Kûh-ı Lakzî (11) ve cenûbında Mazderân ve Ceylân Suyı tîredür lâkin bu deryâda cevâhir (12) olmaz. İki yüz cezîre vardır. Meşhûrları Cezîre-i Ateşkûn ki ḥâlâ şuda (13) pinhândur ve Cezîre-i Mârân ve Cezîre-i Cin ve Cezîre-i Siyâhkûh ḥâlâ (14) ḥarâbedür ve Siyâhkûh kırbında gemiye ḥaṭer vardır ve Ceyḥûn Suyı ve Sefîd- (15) rûd ve Kerü ve Aras ve Şâhrûd cümle bu deryâya tökülür. Bu deryânun ṭulı (16) iki yüz altmış fersengdür ve bu deryânun mevci 'azîm olur ve Freng deryâsında (17) Felce-i İskender bu deryâya ol kadar qarîbdür ki mâbeynlerinde heman bir ṭaġ

[300b]

(1) vardır. **el-Buḥayrāt**; ya‘ nī deryāçeleri beyân eder. **Deryāçe-i [N]aḥtekân**; Fârs (2) vilâyetinde eṭrâfında birkaç kaşaba vardır. Tûlî on iki fersengdür. **Deryāçe-i (3) Deşt-i Erzen**; Fârs vilâyetindedür. Şuyı şîrîndür. Bahâr eyyâmında şuyı ziyâde (4) olup yazın kem olur. Şîrâz’a bâlîğî bundan iletürler. Devri üç fersengdür. (5) **Deryāçe-i Mahlûne**; Şîrâz ile Serûstân ortasında vâkî‘ devri on (6) iki fersengdür. **Deryāçe-i Sashüviye**; İştahar ḥudûdında tûlî yèddi ferseng, (7) şaydı çokdur. **Deryāçe-i Merğ-zâr**; Fârs diyârında. Bahâ[r] eyyâmında deryâ olur. (8) ve yaz gününde ḥuşk olur. Devri bir fersengdür. **Deryāçe-i Ḥançer**; (9) Âderbâycân’da Deryâ-yı Şûr dèrler. Ūrmiye ve Tesû ve Salmâs anuṣ sâhilinde- (10) dūr. Ortasında bir cezîre vardır. Ol cezîrede bir tağ vardır ki Moğol pâdişâhı (11) anda medfûndur. Ceftû şuyı ve Serâv şuyı ve Şâfî şu anda tøkülür. Devri kırk (12) dört fersengdür. **Deryāçe-i Ercîş**; Ermen vilâyetinde tavîl deryâçedür lâkin (13) ‘ arzı ol kadar ki bu cânibden ol cânibi mer’î olur. Anda tûrunc bâlıkı eyü olur. (14) Devri seksen fersengdür. **Deryāçe-i Çeşme-i Sebz**; Ḥorâsân’da Tûs ḥudûdında (15) devri bir ferseng. Andan iki büyük ırmağ Nîşâbûr’a ve Tûs’a revândur. Dèrler ki (16) Yezdecer ol kenâra geldükde nâ-gâh ol deryâçeden bir at çıkup Yezdecerd’i (17) helâk eyledi. **Deryāçe-i Çeşme-i Sebz**; kenârına ok erişmez ve dèrler ki Râfî‘ bin Ḥuzeyme

[301a]

(1) ol deryâçenüṣ derinliğin bilmek diledi. Mallâḥlar şaldı ve mallâḥlar ètdiler ki (2) biṣ arşun miqdârı varduḡ henüz dibine erişmedük. **Deryāçe-i Ḥavârizim**; (3) Devri yüz fersengden ziyâdedür. Egerçi çok şîrîn şular aṇa tøkülür henüz şuyı (4) şûrdur. Bu deryâçeden tâ Ḥazar deryâçesine varınca yüz ferseng kuru yèr mâbeynde (5) vardır. Avâm dèrler ki bu deryânüṣ şuyı yèr altından Ḥazar deryâsına muttaşıldur. (6) lâkin bu sözün i‘tibârı yokdur. **Deryāçe-i Seter**; Mısır ḥudûdında, şuyı Nîl’ dendür. (7) Ve hergiz şûr ve müte‘ afîn olmaz. Ne kadar ki havâ

germ olur şuyı serd olur ve şu (8) ziyāde olduğda şuyı sāyir tağlara erişüp nemek hāşıl olur. Vallāhu a‘lem. (9) **Bāb-ı Siyüm**; şol vilāyetler ki Īrān-zemīnden hāric lākin ba‘zı yine (10) Īrān hākimleri düzmişdür ve ‘Arablar dērler ki: مثل المعمار يعمر لا ⁷²⁴. Anların zikirleri (11) bākī olur. Nice ki şā‘i demişdür. ‘Arabiyye; إن آثارنا تدل ⁷²⁵ Ve yine demişler ki; شرف الرجال بناؤه و بناؤه ⁷²⁶ ve bu fakīr ol pādīşāh- (13) ların bināların nice ki Kütüb-i Kudemā’da mezkūrdur. Dört taraf üzre zıkr (14) ve beyān edelim. İnşāallāhu Te‘ālā. **Ṭarafī’s-Şarkıyye**; Cümle yeddi buḡ‘adur. [**Jksīr**; İskender-i (15) Rūmī düzmişdür ve ba‘zı dērler ki Keyhūsrev düzmişdür. Büyük şehrdür. İklim-i şāliş- (16) dendür. Āb ve havāsı hoş ve anda çok hālāyık vardır. Hāşılı mecmū‘ hūbūbāt. (17) **Sedd-i Ye’cūc ve Me’cūc**; yeddinci iklimdendür. Ṭulı Cezāyir-i Hālidāt’dan klt -l ve ‘arzı

[301b]

(1) ḥatt-ı istivādan ḥḥ. İskender-i zū’l-Ḳarneyn bir rivāyetde zū’l-Ḳarneyn-i Ekber (2) düzmişdür. ⁷²⁷ بن نوح عليه السلام (3) وهو اسكندر بن رومي بن ليطي بن يونان بن تارخ بن يافث ve bir rivāyetde daḥı zū’l-Ḳarneyn bin iskender bin Dārāb (4) bin Behmen İsfendiyār’dur. Dērler ki Vāşık Ḥalīfe-i ‘Abbāsī bir gēce vāqı‘ada görür (5) ki sed küşāde olmuş. Selām-ı Tercümān’ı elli kişi ile ve zād ve raḥileyle seddün (6) tefahḥuşına irsāl edüp Selām-ı Tercümān ıkalıp şāhib-i Ermeniye yanına (7) ve andan Demür Kapu’ya ve andan varup Hazar pādīşāhı Ṭarḥān melik yanına varup (8) Ṭarḥān daḥı anlara delīl ve ḳulavuz ḳoşup andan öte igirmi altı gün gitdiler. (9) Bir mevzi‘e erişdiler mürdār rāyiḥa gelürdi. On gün daḥı gidüp (10) bir şehre erişdiler ki evvel Ye’cūc ve Me’cūc maḳāmları idi. Şonra ḥarāb olmuş. (11) Andan igirmi yeddi gün daḥı gidüp bir nice ḳal‘alara erişdiler. Sedde ḳarīb (12) ol ḳal‘aların ḥalkı zebān-ı ‘Arabī ve Fārisī bilürlerdi ve dīn-i İslām tutarlar (13) idi lākin ḥulefā

⁷²⁴ Önemli yapılar yapan mimar misali. (Deyim)

⁷²⁵ Kuşkusuz ki yaptığımız eserler bizi en iyi gösterecek şeydir. Bizden sonra eserlerimize bakınız.

⁷²⁶ İnsanın şerefi karakterinde ve yaptığı binadadır.

⁷²⁷ O Nuh Aleyhisselam’ın oğlu Yafes oğlu Tareh oğlu Yunan oğlu Laytî oğlu İskender’dir.

aḥvālinden bī-ḥaber idiler. Ḥulefānuḡ aḥvālīn bunlardan istimā‘ (14) ʿdūp ta‘ accūb kıldılar ve Selām-ı tercümānı alup sed yanına iletdiler. (15) Gördi ki bir emles tağ bir çay içinde munḳaṭi‘ olmış. Ol çayuḡ ‘arzı (16) yüz elli arşun ve iki bārū demür ve ḳal‘īden içinde durmuşlar. (17) Her bārūnuḡ ṭūlı ve ‘arzı ıgirmi bēş arşun ve üç çeşmeden şu revān

[302a]

(1) taşradan içeri ve ol bārūlardan on gez miḳdarı şu içinde ve (2) bārūların başında ḳanṭara şeklinde ‘arzı bēş arşun sed dīvārınuḡ (3) öñinde bir memerr var idi ve seddūḡ dīvārı ol ḳadar bülend ki eger şerefesine (4) ādem çıksa aşağadan altı yaş oğlan gibi nemā olurdu ve (5) sed dīvārınuḡ bünyādı bārūlar üstinde üç yüz geze ḳarīb idi. (6) Ve şerefeleri üstini şöyle sehülü ḳılmışlar ki andan yürimek olmaz (7) idi ve dīvār-ı seddūḡ ‘arzı şerefeler öñinde şöyle idi ki bēş altı ādem (8) ḳoşa gitmek olurdu ve sed dīvārınuḡ ortasında iki ḳanatlu ḳapu (9) ıgirmi bēş gez ʿnde ve ‘ulvı elli gez ve ḳalınlıḡı on gez. İki ḳanatı daḡı (10) şāf demürden ve ol ḳapuda üç yerde ḳıfl urmuşlar. Her ḳıfluḡ ṭūlı (11) yēddi arşun ve her ḳıfluḡ üstinde bir kilīd on iki dendānlu her biri (12) hāven destesi gibi ṭūlı dört arşun ve ol seddi demür ve ḳal‘ī (13) ve misden yek pāre ḳılmışlar ve ḳalınlıḡı bir ḳarışdan ziyāde ve ol (14) diyāruḡ ḡākimi her cum‘a günü on ādem ile her birinūḡ elinde bir teber ıgirmi men (15) ol ḳapuya varup herbiri üç zarb ʿderler tā ki ḳavm-i Ye‘cūc ve Me‘- (16) cūc ma‘ lūm ʿdeler ki pās-bānlar henüz bī-ḳarardurlar ve ol seddūḡ yanında (17) bir muḡkem ḳal‘a vardur ki ol seddi bekleyenlerūḡ meskenidür. Zirā‘ at ve bāḡları

[302b]

(1) vardur. Ma‘ āşileri ol yerden ḡāşıl olurdu. Selām-ı Tercümān bu aḡvālleri (2) bilüp ol diyār ḡākiminden delīl alup gērū gelüp iki ayda Semerḳand’a (3) gelüp Ḥorāsān yolından Sāmīr’e gidüp ve bu aḡvālleri cümle Vāşıḳ Ḥalīfe’ye (4) taḳrīr kıldı ve Selām-ı Tercümān’uḡ gidüp gelmesi iki yıl dört ay oldu. (5) Vallāhu a‘ lem.

Şehr-i Semerkand; iklim-i rābi‘dendir. Tūl Cezāyir-i Hālidāt’dan ş (6) ve ‘arzi hatt-ı istivādan m. Dêrler ki cümle bilādlardan hoş-terdür ve Semerkand’uñ (7) bir ‘arşası var imiş katı ‘azīm, āsārı bākīdür. Ol zamānda ol ‘arşada bir ‘azīm (8) kal‘a var imiş. Keştāsef ol yere varduğda ol kal‘anuñ ba‘zı bināları bākī (9) idi. Zelzele olup ol bināların altından bir defīne zāhir olup Keştāsef (10) ol māl ile ol kal‘a’yı tecdīd edüp sonra yine bir müddetden harāb olup (11) Luhrāb oğlu Keştāsef yine yine tecdīd edüp bir ‘amīk hendek kazdı. (12) Ve ol diyāruñ şahrāsında bir ‘azīm dīvār çeküp İrān ile Tūrān’uñ meyānicesi (13) edüp İskender-i Rūmī ol ‘arşada bir ‘azīm şehir düzüp devri on (14) iki bin adım sonra mülūk-ı tevāyif zamānında Tubbe-i Yemeni neslinden Semernām (15) bir kimse ol diyāra müstevlī olup ol diyāruñ ehline ‘azīm ‘adāvet (16) edüp ol şehri harāb kıldı ki ahlā bir ‘imāret kalmadı. Cümlesin (17) kazup ve yuhup harāb eyledi. Bu sebebdan Semerkend dediler ve ‘Arablar Semerkand

[303a]

(1) dêrler. Havāsı serd ve şuyı Rūdboy’dan ve Nehr-i Rebvās’dan ve ol şehrdan bir ‘azīm (2) ark revāndur ve bağ-istānı çokdur ve Sa‘d-i Semerkand ki meşhūr afākdur. Bu (3) şuyun üstindedür. Bahārda gemile güzër ederler. Hāşılı galle ve meyve a‘lādur. (4) Ve meyvelerden kavun ve üzüm ve alma gāyet eyü olur. Halkı ekşer anefī mezheb Ebū (5) ‘Abdullāh el-Buḥārī kabir ve İbn ‘Abbās ve Muḥammed bir Fazıl cümle Semerkand’a medfūndur. (6) Ve anda bir türb-istān vardır. Dest-i Kaṭvān dêrler. Bu ḥadīş anuñ ḥaqqındadır ki (7) Ḥazret-i Resūl Şall‘am buyurmuşdur. **يَبْعَثُ مِنْهَا سَبْعُونَ أَلْفَ شَهِيدٍ يَشْفَعُ كُلُّ شَهِيدٍ فِي سَبْعِينَ أَلْفَ** (8) **مِنْ وَرَاءَ سَمَرَقَنْدٍ تَرِيَّةٌ يُقَالُ لَهَا قَطْوَان** (9) **يَبْعَثُ مِنْهَا سَبْعُونَ أَلْفَ شَهِيدٍ يَشْفَعُ كُلُّ شَهِيدٍ فِي سَبْعِينَ أَلْفَ** ⁷²⁸ **مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ وَعُتْرَتِهِ** ya‘nī Semerkand’a bir türb-istān vardır ki Kaṭvān dêrler. (10) Kıyāmet günü ondan yetmiş bin şehid kalkup her şehid yetmiş bin ehl-i (11) beyte

⁷²⁸ Semerkand’ın arkasında Katvan denen bir türbe vardır. Bu türbeden yetmiş bin şehid kıyamet günü dirilecek ve her bir şehid kendi ailesi ve neslinden yetmiş bin kişi için şefaatte bulunacaklardır. (Hadis-i Şerif)

şefâ‘at étse gerekdür ve çünki ol diyâr-ı kâfir-istânidi. Halk bu hadîşden (12) ‘acîb ederler idi. Sulţân Sencer Selcûkî zamânında ol diyâra İslâm varup (13) kâfir ile muhârebe édüp müslimândan çok kimseler anda şehîd olup ve (14) Moğol ki hurûc eyledi yine çok müslimânlar şerbet-i şehâdet nûş kıldılar. (15) Şonra bu hadîş rûşen oldu. **Siyâveş-i Kürd**; Siyâveş bin Keykâvus (16) bin Kûbâd düzmişdür. Ol vaqıtde ki babasından incinüp Türkistân’a gitmişdi. (17) Ve Efrâsiyâb ile vaşlat édüp ol diyârları cümle Siyâveş’e vemişdi.

[303b]

(1) **Fergâne**; bir vilâyetdür iqlîm-i hâmisdendür. Nüşîrevân düzmişdür. Ol diyâr (2) lardan her evden bir âdem ol şehre ihrâc édüp nâmına Herhâne dëdiler şonra (3) Fergâne oldu. Vilâyeti bî-hisâb ve zirâ‘atı bî-şümârdur. **Kenkedir**; maşrıqda (4) iqlîm-i râbi‘dendür. Zâhğâk-ı ‘Ulvânî düzmişdür. Tarafı’l-ğarbiyye yeddi mevzi‘dür. (5) İskenderiye iqlîm-i şâlişdendür. Tûlî Cezâyir-i Hâlidâtan sâ-nd ve ‘arzı haţt-ı (6) istivâdan l-nh. İskender bin Dârâb bin Behmen düzmişdür. Baħr-ı Rûm (7) sâhilinde vâkı‘ İslâm ile Frengün serħaddıdur. Ol şehrün ħaqqında hadîş (8) çok vârid olmışdur. Havası germe mâyl ve şuyı Nîl’den ol hava ol şuya şöyle (9) muvâfıkdur ki şuyı üç dört sene şağlarlar tağyîr olmaz. Ol şehirde kumaş (10) katı a‘lâ düzerler. Halkı Şâfi‘îdür. Ol şehrün qurbında bir muħkem kal‘a vardur. Bir (11) tağun öninde deryâya müşrifdür ve katı bülend olma ile Minâre-i İskenderiye (12) demekle meşhûrdur ve ol yerde bir mürabba‘ mîl düzmişler. ‘Ulvı toğsan (13) arşun ol mîlün üstinde bir müşmin mîl yine toğsan arşun ve (14) anuñ daħı üstinde bir müdevver mîl otuz arşun Melînâs hekîm (15) İskenderün fermânıyla yeddi arşun bir âyîne düzmiş ve ol müdevver mîlün (16) Üstine komış tılsımıyla kılmış ki âyîne bağsalar her ne ki Kostañtini’de (17) vâkı‘ olsa zâhir olurdı ve İskenderiye’den Kostañtineye üç yüz

[304a]

(1) fersengdür. Şonra Ƙoştantîniye Frenklerine bu iş ƙatı zaħmet vèrüp bir (2) cemā‘at zāhid sûretinde İskenderiye’ye gönderüp şehir halkına iğvā (3) vèrdiler ki İskender bu ayine altında defîne ƙoymışdur. Bu āyîne anuñ (4) ‘alāmetidür. Ol maħalde ‘Amru ibni ‘Āş anda ħākim idi. Bu söze aldanup ol (5) āyîne yaƙup ħarābe èyledi bir şey ħāşıl olmadı ve bu şu‘arānuñ ħaƙƙında şābit (6) oldu.

Beyt

غافلې كفت درجدارتو كنچ

آرزو كرد جاهلی را كنچ

بستد و زمین بشكافت (7) تبری

چون بده كزر سيد هيچ نيافت⁷²⁹

şonra ‘Amr bin ‘Āş peşimān olup yine āyîneyi yerine vāz‘ eyledi lâkin ol ‘ameli bātıl (8) oldu. Ol cemā‘atı taleb èyledi. Ƙaçmışlar idi. Ma‘lûm oldu ki mekr ve ħîle (9) ƙılmışlar şonra peşimanlık fā‘ide vermeyüp bir böyle nādir ‘amel tama‘ evcinden (10) bātıl oldu. Dêrler ki İskenderiye’den ol mināreye yer altından bir yol (11) ƙazmışlar idi. ‘Ulvı igirmi ve ‘arzı sekkiz arşun ve bu mināre dedikleri (12) ƙal‘a ƙurbında bir ‘azīm ‘imāret varımış. Mescid-i Süleymān dêrler idi. Ol (13) mescidüñ üç yüz mermer diregi ve ƙapusu öñinde bir taş direk üstinde (14) bir ‘azīm ƙöşk ħālā üç direk şikest olup birisi bāƙīdür ve ol (15) diregüñ üstinde bir mürabba‘ ve muƙarnas kürsî şeklinde her ƙöşesi altı arşun (16) [ve anuñ üstinde bir müdevver

⁷²⁹ Akıllı dedi ki duvarında bir hazine var

Cahil hazineyi arzuladı

Eline baltayı aldı, zemini yani duvarı kazdı(yardı)

Oraya kavuşunca hiçbir şey bulamadı

diregün devri altı arşun ve ‘ulvı otuz arşun]⁷³⁰ (17) Ve anuñ üstinde dañı bir kürsî yek pare taşdan bir saķf gibi ol dört.

[304b]

(1) diregün üstine ķomıřlar. Ol saķfuñ üstinde bir ‘azîm köşk düzmişler. (2) ‘Ulvı elli arşun. Ol ‘imârete ‘Amûd şavârim dêrler ve ol direk mermer taşdur. (3) surħ levn siyâh noķtaları vardır. Cezi‘ gibi belki dañı a‘lâ ol diyâruñ (4) sâyir ‘imâretlerin buña kıyâs êtmek gerek naķldür ki İskender ol şehri (5) düzdükde dêdi ki: ⁷³¹بَنَيْتُ مَدِينَةً إِلَى اللَّهِ فَقِيرَةً وَعَنِ النَّاسِ غَنِيَّةً (6) Ve İskender’uñ bir mütekebbir ķarındařı var idi adı Fermâ. İskender’uñ rağmine (7) vardı. Bir ‘azîm şehr düzdi ve dêdi ki: ⁷³²بَنَيْتُ مَدِينَةً إِلَى اللَّهِ غَنِيَّةً وَعَنِ النَّاسِ فَقِيرَةً Ya‘nî ĥalka muħtâc ve ĥudâdan ġanî ve İskender dêmıřdi (9) ki: “Allah’a muħtâc ve nâsdan ġanî.” Ve ĥâlâ ol şehr ki ķarındařı düzmişdi (10) yine ol ĥudûda Fermâ dêrler ĥarâbedür ve şehr-i İskender ma‘mûrdur ve ne ķadar (11) ol Fermâ şehrini ‘imâret kılsalar ziyâde ĥarâb olur. ⁷³³العجب والغرور (12) **Dımıřķ;** iķlîm-i râbi‘ dendür. Tûlî Cezâyir-i Ĥalidât’dan (13) ‘ayn ve ‘arzı ĥaţı-ı istivâdan lĥ. Evvel İrem bin Sâmbin Nûĥ (14) ol yerde bir bağ düzüp nâmina Bağ-ı İrem dêrlerdi. şonra şeddâdâ bin (15) ‘Âd gelüp anda çok ‘imâretler düzüp cennet ve cehennem düzdi. İrem-i (16) Zâtü’l-‘imâd dêrlerdi. Bu âyet anuñ ĥaķķında nâzildür. ⁷³⁴إِرمَ ذَاتِ الْعِمَادِ (17) ⁷³⁴الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ andan şonra Târiĥ ya‘nî peder-i İbrâĥîm

[305a]

(1) Âzer ki Nemrûd’uñ vezîridi. Ol yerde şehr-i Dımıřķ düzdi. şonra İskender (2) bin Dârâb tecdîd kıldı. şonra Benî Ümeyye anda çok ‘imâretler ziyâde kıldı. (3) Devri on sekkiz ferseng, havâsı mu‘tedil ve şüyı Berdî çâyından ki (4)

⁷³⁰ Kõřeli parantez içindeki kısım yazmanın ĥařiye kısmında yer almaktadır.

⁷³¹ Allah’a muħtaç ama insanlara muħtaç olmayan bir şehir inşa ettim.

⁷³² Allah’a muħtaç ama insanlara muħtaç olmayan bir şehir inşa ettim.

⁷³³ Bôbürlenmekten ve kendini beğenmişlikten Allah’a sığınırız.

⁷³⁴ Ülkeler içinde benzeri yaratılmamış olan, sütunlarla dolu İrem’e. (Fecr Suresi, 7-8)

Ba‘lebek’den cārīdūr. ‘Azīm şudur ki bahārda geçit vërmez. Tûlî on sekkiz (5) fersengdür. Ekşer ağaçlar gölgesinde gelür. Bu sebebden hāzm olmaz ve ‘Avīz bağ-istānı (6) bu şu üstindedür. ‘Avīz’nün tûlî iki merhale ve ‘arzı bir merhaledür ve Cami-‘i (7) Dımışk’da mezār-ı enbiyā çokdur. Ol mescidün kapusunda ki Yaḥyā peygamberi şehīd (8) édüp başını ber-dār kıldılar ve Yezīd ‘aleyhi’l-la‘ne daḥı emīrū’l-mü‘minīn (9) İmām Ḥüseyn’ün başın ol yerde ber-çüb kıldı. Şonra Velīd bin ‘Abd (10) el-Melik Mervān ol cāmī’nün ‘imāretin ziyāde kıldı. Şöyle andan ‘ālī ‘imāret (11) olmaz ve daḥı dārū’z-ziyāfe ve dārū’s-şifā düzdi ki andan evvel hiç (12) kimse düzmemişdi. Dérler ki Şām’uñ beş yıl maḥşūlını cümle anda şarf (13) kıldı ve Dımışk’da bir tağ vardır ki çok enbiyā ol tağda medfūndur (14) ve dérler ki Kābil Hābil’i anda şehīd kıldı. Kānınuñ eşeri henüz bākīdür ve Mağāret (15) el-Cū‘ dérler ki anda kırk peygamber cümle acından fevt olmuşlar ve Dımışk’dan Mışır’a (16) mesāfe bu minvāl üzredür ve Dımışk’dan tā Ṭaberiye igirmi iki ferseng, andan (17) Reml’e medīne-i Feleştīn 25, andan Ğar’a 11. Hāşim bin ‘Abdū’l-Menāf’uñ

[305b]

(1) kabri andadur ve Ḥazret-i Şāfi‘ī anda mevlūd olmuşlardır. Andan Mışır’a 73, cümle (2) 126 fersengdür. **Rahya**; iklīm-i şālīşdendür. Tûlî Cezāyir-i Ḥālidāt’dan ‘aynd-lh (3) ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan ld-y. Bu şehre Kubbetü’l-Kūfe dérler. Devri iki biñ (4) beş yüz adımdur. Fırāt kenārında, bāğ-istānı vāfīrdür. Ba‘zı meyve anda bir yılda (5) iki kerre bār vërür. **Tarsūs**; iklīm-i şālīşdendür. Tûlî Cezāyir-i Ḥālidāt’dan (6) şh-m ve ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan ld-y. ‘Ömer bin ‘Abdu’l-‘Azīz düzmişdür. Şonra (7) Ḥārūn er-Reşīd tecdīd-i ‘imāret kıldı. Havāsı germe māyil, ḥāşılı ğalle ve meyve (8) çokdur. **Şehr-i Mışır**; iklīm-i şālīşdendür. Tûlî Cezāyir-i Ḥālidāt’dan şh-l ve (9) ‘arzı ḥaṭṭ-ı istivādan l-k. *Tārīḥ-i Mağrib*’de mezkūrdur ki şehr-i Mışır İbrāhīm (10) peygamberden tā Yūsuf peygambere gelince Nīl’ün ğarbında vāki‘idi ve şehrden (11) tā Nīl’e bir ferseng ol maḳām şimdi kumda pinhān olmuşdur. Eksī Mışır dérler. (12) Ve Fir‘avn ol şehrün ‘imāretlerin şuya karīb getürüp ‘ālī binālar düzdi. (13) ve

kendüsi için bir ‘azîm köşk düzüp Nîl’den dört ark ol (14) köşkün altında revân idi ve Hâzret-i Mûsâ’nun mehdini Fir‘avn’uñ hâtunı (15) Āsya ol şuda buldı ve Fir‘avn’uñ ‘imâretleri tâ âhîri ‘ahd-i İsmâ‘iliyân (16) bâkidi ve *Tārîḫ-i Mağrib* şâhibi dër ki: “Ben Mışır’a vardum ve Fir‘avn’uñ ‘imâretinde (17) bir hâne gördüm ki mermerden tırâş olmuş ve feleklerün ve kevâkibün ve iklîmlerün

[306a]

(1) ve hayvânât şüretleri ol hânede naqş olunmuş. Bu şüretler şöyle hareket (2) ederler ki dërsin cân-dârdur ve zamân-ı İslâm’da ‘Ömer bin ‘Aş Kustât şehrin (3) düzüp ve bir mermerden cāmî‘ ve kaşr. Tamâm-ı Qur‘ân’ı ol kaşırda yazup dört (4) biñ yerde ol cāmî‘de qandîl yeri düzdi. Sonra Mışır’uñ ekşer ‘imâretleri yanup (5) Hamâd bin Aḥmed bin Tûlûn mermet édüp çok ‘imâretleri ziyâde kıldı. Qarâka dërler. (6) Hâzret-i Şâfi‘î anda medfûndur. Sonra İsmâ‘iliyân el-Mehdî Billâh şehri-i Mehdiye’yi (7) düzdi ve oğlu Mu‘izzüddîn anuñ yanında Qâbre şehri düzdi ve Mu‘izzüddîn’ün (8) nebîresi anda çok ‘imâretler düzüp anuñ qurbında bir qal‘a düzdi ve Mustanşır (9) Fâtımî zamânında yeddi yıl pey-â-pey Nîl şüyü ziyâde olup aşlâ mümkün olmayup (10) qaḥt ve galâ-yı ‘azîm oldı. Qavî âdemler za‘îfleri yediler. Ekşer halk helâk oldı. (11) Ve ‘imâretler dahı ekşer harâb oldı. Sonra yine zirâ‘at olup emîrû‘l-cüyüş (12) zirâ‘at ve ‘imârete sa‘y-yı belîğ édüp yine evvelki hâl üstine geldi ve Melik (13) Şalâhaddîn Mışır’a bārū çekdi. Devr-i bārûsı igirmi toquz biñ üç yüz arşun. (14) Ve hâlâ ol bārū içinde olana Mışır dërler. Altı biñ mescid ve biñ iki yüz (15) hammâm vardur. Havâsı germe mâyildür ve şüyü Nîl’den, katı hâzım ve şîrindür ve ol (16) şehride aşlâ yağmür ve qâr olmaz. Haşılı galle ve penbe ve ney şeker ve dîh-i Nüşîr ki (17) Hâzret-i Mûsâ’nun şahrâları ve Mervâli Himâd’uñ katli anda vâkı‘ olmuşdur. Mışır’uñ

[306b]

(1) igirmi fersengindedür ve Āmile şehri ki Hāk te‘ālā ol şehriñ halkını mesh kıldı. (2) Nīl’ün ğarbındadır. **Herveye**; iqlīm-i şālisdendür. Hārūn er-Reşīd düzmişdür. (3) **El-Meb‘as**; bir küçük ƣal‘adur. ‘Ömer bin ‘Abdul‘azīz düzmişdür. **Ṭarafī’l-cenūbiyyete**: (4) yēddi mevza‘dur. (5) **Bādār Erdeşīr**; Behmen bin İsfendiyār düzmişdür. Yemen’de (6) hālā Temāşā dērler. Evvelki iqlīmdendür. **Hat**; bir cezīredür Fars deryāsında (7) İqlīm-i şānīdendür. **Rāmīr Feyrūz**; iqlīm-i şānīdendür. Hind tevābi‘idür ve deryā (8) sāhilindedür. İskender düzmişdür. **Ferşāver**; iqlīm-i şānīdendür. Şāpūr (9) düzmişdür. **Şera‘ran**; Yemen tevābi‘idür. İqlīm-i evveldendür. Nūşīrvān-ı (10) ‘Ādil düzmişdür. **Ṭarafī’ş-şimāliyyete**: beş mevza‘dur. **Nabu’l-Ebvāb**; ‘Arab (11) ve Fārisīler bir ƣavlde Derbend ve bir ƣavlde Ƙablān dērler ve ol diyāruñ hākimine (12) Ƙablānşāh dērler ve Moğollar Demür Ƙapu dērler. İqlīm-i hāmisdendür. Ṭūlī (13) Cezāyir-i Hālīdāt’dan fh ve ‘arzı ƣaṭṭ-ı istivādan mħ. Lahrāseb (14) binā édüp Būnīres-i İsfendiyār tamām étmişdür. Bir şehrdür. Tiflīs gibi (15) Ƙubād Feyrūz zamānında ƣarāb olup Nūşīrvān-ı ‘Ādil tecdīd ƣılu (16) bārū çekdi ve bārūya muttaşıl bir dīvār bir uci deryāda ve bir uci daħı varup (17) Feyḳ Ṭağı’na muttaşıl olmış. Şöyle ki imkān-ı güzer yokdur. Ba‘zılar bu dīvāra

[307a]

(1) Sedd-i Ye‘cūc ve Me‘cūc dērler ve ol ƣağda Nūşīrvān on dört ƣal‘a (2) şeklinde köşk düzmişdi. Hālā ba‘zı ber-ƣarārdur. Bābü’l’Ebvāb’uñ havāsı (3) germdür ve hāşılı ğalle ve ‘alef-zārı ƣatı hūbdur. **Semender**; iqlīm-i hāmisdendür. (4) Deşt-i Cezer’de vāḳi‘dür. Nūşīrvān düzmişdür. Bostānlar ve üzüm firāvān (5) olur. Andan tā Bābü’l’Ebvāb’a varınca dört merħaledür ve hālā Serāy Manū (6) dērler ve Behrām Çūpīnī’ye mensūbdur. **Ma‘dīl**; Deşt-i Cezer’de, iqlīm-i (7) hāmisdendür. Nūşīrvān düzmişdür. **Filistīn**; Müslim bin Melik Mervānī (8) düzmişdür. **Ƙısm-ı Cehārūm Rub‘-ı Meskūnda Olan Şehrleri Beyān éder**; egerçi (9) mülk-i Īrān’dan hāricdür lākin cihānuñ mu‘āzam diyārları ve ‘azīm pādīşāhlar (10) āşarı olmayla

zıkr-i ensebdür. Ol dağı iki nişfdur; şarkî ve ğarbî. **Nısf** (11) eş-Şarkıyye; igirmi toköz memleketdür. Tertib-i hûrûf ile yâd olunur. **Bedriye** (12) ve **Senûriye ve Seddûrgâ Mekrevâ**; nice bilâd ve şahrâlardur. İklîm-i (13) sâbi' dendür. Deryâ-yı şark ile Deryâ-yı 'Alâ Taykûn mâbeyninde vâki'dürler. Halkı (14) ekşer şahrâ-nişîndürler. Havâları ğâyet serd, hâşılları buğday az lâkin taruları (15) çokdur. Koyun ve sâyir mevâşî çokdur. Ma'âşları ekşer mevâşîden hâşıldur. (16) Ol diyârlarda ma' den-i billûr çokdur. **Bilâd-ı Sâ'ûr**; bir memleketdür iklîm-i sâdisden. (17) Havâsı ğâyet serd, ekşer halkı şahrâ-nişîndürler. **Tibet**; iklîm-i râbi' den ve hâmisdendür.

[307b]

(1) bir vasi' memleketdür. Büyük şehrler vardur. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât dan kıy ve 'arzı (2) hatt-ı İstivâdan m. Havâsı hoş meşhûr şehrlerden birisi Harhâhûr Na'sîn (3) bir 'azîm şehrdür. Halkı çokdur ve mu'teber vilâyetlerden; Kayâlû ve Almâk ve Nişâlık (4) ve Halic ve Çekl ve Nemk ve Fârâb ve Kâşân ve Kum ve Tâtâr. **Çîn**; Moğollar Mebras (5) ve 'Arablar Cesîn dërler. Tavîl ve 'Arîz memleketdür. İklîm-i şâniden ve şâlişden ve râbi' den (6) ve dârü'l-mülkine Yaçîn dërler. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât'dan kılh ve 'arzı hatt-ı (7) istivâdan kb. Halkı ekşer butperestdür. İçlerinde müslimân dağı bulunur. (8) Ol mülkde cümle şan'atlar kemâlinedür. **Hıtây**; çok memleketdür. İklîm-i (9) râbi' den ve hâmisdendür. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât'dan kıld ve 'arzı hatt-ı istivâdan (10) yv. Dârü'l-mülki Hân Balık'dur. 'azîm şehrdür ve Kaylâkâân ol şehrüñ zâhirinde (11) bir ğayrı şehir dağı düzmişdür vesayir meşhûr şehrlerden şehir-i Tenkinke bir büyük (12) şehrdür. Şu içinde revândur ve dağı Tenkinke ve kal'a Senkân ve Zulmnû ve sâyir (13) şehirler çokdur. **Haten**; tûlî Cezâyir-i Hâlidât'dan fr ve 'arzı hatt-ı istivâdan mb (14) çok memleketdür. İklîm-i râbi' den ve hâmisdendür. Meşhûr şehirleri Kâşğar ve Tilâdiş (15) ve Şayrum. Tevâbi'i ve vilâyetleri bî-şümârdur. **Harezmi ve Cürcâniye**; çok memleketdür. (16) İklîm-i hâmisdendür. Tûlî Cezâyir-i Hâlidât'dan Şd -l ve 'arzı hatt-ı istivâdan mb-

mz. (17) Havāsi serd-sīrdür. Dārü'l-mülk-i Harezmi'dür. Evvel bu şehre Ezkenc dērlerdi.

[308a]

(1) ve Kāāt şehrine Cürcāniye dērlerdi ve sāyir şehirler; Hezārāsef ve Dergān ve Hās (2) ve Sāmrun ve Tūrdān ve Kerdān ve Hıyūḡ ki Şeyḡ Necmeddīn Kübrā'nun maḡāmi- (3) dur. Haşılları ḡalle ve meyve ḡuşūşā ḡavun ḡatı a' lā olur. **Deşt-i Kıpçāḡ;** (4) İḡlīm-i sādisedendür. Şahrālar ve ḡūb 'alef-zārlar Hazar şahrāsında vāḡi' dūr lākin (5) 'imāret ve köyler azdur. Halkı ekşer şahrā-nişīndür. Meşhūr şehirleri; şehir-i Hazar'dur (6) ki Bedevbā dērler ve Bertās ve Sevād ve [...] ḡāl ve Sarāy Bābū ve Dūd ve Serīr. Tūlī (7) bir aylık yoldur. Ekşerī şahrādur. Hāşılı ekşer tarudur ve meyve nādīr olur. Mi'āşları (8) ekşer ḡayvānātdan ḡāşıldur ve havāsi serd ve şuları çeşmelerden ve ḡuyulardan (9) ve ḡaḡlarından. Aḡāḡā ve Kırmāḡ ḡaḡı meşhūrdur. İki ḡaḡdur. Āmil ve Türk (10) dērler. İki dēredür. Halkı ekşer müsliḡāndurlar. **Diyār-ı Ye'cūc ve Me'cūc;** iḡlīm-i (11) sābi' dendür. Şehirleri azdur lākin şahrā ve meḡānları firāvāndur. Çīn deryāsıyla (12) maşrıḡ deryāsının ortasında, şuyun ol cānibindedürler. **Bulḡār;** (13) bir küçük şehrdür. İḡlīm-i sādisedendür. Tūlī Cezāyir-i ḡālīdāt'dan 'aynı ve 'arzı (14) ḡatt-ı istivādan m-t. Çok şahrālar ve vilāyetler aḡa mensūbdur. Ekşer meyve yine (15) ol diyārdan ḡelür. [...] bir küçük şehrdür iḡlīm-i sādiseden. **Sind;** (16) 'azīm memleketdür. İḡlīm-i şānīdendür. Büyük şehirleri Maşşūriye. Tūlī Cezāyir- (17) den fh ve 'arzı k-zm ve sāyir şehirleri Multān ve Lehāver ve Ferşād

[308b]

(1) memleketdür. Berī ve hem baḡrī. Havāsi ekşer germ-sīrdür ve dēmişler ki Hind cümle cihānun (2) bir dānḡı ḡadardur. **Mūks ve Tāşḡar;** iki büyük şehrdür. İḡlīm-i sābi' dendür. Şahrā (3) ve mevāzi'ı çok ve köyleri bī-şūmārdur. Büyük şehirleri Dehlī iḡlīm-i şānīdendür. (4) Ve ḡālā taḡt-ḡāh-ı sulḡānīdür ve Deyr iḡlīm-i

şānīdendür ve Zeytūn ve Serāndīb (5) iḳlīm-i evveldendür ve Sūmenān ve Fütūḥ ve Kenīd ve Kecerāt ve Mezra‘ (6) ve Mārā iḳlīm-i şānīdendür ve Maḳdşūr ve Pelī Barū ve Ḳal‘ī bir şehir- (7) dür. Çīn serḥaddından dükānları cümle ḳal‘īdendür. Bu sebebden ol şehre Kal‘ī (8) dērler ve sāyir mu‘teber şehirler ve vilāyetler bī-ḥadd ve bī-ḥisābdur. **Yemen**; tūlī Cezāyir-i (9) Ḥālīdāt’dan ‘z ve ‘arzı [...]d-l. ‘azīm büyük memleketdür. Cümle germ-sīr . (10) İḳlīm-i evvel ve şānīdendür. Dārū’l-mülki şehir-i Baḡrū’dur ve evvel şīgār idi ve ol (11) şehirün āb ve havāsı ol ḳadar muvāfiḳdur ki dört faşıl daḡı bir maḳāmda (12) olmaḳ ḳābildür ve Ḳaşr-ı ‘Amdān ki meşhūrdur, Şaḡā şehrindeydir. Ḳapusunda yazılmış ki (13) وَقَدْ عَلِمْنَا أَنَا نَخْلُد وَلَكِنْ عَلِمْنَاهُ أَوْحَ سَاعَةٍ⁷³⁵ Ḥazret-i ‘Oşmān ḡarāb (14) eyledi. Ol ḳalīs ve kenīsa ki Ebrehe-i Şabāḡ Şaḡā şehrinde düzmişdi. (15) Şöyle ḡāyet ‘azamet ve zīnetden göz ḡıyre olurdu. Seffāḡ Ḥalīfe (16) ḡarāb eyledi ve şehir-i ‘Aden bir ḡaşabadur lākin meşhūrdur ve Ḥazramevt (17) daḡı bir küçük şehrdür. Ḥūd peygamber anda medfūndur ve ‘Aman ‘azīm şehrdür.

⁷³⁵ Kalıcı olduğumuzu bilmiştik. Ancak anladık ki sadece bir saat kalabiliriz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİZİN

Sözlük hazırlanırken kullandığımız yöntemlerden bazıları şunlardır :

1. Metin içerisinde yer alan fiil, isim kökenli kelimeler ve deyimler alfabetik sıraya göre düzenlenip anlamları karşlarına yazılmıştır.
2. Metin içindeki kelimeler, fiiller ve deyimlere anlam verilirken sözlük anlamlarının yanı sıra metin bağlamında kazanmış oldukları anlamlarına yer verilmiştir.
3. Madde başından sonra kelimenin kökenin hangi dile ait olduğu belirtilmiştir.
4. Kelime grublarında yer alan kelimeler veya ekler iki ayrı dile ait ise bu dillerin hangileri olduğu belirtilmiştir:

‘add : < Ar. Sayma

‘add ét- < Ar + T. Saymak

‘add étđi (1) 204b-5

5. Sözlükte kelimelerin anlamları verildikten sonra kelimenin geçtiği varak ve satır numarası verilmiştir.

acıdur 207a-5

6. Sözlükteki kelimeler, iki farklı dile ait kelime veya eklerden meydana gelmişse bu dillerin hangileri oldukları kelimedden sonra parantez içinde dillerin kısaltmasının arasına “+” işareti konularak verilmiştir.

perveriş bul-: < Far.+ T. Terbiye edilip yetiştirilme

7. Sözcüklere gelen ekler alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir.
8. Metin birleşik eylemler açısından oldukça zengin bir metindir. Dolayısıyla hepsine anlam vermeye çalışmak tezin hacmini çok fazla genişleteceğinden özel bir anlam kazanmış birleşik eylemlerin anlamlandırılmasına ağırlık verilmiştir.
9. Yazılış bakımından farklılık gösteren kelimeler diğer madde başına göndermelerle (Karşılaştırınız [karş.]) belirtilmiştir:

beri : Belli bir yerden ve zamandan bu yana; ;-den bu yana krş. berü

(2) 242a-13; 305a-7

10. Metin içerisinde bir kelimenin birden fazla anlamının bulunduğu kelimeler bulunmaktadır. Bu kelimeler anlamlarına göre (1, 2, 3...) numaralandırılmıştır:

‘**ahd** : < Far. (1) Bir hükümdârın saltanat devri

Çüpân ‘**ahdinde** 195b-6

Gâzân Hân ‘**ahdinden** 218a-7

(2) : Antlaşma, sözleşme

Hattâb’uñ ‘**ahdi** (1) 245a-5; hilâf-ı ‘**ahd** éd- (1) 249a-2

(3) : Zaman, devir

‘**ahd-i** İslâm’da (1) 198a-10

‘**ahd-i** İsmâ‘iliyân 305b-15

11. Kelimelerin anlamı verildikten sonra metin içerisinde ek almadan kaç defa geçtiği yazılmıştır. Daha sonra ise ek almış haliyle kaç defa geçtiği yazılmıştır:

al- : Kaynağını oluşturmak

(2) 214a-13; 281b-11

alup (1) 301b-14; **alur** (1) 211b-16

12. Bazı yabancı kelimelerde kelimenin asıl şeklini göstermek için < işareti kullanılmıştır:

kebe : < Yun. kapa < Lat. cappa Kilim gibi yere serilen, hayvan örtüsü veya çoban kepenegi yapılan çok kalın keçe

13. Dizinde yer alan fiil kök veya gövdelerinde “mak, mek” mastar ekinin yerine kısa çizgi (-) işareti kullanılmıştır.

14. Dizin şu şekilde sınıflandırılmıştır:

1. Genel Dizin

2. Özel Adlar Dizini

2. 1. Kişi Adları

2. 2. Kitap Adları

2. 3. Ulus ve Kabile Adları

2. 4. Yer Adları

15. Özel adlar dizini genel başlığı adı altında yer alan kişi adları dizininde kişilerin kim olduğunu tespit edebilmek için *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* ve *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, kullandığımız öncelikli kaynaklarımız olmuştur. Kişi adlarını tespit etmek için kullandığımız ikinci yöntem, metnin içinde hangi şekilde anıldıklarıdır. Örneğin; vezir olarak anılıyorsa ve kim olduğu kaynaklardan tespit edilememişse “ bir vezir ismi ” şeklinde bilgi verilmiştir. Kim olduğunu tespit edemediğimiz ve hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan kişiler için de sadece “ bir kişi ismi ” şeklinde belirtilmiştir.

3. 1. GENEL DİZİN

A

āb : < Far. Su

āb-ı revān : < Far. Akarsu

(8)194b-12; 211a-1; 213a-14; 248a-11; 249b-16; 264b-9; 270a-3;

277a-5

āb-ı Zemzem : < Far. Kâbe yanındaki meşhur kuyudan çıkan kutsal su

(1) 189a-17

ābād : < Far. Bakımlı, imar edilmiş

ābād kıla (1)198a-1

ābād kılınıştur (1) 215a-12

ābādan : < Far. Bayındır, mâmur, şen

(1) 295-8,11

‘abbāsī : < Ar. Bir üzüm çeşidi

(2) 218a-13, 267a-1

abdest-ḥāne : < Far. Abdest alınacak yer

abdest-ḥāne**ler** (1) 227a-15

ābnūs : < Far. Abanoz denilen sert, siyah ve dayanıklı ağaç

(2) 298a-1; 299a-9

ac : Aç

ac**ından** (1) 305a-15

‘āc : < Far. Fildişi, bağa

‘āc**dan** (1) 191b-3

‘acā’īb : < Ar. Şaşkınlık verici, şaşırtıcı, hayrete düşürücü, tuhaf

(10) 247a-9; 279a-5, 7; 283b-12; 287a-15; 295b-14; 298b-13, 16; 299a-7;
300a-4

acı : Acı

acıdur (1) 207a-5

ācir : < Ar. Tuğla, kiremit

(3) 275a-9; 222a-14; 233b-17

ācir**den** (2) 213b-16, 213b-17

‘**āciz** : < Ar. Gücü bir işe yetmez olan, güçsüz

(2) 230b-7, 247b-1

‘**ācizdürler** (1) 280a-16

aç- : Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek

açmağa (1) 191b-10;

açup (1) 242a-12

açıl- : Kapalı bir durumdayken açık hâle getirilmek

açılmış (1) 197a-13; **açılurdu** (1) 237b-7

‘**add** : < Ar. Sayma

‘**add ét-** < Ar + T. Saymak

‘**add etmek** (1) 204b-5

‘**adālet** : < Ar. Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme

(1) 205b-3

‘**adāvet** : < Ar. Düşmanlık

(2) 199a-5; 302b-15

ādem : < Ar. İnsan

(18) 209a-3; 218a-6; 228a-1; 243b-12; 245b-17; 248a-3; 248b-14;
251a-14, 15; 252b-13; 253b-3; 288a-12; 295b-11, 17; 302a-4, 7, 14; 303b-2

ādemden (1) 244b-6; **ādemdür** (1) 207b-7; **ādemi** (2) 206a-9, 221a-8;

ādemler (4) 207b-4, 295b-12, 299a-5, 306a-10; **ādemleri** (1) 260b-13; **ādemleridür**
(1) 221a-9; 266a-11; 266b-5; 267b-14; 268a-1, 4; 302b-14

‘âdet : < Ar. Herkes tarafından uyulan hal, olagelmiş, alışılmış şey, usûl, görenek

(2) 223a-2; 260a-17

adım : Yürümek için yapılan ayak atışlarının her biri

(12) 213a-10; 245b-14; 262b-3; 264b-6, 7; 265a-1, 14; 265b

adım**dan** (1) 188b-10; adım**dur** (10) 206b-17, 207b-16, 208b-5, 208b-7, 211a-5, 215b-14, 218a-4, 218b-8, 218b-9, 224a-16

afāk : < Ar. Ufuklar

afāk**dur** (1) 303a-2

afitāb : < Far. Güneş

(2) 243b-13; 259b-1

afitā**ba** (1) 295a-7

āgāh : < Far. Haberdar

āgāh **ol-** : < Ar. T. Haberdar olmak, öğrenmek

āgāh olup (1) 299a-2

ağ : Ak, beyaz krş. Ak

(1) 320b-12

ağaç : Ağaç

ağaç**dan** (2) 190b-16, 195b-1; ağaç**lar** (4) 190b-13, 252a-15, 295a-12, 305a-5; ağaç**lardan** 1) 295a-14; ağaç**ları** (5) 256a-11; 190b-14, 190b-

15, 266b-8, 295b- 16; ağaç**ların** (2) 248a-1, 244a-1; ağaç**ların** (3) 226a-16, 252a-17, 261b-6;

ağla- : Üzüntü, acı, sevinç, pişmanlık vb.nin etkisiyle gözyaşı dökmek

ağlasa (1) 255a-6; ağlayup (1) 189a-16

ağleb : < Ar. Çoğunlukla, genellikle

(1) 221a-1

ağ(1)rı: Vücudun herhangi bir yerinde duyulan şiddetli acı

ağrı**maz** (1) 261b-6

ağ(1)z : Ağız

ağzı (2) 214a-2, 242a-11; ağz**ın** (2) 242a-12, 260b-9

aḥcār : < Ar. Taşlar

(1) 280b -10

‘ahd : < Far. (1) Bir hükümdârın saltanat devri

Çûpân ‘ahd**inde** 195b-6

Ġâzân Ĥân ‘ahd**inden** 218a-7

‘ahd-ı İsmâ‘iliyân 305b-15

(2): Antlaşma, sözleşme

Ḥaṭṭâb’uṣṣ ‘ahdi (1) 245a-5; ḥilâf-ı ‘ahd êde (1) 249a-2

(3): Zaman, devir

‘ahd-i İslâm’da (1) 198a-10

aḥfād : < Ar. Torunlar

aḥfād**ından** 208-1

āḥir : < Ar. (1) Sonunda, nihâyet

(7) 204a-9, 227b-17, 278a-1, 230b-6, 234b-9, 247b-3, 220a-6

(2) : Son, en sonra

(3) 237b-7; 247b-6; 291a-5, 219b-12

āḥir**de** (1) 257b-17; āḥiri (1) 196a-14, 200a-16 305b-15; āḥir**inde** (1)

277a-5; āḥir**indedür** (1) 192a-11

āḥir-i ġarbiye : < Ar. Güneş’in battığı yer olması

(1)192a-15

āḥū : < Far. Kâbe civarındaki avlanması yasak olan yerde bulunan ceylan

āhūlarla (1) 191a-6

aḥvāl : < Ar. İçinde bulunulan durumlar, hâller

aḥvālīn (1) 301b-13; **aḥvālinden** (1) 301b-13; **aḥvālleri** (2) 302b-1, 302b-3

āhvān : < Far. Ahu, ceylan

āhvān-ı zerīn : < Ar+ Far. Altından yapılma ceylan heykeller
(1)190a-1

aḥz : < Ar. Alma, alış

aḥz éd- : < Ar. + T. Kabul etmek

aḥz édüp (2) 204a-11,13

aḳ- : Akmak

aḳup (1) 189b-1 **aḳıda** (1) 286b/17

‘aḳabe : < Ar. Sarp, tehlikeli geçit, boğaz

(1) 272a-2

‘aḳabesinden (1) 288a-4

aḳalli : < Ar. + T En azı (iyelik eki kalıplaşmasıyla oluşmuştur.)

(2) 199b-17

aḳallü’z-zirā‘at : < Ar. Üründe meydana gelen azalma

(1) 286a-17

aḳdur : Akmasını sağlamak

aḳdursa (1) 286b/16

aḳıtmak : Dökmek

(1) 213a-16

‘aḳīḳ : < Ar. Üzerine mühür kazılan, yüzük taşı ve tespih yapılan, bâzı eşyâlarda süsleme unsuru olarak kullanılan, çok sert, oldukça şeffaf, içinde çeşitli renk halkaları bulunan kıymetli süs taşı

(1) 298a-12

‘aksi : < Ar. Ters, zıt

‘aksidür (1) 279b-5

aķarşu : Akarsu

aķarşuları (1) 251b-13

‘aķlen : < Ar. Akıl bakımından, akıl gereğince

(1) 210a-16

‘aķreb : < Ar. Örümcekgillerden, kuyruğunun kıvrık ve kalkık ucunda zehirli bir iğnesi bulunan ve soktuğı zaman bu zehiri vücûda bırakan tehlikeli küçük hayvan

(5) 202a-7, 224b-9, 242a-8, 282b-5,6

burc-i ‘aķreb : < Ar. Burçlar kuşığı zodyak üzerindeki 12 takımyıldızdan Terâzi ve Yay burçları arasında bulunan sekizinci burcun adı [Güneş 21 Ekim’den 21 Kasım’a kadar bu burçta kalır].

(1) 218a-4

al- : Kaynağını oluşturmak

(2) 214a-13; 281b-11

alup (1) 301b-14; alur (1) 211b-16

‘ala hıde : < Ar. Başkalarından farklı bir yer

(1) 260a-6

‘alâmet : < Ar. İşaretler, belirtiler

‘alâmetidür (1) 304a-4; ‘alâmetler (3) 196a-3, 294b-9, 286a-12; ‘alâmetlerden (3) 195b-16; 286a-13, 286a-15

‘alâmet-i kıyâmet : < Ar. Kıyamet belirtisi

(1)192a-7

âlât-ı harb :< Ar. Savaş araçları

(1) 214a-13

alçaķ : Yerden mesafesi az, yere yakın, basık

(2) 202b-2; 275b-1

alçaķdur (1) 259b-14; alçaķlu (1) 251b-4

alçaķ olmaya (1) 202b-2

‘alef : < Ar. Hayvan yemi

1) 264b-9

‘alefi (2) 220a-16, 254b-15, 255a-8

‘alef-zār : Otlak

(8) 216a-10, 220a-15, 223a-10, 231a-1, 235a-16, 254a-5, 254b-16, 254b-17

‘alefzārda (1) 231a-2; ‘alefzārdur (3) 208b-14, 239b-5, 243a-10, 254b-5; ‘alefzārı (8) 238b-1, 242a-1, 221a-11, 226b-11, 242b-3, 243b-11, 259b-6, 307a-3; ‘alefzārılar (2) 278b-16, 280b-7, 308a-4; ‘alefzārıları (2) 218b-12, 238b-4

‘alef-zārılık : < Far. + T. Otlaklar

‘alefzārılıkıları (1) 204b-10

‘ālem : < Ar. Dünya, evren

‘ālemde (1) 258b-6; ‘ālemler (1) 279b-6

ālet : Ar. Bir işi yapmak için kullanılan nesne

(1) 214a-7

‘ālī : < Ar. Yüce, ulu

(21) 191b-2; 207b-6; 209b-11; 211b-11; 212a-17; 212b-6; 214b-4; 218b-12; 220a-6; 225b-4; 228a-13; 236b-11; 238b-12; 240a-8; 241a-11; 247a-16; 264b-13; 305a-10; 305b-12

‘ālī kııl- : Ar + T. Üstün kıılmak

‘ālī kııldı (1) 207b-6

alma : Elma

(1) 222b-3

alması (1) 221b-14; almasından (1) 221b-14

alt : (1) Bir nesnenin yere temas eden kısmı, taban

(4) 190a-4, 244a-12, 247a-12, 251b-9

altı : Altı sayısı

(106) 193b-10, 11, 13, 16, 17; 194a-4; 200a-3, 4; 205b-17; 206a-8; 211a-3, 5; 211b-7; 212a-3; 213a-3; 217a-2; 221b-1, 9; 222b-5, 8; 223b-6; 226a-8; 226b-8; 228a-5; 232a-4; 237b-12; 238b-13, 14, 16; 239b-7, 10; 241b-16; 242a-15, 17; 253a-10; 256a-1, 4; 256b-12; 257b-9; 260b-3; 267b-16; 268a-1; 268b-14; 269a-10, 14; 269b-5, 8; 270a-4, 6, 13; 270b-3, 4, 6, 8; 271a-13, 15; 271b-1, 2, 3, 4, 6, 14, 16; 272a-3, 11; 272b-2, 11, 13; 273a-1, 3, 4, 5, 7; 273b-4, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 15; 274a-7, 11, 12, 14; 274b-4, 8, 12, 14; 275a-3, 4; 286b-3; 288a-6; 292b-1; 293a-13; 298a-5; 298b-1; 299b-5, 11; 301b-8; 302a-4, 7; 304a-15, 16; 306a-14

Yüz altmış altıda (1) 191b-4; on altıdan (1) 200a-17

altıncı : Altı sayısının sıra sıfatı

(2) 198b-16, 229b-17

altmış : Altmış

(29) 191b-4; 193a-6; 194a-5; 203a-9; 214a-3; 215a-13; 217a-11; 227b-13; 233b-1; 236a-8; 241b-10; 242a-2; 256b-12; 264b-14; 269b-11, 12; 270a-6; 270b-7; 271b-9, 15; 272b-8; 274b-15; 275a-6; 288b-11, 13; 298a-17; 298b-2, 10; 300a-16

altın : Altın

(3) 221a-4 231a-4, 279a-17

altına (1) 193a-1 altındandır (1) 295a-16; altındur (21) 211a-3, 211a-12, 211b-8, 211b-14, 212a-3, 218a-16, 221b-17, 223b-6, 223b-17, 224a-7, 224a-12, 224b-15, 225a-6, 225a-12, 225b-1, 225b-7, 226a-6, 226b-8, 226b-10, 233b-8, 235b-1; altunun 280b-12

altıncı : Altın alıp satan kişiler

altıncılar (1) 226a-6

a'māl : < Ar. İşler

(4) 246b-7; 252b-15; 253a-1; 257b-5

‘**amel** : < Ar. Bir maksatla yapılan iş, eylem

(3) 227b-1, 241a- 14, 304a-7

‘amelî (2) 204a-9, 242a-14, 304a-7,9; ‘amele (1) 204b-10;

(1) ‘amelledür 207a-10

‘**amele getir-** : < Ar+ T. İşler hale getirmek

‘amele getürmek (1) 240b-10

‘**amel-pişe** : <Ar.+ Far. Huy edinilen iş

‘amel-pişeleri (1) 227b-1

ammā : < Ar. Ama

(64) 188a-17; 188b-10; 189a-6; 190b-7; 194b-6, 11; 195b-6, 7; 198b-2, 9; 199a-8; 199b-14; 200a-5, 12; 201a-17; 201b-11; 203b-13; 206a-2; 209a-1; 210b-4; 211a-1; 214a-16; 214b-17; 215b-7; 216a-17; 217a-14; 218a-13; 218b-4; 221a-1, 2; 221b-15; 222a-5, 17; 222b-2; 223b-9; 225b-12; 227a-16; 228b-4, 9; 230a-7; 231a-6; 233b-17; 238a-11, 17; 239a-6; 240b-9; 241a-8; 242b-7; 243b-7; 245a-7, 9; 248b-16; 253a-5; 255a-3, 7, 15; 256a-13; 257b-12; 265b-9; 267a-10; 281a-13; 281b-10; 282b-11; 306a-15

‘**amîḳ** : < Ar. Derin

(1) 302b-11

‘**amūd** : < Ar. Sütun, direk

(1) 202b-5

‘amūduḡ (3) 202b-6, 202b-7, 202b-9

‘**ammūzāde** : < Ar. + Far. Amca çocuğu

‘ammūzādesi (1) 214b-14; ‘ammūzādeḡ (1) 214b-1

aḡa : Ona

(37) 194b-11; 197a-8; 198b-10; 206b-16; 207b-11, 14; 208b-7; 221b-12; 225a-2, 16; 230a-14; 231a-17; 232b-2; 233b-16; 237b-5; 241b-9; 243b-16; 246b-

16; 248b-1; 251b-12; 252b-10, 16; 257b-11; 276a-9; 277b-15; 278a-14; 279a-1;
286b-2, 288a-14, 15, 16; 289a-17; 290b-2; 293b-14; 299a-10; 300a-7; 301a-3

ancak : Sadece, yalnızca

(5) 209b-16; 222b-14; 223b-13; 234b-2; 247a-8

‘anber : < Ar. Amber Çiçeği

(4) 298a-10, 11 ; 299a-7, 8

anda : Onda

(2) 194b-12, 266a-14

andan : Ondan

(330)191a-9; 194b-9; 196b-9, 11; 197a-4; 197b-6, 13; 199a-3, 5;
202a-10, 12; 202b-9; 205b-3; 207a-2; 207b-5; 208b-1; 210b-8, 12; 211b-2, 15; 212b-
6; 213b-14, 17; 221b-1; 231b-13; 233b-7; 236b-10, 11; 241a-11; 251b-17; 255b-17;
260b-11; 261a-5; 268a-11, 12, 15, 16; 268b-1, 2, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13; 269a-17;
269b-9; 270a-1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17; 270b-1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10,
11, 12, 13, 15, 16; 271a-2, 3, 4, 6, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 17; 271b-1, 2, 3, 4, 5, 6,
11, 12, 13, 14, 15, 17; 272a-1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 17; 272b-1, 2, 4, 5, 6,
7, 10, 11, 12, 14; 273a-1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 14, 15; 273b-4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12,
13, 14, 15, 17; 274a-1, 2, 3, 4, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 15; 274b-1, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 11,
12, 13, 14, 16, 17; 275a-2, 3, 4, 5; 276b-16; 280a-14; 281b-5, 11; 282b-15; 283a-6,
14; 286a-4; 287a-5; 292a-16; 294a-4; 298b-4; 299b-1; 300b-15; 301b-7, 8, 11; 302a-
6; 304b-17; 305a-10, 11, 16, 17; 305b-1; 307a-5

anı : Onu

(1) 233b-16

anun : Onun

(3) 191b-4, 199a-7, 202a-17

arası : Ortasında, içinde

(15) arasında 189b-5, 192a-14, 192b-2, 221a-6, 234a-8, 245a-4, 245a-4, 249a-5, 252a-14, 254a-11, 278a-16, 290a-11, arasında 279b-10, 192a-9, 195a-13

arāste : : < Far. Süslenmiş, bezenmiş

arāste kıl-: < Far. + T. Süslemek, bezemek

arāste kıldı (1) 286b-7

arķ : Su kemeri

(13) 212b-16; 223a-7, 8; 230a-5; 232b-17; 235b-10; 242a-3; 244a-11; 267b-9; 288a-14; 303a-2; 305b-13

arķa : Ön, sağ ve solun dışında dördüncü yön, görünmeyen taraf.

(2) arķalarına (1) 202a-7; arķasıyla (1) 287a-17

armağan : hediye

(1) 249b-6

arpa : Buğdaygillerden, taneleri ekmek ve bira yapımında kullanılan, hayvanlara yem olarak verilen bir tahıl cinsi

(6) 206a-6; 221b-12; 222b-9, 10; 259a-17

‘arŗa : < Ar. Şehr, kasaba, köy gibi yerleşme merkezlerinde üzerine binâ yapılmak üzere ayrılmış toprak parçası

‘arŗada (2) 302b-7, 302b-13; ‘arŗası (1) 302b-7; ‘arŗasında (1) 252a-17

arslan : Aslan

(3) 254b-10, 12; 255a-8

arŗun : Metrenin resmen kabulünden önce kullanılan eski uzunluk ölçüsü

(48) 190a-3; 209a-1; 212b-1; 214a-1, 2, 3; 218b-10; 228a-9; 228b-10, 11; 230b-15, 16; 236b-11; 238a-1, 2; 240b-8; 241a-11; 244a-12; 248b-11; 261a-5; 264b-13, 14; 265b-13; 276b-9; 278b-7; 283a-5; 286a-13, 15, 16; 286b-1, 2, 3; 287b-16; 295b-3; 301a-2; 301b-16, 17; 302a-2, 11, 12; 303b-13, 14, 15; 304a-16; 304b-2, 11, 15, 16; 306a-13;

arşundur (2) 222a-15, 228b-3

artcı : Artarak gelen

(1) 289a-8

‘arz : Enlem

259a-3, 6, 11, 14; 259b-10, 16; 260a-6, 11; 261a-3, 9, 13; 261b-2;
262a-1, 12, 13, 16; 262b-2; 263a-1, 5, 14; 263b-2, 3, 11, 13, 14; 264a-1, 5, 8, 10, 12,
17; 264b-2, 4; 265a-9, 11, 13, 17; 265b-3, 6, 15, 17; 266a-4, 8, 10; 266b-3, 4, 10, 16;
267a-4, 9, 12, 16; 267b-4; 298a-4, 17; 298b-1, 2, 10; 299b-5, 7; 300b-13; 301a-17;
301b-15, 17; 302a-2; 302b-6; 303b-5; 304a-11; 304b-13; 305a-6; 305b-3, 6, 9; 306b-
13; 307b-1, 6, 9, 13, 16; 308a-13, 17; 308b-9

‘arzda (5) 199b-17, 200a-11, 203b-15, 248b-2, 259a-3; ‘arżlar (1)
259b-10; ‘arżları (1) 203b-8; ‘arżlarınuñ (1) 204a-12; ‘arżıdur (3) 200a-7, 200a-10,
200a-17; ‘arżında (2) 199b-16, 204a-14; ‘arżındadır (1) 197b-7; ‘arżından (4) 203b-
17, 204a-2, 205a-1, 206a-3; ‘arżımı (1) 198b-8

‘arż-ı şehir-i maṭlūb : > Ar. İstenilen şehrin enlemi

(2) 203b-1, 4; 204b-6

‘arż -ı Mekken : < Mekke şehrinin enlemi

203b-1, 4, 204b-4

‘arż-ı cedvelde : < Haritada yer alan enlem

204b-14

‘arż-ı Ka‘be’den : < Ka‘be’nin enlemi

204b-6

‘arż-ı Kazvīn : < Kazvin şehrinin enlemi

(1) 204b-17

‘arżeyn : < Ar. İki enlem arası

(5) 200a-6; 204a-13; 204b-13, 14; 205a-3 ‘arżeyni (2) 204a-13; 204b-14

aş- : Bir şeyi aşağıya sarkacak bir biçimde bir yere ilıştirip sarkıtmak

aşmışlardur (1) 191a-4

‘aşā’ : < Ar. mânevî ve maddî kudret timsâli olarak elde taşınan değnek

(1) 197b-12

‘aşāşına 197b-9; ‘aşāya 197b-11; ‘aşāyı 1b-12

āsān : < Far. Kolay

(2) 214b-10 ; 288a- 3

āsar : < Ar. Eserler

āsarı (1) 307a-10

aşhāb : < Ar. Hz. Muhammed zamânında yaşamış, onu görmüş ve sohbetinde bulunma şerefine ermiş kimseler, sahābe

aşhābdan (1) 196a-10; aşhāblardan (1) 220b-3

‘āşī : < Ar. Başkaldırıcı

‘āşīdürler (1) 248a-4

āsumān : < Far. Gök, sema

āsumāna (1) 279b-3

aşağa : Aşağı

(6) 189a-16; 253b-9; 286a-14; 287a-16; 288a-4; 302a-4

āşikār : <Far. Açık, belli

āşikār kııl-: < Ar. + T. Açıkça ortaya koymak

āşikār kııldı (1) 198a-14

āşikār ét-:< Ar. + T. Ortaya çıkarmak, belli etmek

āşikār étmege (1) 207a-14

āšit : < Far Çığ

(1) 277b-3

āškāre <Far. Açık, meydanda, gözle görülebilen, belli, ayan

āškārāye çık-: < Far. + T. Açığa çıkmak

āškārāye çıkdı (1) 207b-4

āškāre görün-: < Far. +T. Gözle görülebilir bir şekilde, açık bir şekilde

āškāre göründü (1) 221a-8

āškāre kııl-: < Ar+ T : Ortaya çıkarmak

āškāre kııldı (1) 223a-

āškāre ol-: < Far.+T. Açığa çıkmak

āškāre oldu (2) 207b-5; 241a-8

āteş :< Far. Yanıcı cisimlerin tutuşmasıyla beliren ısı ve ışık.

āteşe (1)268b-13, (2) āteşde 279b-1, 17

āteşe bırak- : > Far + T. Ateşin içine koymak

āteşe bırakduḡda (1) 211a-8

āteşe şal- : >Fars.+T. Ateşin içine atmak

āteşe şalduḡları (1) 241a-13

āteşe yak- : < Far+T Ateşte yakmak:

āteşe yakarlar (1) 276b-4

āteş-ḡhāne : < Far. Ateşe tapanların ibadet yeri, Mecûsî tapınağı

(6) 217a-7; 256b-16; 262b-11, 224b-12; 262b-11; 280a-6 āteşḡhānesi

(1)242b-4

‘āṭıl : <Ar. Boş, faydasız, bir işe yaramaz

‘āṭıldur (3) 288a-10, 289b-7, 290a-3

‘atīḡ : <Ar. Eski

cāmi-‘i ‘atīḡ : < Ar. Eski cami

(2) 246a-12; 257a-7

‘avām : < Ar. Halk, umum, herkes

6) 245b-11; 248b-17; 258a-13; 269a-2; 276b-1; 300a-9

avlāk : Avlanacak yer

(1) 248a-16

āvlākı (1) 208b-13; avlaḡdur (1) 227a-16; avlaḡları (1) 216a-11

‘avnillāh : < Ar. Allah’ın yardımıyla

‘avnillāh**dan** (1) 298a-13

‘**avret** : > Ar. Kadın, eş

(8) ‘avreti (1) 192a-2; ‘avret**ler** (3) 208b-9, 228b-15, 278a-2;

‘avret**lerin** (1) 295b-9; ‘avret**ün** (3) 287a-17; 191b-17, 192a-5

avuç : Elin parmak uçlarıyla bilek arasındaki iç bölümü

(1) 219b-14

ay : Ay

(3) 295a-3, 4, 5

ayağ (ğ) : (1) Bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü

(2) 189a-17; 253b-9

(8) ayağ**a** (1) 214b-2; ayağ**ı** (1) 248b-14; ayağ**ın** (1) 287b-2; ayağ**ında**
(1) 234a-8; ayağ**ının** (2) 189a-17; 287a-17

(2) Birtakım şeylerin yerden yüksekçe durmasını sağlayan dayak,
destek veya bunlardan her biri

ayağ**ı** (1) 276a-4; ayağ**ından** (1) 231b-7

‘**ayār- pişe** : < Ar + Far hilekârlığı, düzenbazlığı huy edinmiş kimseler

(1) 262b-10

ayāz : Sâkin, açık ve genellikle mehtaplı gecelerde çıkan kuru soğuk

(1) 255a-3

âyende : < Far. Gelen

(1) 213a-11

āyet : < Ar. Kur'ân-ı Kerim'deki sûreleri meydana getiren kelime veya cümlelerden her biri

(2)188b-11; 304b-16

āyine : < Far. Ayna

(6) 279a-6, 303b-15, 16; 304a-3, 5

āyineyi (1) 304a-7

aylık : Bir ay süren

(1) 308a-7

ayva : İki çenekliler sınıfının gülgiller familyasından, kışın yapraklarını döken, iri pembe çiçekli, yapraklarının altı tüylü, tâze filizleri, çekirdek ve tohumları çeşitli hassalar taşıyan küçük ağaç

(2) 222b-3; 224b-1

az : Nicelik, nitelik, güç, süre, sayı bakımından eksik

(2) 263b-11, 281a-15; 231b-3

azacuk : Azıcık, biraz

(2) 236a-6; 238a-17; 260a-6

azdur (11) 194b-12, 211a-16, 220b-2, 248a-15, 255a-5, 258a-1, 267b-6, 282b-10, 298a-17

‘azamet : < Ar. Büyüklük, ululuk, yücelik

(1)234b-3

azcuk : Azıcık, biraz

(1) 288a-10

(1) 308b-15

‘**azīm** : <Ar. Büyük, yüce

(76) 189b-15; 192b-13; 209b-15; 212b-6; 214b-1; 223a-6; 226a-5;
227b-13, 15; 228a-1; 232a-9, 14; 233a-1; 234b-3; 235a-15; 236b-7, 17; 237a-3;
238b-2; 239b-15, 16; 240a-17; 241a-9, 11, 14; 242a-1; 248b-6, 17; 249a-3; 249b-1;
250a-11; 251a-2; 251b-3; 252b-6; 262a-8; 264a-10; 266a-1; 275b-16; 276b-15; 277a-
4, 5, 6; 279b-2; 280a-4; 287a-4; 287b-10, 17; 288a-1; 289a-14; 290a-8, 11; 291b-14;
294b-14; 298b-4

‘**azīm ol-**: < Ar+ T. Bir yere yönelmek

‘**azīm olur** (2)300a-16; 306a-16

B

bāb : < Ar. Bölüm, kısım

(10) 205b-1,2; 208b-5, 215a-10, 227b-5, 234a-11, 235a-16, 235b-13,
236a-8, 280b-11

bābda (1) 215a-15; **bābdur** (2) 245b-1, 250b-16

bāb-ı evvel : < Ar. Birinci bölüm, ilk bölüm

(2) 205b -9, 280b-11

bāb-ı düvüm : > Ar + Far. İkinci bölüm

(2) 215a -11, 282a-6

bāb-ı siyüm : < Ar+Far Üçüncü bölüm

(2)227b-5, 301a-9

bāb-ı çehārüm :< Ar+Far Dördüncü bölüm

(1)234b-11

bāb-ı pencüm : < Ar+Far Beşinci bölüm

(1)235a -16

bāb-ı şeşüm : < Ar + Far Altıncı bölüm

(1) 235b-13

bāb-ı heftüm : < Ar + Far Altıncı bölüm

(1) 238a-8

bāb-ı heştüm : < Ar+Far Sekizinci bölüm

(1) 239a-5

bāb-ı nehüm : < Ar + Far Dokuzuncu bölüm

(1) 240a-3

bāb-ı dehüm : < Ar + Far Onuncu bölüm

(1) 242a-16

bāb-ı yanzdehüm : < Ar + Far On birinci bölüm

(1) 243a-13

bāb-ı devāzdehüm : < Ar + Far On ikinci bölüm

(1) 244b-13

bāb-ı sīzdehüm : < Ar + Far On üçüncü bölüm

(1) 256a-1

bāb-ı çehārdehüm : < Ar + Far On dördüncü bölüm

(1) 256b-1

bāb-ı Panzdehüm : < Ar+Far On beşinci bölüm

(1) 257b-10

bāb-ı şanzdehüm : < Ar + Far On altıncı bölüm

(1) 258a-6

bāb-ı hefdehüm : < Ar + Far On yedinci bölüm

(1) 260a-2

bāb-ı heştdehüm : < Ar+Far On sekizinci bölüm

(1) 265b-4

bāb-ı nüzdehüm : < Ar + Far

(1) 266a-17 on dokuzuncu bölüm

bāb-ı bīstüm : < Ar + Far Yirminci bölüm

(1) 267a-3

baba : Baba

babası (3) 260a-14;197a-11, 223b-11; **babasına** (1) 252b-3;

babasından (2) 260a-14, 303a-16; **babasının** (2) 223a-2; 260a-15

bādām : < Far. Badem

(2) 220a-13; 248a-6

bādāma (1) 237a-16

bābet : < Far. Kısım

bābet-i kebīr : < Far + Ar. Büyük kısım

(1) 283b-14

bābūci : < Far. Pabuççu, ayakkabıcı

(1) 252a-7

ba‘de : < Ar. Sonra

(1) 219b-8

bād-ı semūm : < Ar. Zehirli rüzgarlar

(1) 213a-13

bağçe : < Far. Bahçe sözcüğünün eskiden kullanılan asli şekli krş. baqçe

bağçelerinden (1) 195b-10

bāğ-istān : < Far. Bağ, bahçelik yer

bāğ-istānı (18) 211a-11, 227a-8, 231b-3,15, 232a-5, 232a-11, 232a-16, 233a-3, 12; 233b-11, 238b-7, 239b-3, 239b-9, 258a-15; 241b-15, 244a-2 **bāğ-istānları** (1) 231a-15; **bāğ-istānu** (1) 210b-5;

bāğlar : < Far + T. Bostānlar, büyük bahçeler

(1) 190b-7216b-16; 229b-6; 258b-16; 278a-7

bağlarda (2)228b-8; 240b-1; **bağları** 212a-10; 226b-15; 294b-6; 298a-6; **bağlarına** 213b-2; **bağları** 258b-16

bağla- : (1)Etkisiz hâle getirmek

bağlamışlar idi (1) 242a-10

(2) (y.f.)

buz bağla- : Sıvıların yüzeyinde meydana gelen donma olayı

(6)220b-1, 221a-14; 230b-14, 278a-2, 288a-7; 289b-12

cısır bağla- : < Ar.+T. oluşturmak, inşa etmek

cısır bağlamışlar (1) 299b-9

mużırratın bağla- : Ar.+ T. Zararsız hâle getirmek

mużırratın bağlamışlar (1) 287a-2

peşşeyi bağla- :< Far. + T. Bir şeyi etkisiz hâle getirmek

peşşeyi bağlamışlar (1) 213b-6

raşad bağla- : < Ar.+ T. Oluşturmak, meydana getirmek

raşad bağlamışdur (1) 233a-7

sedi bağla- : < Ar. +T. Akarsuyun önüne set yapmak

sedi bağladı (1) 243b-3

sedi bağlaup (1) 248a-5

zincîr bağla : < Ar.+T. Bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak

zincîr bağladı (1) 247b-6

bağlan- : (1) Kesilmek

bağlanup (1)286b-6

(2) (y.f.)

bend bağla- : < Far.+ T. Akarsuyun önüne set yapmak

bend bağlanmayınca (1) 258a-12

bend bağlandı (1)290b-3

bahā : < Far. Paha, değer

(1)215a-6

bahālu : < Far. Fiyatı yüksek olan, pahalı

(1) 220a-17

bahār : < Far. İlkbahar

(6) 246a-4; 255a-1; 286b-4; 291b-14; 292b-15; 300b-3

bahārda (2) 292a-5, 303a-3, 243b-6, 294a-14, 305a-4; bahārlarda (1)
292b-12

baħr : < Far Deniz

(1) 234b-1

baħş : < Far. Verme, bağış, ihsan, hîbe

(1) 203a-9

baħş èt- : < Far.+ T. paylaştırarak vermek

baħş ètdi (1) 199a-1

baħş kıl- : < Far.+ T. vermek

baħş kılmışlar (1) 199b-1

baħş kılmışdur (1) 198b-12

baħş olur (1) 286a-4

ba'īd : < Uzak, ırak

ba'īd ol- : < Ar. +T. Uzak olmak

ba'īd olmaz (1) 210a-16

ba'īddurlar (1) 259b-13; ba'īddür (2) 200a-17, 281a-11

baķçe : < Far. Bahçe krş. bağçe

baķcedür (1) 241a-15

bāķī : < Ar. (1) Ebediyen devam etmek, sürüp gitmek, kalıcı olmak

bākī kalan 287a-7

bākī kalmaz 288b-1

bākī kalur 244a-15

bākī **idi** (1) 302b-9; bākī**idi** (1) 305b-16; bākī**idür** (10) 199a-6; 207b-6, 219a-16, 225b-5; 233a-16; 301a-11, 302b-7, 8; 304a-14; 305a-14

(2) : Kalan kısım

bākī**isi** (4) 198b-13; 287b-7; 290a-9; 294b-7

bal : Bal

balları (1) 252a-2

bālā : < Far. Yüksek, yüce, âli

‘arz-ı bālāda (1) 199b-15

balık : Suda yaşayan canlı, balık

balıklar 244b-6, 287a-1; balıklar**ı** 244a-1; balıklar**dandur** 244a-1

ballūt : < Far. Kestane

(1) 281b-14

ballūt bağla-: < Far. + T. Ağacın kestane tutması

ballūt bağlar (1) 252b-12

bām : < Far. Dam, çatı

bām**ını** (1) 191a-14

bānī : < Ar. inşa eden

(1) 221a-12

bār vēr- : < Far.+T. Ürün vermek

bār vērūr (1) 305b-5

bārān : < Far. Yağmur

(1) 279a-10

bārandegi : < Far. Yağmur hâline dönüşme

(1) 283b-7

bār-gāh : < Far. Makam, izinle girilecek yer, yüksek divan

(1) 276b-16

bārū : <Far. Kale duvarı, hisar burcu, sur

bārūnu (6) 219a-16, 206b-16, 220a-9, 228a-9, 238a-1, 301b-17

bārū çek- : < Far + T. Kale duvarı örmek

bārū çekdi (17)194b-11; 206b-16; 208b-4; 215b-13; 220a-4; 226a-7;
230a-8; 238a-1, 10; 239a-16; 245b-14; 263b-16; 265a-1; 306a-13; 306b-16

bārū çekerse (1) 219b-6

bārū çeküp (1) 222a-16

baş : (1) Arazide dağ, tepe gibi yükselen yerlerin en üst noktası, zirve

başı (5) 275b-16,276a-2, 277b-2, 278a-7, 278b-11, başında (10) 231b-
13, 237a-6, 248b-17, 254a-6; 254a-14, 260b-10, 264b-8, 276a-2; 279b-3, 295b-3,
başından (1) 276b-9, başındadır (1) 254a-3

(2) : Kaynak, çıkış noktası

başın 256a-8

(3) :Vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa, ser

başı (3)197a-13, 214b-3, 279a-2; başın (1) 305a-9; başını (1) 305a-8başında
(2)248b-14, 298b-1

(4) Bir varlığın veya nesnenin en yüksek noktası

başına (3) 299a-14, 279b-13, 280b-1, başında (1) 302a-2; başı (1)
202b-6; başının (1) 202b-8; başına (1) 210a-14

(5) En önde olan

(1) 278b-6

başka : Diğer

(2) 251a-2, 251a-3

bâtıl : < Ar. Geçersiz, hükümsüz

bâtıl ol- : <Ar+ T. geçerliliği kalmamak

bâtıl oldu (3) 242a-14; 304a-7, 10

bâtlâk : Sazlık, bataklık, çayırlarda kapalı küçük bataklık

bâtlâkdur (1) 280b-1

batmân: Yerine veya ölçülen mala göre birimi değişen (ülkemizde 2 ile 8 okka arasında) eski bir ağırlık ölçüsü

(11) 208b-12, 13; 216a-13; 229b-15, 16; 248a-12; 248b-12; 265a-2;
295b-3

batıl : < Ar. İşe yaramaz, işlemez, kullanılmaz

(1) 194b-12

batır : < Batırmak, bir şeyin sıvı veya yumuşak bir maddenin içine gömülmesine yol açmak, batmasını sağlamak

(1) 290b-7 **batırlar**

bayrām : Milletçe sevinç içinde kutlanan, dînî veya millî bir anlam taşıyan kutsal gün

bayrāmlarda (1) 196a-7

bāzār : < Far. .Pazar kelimesinin eskiden kullanılan asıl şekli, çarşı, alış veriş yeri

(11) 191b-15; 217a-14; 226a-6; 238b-10, 15; 258b-16; 261a-10, 11; 272b-5

ba'zı : < Ar. Bir takım, kimi

(51) 202a-4, 5, 9, 12; 207a-11; 212a-10; 214b-15, 16, 17; 219b-8; 220a-9; 221b-11; 230a-14; 231a-12; 231b-8; 240b-12; 245a-6, 7; 246b-4; 247a-4; 249a-7; 251a-15; 253a-13; 254b-2; 255b-11; 263a-11; 263b-7; 268a-3; 281b-11; 283b-16; 288a-3; 289a-2, 11, 16; 292a-6; 294b-2; 298b-14, 15; 300a-3; 301a-9, 15; 305b-4; 307a-2

ba'zılar 192a-3; 199a-6; 199a-7; 194b-5, 251a-14, 306b-17; 215b-6, 240b-3, 276a-9, 300a-8; **ba'zısı** (3) 246b-4, 287a-6, 287a-7; **ba'zısında** (1) 201b-20; **ba'zısını** (1) 201b-20

bed : < Far. Kötü, fenâ

beddür (2) 225b-12, 225b-15

bed-fi'îl : < Far. + Ar. Kötü davranış

bed-fi'îlimizdendür (1) 236-14

bedel : < Ar. Bir şeyin yerini tutan başka bir şey

bedel vër- : < Ar.+T. : Bir şeyin yerine verilen karşılık

bedel vërmişdi (1) 96b-17

beden : < Ar. Vücut, gövde

bedeni (1) 207b-3

beg : Bey, soylu kişi; sözü geçen, nüfuzlu ve zengin kişi

(2) 234b-14; 250b-14

be-gāyet : <Far. +Ar. Son derece, pek çok

(2) 210b-7, 228b-15

behre : < Far. Pay, hisse

(1) 199a-9

behre-i cenūb: Güneyin hissesi

(1)199a-19

behre-i şimāl: Kuzeyin hissesi

(1)199a-11

behre-i meyān: Orta bölgenin hissesi

(1)199a-12

behmen : < Far Çığ

277b-2

bekre : < Ar. Kuyu makarası

(1) 190a-4

b l : İnsan v c dunun orta kısmında g   sle karın arasında hafifçe darlaşmış olan ve kuşak ba lanan yer

b line 247b-6; 287a-17; b lden 287a-16

belki : < Ar + Far. Olabilir, olabilir ki, bir ihtim le göre, muhtemelen

(5) 259b-11; 267b-17; 279b-3; 281a-12; 304b-3

ben : 1. teklik kişi zamiri

benim (3) 195b-9, 10; 220a-2

bend : < Far. Suyun önüne tutmak ve biriktirmek için yapılan set

(2) 250a-1; 266a-3

bend düz- 249b-17; 250b-11

bend  d- 253b-9; 259a-1; 289a-6

bend  t- 223a-8

bend kıl- 241a-3

benn  : < Ar. Mim r

(2) 210a-10

be ze- : Ortak tarafları sebebiyle birbirini hatırlatmak, andırmak

be zer (5) 237a-16, 249b-6, 250a-10, 259a-3, 282a-17

beraber : < Far. Birlikte

(2) 203b-8; 204a-14

beraberinde (2) 214b-6, 236b-13; beraberindedür (1) 241a-6

berca : < Far. Yerinde, uygun, münâsip

bercadur (1) 224b-3

ber- : < Far. Arapça ve Farsça kelimelerin başına gelerek sıfat ve zarflar yapar;
Türkçe'deki "-de" ekiyle "üzeri, üzere, üzerine, üzerinde" vb.nin karşılığıdır.

ber-ca : < Far. Yerinde, uygun

(1)224b/3

ber-çüb : < Far. Darağacı

berçüb kıl-: < Far + T. Darağacına çekmek, asmak

berçüb kıldı (1) 305a-9

ber-dār : < Far. Darağacı

ber-dār kıl-: < Far + T. Darağacına çekmek, asmak

ber-dār kıldı (1) 305a-8

ber-çarār : < Far. Aynı durumda, aynı kararda

ber-çarārdur (1) 307a-2

ber-çarār kaldı (1) 253a-13

ber-sebīl : Bu yol üzerine

ber-sebīl-i ihtisār : Far.+Ar. Özetle

(1) 239a/9

berde : < Far. Köle

(4) 236a-11, 12, 13, 14

bereket : < Ar. Bolluk, feyiz

bereketi (1) 282a-4

beri : Belli bir yerden ve zamandan bu yana; ; -den bu yana krş. berü

(2) 242a-13; 305a-7

berķ : < Far. Şimşek

(1) 279a-10

barmak (ğ) : Parmak

barmāğından (1) 196b-1; 278b-6

ber-sebīl : < Far.+ Ar. Yoluyla

(1) 239a-9

berü : Belli bir yerden ve zamandan bu yana; -den bu yana; krş. beri

(9) 199a-3, 5; 206a-14; 207b-12; 208a-9; 221b-3; 236a-13; 264a-4;
286b-13

beste : < Far. Bağlanmış, bağlı; kapalı

251a-11

bestedür (1) 225b-12

bēş : Beş

(176) 190b-4, 12; 191a-3,12; 191b-6; 193b-4, 12; 194a-3, 5; 9, 197b-
8; 198a-13; 198b-14, 16; 199b-8; 205b-8, 15; 206a-13; 207b-7; 208a-12; 208b-17;
210a-8; 211a-11; 212a-7, 9; 214a-3; 215b-4; 216b-16, 217a-17; 218a-16; 220b-7, 11,

16; 221a-3, 12; 222b-5; 223a-12; 223b-2, 5, 17; 224a-9, 224b-11; 226a-9, 12, 13; 226b-4, 10, 11, 14; 227a-6; 227b-8, 9; 228a-9; 229b-4, 14, 16; 230a-3, 15; 230b-15, 16; 231b-16; 232a-4; 233a-9; 233b-11, 235b-12, 13; 236a-16; 236b-9, 15; 237b-10, 11, 13; 238b-14; 239a-1, 3, 13; 239b-4, 7, 8; 240a-16; 240b-11, 13; 241a-10; 241b-5; 242a-2, 7; 242b-1; 243b-6; 244a-10; 245b-14; 249b-14; 250a-4; 253a-8; 254b-6, 9, 12; 255b-7; 256b-13; 260a-16; 260b-6; 262a-6, 12; 263a-9; 265a-14; 265b-1; 267b-10, 14; 269a-4; 270b-5, 11; 271a-8, 10, 11, 14, 16, 17; 271b-1, 13, 17; 272a-5, 6, 7, 9, 13, 16; 272b-4, 7, 10; 273a-1, 9, 14, 15; 273b-2, 5, 8, 9, 10, 12, 13; 274a-3, 6; 274b-5, 10, 15, 16; 275a-1, 3; 277b-2; 278b-11; 280b-15, 16, 283b-16; 286a-3; 288a-17; 289b-3; 290a-2; 291a-13, 15, 16, 17; 291b-11; 292a-1, 13; 293a-16; 293b-15; 294a-10; 294b-4, 10; 298a-15, 299a-12, 17; 299b-12; 301b-17; 302a-2, 7, 9; 306b-10

bêşinci : Beş sayısının sıra sayı sıfatı

(4)198b-16, 199b-1, 223b-6, 226b-6

beyâbân : < Far. Çöl, sahrâ

(2) 207b-13; 247b-16

beyân : < Ar. Açıklamak, bildirmek, anlatmak, söylemek

beyânındadır 205b-1, 234a-11

beyân êd- :< Ar. + T. Anlatmak, söylemek

beyân êder (25) 188a-14; 188a-15; 194a-16; 198b-9; 205b-2; 235b-13; 236a-8; 239a-5; 240a-3; 242a-16; 243a-13; 254b-4; 267b-9; 267b-10; 275a-7; 275b-4; 280b-8; 282a-6; 293a-6; 293b-11; 294b-5; 295a-9; 300b-1; 301a-14; 307a-8

beyân ol- : < Ar + T. Açıklamak

beyân olundu (1) 200a-17

beyân olunur (1) 204b-11

beyāz : < Ar. Beyaz

(8)189b-8, 11; 237b-7; 248b-12; 249b-9; 277b-6; 295b-15; 299a-3,
14

beyāz**dur** (1) 299a-14

beyt : < Ar. Anlam bakımından birbirine bağlı iki dizeden oluşmuş şiir parçası

(18) 206b-5; 214a-5; 215a-15; 216b-1, 3, 17; 217b-11; 225b-8; 228b-
17; 229a-2; 235a-3, 13; 258b-8; 261b-9; 262b-14; 276b-11; 280a-2; 288b-4

bezek : Süs, ziynet

bezek**ler** (1) 286b-7

bezr-ger : < Far.Çiftçi

bezr-gere (1) 207a-12

bezirketān : Keten yağı

(1)253a-6

bıçak (ğ) : Bıçak

bıçağ**la** (1) 231a-2

bıçuk : < Yarım krş.Buçuk

(4) 208a-16,220b-7;222b-9; 223a-10

bırak : bırakmak, koymak

(10) bırak**dukda** (1) 211a-8; bırak**dı** (3) 189a-15, 268b-13, 282a-4;
bırak**dılar** (1) 286b-12; bırak**mışdur** (1) 260b-17; bırak**mışlar** (1) 276a-3; bırak**salar**
(1) 266b-7; bırak**up** (2) 257b-7, 295b-10

biç- : Ekini ot vb.ni orakla, tırpanla, kesmek

(5) **biçen** (1) 188b-14; **biçerler** (2) 221b-12, 259b-1; **biçmeseler** (1) 243b-13

biçinci : Ekin biçen adam, orakçı

biçincidür (1) 259a-16

bi-iznillāh : <Ar. Allah'ın izniyle

bi-iznillāhi te'ālā (1) 287b-2

bi- : < Far. Kelimelerin başına gelerek kelimelere -siz, -mez anlamı veren ön ek

bī-ḥadd : Sınırsız

(1) 207a/8

bī-ḥaber : < Far. Habersiz, bilgisiz

(1) 301b-13

bī-ḥisāb : Far + Ar. Hesapsız, sayısız

(4) 239b-5; 278b-8, 282b-5, 303b-3

bī-ḥisābdur (10) 238a-17; 244a-2; 250a-14; 259b-5; 278b-9; 280b-13; 282a-14; 295b-12; 299b-14; 308b-8

bī-iḥtiyār : < Far + Ar. Elinde olmadan

(1) 196a-1

bī-ḫiyās : < Far + Ar. Benzersiz, eşsiz

(4) 220a-12; 233a-10; 256a-16; 282a-2

bī-miṣl: < Far + Ar. Benzersiz, eşsiz

bī-miṣldür (1) 228a-14

bī-miṣl ol- : < Far + Ar + T. Eşsiz olmak

bī-miṣl oldu (1) 198a-10

bī-nihāyet : < Far. Ar. Sonsuz

bī-nihāyetdür (1) 238b-5

bi-rāh : < Ar + Far. Yoluyla

bi-rāh-ı Bağdād 193a-5, 9, 10, 17 ; 193b-1, 2

bi-rāh-ı Dımaşk 193a-6,7, 12, 16

bi-rāh-ı Necef 193a-6, 16

bi-rāh-ı deryā 193a-8,9, 10, 11, 14

bi-rāh-ı Bağdād 193a-8, 12, 13,14, 17; 194a- 12

bī-ṣekk : < Far. + Arp. Şüphesiz

(1) 206a-5

bī-ṣümār : < Far. Sayısız

210a-17, 239b-9, 251b-8, , 298a-12

bī-ṣümārdur (10) 209a-7, 210b-5, 240a-1, 251b-14, 258a-15, 264b-3, 264b-9, 298a-1, 299a-9, 307b-15

bī-zaḥmet : < Far + Ar Sıkıntı çekmeden yapılan, eziyetsiz, meşakkatsiz, kolay

(1) 204a-9

bīdār : < Far. Uyanık

(1) 197a-14

bīgāne : Far. Yabancı

: (1) 261b-3

bil- : Bir şey hakkında bilgisi, mālûmâtı olmak, o şeyi öğrenmiş bulunmak

bildürür (2) 235a-16; 294a-2; **bile** (2) 198a-16, 282a-12; **bilgil** (1) 203b-16; **bilmek** (2) 203b-15, 301a-1; **bilmekde** (1) 204a-6; **bilmez** (3) 237a-17, 249a-5, 279b-6; **bilmezler** (1) 257a-5; **bilüp** (2) 256a-8, 302b-2; **bilürler** (1) 280b-14; **bilürlerdi** (1) 301b-12

bilād :< Ar. Beldeler, şehirler

bilādlardan (1) 302b-6; **bilādlaruñ** (2) 199b-17, 202a-2; **bilādların** (1) 215a-11; **bilāduñ** (1) 203a-1

bilād-ı ‘Abdu’l-Mü’min ve Talha 299a-10

bilād-ı Erdebil 278a-4

bilād-ı Habeş 194a8

bilād-ı Horāsān 289a-2

bilād-ı ‘Irāk-ı ‘Arab 210b-16, 212a-2, 212a-12

bilād-ı Mağrib 194a-9

bilād-ı mu‘azzam : <Ar. Sıradan olmayan, büyük bir değer ve önem taşıyan, çok önemli

(1)193a-4

bilād-ı Rūm 276a-1

bilād-ı Şām 290a-4

bilād-ı Sā'ūr 307a-16

bilād-ı Şāpūr 251b-1

bi'l-küllīyye : <Ar. Tamamen, büsbütün

(1) 250a-2

billūr : < Far. Bir maddenin atom veya moleküllerinin art arda tekrarlanmasından ve belirli bir kurala göre sıralanmasından meydana gelen, simetrik olarak birleşmiş düz satırlar şeklindeki katı madde, kristal

(3) 278b-8; 282b-16; 307a-16

binā : < Ar. Barınmak veya belli bir maksat için kullanılmak üzere yapılmış her türlü mîmârî eser, yapı

(2) 208a-12, 276a-3

binālar (2) 189b-14, 305b-12 ; **bināları** (1) 302b-8; **bināları** 301a-13; **bināları**, 302b-9

binā ed-: < Ar. + T. Yapılmak, inşâ edilmek

(2) 200a-14; 306b-14

binā kıl- < Ar.+ T. (Mîmârî eser için) Yapmak, kurmak, inşâ etmek

(8)195a-16, 195b-6, 197b-6, 206b-15, 213b-8, 215a-9, 218a-10, 219a-

15

bināen : < Ar. Dayanarak, -den ötürü, -den dolayı

(1) 200a-14

bin : bin

(242) 191b-6, 9; 192b-14; 193a-1; 193b-9, 10, 11; 194a-5, 10; 197b-8; 205b-3, 7, 8; 206a-1, 3, 4, 9, 12; 206b-2, 16; 207b-7, 16; 208b-5, 7; 211a-3, 5, 12; 211b-8, 13, 15; 212a-2, 8; 213a-4, 10; 215b-4, 14; 217a-13; 218a-4, 6, 16; 218b-8, 9; 220a-11; 220b-16; 221a-4, 13, 17; 221b-17; 222a-1, 8, 9, 14; 223b-6; 224a-7; 225a-3, 6, 12; 225b-1, 7; 226b-8, 10, 14, 17; 227a-3, 6, 10, 11; 227b-4; 228a-1, 5, 9; 230a-1, 9, 11, 15; 230b-8; 231a-3, 4, 7, 13, 16; 231b-4, 9, 12, 16; 232a-1, 4, 7, 10, 13, 15; 232b-3, 12, 16; 233a-5, 9, 11, 13, 15; 233b-3, 13; 234a-3, 8, 14; 235b-1, 12, 15; 236a-16; 236b-9, 14, 15; 237a-1, 3, 9, 10, 11, 12, 13; 237b-3, 10, 11, 12, 14; 238a-2, 10, 13; 238b-7, 13, 14, 15, 16, 17; 239a-1, 3, 13, 14, 17; 239b-1, 4, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 15; 240a-1, 3, 8, 10, 13, 14, 15, 16; 240b-1, 2, 5, 7, 11, 13, 15; 241a-2; 241b-1, 3, 5, 8, 10, 13, 16; 242a-2, 5, 7, 15; 242b-1; 245a-8, 9, 10, 11, 12, 17; 245b-12, 14; 246b-6; 248a-12; 248b-12; 249a-16; 249b-14; 250a-4; 253b-11; 255b-1; 256a-4; 256b-12, 13; 260a-16; 260b-3, 6; 262a-8; 262b-3; 264b-6, 7; 265a-1, 14; 265b-1, 7; 266a-11; 266b-5; 267b-14, 16; 268a-1, 4, 6; 276a-9; 276b-8; 283b-13; 286b-17; 294b-16; 295a-11; 295b-17; 298b-16; 299a-7, 15; 299b-5; 300a-2; 301a-2; 302b-14; 303a-10;

bir : (1) Bir sayısı

(39) 197b-3, 208a-15; 208b-12, 211a-1; 211b-9; 219b-16, 225a-10, 11, 228a-8, 229b-5; 230b-15; 237a-16, 252a-14; 254a-14, 254b-13, 255b-14; 255b-16; 255b-17, 256b-8, 1, 268b-3, 268b-13, 272a-12, 272b-6; 272b-17; 273a-6; 273a-7, 273a-17 274b-10; 287a-1; 287a-1; 287b-10 288b-17, 293b-2, 293b-4; 293b-7; 294a-1; 294b-3; 300b-15, 305b-11

(2) : belirsizlik sayı sıfatı

(1003) 188b-4, 7, 9; 189a-6, 9, 10, 11; 189b-3, 14; 190a-3, 4, 7, 11, 13, 16; 190b-2, 4, 5, 9; 191a-1, 3; 191b-8, 10, 17; 192a-9; 192b-1, 6; 194a-3; 194b-

10, 11; 195a-8, 15; 195b-6, 10, 13; 196b-7; 197a-8, 13; 197b- 4, 11, 15, 17; 198a-3; 198b-1, 2, 4, 7, 10; 202a-10, 13; 202b-4, 5, 14, 15; 203a-2, 9, 17; 203b-1, 3, 6; 204b-2; 205a-2; 205b-2, 8; 206a-7; 206b-1, 6, 11, 13, 17; 207a-5, 12, 15, 16; 207b-1, 7, 9, 15; 208a-7, 8, 9, 12, 208b-6, 7,14; 209a-3, 13; 209b-5, 11, 12, 16, 17; 210a-3, 13; 210b-4, 16; 211a-1, 5, 6, 7, 10; 211b-1, 13, 14, 15, 16; 212a-3, 8, 14, 16, 17; 212b-2, 6, 10, 11, 12, 14, 15, 17; 213a-2, 5, 7, 8, 9, 11, 16, 17; 213b-1, 3, 12; 214a-2, 10, 15; 214b-1, 2, 3, 5, 8, 13, 15; 215a-2, 4, 5, 6; 215b-12; 216a-13, 15; 216b-11, 12, 16; 217a-1, 3, 5, 7, 9, 11; 217b-5, 10; 218a-4, 5, 7, 8, 16, 17; 218b-1, 4, 8, 14; 219a-15; 219b-1, 2, 3, 6, 12, 13, 14; 220a-6, 12, 17; 220b-4, 12, 14; 221a-4, 7, 14, 17; 221b-3, 9, 15; 222a-10; 222b-6, 14, 16, 17; 223a-4, 6, 7, 10, 11, 16; 223b-1, 6, 10, 11, 13; 224a-1, 2, 3, 4, 10, 14; 224b-6, 7, 12; 225a-2, 6, 10, 15, 16, 17; 225b-1, 2, 4, 6, 7, 10, 12, 14, 15, 17; 226a-2, 4, 5, 15; 226b-1, 6, 10, 12, 15, 17; 227a-4, 7, 16; 227b-3, 4; 228a-7, 8, 13, 15; 228b-2, 3; 229b-5, 14; 230a-12; 230b-4, 9, 11, 13, 14, 15, 16; 231a-1, 3, 4, 6; 231b-1, 2, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 16, 17; 232a-3, 14; 232b-2, 4, 12, 13; 233a-1, 7, 9, 11, 14, 15; 233b-2, 4, 8, 11, 13, 14; 234a-1, 4, 6, 8, 9; 234b-2, 11, 12, 14, 15; 235a-9, 12, 15; 235b-1, 8, 10; 236a-4, 5, 6, 7; 236b-3, 10, 11, 13, 14, 15, 17; 237a-1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16; 237b-6, 7, 9, 16, 17; 238a-1, 3, 4, 9, 11, 12, 13, 14, 15; 238b-1, 2, 3, 6, 11, 12, 13, 14, 15, 16; 239a-1, 2, 13, 14, 17; 239b-1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 16; 240a-2, 8, 12, 15, 16, 17; 240b-1, 2, 7, 11; 241a-2, 9, 10, 12, 16, 17; 241b-5, 7, 12, 13, 15, 17; 242a-1, 11; 242b-2, 3, 4, 6, 8, 10, 13; 243a-1, 4, 7, 8, 9, 10, 11; 243b-1, 14, 17; 244a-4, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16; 244b-2, 4, 5, 7; 245b-5, 6, 8, 10, 12; 246a-12; 246b-7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16; 247a-5, 6, 9, 10, 14, 16; 247b-4, 5, 6, 8, 9, 13, 14, 16; 248a-4, 9, 12, 13; 248b-4, 10, 14, 16; 249a-4, 8, 10, 11, 15, 17; 249b-1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 11, 12, 14, 15, 17; 250a-6, 8, 10, 14, 15; 250b-4, 5, 7, 9; 251a-2, 4, 11, 14, 15, 17; 251b-1, 4, 5, 9, 10, 12, 13, 16; 252a-3, 7, 14, 16; 252b-7, 8, 10, 16, 17; 253a-2, 6, 9, 13, 16, 17; 253b-7, 9, 10, 16, 17; 254a-3, 4, 6, 7, 11, 12, 13, 14, 17; 254b-1, 4, 5, 7, 8, 10, 12, 13, 15; 255a-2, 4, 6, 7; 255b-4, 7, 14, 16, 256a-6, 7, 9, 10, 17; 256b-1, 2, 4, 5, 7, 9, 11, 13; 257a-7, 8, 11,

17; 257b-4; 258a-4, 5, 9, 12; 258b-4, 5, 6, 14, 15; 259a-4, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 13; 259b-3, 4, 6, 7, 8, 11, 15; 260a-1, 6, 13; 260b-1, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 14, 15, 16; 261a-4, 6, 8, 10, 13, 15; 261b-2, 3, 4, 13, 16; 262a-5, 8, 12, 14, 15, 16; 262b-2, 7, 10, 16; 263a-1, 3, 10, 11, 13, 16; 263b-1, 2, 7, 10, 13, 16; 264a-6, 13, 14, 17; 264b-1, 2, 5, 8, 12, 14; 265a-2, 12, 14, 16; 265b-2, 15; 266a-6, 8, 12, 13, 14, 16; 266b-3, 6, 11, 14, 15; 267a-1, 9, 13; 267b-1, 8; 268a-4, 17; 268b-13; 269a-15; 269b-6, 12, 13, 14, 17; 271b-10; 272a-12, 17; 272b-6, 12, 14, 17; 273a-2, 3, 6, 17; 273b-14; 274b-10; 275a-8, 13; 275b-5, 8, 10, 12, 15, 16, 17; 276a-2, 17; 276b-4, 6, 7, 14, 15, 16; 277a-3, 4, 5, 11; 277b-2, 12, 15, 16, 17; 278a-1, 7, 16, 17; 278b-12, 17; 279a-2, 3, 6, 8, 10, 12, 13; 279b-1, 2, 3, 7, 12, 14, 16; 280a-4, 6, 8, 11; 280b-4, 5, 6; 281a-10, 15; 281b-4, 10, 13; 282a-17; 282b-10, 11; 283a-4, 5, 7, 14, 15, 17; 283b-4, 5; 286a-111; 286b-6, 7, 10; 287a-1, 4; 287b-10, 13, 14; 288a-12; 288b-8, 15, 17; 289a-6; 289b-1, 10; 290a-8, 11, 16; 290b-15, 16, 17; 291b-1, 2; 293b-15; 294a-1, 17; 294b-1, 2, 14; 295a-7, 12; 295b-3, 4, 10; 298a-2, 14, 17; 298b-4, 8, 17; 299a-3, 5, 6, 11; 299b-4, 8; 300a-17; 300b-8, 10, 16; 301b-1, 3, 4, 9, 10, 11, 15; 302a-3, 11, 13, 14, 17; 302b-7, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16; 303a-1, 5, 6, 9; 303b-1, 2, 10, 12, 13, 14, 15; 304a-1, 5, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17; 304b-1, 6, 7, 14; 305a-6, 13; 305b-4, 13, 17; 306a-3, 8; 306b-3, 6, 11, 14, 16; 307a-16; 307b-1, 3, 11; 308a-7, 13, 15; 308b-2, 6, 11, 16, 17

birinci : Bir sayısının sıra sayısı sıfatı

(2) 196a-15, 242a-8

biraz : Biraz, azıcık

(1) 189b-1

birazacuk : Pek az, çok az

(1) 221b-16

birbiri : Karşılıklı olarak bir diğeri

(1) 196b-4; birbirinden (1) 264a-14; birbirine (22) 292b-1, 202a-2, 216b-16, 217a-3, 218a-5, 221b-11, 226a-16, 229b-6, 238a-17, 256a-5 birbirinden (1) 299b-8

biri : Bilinmeyen bir kimse, bir tanesi; bir teki

(1) 290b-13; biri (24) 216a-10, 216a-12, 217a-13, 217b-13, 218b-13, 226a-1, 238a-6, 238a-6, 248b-8 birinde (5) 190a-4, 196a-4, 221b-12, 221b-12, 245a-13; birinden (3) 220a-6, 222b-14, 226a-15, birine (8) 207a-11, 207a-11, 211b-10, 211b-10, 241a-15, 267a-8, 270b-17, 288b-16; birini (1) 220a-4; birisi (8) 196b-4; 195b-13, 196b-5, 198b-13, 220a-3, 220a-3, 304a-14, 307b-2;

birbiriyle : Birlikte, bir arada

(2) 215b-12, 216a-17

birkaç : Çok olmayan, az sayıda, az

(15) 189b-16, 248b-17, 249a-2, 250b-2, 251a-17, 253a-1, 253a-3, 258b-10, 259a-15, 262a- (3) 238b-8, 250a-8, 251b-2

birinc : < Far. Piriñ

(10) 222a-4, 231b-15, 235b-11, 247a-5, 251a-12, 259a-17, 267a-10, 267a-13, 267a-15, 267a-17

birinci (1)242a-8

birāder: < Far. Erkek kardeş

(1) 229b-1

biş- : Isıtma sonucu belirli bir kullanıma uygun duruma gelmek

bişer 230b-15, bişmiş (1) 210a-8

boğazla- : Eti yenecek hayvanı boğazını keserek öldürmek

boğazlamāğı (1)206b-4

bostān : < Far. Bağlar, bağçeler

bostāndur (1) 223a-15 bostānlar (1) 190b-7

boy(u)n : Vücudun omuzlarla baş arasında kalan ve başı bedene bağlayan kısmı

boynın (1) 299b-4

böyle : Bunun gibi olan, buna benzer, bu türlü, bu tarzda

(13) 196a-6; 198a-17; 212b-3; 214b-3; 218b-16; 219a-2; 243b-3; 252b-16; 268a-3; 275b-2; 287b-17; 304a-9

bu : (1) İşaret sıfatı

188a-16;188b-12; 189a-1, 5; 189b-9; 190a-1; 190b-4, 6, 11; 191a-8; 193a-4; 193b-2, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17; 194a-1, 4, 5, 6, 15; 13; 195a-1, 3; 195b-10, 16; 196a-1, 3, 9; 196b-12, 13; 197a-1, 5, 10; 197b-13, 16, 17; 198a-1, 17; 198b-6; 199a-5; 199b-18; 200a-10, 14, 16; 201a-17; 201b-3, 5, 7, 9, 11, 12, 13, 15; 202a-2, 12; 202b-13, 14, 16, 17; 203a-1, 2, 3, 8, 10, 12, 15; 203b-8, 10, 11, 12; 204a-5, 8, 9, 10, 12, 16; 204b-3, 6, 8, 9, 11, 16;; 206a-2, 6, 8, 10, 13; 206b-10, 12; 207b-2, 12; 208a-4, 10; 209a-3, 16; 209b-4, 9, 10; 210a-15; 211a-16; 211b-16; 213b-9, 11; 214a-3; 214b-13, 16; 215a-15; 215b-14; 216a-14; 216b-1; 217a-2, 5, 6, 217b-10, 17; 218a-4; 218b-3, 4, 8; 219a-16; 219b-9, 15, 16; 220a-4, 5; 220b-1, 2, 221a-14; 221b-9, 11, 222a-12, 13; 222b-1, 9; 223b-16; 224a-8, 9, 13, 15, 17; 225a-10; 225b-17; 226b-7; 227a-2; 228b-6; 229a-2, 3, 10, 12; 229b-6, 7, 230a-1, 2, 3; 230b-2, 232a-7; 232b-1; 234a-2, 15; 234b-4, 5, 7, 8, 9; 235a-1, 12; 236a-10, 14; 237a-8, 16; 237b-8, 9; 238b-4; 239a-3; 240a-4, 17; 243b-13; 245a-1, 2, 3; 245b-1, 2, 3; 246a-7, 8, 11,

247b-7, 248a-3; 248b-1, 9, 13; 249a-5; 249b-9, 250b-5; 251a-1; 251b-13; 252a-14; 252b-15; 253a-10, 15; 253b-4, 5, 6; 254a-1, 9, 16; 254b-1, 6, 9, 17; 255a-1, 7, 11, 13; 255b-2; 256b-6, 17; 257a-5; 257b-7, 10, 16, 17; 258a-1, 7, 16; 258b-11; 259a-3; 259b-2, 15; 260a-7, 8, 9; 260b-8, 9, 14; 261b-3, 5, 6; 263a-11; 264b-16; 265a-6; 266b-9; 267a-2, 7, 8; 268a-2; 268b-3, 11, 12, 13, 16; 269b-1, 3, 8; 270a-2, 270b-1, 16; 271a-15; 272a-2, 5, 8, 10, 16; 272b-12, 13; 273a-2; 273b-11, 14, 17; 274a-8; 275a-3; 275b-3, 7, 12, 14; 276a-9; 276b-9, 11; 277a-7, 8, 14; 277b-8, 9, 10, 11; 278a-4, 13; 279a-1, 3, 7, 11, 14; 279b-13, 16, 17; 280a-1, 10; 280b-9, 13; 281a-1, 3, 11; 281b-1, 9, 17; 282a-8, 13; 282b-7, 8, 9, 10; 283a-2; 283b-1, 6, 8, 9, 12, 13; 286a-2, 6, 8; 286b-5, 8, 9, 12, 287a-3, 11, 16; 287b-2, 7; 288a-2, 3, 6, 7, 9, 10, 11; 288b-1, 10; 289a-1, 6, 8, 10, 13, 14, 17; 289b-1, 6, 11; 290a-3, 6, 7; 290b-2, 3, 4; 291a-2, 4; 291b-6, 9; 293a-10; 293b-8; 294a-15; 294b-11; 295a-11, 14; 295b-6, 13, 17; 298a-1, 4, 7, 10; 298b-3, 7, 11, 13, 14, 15; 299a-1, 2, 5, 6, 7, 11; 299b-4, 10, 12, 13, 15; 300a-2, 3, 6, 8, 9, 10, 11, 15, 16, 17; 300b-13; 301a-4, 5, 6, 12, 14; 302b-1, 3, 17; 303a-2, 5, 6, 7, 11, 15; 304a-1, 3, 4, 5, 11; 304b-16; 305a-5, 6, 16; 305b-3, 15; 306a-1; 306b-17; 307a-14; 307b-7, 308b-7

(2) : İşaret zamiri

(1) 289b-1

budur (4) 203a-10; 209b-5; 217a-17; 286b-14; **buña** (2) 204b-11, 249b-12; **bundan** (13) 205b-9; 212b-3; 221b-12; 241b-17; 244b-3; 271b-17; 273b-3; 281a-7; 281b-2; 287a-4; 298a-6; 299b-2; 300b-4; **bunlar** (2) 188a-16, 220b-6; **bunlara** (2) 194b-1, 219b-6; **bunlardan** (9) 209a-11, 210b-2, 222a-7, 246b-3, 277a-1, 283b-11, 298a-9, 301b-13; 234a-2; **bunlardur** (1) 253a-14; **bunların** (2) 192a-3, 282a-4; **bunun** (8) 197b-4; 217a-8, 10, 12; 229a-2; 247b-16; 263a-9; 286b-1

buçuk : Yarım krş. bıçuk

(2) 252a-14

bu‘d : < Ar. Uzaklık

(15) bu‘dde (12) 193b-6, 7, 8, 10, 12, 13, 14, 15, 16 , 194a-1, 193b-8, 193b-11; bu‘dudur (1) 295a-1

buğday : Buğday

(4) 206a-6; 229b-15; 260b-9; 307a-14

buğz : < Ar. Kin, nefret, düşmanlık

(1) 199a-5

buḥār : < Ar. Isı etkisiyle sıvı ve bazı katı cisimlerin gaz durumuna geçmiş hâli

(1) 283b-6

buḥār^{lar} (1) 283b-9

buḥayre : < Ar. Kapalı ve küçük deniz, göl, her tarafı kara ile çevrilmiş su birikintisi

(1) 225a-11

bukā‘ : <Ar. Yer, ülke, toprak, memleket

bukā‘ (1) 188b-1; bukā‘ ^{ları} (1) 188a-14

bul- : (y.f)

nāmıyla nām bul- : < Far.+ T. Bir kimsenin veya şeyin adıyla ün bulmak

nāmıyla nām buldı (1) 192a-3

perveriş bul- : < Far.+T. Terbiye edilip yetiştirilme

perveriş buldı (1) 189b-5

şeref-i tekellüm bul- : < Ar.+ T. Konuşma onuruna erişmek

şeref-i tekellüm buldı (1) 279a-14

fırşat bul- : <Ar.+T. Uygun, elverişli zaman bulmak

fırşat bulsalar (1) 295b-10

bura : Bu yer

burada (1) 200a-13; buradan (1) 272a-16; buradan (3) 207b-11, 268b-3, 269b-3

burāk : < Ar.

burākı (1) 248b-13

burc : < Ar. Zodyak üzerinde yer alan 12 takım yıldızından her biri

burcı (1) 190b-11; burcına (1) 298a-5; burcında (1) 243b-13

burc-ı cevzā: < Ar. İkizler burcu

(1) 219a-16, 224a-15

burc-ı esed : < Ar. Aslan burcu

(1) 218b-8

burc-ı evliyā : < Ar. Ermişler Kalesi

(1) 246a-11

but : < Fars.< Soğd. < Sans. Eski dinlerde, kendisine tapınılan bir ilâhı veya ilâhların bazı niteliklerini temsil etmek üzere yapılmış resim ve heykeller, put

butları (1) 216a-14

butperest : < Far. Putlara tapan kişi

butperest**dür** (1) 307b-7

buyur : (Saygı bildiren ifâdeyle) Söylemek, demek

(19) buyur**duğu** (1) 234b-5, buyur**dı** (4) 196b-12, 197a-1, 197a-10, 198a-17; buyur**mış** (1) 219b-16; 234b-4; buyur**mışdı** (1) 206a-8; buyur**mışdur** (11) 191a-8, 219b-9; 188b-12, 189b-9, 195a-1, 195a-3, 196b-13, 207b-12, 209b-5, 245a-1, 303a-7

buz : Buz

buz**ı** (2) 189a-1, 220b-1

bülend : < Far. Yüksek, yüce, ulu

(5) 247a-16; 295b-5; 299b-17; 302a-3; 303b-11

bülend**i** (1) 191a-13

bünyād : < Far. Esas, temel

(5) 201b-20; 218b-6; 228a-3; 247b-5; 302a-5

bürke : < Far. Havuz, su birikintisi, gölcük

(1) 269b-17

bürkeler**er** (6) 269a-8, 269a-13, 269a-15, 269a-16, 269a-17

büyük (g) : Büyük

(107) 188b-9; 189b-3; 191a-7; 191b-4; 203a-3; 210a-9, 12; 211b-8; 212a-14, 17; 213a-9; 215a-2; 216a-14; 224b-6; 225a-15, 16; 226a-4; 227a-4; 228b-4; 233a-15; 234a-10; 235a-9; 235b-10; 236a-6; 237a-8, 12, 15; 237b-5, 16; 238a-9; 238b-13; 239b-2, 3, 11; 240a-2, 12; 240b-4, 12; 241a-17; 241b-9, 17; 242a-4; 243a-11; 244b-11; 246a-3; 246b-16; 247a-6, 14; 248b-17; 249a-10, 17; 249b-8; 250a-8,

14; 250b-14; 251a-11; 251b-3, 16; 252a-10, 16; 253b-3; 254a-13; 254b-3, 6; 255b-12; 256a-14; 258b-14, 15; 259a-15; 259b-5, 9; 261a-5; 261b-8; 263a-7; 263b-16; 267a-16; 267b-5, 7; 273a-14; 275b-8, 17; 278b-5; 281a-1, 2, 10, 17; 282a-13, 14; 283b-15; 291a-7; 293a-12, 16; 293b-3; 295a-11; 295b-12, 14, 15,16; 298a-9; 300b-15; 301a-15; 307b-1, 11; 308a-16; 308b-2, 3, 9

büyügi (3) 216a-10, 255a-16, 283b-13

büzürg : < Far. Büyük, ulu

(11) 214a-2; 217b-3; 218b-17; 220b-12; 225b-9; 243a-9; 288b-5, 12, 15; 289a-4; 294b-13

C

cāhiliyet : < Ar. Araplar'ın İslâmiyet'ten önceki dönemine verilen isim

cāhiliyet**de** (2) 191b-17, 291b-16

cāme : < Far. Giyilecek şey

(3) 191a-15; 266a-12, 13

cāmi' : < Ar. Müslümanların, içinde vakit namazlarıyla cuma ve bayram namazlarını kıldıkları ve ibâdet ettikleri mihraplı, minberli, genellikle minâreli bina, büyük mescit

(9) 210a-7, 225b-17; 228b-2, 5; 242a-8; 243a-8; 246a-13, 305a-10; 306a-3

cāmi'**de** 228b-5, 246a-13; 306a-4; cāmi'**den** 210a-12; cāmi'**ün** 264b-12; 264b-12; cāmi'**ler** 246a-15 cāmi'**yi** 240a-8, 210a-9, 12

cāmi'-i fevāyid : < Ar. Yararlı bilgileri kapsayan

cān-dār : < Far. Canlı, diri.

cān-dār**dur** (1) 306a-2

cānib : < Ar. Yan, taraf, yön, cihet

(1) 294a-3

cānib**de** (1)202a-8, cānib**den** (4) 224b-12; 244b-9; 289b-9; 300b-13;cānib**e** 202b-4; cānibi (1) 300b-13 cānib**inden** (6) 216a-1; 225b-14; 228a-2; 245b-10; 253b-8; 286a-1cānib**indedürler** (1) 308a-12; cānib**ine** (7) 199b-16; 202b-16; 203b-7; 204b-7, 9; 286a-2; 295a-8

cānib-i bīrūn : < Ar. Dış yön

(1) 199b-3

cānib-i cenūb : < Ar. Güney yönü

(1) 203b-3

cānib-i ġarb : < Ar. Güneybatı yönü

(6) 192a-10, 192a-12; 192b-8; 209a-7, 288b-9, 289b-8

cānib-i kıble : < Ar. Kâbe'nin bulunduğu yön

(2) 207a-13; 233b-1

cānib-i maġrib : < Ar. Güneşin battığı yer veya güneşin battığı yön

(4) 202a-1; 203b-11; 204b-1; 205a-1

cānib-i maşriḳ: < Ar. Güneşin doğduğu yer veya yön, gün doğusu,
doğu

cānib-i maşriḳ olur(1) 203b-12

cānib-i maşriḳdan (1)204b-5

cānib-i meyān : < Ar. Ara , orta yön

cānib-i meyāna (1)199b-2

cānib-i şaḥra : < Ar. Çöl yönü

cānib-i şaḥraya (1) 248b-11

cānib-i şark : < Ar. Dört ana yönden güneşin doğduğu yön, doğu

(6) 208a-13, 209a-12, 209b-14, 211a-16; 212a-9, 262a-9

cānib-i şimāl : < Ar. Dört ana yönden biri, yüzünü doğuya dönen kimsenin sol tarafına düşen cihet, kuzey

cānib-i şimālde (4) 203b-6; 260b-9, 218a-8, 222b-11

cān-ver : < Far. Azgın, vahşî, yırtıcı hayvan (kurt, domuz, yılan vb.), canavar

(3) 190a-10, 260b-1, 295b-14

cārī : < Ar. 1. Akan

(5) 234b-10, 246a-2; 247a-3; 249b-10, 254a-1

(2) (y.f.)

cārī kııl- : < Akmasını sağlamak

cārī kııldı (2) 190a-8, 247b-3

cārī ol- : Ar. + T. Akmak

cārī olmazdı (1) 286b-7

cārī olurdu (2) 286b-8, 292a-5

cārī olmak (1) 289a-14

(2) Yürürlükte ve geçerli olmak

cārī ol-: < Ar.+ T

cārī olmışdur (1) 283b-17

cedvel : < Ar. Harita (1) 205a-3

cedvelde 200a-14, 204b-14, 202a-15; cedvelün 204a-9; 204a-13;
204a-14

cedvel-i inḥirāf : < Ar. Haritadaki ölçümlerde yer alan sapma

(1) 204a-15

terkīb-i cedvel : < Ar. Haritanın bütünü

terkīb-i cedvele (1) 203b-13

cehennem : < Ar .< İbr. Günahkârların öldükten sonra âhirette azap görecekleri, cezâlarını çekecekleri yer, tamu, dûzah

(1) 304b-15

cem^ç ol-: < Ar. + T. Toplama, toplanma, bir araya gelme, getirilme

cem^ç olsa (1)262b-7

cem^ç olup (9) 287a-4; 289b-52, 292a-16, 292b-5; 286a-2; 290a-1, 14, 17; 290b-2

cem^ç olur (3) 253b-11, 278a-2, 283b-7

cem^ç olurdu 291b-17

cemā^ç at : < Ar. İnsan topluluğu

(2) 304a-2, 8

cemī^ç : < Ar. Bütün hep

cemī^çî (1)294b - 6

cemī^ç-î cevānib : < Ar. Her tarafı

cemī^ç-î cevānibden (2) 202b-3, 294a-4

cemre-i evvel : < Ar. Suya düşen ilk düşen cemre

(1) 192a-13

ceng : < Ar. Mücâdele etmek, çekişmek

(2) 195a-1, 254a-15

ceng eyle- : < Ar + T. Savaşmak

(1) 241a-6

ceng éd- : < Ar + T. Savaşmak

ceng édüp (4)192a-7, 219a-14, 232a-13, 238b-10

ceng ét- : < Ar + T. Savaşmak

ceng êtdükde (1) 256a-12

ceng êtmek (1) 254a-1

ceng êtse gerekdür 216b-12

ceng ol- : < Ar + T. Savaşın meydana gelmesi

ceng olup (1)265b-11

cennet : < Ar. Cennet

(4) 219b-13; 220a-5; 278a-16; 304b-15

cennet**den** (6) 189a-4, 6; 189b-7; 278b-4; 290b-5; cennet**dendür** (1) 290b-5; cennete (1) 189a-10; cennet**ün** (1) 219a-13

cenüb : < Ar. Güney

(6) 188b-9,195a-12; 203a-7, 203b-7; 229b-8, 298a-16

cerāḥāt: < Ar. Kanın damar dışına sızmasıyle vücut dokularında meydana gelen, ak yuvarların hâkim olduğu donuk renkli birikinti, irin, yangı

cerāḥāt**dan** (1) 248b-13

cerīb : < Ar. Osmanlı idâresi altındaki Arap memleketlerinde kullanılan bir çeşit ölçek

(5) 206a-1, 2, 4, 6, 7

cesed : < Ar. Cansız, ölü vücut, naaş

(2) 197b-10, 12

cevāb : < Ar. Yanıt

cevābında (1) 229a-2; cevābından (1) 202b-3

cevāhir : < Ar. Elmas, zümrüt, pırlanta gibi değerli taşlar

(2) 283a-2, 300a-11

cevāhiri (1) 282a-6

cevher : < Ar. Elmas, zümrüt, pırlanta gibi değerli süs eşyası, mücevher, gevher, güher

cevherdür (1) 282a-8; cevheri (2) 282b-4, 283a-9

cevz : < Ar. İki çenekliler sınıfının cevizgiller familyasından, büyük ve kalın gövdeli, beyazımsı kabuklu, kışın yaprağını döken, uzun ömürlü, kerestesi makbul ağaç.

(1)247a-11;

dıraht-ı ceviz : < Far + Ar. Ceviz ağacı

(1) 250b-2

ceyrān : < Moğ. Çok hızlı koşan, ince bacaklı, gözlerinin güzelliğiyle meşhur bir geyik çeşidi, gazal.

(1) 207a-16

cezâyir : < Ar. Adalar

(3) 298a-7, 298b-7; 298b-11

cezâyirden (30) 218b-5; 222b-16; 223b-7; 226a-3; 232a-3, 8, 14; 234b-10; 236a-3, 17; 236b-10; 237a-14; 237b-4; 238b-2; 240a-7, 11, 14; 240b-14; 242a-3, 6; 242b-9, 16; 244a-8; 244b-12; 247a-15; 257a-9; 257b-3; 258a-3; 258b-1; 265b-2; cezâyirinde 298a-1

Cezâyir-i Hâlidât : < Ar. Kanarya Adaları

(121) 188b-4; 197a-7; 206b-9; 210a-5; 210b-13; 211a-12; 211b-3; 213a-4; 213b-7; 215a-8; 215b-7; 217b-6, 9; 219a-8; 221b-4; 223b-1, 17; 224a-14; 227a-12; 227b-11; 230a-17; 233a-14; 233b-15; 234b-1; 235a-5; 235b-16; 236a-2; 236b-4, 16; 237b-1, 15; 238a-8; 239a-12; 239b-14; 240a-2; 240b-6, 16; 241a-9; 241b-2, 11, 14; 242b-12; 243a-16; 244a-3, 5, 17; 244b-8; 245b-4; 248b-3; 249b-3; 250b-10, 16; 251a-8; 252a-9; 252b-4; 255b-3, 6; 256b-15; 257a-13, 16; 257b-1, 9; 258a-10, 16; 258b-13; 259a-6, 10, 14; 259b-16; 260a-11; 261a-3, 9; 261b-1; 262a-1, 13, 16; 262b-2; 263a-1, 5, 14; 263b-3, 12; 264a-1, 5, 8, 10, 12, 16; 264b-10; 265a-9, 11, 12, 17; 265b-6, 15, 17; 266a-4, 8, 9; 266b-2, 4, 10, 16; 267a-9, 12, 16; 267b-4; 301a-17; 302b-5; 303b-5; 304b-12; 305b-2, 5, 8; 306b-13; 307b-1, 6, 9, 13, 16; 308a-13

cezi' : < Ar. Çizgili ve farklı renkli bir Akik taşı

(1) 304b-3

cezire : < Ar. Ada

(15) 240a-4, 240b-3, 273b-17, 277a-8; 295a-12; 295b-10; 295a-14, 298b-16; 299a-4, 299a-16; 299b-1, 299b-11; 300a-2; 300a-12, 300b-10;

cezīrede (8) ,255b-8; 295b-5; 298b-17; 299a-1, 5; 299b-12, 13; 300b-10; cezīreden (3) 294b-16; 295b-7; 299a-2; cezīredür (6)255b-4, 14, 15, 16; 266a-14; 299a-6; cezīreye (1) 295b-6; cezīreler (12) 255a-14; 294b-15, 17; 295b-2, 6, 13; 298b-14, 15; 299a-13, 15; 299b-16; 300a-3; cezīrelerden (1) 295b-6; cezīreleri (1) 299a-13; cezīrenün (1) 295b-9; cezīresi (1) 299a-11, **cezīresinde** (2) 257b-8, 278b-3; **cezīresine** (1) 271a-2

cezir : < Ar. Gelgit

(7) 243b-17, 295a-1,3,4,6; 298a-5; 299a-14

cihān : < Far. Dünya

efzāl-ı buḳā'-ı cihān : < Ar + Far. Yeryüzünün en değerli, en yüce toprakları

(1)188b-1

naḳṣ-ı cihān : < Ar + Far. Dünyanın tasviri

(1) 233b-16

cihānda (1)241a-12;cihānū (3) 252a-13 , 307a-9, 308b-1

cihet : < Ar. Yön, taraf, istikamet

cihetden (2) 206a-2, 243b-4

cisir : < Ar. Köprü

(1) 299b-8

cism : < Ar. Nesne

cismi (1) 279b-5

cizme : Ayağı bacakla birlikte örtüp koruyan bir çeşit uzun ayakkabı

(1) 231b-4

cizye : < Ar. İslâm devletlerince müslüman olmayan tebaadan alınan vergi

(1) 206a-11

cum'a : < Ar. Cuma günü

(3) 260b-12; 276a-4; 302a-14

cūy-bār : < Far. Nehir, ırmak, akarsu

cūy-bāre (1)215b-9

cūdā : < Ar. Ayır

cūdā ol- : < Ar. T. Ayrılmak

(4) 269b-3, 271b-17; 273b-3, 287a-5 , 299b-8

cūhelā : < Ar. Bilgisizler, cahiller

(1) 264a-17

cūmle : < Ar. Bir bütün meydana getirecek şekilde birbirine bağlı olan şeylerin tamamı, bütün, hep

(204) 189b-3; 190a-10; 190b-5; 191b-7; 195b-5; 196a-12, 17; 197a-3; 198b-3, 12; 199a-3; 199b-13, 14; 202a-15; 202b-3; 203a-9; 205b-1; 206a-9, 17; 206b-7; 207a-6; 209a-1, 3; 209b-12; 210b-7; 211b-7; 212b-16; 213a-3; 213b-10; 214b-2, 7, 15; 215a-11; 216a-10, 12; 216b-13; 217b-7; 218b-10; 220b-8; 221a-3, 8, 9; 221b-2; 222a-9; 223a-12; 223b-10, 15; 227a-12; 227b-6; 228a-2; 228b-5; 229b-2, 9, 16; 231a-1; 232b-3; 233b-7; 235b-13; 236a-5, 9; 237b-3, 8, 9; 240a-4; 241b-6; 242a-12, 16; 244b-10; 245b-2, 10; 246a-8; 246b-6, 8, 10, 11, 12, 15; 247a-4; 247b-8; 248b-3; 249a-11, 15; 249b-5, 6; 250a-1; 250b-2; 251a-5; 251b-16; 252a-14; 253a-9, 10; 253b-5, 7; 254b-2; 255a-11, 15, 16; 255b-2; 256a-1; 256b-11; 258a-7; 259b-12;

262a-9, 10; 262b-1, 7, 9, 17; 263a-2, 7, 10, 16; 264b-8; 265b-5; 266a-15; 266b-7;
267a-3; 267b-3, 13; 268a-5, 13; 268b-4, 8, 14; 269a-3, 10; 269b-1, 10, 15; 270a-6,
12; 270b-6, 10, 13; 271a-1, 4, 12, 13; 271b-15; 272a-13; 272b-2, 7, 15, 17; 273a-5,
10, 12, 16; 273b-2, 5, 8, 15; 274a-5, 9, 16; 274b-1, 7, 8, 9, 15; 275a-1, 6; 275b-1;
276b-10; 277a-13, 14; 278a-5; 278b-1, 5; 279b-2, 5, 6; 280a-12; 283a-9; 283b-13;
287a-3; 287b-14; 288b-2; 289b-5; 294b-16; 295a-11, 16; 295b-6; 298b-11; 299a-1,
3; 300a-15; 301a-14; 302b-3, 6, 16; 303a-5, 17; 305a-12, 15; 305b-1; 307b-8; 308b-
1, 7, 9

Ç

çāh : < Far. Kuyu

(2) 259a-8, 274a-15

çāha 196b-1, 214b-8 çāhı 192b-16

çāh-ı Arş : < Far. + Ar. Göğün en yüksek katı, âlem tasavvurunda en yüksek noktada yer alan kuyu

(1) 196a-17

çāh-ı Zemzem < Far. + Ar. Zemzem kuyusu

(4) 191a-6, 191b-14, 192b-14,

çaķmak : Demir veya çeliğē sūrtūldūğūnde kıvılcım çıkartan bir kuvars türü

(1) 283a-9

çal- : Vurmak, çarpmak

çaldı (1) 207a-4

çalış- : Uğraşmak

çalışdı (1) 214a16

çamur : Su ile karışıp bulaşır ve içine batılır duruma gelmiş toprak, balçık

(3) 219b-14; 279b-14,

çamurdan (1) 189a-11

çamura ġarķ ol- : Çamura bulanmak

çamura ğark oldu (1) 279b 15

çārsū : < Far Çarşı

(1) 261a-11

çāšt : < Far. Kuşluk vakti

(1) 202b-9

çay : < Irmaktan küçük, dereden büyük akar su

(25) 189b-3; 216a-3; 224b-7; 228b-9; 231b-8; 244a-9, 10; 247a-10; 250b-7; 252a-16; 260b-8; 272b-12; 276a-6; 283b-4, 5, 12; 287a-4, 5, 11; 287b-10; 289a-8; 291b-6; 301b-15

çaya (1) 289a-10; **çaydan** (10) 231a-17, 232b-8, 235a-11, 249a-12, 257a-12, 257a-14, 258a-17, 263b-7, 266b-6; **çaydandur** (4) 251a-11, 251b-12, 258a-15, 266a-6; **çaydur** (5) 224a-2, 225a-2, 283b-16, 292a-5, 292b-1; **çay1** (5) 231b-13, 239b-3, 243a-13, 260b-6, 289a-6; **çayına** (2) 222a-3, 293a-7; **çayında** (1) 261a-7; **çayından** (10) 222a-3, 224a-17, 233a-3, 233a-16, 247b-14, 247b-15, 250a-12, 252b-6, 259b-17; **çayındandur** (5) 233a-13, 234b-15, 265a-5, 265a-15, 266a-7; **çayınun** (2) 217b-5, 255a-8; **çay1** (1) 221b-1; **çaylar** (5) 283b-9, 283b-15, 291a-10, 292a-9, 295a-3; **çaylara** (2) 283b-8, 295a-2; **çaylardan** (1) 189b-3; **çayları** (1) 283b-14; **çayun** (4) 247b-2; 252b-6, 289a-6, 301b-15

çehār : < Far. Dört

(1) 256b-10

çehārüm : < Far. Dördüncü

bāb-ı çehārüm : < Ar. + Far. Dördüncü bölüm

(1) 234a-11

halīc-i çehārüm : < Ar. + Far. Dördüncü boğaz

(1) 299a-9

kısm-ı çehārüm : < Ar. + Far. Dördüncü kısım

(1) 307a-8

çehārdehüm : < Far. On dördüncü

bāb-ı çehārdehüm : < Ar.+ Far. On dördüncü bölüm

(1) 256b-10

çehār-pa : < Far. Dört ayaklı hayvan

çehārpālar (1) 208b- 15; **çehārpālara** (3) 222b-9, 234a-17; 255a-10

çehre : < Far. Yüz, surat, simâ

(15) 190a-9; 17; 210b-8; 221a-15; 228b-14; 230a-10; 232a-6; 232b-9, 15; 233a-5; 234a-1, 7; 235b-11; 243b-8; 244a-2

çehreler 199a-11,17; **çehredür** 233a-5

çekil- : Herhangi bir engel kurmak

çekilmiş (1)

çekirge : Ön bacaklarından daha uzun olan arka bacaklarına dayanıp uzağa sıçrayan düz kanatlı böceklerin ortak adı

(3) 242a-9, 13

çek- : Taşımak

(1) 190a-4

çeküp (1) 249a-4

çerde : < Far. Renk

çerdedür (1) 194b-14

çeşme : < Far. Çeşme

çeşmeden (5) 220b-2; 223a-7; 260b-12, 14; 301b-17; çeşmedür (2) 259a-12; 293b-15; çeşmelerün (1) 276a-6; çeşmeler (7) 226a-9; 252b-1; 253b-1; 278b-1; 283b-4, 9; 288a-14; çeşmelerden (9) 221a-10; 223b-14; 224b-14; 226b-13; 232a-16; 241b-15; 255b-10; 256b-5; 308a-8 çeşmeleri (7) 254b-5, 7, 16, 17; 258a-3; 278a-17; 283b-14 çeşmelerinden (1) 278a-17 çeşmelerün (1) 276a-6 çeşmenün (6) 223a-8; 260b-11, 12, 14; 276a-4; 278b-1 çeşmesi (1) 283a-14; çeşmesindendür (1) 293b-12; çeşmeye (3) 260b-17, 261a-1, 266b-7; çeşmeyi (1) 266b-8

çetin : Güçlükler ve zorluklarla dolu, güç, zor

(2) 252a-5; 287a-17

çenâr : < Far. İki çeneklilerden, boyu 30 metreyi bulabilen, gövdesi kalın, yaprakları parçalı, uzun ömürlü, gölgesi koyu olduğu için bahçe ve parklara süs ağacı olarak dikilen büyük ağaç

(1) 261b-4

çenârın 261b-5

çerāk(ğ) : < Far. Mum, meş'ale gibi ışık veren şey krş. çerāk

(1) 253a-8, 299a-3

çerāğıla 238a-12

(1) çerāksız (1) 277a-6

çevre : Yakın olan yerler, etraf, civar

(2) çevresi 190a-10, 254a-4; çevresinde (4) 191a-17; 258b-15, 16;

17

çık- : (1) İçeriden dışarıya varmak, ayrılmak, uzaklaşmak

çıkar (2) 221b-8, 276b-15, 276b-17; **çıkarlar** (1) 267b-3, **çıkarup** (1) 195b-15, **çıkarı** (1) 191a-11; **çıkdı** (3) 189a-4, 189a-6, 202b-12; **çıkdı** (1) 277a-11, **çıkmak** (1) 276b-10, **çıkmaz** (1) 210b-6, **çıksalar** (3) 221a-9, 224b-14, 241b-16, **çıkup** (1) 270a-13

(2) : Meydana gelmek, oluşmak

çıkmışdı (1) 191a-6; **çıkup** (2) 207a-2, 268b-1

(3) : Bulunduğu yerden daha yüksek bir yere yükselmek

çıkup (4) 214b-10, 220a-12, 283b-6, 266a-15 ; **çıkmak** (1) 279a-4; **çıkdı** (1) 279a-4; **çıkmaz** (1) 280b-1

(4) : Akmak

çıkmaz (1) 210b-6; **çıkmışlar** (2) 247a-17 247b-15, **çıkup** (1) 275b-14, **çıkar** (1) 276b-17

(5) : Yetişmek

çıkar (1) 255b-17

âşkârâye çık- : >Far. + T. Görünür hâle gelmek

âşkârâye çıkdı (1) 207b-4

çiçek (g) : Çiçek

çiçeği (1) 244a-14

çok : Sayı, nicelik, değer, güç, derece vb. bakımından büyük ve aşırı olan

(144)189a-6; 189b-8; 190a-1; 191b-7; 192b-11; 194b-15; 195a-9, 17; 208a-12, 14, 16; 209a-12; 209b-4; 210b-2; 212a-4; 212b-5, 11, 17; 213b-3, 5; 215b-11; 216a-9; 218a-11, 14, 15; 220a-13; 220b-4; 221a-1, 6, 15; 221b-13; 222a-4; 222b-2; 223a-16, 17; 225a-3; 227a-2, 14; 228a-7, 17; 228b-7; 229b-15; 231a-12; 232a-11, 12; 232b-13; 233a-3, 12; 235b-10; 238b-1; 239b-3, 5; 243b-16; 244a-15; 247a-6; 248a-4, 6, 10, 15; 249a-5, 14; 249b-6, 8, 15; 250b-6; 251a-4; 251b-6; 252a-2, 5, 8; 252b-12; 253a-15; 253b-3; 254b-5, 10; 255b-5, 16; 256a-7, 11; 257a-4, 5, 12; 258b-6, 9; 259a-8; 259b-7; 261b-8; 262b-8; 263b-6; 264b-5; 265a-7; 266a-11, 14; 266b-3; 268b-17; 269a-1; 276a-7, 17; 277b-2, 3, 10, 11; 278a-2; 279b-12; 280a-10; 280b-13, 14; 281a-4; 281b-2; 287a-2, 6, 15; 287b-6; 288a-2, 10, 13; 289b-14; 290a-9; 290b-2; 291a-3, 8; 294b-15; 295b-13; 298a-10; 299b-14; 300a-3; 301a-3, 16; 303a-13, 14; 303b-8; 304b-15; 305a-2, 13; 306a-5, 8; 307b-8, 14, 15; 308a-14; 308b-3

çokd̡ı (1) 265b-10, **çokdur** (161) 188b-11; 189a-3; 194b-13; 195b-5; 200a-12; 202a-17; 207a-1, 8; 208b-13; 209a-4; 210b-9, 14; 211a-11, 16; 211b-6; 213a-6, 15; 214a-4; 215a-5, 10; 216a-10; 219a-10; 220a-15; 221a-11; 222a-7; 224a-3; 224b-10; 225b-14; 226a-1, 2, 9, 10; 226b-12, 14, 15; 227a-8, 11; 228b-15; 229a-11; 229b-2; 230a-12; 231b-15; 232a-5; 233b-11; 234a-1, 4; 235a-9; 236a-5; 236b-8; 238b-4, 7; 240b-4, 10; 241b-8; 242a-8; 242b-3; 243a-6; 243b-8, 11; 244a-5, 7; 244b-11, 13; 246a-8, 16; 246b-4, 10; 247b-14; 248a-16; 249b-16; 250a-7, 11; 250b-3, 6; 251a-7, 13; 251b-5; 252a-13; 252b-1, 5; 253a-5, 6, 7; 253b-1; 254b-3, 15; 255a-13; 255b-5, 9, 14; 256b-2; 257a-14; 257b-8; 258a-2, 3; 259a-5, 12; 259b-6; 260b-15; 261b-14; 262a-11; 263a-16, 17; 265a-4, 5; 265b-9; 267a-10; 267b-3; 269a-3, 8, 14; 276a-11; 277a-16; 277b-14; 278b-8; 279a-13; 280b-12, 15; 281a-4, 13, 15; 281b-3, 9, 12, 14, 16; 282a-6; 282b-3, 13, 16; 283a-2, 3, 6, 11, 13, 16; 291a-2; 295b-11; 298a-7, 9; 298b-7, 11; 299a-3, 6, 7; 299b-2, 16; 300b-7; 303a-2; 305a-7; 305b-8; 307a-15, 16; 307b-3, 13,

çoklar (1) 196a-16

çokı : Bir şeyin büyük bölümü

(2) 288a-10, 289b-7

çoklık : sayı veya ölçü yönünden çok olma durumu, çoğul

(1) 282b-9

çoklığından (2) 226a-17, 252a-17

çok ol- : Miktarca fazla olma

(33) 208a-16, 212a-4; 212b-17, 213b-5 221a-1, 221a-15, 221b-13, 222b-2 223a-16, 223a-17, 225a-3, 228a-7, 229b-15, 231a-12, 232a-12, 232b-13, 233a-12, 238b-1, 248a-6, 251a-4, 252a-8, 254b-10, 255b-5, 255b-16, 256a-11, 257a-5, 258b-6, 258b-9; 264b-5, 280b-13, 280b-14, 287a-15, 298a-10

çölmek : Süzölmüş çamura istenen şekil verildikten sonra pişirilmek sûretiyle elde edilen tencere, küçük küp vb. kaplara verilen isim

çölmekler (1) 295a-16

çüb : < Far. Tahta, değnek krş. çüp

(2) 191b-3; 305a-9

çüp : < Far. Tahta, değnek krş. çüb

(1) 195a-16

çüri- : < çürümek, genellikle mikroorganizmaların etkisiyle, kimyasal değişikliğe uğrayarak bozulup dağılmak

çürüdür (1) 215b-16

çuvāl : < Far. Erzak, öteberi koymaya veya nakletmeye yarayan,
kenevir, pamuk gibi bitkilerin elyâfindan veya naylon iplikten yapılmış büyük torba

(1) 260b-9

çünkü : < Far. çünkü, zira, madem ki

(39) 188a-17; 189a-3; 189b-3, 5, 12; 191a-4, 8; 193b-2; 197b-4;
201b-11; 204b-17; 205b-11; 206b-10; 212a-12; 212b-8; 221a-9; 223a-15; 228a-6;
228b-4; 231a-10; 236a-11; 238a-7; 243b-2; 248a-17; 251a-1; 253a-11; 260b-1; 264b-
16; 276a-13, 15; 282a-2; 283b-6, 16; 286a-1; 288b-6; 290b-14; 292a-10, 11; 303a-11

D

daban : Ayağın yere basan tarafı, taban

dabanına (1) 278b-6

dahı : (1) de, da, bile

(172) 188a-14; 189a-12; 189b-16; 191a-7; 191b-1, 4, 13, 14, 15; 192a-1, 10, 11, 12; 192b-1, 3; 193a-6; 194b-1; 196a-4, 15; 196b-5; 197b-15, 17; 198b-7; 199a-8; 200a-13; 201b-14; 202b-12; 204b-11; 206a-16; 207a-9; 207b-14, 15; 208b-15, 16; 209a-15; 209b-4; 210b-12, 15; 213a-16; 213b-11, 14; 214a-1; 214b-2; 216a-5; 216b-16; 217a-2, 3, 6, 7, 9, 11; 218b-14; 219b-3, 6; 220a-3, 220b-3, 14; 222a-9; 224a-7, 9, 17; 224b-7; 226a-10; 228a-16; 228b-15; 230b-13, 16; 231a-15; 234a-3, 17; 236a-6, 9; 244b-5, 7, 17; 245a-10; 245b-5, 8; 246a-7; 248b-8, 9, 15; 249a-8, 9; 249b-1, 5; 250a-8, 11; 251a-13, 15; 251b-13; 252a-7; 253a-1; 254a-4; 255b-11; 259a-9; 260b-4,16; 264b-7; 269a-3, 5, 17; 270b-16; 271b-10; 272a-17; 272b-14; 273a-3; 274a-8; 276a-8; 276b-16; 277b-7, 10; 278a-4; 279a-4; 282a-12; 282b-6, 11; 283a-13, 15; 286a-17; 286b-13; 287b-13, 14; 288a-16; 288b-1; 289a-10, 17; 289b-1, 9, 17; 290a-3, 16; 290b-13, 16; 291a-6, 9; 291b-1, 2, 6, 9; 294b-17; 295a-5, 6; 295b-7, 10, 13; 298b-15; 299b-6, 16; 300a-9; 301b-3, 8, 9, 11; 302a-9; 303b-14; 304a-17; 304b-3; 305a-8, 11; 306a-11; 306b-16; 307a-10; 307b-7, 11, 12; 308b-11, 17

(2) : daha, fazla

(5) 210a- 9, 220a-14, 223b-16, 256a-14, 260b-5

dāhil : < Ar. İçinde, içine almış durumda

dāhildür (7) 233b-9; 257b-5; 258a-9; 265b-5; 266b-2; 299a-10; 300a-6; dāhili imiş

(1) 249a-10; dāhil idi (1) 261a-14

dāḥil-i deryā kıl- : < Ar + T. Denizi de içine alacak şekilde olması

dāḥil-i deryā kılmışdur (1) 299b-6

dāḥil-i mescid: < Ar. Mescite ait olma

dāḥil-i mesciddür (1) 195a-12

dāḥil-i şehir : < Ar . Şehrin içinde bulunma

dāḥil-i şehrdedür (1) 209a-15

dāḥil-i Sāve : < Ar. Save şehrinin içinde bulunma

dāḥil-i Sāve'dür (1) 221a-17

dāḥil kıl- : Ar. Katmak

dāḥil kıldı (1) 222a-16

dāḥil-i bārū-yı Ġāzānī : < Ar. Ġāzānī Kalesinin içinde bulunma

(1) 228a-15

dāḥil-i Ġrān : < Ar. İran'ın içinde bulunma

(1) 239a-6

dāḥil ol- : < Ar. + T. Katılmak

dāḥil olmamışdur (1) 270b-2

dāḥil-i deryā kıl- : < Ar. Denizi de içine alacak şekilde olması

dāḥil-i deryā kıldı (1) 299b-6

dakīqa: < Ar. Dakika

(2) 204a-16; 204b-16

dārū'l-mülk : < Ar. Başkent

(10) 213b-13, 15; 264b-11, 15, 16, 17; 267b-5; 274b-1; 307b-6, 10

dārū's-siyāde : < Ar. Hayır kurumu

(1) 207b-10

dārū'ş-şifā : < Ar. Şifā kazanılan yer, hastahâne

(1) 305a-11

dārū'z-ziyāfe : < Ar. Kervansaray

(1) 305a-11

dā'ire : < Ar. Merkez kabul edilen bir noktadan aynı uzaklıktaki noktaların meydana getirdiği, bir çemberin içinde kalan düzlem parçası krş. dā'ire

(13) 198b-12; 203b-14, 202b-4, 6, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16; 203a-1

dāimā : < Ar. . Her vakit, her zaman, devamlı olarak, sürekli

(2) 190a-5, 209a-2

dāmen : < Far. Dağın eteği

dāmeninde (1) 277b-7; dāmenindedür (1) 277b-9, 278b-13;

dāmenindedürler (1) 278a-5

dāne-i müşk : < Far. Misk tanesi

(1) 278b-9

dānk : < Far. Bir dirhemin altıda biri

(2) 288b-9, 10

dānkı (1) 308b-2

da'vâ ed- : < Ar.+T. İleri sürülerek savunulan düşünce, iddia

da'vâ **ederler** (1) 223b-9

davar : İnek, özellikle koyun ve keçi gibi hayvanların ortak adı

davara (1) 255a-3

da'vet : < Ar. Çağırma, gelmesini isteme, çağrı

(1) 221b-6

dayan- : Yaslanmak

dayanmış (1) 297b-11

dê- : Söylemek, anlatmak

(368) **dêdi** (11) 191a-8, 214a-9, 214a-11, 214a-15, 245b-11, 251a-10, 258a-13, 276b-11, 278a-15, 304b-5; **dêdiler** (7) 207b-10, 225a-1, 231a-10, 260b-3, 280a-7, 302b-17, 303b-2; **dêdügi** (1) 228a-1; **dêdügümüz** (1) 199a-12; **dêdük** (1) 217a-13; **dêdükleri** (19) 191b-13, 191b-14, 191b-14, 192a-10, 192a-11, 192a-16, 192b-5, 223a-13, 228a-15; **demekle** (5) 191b-11, 254b-4, 262b-12, 265b-14, 303b-12; **demiş** (2) 228a-3, 268a-2; **demişdi** (1) 304b-8; **demişdür** (11) 206b-5, 210a-3, 216b-1,) 229a-2, 229a-3, 255b-12, 275b-8, 275b-13, 276b-1, 279a-8, 292b-13. **demişler** (6) 215a-15, 235a-12, 252b-1, 289a-11, 301a-12, 308b-1; **demişlerdür** (3) 214a-5, 225b-8, 262b-14; **dêr** (9) 206b-1, 235b-4, 236a-14, 240b-3, 251a-15, 253b-4, 298b-15, 298b-17, 305b-16; **dêrler** (295) 191a-2, 3; 192a-4; 192b-6; 194b-4, 5, 6; 196a-9; 197a-6; 198b-5, 6, 10, 11; 199a-3, 6, 7, 9, 13, 14, 15, 16; 199b-2, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12; 203a-3, 5, 7; 206a-14; 206b-13; 207a-11; 207b-8, 14; 208a-10, 11; 208b-5, 7; 209a-13; 209b-10; 210a-2, 12, 13; 210b-5; 211a-7; 211b-10, 17; 212a-13; 212b-7, 13; 213a-14; 213b-9; 214a-15; 214b-15, 16, 17; 215a-3; 215b-7; 217a-5; 217b-9; 219b-13; 220a-3, 4, 17; 221b-7, 15; 222a-1; 222b-10; 223a-5, 14; 224a-16;

224b-7, 17; 225a-11, 16, 17; 225b-1, 11, 17; 226a-8; 227a-2; 227b-15; 228a-12; 228b-7; 230b-5, 11; 231a-6, 10; 232a-7; 232b-1, 2; 233b-12, 16; 234a-4; 235a-1, 2; 236a-9; 236b-13; 237b-2; 238b-3; 240a-4; 240b-8; 241a-7, 13, 15, 16, 17; 242b-15; 243a-6, 13; 243b-5; 244a-14; 244b-9, 15; 245b-12; 246a-3, 12; 246b-7, 8, 15, 16; 247a-17; 247b-11; 248b-2, 9; 249a-1, 7; 249b-10; 250b-5, 8, 9; 251a-5, 15; 251b-9; 252a-6, 8; 252b-3, 7, 10, 16; 253a-2; 253b-6, 15; 255a-6; 255b-1, 8; 256b-4, 17; 257b-11; 258a-13, 14; 259a-4; 259b-1; 260a-17; 260b-10; 261a-6; 261b-4; 262a-5; 262b-11; 263a-9; 263b-10; 266b-13; 269a-2, 8; 269b-14; 270a-8; 270b-17; 271b-6; 272a-15; 276a-4, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16; 276b-2; 277a-1, 3, 10, 15; 277b-16; 278b-5; 279a-1, 9; 279b-13; 280a-1, 13; 281a-6, 16; 281b-4, 13; 282a-1, 15; 282b-3, 14; 283a-4; 286b-3, 6; 287a-4; 287b-1, 12; 288b-4, 15, 16; 289a-1, 8, 10; 289b-1, 3, 10; 290a-5, 6, 12; 290b-5, 8, 15, 16; 291a-6; 292a-11, 14; 293b-8; 294a-16; 294b-13, 14; 295a-15; 295b-1; 298a-14; 298b-1, 6, 11, 13; 299a-11, 15; 299b-3, 11, 13, 17; 300a-3, 9; 300b-9, 15, 17; 301a-5, 10, 15; 301b-4; 302b-6; 303a-1, 6, 9; 304a-10, 12; 304b-2, 10, 14, 16; 305a-12, 14, 15; 305b-3, 11; 306a-5, 14; 306b-6, 11, 12; 307a-1, 6; 307b-5, 6, 17; 308a-1, 6, 10; 308b-8; **dêrlerdi** (19) 194b-4, 194b-6, 212b-7, 221b-7, 224b-17, 230b-11, 231a-10, 235a-1, 235a-2; **dêrsen** (1) 289a-9; **dêrsin** (1) 306a-2; **dêse** (1) 214a-9; **dêselêr** (1) 210a-15; **dêyü** (2) 213b-8, 223b-8; **dêyüler** (1) 197b-1

def a : < Ar. kez, kere

(3) 190a-7 249a-2; 266b-9

define : < Ar. Çok zaman önce gömülmüş, artık sâhibinin kim olduğu bilinmeyen mal, para, altın, gümüş vb. değerli şeyler, gömü

(2) 302b-9; 304a-3

defter : < Ar. Defter

deftere (1) 220b-7;

defterlerde (2) 230a-6, 261b-14

deg – : (1) Temas etme, dokunma

(5) **degdügi** (1) 202b-11; **degdügin** (1) 202b-13; **deger** (1) 253a-3;
degerdi (2) 214b-3; 294b-1; **degme** (1) 189b-8

(2): Değerinde olmamak, değersiz

degmez (1) 282a-5

degin : Kadar,dek

şimdiye degin (1) 228a-4

degirmen : Değirmen

(14) 223a-7; 230b-17; 251b-17; 252a-1; 259a-13; 260b-8; 263a-2;
268b-1; 276b-15; 277a-8; 278b-17; 294a-14; 294b-1

degirmene (1) 252a-1; **degirmenleri** (2) 252a-1, 263a-2

degül : Değil

(10) 216a-9; 221a-12; 222b-10; 228b-8; 239a-6; 255a-10; 280a-17;
281a-12; 283b-16; 299b-15

degüldür (12) 200a-11; 231a-11; 253a-17; 254a-3; 256a-10; 277b-1,
10; 279b-12; 287b-9; 289a-15; 290a-10; 300a-8

dehene: < Ar. Bakır, gümüş gibi madenlerde buhardan oluşan, yeşilimsi bir zengâr
çeşidi

(2) 282a-15, 16

dehene-i Firengî : < Ar. Avrupaya has bir maden

(1) 282a-14

dek : Bir işin, bir durumun sona erdiği zaman veya yer, kadar

(3) 217b-15, 234a-9, 278b-6

delīl : < Ar. Yol gösteren, kılavuz, rehber:

(5) 198a-5; 201b-15; 270a-14; 301b-8; 302b-2

delīl al-: < Ar. T. Yol gösterici nitelikte kanıt elde etmek

delīl alup (1)302b-2

delīl tut-: < Ar. T. Yolu göstermesi için rehber tutmak

delīl tutup (1)270a-14

del- : Delik açmak, delik duruma getirmek

delüp (1) 247b/8

delv : < Ar. Su kovası

delvi (1) 214b-8; delvün (1) 214b-9

dem : < Far. An

deme 212b-17

demür : Demir

(17) 250a-7; 276a-7; 280b-7; 281b-3, 5, 6, 10, 12; 295a-16, 17; 298a-1, 12; 301b-7, 16; 302a-10, 12; 306b-12

dendānlu : < Far. + T. Dış olan, dişli

(1) 302a-11

dërle- - : Terlemek

dërleyüp (1) 195a-10

dërle- : Otlamak

dërlemez (1) 213a-15

depe : Tepe krş. deppe

(2) 212a-16; 223a-5

deppe : Tepe krş. Depe

(2) 210a-2; 236a-6

(6) deppede (1) 241b-15; deppedür (1) 280b-6; deppeler (1) 188b-11;

deppenün (3) 212a-16, 239b-2, 241b-8

depren- : Hareket etmek

(2) 210a-14; 275a-15

derâzlık (ğ) : < Far. + T. Uzunluk krş.

derâzlığına (1) 199a-9; derâzlıkda (1) 192a-10

dere : < Far. Genellikle kışın akan küçük akar su

(11) 224a-9; 230b-13; 247b-8; 252a-16, 17; 259b-2; 276b-6; 277b-7;
287b-16; 291a-9

dere**de** (4) 188b-4, 230b-13, 236a-4, 247b-9; **dere**den**** (2) 287b-15,
287b-17; **dere**lerden**** (1) 221a-10; **dere**dür**** (3) 192a-9; 252a-14; 308a-10

derece : < Ar. Bir çemberin üç yüz altmışta birine eşit olan açı birimi

(14) 193b-3, 15; 194a-2, 3, 5; 200a-15, 16, 17; 202a-1; 203a-9; 204a-16; 204b-15

dereceden (1) 200a-17; derecedür (15) 193b-6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17; 194a-1, 2, 4; 200a-15, 16

derin : Yüzeye veya bulunulan yere göre aşağıda ve uzakta olan yer, dip

(4) 210a-3; 256b-1; 258b-15; 288a-11

derinden (1) 195a-10; derindür (2) 209a-1, 287a-11;

derinlik (g) : Bir şeyin dip tarafının yüzeye, ağza olan uzaklığı krş. derinlig

derinlikde (2) 218b-10, 238a-1, derinligi (2) 190a-3, 269a-4;
derinligin (1) 301a-1

der-kār : < Far. Belli, aşikār

der-kār kıl- : < Far. + T. Ortaya koymak, âşikâr etmek

der-kār kıldı (1) 228b-5

derle - : Bir araya getirme işi

derleyüp (1) 195a-10

derle- : Terleme işi

derlemeye (1) 252b-12

derhāl + Ar. O anda, hemen, hiç vakit geçirmeksizin

(1) 275b-14

dermān : < Far. İlâç, şifâ, devâ, çâre

dermāndur (1) 278a-3

dervāze : < Far Kale ve şehirlerin, külliyelerin büyük giriş kapısı

dervāzed**en** (1) 238a-4; dervāze**si** (3) 208b-5, 228a-6, 238a-2;
dervāzes**inden** (1) 229b-3; dervāzes**ine** (1) 280a-10

dervīṣ- nihād : < Far. Dervīṣ huylu, alçak gönüllü, hoş görülü

(1) 246a-8

deryā : < Far. Deniz

(31) 193a-8, 9, 14; 210b-6; 234b-16; 235a-17; 237a-13; 243b-17;
246b-7; 248a-10; 252b-17; 253a-2, 6; 254b-9; 256b-9; 257b-7; 267b-2; 270a-14;
283b-6; 290a-5; 294b-12, 14; 295a-2, 3, 7, 8; 299b-4, 6; 300a-8; 300b-7; 306b-7

deryā**da** (17) 255a-14, 286a-2, 287a-8, 295b-14, 298a-7, 298a-9, 298a-10, 298a-10, 298b-3. deryā**dan** (2) 253a-4, 294b-13; deryā**dur** (1) 294b-14; deryā**lar** (1) 267a-8; deryā**lara** (4) 255b-9, 283b-8, 283b-9, 300a-8; deryā**lardan** (1) 283b-6; deryā**ları** (2) 201b-9, 267b-9; deryā**ların** (1) 280a-5; deryā**nuṅ** (1) 243b-17, 298a-1, 298b-14, 299a-13, 300a-9, 300a-15, 300a-16, 301a-5; deryā**sıyla** (2) 299a-11, 308a-11; deryā**sı** (3) 234b-17 240a-2, 299b-17; deryā**sıdur** (4) 295a-11, 298b-12, 299b-3, 300a-4; deryā**sına** (22) 201b-9, 246a-5, 267a-6, 287a-7, 287a-8, 287a-10, 287a-14, 288a-3, 288a-5. deryā**sında** (2) 300a-16, 306b-6; deryā**sından** (3) 298a-2, 298a-14, 298b-12; deryā**sınuṅ** (7) 239a-2, 239a-17, 240a-1, 252b-11, 267a-4, 299b-7, 308a-12; deryā**ya** (16) 190a-15, 265b-16, 257b-14, 257b-16, 258a-12, 287b-11, 288a-6, 290a-2, 293a-10, 293a-15. (2) deryā**yı** 247b-4; (1) 270b-16

deryāçe : < Far. + T. Küçük deniz, göl

(9) 222a-10, 11; 223a-7; 225a-10; 255a-1; 278b-12; 287b-5; 291b-4,

deryāçeden (3) 287b-5, 300b-16, 301a-4; deryāçedür (2) 247b-4, 300b-12; deryāçeler (1) 294b-17; deryāçelerden (1) 286a-2; deryāçeleri (1) 300b-1; deryāçenün (1) 301a-1; deryāçesi (1) 230a-13; deryāçesine (4) 232a-11, 290a-16, 291a-9, 301a-4; deryāçesinün (1) 232a-15; deryāçeye (2) 233a-4, 290a-10; deryāya (1) 267a-5

dest : < Far. El

destin (1) 243a-2

deste : < Far. Elde tutulabilecek şekilde bir araya getirilmiş şeylerden meydana gelen bağ, demet, tutam, bağlam

destesi (1) 302a-12

deşt : < Far. Bozkır, ova, sahrâ, çöl:

(2) 215b-9, 277b-2

deve : Deve

develer (1) 260b-13; develerden (1) devesi (1) 220a-16

devlet : < Ar. Belli bir toprakta bir hükûmet idâresi altında teşkilâtlanmış bulunan bağımsız siyâsî topluluk, milletin hukûkî şahsiyet kazanmış şekli

devleti (1) 260a-4; devletleridür (1) 221b-3

devr : < Ar. Genişlik

(21) 188b-10, 190a-3, 206b-16, 207b-7, 207b-15, 208b-7, 211a-5, 212a-17, 213a-10; 232a-4, 232a-10, 232a-15, 240b-7, 241a-2, 241a-10, 242a-15, 261a-5, 265a-1

devri (1) 218b-9

devr-i bārūsı : < Ar Kale duvarının genişliği

(8)195b-4, 215b-13, 218a-4, 218b-8, 220a-10, 220b-16, 221a-12,
222a-1

devr-i bīrūni :> Ar. Dış yüzeyinin genişliği

(1)191b-6

devr eyle- : < Ar.+ T. Dönmek

devr eyler (1)263a-2

devre : Başı sonu belli zaman parçası, dönem

devresi (1) 253a-16

dıraḥt : < Far. Ağaç

(4) 244a-14; 247a-11, 12; 248b-2

dīb : Dip, taban, alt, oyuk veya çukur bir şeyin en alt bölümü

(18) dibi (1) 202b-5; dibinde (10) 194b-7, 218a-8, 225a-15, 230b-1,
238a-14, 241b-5, 242b-11, 248b-8, 250a-17, 276b-14, dibinden (2) 198a-6, 261a-7;
dibine (3) 214b-9, 214b-11, 301a-2; dibini (1) 202b-6

dībā : < Far. Eskiden çok makbul tutulan, genellikle desenli, ağır dokuma ipekli
kumaş

(1) 299b-13

dīdār : < Far. Görünüş

dīdār ol- : > Far + T. Görünmek

dīdār olur (2) 298b-1, 14

dik- : Beklemek için birini bir şeyin başına getirmek

(1) dik**di**

dikke : Taht

(6) 243a-1, 2; 279a-8, 9, 10

dil : Dil, lisân

(1) 276a-11

dil**ince** (1) 278b-4

dile- : Birinden bir şeyin yapılmasını istemek, rica etmek, arzu etmek

diled**di** (5) 214a-7, 214a-14, 247b-4, 260a-8, 301a-1; diled**diler** (1) 196b-11; diler (1) 189a-11; diler**di** (1) 213b-14; diler**se** (1) 275b-6; dile**se** (1) 279b-7

dimāğ : < Ar. Beyin, akıl

dimāğ**ın** (1) 254a-11

dīn : < Ar. İnsanların yaratıcı olarak kabul ettikleri üstün güce olan îmanlarını, ona yapacakları ibâdetlerin bütünü ve bu îmâna göre davranışlarının nasıl olması gerektiğini düzenleyen inanış yolu

(1) 221b-16

dīn**ler** (1) 228b-5

dīnār : < Ar. Altın liranın dörtte biri değerinde olan eski bir para

(11) 227a-10, 230b-8; 230a-15, 231a-16, 231b-9, 231b-16, 232a-8, 232b-16, 234a-3, 234a-8, 236b-9

dīnārdur 225a-3, 226b-14,17, 227a-3, 227b-5, 230a-1, 230a-11, 231a-3, 231a-7, 231a-13, 231b-4

direk (g) : Destek veya taşıma vazîfesi görmek üzere bulunduğu yere dikine yerleştirilen uzun ve kalın ağaç

(2)190b-16; 191b-2

direge (1) 207a-4; **diregi** (1) 304a-13; **diregün** (3) 304a-15, 304a-16, 304b-1

direm : < Far. Gümüş para, akçe

(10) 206a-6, 7, 8, 10, 12, 13; 245a-8

diş : Diş

dişi (1) 261b-6

dīvār : < Far. Duvar

dīvār 265b-13, 294a-17, 306b-16, 302b-12 **dīvāra** 302a -17; **dīvārdan** 294b-1; **dīvārı** 302a- 3; **dīvārın** (1) 191a-5; **dīvārını** (1) 195a-17; **dīvārının** 302a- 2, 5, 8

dīvār-ı seddün : set duvarı

(1)302a- 7

diyār : <Ar. Memleket, ülke

(125) **diyāra** (6) 198a-12, 228a-2, 252a-1, 261b-3, 302b-15, 303a-12; **diyārda** (13) 188b-14, 193b-4, 206b-13, 214b-11, 222a-10, 233b-14, 236b-11, 241a-1, 243b-6; **diyārdan** (3) 220a-16, 251a-5, 308a-15; **diyārdandur** (1) 218b-14; **diyārlar** (5) 203b-15, 204b-11, 219a-2, 291a-4, 291a-8; **diyārlara** (2) 251a-6, 277a-8; **diyārlarda** (4) 217a-13, 256a-4, 282b-5, 307a-16; **diyārlardan** (6) 188b-16, 194b-13,

227a-17, 292a-17, 294a-10, 295b-9; diyârlarun (1) 199b-14; 289a-17; diyârları (9) 247b-1, 257a-10, 289b-14, 290a-9, 293a-9, 293b-6, 293b-9, 303a-17, 307a-9; diyârlarına (3) 209a-16, 218b-16, 287b-7; diyârından (2); diyârun (16) 194a-15, 214b-6, 230b-3, 230b-10, 243a-6, 245a-3, 248a-4, 251a-16, 253a-12.; diyârı (2) 252a-11, 291a-8; diyârına (4) 286a-3, 290a-7, 290a-7, 298a-2; diyârında (2) 282b-16, 300b-7; diyârından (7) 241b-2, 241b-13, 287a-13, 288a-14, 288b-17, 287b-15, 291a-16, 290a-6, 290a-7; diyârun (2) 198a-9, 227a-14

dolab : < Far. Bostân sulamak için gözleri bağlı bir beygir tarafından döndürülmek sûretiyle bostân kuyusundan su çekmeye yarayan düzenek

(1) 244a-12

dolu : Bir yerde bahsedilen şeyin çok bulunduğunu, çok olduğunu anlatır, çok, pek çok

(1) 286b-7

dost : < Far. Birini riyâsız ve samîmî duygularla seven, her bakımdan kendisine güvenilir kimse

(1) 267a-8

dostlık (ğ) : < Far + T. Dostça davranış, ahbablık, muhabbet

dostlığa (1) 228b-16

doy- : Bir gereksinimi yeterince karşılamak

doyınca (1) 280a/13

dög- : Bir şeyin üzerine arka arkaya vurmak

dögerdi (1) 189a-17

dögüş- : Kavga etmek

dögüşebilmezler (1) 257a-5

dök- : (1) Bir yerden bir yere dökülen, aktarılan

(3) dökmez (1) 214a-14; dökmişlerdür (1) 190b-6; dökülür (1) 283b-8

(2) Üstünde bulunan bir şeyi düşürmek

dökçükde (1) 295a-13

döndür- : (1) Bir tarafa doğru yönelmek, çevirmek, taklip etmek

(7) döndürdiler (1) 198a-11; döndürçükde (4) 202a-6, 202a-10, 202a-12, 202a-14; döndürse (2) 203b-4, 203b-6

(2) Geri göndermek, geriye çevirmek

(1) döndürdi 257a-6

dördünci : Dördüncü

(9) 198b-15; 199b-17; 211a-3, 9; 211b-3; 222b-8; 223b-5, 226b-4, 229b-10

dört : Dört

(171) 188a-14; 190b-8, 11, 16; 191a-11, 12, 13; 193b-3, 7, 10, 15; 196a-4, 6; 198a-11; 203a-3, 8; 203b-12; 204a-5; 205b-7; 206a-1, 6, 10; 207b-16; 208a-15; 208b-5; 210b-15; 211a-2; 212b-17; 213a-4; 213b-1; 215a-15; 215b-8, 14; 216b-13; 217a-17; 217b-15; 221a-4; 222a-16; 222b-4, 9, 12; 223b-6; 224a-7; 224b-4; 225a-3; 225b-13; 227b-4; 229b-9; 230b-9; 232a-1, 2; 232b-10, 16; 233b-3, 8; 236a-7; 237b-12, 14; 238a-10, 15; 238b-13, 17; 239a-17; 239b-13, 15; 240a-1, 2; 240b-2, 4; 242a-5; 243a-2; 243b-10; 246b-5; 248b-6; 249a-16; 252b-1; 253b-2; 254a-4; 254b-17; 255a-5; 255b-1, 4; 257b-17; 262a-4; 266a-11; 267b-11; 268a-10; 268b-15; 269a-1, 4, 7, 9, 11, 13, 17; 269b-2, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 17; 270a-4; 270b-7;

271a-1, 8, 14, 15; 271b-4, 13, 14, 15; 272b-4, 5, 6, 8, 9, 10, 15; 273a-4, 5, 12, 16;
273b-3, 7, 15; 274a-14, 16, 17; 274b-1, 3, 7, 12, 14, 17; 275a-2, 3, 4, 5; 276b-8;
278a-1; 280a-7; 286a-13, 15, 16; 288b-9; 292a-5; 292b-14; 294a-8, 12; 295b-11;
298a-17; 300b-12; 301a-13; 302a-12; 302b-4; 303b-9; 304a-17; 305b-13; 306a-3;
307a-1, 5; 308b-11

du‘ā : < Ar. ihtiyâcını ortaya koyarak Allah’a yalvarma, bir şeyin olmasını veya olmamasını isteme, yakarış, niyaz

(2) 246a-13; 276b-1

du‘âsıyla (1) 190a-10

dūd : < Far. Böcek

(1) 252a-11

dūr : < Far. Uzak

dūr ét - : Far. + T Uzaklaştırmak

dūr êtdürmiş (1) 288b-9

dost : < Far. Birini riyâsız ve samîmî duygularla seven, her bakımdan kendisine güvenilir kimse, enis

dostdurlar (1) 262a-11

dükân : < Far. İçinde perâkende öteberi satılan veya küçük îmalât yapılan iş yeri

(1) 308b-7

dünyâ : < Ar. İçinde yaşamakta olduğumuz yeryüzü, yer küresi, arz, cihan

dünyâda (3) (2) 243b-5, 251a-5, 287a-5; **dünyānuḡ** (2) 205b-9, 252b-1; **dünyāya** (1) 214b-3; **dünyāyı** (3) 199a-9, 207a-2, 279b-2

dürlü : Çeşitli, muhtelif

dürlüdür (2) 280b-12, 282a-7;

dürlü dürlü : Çeşit çeşit

(2) 252a-15, 283a-7

dürüst : < Far Düzgün, iyi

(8) 211a-6; 222a-17; 249a-9; 262b-4; 264b-7; 265b-1; **dürüstdür** (1)

208b-8

düş - : (1) dik durumda iken devrilip yatık duruma gelmek:

düşme ét- : Yıkılmak

düşme étdi (1) 222a-14

(2) : Yer çekiminin etkisiyle boşlukta, yukarıdan aşağıya inmek

düşdi 192b-15, 197b-12 **düşürüp** 263a-13; **düşmiş** 275b-13

(3) : Bir bölüşme sonunda payına ayrılmak

düşer 246a-9

(4) : Vurmak, değmek, yansımak, aksetmek

düşmez (2) 226a-17, 252a-17

(5) : (Bir şeye göre) Şu veya bu tarafta yer almak, şu veya bu tarafa rastlamak

düşer (2) 203b-7 277b-1; 280a-10

(6) : Savrulmak

düşdi (1) 275b-12

(7) : Yağmak

düşen karlar (1)278a-14

(8) : Kazanmış olduğu belli nitelikleri, sâhip olduğu imkânları kaybetmek

düşdi 278b-4

(9) : (Bir şey) Bulunduğu yerden ayrılmak, kaybolmak

düşürdüğü 263a-12; düşüp 196b-1

(9) : (y.f.)

yola düş : Gitmeye koyulmak, gitmek

yola düşüp (1)270a-15

düşenbe : < Far. Pazartesi

düşenbesidür (1) 237b-7

düşmen : < Far. İyi duygular beslemeyen, kötülük etmek için fırsat kollayan kimse

(1) 256a-7

düvüm : < Far. İkinci

(1) 198b-6

düz :Tertip ve tanzim etmek

(245) düzdi (40) 191a-7, 191b-3, 195b-1, 208a-2, 208a-7, 208a-9, 208a-13, 208a-14, 209b-9; düzdigi (2) 282a-16, 291b-4; düzdiler (6) 189b-7, 189b-14, 212a-16, 257a-7, 260b-3, 260b-5; düzdüğü (1) 260a-15; düzdükde (1) 304b-5; düze (2) 202b-5, 214a-8; düzerler (6) 231b-4, 241b-1, 281b-5, 281b-12, 283a-5, 303b-10; düzerlerdi (1) 260b-1; düzmemişdi (1) 305a-12; düzmemişdür (3) 212b-3, 213b-17, 261a-5; düzmiş (5) , 228a-13, 243b-15, 260b-11, 303b-15; düzmişdi (18)

206b-14, 212a-12, 213b-12, 217a-7, 237b-17, 239b-6, 244b-10, 248b-10, 250b-11.;
düz**mişdür** (119) 191b-8, 207b-15, 210a-6, 211a-8, 211a-14, 211b-5, 212a-5, 212b-6,
213a-1...; dü**zmişler** (10) 190a-5, 196b-6, 238b-12, 252b-7, 258b-15, 261a-11, 276b-
16, 276b-17, 303b-12.; dü**zmişlerdi** (2) 249b-17, 275b-17; dü**zmişlerdür** (6) 211b-1,
213b-3, 227a-15, 268b-17, 272b-12, 286a-111; dü**zmişdi** (1) 224b-12; dü**zmişdür** (2)
224b-6, 225a-6; dü**züp** (16) 191b-2, 195b-14, 197b-3, 220a-6, 243a-1, 247b-9, 253b-
9, 264b-12, 280a-6

düz : Her tarafı aynı yöne doğru olan, eğrilip bükülmeden devam eden, doğru,
müstakim

(4) 208b-13; 253b-1, 2; 276b-7

E

eblehlik : < Ar+ T. Akılsızlık

(1) 263b-12

ebvāb : <Ar. Kapılar

(1) 246a-16

ecl : < Ar. Sebep, neden

eclden (3) 198b-6, 202a-2; 205b-11, 213b-9

es- : Hava bir yönden bir yöne akmak, rüzgâr olmak

esüp (2) 275a-12, 295a-13

êt(d) - : Etmek, yapmak, kılmak krş. êt

‘acīb êderler idi (1) 303a-12

‘ācir êder (1)275a-10

‘add êdüp (1) 204b-1

‘adālet êdüp (1) 205b-3

‘adāvet êdüp (1)302b-16

‘ahd êdüp (1)249a-2

aḥz êdüp (2)204a-11,13

‘arż êdüp (1)260a-7

beyān eder (25)188a-14,15, 194a-16, 198b-9, 205b-2, 235b-13, 236a-8, 238b-5, 240a-3, 242a-16, 243a-13, 254b-4, 267b-10,11, 275a-2, 275b-4, 280b-8, 293b-15, 293a-6,9,293b-11, 294b-5, 295b-9, 300b-1, 301a-14, 307a-8

binā edüp (1) 306b-14

bünyā edüp (1) 263b-15

ceng edüp (4)192a-7, 219a-14, 232a-13, 238b-10

cerīb eder (1)206a-2

dārü'l-mülk edüp (1) 215b-11

da'vā ederler (1) 223b-9

da'vet edüp (1) 221b-6

defj edüp (1)207b-4

edā ederler (2)192a-16 ,17

ġalebe edüp (1) 243b-2

ġarķ edüp (1)190b-14

ġazā edüñ (1)219a-12

ġāzeb edüp (1) 236a-12

güzer eder (21)1a-15,213a-12, 221b-1, 227a-14, 246b-11, 251b-6, 261a-7, 270b-2, 287a-13, 288b-16, 289b-17, 290a-14, 290b-17, 291a-7, 291b-3,7,17, 292b-7, 293b-16, 33a-3

helāk ederdi (2) 237b-9, 240b-2

ħarāb ede (2) 214a-7, 264a-3

ḥareket éderler (1) 306a-2

ḥarīd édüp (1) 195a-15

ḥased édüp (2) 189a-14, 199a-4

ḥıfz éderler (1) 195a-2

ḥisāb éderlerdi (1) 245a-10

ḥiṣār édüp (1) 241a-4

ḥurūc éder (1) 211b-2

ḥükm édüp (1) 227b-17

ihrāc édüp (1) 215a-1, 235b-10, 237b-2

‘imāret édüp (6) 190b-13, 191a-6, 209a-11, 250a-3, 218a-13, 242a-11

itmām édüp (1) 208a-1

kaşd édüp (1) 197a-12

kaṭ‘ éderler (1) 251b-6

kıyās édelim (1) 192a-7

kirā édüp (1) 214a-14

munāzzara éderlerdi (1) 217b-14

musahḥar édüp (1) 196b-10

müşāvere édüp (1) 214a-8

muḥkem éde (1) 202b-7

naḵb édenleri (1) 196a-2

naql      (1) 191b-3

ni           (2) 202b-12,13

niz             (1) 230b-6

n          (1)189b-4

            (1)207a-13

            (1)228a-13

            (1) 206b-7

            (1) 207a-16

           (1) 189a-15

tam         (2) 197b-11; 206b-17

tan          (1) 230a-1

ta           (1)225a-1

ta           (1) 217b-14

ta            (1) 201b-10

teky        (1) 197b-10

tera           (1) 219b-16

tecd         (1) 198a-14

tenezz        (1) 206a-12

tev           (1) 207b-11

tem          (1) 206b-17

tevāf ederdi (1) 192b-2

teveccüh eder(1) 203b-7

tılsım édüp (1) 213b-5

‘urūc éde (1) 198a-17

vaz‘ édüp (1) 204a-12,14

vāşıl édüp (1) 204b-2

yād edelim (3) 268a-8, 280b-11, 283b-15

zarb ederler (1) 302a-15

zıkr edelim (1) 268a-9

zirā‘at eder (3) 212b-16, 223b-16, 294b-3

ziyāret eder (1) 207b-17

zor édüp (1) 247b -7

zuhūr eder (1) 279a -10

edā : < Ar. Ödeme, verme

edā éd- : Bir borç gibi üstüne düşen şeyi yerine getirmek, îfâ etmek

edā ederler (3) 192a-16, 17; 192b-1

edhān : < Ar. Enerji (petrol)

(1) 280b -10

efzāl : < Ar. Faziletli, erdemli

(1) 188b-1

eger : < Far. Şart anlamını güçlendirmek için şart cümlelerinin başına getirilir, şâyet

(64) 189b-2; 202b-3; 203a-14; 203b-1, 3, 4, 6, 7, 9, 11; 204a-1, 3, 16; 204b-3, 6, 7; 206a-6, 16; 214b-2; 215b-16; 219b-14; 220b-1; 223a-8; 228a-4; 232b-1; 233b-2; 243b-13; 248a-11; 256a-7; 257a-4, 5; 259b-10; 262b-6; 263a-11, 13; 266a-2; 266b-6; 275a-10, 14, 17; 275b-1; 279a-6, 9; 280a-11; 280b-4, 5; 281a-2; 283b-1, 2, 4, 5; 286a-13, 14, 16; 286b-3, 5, 14, 16; 287a-17; 289a-6; 292a-5; 298b-17; 302a-3

egerçi : < Far. Her ne kadar, ... ise de, gerçi

(9) 188a-15; 200a-15; 201b-9; 210a-15; 218b-3; 244b-14; 258a-1; 283b-16; 307a-8

egil- : Eğik bir durum almak, bir yöne doğru çarpılmak:

egilmiş (2) 207b-10, 207b-11

egri : Doğru veya düz olmayan

(1) 207b-12

ehl : < Ar. Sahip; topluluk, cemaat

(3) 193b-5; 196a-14; **ehlinden** 207b-1; **ehline** 246a 17; 302b-15

ehl-i imān : İman Sahipleri

(1) 188b-1

ehl-i Mekke: Mekke halkı

(1) 192a-2

ehl-i ‘Arab : Arap halkı

(1) 199a-8

ehl-i Hind: Hindistan halkı

(2) 199b-4, 290b-5

ehl-i Çīn : Çin halkı

(1) 199b-7

ehl-i Rūm ve Freng : Yunan ve Avrupa halkı

(1) 199b-10

ehl-i Kībt ve Berber ve İfrīkīye ve Endelūs’ : Mısır Halkları

(1) 199b-12

ehl-i zımmet: İslâm hukūkuna göre yönetilen bir devletin himâyesinde bulunan gayrimüslimler

(1) 206a-8

ehl-i beyt-i resūl: Hz. Muhammed’in kızı Hz. Fatma, dâmâdı Hz. Ali ve onların evlâtlarının dâhil olduğu âilesi

(4) 206b-12, 282a-2; 283a-15, 303a-10

ehl-i Bağdād : Bağdat halkı

(2) 208a-17

ehl-i t̤ā‘at: Tâatta bulunan, ibâdet eden 216a-17

ehl-i şehir : Şehirde yaşayan halk

(2) 218a-5, 218a-14

ehl-i Ẓazvīn : Ẓazvīn halkı

(1) 220a-7

ehl-i Rūdbār : Rūdbār halkı

(1) 221b-15

ehl-i Ṭālekān : Ṭālekān halkı

(1) 24a-11

ehl-i vilāyet : Şehrin halkı

(1) 224b-11

ehl-i Tebrīz: Tebrīz halkı

(1) 228b-16

ehl-i sūnnet : Kur'ân-ı Kerîm'e ve Hz. Muhammed'in sūnnetine aynen tâbi olarak hak yoldan ayrılmayan, îtikādî meselelerde Selefiye, Eş'ariye, Mâtüridiye mezheplerinden birine, amelî hususlarda ise İslâmiyet'in temel esaslarında birleşen Hanefî, Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî mezheplerinden birine mensup olanlar, fırka-i nâciye, sūnnîler

(1) 231b-15

ehl-i şalâh.: Doğruluktan, dürüstlükten ayrılmama, dînin yasakladığı şeylerden kaçınan insan topluluğu

(2) 246a 16, 252a- 13

ehl-i temîz: Günahı olmayan insan topluluğu

(1) 247b-12

ehl-i faẓl: cömertlik, iyilik, lutuf ve kerem sahibi insan topluluğu

(1) 252a-7

ehl-i Fârs : İran halkı (2) 253a-11, 288b-3

ehl-i silāh : Silah konusunda yetkin insan topluluğu

(1) 262b-10

ehl-i Şam : Şam halkı

(1) 270a-1

ehl-i Sāve : Save halkı

(1) 278a-3

ehl-i mağrib : Batı halkı

(1) 280b-14

ehlüllah : Ar.Evliyâ

(1) 246b-4

ek- : Toprağa tohum atmak veya gömmek

ekerler (5) 220a-14, 221b-12, 222a-4, 227a-2, 211a-7

ekābir : <Ar. Büyük adamlar, ileri gelenler, yüksek mevkilerde bulunanlar

(1) 251a-7

ekābirler (1) 268b- 17

ekābir-i ʿ ulemā ve meşāyiḥ (1) 207a-8

ekābir-i evliyādan 214b-12

eḳālīm : < Ar. Diyarlar, memleketler, iklimler

(11) 299b-2

eḳālīm-i seb'a : < Ar. Eskiden yeryüzünün ayrıldığı ve farklı yıldızların etkisi altında bulunduğu kabul edilen yedi iklim, yedi bölge

(1) 200a-16

ekşer : < Ar. Çok fazla, en çok, birçok

(81) 222b-4; 223a-17; 223b-8; 224b-3, 9, 11; 225b-16; 226a-5, 10; 227b-1, 6; 228b-14; 229b-12; 230b-3; 231b-4; 232a-17; 232b-6; 233a-5; 233b-17; 238b-9; 239b-6; 240a-10; 243b-6; 244a-1; 245b-17; 246a-5, 6, 9, 10; 246b-8; 248a-2, 14; 249a-13; 250b-5; 251b-3, 12; 252a-3, 5, 7, 16; 252b-12, 13; 253a-5, 12; 255a-16; 255b-15; 256b-10, 14; 259a-16; 260a-10; 261a-17; 262b-9; 264a-17; 265a-7; 265b-1; 266a-7; 278a-7; 278b-9, 13; 279b-11; 280b-14; 281a-13; 290a-3; 291a-13; 298a-6; 303a-4; 305a-5; 306a-4, 10, 11; 307a-14, 15, 17; 307b-7; 308a-5, 7, 8, 10, 14; 308b-1

ekseri : < Ar. Çoğunlukla, umûmiyetle

(19) 190a-9; 194b-14; 196a-12; 196b-4; 199b-16, 17; 200a-14; 204a-8; 205b-5; 207a-7; 208b-8, 9; 210b-8; 213a-13; 215a-11; 216a-16, 17; 216b-15; 218a-11, 14; 220a-14; 220b-2

eksiye düş-: Azalmak

eksiye düşer (1) 203b-7

eksük : Bir kısmı bulunmayan veya bitmemiş olan, tamam olmayan, noksan, nâkıs, nâtamam:

(8) 189a-1; 203b-5, 11; 204a-2, 4; 204b-4, 8

eksükdür (1) 287b-16

ekûl : < Ar. Obur, çok yiyen (kimse), pisboğaz

ekûldur (2)230b-3, 232b-10

el : (1) Kolun, bilek mafsallından itibaren avuç ve parmakları içine alan ve iş görmeye, tutmaya yarayan kısmı

(1) 248b-14

eli (1) 189b-8 **elini** (1) 207-4; **eliyle** (1) 210a-10

(2) : Birinin bakımında, yönetiminde olmak.

elinde kaldı 192b-17

elinden hâlâş édüp (3) 198a-13, 250b-14, 302a-14

Celâleddîn Tayyib Şâh'ın elindedür (1) 254a-5

Naşr elinden hâlâş olup (1) 97b-16

Freng elinde kaldı (1) 198a-1

İsrâ'îl elinden alup (3) 208a-1, 219b-4, 256b-7

(3) : deyim

elinden bir kâr gelmez: Beceriksiz olmak

(1) 206b-11

taḥayyür el vèrdi: Şaşırmak

(1) 207b-1

yapa el vèrmedi: Başaramamak ,becerememek

(1) 213b-14

elbette : < Ar. Şüphesiz, muhakkak, mutlaka

(3) 194a-6; 246a-13; 253a-4

elhak : < Ar. Gerçekten ,doğrusu

(1) 259b-13

elli : Elli

(68) 193b-6, 8, 10, 11, 15, 16, 17; 194a-1, 4, 5, 8, 10, 11; 200a-3; 214a-1; 216b-14; 217a-15; 222b-5; 223a-12; 223b-4; 227b-9; 228b-3; 231b-10; 232a-7; 233b-4; 236a-14; 236b-11; 237a-1, 9; 239a-13; 240a-1, 2; 240b-7, 8, 15; 243a-8; 243b-3; 244a-12; 245a-8, 9, 16; 246b-6; 250a-4; 261a-6; 263b-1; 264b-13; 265b-13; 270b-6; 271a-2, 4; 272b-15; 273a-17; 278a-6; 278b-15; 283b-13; 287a-15; 288a-12; 289b-2; 290a-2; 291a-2, 9; 301b-5, 16; 302a-9; 304b-2

elmās : < Ar. < Yun. Billûrlaşmış saf karbondan ibaret, çok sert, çok kıymetli parlak taş

(2) 282a-8, 282a-10; elmās**lar** (1) 282a-13; elmās**ları** (1) 282a-12

em(i)r : Bir şeyin yapılması veya yapılmaması husûsunda bildirilen kesin hüküm, hükmüne uyulması istenen zorlayıcı söz, buyruk

(9) 192b-3, 15; 198a-1; 205b-17; 212a-15; 214a-12; 249a-3; 279b-8;

emriyle (3) 189b-6, 197a-11, 233a-7

emr eyledi (3) 212a-15, 214a-12, 279b-7

emr olundu (1) 189a-8

emirü'l-cüyüş : < Ar. Ordu komutanı

(1) 306a-11

emles : < Ar. Düz, düzgün, pürüzsüz

(1)301b-15

encū : < Far. İncir

(2) 255b-5, 255b-17

endūde: < Ar. Kaplamak

endūde kılmışlardır (1) 191a-14

ēnlū : Geniş

(1) 257b-12

ense : Boynun arka kısmı

enselerinden (1) 202a-6; enşesine (1) 203b/4

enseb : < Ar. Uygun, yerinde, münâsip

zikri enseb : < Ar. Anlatılması uygun

zikri ensebdür (1) 307a-10

envā' : < Ar. Çeşitli, türlü

(4) 239b-3,7; 287a-1; 299a-7

ēr- : Varmak, ulaşmak

ērūp (1) 292a-8

ēriş- : Varmak, ulaşmak

ērişdi (2) 189b-5, 264b-16; ērişdiler (1) 301b-11

ērişdür- : Ulaştırmak

erişdürür (1) 283a-1

eşer : < Ar. İz, nişân, işâret

(1) 282a-3

eşerdür (1) 214b-1, eşeridür (1) 241a-14

eşeri (4) 207a-4, 213a-12, 214a-12, 305a-14

eşer kıl- : < Ar. T. İz bırakmak

eşer kılup (1) 282a-3

eşhâş-ı şühedâ : < Ar. Şehit olan kişiler

(1) 241a-8

êt- : Etmek, yapmak, kılmak krş. êd

êtdi (1) 207b-14, 15; êtdükleri (1) 206b-12, êtdiler (1) 301a-1;
êtmişler (1) 258b-15

êtdi (6) büyük êtdi (1) 210a-9, düşme êtdi (2) 222a-14, 230a-9, hārāb
êtdi (1) 213b-13, iktizā êtdi (1) 275b-3, sü'āl êtdi (1) 207b-2

êtdiler (11) fermānsızlık êtdiler (1) 253a-11, hārāb êtdiler (3) 198a-3,
199a-5, 220a-10, hisāb êtdiler (1) 205b-8, icād êtdiler (1) 189b-1, 'imāret êtdiler (1)
215b-12, katl êtdiler (1) 234b-7, kıyās êtdiler (1) 242a-12, şulh êtdiler (2) 190a-
278a-15

êtdügi (3) ferīgāt êtdügi (1) 195b-13, medd êtdügi (1) 210b-6, vüşül
êtdügi (1) 196a-14

êtdükde (5) ceng êtdükde (1) 256a-12, gurūb êtdükde (1) 295a-3,
hurūc êtdükde (1) 264a-2, nizā' êtdükden (1) 190a-2, vefāt êtdükde (1) 189a-10

ètdükleri (1) zinā ètdükleri 192a-1

ètdürdi (1) nidā ètdürdi 264a-3

ètdürmiş (1) dūr ètdürmiş. (1) 288b-9

ètmedi (2) teslīm ètmedi (1) 197a-1, vefā ètmedi (1) 219b-7

ètmege (4), āşikār ètmege (1) 207a-14, ḥarāb ètmege (1) 214a-12, ḥıfz
ètmege (1) 254a-17, şerḥ ètmege (1) 252b-17

ètmek (6) ‘add etmek (1) 204b-5, ceng etmek (1) 254a-1, güzër
ètmek (1) 275b-6, tevāzu‘ etmek (1) 221a-2, terk etmek (1) 214a-14 , zelzele etmek
(1) 279b-8

ètmemişdür (1) vefāt ètmemişdür (1) 209a-6

ètmeye (1) ḥareket ètmeye (1) 202b-7

ètmeyince (1) ḥarāb ètmeyince (1) 214a-10

ètmeyüp (2) sözine kulaḫ ètmeyüp (1) 214a-11, ḥāyınlık ètmeyüp (1)
263a-13

ètmezler (1) vefā ètmezler (1) 228b-17

ètmişdi (1) ḳaşd ètmişdi (1) 228a-8

ètmişdür (3) ,vaḳf ètmişdür (1) 230a-2, şehrçe ètmişdür (1) 228a-15,
zıkrin ètmişdür (1) 235a-2

ètmişler (4) dolab ètmişler (2) 244a-12, 248b-14, naḳş ètmişler (1)
248b-15, vaż‘ ètmişler (1) 294b-10

ètmişlerdi (1) men‘ ètmişlerdi (1) 206b-4

étmişlerdür (4) bünyād étmişlerdür (1) 201b-11, hüküm étmişlerdür (1) 244b-15, ‘alāmetler étmişlerdür (1) 286a-12

étmişdür (1) terkīb étmişdür (1) 204a-8

étse (5) 192a-8 ceng étse (1) 216b-1, ħurūc étse (1) 216b-7, ṭulū‘ étse (1) 295a-2, şefā‘ at étse (1) 303a-11

êtseler (1) bend êtseler (1) 223a-8

étsem (1) şefā‘ at étsem (1) 195a-6

et : Et

(2) 282a-11,12

ete (1) 282a-11

etek(g): Dağın alt bölümü

eteginde (1) 249a-10

etmek (g) : Ekmek

(1) 261a-1

etmegi (4) 221a-1, 222b-2, 226a-10, 261a-1

eṭrāf : < Ar. Bir yer veya şeyi kuşatan, çevreleyen yerler, çevre, yöre

(25) eṭrāfda (7) 198b-13, 231a-1, 246b-6, 248a-16, 250a-10, 252b-13, 279a-3; eṭrāfdan (1) 282a-3; eṭrāfları (1) 241a-15; eṭrāfuḡ (1) 283b-2; eṭrāfı (1) 254b-17; eṭrāfına (1) 288b-9; eṭrāfında (9) 195b-5, 223a-9, 227a-3, 261b-2, 262a-12, 276b-5, 278b-1, 278b-16; 300b-2; eṭrāfındadır (2) 278b-17, 279a-15; eṭrāfindan (1) 197a-8; eṭrāfınuḡ (1) 198b

ev : Bir ailenin oturması için yapılmış yapı, içinde yaşanan, ikâmet edilen yer, konut, mesken, hâne, ikâmetgâh

(2) 189a-11, 220a-6; **evde** (1) 189a-9; **evden** (1) 303b-2; **evi** (2) 189a-10, 237b-6; **evinde** (1) 195b-14; **evindedür** (1) 195a-11, 270a-13; **evler** (4) 189b-14, 195a-16, 196b-6, **evleri** (3) 191a-17, 196b-3, 249a-11; **evlerün** (1) 258b-16; **evümle** (1) 195b-9

evâyil : < Ar. İlk zamanlar, başlangıç dönemleri

evâyilleri (1) 238b-10

evc : < Ar. < Far. Bir şeyin en yüksek noktası, doruk

evcde (1) 280a/9; **evcinden** (1) 304a-9

evkât : < Ar. Vakitler, zamanlar

(1) 267b-17

evkâtda (6) 216a-17, 218a-11, 220a-14, 246a-1, 252a-16, 265b-1

evlâ : < Ar. Daha uygun, daha iyi, daha lââyık, yeğ, müreccah

evlâdur (3) 188b-2, 201b-12, 245b-3

evlâd : < Ar. Birinin soyundan gelen kimseler, soysop, sülâle, zürriyet

(1) 208b-1

evlâduna (1) 196b-9; **evlâdı** (1) 277a-14; **evlâdıdur** (1) 277a-14; **evlâdımdan** (1) 212b-13

evliyâ : < Ar. Allah'ın sevgilisi olan, hâli, davranışları, çok üstün vasıfları ve gösterdiği kerâmetler sebebiyle bu husus halk tarafından da kabul edilmiş bulunan seçkin ve has kul (kullar), ermiş, ermişler, velîler

(8) 196a-16; 209a-9; 214b-12; 218a-15; 220b-4; 246a-13; 251a-7;
262a-8

evliyādan (2) 214b-12, 246a-11; evliyālaruñ (1) 276a-17

evsaṭ : < Ar. Orta derecede olan, orta halde bulunan

(1) 206a-10; 289b-13

evvel : < Ar. İlk, önceki

(105) 188a-15; 188b-2; 189b-8, 15; 191a-10, 14; 192a-13; 192b-4;
194a-15; 194b-3, 6; 195b-7; 198a-3; 198b-13; 200a-13, 17; 200b-17; 201a-17; 202a-
10, 16; 202b-16; 204a-14; 205b-9; 209b-15; 211b-8, 14; 212a-11; 215a-14; 215b-10;
216b-14; 218a-17; 218b-3; 221b-6; 222a-10; 222b-5, 13; 223a-17; 223b-2, 11, 15;
226a-5, 13; 226b-15; 227b-9; 229b-3; 230a-7; 231a-9; 233a-1; 233b-7; 235a-1;
239b-10; 242b-13; 244b-9; 245a-13; 245b-1, 6; 247a-6; 250b-13, 17; 15; 256a-6;
258b-10, 14, 15; 259b-11; 261a-14; 265b-10; 267b-7, 10; 268a-15; 269a-1; 280b-9,
11; 281a-9; 282a-1, 8; 282b-9; 283a-2; 288a-15; 294b-11; 295a-10; 301b-10; 304b-
13; 305a-11; 306a-12; 307b-17;

evvelde (2) 234b-2, 292b-1; evvelde (5) 230b-10, 238a-16, 242a-9,
253a-10, 256b-5; evveldendür (2) 306b-9, 308b-5; evveldür (1) 241b-7; evveli (2)
200a-16, 215b-10; evvelinde (5) 280b-9, 282a-8, 283a-2, 288a-15, 294b-11; evvelki
(10) 191a-10, 196a-13, 198a-3, 200a-13, 200a-17, 204a-14, 216a-4, 228a-7, 247b-2,
289a-8, 306b-6

evvelā : < Ar. İlk önce, ilk olarak:

(4) 194a-15, 202a-16, 212a-11, 230a-7; 269a-1

eyle- : (1) Yapmak, etmek

eylemek (3) ḥarāb eylemek 189a-12, zıkr eylemek (1) 188b-2, ziyāret eylemek (1) 189a-9

eyledi (8) ḥarābe eyledi (1) 304a-5, ibrām eyledi (1) 189a-14, iḥrāc eyledi (1) 190a-7, irsāl eyledi (1) 189b-8, men^ʿ eyledi (1) 196b-12, nüzül eyledi (1) 189a-4, siyāh eyledi (1) 191a-1, taş eyledi (1) 192a-1, taleb eyledi (1) 304a-8

eylediler (3) iḥrāc eylediler (1) 250b-13, siyāset eylediler (1) 196a-2, zāhir eylediler (1) 196a-6

eylese (2) nidā eylese (1) 280a-5,6; isti^ʿ māl eylese (1) 253b-12

eyledükde (2) fetḥ eyledükde (2) 251a-9, 257a-10

eyledügi (1) ceng eyledügi (1) 241a-6

eyleme (1) ḥarāb eyleme (1) 214a-17

eylemese (1) bend eylemese 189b-2

eylemege (1) ḥarāb eylemege (1) 214a-16

eylemek (2) ḳatıl eylemek (1) 190a-11, zıkr eylemek (1) 188b-2

eylemekdür (1) şerḥ eylemekdür (1) 188a-17

eylemez (2)^ʿ imāret ḳabül eylemez (1) 249a-14, ḳabül eylemez (1) 262b-7

eylemiş (1) vefāt eylemiş (1) 197b-13

eylemişdür (2) ḥurūc eylemişdür (1) 260a-1, vaż^ʿ eylemişdür (1) 268a-6

eylemişler (3) iḥyā eylemişler (1) 260b-13, naḳş eylemişler (1) 277a-2, vaż^ʿ eylemişler (1) 268a-3

eylemişlerdi (1) katlā eylemişlerdi (1) 264a-2

eyler (6) devr eyler (1) 263a-3, güzër eyler (1) 260b-7, hâşıl eyler (1) 263a-10, hūn eyler (1) 248b-13, şikest eyler (1) 266b-8, zāyi‘ eyler (1) 233b-3

eylerdi (1) fesād eylerdi (1) 287a-2

eylerken (1) taleb eylerken (1) 279b-15

eylerse (1) rabṭ eylerse (1) 220a-4

eyleyüp (1) iḥrāc eyleyüp (1) 198a-6

eẓ‘āf : < Ar. Katlar, bir şeyi iki kat yapan fazlalıklar

(1) 206b-1

ez-ān cümle : Far. + Ar. O cümleden olarak

(1) 195b-5

F

faķir : < Ar. Yoksul (kimse), muhtaç, fukarâ

faķirdürler (1) 247a-14; faķirleri (1) 228b-16

falân : < Ar. Belirtilmesi gerekli görülmeyen isimlerin önüne getirilerek onları belirsiz şekilde niteler

(2) 227b-16; 279b-8

fâriğ : < Ar. Vazgeçmiş, terketmiş, el çekmiş

(1) fâriğdürler (1) 221a-9

fâriğ ol-: < Ar.+T. Bağımsız olmak

fâriğ olmak (1) 201b-12

fârik : < Ar. Ayıran, tefrik eden

(1) 201b-6

faşl : < Ar. Bölüm, kısım; devre

faşlı (1) 204a-11

faşl-ı mâbeyn-i tûleyni : İki boylam arasındaki aralık

(1) 204a-13

faşl-ı mâbeyni'l-^c arzeyni : İki enlem arasındaki uzunluk

(1) 204a-13

faşl-ı evvel (1) 267b-10

faşl-ı düvüm (1) 275a-7

faşl-ı siyüm (1) 280b-8

favqa's-semā : < Ar. Göğün en yüksek noktası

(1) 298b-17

fāyide : < Ar. İşe yarama, işe yaramanın meydana getirdiği iyi durum, olumlu sonuç, yarar, nefi

fāyide-i germ-sīr (1) 275b-1

fāzl : < Ar. Ahlākı, ilmi ve sâhip olduğu meziyetler bakımından üstün (kimse), fazîlet sâhibi, erdemli, fazîletli.

fāzlı (1) 291a-9

fāzile : < Ar. Kıymet, değer ve üstünlük, meziyet

fāzilesinde (1) 195b-7

fāzilet : < Ar..Kıymet, değer ve üstünlük

fāzileti (1) 210b-14

felāh : < Ar. Kurtuluş, selâmet

(1) 246a-3

ferāh : < Ar. Hoşa giden bir halden duyulan zevk, gönül açıklığı, sevinç, sevinme

(1) 261a-10

felek : < Ar. Eskiden her birinde bir gezegenin bulunduğu kabul edilen gök katlarından her biri

feleklerüñ (1) 305b-17

ferīft : < Far. Sınamak, imtihan etmek

ferīft êtdügi (1) 195b-13

fermān : < Ar. (1) Yazılı pâdişah emri, berat, yarlık, buyrultu

fermānıyla (1) 221b-10; fermānında (1) 295b-2; 303b-15

(2) : Emir, buyruk

(1)257a-7

fermānsızlık êtdiler (1) 253a-11

fersāḥ : < Ar. < Far 3 millik uzaklık ölçüsü [Yaklaşık 5 kilometre olup kullanıldığı yere ve zamâna göre uzunluğu değişmiştir]

fersāḥun (1) 267b-12 ; fersaḥları (1) 267b-14; fersaḥundur (1) 205b-15; fersaḥındadır (1) 188b-16

ferseng : < Ar. Far 3 millik uzaklık ölçüsü [Yaklaşık 5 kilometre olup kullanıldığı yere ve zamâna göre uzunluğu değişmiştir]

(574) 190a-11, 12, 15, 16; 190b-1, 2, 3, 4, 5, 8; 192b-6; 193a-5, 6, 7; 193b-4, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 17; 194a-1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17; 194b-1, 8; 196b-16; 197b-3; 198b-4; 200a-3, 4, 5, 8; 205b-16; 206a-1, 3, 4; 207a-13; 207b-13, 16; 208a-15; 209a-17; 211a-1; 211b-9; 212a-15; 213b-1; 215a-14; 217a-17; 218b-16; 220a-17; 221b-1; 222b-12; 223a-12; 225b-13; 226a-5; 227b-8, 9; 229b-4, 5; 230a-4; 230b-15; 236a-7; 237a-2, 8; 245a-16, 17; 248a-10; 248b-6; 249b-11; 251b-6; 252a-14; 253a-17; 254a-2, 14; 254b-6, 7, 9, 11, 13, 15, 16; 255a-2, 5, 11; 255b-4, 7, 14, 15, 16, 17; 256b-8; 257b-17; 258a-1; 260b-8; 262a-4, 6, 12; 262b-11; 263a-9; 264b-8; 266a-15; 266b-13; 267b-11, 17; 268a-4, 5, 10, 13; 268b-3, 4, 8, 9, 11, 13, 14, 15; 269a-10, 11; 269b-1, 2, 11, 12, 13, 14; 270a-13; 270b-6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16; 271a-1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17; 271b-1,

2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17; 272a-1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16; 272b-1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 17; 273a-1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17; 273b-2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17; 274a-1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17; 274b-1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17; 275a-1, 2, 3, 4, 5, 6, 7; 276a-9; 276b-6; 277a-15, 17; 277b-1, 2, 9; 278a-6; 278b-11, 15, 16; 279b-12; 280a-7, 8; 280b-2; 283b-13; 286b-17; 287a-1, 8, 9, 11, 15; 287b-10, 11; 288a-5, 6, 12; 288b-3, 6, 11, 14, 16, 17; 289a-6; 289b-2, 6, 13, 15; 290a-2, 6, 14; 290b-1, 4, 8, 11; 291a-2, 5, 9, 14, 16, 17; 291b-8, 11; 292a-1, 13, 16; 292b-1, 2, 4, 6, 8, 10, 14, 16; 293a-1, 3, 7, 11, 12, 14, 16, 17; 293b-2, 3, 4, 5, 7, 10, 13, 15, 17; 294a-1, 6, 7, 8, 10, 12, 13, 16; 294b-3, 4, 11; 298a-4, 17; 298b-1, 2, 3, 10, 11; 299a-12, 17; 299b-1, 5, 10, 12; 300a-16; 300b-2, 4, 6, 8, 12, 14, 15; 301a-3, 4; 304a-1; 305a-3, 5, 16; 305b-2, 11; 306b-1

fesād : < Ar. Kargaşalık, karışıklık, fenâlık, kötülük, bozgunculuk, fitne

fesād eyle- : < Ar + T. Etrafı birbirine katacak işler çevirmek

fesād eylerdi (1) 287a-2

feth : < Ar. Bir memleket, şehir veya mevkii savaşla düşman elinden alma, ele geçirme, zaptetme

fethinden (2) 230b-7, 247b-1; fethine (3) 230b-6, 253a-12, 257a-1

feth eyledükde (2) 251a-9, 257a-10

feth kıldukda (1) 247b-1

feth kılup (1) 241a-4

feth olsa (1) 220a-2

feth olundı (1) 257a-6

feth olur (1) 256a-8

fevt : < Ar. Bir şeyi bir daha ele geçmeyecek şekilde kaybetme, elden kaçırma

(3) 192b-10; 196a-5; 305a-15

fevt oldu (1) 196-5

fevt oldılar (1) 192b-10

fevt olmuşlar (1) 301a-15

fevväre : < Ar. Fıskiye

(1) 247a-16

feyz : < Ar. Verimlilik, bolluk, bereket

feyz-i rabbānī : < Ar. Allah tarafından bahşedilen bolluk

(1) 286b-2

feyrūze : < Ar. Yüzük, bilezik, küpe vb. kuyumculuk işlerinde kullanılan, açık mavi renkte, şeffaf olmayan kıymetli taş

(3) 282b-3, 4, 8

fındık : < Far. < Yun. Fındık

(1) 235a-10

fıstık : < Ar. < Far. Fıstık

(4) 220a-13; 224b-1; 263a-10; 264a-15

fıstık**dan** (1) 263a-12; fıstık**dandur** (1) 263a-11

fi'ıl : < Ar Olup gerçekleşmiş iş, yapıp gerçekleşmiş hareket veya davranış, kasıtlı kasıtsız her türlü iş, eylem, amel

fi' il**imizdendür** (1) 236a-14

fī'l-hāl : < Ar. Muhakkak, hemen, derhal

(1) 280b-5

filizzāt : < Ar. Hâm madenler

(2) 280b-9,12

firāvān : < Far. Çok, aşırı, bol

(3) 239a-13,242a-4, 242b-7,9

firāvāndur (17) 218b-12; 231a-16, 232a-17, 233a-12, 235a-16, 237a-1, 238a-16, 241b-4, 248a-7, 250b-3; 254b-7; 251b-7, 256a-10, 258b-3; 259a-8; 266a-2; 307a-4

Firūze : < Ar. Yüzük, bilezik, küpe vb. kuyumculuk işlerinde kullanılan, açık mâvi renkte, şeffaf olmayan kıymetli taş

(1) 279a -16

fitne : < Ar. Karışıklık, fesat, kargaşalık:

(1) 243b-9

fuẓūl : < Ar. Haddi aşan, haddini bilmez kimse, gereksizve boşuna konuşan kimse

(1) 252b-13

fukarā : < Ar. Fakirler, yoksullar; fakir, yoksul

(1) 209a-2

fūrū-çekīde : < Far. Aşağıya doğru damlamış

(1) 247b-8

G

ġalīz : < Ar. Katı,sert

(1) 243b-7

ġalle :< Ar. Topraktan alınan ürün, zahîre

(6) 207a-1, 208b-11, 212b-11, 215a-17, 231b-15, 306a-16

ġallenüñ (1) 211a-5

ġar : < Ar. Mağara

ġarı 192b-5

ġavġā :< Far. Kargaşa

(1) 243b-9

ġāvur : (Ar. kâfir veya Far. Gebr “ateşe tapan”dan): < Far. Müslüman olmayan kimse, özellikle hristiyan

ġāvurlarun (1) 234a-10; **ġāvursun** (1) 214a-11; **ġāvurun** (1) 214a-12

ġeçe : Gece

(8) 210b-3; 214a-17; 228a-1; 236b-12; 263a-12; 283a-17; 295a-1;
299a-3

geç - : (1) Bir yerden başka bir yere gitmek

geçdi (2) 197b-5, 222a-11; **geçdükde** (1) 207b-11; **geçer** (7) 208b-12, ,
259a-17, 288a-7, 289b-12; **geçerler** (1) 298b-5; **geçmek** (1) 299b-8; **geçmesi** (1)
245b-17; **geçürüp** (1) 282a-3; **geçürürler** (1) 209a-2;

(2) : Belli bir yönde belli bir yol takip ederek akmak, dolaşmak

geçer 208b-12; 211b-15, 212b-16, 236b-8, geçüp 287a-14, 287b-14, 288a-9, 288a-14, 288b-12,14 203a-2, 222a-3, 257b-13, 257b-16, 270a-15, 286a-3, 287a-14, 287b-17, 288a-9

(3) : Geride bırakmak

geçer 259a-17

(4) : Bir nesnenin bir tarafından girip öbür tarafından çıkmak

geçürmişlerdür (1) 190a-4

(5) : Aklına gelmek

geçürdi (1) 197b-17;

geçit ver-: Çay, ırmak, dağ vb.nin geçilecek bir yeri olmak

geçit vermez (2) 293a-12, 305a-4

gel- : (1) Konuşana göre uzak bir yerden daha yakın bir yere doğru yol almak, bir mesâfe katedip uzak bir yerdan daha yakın bir yere varmak

geldi (1) 243b-2, gelüp 264a-3, 302b-3, gelür 233b-7; gelürler 282a-13,304b-15

(2) : Kaynaklanmak, doğmak

geldi (3) 195a-14, 243b-2, 306a-12; geldügi (1) 202b-11; geldübine (1) 221b-8; geldükde (2) 213b-12, 300b-16; gele (1) 275b-3; gelen (1) 288b-2; gelme (1) 214b-3; gelmeden (1) 195a-6; gelmesi (1) 302b-4; gelmeyüp (1) 249a-3; gelmez (1) 206b-11; gelmişdür (6) 217b-13, 219a-13, 253a-15, 258b-7, 277b-11, 294b-14; gelmişler (1) 221b-16; gelince (1) 305b-10; gelüp (23) 191a-9, 194a-15, 195a-9, 197a-14, 197b-5, 198a-3, 207b-5, 208b-16, 210a-8293b-12; gelür (47) 188b-16,

207a-1, 213a-14, 221a-10, 221a-13, 222a-3, 223b-14, 224a-3, 224a-6; gelürdi (2)
192b-3, 301b-9; gelürken (1) 197b-16; gelürler (1) 282a-13

(3) : (Koku hissi için) Duyulmak

(rāyiha) gelürdi (1) 301b -9

(4) : Zamana bağlı olarak başlamak

gelince (1) 305b-10

(5) : Bir eserde yer almak, bulunmak

gelmişdür (3) 253a-15, 258b-7, 277b-11

(6) (y.f.)

īmāna gelme- : Merhamet etmemek

īmāna gelmeyüp 249a-3

ğayret gel-: İçinde gayret etme arzusu uyanmak, şevklenmek, canlanıp
harekete geçmek

ğayret gelüp 260a-14

eyü gel-: Yaramak, fayda vermek

eyü gelür 265a-6

zuhūra gel- : Ortaya çıkmak, baş göstermek

zuhūra gele 275b-3

gemi : Su üstünde giden büyük taşıt, sefine

(3) 288a-2, 288b-1, 298a-7

gemiden (1) 277a-11; gemile (4) 190b-13, 290a-8, 298a-7, 303a-3; gemiler (3) 266a-15, 267b-2, 267b-3; gemilere (1) 298b-4; gemilerdendir (1) 266a-15; gemiye (1) 300a-14; geminün (1) 298b-4; gemiyledür (1) 253a-5; gemiyi (1) 190b-14

gemici : Gemi işleten veya gemilerde çalışan kimse

gemiciler (1) 299a-8

gerek : Herhangi bir şeyin yapılabilmesi veya olabilmesi için şart olan (şey), lâzım

(1) 195a-6

gerekdi (2) 259b-10, 259b-11; gerekdür (20) 191a-9, 192a-8, 202a-5, 202a-10, 202a-13, 202a-14, 202a-16, 202b-7, 204b-5, 204b-7

gerīve : < Far. Tepe, yamaç

(1) 247b-1 gerīvesi, gerīveler (1) 247a-8, gerīvelerdür (1) 247b-9

gerīvesinün (1) 243a-5 gerīvesinden (1) 292a-13

gerīve-i saht :Zor ve zahmetli yamaç

germ : < Far. Sıcak

(22)206b-17;232b-13; 238a-12; 244a-16; 247a-5, 8; 251a-11; 253a-3, 7; 254a-16; 255b-5, 10; 256a-16; 257a-15; 258b-5; 259b-12, 14; 265a-14; 265b-1; 266a-6; 272a-8; 301a-7

germdür (13) 231b-3, 231b-15, 232a-16, 243a-14, 243b-6, 250b-6, 251a-3, 252b-6, 254b-3; 278b-2; germe (15) 231b-17, 234b-9, 234b-13, 235b-2, 235b-6, 248a-5, 258a-14, 258b-2, 259b-15

germ-sir : < Far. Kışın barınılan yer, kışlık yer , kışlak

(16) 208b-10; 215a-7, 217b-10, 221b-11; 223a-16, 224b-7; 240a-5, 246b-10, 246b-14, 247a-4, 250b-15, 251b-11, 251b-15, 252a-7, 256a-2 (3) 259b-5, 265a-16, 280b-12

germ-sîrdür 234a-12, 246b-8, 244a-5, 244a-7, 244b-13, 246b-15, 247a-12, 247b-16, 248a-8, 250b-8; 252a-12, 257b-6, , 263b-16, 267b-6; 308b-1; germ-sîri (2) 251a-4, 266a-1

gêrû : Arkada bulunan taraf, arka taraf

(6)196b-15; 206b-7; 260b-17; 268a-7; 275b-4; 283b-3,

gêrû gel- : Ayrıldığı yere tekrar dönmek

gêrû gelüp (1) 302b-2

gêrû döndür- : Tekrar geldiği yere geri gitmek

gêrû döndürdü (1) 257a-6

gêydür- : giydirmek

gêydürmişdür (1) 191a-15

gez : < Far. Metrenin resmen kabûlünden önce kullanılan eski uzunluk ölçüsü, orta parmak ucu ile omuz başı arasındaki mesâfe, metre

(2) 190a-11, 302a-1

gezdür (6)190a-12,13 299a-5; 299b-7; 302a-1, geze 302a- 5

gez-i hayyâti : Bir ölçü birimi

gez-i hayyâtidür (2) 268a-4,5

gibi : Benzerlik bildirir; benzer, benzeyen

gibidür (14) 209b-12, 210b-17, 211a-10, 213a-1, 216a-3, 217b-7, 223a-17, 229b-14, 244b-5; **gibidürler** (1) 252b-15

gird-âb (gird “dönme” ve âb “su” ile gird-i âb > gird-âb): < Far. Suyun kendi etrâfında gibi dönmesi ve döndüğü yer, su çevrintisi, çevrinti, burgaç, eğrim

(1) 298b-4

gird-âblar (1) 298a-13

gird-bâd (gird “dönme” ve bâd“rüzgâr” ile gird-i bâd > gird-bâd): < Far. Hortum

(1) 195b-16

git (d) - Konuşana göre yakın bir yerden daha uzak bir yere doğru hareket etmek, bir mesâfe katedip yakın bir yerden daha uzak bir yere varmak, azîmet etmek

gide (3) 276a-13, 280a-12, 280a-12; **giden** (3) ; 265a-15, 269b-16, 270b-7, 270b-14271b-10, 283a-17, 299b-15; **gider** (33) 194a-15, 203a-2, 218a-13, 220b-17, 221b-12, 224a-9, 225b-11, 225b-16, 253a-4; **giderdi** (1) 253b-8; **giderken** (1) 207b-9; **giderler** (6) 197a-14, 252a-2, 252b-14, 260b-14, 271a-7, 298a-7; **gidüp** (4) 301b-9, 301b-11, 302b-3, 302b-4

gitdi (3) 211a-9, 214b-11, 270b-1; **girdiler** (1) 301b-8; **girdükde** (2) 198a-16, 283a-15; **gitmek** (3) 197a-8, 277a-6, 302a-8; **gitmişdi** (1) 303a-16; **gitse** (2) 195a-9, 289a-7; **gitseler** (1) 224b-12

giyâ : < Far. ot, bitki

zehr-i giyâ : < Ar + Far. Otların zehri

(1) 213a-15

göç : Göçmek işi, bir yerden başka bir yere taşınma, hicret

göç ed-: Hicret etmek, taşınmak

göç edüp (1) 247b-6

gök : Yeryüzü üzerine mavi bir kubbe gibi kapanan boşluk, gök kubbe, sema

gök**den** (1) 197a-13; gök**i** (1) 279b-7; gök**ini** (1) 279b-9

gölge : Saydam olmayan bir cisim tarafından ışığın engellenmesiyle ışıklı yerde oluşan karanlık

(3) 202b-10, 11, 12

gölges**in** (1) 202b-10; gölges**inde** (1) 305a-5

gönder- : Bir yere doğru yola çıkarmak, yollamak, ulaşmasını, gitmesini sağlamak, irsal etmek

gönder**di** (2) 219a-17, 257a-2; gönder**üp** (2) 189a-7, 304a-2

gör - : Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek

görd**i** (1) 214a-13; 197a-13, 301b-15; görd**iler** (1) 242a-12; görd**ü** (1) 207b-10; görd**ükde** (1) 257a-2; görd**üm** (2) 206b-2, 305b-17; görm**ek** (3) 277a-17, 278a-6, 278b-15; görm**eyle** (1) 208a-17; görm**eyüp** (1) 276b-13; görm**ez** (1) 254a-9; görm**işem** (1) 281b-11; görs**eler** (1) 232b-2; gör**ünmez** (1) 234a-16; gör**ünür** (5) 234a-17, 241a-8, 259a-10, 276b-6, 279b-14; gör**üp** (4) 189b-17, 210a-11, 219b-16, 267b-13; gör**ür** (1) 301b-4

götür- : (Bulunulan yerden daha uzak bir yere) Taşımak, ulaştırmak, iletmek

(5) götür**diler** (2) 189a-10; 192a-3; götür**meyeler** (1) 195a-1; götür**ürler** (2) 197a-4; 249b-6

göz : (1) Ayrı ayrı bölümleri olan bir şeyin veya yerin her bölmesi, bölünmüş her parçası, bölüm, hâne

kırk iki göz**dür** (1) 244a-10

(2) : Görme organı

(1) 308b-15

gözet (d)- : Dikkatle bakmak, gözlemek, gözetlemek, tarassut etmek, kontrol etmek

gözedeler (1) 202b-10

guvârende : < Far. Hazmı kolay olan saf ve temiz (su)

(4) 228b-9, 230b-2, 246b-13, 256a-9

guvârendedür (1) 225b-13, 278b-1

guyâ : < Far. Sözde, sanki

(1) 289a-10

gül : < Far. Gül

güller (2) 279b-17; **gülleri** 280a-1

gümüş: Gümüş

(3) 276b-3; 279a-11; 298a-12

gümüşdendür (1) 191a-14; **gümüşle** (1) 191a-4; **gümüşün** (1) 281a-14

gün : 24 saatlik zaman parçası

(12) 207a-15, 16; 220b-1; 259a-11, 289b-12, 295b-2, 299a-14, 236a-13, 277a-16, 301b-8, 9, 11

günde 271a-7, 274a-4; 274b-14; **günden** 243b-12; **günü** 230b-14; 239b-6, 247b-17, 252b-11, 13, 255a-1, 261b- 5; 277a-16; 288a-7, 280a-11, 302a-14,

303a-10; güninde 194b-9; 233b-2; 255a- 3; 262a-8; 300b-8; 292a-8; günler 300a-2; günlerde 195b-15; 196a-7; 280a-9; günlerinde 292a-6, 294a-15

gündüz : .Güneşin doğuşu ile batışı arasındaki aydınlık zaman, gün

(3) 210b-3; 283a-16; 295a-1

günlük (g) : Bir günlük mesafede olan

(2) 222b-16; 254a-5

günliginde (2) 259a-8, 11

Güneş : Dünya ve diğer gezegenlerin etrafında döndüğü, bunlara ısı, ışık ve hayatın devâmı için gerekli enerjiyi veren gök cisminin adı, dünyâyâ en yakın yıldız, şems

(5) 275a-9; 280a-9; 295a-7, 8; 298a-4

güzer : Geçme, geçiş

güzer et-: < Far+ T. Geçmek

(23) 261a-7; 287a-10, 13; 287b-11, 15; 288a-3, 4; 288b-17; 289b-17; 290a-4; 290b-17; 291a-7, 17; 291b-3, 6, 16; 292a-10; 292b-7; 293a-6, 9; 293b-16; 303a-3; 306b-17

H, Ĥ, Ħ

ḥaber : < Ar. Olmuş veya olmakta bulunan bir şeye dâir orada olmayanlara erişen bilgi, ondan ona nakledilen söz

ḥaber vèrdi (2) 244b-17; 286a-9

ḥāb-gāh : < Far. Uyku odası, yatak

ḥāb-gāhı (1) 228a-13

ḥādīs : < Ar. Hz. Muhammed'in sözleri, davranışları ve başkalarının yaptığı kendisi tarafından tasvip edilen hareketleri

(1) 207a-11

hafta : < Far. Birbiri arkasına gelen yedi günden ibâret zaman bölümü

(1) 233b-2

ḥafī : < Ar. Gizli

ḥafīdūr (1) 270b-17

ḥaḳīḳat : < Far gerçek şu ki, gerçekten, doğrusu

(3) 276b-14, 281a-12, 205b-11

ḥaḳīḳatini (1) 279b-6

ḥākīm : < Ar. Hükmeden, buyruğunu yürüten, hâkimiyet kurmuş olan, egemen

(5) 209a-6, 228a-3; 230b-12; 231b-14; 241a-1

ḥākīm olduğda (1) 264b-15

ḥākim olurdu (1)195a-8

ḥākim idi (1) 304a-4

ḥalk : < Ar. Bir milleti meydana getiren insan topluluğu

ḥalkı (7) 220b-2, 222b-4, 231b-4, 243a-6; 243b-8, 246b-8, 246b-16

ḥalka : < Ar. Bir yere tutunmak veya bir şeyi bir yere tutturmak için kullanılan maden, tahta veya plastikten çember

ḥalkası (1) 295a-16

ḥān-kāhlār : < Far. Dervişlerin sohbet ve zikir için toplandıkları, bir süre ikamet ettikleri bazen inzivaya çekildikleri mekânlar

(1) 191b-7

ḥārā : < Far .(Taş için) Çok sert

ḥārādan (1) 276a-3

ḥaṣīn : < Far. Demir

(1) 259b-6

ḥaṭā : < Ar. Günah

ḥaṭāları (1)189b-12

ḥarablık (ğ) : < Ar. Yıkık dökük, yıkılmaya yüz tutmuş, vîran şekilde olan

ḥarablığındandır (1) 216a-5

ḥarābe : < Ar. Harap, yıkılmaya yüz tutmuş binâ, çok harap ev

(1) 231b-12

ḥarābedür 207a-7; 230b-13, 234b-2, 11, 15; 235a-6; 251b-3; 264a-4, 11; 265a-7; 265b-12; 266a-12, 16; 300a-14

ḥarābe kaldı (1) 197b-15

ḥarābe eyledi (2) 304a-5; 304b-10

ḥaṣṣe : < Ar. Duyu

ḥaṣṣesi (1) 195a-9

ḥāmis : < Ar. Beşinci

(29) 200b-17; 201a-17; 234b-14, 17; 235a-5, 7, 11; 235b-1, 5, 16; 236a-1, 3, 17; 236b-3, 9; 237a-14; 237b-1, 4, 15; 238a-8; 303b-1; 306b-12; 307a-3, 7, 17; 307b-9, 14, 16

ḥastalık : < Far.+T. Canlılarda organların yapılarında ve işleyişlerinde görülen bozukluk, sağlık durumu bozuk olma hâli

(1) 215b-17

ḥaṣm : < Far. Öfke, kızgınlık, gazap

ḥaṣmı (1) 208a-16

ḥarāc : < Ar. 206a-8, 14

(2) 206a-8, 14

ḥarācı (1) 257b-5 ḥarācları (1) 207a-11; ḥarācuṅ (1) 206a-11

ḥarāc-gūzār : < Far. Haraç veren (kimse), haraç verici

ḥarāc-gūzārı (2) 244b-16,

ḥararāt : < Ar Sıcaklık

(1) 275a-10

ḥarāc : < Ar. Müslüman olmayan tebâdan ve sâhibi müslüman olmayan arâziden alınan vergi

(1) 286a-17

ḥarām : < Ar. Kirli, pis

(1) 287a-11

ḥarāmī : < Ar. Haydut, yol kesen kimse

ḥarāmīler (1) 257b-7 **ḥarāmīsi** (1) 258a-2

ḥāric : < Ar. Bir şeyin sınırları dışında kalan yer, dış, dışarı

(1) 222b-11

ḥareket: < Ar. Bir şeyin, bir nesnenin bütününün veya bir kısmının yerini, konumunu yâhut durumunu değiştirmesi, kımıldama, kımıldanma

ḥareketi (1)287a-8

ḥarekete gelürdi (1)192b-3

ḥareket étmeye. (1) 202b-7

ḥareket édüp (1) 277b-3

ḥareket éderler (1)306a-1

ḥāşıl : < Ar. Elde edilen ürün

ḥāşılı (6) 224b-14, 225a-3, 225a-9, 225b-15; 208b-14, 233b-11,17

ḥāşıl vërür (1) 233b-13

ḥāşiyet : < Ar. Bir şeye has nitelik

ḥāṣiyyeti (1) 191a -16

ḥaṭ : < Ar. Çizgi

(8) 202b-14,15,16; 203a-2; 204b-2

ḥaṭer : < Far. Tehlike

(1) 300a-14

ḥaṭṭ-ı istivā : < Ar. Ekvator çizgisi

(127) ḥaṭṭ-ı istivā**dan** 188b-4; 189b-12; 194b-5; 197a-7; 199b-10; 202a-16, 14; 204a-15; 204b-2, 3, 5; 205a-2; 206b-9; 208a-6; 210a-6; 210b-13; 211a-4, 13; 211b-4; 212a-11; 213a-5; 213b-7; 215a-9; 215b-8; 217b-6, 9; 218b-5; 219a-9; 221b-4; 223b-2, 7, 17; 224a-15; 224b-5; 225a-8, 13; 226a-3; 227a-7, 13; 227b-12; 230a-17; 232a-3, 8, 14; 233a-1, 15; 233b-15; 234b-1, 11; 235a-5, 8; 235b-2, 17; 236a-2, 3; 236b-1, 6, 10, 16; 237a-15; 237b-1; 238a-9; 238b-2; 239a-12, 15; 239b-14; 240a-7, 11, 14; 240b-6, 15, 17; 241a-10; 241b-11, 14; 242a-4, 6; 242b-9, 12, 16; 243a-17; 244a-3, 6, 8, 17; 244b-8, 12; 245a-5; 245b-4; 247a-15; 248b-4; 249b-3; 250b-11, 17; 252a-9; 252b-4; 255b-3, 6; 256b-16; 257a-9, 13, 16; 257b-1, 3, 9; 258a-4, 10, 16; 258b-2, 4, 13; 259a-6, 11, 14; 259b-9, 17; 260a-12; 261a-9, 13; 261b-2; 262a-1, 13, 16; 262b-2; 263a-1, 5, 14; 263b-2, 3, 11, 13, 14; 264a-1, 5, 8, 10, 12, 17; 264b-2, 4, 10; 265a-9, 11, 13, 17; 265b-3, 6, 15, 17; 266a-4, 8, 10; 266b-3, 5, 10, 16; 267a-9, 12, 16; 267b-4; 282b-12; 286a-1, 2; 298b-4; 300a-14; 301b-1; 302b-6; 303b-5; 304b-13; 305b-3, 6, 9; 306b-6, 13; 307b-2, 6, 9, 13, 16; 308a-14

(1) ḥaṭṭ-ı istivā**dur** (1) 200a-12

havā : <Ar. Hava

(1) 275a-17

(253); havāda (8) 210b-16, 212a-12, 217b-6, 224a-8, 227b-3, 252b-15, 259a-3, 263b-13; havādan (1) 253b-13; havāları (3) 250a-5, 251b-15, 307a-14; havānuḡ (1) 279b-5; havāsınuḡ (1) 259b-10; havāsı (103) 189a-2, 206b-17, 208b-8, 209b-12, 210b-2, 211a-6, 211a-17, 212a-1, 212a-4; havāsı 194b-12, 230a-9, 230a-13, 230b-1, 231a-6, 231a-10, 231a-16, 231b-8, 231b-15..; havāsına (1) 250a-9

ḡavāb : < Far. Uyku

ḡavāba (1) 197a-12

havālīḡ: < Ar. + T. Hava ile ilgili, havada bulunan

havālīḡdan (1) 216b-1

ḡavālī : < Ar. Çevre, civar, yöre

ḡavālīde (1) 260b-3; ḡavālīdedür (1) 278b-10; ḡavālīsinde (1) 283b-15

ḡavf : < Far. Korku

(4) 228a-4; 247a-1; 286b-3; 291b-14

ḡavf-nāk :< Far. Korkulu, korku veren

ḡavfnākdur (2) 247a-1, 260b-12

ḡavf-nāk olup (1) 195b-17

ḡavż : < Ar. Havuz

(4)195b-10; 253b-9, 10, 11

ḡavżuḡ (1) 278a-1

ḡāyiṡe : <Ar. Dönmek

ḡāyiṡe-i Ka‘be’ye: < Ar. Kabeye dönmek

(1) 201b-13

ḥayme : < Ar. Çadır

(1)189a-7

ḥayvānāt : < Ar. Hayvanlar

ḥayvānāt**dan** (1) 308a-8; **ḥayvānāt****ı** (1) 280a-15

ḥayyāṭi: < Ar. Bir ölçü birimi ismi

(2) 268a-4, 5

ḥay(ı)r : < Ar. Maddî veya mânevî karşılık beklenilmeden yapılan iyilik, yardım, ihsan

(1) 246a-16

hāzm : < Ar. Yeneni şeylerin vücutta değışikliklere uğrayarak kana karışacak duruma gelmesi işi, sindirim

(1) 265b-1

hāzmdur (1) 243b-7

ḥazīne : <Ar. Toplu halde bulunan altın, gümüş, mücevher, para vb. maddî değeri yüksek şeylerin bütünü

(1) 237b-2

heftüm: < Far. Yedinci

(2) 236a-8; 300a-4

ḥekīm : < Ar. Mesleği hastalıkları teşhis ve tedâvi etmek olan kimse, tıp doktoru, tabip

(1) 224b-9

helūkī : < Far. Bir üzüm çeşidi

(2) 232a-17; 232b-2

hemān : < Far. Derhal, çabucak, hiç vakit geçirmeden

(9) 196a-3; 214b-5; 216a-4; 221a-14; 234a-17; 263a-11, 12; 276b-13;
277a-13

hemvār : < Far. Düzgün, muntazam, uygun

(2) 202b-3; 275a-17

hendek (Ar.ḥandaḳ) < Ar Şehr, hisar, kale, tarla vb. yerlere girilmesini önlemek, arâzide, yol kenarlarında suların akmasını sağlamak için kazılan, iki tarafı yüksek, uzunlamasına derin çukur

(2) 208b-4, 238a-1, 258b-15; 302b-11

hendeki 256b-1

herbiri : Ayrı ayrı hepsi

(5) 229b-14 248b-12; 294b-1, 14; 302a-15

hergiz : < Far. Hiçbir zaman

(5) 223a-8; 243b-9; 246a-3, 11; 261b-6

heykel : < Ar. heykel “şekil” < İbr. < Akat

Mermer, tunç, taş, pişmiş toprak vb. şeylerden yapılan insan veya hayvan şekli

(1) 244a-1

hezār : < Far. Bin

hezār hezār : bin bin (2) 206a-2, 206a-13

hırsız : Başkasının malını çalan kimse, uğru

(7) 242b-7; 248a-2, 9; 250a-16, 251b-5, 12; 258a-1

hırsızdan (2) 247a-2, 255b-15, hırsızdur (1) 243a-7

hırsız olur (2) 238b-9; 250b-10;

hırsızlık : Çalma, arakçılık

(1) 255b-11

hışm : < Far. Öfke, kızgınlık, gazap

hışmı (1) 208a-16

hıyre : < Far. Kamaşık, donuk, fersiz

(1) 308b-15

Hicret : < Ar. Mîlâdî 622 târihinde Hz. Muhammed'in Mekke'den Medîne'ye göçü

Hicret'ün (3) 196a-3, 196a-15, 233b-11; Hicret'den (1) 192b-1

hıdem : < Ar. İşler, hizmetler

(1) 208a-16

himmet : < Ar. Yardım, ihsan

himmeti (1) 206b-3

hısār : < Ar. Bir yerin korunması için yapılan yüksek duvarlı, kuleli, bâzan etrâfi hendeklerle çevrili küçük kale

hısârı (1) 258b-5

hiyānet : <Ar. .Sonuna kadar bağlı olması gereken bir şeye karşı kendisinden beklenen sadâkati göstermeme, güveni kötüye kullanma, ihmal ve hîlekârlık göstererek sözünü ve ahdini tutmama, ihânet etme

(1) 263a-11

hüb : < Far. Güzel

(36) 213b-12; 218b-12; 223a-10; 228b-14; 229b-6; 232a-6; 232b-1; 235a-15; 235b-8; 236a-1; 236b-7; 237a-13; 238b-14; 239a-16; 239b-10; 240a-2, 17; 240b-16; 241b-10, 15; 243a-9, 10; 251b-3; 253b-2; 254b-5; 255a-10; 264a-15; 264b-7; 265a-15; 266a-2; 278b-16; 283a-11; 295b-8; 302b-17; 307a-3; 308a-4

hoş : < Far. Beğenilen, güzel, iyi, latif

(22) 195a-10; 209a-1, 2; 216a-2; 235a-12; 235b-8; 236b-17; 238b-15; 241b-1; 242b-2; 245b-16; 248a-4; 249b-15; 253b-15; 254a-14; 254b-15; 255a-13; 256b-5; 267a-2; 280b-7; 301a-16; 307b-2

hoşdur (8) 189a-2, 218a-12, 232b-14, 237a-5, 238b-4, 244b-11

hubûṭ eyle- : < Ar.+ T. İnmek, batmak

hubûṭ eyleye (1) 295a-8

hukemā : < Ar. Hakîmler, filozoflar, ilim adamları

(3) 267b-10; 268a-6; 275a-7

hukūk : < Ar. Haklar

hukūkı (1) 225a-3

hukūk-ı dīvān : Birkaç köyden oluşan küçük birliklerin yıllık geliri

hukūk-ı dīvānı (4) 211b-13, 225a-6, 224b-10, 225a-3

huld : < Ar. Sürekli olma, sonsuz olma, süreklilik, ebedîlik, bâkîlik.

(1) 226a-15

humus : < Ar. Beşte bir

(1) 245a-6

hūn : < Far. Kan

(1) 282b-10

hūn eyler 248b-13

hurd : < Far. Kırık , parça

hurd éd- : Parçalamak, kırmak

hurd édup (1) 299a-8

hūrde-bīnlik : < Far. T. Küçük ve ince şeyleri görebilen, inceliklerden anlayan (kimse), müdekkik

hūrde-bīnlik kıl- : < Far. + T. ince ayrıntılarla, detaylarla uğraşmak

hūrdehbinlik kıldı (1) 277a-2

hürrem : < Far. Gönül açıcı

hürremdür (1) 255a-3;

huşūšan : < Ar. Bilhassa, hasseten, özellikle

(1) 220a-15

huccāc : < Ar. Hacılar

huccācı (1) 191b-8

ḥükm : < Ar. Bir şeyin şöyle veya böyle olduğu hakkında verilen karar, yargı

(1) 227b-16

ḥükm eyle- : < Ar. + T. Bir şey hakkında karar vermek

ḥükm eyledi (1)227b-17

ḥükām : < Ar. Hâkimler krş. ḥukkām

ḥükāmları (1) 255a-16

ḥükkām : < Ar. Hâkimler krş. ḥükām

ḥükkāmına (1) 191b-9

I, İ

ırmak : Çoğunlukla denize dökülen, özellikle genişliği ve taşıdığı su niceliği bakımından en büyük akarsu

(2) 287a-4, 210b-4

Irmak**lar** (1) **287b-6**; Irmak**ları** (1) 283b-14; Irmak**lardan** (1) 287b-6

ışık : Yüksek derecede ısıtılan cisimlerin veya çeşitli enerji biçimleriyle uyarılan cisimlerin gaz ışığı yaydığı gözle görülen ışınlar

(1) 299a-4

ısı : Sıcak

ısı**dur** (2) 194b-12, 230a-13; ısı**sında** (1) 220a-17; ısı**ya** (2) 222a-17, 232a-4

ibrām : < Ar. Bıktırıcaya kadar üstüne düşme, can sıkacak şekilde ısrar etme, zorlama

(1) 189a-14

ibret : < Ar. Bir olaydan çıkarılan göz açıcı, uyarıcı ders

(1) 192a-2

ibrişim: < Ar. Bükülmüş ipekten iplik

(2) 251a-13, 259a-2

İcād : < Ar. Yeni bir şey bulma, ortaya koyma, varlığı bilinmeyen bir şeyi meydana getirme

(1) 189b-13

ictināb : < Ar. Kaçınma, sakınma, çekinme

(1) 200a-17

iç- - : Bir sıvıyı ağza alıp yutmak

içeler (1) 248a-2; **içer** (5) 210b-7, 212b-12, 217a-5, 217a-6, 220a-13; **içerdi** (1) 250a-1; **içerler** (5) 221a-14, 222b-2, 224b-1, 250a-12, 280a-13; **içmek** (1) 247a-13; **içse** (1) 286b-5

iç : (1) Bir şeyin iç kısmı, dahil, içeri, orta, ara

içinde 188b-3, 188b-10, 190b-9, 191b-6, 196b-4, 207a-3, 209a-14, 212b-1, 219a-15; **içindedür** (2) 259a-15, 279b-2; **içinden** (7) 202b-14, 208b-12, 211a-15, 212b-15, 227a-14, 248b-16, 252b-6; **içine** (5) 191a-7, 202b-10, 216a-2, 270b-1, 279a-3; **içini** (1) 219b-1

iç : (2) (İnsanlar için) Arada bulunma

içlerinde (1) 307b-7

içerü : İç taraf, içteki kısım

içerü (2) 260b-14, 302a-1; **içerüde** (1) 191a-9; **içerüden** (1) 202b-12;

içün : İçin (28) 190a-5; 190b-5; 191b-8; 192a-2; 200a-17; 204a-6, 7; 204b-10; 209b-9; 210a-10, 15; 211b-11; 213a-9, 11, 12; 213b-4; 220a-6; 225b-4; 228a-13; 238a-11; 263a-10; 279a-9; 286a-111, 13; 290b-6; 299a-11; 299b-8; 305b-13

içündür 203b-16

igirmi : Yirmi

(130) 191a-11, 13; 192b-16; 193b-4, 12; 194a-2, 3, 4, 9, 17; 204b-15; 205b-1, 7, 8, 15; 206a-10, 11; 212a-17; 215b-4, 14; 217a-8; 221a-3; 223b-5; 224a-7; 225a-4; 225b-6; 226b-6, 11; 228a-9; 229b-9; 231b-13; 232b-3, 6, 16; 233a-8, 11; 233b-3; 235b-15; 236b-14; 237a-10; 237b-10; 238a-13; 239a-1, 3; 239b-4; 240a-3, 10, 13; 240b-11; 241b-8; 242a-5; 242b-2; 244a-10; 245a-17; 245b-12; 251b-6; 253a-17; 256a-4; 260a-7; 261b-17; 268a-17; 268b-14, 16; 269a-1, 8, 9, 13, 16; 269b-4, 5, 6, 8, 9, 15, 17; 270a-1, 2, 3; 270b-3, 4, 5, 11; 271b-9; 273a-12; 273b-3; 274a-4, 9; 275a-1; 276b-6; 277b-1; 278b-11; 286b-3; 287a-10; 290a-14; 291a-15; 291b-8, 11; 292a-1, 13, 16; 292b-4, 6, 8; 293a-1, 3, 10; 293b-15; 294a-14, 16; 299a-12; 299b-10; 301b-8, 11, 17; 302a-9, 14; 304a-11; 305a-16; 306a-13; 306b-1; 307a-11

iġvā ver- :< Ar. Yolunu şaşırtma,yanıltma

iġvā vērdiler (1) 304a-2

iḥrāc : < Ar. Dışarı çıkma, dışarı çıkma

iḥrāc édüp 237b-2; 215a-1; 223a-15; 235b-10

iḥrāc eyledi (1) 190a-7

iḥrāc eylediler (1)250b-13

iḥrāc eyleyüp (2)198a-6; 202a-17

iḥrāc olmışdur (1)287b-6

iḥrāc olunur (3)288a-1, 17; 289a-9

iḥrāc olur (3)291a-4, 7, 12

iḥrāc kıldı (1) 227b-17

iḥrāc kılmışdur (1) 246a-2

iẖrācāt : < Ar. Bir űlkeden bařka bir űlkeye űrűn ve mal satma iři, dıř satım

iẖrācātı 223a-15

iki : İki

(274) 190a-15, 16; 190b-1, 2, 5, 8; 192a-1, 14, 15; 192b-4; 193a-6; 193b-9; 194a-2, 5, 8, 10; 194b-4, 8; 197b-8; 198b-4; 199a-14, 15; 199b-1, 18; 202b-13, 16; 203a-1, 3, 4, 6, 8; 204a-14; 204b-15; 205b-4; 206a-7, 10; 206b-7; 207a-10, 13; 207b-7, 15; 208a-11; 208b-7; 210a-4; 210b-17; 211a-11; 211b-9, 15; 212a-6; 213a-10; 213b-1; 214a-2; 215b-4; 217b-5; 218a-4, 5; 218b-9, 10; 220a-2, 4, 5; 221a-5; 221b-11, 15; 222a-8, 9, 14; 222b-6, 8, 13; 223a-7, 10; 223b-3; 224a-7; 225a-3; 225b-7, 14, 17; 226a-5, 7; 226b-1, 11, 14, 17; 227a-3, 11; 227b-4, 5; 228b-3, 6; 229a-3; 229b-5; 230a-12, 16; 230b-15, 17; 231a-13, 15; 231b-4; 236b-9, 13; 237a-13; 237b-3; 238a-2, 6, 13; 239b-12; 240a-6, 12, 14; 240b-5, 13; 241a-13, 14; 241b-3, 16; 242a-5; 243a-5, 14, 15; 244a-10; 244b-9; 245a-11, 12; 245b-14; 247a-8, 13; 248a-14, 16; 249b-1; 250a-4, 11, 13; 250b-1, 3; 251b-3, 15; 252a-2, 4, 13; 254b-10; 256a-3, 5, 13, 15; 256b-8; 257b-2, 17; 258a-1; 258b-10; 259a-13; 260a-10; 260b-8, 9; 261a-5; 261b-2, 4; 262a-12; 262b-11; 263a-16; 267a-3, 7, 8, 11; 268a-6, 9; 268b-7; 269a-10, 13; 269b-1, 2, 6, 9, 10, 11, 12; 270a-5, 6, 7, 12; 270b-3, 6, 7, 15, 16; 271a-10, 12; 272a-2, 6, 12, 13, 14; 273a-7; 273b-2, 5; 274a-2, 8, 9, 10; 274b-13; 275a-7; 276a-6; 276b-16; 277a-15; 278b-17; 280a-2; 281b-14; 283b-12, 14; 286a-2; 287b-16; 288a-5, 12; 288b-9, 10, 14; 289b-9, 16; 290b-1, 13; 292b-1; 293b-10, 17; 294a-3, 13; 294b-16; 295b-2, 4; 298b-5, 10, 15; 299a-13, 14; 299b-5, 8; 300a-2, 12, 16; 300b-2, 6, 15; 301a-10; 301b-16; 302a-8, 9, 11; 302b-2, 4, 14; 305a-6, 16; 305b-3, 5; 306a-14; 307a-10; 308a-9, 10; 308b-2

ikinci : İkinci krş. İkinci

(8) 194b-4; 199b-18; 208a-11; 222b-6; 223b-3; 226b-1; 229b-5; 258b-10

ikinci : İkinci krş. ikinci

(1) 198b-14

ikindi : < Ar. Öğle ile akşam arasındaki zaman

(1) 192a-15

iklīm : < Ar. Yeryüzünün ekvator dan kuzey kutbuna kadar bölündüğü, yaşanılabilir, oturulabilir yedi bölgesinden her biri

iklīmdendür (9) 197a-6; 208a-4; 211a-3, 9, 12; 211b-3, 8; 301a-17; 306b-6

iklīm-i ḥāmis : < Beşinci bölge iklīm-i ḥāmisdendür

239a-11

iklīm-i rābiʿ : < Ar. Dördüncü bölge

iklīm-i rābiʿ dendür (91) 212a-1, 5, 9; 213a-4, 8; 213b-7; 215a-2, 8; 215b-6, 7; 217b-5, 8; 218b-5; 219a-8; 220b-11; 221a-12; 221b-4, 17; 222a-9; 222b-16; 224a-1, 5, 14; 224b-4, 15; 225a-4, 5, 12; 225b-2, 3, 12, 17; 226b-8, 12; 227a-6, 12; 227b-11; 230a-6, 16; 231a-9; 232a-3, 8, 14; 232b-7, 17; 233a-14; 233b-15; 234b-1, 10, 14, 17; 235a-4, 7, 11; 235b-1, 4, 16; 236a-3, 17; 236b-3, 4, 5, 9, 16; 237a-5, 12, 14; 237b-1, 4, 15; 238a-8, 16; 238b-1; 239a-12; 239b-13; 240a-7, 11; 240b-3, 5, 11, 13, 16; 241a-9; 241b-2, 7, 10, 13; 242a-3, 6; 242b-9, 12, 15; 243a-16; 243b-14, 16; 244a-3, 5, 8, 15; 244b-2, 8, 11; 245b-4; 247a-14; 248b-3; 250b-10, 16; 251a-8; 252a-8; 252b-3; 255b-3, 6; 256a-2, 17; 256b-15; 257a-8, 13, 16; 257b-1, 3, 5; 258a-3, 5, 10, 16; 258b-1, 3, 13; 259a-3, 6, 10, 14; 259b-8, 11, 12, 16; 260a-10; 261a-3, 9, 12; 261b-1, 7, 14; 262a-1, 13, 15; 262b-1, 17; 263a-4, 5, 14; 263b-1, 10, 12, 14; 264a-1, 5, 7, 9, 12, 16; 264b-1, 3, 9; 265a-9, 11, 12, 17; 265b-5, 14, 17; 266a-

3, 7, 9; 266b-2, 4, 9, 16; 267a-4, 9, 11, 13, 14, 15; 267b-1, 2, 4, 7; 301a-15, 17; 302b-5; 303b-1, 4, 5; 304b-12

iklīm-i şālīṣ : < Ar. Üçüncü bölge

iklīm-i şālīṣ**endür** (1) 209b-13

ile : İle edatı ve bağlacı

(84) 189a-14, 189b-1, 191a-5, 14, 191b-17, 192a-5,15,16, 247a-16, 248a-14, 250a-7, 251a-10, 256b-1, 265b-12, 267b-11, 274a-1, 275b-4, 303a-13, 285b-12, 296-3...

ilet - : Ulaştırmak, götürmek

iletḍiler (2) 197b-4, 219b-5; (1) 301b-14; (1) 236a-12; **iletmeye** (1) 247b-6; **iletüp** (1) 192b-15; **iletürler** (9) 210b-8, 216a-9, 236a-13, 236a-14, 251a-6, 251b-17, 277a-8, 290b-6, 300b-4; **iletürlerdi** (1) 190b-13

iltizām : < Ar. Gerekli bulma, lüzumlu sayma ve buna göre gereğini yapma

iltizām**dur** (2) 222a-8, 233a-6

ilzām : < Ar. Bir tartışmada kuvvetli delil ve fikirlerle karşısındakini cevap veremez duruma getirme, susturma, susmaya mecbur etme

ilzām kılduḡda (1)243b-2

imām : < Ar. Cemâatle kılınan namazlarda en önde duran ve namaz kılınırken kendisine uyulan kimse

(22) 196a-10, 11, 16, 17; 207b-13; 209a-7, 8, 9, 12; 211b-2; 212b-4, 8; 220b-3, 6; 229a-11; 246a-17; 250a-17; 250b-1; 262b-13; 265b-13; 282a-2, 3; 305a-9

‘imāret : < Ar. Bir yeri bayındır ve mâmur etme, bayındırlık

‘imāreti (9) 207b-6, 213b-17, 220a-9, 228a-17, 228b-1, 228b-6, 235a-9, 251b-10, 263b-4; ‘imāretde (1) 228a-17; ‘imāretdür (1) 255a-6; ‘imārete (6) 206b-4, 246a-3, 247a-17, 247a-17, 304b-2, 306a-12; ‘imāreti (10) 208b-8, 215b-14, 218b-8, 219a-16, 222a-13, 224a-15, 228a-16, 228b-4, 256b-17; ‘imāretin (2) 261b-16, 305a-10; ‘imāretinde (3) 219b-14, 249a-5, 305b-16; ‘imāretinden (1) 197b-8; ‘imāretine (1) 237b-3; ‘imāretini (1) 207b-14; ‘imāretler (13) 208a-14, 213b-3, 214a-4, 218b-12, 228a-7, 236a-5, 261b-7, 280b-8, 295b-2; ‘imāretleri (5) 211b-11, 212a-10, 305b-15, 306a-4, 306a-5; ‘imāretlerin (2) 304b-4, 305b-12; ‘imāretlerindendir (1) 249a-8; ‘imāretlerin (1) 209a-5; ‘imāretün (1) 218a-1

‘imāret édüp 190b-12; 191a-6; 209b-11; 218a-3; 250a-13

‘imāret düzüp 191b-2

‘imāret kıldı 208b-1, 4; 209b-10, 15; 227b-14; 235a-9

‘imāret éderken 242a-11

in- : Yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru gelmek

inilür (1) 298b-2; **inmeyince** (1) 224b-13; **inerler** (1) 253b-9

iniş : Yukarıdan aşağıya gittikçe alçalan eğimli yer, yokuş karşıtı

(1) 275b-3

incin- : Birinin herhangi bir davranışı yüzünden üzüntü duymak, gücenmek, kırılmak

incinüp (1) 303a-16

incū : İnci

incūye (1) 216-15, (1) **incūyi**

ip : Dokuma malzemesinden yapılan ve bağlamak için kullanılan, çeşitli kalınlıkta bükülmüş sicim

ipini (1) 214b-9

irş : < Ar. Bir kimseye ölen birinden kalan mal, mîras

(1)196b-11

irşimüz (1) 196b-13

irsāl : < Ar. Göndermek, yollamak

irsāl ederler (1) 282a-11

irsāl édüp (1) 301a-6

irsāl eyledi (2) 189b- 8, 193b-2

istimā' : < Ar. Dinleme

istimā' édüp (1)301b-14

İslām : < Ar. Allah'ın Kur'an ile vahyettiği ve esasları Hz. Muhammed tarafından bildirilen din, müslümanlık

(7) 249a-1; 257a-11; 265b-10; 303a-12; 303b-7; 306a-2; 301b-12

ḥucetü'l-İslām : < Ar. İslām dininin kılavuzu (Dinde söz sâhibi mânâsına gelip İmâm-ı Gazalî hazretlerinin lakabı)

(1) 262a-9

Medīnetü'l-İslām : < Ar. İslâm'ın merkez şehri

(1) 208a-10

iste- : İstemek, arzulamak

istedi (1) 198a-16 istemez (1) 214a-11; istese (2) 279b-8, 266a-15

isteme : Bir çeşit hastalık

(1) 218a-14

istihrāc : < Ar. Sonuç çıkarma

istihrāc kıla (1) 202a-17

‘iṣā : < Ar. Akşamla yatsı arasındaki zaman

(1) 192a-17

işle- : Çalışmak

işlerse (1) 219b-14

ittifāk : <Ar. Fikir birliğine varma, uyuşma, anlaşmaya varma.

ittifāka (1) 195b-15

izāfe : < Ar. Ekleme, katma, ilâve etme:

izāfe kıldı (1) 191b-1

izhār : < Ar. Açığa vurma, meydana çıkarma, gösterme, âşık etme

izhār eyledi 196a-1

izhār kıldılar 219b-5

izn : < Ar. Bir şeyi yapmak için verilen serbestlik, müsâade, ruhsat, destur

izniyle (1) 190b-15

izn vermişlerdür (1) 191b-10

K

Ka'be : < Ar. Bütün müslümanların kıblesi ve ziyâret yeri olan Mekke şehrindeki mukaddes binâ

(46) 188b-3; 189a-7; 189b-7, 13; 190b-10, 12, 15, 17; 191a-3, 5, 6, 7, 8, 10; 191b-14; 192a-1; 192b-9; 193a-2; 201b-13, 14, 17; 203a-11; 203b-10; 204a-2, 4, 10, 12; 204b-6, 8, 12, 17; 207b-17; 210a-11; 236b-13; 268b-16; 269b-15, 16; 270a-7; 270b-2; 275b-8; 276a-13

ķabla- : Bir madeni bir başka madenle kimyasal bir yöntemle örtmek

ķablamiřlardur (1) 191a / 4

ķabuk(ğ) : Bir şeyin üstünü kaplayan ve onu dış etkilere karşı koruyan, kendiliğinden oluşmuş sertçe bölüm

ķabuğı (1) 261b-6

ķabz : < Ar. Teslim almak

ķabz olun- : < Ar. + T. (Azrail bir kimsenin) canını almak

ķabz olundu (1) 198a-1

ķabz eyledi (1) 197b-10

ķāfile : < Ar. Birlikte yolculuk edenlerin meydana getirdiğı topluluk:

(2) 288a-7; 289b-12

ķāfir : < Ar. Tanrı'nın varlığını ve birliğini inkar eden kimse

(1) 303a-13

ķāfirler (1) 190b-13

kāfir-istān : < Ar+ Far. Kafirlerin yaşadığı yerler

(1) 303a-11

kāğız : < Far. Kağıt

(1) 223b-12

kaht : < Ar. Kıtlık

(3) 218a-12, 286a-17, 306a-10

kalk- : Bir yerde doğmak, ortaya çıkmak

kalkmışdur (1) 265a-7

kal'ī : < Ar. Demirden daha sağlam olan bir maden adı

(3) 191a-14, 281b-13,14

ma' den-i kal'ī (1) 281b-13

kalīs : > Ar. Kilise (?)

(1) 308b-14

kan : < Kan

kanınun (1) 205a/14

kanavāt : < Ar. Kanallar, su yolları

kanavātđan (1) 263b-8; **kanavātđandur** (1) 263a-16

kanun : < Ar. Geçerli olan kural, yasa

(1) 206b-2

ķapu : Bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı

(2) 191a/5 , 197a/13

ķapularından (1) 219b/13; ķapusu (1) 219a/13; ķapusından (1) 198a/5

ķapucı : Bazı bakım ve hizmetlerle ilgilenen kimse

ķapucısı (1) 233b/9

ķaranlık : Işık olmama durumu

ķaranlıkdur (1) 277a-6, ķaranlıklar (1)195b-16

ķarar : < Ar. Değişmez olma, devamlı ve sürekli olma, istikrar

ķarardadır (1) 191b-5

ķarar kılmaz (1) 280b-1

ķarar üstünedir (1) 195b-3

ķarar etdi (1) 230b-7

kār-ķāne : < Far. İş yeri

(1) 234a-13

kārīz : < Ar. Yer altı su kanalı

(22) 190a-7; 224b-7; 225a-9; 228b-8, 246a-2; 250b-7; 264a-9; 283b-

11

kārīzden (7) 217a-5, 6; 247b-17; 249a-12;251a-3, 258b-5, 259a-5,8

kārīzdendr (1) 250b-9; kārīzi (3) 246a-2 ;247b-10; 259a-15; kārīzlerden (4) 225a-9, 227a-13;228b-9; 259a-2

kaṭʿ : < Ar. İlerleme, geçme, yol alma

kaṭʿ ederler (1) 251b-6

kaṭı : Çok, pek çok

(5) 216a-6, 279b-12, 288a-11, 293a-10, 304a-1

kaṭī : < Ar. Güçlü, kuvvetli

(2) 244a-1, 306a-10

kaṭs : < Ar. Yay, yay biçiminde olan şey

kaṭsı (1) 203a-1

kaṭs-ı inhīrāf : < Ar. Yayın sapma miktarı

(1) 203b-13

burc-ı kaṭs: < Ar. Yay burcu

(1) 203a-1

kaṭ- : Herhangi bir araçla toprağı açmak, oymak

kaṭdı (3) 194b-10, 238a-1, 302b-11

kebe : < Yun. kapa < Lat. cappa Kilim gibi yere serilen, hayvan örtüsü veya çoban kepenegi yapılan çok kalın keçe

(1) 231b-4

keḫ : < Ar. Koç

keḫ-i İsmāʿīl : < Ar. Hz. İsmailin koçu

(1) 188b-8

kefen : < Ar. Gömölmek için hazırlanan bir müslüman ölüsünün kabre konmak üzere yıkandıktan sonra sarıldığı amerıkan bezi

(1) 290b-7

kelām : < Söz, laf

kelāmı**dur** (1) 281a-12; kelāmı**ı** (1) 286b-14

kelām-ı mecīd : < Ar. Kuran-ı Kerim

kelām-ı mecīd**de** (4) 192a-5; 244b-16; 275a-15; ; 286a-8

kelbetān : < Çivi sökmeye, bâzı cısimleri tutmaya yarayan kıskaç şeklinde âlet.

kelbetānı**yla** (1) 299a-8

kem : < Far. Eksik, noksan, az

(1) 209a-1

kemāl : < Ar. Bir şeyin tam ve noksansız dereceye erişmiş olması durumu, mükemmellik, tamlık

kemāl**dedir** (1) 307b-8

kendlān : < Ar. Yamaç

kendlān**dur** (1) 288a-11

kendü : < Kendi, öz

(13) 199a-1; 212b-7; 217b-13; 218b-7; 221a-7, 225b-4; 228a-13; 252b-9; 257a-11; 262a-2; 263a-10; 268a-1; 280a-5

kendüler (1) 201b-20; kendüleri (1) 196b-11; kendülerin (1) 221b-16;
kendüsi (2) 211a-8, 305b-13; kendüye (3) 196b-10, 243a-1, 270a-14; kendüyi (2)
221a-7, 247b-6; kendüje (1) 286b-15

kendülikde : Dıştan bir belirleme ile değil, kendi kendine gerçekleşen etkinlik

kendülikdedür (1) 286b-15

kenīsa : < Far- Ar. Kilise kelimesinin eski metinlerde ve sözlüklerde geçen şekilleri

(2) 263a-12, 308b-14

kerāmāt : < Ar. Kerâmetler, ermişlerden zuhur eden olağanüstü haller

(1) 196a-6

kerāmātlarındandur (1) 196a-5; kerāmâtı (1) 210a-16

kerbiç : Tuğla gibi kalıplara dökülerek güneşte kurutulmuş samanlı balçık krş.kerpiç

(1) 230a-8

kerpiç : Tuğla gibi kalıplara dökülerek güneşte kurutulmuş samanlı balçık krş.kerbiç

kerpiçden (2) 210a-8, 233a-10; kerpiçdür (2) 208b-8, 233b-17

kesb : < Ar. Kazanma, çalışarak kazanma

(1)228b-16

keşif : < Ar. Zayıf (karakter)

(1) 248a-7

kes- : Kesme işi

keserler (1) 231a-2

ketān : < Ar. Keten

(2) 253a-7, 252b-13

kevākib : < Ar. Yıldızlar

kevākibūñ (1) 305b-17

ging : Genişletmek

(1) 195b-2

kez : kere, defa

(28) 191a-11, 191b-6, 202b-6, 9, 15; 203a-2; 204b-2; 205a-2; 223a-8;
228b- 3; 229b-7; 243b-9; 246a-3, 11; 258b-9; 261b-6; 268a-4, 5; 269a-5; 275b-16;
276a-2; 277b-1; 278a-7; 278b-11, 15; 280a-8; 295b-5; 301a-7, 302a-9

kez**den** (1) 218a-7; kez**dür** (9) 191a-12, 191a-13, 191a-13, 191b-5,
191b-7, 228b-1, 228b-1, 269a-5

kıl-: Etmek, yapmak

cārī kıl- : < Ar. + T. Akıtmak

cārī kıldı (1) 190a-8

ḥarāb kıl- : < Ar. + T. Yıkma

ḥarāb kıldılar (1)191a-5

ḥorluḳlar kıl- : < Far. + T. Aşağılayıcı davranmak

ḥorluḳlar kıllar (1) 195b-15

maḳām kıl- : < Ar. + T. Yerleşmek

maḳām kıldı (1)197b-2

müsaḳḳaf kıl- : Ar. + T. Döşemek

müsaqqaf kıldılar (1) 190b-15

tażarru^ç ve zārılıklar kııl-: < Ar. + T Yalvarmak

tażarru^ç ve zārılıklar kııldı (1)189a-5

izāfe kııl- : < Ar. + T. Ekleme

izāfe kııldı (1) 191b-1

żamm kııl- : < Ar. T. Katmak, eklemek

żamm kıılmışdur (1) 191b-13

kılıc : Kılıç

kılıcı 281b-5

kılāde : < Ar. Gerdanlık

kılādesi (1) 295a-16

kırma : Sürgün (?)

(1) 282a-3

kırmız kıurdi : Bir solucan çeşidi

(1) 233b-1

kışın : Kış mevsiminde, kış süresince

(2) 224a-17, 248a-2

kışlak : Kışın orduların, göçebe oymakların hayvanlarıyla birlikte yayladan inip konakladıkları yer

kışlakıdur (1) 231b-5

ki : < Far. ki, öyle, o kadar, o denli

(8)188b-1, 191a-2, 3, 192b-2, 195b-8, 196b-3, 197a-1, 198b-4,199a-4

kibār : < Ar. Terbiye ve nezaket kurallarına uygun, ölçülü ve nazik davranan insan

(1) 290b-6

kifāyet : < Ar. Yeter miktarda olma, yetişme, elverme, kâfi olma

kifāyet kılmayup (1) 245b-10

kifāyet eyleye (1) 227a-17

kifāyet eyler (1) 292a-6

kim : Belirsizlik zamiri

(12)194a-9, 210a-13, 219b-13, 220a-4, 242b-10, 253a-4, 255a-6,
255b-11, 261b-5, 275b-6,278a-14, 287a-16,

(2) ki, öyleki (bağlaç)

(4) 256a-17, 275a-15, 279a-2, 279a-11,

kimesne : < Kimse, kişi

(3) 195a-8; 214b-10; 244b-6

kin : < Far Birine karşı duyulan öç alma isteği, garaz:

kiniyle (1) 197b-14

kişi : Kişi, şahıs, insan

kişile (1) 301b-5; kişiyle (2) 191b-17, 192a-4; kişi'î (1) 192a-2

kişver : < Far. İklim, memleket, vilayet, ülke

kişver-i Çîn (1) 198b-17

kişver-i Hindusitān (1)198b-14

kişver-i Mısır (1)198b- 15

kişver-i Tāzyān (1)198b- 14

kişver-i Türk. (2) 198b-16

kitāb : < Ar. Kitap

kitāblarda (1) 242b-15; kitāblarında (5) 275a-7, 294b-15, 295a-9, 298b-11, 298b-15; kitābuñ (4) 188a-16, 229a-3; 236a-14, 280b-9, 282a-8, 283a-2, 294b-11

ko- : (1) Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek

koşa (1) 259a/17; koydılar (1) 242a-13

(2) Adlandırmak

koğı (1) 194b-4; koğılar (1) 223b/13; koydı (2) 189b-1, 260a/16

korku : Bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı

(1) 249b-2

koyun : Koyun

(1) 213a-15

kök : Bitkileri toprağa bağlayan, topraktaki besi maddelerini emmesine yarayan klorofilsiz bölüm

(1) 282b-14

kökli : Esas,temel

(1) 205b-11

köpri : Aralarında doğrudan doğruya geçişi önleyen bir engel bulunan iki yeri birbirine bağlayan veya bir trafik akımının diğerini kesmeden üstten geçmesini sağlayan yapı

(2) 233b-14, 247a-14

köprinün(1) 247a/11; **köprisinden** (1) 292a/12

körü körine : İşlek olmayan, kuytu

körü körindedür (1) 226a-17

köy : < Far. Yönetim durumu, toplumsal ve ekonomik özellikleri veya nüfus yoğunluğu yönünden şehirden ayırt edilen, genellikle tarımsal alanda çalışılan, konutları ve öteki yapıları bu hayata uygun yerleşim birimi

(49) 198b-4; 207a-10; 208a-7, 8, ;211b-14, 213a-17; 214b-14, 15; 215a-1, 5, 6; 215b-11; 216b-14, 17; 217a-2, 4, 5, , 218a-17; 220b-8, 9; 221a-4, 16; 222a-7, 15; 222b-5, 6, 8, 14; 223a-12, 13; 223b-3, 4, 6, 13; 224a-5, 8; 224b-13; 225a-5, 7; 225b-2, 6; 226a-13, 14, 15, 226b-2, 3, 4, 7, 11, 12, 227a-4, 9; 229a-15, 229b-5, 7, 9, 10, 12, 13, 16, 17; 230b-9; 231a-3, 4, 5, 6; 231b-10, 11, 14, 16; 232b-3, 6, 10, 12, 14; 233a-11; 233b-1, 4, 5, 8; 234a-9, 234b-2, 6, 12, 15; 235b-10; 238a-15; 239b-11; 240a-2; 241b-5, 6; 243a-5, 9, 11; 246b-7, 16; 247a-14; 248a-11, 16; 248b-7, 17; 249a-4, 10; 249b-1, 9, 15; 250a-1, 250b-2, 3, 4, 17; 251a-1, 2; 251b-3, 16, 17; 254a-2; 254b-6; 255b-8; 256a-6; 257a-11; 258a-2; 258b-6; 259a-13; 259b-3, 8; 261a-6, 11, 17; 261b-17; 262a-4, 15; 262b-8; 263a-4, 268b-13, 270b-17; 277a-11

köyde (3) 234a-10, 240b-9, 277a-13; **köydür** (69) 211b-7, 211b-17, 213a-3, 214b-15, 216b-14, 216b-17, 217a-2, 217a-4, 217a-6.; **köye** (4) 254a-2, 261b-17, 263a-16, 266a-6; **köyi** (11) 241b-6, 251a-1, 251a-2, 263a-8, 271b-4, 272b-10, 272b-11, 273a-4, 273a-14; **köyidi** (1) 250b-17; **köyidür** (1) 234b-6; **köyinde** (4) 229a-15, 229a-15, 229a-17, 262a-4; **köyinden** (3) 257b-11, 292a-15, 293a-6; **köyine**

(15) 268a-11, 268a-11, 268a-12, 268a-15, 268b-1, 268b-2, 268b-10, 271a-16, 272b-1; köy**in**üñ (1) 289a-15; köy**ler** (17) 196b-3, 214b-14, 217a-12, 220b-9, 225a-7, 235b-10, 248a-11, 248b-7, 248b-17; köy**lerde** (1) 294a-11; köy**lerden** (1) 215b-11; köy**lerdür** (8) 226a-14, 226b-2, 226b-4, 229b-13, 231a-6, 231b-11, 231b-14, 259b-3; köy**leri** (4) 211b-17, 250a-1, 251b-3, 308b-3; köy**leridür** (16) 197a-3, 216b-15, 217a-5, 217a-8, 217a-11, 12, 218a-11, 222b-7, 226b-6; köy**lerinden** (1) 240b-8; köy**miş** (2) 215b-8; 226b-15; köy**ün** (3) 208a-9, 222a-15, 277a-12; köy**ündür** (1) 226a-16

ķūhī : < Far. Kaba saba, görgüsüz (dağlı)

(1) 247a-3

ķulak : İşitme organı

ķulak ètmeme- : Dinlememek, dikkate almamak

ķulak ètmeyüp (1) 214a-11

ķūhī : < Far. Kaba saba, görgüsüz (dağlı)

(1) 247a-3

ķulle : < Ar. Zirve

ķullesine (1) 279a-4

ķum : < Kum

(2) 287b-17; 294b-8

ķum**da** (1) 305b-11

ķünbed : < Ar. Kubbe

(3) 236b-11,12, 238a-4

ķurbağa : Kurbağa

ķurbaķalar (1) 295b-14

ķuru : Kuru

(2) 245a-12, 301a-4

ķurut(d)- : (1) Bazı sebze ve meyvelerin kuru bir durum almasını sağlamak

ķurudup (1) 249b-6

(2) Suyunu ve ıslaklığını giderip kuru duruma getirmek

ķuruda (1)247b-4

ķut : < Yaşamak için gerekli yiyecek, rızık

ķutları (2) 244a-1, 257a-4

ķuvvet : < Ar. Fiziksel güç, takat

ķuvvetden (1)208b/14; **ķuvveti** (1) 283b-10; **ķuvvetlerinden** (1) 246b-17;

ķuvvetlü (1) 292a-5

ķuvvet-i müdāvemeti ol- : < Ar+T. Aksatmadan sürekli gidip gelme

ķuvvet-i müdāvemeti olursa (1) 283b-2

ķuvvet-i ģarāreti : < Ar. Sıcaklığın etkisiyle oluşan basınç

(1)282b-13

ķūģi : < Far. Kaba saba, görgüsüz (daęlı)

(1) 247a-3

ķübār-ı e'imme : < Ar. İmamların önde gelenleri

(1) 196a-16

küçük Ölçüleri bakımından aynı cinsteki benzerlerinden daha ufak olan, niceliği az olan

(84) 194b-11; 225b-12, 14, 15; 226b-8; 227b-3; 231a-16; 233a-7, 9, 11; 234a-6; 236b-15; 237a-9, 14; 237b-14; 238a-14; 238b-1, 14; 239b-2, 9, 12; 240b-1, 2; 242b-6, 8; 243b-17; 247b-13; 248a-13; 249a-12, 17; 249b-4, 5, 9, 12; 250a-5, 6, 14; 251a-17; 251b-9, 13; 252a-6, 7; 253b-16; 255a-13; 256a-10, 13, 15; 258a-5; 258b-4; 259a-4, 5, 7, 10; 259b-7, 15; 262a-16; 263a-1; 264a-13, 17; 264b-2, 5; 265a-12, 16; 266b-3, 11; 267a-14; 267b-8; 276b-3; 280b-6; 281a-1; 281b-8, 14; 282a-12; 283a-7; 291a-10; 292a-9; 298b-10; 306b-3; 308a-13, 15; 308b-17

küffār : < Ar. Kafirler

(1) 189b-8

küffār-ı Hind : < Ar. Hintli Kafirler

(1) 210b-14

küp : Su, pekmez, yağ vb. sıvıları veya un, buğday gibi tahılları saklamaya yarayan, geniş karınlı, dibi dar toprak kap

küpler (1)

küre-: < Ar. Bölge, arz

(1) 245b-2

kürede (2) 245b-1, 253a-8; **küreyi** (2) 245b-3, 248b-1; **kürelerden** (1) 245b-2; **küredendür** (1) 250b-5

Küre-i Erdeşîr-i Hüre (1) 252b-2

Küre-i Qubādihüre (1) 252b-3

Küre--i Dārābahred (1) 250b-4

Kûre--i Fenâdîk (1) 239a-4

Kûre--i İştâhr (1) 248a-17

Kûre--i Şâbûr (1) 250b-15

küşte : < Far. Öldürülmüş

(1)192b-14

küşâde : < Açılmış,açık

küşâde olmuş (1) 301b-5

küşâde kıldukda (1) 247b-5

L

lā-būd : < Ar. Elbette, mutlaka

(1) 203a-2

lā-yezāl : < Ar. Ebedi, sonsuz

(1) 283b-2

lāgar : < Far. Zayıf, etsiz, arık

(1) 243b-8

lakin : < Ar. ama, fakat

(80) 202a-17; 204b-10; 206b-3, 7; 210a-16; 210b-3, 6; 212b-7; 214b-11; 219b-7; 224a-13; 224b-10; 226a-10; 237a-16; 237b-8; 238a-6; 244a-15; 244b-11; 245b-3, 13, 16; 246a-1, 16; 248a-7, 11; 248b-14; 250b-15; 253b-16; 254b-3; 255a-3, 5, 8, 10, 14; 256a-9; 257b-5; 258a-1; 259b-13; 260a-9, 17; 263b-17; 265a-4; 265b-8; 269b-14; 273a-12; 277a-13; 278a-3; 278b-7; 279a-4, 11; 281a-2, 5; 282a-7, 9; 282b-5, 10, 16; 283a-10; 283b-16; 288a-3; 289a-13; 292a-8; 294a-15; 295a-6; 295b-9, 13; 298a-10; 299a-13; 299b-11, 16; 300a-11; 300b-12; 301a-6, 9; 301b-13; 307a-9, 14; 308a-4, 11; 308b-16

la'1 : < Far. Parlak kırmızı renkli kıymetli taş

(3) 282b-8, 9, 12

leş : < Far. Kokmuş hayvan ölüsü

(1) 192b-15

leşker : < Far. Asker, ordu

(4) 244b-9, 10, 249a-5, 273b-3

leşkerden (1) 205b-5; leşkere (1)245b-10, leşkери 245b-11

leşker-i bīgāne : < Far. Yabancı askerler

(1)261b-3

leşker-i İslām : < Far + Ar. İslām ordusu

(1) 257a-11

leşker-i Moğol : < Far. Moğol askerleri

(1)220-10

levn : < Ar. Renk

(1)304b-3

levni 282a-16, 287a-8, 298a-11

lezūcet : < Ar. Yapışkan olma durumu

(1) 275a-8

lezūceti (1)275a-9

ligām-gīr : Çöl (?)

(1)247a-1

līmūn : < Far. Limon

(3) 244a-2, 225b-15, 259a-12

lūlū : < Ar. İnci

ma^c den-i lūlū (1) 281b-2

M

mābeyn : < Ar. İki şeyin arası, ara

mābeynde (3) 205a-3, 299a-12, 301a-4 mābeyninde (9) 191b-15;
199a-15, 201b-16, 204a-10, 238b-11, 251b-2, 259b-6, 307a-13, 287b-
16;mābeynindedür (1) 192a-17; mābeynleri (1)287b-11; mābeynlerinde (1) 300a-17

faşl-ı mābeyni'l-‘ arzeyn (1) 205a-3

mābeyn-i cenūb (1) 199b-8

mābeyn-i ġarb (1) 199b-11

mābeyn-i kıble (1) 207a-3

mābeyn-i Save (1) 291b-8

mesāfet-i mābeyn-i ‘ arzeyn (1) 202a-6

mābeyn-i maġrib (1) 201b-13

mābeyn-i şarḡ (1) 199b-9

mābeyn-i şimāl (1) 199b-10, 204a-1,3

mābeyn-i tūleyṇ (1) 200a-2, 204a-11,

tefāşil-i mābeyne’t-tūleyṇ 204b-13

tefāşil-i mābeyne’l-‘ arzeyn (1) 204b-13

māder : < Far. Anne

māder-i Hārūnū’r- Reşīd 191b-12

meşhed-i mäder-i Süleymân (1) 247b-11

maḥşuldâr : < Ar.+Far. Maḥsûlü bol olan, verimli, bereketli

mağrib: < Ar. Güneşin battığı yer veya güneşin battığı yön, taraf, batı

(31) 192a-17; 194a-9; 195b-12; 196a-4; 198b-15; 201b-13; 202a-1, 8, 14, 17; 203a-3, 4, 5; 203b-9, 11, 14; 204a-1; 204b-1, 7; 205a-1; 222b-13; 280a-13; 280b-13, 14; 299a-10, 13, 15; 305b-9, 16

mağrūr ed-: Aldatmak, kibirlendirmek

mağrūr edüp (1) 254a-10

maḥal : < Ar. Yer, mekân, mevki

maḥalde (1) 190b-16

maḥalle : < Ar. Şehr, kasaba, nâhiye ve büyük köylerin, çeşitli isimlerle birbirinden ayrılan ve idârî yönden bir muhtarlığa bağlı olan kısımlarından her biri

(4) 215b-14, 264a-13, 264a-14; 271b-3

maḥalledür (5) 208b-6, 208b-7, 219a-15, 245b-16, 251a-2;
maḥallesinün (1) 228b-2

maḥall : < Ar. Mahaller, yerler, mekânlar, mevkiler

maḥallinde (2) 192b-12, 255a-12;

maḥlaş : < Ar. Özet

(1) maḥlaşa 198b-7

maḥrūt: Ar. Koni şekli

maḥrūtı (1) 206a / 17

maḥtam : < Ar. Bitiş

maḥtama (1) 198b-8

mā-ḡabl : < Ar. Bir şeyin kendinden evvel olanı,öncesi

mā-ḡablde (1) 202a-14

maḡāle : <Ar. Eskiden bir kitabın ayrıldığı bölümlerin her birine verilen isim

maḡāle-i siyüm : < Ar. + Far. Üçüncü bölüm

(1) 188a-13

maḡām : < Ar. Mevki, yer

(19) 191a-1; 191b-13; 192a-16; 195a-11; 197b-2, 5; 198b-4; 208a-3; 211b-1; 215b-10; 216a-4; 2; 254b-12; 255b-12; 261a-16; 279b-11; 301b-10; 305b-11; 308a-2; 308b-11

maḡamlardan (1) 241b7; maḡamlarıdur (1) 196b-5; maḡāmıdı (1) 235a-1, maḡāmıdur (7) 199a-12, 15, 16, 17; 199b-7, 9; 207b-7; maḡāmı (1) 235a-2

(2) (y.f.)

İçinde bir yatan bulunsun bulunmasın, peygamber, velî vb. büyük bir zat adına yaptırılmış olan türbe, mezar

maḡām ederse (1) 255b-12

maḡāmı idi (1) 268b-13

maḡām oldu (1) 252a-11

maḡarr : < Merkez, başşehir, pâyitaht

maḡarr-ı devletleridür (1) 221b-3

maḡarr-ı hilâfetleri (1) 205b -13

maḳbūl : < Ar. Kabul edilen, reddedilmeyen

maḳbūl oldu (1) 198a-7

maḳbūl olmaz (1) 210a-16

maḳṣad : < Amaç

(1) 205b-1

maḳṣada (1) 198b-7

māl-ā-māl : < Far. Ağzına kadar dolu, dopdolu,

(2) 192b-14; 242a-12

mallāḥ : < Ar. Dalgıç

(1) 301a-1

mallāḥlar (2) 301a-1

maʿlūm : < Ar. Herkes tarafından bilinen, öğrenilmiş olan

(3) 221a-12; 287b-9; 290a-10

maʿlūm éd- : < Ar. + T. Bildirmek

maʿlūm édeler 302a-16

maʿlūm ol- : < Ar. + T Anlaşılmak, ortaya çıkmak

maʿlūm ola (1) 214b-2

maʿlūm oldu (1) 304a-8

maʿlūm oluna (1) 193b-5

maʿlūm olunur (1) 194b-2

ma^ç lûm olur (1) 287a-9

ma^ç na : < Ar Kelime, söz, hareket, davranış vb.nin ifâde ettiği şey, anlatılmak istenen veya onlardan anlaşılan şey, anlam

ma^ç nanuḡ (1) 201b-15; ma^ç nası (1) 245a-3

mancınıḡ :< Ar. mendenik < Far. mendenik < Yun. manganikos

İri taşları uzağa atabilecek şekilde yapılmış ve kale duvarlarını dövmek için kullanılmış olan eski bir savaş âleti

(1) 191a-5

mānend : < Ar. Benzer, eş

mānendi (1) 238b-11

maşrıḡ : < Ar. Güneşin doğduğu yer veya yön, gün doğusu, doğu, şark

(10)203b-9, 12, 14; 204a-3, 5; 204b-5, 9; 289a-12; 290a-11; 300a-4

maşrıḡda (2) 303b-3; 308a-12

ḥaṭṭ-ı maşrıḡ : < Ar. Güney çizgisi

(3) 202a-8, 16; 203a-3, 4

nokṭa-ı maşrıḡ : < Ar. güney noktası 203a- 5

mā-taḡaddeme: < Ar Öncekiler, geçmiştekiler

(1) 199a-13

maṭla^ç : < Ar. Bir kasîde veya gazelin mısırâları birbiriyle kâfiyeli olan ilk beyti

(4) 198b-7, 8; 209b-5

maṭlūb : < Ar. İstenilen, aranılan, istek ve arzu duyulan, talep edilen şey

‘arż-ı şehir-i maṭlūb : < Ar. İstenilen şehrin enlemi

(3) 203b-1, 4, 8

şehir-i maṭlūbda (1) 202a-17

şehir-i maṭlūbuñ . (10) 203a-12, 15; 203b-11, 204a-12,16, 204b-3, 6, 8 10

ṭūl-ı şehir-i maṭlūbda : < Ar İstenilen şehrin boylamı

(1) 204a- 11

ṭūl-ı şehir-i maṭlūb

(1) 204a-10

maṭmūs : < Ar. Silik

(1) 190a-8

maṭmūs ol-: < Ar.+T.

maṭmūs olup (1) 190a-8

māyil : < Ar. Andırır, benzer

(15) 234b-13, 236b-5, 238a-14, 238b-15, 259b-15, 262a-17, 266a-7, 305b-7; 199b-16, 231b-17, 232a-4, 232a-10, 234a-12, 252a-6

māyildür (8) 191a-2, 196b-2, 218b-10, 222a-17, 224a-11, 233a-2, 235b-2, 306a-15; māyildürler (2) 246a-10, 263b-6

meb‘ aş : < Ar. Gönderilme, yollanma

meb‘ aşından (1) 190b-12

mecmūʿ : < Ar. Bütün, hep

(1) 301a-16

medār : < Ar. Geçim kaynağı olarak destek, dayanak

medārı (4) 229a-12, 244a-13, 287b-8, 289a-2

meded-kārlık(ğ) : < Ar.+Far.+T Yardımcı olmak, yardım etmek

meded-kārlığına (1) 283b-10

medfūn : < Ar. Gömülü

medfūndur (20) 207a-8, 211b-7, 216a-13, 220b-3, 220b-4, 226b-1, 252b-10, 257a-8, 261a-2; 262a-4; medfūndurlar (13) 192b-9, 192b-11, 195a-14, 196a-17, 209a-12, 210a-17, 210b-2, 214b-13, 218a-15

medrese : < Ar. Ders okutulan, İslâm dîninin koyduğu esaslara uygun olarak eğitim öğretim yapılan yer, mektep

(2) 195b-6, 209a-4

medresedür (1) 216a-12; medreseler (3) 195b-5, 216a-11, 246a-16; medreseleri (1) 217a-14; medresenün (1) 216a-16; medresler (1) 191b-7

mekr : < Ar. Hîle, düzen, aldatma

(1) 304a-8

melâ'ike : < Ar. Melekler

melâ'ikeler (1) 195a-2

melikî : Bir üzüm çeşidi

(1)238a-1

memerr : < Ar. (murūr “geçmek, geçip gitmek”ten memerr) Yol, geçit

(1) 302a-3

memleket : < Ar. İl, şehir, kasaba, belde, yöre

(8) 199a-1, 5; 199b-12; 205b-2, 7; 260a-6, 308a-16; 308b-1

memleket**dür** 307a-11,16, 307b-1, 5, 8, 14, 15; memleketi (2) 205b-2, 205b-7; memleket**ini** (1) 199a-1;memleket**ler** (1) 199a-5; memleket**lerinde** (1) 268a 1
memleket-i Fāris (1) 9244b-14

memleket-i Mısır (1) 286a-3

me'mūr : < Ar. Görev haline getirmek

me'mūr oldılar 189b-13

memzūc ol- : < Ar.+T. Karışmış olmak, karışmak

memzūc olduğda (1) 275a-8

men' : < Ar. Yasaklama

men' èyledi. (2) 196b-12; 212b-9

men' ètmişlerdi (1) 206b-4

menkūḥa : < Ar. Eş, zevce

menkūḥası (1) 227b-12

mensūb : < Ar. Bir yerle veya bir kimseyle bağlantısı olan, ilişkili, -den olan, -
e bağlı

(5) 225a-2; 231a-17; 237b-5; 251b-12

mensûbdur (33) 199a-6, 7, 8; 218b-4, 7; 224a-2; 232b-8; 238b-3; 12; 243b-16; 245b-1246a-15; 248b-1; 249b-12; 250b-4, 16; 251a-12, 252b-3; 256b-13; 266b-12; 277b-15; 300a-7; 307a-6; 308a-14 mensûbdı 245b-,7; mensûbdurlar 221b-15

mensûb édüp (1) 244b-1

mensûb kıldı (1) 262a-2

mensûb olundı (1) 241b-9

merd-âne : < Far. Mert bir insana yakışır tarzda, mertçe, yiğitçe

(1) 221a/8

merdüm-hâr : < Far. Yamyam, insan yiyen

merdüm-hârlar (1) 299a-6

merğ-zâr : < Far. Çayırılık, çimenlik, sulak yer

(3) 216a-10, 262a-10,256b-7

merğ-zârdur (1) 255a-8; merğ-zârlardan (1) 255a-13

merhale : < Ar. Değeri ve önemi bakımından kademe kademe yükselen mevki ve derecelerden her biri, aşama, mertebe, basamak, pâyê

merhalesinde (3) 232b-4, 268b-16, 271a-15; merhalede (3) 272b-12, 272b-13, 273a-2; merhaledür (6) 268b-16, 269b-15, 269b-16, 288a-6, 305a-6, 307a-5; merhaleleri (1) 269b-17; merhalenünj (4)268b-11 270a-2, 272a-8, 272a-10; merhalesinde (1) 237a-2; merhalesindedür (2) 197a-4, 277b-15; merhalesine (1) 197a-12; merhaleye (2) 269b-1, 272a-5

mer'î : < Ar. Gözle görülebilen

(1) 283b-8

mer'î olur (2) 298b-15, 300b-13

mertebe : < Ar. Kademe, derece, basamak, sıra

(8) 200a-12, 13; 206a-9; 206b-4; 208a-15; 212a-14; 228a-7; 245b-12

mervî : Ar. < Ağızdan ağza söylenip gelen, nakil ve rivâyet edilen

mervîdür (4) 195b-8, 210a-9, 216b-6, 278a-8;

meşâbih : < Ar. Aydınlatma araçları, kandiller, meş'aleler, çırağlar

meşâbihde (1) 195b-8

mesâfet : < Ar. + Far. Uzaklık

(13) 193a-4; 194a-16; 194b-1; 200a-1, 6; 206a-1; 209a-16; 218b-16;
219a-2; 230a-3; 267b-11, 13; 288b-6

mesâhat : < Ar. Bir arazinin ilmî şekilde ölçülmesi, ölçü

mesâhat-ı derûnisi (1) 191a -12

mescid : < Ar. Müslümanların vakit namazlarını kılmaları ve ibâdetlerini yerine getirmeleri için yapılan, içinde cuma ve bayram namazları kılınmayan minâresiz, minbersiz küçük câmi [Son zamanlarda bâzıları, minâre ve minber ilâve edilerek cuma ve bayram namazları kılınır hâle getirilmiştir]

(10) 195a-16; 197a-5; 208a-2; 212a-17; 236b-13; 241a-16; 261a-4;
276a-17; 286a-12; 306a-14

mescidde (3) 191b-2, 207a-3, 276b-1; mesciddür (1) 195a-12; mescide
(3) 191b-1, 191b-13, 198a-9; mescidi (4) 191b-4, 197b-11, 197b-14, 198a-3;

mescididür (1) 249a-8; mescidün (13) 191b-6, 195b-4, 195b-5, 195b-7, 197b-7, 197b-9, 198a-5, 198a-10, 198a-15

meş : < Ar. Bir şeye el sürme veya bir şeyi elle sıvazlama,

meş kıldı (1) 306b-1

mesire : < Ar. Gezinti yeri

mesirelerindendür (1) 252a-13

meskün : < Ar. Yerleşilip yurt edinilmiş, ahâlisi olan (yer)

meskün^{da} (1) 283b-12; 307a-8;

rub'-ı meskûnı : < Ar. Oturulan dörtte bir kısım. Eski coğrafyacılar
göre dünyânın, üzerinde hayat bulunan oturilmaya elverişli karalarla kaplı kısmı

(2) 199a-13, 199b-5

rub'-ı meskûnuñ (8) 198b-9, 199b-13, 199b-16, 200a-12, 200a-15,
202a-1, 244b-16, 298a-16

meştür : < Ar. Yazılı

meştür^{dur} (4) 189a-3, 198b-3, 295a-9, 298b-12

meşgûl : < Ar. Bir şeyle uğraşan, bir iş yapmakta olan

meşgûl^{dur} (1) 249a-13; meşgûldurlar (1) 190a-9

meşhür^{dur} (32) 191b-11, 195a-9, 196b-4, 210b-7, 227a-17, 229b-8,
234a-6, 236b-3, 246a-3, 249b-6; 281b-5; 308b-12, 16 meşhürdurlar (1) 263b-12,
meşhürlardan (1) 227b-2, 307b-11; meşhürları (1) 298b-16; 299a-16, 299b-12, 300a-
12;

meşhür : < Ar. Herkesçe bilinen, adı sanı her tarafa yayılmış, ünlü, şöhretli

(37) 198b-1; 202a-17; 219a-1; 227b-2; 251b-10; 252a-13; 253a-10, 14; 254b-3; 255a-9, 12; 262a-4; 263b-12; 275a-7; 275b-4, 7, 9; 276b-5; 277a-17; 277b-8, 13; 278a-4; 278b-3; 279a-13; 280b-13; 282a-7, 14, 15; 282b-5; 283a-2, 10, 11, 14; 295a-12, 14; 299a-16, 303a-2; 303b-12; 307b-2, 11, 14; 308a-5, 9

meşmūmāt : < Ar. Mis, Anber bibi güzel kokulu şeyler

(2) 252a-12, 266a-2

meşmūmāt**dan** (1)251a-13

mevāšī: < Ar. Yüklü hayvanı olarak kullanılan veya etleri, sütleri için beslenen deve, sığır, koyun, keçi vb. hayvanlar

(1) 307a 15

mevāšī**iden** (1) 307a 15

mevāzi^c : < Ar. Yerler, mekânlar, mahaller

(5) 231b-13; 249a-14; 249b-7; 250a-8; 258b-12

mevāzi^c **i ğarbiye** : < Ar. Batıya ait yerler

197a-1

mevc : < Ar. Dalga

mevci (2)253a-13, 300a-16

mevc**ine** (1)298b-14

mevlūd : < Ar. Doğmuş

mevlūd**ı** (2) 191b-11, 238b-5

mevrid : < Ar. Bir kimsenin veya bir şeyin eriştiği, varıp ulaştığı yer, varılacak ulaşılabacak yer, yol.

(1) 250b-3

mevza'-yı mültekâları : < Ar. Birleşme yerleri

(1) 204a-15

meyâne : < Ar. Orta, vasat

(33) 199a-2, 12, 17; 199b-1, 2, 12, 13, 16; 211a-5, 10; 213a-8, 17; 216a-6; 223b-11; 224a-1; 224b-8; 225b-2; 227a-7; 228b-2; 230b-9; 232a-4; 232b-12; 267b-7; 273a-3; 289b-4; 292b-9, 16, 17; 293a-2, 4; 302b-12

meyl : < Ar. Bir yöne doğru yönelmek, eğilmek, eğik duruma gelmek

meyli (3) 196b-2, 202a-10, 13

meyl kılmaya (1) 202b-4

meyl édüp (1) 283b-1

meyve : < Far. Meyve

206a-1, 215a-7, 216a-6, ,217b-6, 218a-4, 221b-13, 222a-4, 222b-2, 223b-8, 223b-16, 231a-17, 231b-8,12, 233a-12, 233b-7,17, 233a-4, 233b-13, 234a-5, 236a-1,17 236b-2,5, 240a-16, 240a-17; 236b-2, 241b-4, 242a-8, 247a-5, 248a-1, 13,16, 249b-5, 16, 250a-7,9, 250b-2, 6, 251b-8, 14, 15, 252a-13, 15, 252b-7, 253a-5, 255b-17, 256a-11,14, 256b-2, 258b-11, 259a-2, 16, 260a-2,261a-11, 263b-8, 264a-11, 265b-9,16, 267b-15, 303a-15, 305b-4, 308a-3,7,14

meyvedür (11) 224a-11, 224b-14, 225a-10, 230a-10, 232b-6, 233a-17, 233b-12, 237a-17, 265a-10.; meyveler (4) 208b-10, 229b-6, 266b-17, 280b-7; meyvelerde (2) 221a-15, 262a-11; meyvelerden (1) 232a-17; 218a-13, 229b-11,

248a-6, 262b-9, 263b-16;265a-6, 265a-15, 303a-4; meyveleri (2) 216a-7, 230a-13; meyvelerini (1) 216a-9; meyvesi (2) 237a-16, 238a-16; meyvesi (38) 189a-2, 220b-17, 221a-11, 222b-17, 223a-17, 226a-9, 226b-14, 226b-16, 228b-12.;231b-17; meyveyi (2) 216a-9, 251a-4

meyve-i germ-sîr ve serd-sîr : < Ar. Far. Yaz ve kışa ait meyveler

(1) 246b-14

mezârât : < Ar. Mezarlar

mezârât-ı müteberrike (1)229a-19, 263a-17

mezârât-ı Ekâbir (1)229b-2

mez-kûr : < Ar. Az önce adı geçen, sözü edilen, yukarıda anılan, zikrolunan

mez-kûr**dur** (11)194b-6, 195b-12; 197a-9, 205b-6, 205b-10, 219a-14, 228a-17, 230b-5, 234b-3, 7, 276a-10

mihmân-hâne : < Far. Misafirhane

(1) 231a-11

mihr : < Ar. Dînî nikâh esnasında belirlenen ve erkek tarafından kadına verilmesi gereken mal veya para, nikâh bedeli

mihrine (1) 196b-17

mihrâb : < Far. Câmi, mescit gibi ibâdet yerlerinde kible duvarında bulunan, cemâatle namaz kılınırken imamın önünde durduğu, zeminden biraz yüksek girintili yer

(1) 246a-13

mihrâc : < Far. < Hint Hindistan'da müslüman olmayan, racadan daha büyük yerli hükümdarlara verilen unvan

(1)295b-1

mihrâcuḡ (1) 295b-2

mîḳāt : < Ar. İhrama girilen yer

mîḳātdur (1) 270a-11; mîḳātı (1) 190b-2; 190a-11, 190a-13, 190a-14, 190a-16, 190a-17, 190b-3; mîḳātıdur (2) 269b-8, 270a-1

mîḳāt-kāh : < Ar.+Far. Hacca gidenlerin Mekke'ye varmadan önce ihrâma girdikleri yerlere verilen isim

mîḳāt-kāhlaruḡ (1) 190b-7

mîl : < Ar. mil < Lat. (1) Uzunluğu ülkeden ülkeye değişen bir uzaklık ölçüsü birimi

(36) 190a-11, 15, 16; 190b-2, 3, 5, 8; 192a-10; 241a-13; 267b-11; 268a-3; 269a-7, 14, 16; 269b-1, 3, 4, 6, 7, 9, 10, 12, 13; 270a-4, 5, 6, 7; 283a-4; 303b-12, 13, 14

mîlde (1) 269a-9; mîlden (1) 272b-13; mîldür (13) 190a-13, 190a-16, 190b-4, 190b-5, 190b-9, 192a-13, 269a-1, 269a-3, 269a-8; mîli (1) 270a-10; mîlindedür (1) 270a-2; mîlüḡ (2) 303b-13, 303b-15

mîl : Bir yolun uzunluğunu ölçmek veya gidilen mesafeyi belirtmek maksadıyla belli aralıklarla dikilen sivri taş veya kazık, nişan taşı

mîller (1) 190b-6,9

minber : < Ar. Câmi içinde genellikle mihrâbın sağ tarafında bulunan, cuma namazının farzından önce hatîbin üzerine çıkıp hutbe okuduğu merdivenli kürsü

minberüm (2) 195b-10, 195b-10

mihrābı (1) 198b-2, 198b-3, 240a-9; mihrābım (2) 198a-11, 198a-12

mis : < Bakır

(4)234a-4, 241b-1, 279a-16, 298a-12,

mīşe : < Far. Orman

(7) 231b-6,7, 238b-8; 254b-10,12; 263a10,11

mīşeyi (1) 257a-11

mīşe-i āzim : Büyük orman

(1)250a-11

mīşelik: < Far. T. Ormanlık alan

(1) 257a-10

miyāh : < Ar. 289b-2

mu'atṭal :< Ar. Bırakılmış, terkedilmiş, kullanılmaz, iş görmez veya işe yaramaz duruma gelmiş

(2) 188b-10; 237a-15

mudhikāt : < Ar. Gülünecek şeyler, komiklikler

mudhikāt**da** (1) 217b-13

muḥālif : < Ar. Aykırı, zıt

muḥālif**dür** (1) 246b-9

muḥammes : < Ar. Beşgen

(1) 275b-14

muḳābil : < Bir şeyin tam karşısına gelen, karşısında bulunan, karşı karşıya olan

muḳābilinde (2) 223a-11, 243a-12; muḳābilindedür (1) 192a-14

muḳaddem : < Ar. Zaman bakımından daha eski olan, önce, evvel, önceki, evvelki

(1)190b-12; 192b-10,195a-6; 248b-1

muḳaddem olundu (3) 205b-11, 13; 206b-7

muḳaddem tutmak (1) 245b-3

muḳarnas : < Ar. Taşıyıcı duvar veya sütunların üst kısmından başlayıp merdiven biçiminde basamak basamak yükselen (kubbe, tavan vb.):

(1) 304a-15

munḳaṭi' : < Ar. Kesilen, kesilmiş

munḳaṭi' ol- : Ar. + T. Son bulmak, devam etmemek, kesilmek

munḳaṭi' olmuş (1)301b-15

munẓam ol- : < Ar.+T Eklenmek

munẓam olup (7) 287a-14, 287b-14, 288b-2,13; 288a-16, 289a-17, 290b-15

munẓam olduğda (1) 290b-15

munẓam olur (1) 291a-1

musahḥar : < Ar. Ele geçirilmiş, zaptedilmiş

musahḥar edüp (1) 196b-10

muṣallā : < Ar. Namaz kılınan veya namaz kılınması için ayrılmış olan açık yer, namazgâh

muşallâda (1) 196a-7

muşannif : < Ar. Yazar

(2) 206b-1; 229a-3

mutaharrik ol- : < Ar. Hareket halinde olmak

mutaharrik olsaydı (1) 275a-17

mute'azzir : < Meydana gelmesi zor olan

mute'azzirdür (1) 245b-16

muṭlaḳ : < Ar. Kesin, kat'î, tam, eksiksiz

(1) 202a-14

muttaşıl : < Ar. Aralıksız ve yan yana olan, bitişmiş durumda bulunan, bitişik

(8) 248b-10; 253a-17, 254a-3; 264a-13; 279b-7, 12, 306b-16, 17

muttaşıldur 201b-9; 213b-3; 215a-13; 231a-5; 236a-15; 238a-17;
238b-9; 239a-11; 242b-1; 243a-9, 15; 245a-15;; 256a-3, 5; 256b-15; 257b-14; 260a-
4; 262b-9; 266b-1; 267a-6; 269a-11; 276a-7, 10, 14;; 298b-2; 299a-13; 299b-9; 301a-
5

muttaşıl olduğda (1) 238b-2

muttaşıl olup (1) 288a-14

muttaşıl olur (2) 251b-7; 299b-2

mübriz : < Ar. Gösteren, meydana çıkaran

(1) 192b-16

mücâvir : < Ar. yerleşmek, oturmak

mücāvir aldı (1) 207b-4

mücāvir ıldı (1) 223a-3

müce‘‘ād : < Ar. Kıvrıcık duruma getirilmiş

(1) 248b-14

mücebince : <Ar + T. Gerektiği şekilde, gereğince

(2) 199b-15; 219b-9

müddet : < Ar. Bir şeyin, bir olayın başı ile sonu arasında geçen zaman bölümü, süre

(1) 197b-15

müddet**den** (2) 189b-16; 302b-10

müdevver : < Ar. Yuvarlak

(4) 256a-17, 303a-16, 303b-14,15

müfsid : < Ar. Ara bozan, bozgunculuk yapan, fitne fesat çıkaran (kimse), bozguncu, karıştııcı

müfsid**dürler** (1) 227b-1

mühre : < Far. Her çeşit şekle sahip olan (Süs eşyası)

(1) 275b-15

mülk : < Ar. Ülke, diyar

Mülk-i ‘Arab’da (2) 279a-15, 281b-4

mülk-i Ḥorāsān’a (1) 258a-8

mülk-i Gürcistān’da (1) 193a-16

mülk-i Ermen'de (1) 193a-15

mülk-i Īrān (4) 188a-16; 257b-4; 283a-6; 307a-9

mülk-i ʿIrāq-ı ʿAcemde (1) 193a-11

mülk-i Kirmān'da (1) 283a-3

mülk-i Ẕubuddīn (1) 275b-7

mülk-i Māzenderān'da (1) 193a-17

mülk-i Rūm (1) 238a-11

mülk-i Şerefü'd-dīn (1) 245b-8

mülk-i Tekfūr ve Mīs (1) 290a-5

mülk-i Tibet (1) 193b-15

mültekā : < Ar. Birleşme veya buluşma yeri

mültekāları (1) 204a-15

münakkaş : < Ar. Nakışlı, süslü, resimli

(1) 195a-17

mürebbaʿ : < Ar. Dörtgen

(5) 190a-4; 200a-11; 248b-10; 275b-14

mürebbaʿ **dur** (1) 197b-7

mürür : < Ar. Geçme, geçiş

(1) 277b-3

mürürıyla (1) 221b -7

mürür-ı eyyām : < Ar. Günlerin geçmesi

(1) 258a-14

mürür-ı zamān : < Ar. Zamanın geçmesi

mürür-ı zamānıyla (1) 247b-8

müsekkaf : < Ar. Üzeri tavanla örtülmüş, tavanı olan (yapı)

müsekkaf kıldılar (1) 190b-15

müşelleş : < Ar. Üçgen

(1) 190b-14

müseddes : < Ar. Altıgen

(1) 190b-14

müsilṡmān : < Ar. İslām dīninden olan kimse

müsilṡmānlar (2) 198a-12, 249a-2; müsilṡmānlara (1) 205b-16;

müsilṡmānların (1) 210b-15; müsilṡmānlarıyla (1) 192b-13; müsilṡmānı (1) 198a-14

müşṡmīn : < Ar. Şişman, semiz

(1) 303b-13

müstaḳīmü'l- 'azlā' : < Ar. Düz veya doğru şekilde

(1) 200a-11

müstecāb : < Ar. Olumlu, müspet cevap alınan, kabul edilen

müstecāb olur (1) 246a-14

müstedīr-i hemvār ol- : < Ar. + Far. + T. Düzgün bir yuvarlaklığa sahip olma

müstedir-i hemvâr olup (1) 275a-17

müstevhîş : < Ar. Vahşi

(1) 299b-14

müstevlî : < Ar. Bir yeri zapt ve istîlâ eden, hükmü, idâresi altına alan

müstevlî olup (3) 198a-12; 256b-6, 302b-10

müşâvere : < Ar. Danışma

müşâvere edüp (1) 214a-8

müşerref : < Ar. Şereflenmiş, şerefli. Herkesce kıymetli

müşerrefdür (2) 201b-14, 266b-14

müşrif : < Ar. Bir yer veya şeyi yüksekten gören, etrâfa bakan

müşrifdür (2) 188b-8, 303b-11

müştemil : < Ar. İçine alan, kapsayan, ihtivâ eden, şâmil olan

müştemildür (1) 198b-8

müte' affin : < Ar. Kokuşmuş, çürümüş

(1) 267a-15

müte' affindur 244a-16

mütefâvit gör- : < Ar. Aralarında fark olduğunu tespit etmek

mütefâvit görüp (1) 267b-13

mütekebbir : < Ar. Büyüklük taslayan, kendini beğenmiş (kimse), kibirli

(3) 227b-1, 228b-14, 304b-6

müzmin : < Ar. Devam edip giden, süregelen, kronik

(1) 215b-17

N

nā : < Far. Genellikle Farsça, bâzan da Arapça sıfatların başına gelerek dilimizdeki “olmayan, değil” kelimelerinin anlamını karşılar.

nā-bedīd : < Far. Meydanda ve görünür durumda olmayan

(3) 196b-2; 223a-2; 281a-11

nā-gāh : < Far. Zamansız, vakitsiz

(3) 277b-3, 279b-15, 300b-16

nā-ḥoş : < Far. Hoşa gitmeyen, hoş olmayan

nā-ḥoşdur (1) 235b-7

nā-pāk : < Far. Saf, temiz olmayan

(1) 266b-6

nā-peydā : < Far. Açığa çıkamamak, yok olmak

(2) **nā-peydā** oldu (2)189b-16; 190a-7

nā-tamām : < Far. Tamamlanmamış, yarım kalmış

(2) 219b-7, 228a-9

nā-resīde : < Ar. Olgunlaşmamış, ermemiş, ham

(2) 282b-8, 11

nādīr : < Ar. Az bulunur, az görülür, seyrek, ender

(5) 218a-12, 221b-9, 246a-9, 304a-9; 308a-7

nādirdür (2) 249a-16, 286b-16

nâdir olur (3) 190b-6; 224b-10; 308a-7

naḥl-istân : <(Ar.naḥl'den Far. yer bildiren-istân ekiyle naḥlistân) Hurmalık, hurma bahçesi

naḥistânda (1) 206a-7; naḥl-istândadur (1) 196b-2; naḥl-istânı (4) 207a-1; 211a-16, 213a-5, 215a-4, 215a-5, 215a-10

naḥb : < Ar. Gedik açmak, delmek

naḥb düzüp (1) 195b-14

naḥb edenleri (1) 196a-2

naḥl : < Ar. (1) Başkasına âit bir sözü veya bir fikri, bir olayı bir yerde anlatma, hikâye etme

naḥldur (2) 189b-2, 191b-16, 197b-8; 236a-11

(2) Bir yerden başka bir yere götürme, taşıma, aktarma, geçirme

naḥl édüp (1) 191b-2

naḥl olur (1) 275a-13

nām : < Far. Ūn, ad, san

(1) 208a-10

nāmıla (1) 295a-14; nāmları (1) 192a-5; nāmlarıdur (1) 191b-17; nāmı (1) 242b-13; nāmıdur (1) 192a-4; nāmına (9) 218b-7, 245b-11, 257a-11, 260b-3, 262a-2, 262a-9, 280a-6, 303b-2, 304b-14

nāmıyla nām bul-: < Ar.+ T. Adıyla adlandırılmak

nāmıyla nām buldılar (1) 192a-3

nāme : < Far. Mektup

nāmeyi (2) 257a-2,5

nāv-dān : < Far. Oluk

(1) 294b-1

naẓar : < Ar. Bakış, bakma, göz atma

naẓar olunsa (1) 202a-15

nāzil : < Ar. İnme, nüzul etmek

(3) nāzildür 267b-17, 279b-4; 304b-16

nāzil oldı (2) 188b-9; 197a-15

nebāt : < Ar. Bitki

(1) 190b-6

nebīre : < Ar. Torun

nebīresi (1)306a- 8

nejād : < Far. Tabiat, cibilliyet, yaratılış

(1) 232a-6

nemā ol- : < Ar. Gelişmek, büyümek

nemā olurdu (1)302a-4

nemāz : < Far. İslâm dînince belli kurallara göre günde beş vakit yapılması müslümanlar üzerine farz kılınmış olan ve İslâm'ın beş şartından birini teşkil eden ibâdet

nemāzın (2) 192a-15, 192a-17; nemāzıyla (1) 192a-17

nemek : < Far. Tuz

(1)301a-8

nerdibān : < Far. Merdiven

(1) 197a-14

nesl : < Ar. Aynı yıllarda yaşamış olan, yaklaşık aynı yaşta bulunan kişilerin bütünü, kuşak

neslinden (4) 198a-2, 213a-2, 220b-15, 302b-14; neslindendürler (1) 238b-10

neṭāyic : < Ar. Neticeler, sonuçlar

(1) 288b -1

nevāḥi : < Ar. Nahiyeler

nevāḥi-i Serāfeyi : < Ar. Serāfe bölgesindeki yerler

(1) 289a-17

nev-bār : (Far. nev “yeni” ve bâre “defa”) Turfanda yemiş, yeni çıkmış sebze, yemiş

(1) 233b-7

nevbet : < Ar. hakimiyet, yönetim

nevbet-i Selâciḳ’e eriş-: Selçuklu hakimiyetine girmek

nevbet-i Selâciḳ’e erişdi (1) 264b-16

ney-şeker : < Far. Şeker kamışı

(1) 244b-7

nısf : < Ar. Yarı, yarım, nim

(1) 245b-6

nısf^{dur} (1) 307a-10; nısfı (3) 194b-11, 205b-5, 233a-16

nısf-ı ğarbīde (1) 199b-16

nısf-ı şarkīde (1) 199b-17

ḥaṭṭ-ı nısfı'n-nehār : < Ar. Meridyen çizgisi

(7) 202b-17, 202b-17, 203a-6, 203a-17, 203b-2, 203b-5, 203b-14, 204a-15

nice : Birçok, çok, hayli, nasıl krş. niçe

(33) 189b-9; 196b-12; 200a-12; 205a-3; 206b-4; 214a-9; 221a-14; 229a-8; 234a-2; 251b-12; 255b-12; 256a-17; 259b-3, 8; 260b-13; 269a-12; 275a-9, 15; 277a-2; 277b-3; 283b-4, 5; 288a-15; 293a-14; 294b-9, 17; 298b-3; 299a-6; 301a-11, 13; 301b-11; 307a-12

niçe : Birçok, çok, hayli, nasıl krş. nice

(29) 198b-10; 207a-16; 209a-3; 215a-5; 216a-2, 10; 218b-4; 223a-1, 3; 224a-14; 232b-12; 233a-14; 233b-8; 237b-9; 238a-15; 242a-11; 245a-13; 246b-8, 10; 247a-1, 4; 249a-6; 250b-4; 252b-8; 253a-9; 259a-4, 13; 282b-10; 289a-14

nigeh-bān : < Far. Gözcü

nigeh-bānlar (1) 253a-13

nikāḥ : < Ar. Bir kadınla bir erkeğin kânun nazarında karı koca sayılmalarını sağlayan işlem

nikāḥ eyle 197a-10

nikāḥ etdüķde 197b-2

nīm : < Far. Yarım

(1) 198a-17

nīme-i cenūb : < Far+ Ar. Güneyin yarısı

(1)199b-1

nişādir : < Far. Amonyak tuzu

(1) 279a-12

nizāʿ : < Ar. Çekişme, kavga, anlaşmazlık, ihtilâf

(1) 216a-7

nizāʿ ederlerdi (2) 230b-6; 265b-12

nizāʿ kıldılar (2) 196b-7, 216a-17

nizāʿ kılup (1) 220a-7

nizāʿ-ı def : < Ar. Saldırılarına engel olmak

(1) 265b-12

nuşret : < Ar. Üstünlük, başarı, galebe, zafer

nuşretleri (1) 244b-15

nüzūl : < Ar. Yukarıdan aşağıya inme

nüzūl eyledi (4) 189a-4,189b-4,11,210b-10

O, Ö

o : İşaret sıfatı

(3)190a-2, 200a-17, 206a-16

odun : Odun

(2) 276b-4, 279b-1,17

oğlan : Oğlan, erkek çocuk

(1)302a-4

oğlanlar (1) 189b-12; oğlanı (1) 234b-6

oğ(u)l : Oğlan, erkek çocuk

oğlu (11)189a-13, 191b-4, 196a-10, 197a-9, 197b-6, 208a-13, 208a-16, 208b-3, 209b-14.; 243a-1, 260a-13; oğlın (1) 199a-1; oğlının (1) 209b-14

oğyanūs : < Okyanus

(1) 294b-13

oku- : Söylemek, demek

okudu (1) 247b-9

ol : (1) İşaret sıfatı

(35) 188b-14, 189a-1,2, 188b-11, 189a-1,189b-1,4, 190a-5,6, 192a-3,4, 192b-1,2; 220b-1,2; 221a-1,2, 222a-4, 10, 11; 225-8, 23; 231a-1,2,4, 234b,7; 237b-2,3; 241a-1,2,3,4; 243b-4,5,6,7,10

(2) İşaret zamiri

(4)189a-3, 192b-2, 193a-9, 218b-1

(3) Üçüncü teklik şahıs zamiri

(1)206b-6

ol- : Meydana gelmek, ortaya çıkmak, bulunmak

(1079) **ola** (25) 191a-9, 202a-8, 202a-8, 202b-2, 202b-3, 202b-4, 202b-6, 202b-8, 202b-8.; **olabilmezler** (1) 282b-6; **olacak** (1) 289b-1; **olalar** (1) 259b-12; **olunmadı** (1) 259b-13; **olamaz** (1) 191a-17; **olan** (29) 192b-9, 199b-15, 202a-14, 202b-1, 204a-11, , 208b-10, 213a-15, 214a-13 **olan** (3) 275a-7, 293a-6, 307a-8; **olana** (1) 306a-14; **olanlar** (1) 295a-12; **olanlar** (4) 253a-9, 281b-16, 282a-7, 283a-2; **olanlardan** (1) 298a-8; **olanları** (1) 254b-4; **olaydı** (4) 206a-17, 242b-14, 259b-10, 259b-11; **oldu** (3) 207b-2, 222b-14, 304a-8; **oldur** (14) 191a-16, 199a-8, 202b-1, 205b-11, 211b-1, 214b-17, 240b-9, 245a-3, 245b-7; **olduğu** (3) 192b-5, 205b-13, 298b-7; **olduğın**(1)280b-11; **olduğindandır** (1) 259b-13; **oldukda** (22) 192b-4, 197a-12, 197a-15, 206a-9, 207b-10, 219b-8, 226a-6, 241b-6, 249a-1; **oldukdan** (4) 212a-13, 234b-11, 262a-2, 262b-3; **oldı** (104) 188b-9, 189a-5, 189a-9, 189a-13, 189a-17, 189b-4, 189b-9, 189b-15, 189b-16.; **oldılar** (4) 189b-13, 192b-10, 249a-2, 277a-13; **oldığı** (1) 295a-4; **olma** (2) 243b-11, 303b-11; **olmadan** (1) 212a-4; **olmadı** (4) 196a-1, 207a-15, 214a-16, 304a-5; **olmamışdır** (2) 236a-11, 277a-7; **olmamışken** (1) 292b-14; **olmasaydı** (3) 275a-15, 275a-17, 275b-1; **olmasun** (1) 189b-2; **olması** (1) 283a-9; **olmaya** (5) 202b-2, 215b-5; 288a-12, 294b-10, 298b-6; **olmayla** (16) 199a-4, 206b-7, 213b-5, 217b-8, 223a-14, 223a-16, 228b-4, 252a-1, 254a-17.; **olmayup** (5) 220a-5, 252a-1, 275b-2, 283b-10, 306a-9; **olmayınca** (1) 282b-13; **olmaz** (93) 189a-1, 190a-11, 196b-12, 196b-13, 203b-13, 203b-13, 205b-5, 208b-14, 210a-13.; **olmazdı** (4) 237b-8, 242a-10, 275b-2, 286b-7; **olmazlar** (2) 228b-16, 286a-8; **olmaz**188 **olma** (1) 280b-1; **olmak** (3) 201b-12, 289a-14, 308b-12; **olmuş** (3) 218a-8, 218b-9, 234b-8; 241a-17, 242a-1, 251a-17, 287a-16, 301b-5, 301b-10, 301b-

15, 305b-17, 306b-17; **olmuşdı** (2) 232a-9, 236b-1; 205b-4, 206a-9, 245a-6, 252b-5, 260a-15; **olmuşdur** (41) 217a-3212a-10, 218b-1, 218b-4, 223a-16, 228a-5, 228b-4, 234b-8; 191b-12, 192a-6, 198b-5, 201b-6, 201b-15, 202a-2, 206b-11, 207b-12, 208a-5...; **olmuşlar** (1) 305a-15; **olmuşlardur** (1) 305b-1; **olsa** (16) 195a-4, 203b-5, 219b-13, 220a-3, 248a-12, 257a-4, 257a-5, 262b-7, 266a-3...; **oluna** (1) 204b-11; **olunan** (6) 200a-10, 204b-9, 206a-5, 253a-8, 255b-2, 278a-13; **olunandan** (2) 202a-10, 202a-12; **olundu** (3) 198a-1, 214a-13, 230b-6; **olunmaz** (2) 206b-12, 226a-16; **olunsa** (2) 202a-15, 218b-11; **olunup** (1) 194b-1; **olunur** (3) 217a-17, 228b-8, 230a-7; **olup** (137) 189a-15, 189b-14, 190a-8, 192b-4, 195b-17, 197b-16, 198a-4, 198a-5, 198a-12...; **olur** (361) 190b-6, 194b-14, 195a-10, 200a-17, 202a-3, 202a-15, 202b-17, 203a-1, 203a-4...; **olurdi** (22) 189b-3, 195a-7, 195a-8, 205b-7, 206b-1, 206b-3, 230b-11; 237b-8, 238a-12, 239b-6...; **olurlar** (6) 218a-14, 221a-9, 257a-5, 298b-6, 299a-2, 299b-14; **olurlardı** (1) 260a-7; **olursa** (20) 203b-2, 203b-8, 203b-10, 203b-12, 204a-4, 204a-17, 204b-4, 204b-7, 204b-8 **olur** (1) 197a-8; **oldı** (1) 227b-15; **oluna** (1) 193b-5; **olunduğda** (1) 205b-17; **olundu** (19) 189a-8, 200a-13, 200a-17, 200a-17, 203a-10, 204b-15, 205a-3, 205b-11, 206b-7...; **olunmadı** (1) 295b-13; **olunmamışdur** (1) 267b-17; **olunmasına** (1) 205b-17; **olunmaz** (1) 205b-6; **olunmuş** (1) 306a-1; **olunmuşdur** (2) 280a-10, 280a-15; **olunmuşdur** (2) 266b-9, 268a-1; **olunup** (2) 205a-2, 288a-10; **olunur** (9) 194b-2, 200a-15, 204b-11, 205b-9, 253a-9, 288a-17, 289a-9, 299b-2, 307a-11

āgāh olup (1) 299a-1

ma‘mūr olup (1) 256a-14

me‘mūr oldı (1) 218a-8

müyesser olmaz(1) 254a-15

peydā oldı (5) 189a-17; 189b-4, 16; 195b-16; 281a-9

revān olur (2) 276a-6, 280b-6

tavıl olur (1) 299b-2, 16

oluğ : Bir şeyin akmasına yarayan üst yanı açık boru

oluğı (1) 191a-14

omuz : Boynun iki yanında, kolların gövdeye bağlandığı bölüm

omuzlarına (1) 202a-6

orta : Ara ,iç

ortada (2) 198b-13, 198b-15; ortadan (1) 202b-14;; ortası (1) 281b-15; ortasında (19) 204b-2, 212a-4, 215a-4, 231b-17, 232b-4, 246a-13, 247a-16, 248a-15, 250a-15; ortasında (2) 275b-5, 300b-10; ortasındadır (7) 190b-10, 213b-4, 229b-8, 254b-11, 268a-7, 287b-16, 300a-8; ortasından (1) 244a-9; ortasından (4) 202b-15, 236a-5, 247a-10, 294a-17

ortalık : Bulunulan yer, çevre

ortalıkda (1) 298b-3

ot : Ot

(1) 234a-17

otlat- : Hayvanı veya sürüyü otlayabileceği bir yere götürmek, otlamaya bırakmak, otlamasını sağlamak

otlatınca (1) 208b-14

otur- : Bir yerde ikâmet etmek

oturur (1) 298a-7 , oturdu (1) 206b-6

otuz : otuz

(85) 190a-15; 190b-5, 8; 193a-1; 193b-6, 7, 13, 14, 15, 16; 194a-1; 200a-17; 205b-17; 211b-7; 215a-6; 217a-2, 6, 17; 217b-15; 218b-8; 222b-6, 8; 224a-5; 225b-2; 226b-4; 228b-10; 229b-12; 231a-5; 231b-11, 16; 232a-13; 234a-14; 236a-16; 236b-8; 237a-3, 11; 238a-1, 15; 239a-11; 240a-15; 241b-16; 243a-15; 245a-7, 11; 248a-10; 248b-11; 264b-14; 268a-13; 268b-8; 269a-10, 13, 14, 15, 16, 17; 269b-3, 6, 7; 270a-4, 6; 270b-2, 3, 4; 271b-8; 272b-3, 7; 273b-8; 274a-17; 274b-2; 275a-6; 276a-2; 278a-6; 280a-8; 283b-16; 288b-6; 290a-2; 291a-13, 17; 298b-11, 17; 303b-14; 304a-16

öküz : Çift sürmekte, kağın çekmekte kullanılan, etinden yararlanılan, iğdiş edilmiş erkek sığır

(3) 206b-4, 6; 248b-15

öküzler 260b-13

öl - : Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek

öldükde (1) 290b-6; **öldürür** (1) 217b-16; **ölmege** (1) 195a-5; **ölmegi** (1) 262b-7; **ölmişini** (1) 217b-16; **ölsün** (1) 195a-5

ölü : Hayâtı sona ermiş bulunan, artık yaşamayan

ölüyi (2) 215b-16, 217b-15

ölüm : Bir canlıda hayatî fonksiyonların tam ve kesin bir şekilde sona ermesi durumu, mevt, irtihal, vefat

(1) 281a-3

ölç- : En, boy, hacim, süre gibi nicelikleri kendi cinslerinden seçilmiş bir birimle karşılaştırıp kaç birim geldiklerini belirtmek

ölçmege (1) 267b-13; **ölçmişler** (1) 268a-3

ön : Ön, ön taraf

öninde (10) 212b-4, 214b-6,241b-17; 256a-7, 256a-9, 260b-5, 261b-4, 262a-8; 302a-3, 302a-7; **önlerinde** (1) 202a-7; **öninden** (1) 207a-16

‘öşür : < Ar. Eskiden toprak ürünlerinden onda bir nispetinde alınan vergi
(1) 245a-6

öte : (1) Daha uzaktaki yer, iki uzaklıktan daha uzak olanı. Karşıtı: beri

(3) 218a-9 286a-1; 301b-8

ötesi (1)277a-6;

ötesinde (1) 279b-5

(2) Diğer, başka, öbür

210b-12, 299b-1

öyle : Öğle namazı

(2) 192a-15; 234a-9

öyle : O şekilde, o biçimde, o tarzda

(5) 204a-9; 214b-2, 231a-2; ; 247a-13; 282a-5

öylece : Tam öyle, tam olduğu gibi, o şekilde, o biçimde

(2) 197b-11, 268a-3

P

pādişāh : < Far. Osmanlı Devleti'nde hükümdarlara verilen unvan, sultan

(7) 198a-3, 198b-11, 214a 15, 16; 221a-7; 243a-2; 301a-12

pādişāhı (2) 300b-10; 301b-7; pādişāhım (1) 214a-9, pādişāhları (1) 244b-16; pādişāhına (1) 295b-1 pādişāhlar (1) 307a-9; pādişāhlara (1) 260a-6; pādişāhlarından (1) 198a-2; pādişāhlarının (1) 208a-6; pādişāhına (1) 295a-15

pādişāh-ı Yemen (1) 195a-7

pādişāhlık : < Far. + T. Pādişāh olma durumu, saltanat, hükümdarlık

(1) 230b- 7

pādişāhlıkda 230b-5

pāre : < Far. Parça

(115) 189a-7; 192b-4; 199a-14, 15; 207a-10; 211b-7; 212b-1; 213a-3, 17; 214b-15; 215a-6, 11; 215b-8; 216b-13, 14, 17; 217a-2, 4, 6, 8, 9, 11; 217b-5; 219b-6; 220b-8; 221a-3, 16; 222a-7; 222b-5, 6, 8; 223a-12; 223b-3, 4, 5; 224a-5, 8; 224b-13; 225a-5; 225b-2, 6; 226a-13, 15; 226b-2, 3, 4, 6, 11, 12; 227a-9; 229b-9, 12, 16; 231a-3, 5; 231b-11, 16; 232b-3, 6, 10, 14; 233a-11; 233b-1, 4, 8; 240a-4; 243a-8; 246b-7; 253b-6, 16; 259a-13; 259b-3, 8; 261a-6, 11; 261b-17; 262a-15; 262b-8; 263a-4, 16; 263b-1; 266a-6; 275b-10, 12; 277a-10; 281a-2, 6, 17; 281b-14; 282a-10, 12; 286b-10, 12, 14; 287b-13, 14; 289b-16; 290a-16; 291b-1; 299a-7, 8; 302a-13

pas-bān : < Far. Gözetici, koruyucu

pās-bānlar (1) 302a-16

pāyende : < Far. Yerinde duran, kalıcı, sürekli, dâim, pâyidar

(1) 243a-11

pehnā : < Far. Genişlik, enlilik

pehnā**ma** (1) 199a-14

pek : (1) Sert, katı

(1) 281b-10

(2) Çok, fazla, ziyade

(1) 287b-3

pek ol- : Artmak, fazlalaşmak

pek oldu 281a-9

penāh : < Far. Sığınacak yer

penāh**ıdur** (1) 49a-11

penāh ederler (1) 249b-2

penāh etdiler (1) 207a-1

penāh kıldılar (1) 195b-17

risālet-penāh: < Ar + Far. (Ar. *risalet* “peygamberlik”, Far. *penāhi* “sığınma” ile) Hz. Muhammet için kullanılır.

(1) 195a-13

penbe : < Far. Pamuk

(6) 207a-1,11, 208b-11, 212b-11, 217b-7, 231b-15

pencere : < Far. Pencere

(1) 191b-10

perveriş : < Far. Yetişmek, beslenmek

perveriş bul-: < Far.+ T. Terbiye edilip yetiştirilme

perveriş buldı (1) 189b-5

pes : < Far. Öyleyse, öyle ki, o halde, şimdi

(18) 188b-2; 192a-3; 203a-14; 203b-16; 204a-16; 206a-4; 206b-7;
245b-3; 268a-5, 6; 270a-15; 275b-2; 278a-15; 279b-9; 280b-10; 283a-1

peşe : < Far. Sivrisinek

(1) 242a-8

pey-â-pey : < Far. Yavaş yavaş, azar azar

(1) 306a-9

peydâ : < Far. Açıkta ve meydanda olan

peydâdur (1) 278b- 6

peydâ oldu (5) 189a-17; 189b-4, 16; 195b-16; 281a-9

peydâ olmaz (1) 278b- 7

peydâ olmuş (1) 251a-17

peydâ olmuşdur (1) 261b-8 , 282b-11

peydâ olsa (1) 287b-2; 12

peydâ olup (1) 215b-11; 279a-12; 280a-4289a-7

peydā olur (10) 233b-1; 261b-8; 266b-7; 275a-8; 281a-14; 281b-1,283a-17; 286a-17; 289a-7, 282b-5

peygamber : < Far Allah'ın buyruklarını insanlara ileten elçi, resul, nebi

peygamberden (1) 305b-10; peygamberdür (2) 198b-12, 207b-17; peygambere (1) 305b-10; peygamberi (1) 305a-7; peygamberler (1) 198b-1; peygamberlerün (1) 196b-12; peygamberligine (1) 214b-1; peygamberî (2) 228b-12, 232a-17; peygamberün (8) 192b-7, 197b-14, 208a-3, 222b-13, 242a-15, 244b-5, 249a-8, 277b-16

peygamberî emrūd : < Ar.+ Far. Peygamber armudu olarak adlandırılan bir cins meyve

(1)228b-13

peynir : < Far. Peynir

(2) 231a-2, 275b-6

pinhān : < Far. Saklı, gizli

pinhān kılmışlar (1) 240b-10

pinhān olmışdur (1) 305b-11

pinhān olup (1) 292b-14

pūlād : < Far. Çelik

(3) 250a-5, 281-5,7

pūr : < Far. Dolu, çok

pūr kıldı (1) 219b-1

pür-kār : < Far. Çok işleme, çok çalışma

(1) 259a-1

R

ra‘ d : < Gök gürültüsü

(1) 279a-10

rağm : < Ar. İnadına

rağmına (2) 216a-16, 260a-16

rāh : < Far. Yol

(2) 191b-15, 286a-8

rāh-ı Medīne’den (1) 190a-11

rāh-zen : < Far. Yol kesen, haydut, eşkıyâ

(5) 238b-9, 242b-7, 248a-9, 250b-10, 251b-5

resûl : < Ar. Elçi , peygamber

cedd-i Resûl (1) 189b-17

Hzret-i Resûl (40) 190b-12, 16; 191a-8; 191b-11; 192a-6; 192b-3, 5, 9; 194b-3, 9; 195a-6, 11, 14; 195b-8, 14, 17; 196a-7, 9; 196b-1, 10, 13, 16; 198a-16; 206b-12; 208a-3; 214a-17; 216b-6; 222a-11; 233b-9; 236b-12; 245a-1; 248b-13; 270a-13; 275b-8; 278a-8, 15; 283b-17; 303a-7

revān : < Far. Akan

revān olur (2) 276a-6 , 280b-6

rızā : < Ar. Söz konusu olan husûsu kabul etmiş olmak, izni olmak

rızasıyla (1) 190b-17

risāle : < Ar. Mektup

(1) 268a-2

rivāyet : < Ar. Nakledilen haber veya söz

(2) 234b-9, 249a-4

rivāyet**de** (10) 189a-9, 189a-10, 245b-5, 245b-5, 245b-8, 248b-4, 249a-7, 249a-8, 301b-1; rivāyet**dür** (1) 192a-6

riyāh : < Ar. Rüzgarlar, meltemler

riyāh**ımı** (1) 246a-1

rub' : < Ar. Dörtte bir, çeyrek

(1) 198b-9

rub' -ı meskūn : < Ar. Eski coğrafyacılara göre dünyânın, üzerinde hayat bulunan oturulmaya elverişli karalarla kaplı kısmı

(1) 198b-9, 283b-12, 298a-16

rūd : < Far. Irmak, çay

(1) 303a-1

rūh : < Ar. İnsan ve hayvanda vücûdu canlı kılan, bilen, duyan ve idrak eden hayat gücü, hayat cevheri, can

rūh**ı** (1) 198a-1; rūh**ımı** (1) 197b-10

rūz : < Far.

rūz**i** (1) 290a-2

rūkn : < Ar.

(1) 191a-1

rükne (1) 191a-2

rükni-i ‘Irāqī’de (1) 190b-17

rükni-i Şāmī (1) 191a-2

rükni-i Yemānī (1) 191a- 3

rūşen : < Far. Âşikâr, meydanda

rūşen olur (1) 202a-15

rūşen oldu (1) 303a-15

rūzgār : < Far. (1) Yel, rüzgar (Türkçede kullanılan anlam)

(8) 197b-4; 266b-7, 8; 275a-12; 279a-5; 295a-13; 298b-6

rūzgārdan (1) 279a-4; rūzgārlar (1) 275a-12 r

(2) Vakit, an

(1) 209a-2

S Ş S

sā' at : < Ar. Saat

(1) 275b-6

şabāḥ : < Ar.Sabah

(2) 189b-17; 261b-5

şāc : < Ar. Hindistan'da yetişen, kerestesi çok sert ve değerli iyi cins ağaç

(1) 190a-3

sābık : < Ar. Zaman bakımından geride kalan, geçen, geçmiş, önceki

sābıkda (2) 231b-5, 239b-2

sābi' : < Ar. Yedinci

iklīm-i sābi' (1)201a-17

iklīm-i sābi' **dendür** (4) 200b-17; 307a-13; 308a-11; 308b-2

şābit : < Ar Gerçekliği, doğruluğu ortaya konmak, ispatlanmak

şābit olmuşdur (1) 276b-9

şābit edelim (1) 283a-7

şābit oldu (1) 304a-5

şadā : < Fars.sedā “yankı” > Ar. -Far. şadā) Arapçada “yankı” anlamında olan kelime “ses” mânâsını Farsçada kazanmıştır.

şadālar (1) 260b-12; şadāsı (1) 295a-13

şadağa : < Ar. Karşılık beklenmeden sâdece Allah rızâsı için fakirlere verilen para, mal.

şadağadur (1) 196b-15

sâde : < Far. Süsü, gösterişi olmayan, yalın, gösterişsiz

zemîn-i sâde : < Ar. + Far. Üzerinde çok az yapı bulunan mahal

(1)195a-15

sâdis : < Ar. Altıncı

iklîm-i sâdis (2) 200b-17; 201a-17

iklîm-i sâdisden (2) 307a-16; 308a- 15

İklîm-i sâdisdendür (2) 308a-4, 13

şâf : < Ar. Katıksız, arı, katışıksız, halis, has

(1) 302a-10

şâfî : (şâfî > şâf) < Ar. Halis, saf

(1) 218b-9

şag : Sağ

(7) 202a-6, 8; 219b-15; 268b-7; 272a-8, 10; 283b-15

şagîr : < Ar. .Küçük, ufak

(2) 219b-15; 283b-15

şahabe : < Ar. Hz. Muhammed'in sohbetinde bulunmuş olan müslümanlar

şahâbe-i ' izâm (1) 196a-12; 210a-17

şahabe-i ' izâmdan (1) 192b-11

şāhib : <Ar. Mâlik olan

şāhib-i cemāl : < Ar. Endam ve güzelliğe sahip olan

şāhib-i cemāldurlar (1) 228b-16

şāhīhū'n-neseb : < Ar. Soyu sopu belli olan, asil

(1) 246a-8

sāhil : < Ar. Deniz, nehir veya göl kenarı, kıyı

(7) sāhilinde (1) 234b-17; sāhilde (1) 248a-17; sāhilinüñ (1) 255b-4, sāhile (1) 255b-17; sāhilindedür (1) 300b-9; sāhilinde (1) 303b-7; sāhilindedür (1) 306b-8

saḥḳ : < Ar. Döverek ezme, dövme, ezme

saḥḳı (1) 248b-2

saḥḳ édeler (1) 279a-6

şahn : < Ar. Orta yer, sâha, meydan

şahnun (1) 190b-10; şahnı (1) 190b-10

şahrā : < Ar. Kasaba, köy vb. meskûn yerlerin dışında kalan boş ve geniş yer, kır, ova

(1)229b-5

şahrāda (1) 246b-12; şahrādur (1) 248a-9

şahrā-yı Deştābād (1) 243b-3

şahrā-yı Necd (2) 201b-7; 205b-13

şahrā-niṣīn : < Ar. + Far. Çölde oturan kişiler

şahrā-niṣīndürler (2) 307a-14,17

saḥt : < Ar. Güçlü kuvvetli, sağlam, muhkem

(2) 253b-4; 289a-14

şā'ika : < Ar. Yıldırım

(2) 195b-16; 215b-15

saḳā : < Ar. Su vermek, su dağıtmak

saḳā édüp 289a-17

saḳal : < Ar. Sakal

saḳalı (1) 248b-14

saḳālandur- : Sulanmak

saḳālandurup (1) 287a-4

saḳf : < Ar. Tavan

(1)304a-17

saḳfa 214b-3; saḳfin 191b-3; 228b-1; saḳfun 190b-16; 304b-1;

saḳfindan 280a-1104b-1

saḳf-ı 'imāret-i Ġāzān (1) 247b-7

sākin : < Ar. Bir yerde oturan, ikāmet eden, o yerin halkından olan kimse:

sākin édüp (1) 245b-11

sākin oldı (2) 189a-9; 196a-3

sākin oldılar (1) 277a-13

sâkin olmadı (1) 196a-1

sâkin olup (1) 205b-12

sâkin olur (3) 266a-14; 298a-5, 266b-9

şakla- : Korumak, muhafaza etmek

şaklar (1) 217b-7; şaklarlar (1) 303b-9

saky : < Ar. Tarla, bağ, bahçe vb. bir yeri sulama

saky edüp : < Ar. + T. sulamak

(9) 298a-6, 290a-9, 291a-9, 293a-9, 293b-1,6,9, 234a-1,9

şal- : (1) Göndermek, yollamak

şaldı (2) 190b-14, 301a-1

(2) : Koyvermek, serbest bırakmak

şaldukdā (1) 214b-8

(3) : Koymak, bırakmak, atmak

şaldukları (1) 241a-13

(4) : Atmak, fırlatmak

şalur (2) 244a-1, 244a-13

üstine şaldılar : Üstüne hücum ettirmek, saldırtmak

(1) 192b-16

şalāh : < Ar Doğruluktan, dürüstlükten ayrılmama, dînin yasakladığı şeylerden kaçınma

şalāḥdurlar (1) 247b-12

ehl-i şalāḥdur (3) 246b-16; 252a-13

şalb : < Ar. Asarak idam etme, asma, darağacına çekme.

şalb édüp (1) 191a-10

şāliš : < Ar. Üçüncü

(1) 259b-11

iklīm-i şālišden (3) 215b-7, 244b-2, 307b-5

iklīm-i şālišdendür (9) 209b-8, 209b-13, 210a-5, 212a-5, 213a-8,
213b-7, 215a-2, 215a-8, 217b-5

sālm : < Far. Soğuk

sālm^{dur} (1) 224a-5

sālim : < Ar. Sağlam, sağlıklı, sıhhatli

sālim^{dur} (1) 224a-5

şaman : < Saman

şamanı (2) 222b-9, 222b-10

şan'at : < Ar. Zanaat, insanların maddî ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan
ve el emeğine dayanan iş

şan'atlar (1) 307b-8

şanem : < Ar. Put

(1) 216a-13

şānī : < Ar. İkinci

şānīden (1) 307b-5; şānīdendür (9) 255b-3, 306b-7, 306b-7, 306b-8, 308a-16, 308b-3, 308b-4, 308b-6, 308b-10

sarāy : < Ar Hükümdarların veya devlet başkanlarının oturduğu büyük ve gösterişli binâ

(11) 213b-3; 214a-1, 3, 4, 7; 223a-6, 9; 239b-6; 308a-6

şarı : Sarı rengi

(1) 244a-14

şatun al- : Bedelini ödeyip bir şeye sahip olmak

şatun aldı (1) 216a-15

şatun aldılar (1) 193a-1

şavm : < Ar. Oruç

şavminüñ (1) 222b-2

şavuk (ğ) : Soğuk

(2) 222b-2; 278b-1

şavuğa (1) 218b-9

şay- (1)Varsaymak, tutmak, farz etmek

şayārlar (1) 221b-16

(2) Hesaplamak

şaymışlardır (2) 193b-4, 206a-7

sāye : < Far. Gölge

sāyesi (1) 280a-9; sāyesinde (1) 295b-17

sā' y-ı belîğ : Hacda Safâ ile Merve arasında süratle gidip gelme.

(1) 208a-14

sāyir : < Ar. Başka, diğer

(68) 188b-16; 194b-1, 13; 208b-11; 209a-16; 210a-17; 210b-16; 212a-2, 12; 215b-17; 217a-13, 16; 218a-12; 218b-16; 219a-1; 220a-16; 221b-13; 228b-11, 15; 229b-11; 230a-3; 232a-12; 232b-6, 9, 14; 233a-4; 233b-17; 235a-7; 235b-3; 238a-5; 241b-4; 242b-15; 246a-15; 247b-12; 251a-7; 253b-16; 255b-9; 258b-9, 12; 259b-12; 260a-9; 263a-17; 267a-8; 267b-8; 268b-17; 270b-7; 276a-5, 17; 289a-4; 289b-10; 290a-4, 6, 12; 291a-4; 294a-10; 294b-2; 295b-8; 298a-10; 299b-15; 300a-8; 301a-8; 304b-4; 307a-15; 307b-12; 308a-1, 17; 308b-8

sāz-kār : < Far. Uygun, muvâfık

sāz-kārdur (1) 208b-9

se' āsir : < Ar. Şaban ayı

(1) 237b-6

seb'a : < Ar. Yedi

seb' anuḡ 200a-16, 17

ḡurrā-yı seb'a: < Ar. Yedi kırâat ve on rivâyete göre okuyan usta hâfızlar için kullanılır

ḡurrā-yı seb' adandır (1) 211b-6

sebeb : < Ar. Bir şeyin olmasına yol açan şey, durum yâhut kimse, neden

sebebdan (43) 192a-1, 198a-1, 200a-17, 201b-14, 205b-13, 209b-10, 211a-16, 211b-16, 216b-1, 217a-5, 217b-10, 227a-2, 230b-2, 232a-7, 232b-1, 242b-14, 246a-11, 248a-3, 249b-9, 254a-9, 261b-3,6, 265a-6, 276a-9,277a-7,14, 279a-1,

279b-13, 280b-13, 282a-4,13, 282b-9, 286b-5, 288a-11, 293b-8, 295a-14, 298b-13, 300a-3, 302b-17, 305a-6, 308b-7

sebebdendür (1) 282b-8; sebebi (1) 295a-1; sebebinden (1) 243b-4; sebebiyle (2) 189a-2, 199a-4

sebz : < Far. Yeşil rengi

(1) 277b-6

sefid : < Far. Beyaz, ak

(10)198a-17, 221a-15, 228b-14, 230a-10, , 232a-16, 232b-9,15, 233a-15, 234a-1, 235b-11

bāz-ı sefid : < Beyaz Doğan kuşu

(1) 295b-16

segir- : Çabuk çabuk veya sıçrayarak bir yere doğru koşar gibi yürüme ve hızlı hızlı gitmek

(1) 287b-3

segird - : Çabuk çabuk veya sıçrayarak bir yere doğru koşar gibi yürüme ve hızlı hızlı gitme şekli

segirdüp (1) 189a-16

sehlece : < Ar. + T. Kolay bir şekilde

(2) 202a-10, 13

sehülü : < Ar. Yüksek

(1) 302a-6

sekiz : Sekiz krş. sekkiz

(34) 194a-3, 16; 204b-16; 206a-7, 12; 208b-5; 212a-2; 216b-13, 14; 231b-12; 232a-10; 233a-15; 245a-17; 255b-15; 266b-5; 268b-16; 269a-10; 269b-7; 271b-12; 272b-15; 273b-16; 274a-10, 11, 15; 274b-2, 3, 4, 5, 6, 9; 276b-8

sekkiz : Sekiz krş. sekiz

(51) 188b-16, 17; 193b-8, 16; 194a-2, 11; 200a-3; 206b-16; 220b-8; 221b-17; 222a-9, 14; 225a-6; 232b-16; 233b-8; 234a-3, 8; 237a-8; 239b-1; 240a-8, 10; 241b-1; 256b-12; 260a-17; 262b-8; 264b-8; 268a-4; 268b-4, 9; 270b-10; 271a-6, 16; 272b-11; 273a-8, 9; 273b-6, 7, 16; 274a-3, 7; 292b-16; 293a-7; 293b-5, 13; 304a-11; 305a-3, 4

seksen : Seksen

(33) 191b-6; 193a-5, 6; 194a-7; 205b-16; 214a-2; 217a-9; 221b-3; 230b-8; 232b-12; 238b-7; 240b-13; 245a-9, 12; 256b-12; 268b-9; 269b-2, 10, 14; 270a-6, 13; 270b-6, 14; 271a-1, 2; 273a-16; 273b-16; 274a-1; 274b-8; 277a-13; 290b-11; 299b-1; 300b-14

selef : < Ar. Bir mevkide daha önce bulunan ve yerine geçilen kimse

selefde (1) 255a-16

semiz : Eti, yağı çok olan, tavlı

semiz olur (1) 208b-15

semt : < Ar. Yan, taraf, cihet, cânip

(1) 204b-5

semt-i kıble : < Ar. Kible yönü

(13) 203b- 5, 9, 10, 12,; 204a-6, 8, 15; 204b-3, 5, 9, 10, 16; 205a-3

semt-i kıblesi (6) 203a-11, 203b-2, 17, 204a-3, 5, 204b-3

semt-i kıblesinde (1)203a-11

semum : < Ar. Çok zehirli

(1) 213a-13

sene : < Ar. Yıl

(14) 190b-12; 191b-4; 192b-17; 197b-11; 198a-11; 206a-15; 208a-11;

221b-9; 239a-9; 263b-8; 286a-14, 15; 286b-1; 303b-9

sene-i Hicret

(1)233b-11

seng : < Ar. Taş

(2)191a-5, 197a-3

seng-i şaħra (1) 198a-15

seng-i lâşeden (1) 213a-10

seng ber sengden : < Ar. +Far. Taş taş üstüne

(1) 234a-15

serāce : < Far. Küçük saray

serrāceler (1) 214a-4

serādib (sirdab) : < Far. Yer altında su soğutacak yer.

serādibler (1) 227a-15

serd : < Far. Soğuk

(56) 221a-10; 222a-2; 222b-17; 223b-6, 14; 224a-2, 5; 226a-8; 226b-6, 13; 227a-4; 227b-6; 228b-9; 229a-17; 229b-5, 6; 230a-9; 230b-1; 231a-16; 232a-10; 232b-8; 235b-14; 236a-2, 9; 236b-2, 5, 14; 238a-13, 14; 238b-15; 247a-11; 248a-15; 249b-1; 250a-15; 250b-2, 3; 252a-2, 4; 254b-5, 14; 259b-7, 9, 13, 14; 262a-17; 264a-2; 266b-15, 17; 283a-1; 288b-7; 293b-6; 301a-7; 303a-1; 308a-8

serd-sîr : < Far. Kışlak

(1) 215a-7

serd-sîri (3) 266a-2, 275b-2, 281a-13, serd-sîrdür (1) 307b-11, serd-sîrdür (5) 221b-11, 223a-14, 246b-14, 251b-7, 307b-17

ser-ḥadd : < Far. Sınır boyu, hudut

ser-ḥaddıdur (3) 210b-15, 280a-4, 303b-7

serin : Soğuğa yakın, soğukça (hava)

(1) 220b-1

sermāye : < Ar. Bir malın mâliyet fiyatı

sermāyedürler (1) 243b-10

ser-tā-pā < Baştan aşağı ,baştan ayağa, bütünüyle

(1) 252a-15

serv : < Far. Servigillerden, kışın koyu yeşil yapraklarını dökmeyen, daha çok mezarlıklara dikilen uzun ömürlü, güzel kokulu, kozalaklı, ince uzun ağaç

(6) 188b-7; 224b-2; 249a-15, 16; 258b-6, 7

sevād : < Ar. Topluluk, kalabalık

sevād-ı a‘zzam : < Ar. Büyük görünümlü şehir (Mekke için kullanılır.)

(1) 227b-10

şevr burcı : < Ar. Sabah vakti

şevr burcında (1) 243b-13

seyl : Sel

(4) 220a-12, 227a-14, 246a-4, 291b-14

seylden (2) 220a-13; 228a-4

seyyid : < Ar. Hz. Muhammed'in küçük torunu Hz. Hüseyin'in soyundan
gelen kimse

seyyidler (1) 246a-8

şık- : Sıkıştırıp suyunu çıkarmak

şıkılmışlardır (1) 232b-2

sırr : <Ar. Bilinmesi, duyulması, açığa vurulması istenmeyen, gizli tutulan
şey

sırrı (1) 196a-1

şīb-i meylānī : Meylani elması

(1) 228b-13

sifāl : < Far. Çanak çömlek, testi vb. toprak kap

(3) 286b-10, 12, 14

şığār : < Küçük olma, küçüklük

(1) 308b-10

sih der sih : < Far. Üçte üç

(1) 199b-5

silāh : < Ar. Düşmanı öldürmek, imhâ etmek veya kendini savunmak maksadıyle kullanılan her türlü alet

silāhı (1) 195a-1

silāh-verz : < Ar. + Far. Silah kullanmakta mahâret sahibi olma

(1) 251b-5

ṣīm : < (Far. sim < Yun.) Gümüş

(1) 273b-9

siṇek : Sinek

siṇegi (3) 232b-13, 242a-9 , 242a-14

sipāhī : < Ar. Osmanlı ordusunda bir sınıf süvâri askeri

(2) 259a-16; 265a-7

si‘r : < Ar. Kıymet, değer

si‘ri (1) 216a-5

siyāh : < Far. 1. Siyah

(1) 189b-9

(2) Siyah (ten rengi), Zenci

(9)189b-9, 12, 210b-8; 243b-8; 244a-2, 277b-6; 283a-16; 299a-13; 304b-3; siyāhlar (2) 199a-10, 16

siyāset : < Ar. Devletlerarası ilişkileri, devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatı, politika

siyāset eyle- : < Ar. + T. Cezalandırmak, özellikle idam etmek

siyāset eylediler (1) 196a-2

siyüm : < Far. Üçüncü

bāb-ı siyüm (2) 227b-5, 301a-9

Ḥalīc-i siyüm (1) 298b-1

şof : < Ar. Yün ve ince tiftik ipliğinden dokunmuş, yıkanıp fırınlanmış sertçe, ince yünlü kumaş

(1) 236b-3

şok- : Girmek

şoksa (1) 279a-3

soḳaḳ : < (Ar. *zuḳāḳ*'tan) [Kelime Türkçe'den Balkan dillerine de geçmiştir]

soḳaḳları (1) 245b-16

sonra : Sonra

(6) 197b-6; 213b-14; 295a-8; 304a-7; 306a-4, 6

söz : Ağızdan çıkan, bir veya daha çok heceden meydana gelen kelime veya kelime dizisi

söze (1) 304a-4; sözi (1) 255a-7; sözine (1) 214a-11; sözlerine (1) 206b-11; sözüñ (3) 236a-10, 289a-13, 301a-6

sözlü : Konuşma şeklinde olan

(1) 228b-15

şuffe : < Ar. Tekke, zâviye gibi yerlerde sütunlar veya kısa parmaklıklarla ayrılmış olan oturma yeri

(4) 228b-3, 248b-10,11, 276b-16

şuffede (1) 277a-2; şuffenün (1) 276b-16

şuffe-i büzürg (1) 214a-2

şuffe-i şebdîz (2) 243a-12; 268a-17

suhûlet: < Ar. Kolaylık

(2) 200a-17; 204a-6

sulţân : < Ar. Hükümdar

(22)207b-9; 216a-12, 15; 218b-7, 15; 236b-1, 6; 237a-3; 238a-10; 241a-3; 259b-1; 260a-8; 262a-7; 264b-17; 266b-11; 267b-12; 268a-2, 276b-8; 281a-8; 286a-17; 288a-8; 291b-7; 303a-12

sumāk : < Ar. Antep fıstığıgiller familyasından, Kuzey ve Güney yarı kürenin ılıman bölgelerinde yüz elliye yakın türü bulunan, çoğu zehirli, kabuğu hekimlikte, yaprakları boyacılık ve dericilikte kullanılan ağaç veya ağaççık

(1) 241b-4

şuvar- : sulamak, su vermek

şuvarurlar (1) 259a-1

sü 'âl : < Soru

sü 'âl etti (1) 207b-1

sü 'âl olduğda (1) 207b-10

şölüş : < Ar. Üçte bir

(1) 245a-6

şölüşü (1) 207a-12

sünbüle : < Ar. Başak burcu

(1) 298a-4

Sünnî : < Ar. Sünnîliği benimsemiş (kimse)

Sünnîdür (4) 224b-11, 232a-12, 232a-17, 232b-6; 261a-17;

Sünnîdürler (1) 225b-1

sür- : Bir maddeyi bir yüzey üzerine ince bir tabaka olarak yaymak,
dökmek, serpmek

sürerler (1) 251a-16

sürh : < Far. Kızıl, al

(3) 199a-11, 17; 229b-14

sürme : < Far. Süs amacıyla kirpik diplerine sürülen siyah toz

(1) 283a-10

sürmesi (2) 283a-11, 283a-12

sürül- : Kovulma, atılma

sürüldükde (1) 210b-10

süst : < Far. Gevşek, zayıf, güçsüz

(1) 227b-2

sütun : < Far. Silindir şeklindeki direk, destek, dayanak

sütun¹ (1) 198a-6

Ş

şādırvān : < Ar. Genellikle cami avlularında bulunan, çevresindeki musluklardan ve ortasındaki fiskiyeden su akan, üzeri kubbeli veya açık havuz

(1) 288b-8

Şāfi'ī : < Ar. İmam Muhammed bin İdris eş-Şâfiî'nin mezhebine mensup olan kimse

26) 216a-16; 222b-3, 223b-2, 223b-14, 224a-3, 224a-6, 227b-1, 228b-15, 230a-10, 230b-3

şāfi'īdūr (2) 221a-2, 303b-10; şāfi'īdūrler (3) 222a-5, 226b-16, 248a-7

şāhid : < Ar. Tanık

şāhiddūr (1) 214b-1; şāhididūr (2) 206b-12, 236a-10

şahpalūt : < Yun Palamut ağacının tanen bakımından zengin, sepicilikte ve boya sanâyiinde kullanılan, yüksüksü bir kadeh biçimindeki, sert pürüzlü bir kabuk içinde bulunan fındığa benzer meyvesi

(1) 235a-10

şāhrāh : < Ar. Ana yol, ana cadde

şāhrāhdan (1) 268a-8; şāhrāhlaruñ (1) 268a-8; şāhrāhları (1) 268a-7

şāhül : < Far. Ucuna küçük bir ağırlık bağlanmış iple oluşturulan, yer çekiminin doğrultusunu belirtmek için sarkıtılarak kullanılan bir araç

(1) 219-17

şā'ir : < Ar. Şiir söyleyen veya şiir yazan kimse

(4) 206b-5; 216b-1; 217b-11; 255b-12

şakḳ : < Ar. Yarılma

şakkü'l kamer : < Ar. Hz. Muhammed'in ayı ikiye bölme mucizesi

(1) 192b-4

şarāb : < Ar. Meyve sularının ve özellikle üzüm suyunun belli usûllerde mayalandırılmasından elde edilen alkolü içki

şarābı (2) 234a-6, 247a-12

şark : < Ar. Doğu

şarkā (5) 199b-9, 202a-10, 208a-13, 287a-7, 295a-8; şarkda (8) 208b-4, 209b-8, 209b-14, 211a-16, 229b-3, 262a-9, 264a-13, 288b-9; şarkdan (1) 295a-10; şarkı (4) 199a-1, 298a-2, 298a-14, 298b-9; şarkına (1) 277b-1; şarkında (11) 201b-1, 212a-9, 223a-12, 224a-10, 232b-8, 239a-6, 260b-7, 287b-12, 289b-8; şarkından (1) 300a-4; şarkısında (2) 194b-7, 208a-2; şarkısındadır

şarkī : < Ar. Doğuya ait, doğuyla ilgili

şarkīde (1) 208b-4; şarkīsi (1) 276a-14; şarkīsine (1) 203a-5; şarkisinde (1) 191b-14;

pāre-i şarkīye-i Eysā

(1) 199a-14

şeftālū : < Far. Şeftali

(1) 218a-13

şehr : < Far. Şehir

(1) 240b-2

şehrde (28) 189b-15, 195a-11, 208b-15, 211b-1, 215b-17, 216a-11, 218b-11, 220b-1, 222a-4.; şehrden (12) 216a-1, 220a-5, 222b-11, 227b-17, 228a-7, 228a-8, 246a-4, 251a-17, 252b-13.; şehrdendür (1) 259b-2; şehrdi (1) 230b-9; şehrdür (191) 188b-9, 194b-11, 211a-5, 211a-10, 211b-13, 211b-16, 213a-5, 213a-17, 215a-6, 249b-7, 308b-6; şehrdürler (2) 251b-15, 256b-8; şehirler (8) 188a-14, 216a-2, 227b-6, 299a-3, 307b-1, 307b-13, 308a-1, 308b-8; şehirlerden (1) 307b-2; şehirlerdür (1) 256a-15; şehirleri (8) 205b-1, 260b-1, 267a-7, 307a-8, 307b-14, 308a-5,11, 308a-16, 308a-17, 308b-3; şehirleridür (1) 239a-8; şehirlerinden (1) 244b-10; şehirlerine (2) 217a-16, 230a-3; şehirlerinüñ (1) 205b-2

şehrçe : < Far. Küçük şehir

(2) 207b-7, 228a-15

şehrçede (1) 228b-6; şehrçedür (1) 213b-1

şehr-istān : < Far. Büyük şehir

(2) 219b-2, 3

şehr-istānı (2) 219a-15, 234b-2, şehr-istānına (2) 255b-8, 263b-10

şehīd : < Ar. Allah yolunda ve din uğrunda savaşırken ölen kimse

(6) 241a-7; 303a-10, 13; 305a-7, 14

şekl : < Ar. Biçim, tarz

(18) şekli (4) 244b-5; 251a-14, 259a-9, 280a-15, 282a-17; şeklidi (1) 250b-13; şeklin (1) 248b-13; şeklinde (9) 198b-12, 212a-6, 236b-13, 260b-1, 283a-5, 294a-17, 302a-2, 304a-15, 307a-2; şeklindedür (2) 243b-1, 299b-4

şeref : < Ar. Fazîlet, cesâret vb. üstün niteliklerle kazanılmış iyi şöhret

şeref-i tekellüm : < Ar. Faziletli sözler

(1) 279a-14

şerh : < Ar. Anlatmak, izah etmek

şerhinde (1) 200a-12; **şerhleri** (1) 299b-16

şerh etmek (1) 252b-17

şerh eylemekdür (1) 188a-17

şerī' at-rev : < Ar. Din kuralları yolunda ilerleyen, dine bağlı

şerī' at-rev**dürler** (1) 263b-5

şerīf : < Ar. Şerefli, kutsal, mübârek

(1)196a-7

şerīf olmayla (1)206b-7

ķabr-i şerīfī (1) 262a-3

merķad-ı şerīfleri (1) 209a-15, 212b-8

şerīr : < Ar. Kötü işler işleyen (kimse)

şerīr**dürler** (1) 255b-15

şeytān : < Ar. şeytān < İbr. şātān Şeytan

(2) 210b-10; 269a-5

şī'ār : < Ar. İz, işaret, alâmet

şī'ār-ı müslimān :.< Ar. Müslümanlık alameti

(1) 198a-14

şī'ī-i işnā 'aşer : < Ar. On iki imama tabi olanlar

şî'î-i işnâ 'aşerdür (4) 211a-17, 218b-2, 221a-16 ,261a-12 ; şî'î-i
işnâ-'aşerdürler (2) 207a-7, 218a-14;

şikâft : < Far. Gedik, yarık

(2) 275b-5, 6

şikâr : < Far. Av hayvanı

şikârı (3) 221a-15; 238b-1, 239b-5

şikâr ederken (1) 287a-16

şikâr-gâh : < Far. (şikâr “av” ve yer bildiren-gâh) Avlak yeri, avlak

(3) 220a- 15, 243b-15, 250a-13

şimâl : < Kuzey

(8) 188b-9; 199b-1, 10; 203b-4, 7; 204a-1, 3; 262b-4

şimâlde (6) 203b-6, 207b-16, 218a-8, 222b-11, 229b-15, 260b-9;
şimâlden (4) 204b-4, 204b-7, 204b-9, 299a-10; şimâle (4) 191a-2, 199b-9, 287a-12,
287b-12; şimâlı (3) 199a-11, 206b-17, 225b-12, şimâlinde (13) 201b-4, 221b-1,
223a-16, 224a-4, 225a-14, 233b-4, 239a-7, 241a-14, 261a-6.; şimâlinedür (3) 276a-
16, 277b-6, 277b-8; şimâlinde (1) 300a-2; şimâline (2) 231a-11, 233a-2; şimâlisine
(1) 203a-7; şimâliye (2) 199a-16, 199b-6; şimâlî (4) 194a-12, 203a-7; 272a-15, 298b-
14; şimâlı (8) 202a-6, 208b-8, 251a-11, 257b-14, 262b-6, 298a-3, 298a-15, 298b-9;

şimdi : Şimdi

(25) 196b-4; 207a-7; 207b-15; 209a-8; 210a-1, 12; 210b-15; 211b-5,
14; 212a-6; 213a-7, 8; 215a-3; 215b-5; 222b-14; 224a-13; 226a-2; 235b-14; 238a-17;
241b-17; 245b-3, 13; 280b-10; 282a-5; 305b-11

şimdiden (1) 268a-7; şimdiye (2) 197b-8, 228a-4

şîrîn : < Far. Tatlı

(21)211a-1, 214b-11; 12, 216a-8; 228b-15; 243a-4; 246b-13; 259a-1;
260b-10; 268a-14, 16; 268b-3, 4, 5, 7, 8; 277a-1; 286b-5; 293a-12; 293b-1; 301a-3

şîrîndür (4) 211a -2; 237a-17; 300b-3; 306a-15

şîşe : < Far. İçine su ve her türlü sıvı madde konan, camdan çeşitli biçim
ve büyüklükte, boyu enine göre çok daha uzun, ağız kısmı dar kap

(2) 283a-8, 10

şitevî : < Far. Kış mevsimiyle ilgili

(1) 207a-12

şöyle : Şu şekilde, şu yolda

(50) 192b-13; 199b-16; 202b-2, 5, 15; 208b-12; 212b-17; 215a-7;
218a-6; 221b-11; 226a-5, 16; 228a-14; 234a-9; 243b-16; 245b-9; 247b-16; 248b-6;
251b-5; 252a-11; 253a-2; 253b-10; 254b-17; 255b-9; 258b-14; 265a-1; 266a-2;
267a-1; 276a-8, 11; 277a-5; 279b-3; 280a-4, 16; 286b-4; 287a-11, 16; 287b-3; 288a-
7, 17; 295b-17; 298a-17; 299a-7; 302a-6, 7; 303b-8; 305a-10; 306a-1; 306b-17;
308b-15

şu‘be : < Ar. Dal, kol

(1) 290b-16

şu‘bedür (1)290b-13, şu‘beye 290b-15, 17

şūr : < Far. Tuzlu

(1) 292a-16

şūrdur (6) 190a-5, 209a-1, 210b-4, 214b-7, 265a-5, 301a-4

şūr-istān: < Far. Tuzlu ve çorak yer

(1) 292a-16

şurūṭ : < Ar. Şartlar

şurūṭı (1) 245a-5

şühedā : < Ar. Şhitler

(1) 241a-8

şürūʿ : < Ar. Başlama

şürūʿ édelim (1)206b-7

şürūʿ olundı (2)214a-12; 247a-7

şümār : < Far. Sayı

(1) 204b-7

bī-şümār : < Sayısız

bī-şümārdur (4) 204b-7; 210a-17; 239b-9; 251b-8

şümār gerekdür (1) 204b-7

T, Ṭ

ṭaʿ alluḵ : < Ar. İlişik, ilgi, bağ

(1) ṭaʿ alluḵ**dur** (1) 267a-6

ṭaʿ am : < Ar. Yemek, aş

ṭaʿ amlar (1) 243b-7

ṭabʿ : < Ar. Huy, mizaç, karakter, yaratılış

(2) 209a-2; 217b-7

ṭabʿ **larında** 221a-2; ṭabʿ **dur** 247a-3

ṭabʿ lık : < Ar.+T. Karakterde, mizaçta

ṭabʿ **lıkla** (1) 227b-2

ṭaberzed : Bir karpuz çeşidi

(1)228b-13

tābiʿī : < Ar. Hz. Muhammed'i görmüş olanları gören ve onlardan hadis dinleyenler, peygamberden sonra gelen ikinci nesil

tābiʿī**inden** (2) 196a-15

tāc : < Far. Hükümdarlık alâmeti olarak giyilen, genellikle kıymetli taşlarla süslü baş kisvesi

(1) 248b-14

tāc-gāh : < Far. Hükûmet merkezi, başşehir

(1) 213a-14

tāc-gāha (1) 213a-16

tağ : Dağ

(1) 300a-17

(340) tağa (7) 248b-10, 253a-17, 254a-3, 275b-16, 276a-8, 279b-4, 279b-12; tağda (28) 248b-15, 249b-1, 275b-17, 277a-4, 277b-2, 277b-4, 277b-5, 277b-12, 277b-16, tağdadur (1) 249a-11; tağdan (15) 189a-1, 226a-9, 227a-4, 230b-17, 231b-3, 247a-16, 260b-7, 260b-7, 265b-8...; tağdur (18) 188b-8, 253b-17, 275b-5, 275b-8, 275b-16, 276b-5, 277a-17, 277b-16, 278a-6...; tağlar (11) 192a-3, 234b-9, 247a-1, 252a-16; 267b-9, 275a-12, 275a-15, 276a-8, 289a-14, 294b-17...; tağlara (2) 276a-17, 301a-8; tağlarda (5) 196b-6, 221a-7, 223b-14, 240b-1, 248a-1; tağlardan (22) 224a-6, 224a-10, 224b-14, 225b-13, 226b-13, 230a-14, 232a-10, 232a-16, 232b-15...; tağlarından (26) 232a-5, 287b-13, 288b-5, 291a-1

tağallub : < Ar. Zorla hüküm sürme, zorbalık etme

(1) 224a-13

tağyîr : < Ar. Değiştirme, başka şekle sokma

(2) 253b-13, 259b-13

tağyîr olmaz (1) 259b-10

tağyîr-i havā : < Ar. Havanın değişmesi

tağyîr-i havādan (1) 253b-13

tağyîr-i ‘arz : < Ar. Toprakların farklı olması

tağyîr-i ‘arzlar (1) 259b-10

taḥmīnen : < Ar. Yaklaşık olarak, aşağı yukarı

(1) 193b-5

taḥrīk : < Ar. Harekete getirmek, hareket ettirmek

(1) 279b-9

taḥt : < Ar. Hükümdarlık makāmı, hükümdarlık

(1) 209b-16, 243a-1

taḥt-gāh : < Far. Hükümdar tahtının bulunduğu yer, başşehir

taḥt-gāhı (1) 197b-4

ṭāḳ : < Far. Kubbe, kümbet

(2) 214a-16, 261a-10

ṭāḳat : < Ar. Bir şeyi yapabilmek için gereken güç, kuvvet

ṭāḳat getir- : < Ar. + T. Dayanamamak

ṭāḳat getürmeyüp (1) 275b-11

taḥrībēn : < Ar. Yaklaşık olarak, aşağı yukarı

(1) 193b-5

taḥrīr : < Ar. Sözle anlatma, ifâde ve beyan etme, anlatış

taḥrīr kıldı (1) 302b-4

ṭalāk(ğ) : Midenin arkasında, diyaframın altında, sol böbreğin üstünde, yassı, uzunca, akyuvar üreten ve yıpranmış alyuvarları toplayan, damarlı, gevşek bir dokudan oluşmuş organ, dalak

ṭalāğı (1) 255b-12

ṭaleb : < Ar. İsteme, dileme, arzu etme

ṭaleb ederdi 189a-16; ṭaleb olursa 218b-11; ṭaleb eyledi 260a-14;
ṭaleb eylerken 279b-15; ṭaleb eyledi 304a-8

ṭāli : <Ar. Doğan

ṭāli‘i burc-i ‘akreb : < Ar. Akreb burcunun görünmesi

(1) 218a-4

ṭālib : < Ar.İsteyen, talep eden, istekli olan kimse:

ṭālibi (1) 202a-16

ṭama‘ : < Ar. Aç gözlülük, tamah

(1) 304a-9

ṭama‘-kār : < Ar + Far. Açgözlü

(1) 227b-1

ṭamām : < Ar. Bütünlüğünü bozacak bir eksiği olmayan (şey), bütün

(26) 192b-16; 197b-7, 11; 198a-7, 10, 13; 200a-11; 202a-4; 206b-16;
210a-12; 218a-6; 218b-7; 219b-7; 220b-13; 221b-16; 228a-14; 228b-6; 241a-3;
243b-16; 244a-13; 244b-14; 248b-5; 250b-12; 259b-11; 265b-11; 306a-3

ṭamğa : Bir şeyin üzerine belli bir maksatla basılan işâret, mühür, nişan, kaşe

10) 207a-9; 209b-13; 211b-2; 215a-10; 216b-13; 218b-15; 222b-4;
227b-2; 231b-1; 246b-5

ṭamğasına (1) 209b-13; ṭamğayıla (8) 215a-10; 218b-15, 220b-7,
221b-8, 222a-8; 222b-4, 229b-2, 231b-1; ṭamğayla (1) 207a-9

ṭamla- : Yuvarlak biçimde, çok küçük miktarda sıvı, damla

ṭamlar (2) 230b-17, 280a-11

ṭanaz : < Ar. Alay

(1) 222a-5

tanṣīf : < Ar. İkiye bölme, iki parçaya ayırma

tanṣīf edüp (1) 203a-1

ṭar : < Far. Karanlık

(1) 287b-17

ṭaraf : < Ar. Yön, yer

ṭarafa (2) 201b-13, 275b-12; **ṭarafda** (3) 201b-15, 278b-8, 278b-12
ṭaraflara (1) 207a-16; **ṭarafında** (1) 238a-6; **ṭarafı** (3) 193b-4, 194a-6, 207b-1; **ṭarafi**
(5) 188b-7, 188b-9, 247a-11, 247a-12, 276a-10; **ṭarafına** (2) 244a-12, 268a-8;
ṭarafında (13) 191b-12, 193b-3, 213b-2, 230b-14, 238a-6, 238a-6, 242a-16, 251b-9,
251b-10; **ṭarafındadır** (3) 218a-9, 272a-8, 272a-10; **ṭarafındadurlar** (1) 192b-11;
ṭarafından (6) 195a-7, 195a-7, 240b-4, 242a-1, 242a-2, 253a-12

ṭarafi'l-cenūbiyyete (1) 306b-4

ṭarafi'l-ğarbiyye (1) 303b-4

ṭarafi'ş-Şarqiyye (1) 301a-14

ṭarafi'ş-şimāliyyete (1) 306b-10

ṭaraf-ı şarkīsi (1) 276a-18

ta'rib : < Ar. Arapçaya tercüme etme

ta^ç rîb édüp (1)225a-1

târiḥ : < Ar. Bir şeyin oluş zamanı

(1)304b-17

târiḥ-i ‘imâretinden (1) 197b-7

ṭarîḳ : < Ar. Yol

(1)209a-16

ṭarîḳi (2) 202a-17; 202b-1; 204b-10; ṭarîḳler 267b-13; ṭarîḳleri 267b-9, 268a-2

ṭarîḳ-i ‘am : < Ar. Herkese açık umûmî yol

ṭarîḳ-i ‘amda (1) 223a-15

ḳuṭṭâ-‘ı ṭarîḳ : Yol kesiciler, haydutlar

ḳuṭṭâ-‘ı’ṭ-ṭarîḳdürler (2) 251b-16, 278b-14, 279b-14

ḳuṭṭâ-‘ı ṭarîḳ olup (1) 241a-3

ṭaru : Mısır

(1) ṭarudur 308a-7; (1) ṭaruları 307a-15

taşarruf : < Ar. Bir şeye sâhip olma ve sâhip olduğu şeyi istediği gibi kullanma yetkisi

taşarruf eder (1)201b-20

taşarruf ederler (1)224a-13

taşarruf kıllalar (1) 196b-11

taşarruf kıldılar (1) 198a-12

taşdīk : < Ar. Doğru ve yerinde bularak kabul etme, onaylama, onama

taşdīk eylediler (1) 198a-6

taş : Taş

(20)189a-11; 191a-11, 13; 191b-2; 192a-1; 198a-16; 202b-10, 12;
212b-2; 216a-13; 218a-5; 218b-9; 221a-2

taşā (1) 249b-1; taşda (1) 256b-5; taşdan (8) 236b-2, 7; 240a-9; 244a-
11; 248b-11, 16, 251a-17; 254b-2; taşdur (4) 248b-12, 249b-1, 2; 15; taşı (2) 228b-
5; 230a-8; taşın (1) 251b-17; taşun (2) 234a-8, 9

taş eyledi (1) 251a-17

taşlık : Taşı bol olan yer

taşlıkdur (1) 276b-10

taşra : Dışarı

(2) 253b-10, 283b-1

taşradan (1) 302a-6, 266a-13; taşrasında (2) 251a-14, 202b-10

taşra çık- : Bulunduğu yerden dışarı çıkarmak

taşra çıkardı (1) 191a-11

taşra çıkdukdā (1) 202b-11

taṭvīl : < Ar. Uzatma (söz için)

(1) 255a-14

ṭavāf : < Ar. Kutsal sayıp etrâfını dolaşma, ziyâret etme

ṭavāf éderdi (2) 192b-2, 14

ṭavāf-gāh : < Ar. + Far.

ṭavāf-gāhda (1) 192b-4

ṭavīl : < Ar. Uzun

(7) 206a-3; 209b-5; 225a-16; 254b-5; 295b-8; 300b-12; 307b-5

ṭavīl olur (2) 299b-2, 16

ṭāvus : < Fars. ṭā'ūs < Ar. ṭa'ūs < Yun. Sülüngiller familyasından, tiz sesli, erkeğinin kuyruğu çok uzun, süslü, parlak ve güzel renkli çok büyük kuş.

(1) 295b-16

ta' yin : < Ar. Bir göreve yerleştirme, atama

ta' yin eyledi (1) 246b-2

ṭayyār : < Ar. Görgüsüz

(1) 295b-5

taẓarru' : < Ar. Yalvarma, yakarma

(1) 189a-5

teber : < Ar. Balta

(1) 302a-12

teberrüken : < Ar. Uğur sayarak, îtibar ederek, edebe uyarak

(1) 188b-2

tecdid : < Ar. Yenileme, yenilenme

tecdid édüp (6) 198a-4; 247b-10; 305a-2; 306b-15, 302b-10, 11

tecdīd kıldı (15) 210a-1, 15; 218a-2; 219b-16; 230a-8; 232a-9, 234b-12; 242b-17; 243b-1; 244b-9; 245b-15, 250b-12, 14, 262a-2; 262b-3;

tecdīd kılmışdur (1) 245b-9

tecdīd-i ‘imāret kıldı (2) 209b-1,15

tecdīd kılup (8)222a-14; 226a-7; 237b-17; 251a-10; 252a-12; 258a-12; 260a-15; 261b-15;

tedārik : < Ar. Edinme, sağlama, hazır etme, hazır bulundurma, araştırıp elde etme

tedārik eyleyüp (1)247b-2

tedārik kıldı (1)243b-3

tedbīr : < Ar. Bir şeyi önlemek veya olmasını sağlamak için yapılan hazırlık, başvuru, önlem

tedbīriyle (1) 194b-10

tedric : < Ar. Derece derece ilerleme, azar azar, yavaş yavaş hareket etme

tedricle (1) 189b-14

te’essüf : < Ar. Üzülme, esef etme

te’essüf çekerdı (1) 189a-6

tefaḥḥus : < Ar. İyice, etraflıca araştırma

tefaḥḥusına (1)301b-6

tefāṣīl :< Ar. Ayrıntı

(1)204a- 17

tefavüt : < Ar. İki şey arasındaki fark, farklılık

tefavüti (3) 200a-11; 202a-3; 267b-13

tefavütlü : < Ar + T. Farklı

(1) 206a-13

teḳāṭi' : <Ar. Kesişme, iki çizginin birbirini kesmesi

teḳāṭi' -i dāyire-i Hindīden (1) 204a-17

tekebbür : < Ar. Kibirleşmek

(1) 218b-3

tekellüfāt : < Ar. Gösterişe kapılma, bir işi gösterişli bir duruma koymak için uğraşma

envā-ı tekellüfāt (1) 228b-5

tekrār : < Ar. Yeniden yapmak veya söylemek

tekrāra (1) 277b-13

tekye : < Ar. Dayanma

tekye edüp (1) 197b-9

te'lif : < Ar. Uzlaştırma, uyuşmalarını sağlama

te'lifinden (1) 188a-16, te'lifidür (1) 195b-12

tell : < Ar. Tepe

(4) 209b-16; 210a-2, 3; 271a-5

temāṣā : < Ar. Bakıp seyretme, zevkle, hayranlıkla seyretme, izleme

(1) 201b-12

temāşāsında (1) 197b-9

temāşā-gāh : < Ar. + Far. Gezinti yeri, seyir yeri:

temāşā-gāhları (1) 280a-1

temelluḵ : < Ar. Dalkavukluk

(1) 221a-200

temellūḵ : < Ar. Sahip olma, mâlik olma

(1) 221a-2

temevvüc : < Ar. Dalgalanma, çalkalanma

(1) 298a-5

temīz : < Ar. Kirli, lekeli, pis, bulaşık olmayan, arı

ehl-i temīz (1) 247b-12

teng : < Far. Dar

tengdür (1) 299b-10

tengnāy : < Far. Geçit, boğaz

tengnāylar (1) 247a-1

tennūr : < Ar. Volkan

(1) 207a-2

ter : < Far. Nem

terdür (1) 206b-17

terahhüm : < Ar. Acıma, merhamet etme

terahhüm édüp (1) 219b-6

tersā : < Hıristiyan

tersālde (1) 198b-6

terāşide : < Far Dibinden kesme, kazıma

(1) 240a-9

tertīb : < Ar. Düzenleniş biçimi, tanzim

(1) tertīb (1) 206a-11

tereke : Tahıl

(1) 220a-15

terekeyi (2) 208b-14, 243b-13

terk : < Ar. Bırakmak

terk etmek (1) 214a-14

terk eylediler (1) 280a- 5

terkīb : < Ar. Birkaç şey birleşip yeni bir şey meydana getirme

terkīb-i cedvele (1) 203b-13

cedveli terkīb etmişdür (1) 204a-8

tertīb : < Ar. Düzen

tertīb-i hūrūf : < Ar. alfabe düzeni veya sırası

(1) 307a-11

teslīm : < Bir şey veya birini bir makam veya kimseye verme, götürüp verme

(1) 196b-17

tevābiʿ : <Ar. Bir kimse ile beraber bulunan, ona tâbi olan kimseler, maiyet

tevābiʿi (32) 210b-9, 215a-6, 223a-12, 223b-15, 225a-5, 225b-2, 231b-16, 233a-14, 234a-1,) 248a-4, 307b-15; tevābiʿ idür (25) 213a-3, 215a-5, 223b-3, 223b-4, 223b-10, 230b-9, 247a-9, 247b-16, 248a-17, 255b-2, 306b-7, 306b-9, 224a-5, 225b-6, 226a-15, 231b-10...; tevābiʿ inden (2) 212a-6, 255a-17; tevābiʿ indendür (7) 210a-2, 210b-12, 211a-1, 247a-14, 256a-16, 260a-1, 263a-3; tevābiʿ leridür (1) 222b-15; tevābiʿ indendür (1) 210a-2

tevāzuʿ : < Ar. Alçak gönüllülük, kibirli olmama, gösterişsiz olma

(2) 207b-11; 221a-2

tevbe : < Ar. İşlediği bir hatâdan, suç veya günahıtan pişmanlık duyup bir daha yapmamaya karar verme

tevbesi (1) 189a-5

teveccüh : < Ar. Bir tarafa doğru yönelme, doğrulma

(2) 202a-14; 203b-7

tevellüd : < Ar. Doğma, dünyâya gelme, doğum

tevellüdi (1) 280b-10

traş : < Far Yontmak, düzeltmek

traş olmuş (1) 218b-9

tılâ : <Ar. Cila

tılâsı (1) 219a-16

ticâret : < Ar. Kazanç elde etmek için yapılan mal ve ürün alım satımı, alış-veriş

ticârete (2) 190a-9, 252b-12

tiryāk : < Ar. tiryāk < Far. tiryāk < Yun. Hayvânî, nebâtî ve mâdenî maddelerin karışımından meydana gelen, sancıya, öksürüğe, yılan ve akrep sokmasına, bazı hastalıklara ve zehirlenmeye karşı kullanılan afyonlu mâcun, panzehir, antidot.

(1) 237b-8

timsāḥ : < Ar. Timsah

(1) 286b-17

timsāḥuḡ (1) 287a-2

tīre : < Far. Karanlık, kara

(1) 282b-12

tis‘a : < Ar. Dokuz

(1) 192b-17

tīz : < Far. Çabuk, süratli

(2) 256a-8, 293b-8

toğ- : Doğmak, dünyaya gelmek

toğar (1) 287a-17, toğduğı (1) 222a-12 toğura (1) 287b-1

toğan : Yırtıcı bir kuş, doğan

(1) 244b-5

toğru : Hiçbir yöne sapmadan, dosdoğru, doğruca

(1) 269b-14

toğsan : Doksan

(15) 190a-14; 196a-15; 198a-11, 13; 203a-8; 227b-8; 228b-1; 240a-6;
255b-1; 269b-10; 274a-16; 274b-10; 299b-12; 303b-12, 13

toğkuz : Dokuz

(35) 190b-3; 193a-7;14, 193b-14, 213a-17, 245b-17, 228b-8,232a-3...

tol- : Dolu duruma gelmek

tołdurup (2) 222b-1, 224a-17

tolu : Havanın üst tabakalarındaki su zerrelerinin soğuktan donması ile
oluşan ve yere buz hâlinde düşen iri, yuvarlak yağmur tanesi

tołudandur (1) 283b-5

toprak (ğ) : Toprak

(5) 189b-1; 212a-15; 215b-16; 249b-9; 265a-14

toprağı (5) 283a-4, 215b-16, 217b-14, 262b-6, 283b-11, **toprağıyla** (2)
198b-2, 275a-8

tök- : (1) (Kan için) Akıtılmak:

tökmeyeler (1) 195a-1

(2) Belli bir yere boşaltmak

tökseler (1) 202b-3

(3) (Akarsu) Göl veya denizde son bulmak

tökülüp (5) 288a-4, 291a-11, 291a-15, 292a-2, 292a-3; tökülür (64) 232a-5, 232a-11, 233a-4, 234a-7, 246a-5, 275a-11, 287a-10, 287a-14, 287b-8.; töküp (1) 261a-1

tūc : < Far. Tunç; bakır, çinko ve kalay karışımı

tūcdan (1) 261a-4

tuhm : < Far. Tohum kelimesinin eski metinlerde geçen asıl şekli

tuhmdan (1) 265a-2

tuhm-ı halef : <Ar. Bir armud çeşidi
(1) 228b-12

tuhm-ı Ahmed : < Ar. Bir armud çeşidi
(1) 228b-13

tūl : < Ar. Boylam

191b-5, 263b-1; tūlda (1) 248b-2; tūlları (1) 203b-8; tūlın (1) 306a-5; tūlı (235) 188b-4, 194b-4, 206b-9, 230a-16, 231a-9, 232a-3, 232a-8, 232a-14, 232b-17...; tūlı (81) 195b-4, 197b-7, 199b-14, 200a-1, 200a-1, 200a-14, 200a-15, 200a-16, 203a-13...; tūlıdur (1) 200a-2; tūlın (1) 203b-1; tūlına (1) 203a-16; tūlında (1) 204a-13; tūlını (1) 198b-8

tulā : Kalıplara dökülüp güneşte kurutulduktan sonra özel ocaklarda pişirilen ve duvar örmekte kullanılan kerpiç

tulāları (1) 211b-12

tūleyn : < Ar. iki boylam

(1) 200a-2

ṭūleynde (1) 204a-11; ṭūleyni (1) 204a-13

ṭulūʿ : < Ar. Doğma, doğuş

ṭulūʿ -ı ʿ ayyūk : < Ar. Açığa çıkmak

(1) 202a-7

ṭur- : (1) Beklemek

ṭur 210a-15, ṭuralar (1) 243b-12; ṭurmayup (1) 286b-13

(2) : Bir yerde olmak veya bulunmak

ṭurmaya (1) 248a-3, ṭurmayla (1) 278a-3

(3) : Beklemek

ṭursa (1) 214b-3

ṭurur (3) 210a-15, 254b-12, 290b-12

(4) : (y.f.)

tekye édüp ṭururken (1) 197b-10

ṭurmaḵ : Durma işi

(1) 243b-12

turş : < Far. Ekşi

(2) 286b-5,6

tūrunc : < Far. Portakal

(1) 244a-2

ṭut- : (1) Hürriyetinden yoksun bırakıp bir yere kapamak

tutup 196a-2, 301b-12;

(2) : Benimsemek, beğenmek

tutarlar 221b-14,

(3) : Ele geçirmek, yakalamak

tutarlar (1) 233b-2, tutmasalar (1) 233b-2

(4) : bağlamak

tutarlar (1)167a-1

(5) : Sarmak, etkisi altına almak

tutdı (1) 207a-2

(6) : Kaplamak

tutmuşlardır (2) 206a-4, 268a-1

(7) : Elinde bulundurmak

tutsa (1) 261b-5

(8) : (y.f)

küre tut- : < Ar. + T. Mesken edinmek,o bölgede yerleşmek

küre tutmuşlardı (1) 245a-13

muḳaddem tut-: < Ar. + T. Öncelik vermek

muḳaddem tutmaḳ (1) 245b-3

tūtyā : Çinko

(1) 283a-5

tūtyā-yı hindī : < Ar. Hint çinkosu

(1) 249a-5

tūmen : (1) On bin

(14)205b-4,8, 209a-12, 211a-2, 211b-15, 212a-7,8,12, 212b-12, 213a-13, 17, 215b-5, 217a-15, 217b-8...

tümende (1) 224a-13; **tümenden** (2) 225b-11, 234a-14; **tümendür** (22) 210a-4, 210b-16, 215b-5, 220b-11, 222a-9, 222b-9, 223a-10, 223b-10, 224b-4.; **tümendi** (2) 205b-3, 206a-15; **tümenine** (1) 261a-14; **tümenün** (1) 218b-1

(2) : İdarî ve askerî birim, nahiyelerden oluşmuş birlik

Tümen-i Sultāniye (1) 218b-3

Tümen-i Yezd (1) 218b-3

Tümen-i Sultāniye (1) 215a-3

U, Ü

uç (c) : Bir uzaklığın son noktası

uçı (2) 306b-16; uçında (1) 259a-5

uç- : Uçmak

uçmaga (1) 191a-17

ufak : < Boyutları gerekenden veya olağandan küçük olan

(1) 202a-2

‘ufūnet : < Ar. Çürümüş bir şeyden yayılan pis koku

‘ufūnete (3) 232a-16, 233a-12, 234a-12

uğra- : Yola devam etmek üzere, bir yerde kısa bir süre kalmak

uğradı (1) 197b-17; uğrar (2) 194a-7, 253a-4

‘ulemā : < Âlimler, bilginler

(3) 196a-16; 207a-8; 209a-11

‘ulemādan (1) 196a-16

ekābir-i ‘ulemā : < Büyük âlimler

(1) 276a-8

‘ulemā-yı mā-takaddem : < Ar. önceki bilginler

(1) 236a-9

‘Ulvi : < Ar. ‘ulūv “büyüklik, yücelik”in nispet eki -i almış şekli ‘ulvī

(10) 214a-3, 238a-1, 240b-8; 303b-12, 304a-11, 304b-2; 212b-1, 248b-11, 302a-9, 304a-16

ušturlāb : < Ar. ušturlāb < Lat. < Yun. Eskiden bir yıldızın ufuk çizgisinden yüksekliğini ölçmekte kullanılan yarım dâire şeklinde tahtadan âlet

(2) 200a-2,7,10

uşbu : Özellikle bu

(1) 294b-15

uzat- : Başı, kolları ve bacakları bir yere yöneltmek

uzatmışdur (1) 299b/4

üç : Üç

(167) 190a-11, 12, 15; 190b-1, 3, 8; 191a-12; 191b-5, 6, 8; 192a-10, 13; 192b-14; 193a-5, 6; 193b-9; 194a-9, 11; 194b-1; 196b-16; 197a-4; 197b-8; 199a-1, 9; 200a-4; 201b-13; 202a-1; 202b-8; 203a-9; 206a-9, 15; 206b-2; 211a-7; 211b-13; 212b-1, 17; 215a-1; 215b-5; 217b-8; 218b-10; 219b-6; 220a-11, 17; 220b-8; 224a-1, 12; 225a-11; 225b-7; 226b-8; 227a-3, 9, 10, 12; 227b-11; 230a-9; 231a-3; 231b-9; 232a-7; 233a-11; 233b-13; 234a-14; 236a-16; 236b-8; 237a-2, 9; 237b-10; 238a-4; 239a-9; 239b-13; 240a-10; 240b-1, 7; 245a-7, 11; 247a-8; 248a-3; 248b-7, 9, 11; 249a-9; 250b-17; 251a-1, 2, 3; 252a-14; 252b-14; 253b-6; 254a-2; 254b-13, 14, 15; 255a-4, 11; 255b-2, 15; 256b-7; 258a-2; 264a-7, 13; 264b-6, 7; 265a-1; 266a-15; 266b-13; 267b-11; 269a-16; 269b-3, 12, 13, 14; 270a-12; 271a-5, 9, 13; 271b-1, 8, 9; 272a-1; 272b-3, 5, 17; 273a-8, 13; 274a-5, 7, 12, 13; 274b-8, 11, 13, 17; 275a-1; 276b-15; 280b-2, 9, 11; 282a-7; 286a-6, 7; 288a-5; 288b-3; 290b-7; 291a-5; 293b-13; 294a-7; 294b-1; 295a-11; 298b-11, 16; 299a-12; 299b-5; 300b-4; 301b-17; 302a-5, 10, 15; 303b-9; 304a-13, 14; 306a-13

üçünci : Üçüncü

(12) 197a-6; 198b-14; 199b-17; 206b-9; 208a-4; 211a-12; 211b-8;
222b-7; 223b-4; 226b-3; 229b-8; 258b-11

üslûb : < Ar. Yol, tarz

(3) 193a-4; 199b-18, 200a-14; 230a-3

üst : üst

üstinde (34) 211b-13, 214b-14, 215a-1, 217b-5, 223a-11, 228a-14, 247a-10, 264b-9, 278a-16; 222a-4, 238a-3, 238a-4, 243a-5, 244a-10, 244a-11, 244b-5; 303b-14, 304a-13, 304a-15, 304a-16 **üstindedür** (3) 219a-13, 303a-3, 305a-6; **üstinden** (4) 191a-16, 283b-11, 287a-1, 288a-7; **üstine** (7) 303b-16; 192b-16, 214b-10, 282a-11, 286b-14, 304b-1, 306a-12; **üstinedür** (4) 195b-3, 286b-1, 287b-8, 289a-3; **üstini** (1) 302a-6

‘ünnâb : < Ar. Keçiboynuzu

(1) 265b-9

üzre : Üstünde, üzerinde

(5) 197b-12; 220b-8; 269a-7, 280b-11, 301a-13

üzredür (4) 193a-4, 199b-18, 200a-14, 209a-16

üzeri : Üst, üst tarafı

üzerinde (18) 190a-3, 197a-13, 203a-17, 207b-4, 210a-2, 212a-16, 212b-16, 220b-14, 223a-5, 238b-12; **üzerindedür** (2) 195b-10, 212b-15; **üzerinden** (1) 289b-12; **üzerine** (13) 195b-1, 195b-3, 197b-4, 203b-9, 218a-5, 220a-2, 267b-10, 231a-1 268a-1, 268a-17

üzüm : Üzüm

(33) 218a-13; 220a-13, 15; 221b-13; 222b-3; 224a-3, 6; 227a-5, 8; 228b-13; 232a-17; 232b-2, 14; 233a-4; 233b-6, 12, 17; 234a-6; 237a-1; 247a-12; 249b-13; 262a-11; 262b-9; 263b-5, 8, 17; 264a-15; 265a-6, 15; 265b-2, 9; 303a-4; 307a-4

üzüm**den** (1) 229b-11; üzüm**dür** (4) 225b-16, 226b-10, 259b-3, 266a-13; üzümü (7) 224b-8, 232a-11, 241b-8, 263a-2; 232a-5, 240b-4, 259b; üzüm**ine** (1) 232b-1

üzül- : Kopmak, koparılmak, kırılmak, kopup dağılmak, bozulmak, kesilmek, sökülme, uzaklaşmak.

üzül**üp** (1) 214b-9

V

vādi : < Ar. İki dağ arasında uzanan arâzi

vādidür (1) 192b-1

vaḥy : < Ar. Bir emir veya hükmün Allah tarafından peygamberin kalbine bildirilmesi ve bu yolla gelen ilâhî haber

(1) 197a-15

vāḳıʿa : < Ar. Olay, hâdise

vāḳıʿa (1) 196a-3; **vāḳıʿ** ayı (1) 196a-1

vāḳıʿada (2) 189b-17; 301b-4

vāḳıʿ : < Ar. Var olan, bir yerde konumlanmış olan

(10) 237b-11,12, 238b-4, 241b-8, 247a-4, 248a-17, 254b-13, 266a-5, 275b-10; 300b-5

vāḳıʿdür (9) 188b-4,6,7, 190a-2, 190b-9, 190b-11, 191b-14, 239a-6 2, 280a-13; **vāḳıʿdürler** (1) 307a-13; **vāḳıʿidi** (1) 305b-10

vāḳıʿ olmuşdur (14) 191b-12, 198b-5, 201-b, 201b-15, 202a-2, 208a-5, 217a-3, 221a-7, 231b-7, 234b-8, 249a-6, 250b-1, 294a-17, 306a-17

vaḳit : < Ar. Zaman

(1) 195a-14

vaḳitde (3) 196a-3, 223a-9, 303a-16; **vaḳitlerde** (4) 208b-10, 213a-13, 246a-6, 278a-7

var - : Erişilmek istenen yere ayak basmak, ulaşmak, vasıl olmak

vara (6) 207b-6, 207b-7, 215b-12, 275a-14; 275a-14; **varabilmez** (2) 261b-3, 279b-13; **varabilmezler** (1) 282a-9; **vardum** (1) 305b-16; **vardur** (260) 190a-3, 190b-11, 191b-7, 194b-15, 195b-10, 196b-3, 196b-7, 198b-2, 198b-4...; **varduk** (1) 301a-2; **vardukda** (6) 216b-11, 241a-8, 259b-1, 279b-14, 291b-3, 302b-8; **vardukça** (2) 281a-9, 298b-2; **vardur** (1) 218b-13; **vardı** (6) 197a-13, 208a-15, 212a-15, 223a-12, 253a-10, 304b-7; **varmadı** (1) 207b-1; **varmışdur** (1) 276a-8; **varsa** (1) 295b-6; **varup** (40) 189a-8, 189a-9, 197b-1, 215b-12, 225a-2, 251b-7, 257a-2, 257b-7, 260a-15 1, 276a-12, 288b-3, 289b-2, 290b-15... **varur** (5) 208b-17, 257b-12, 288a-5, 289b-11, 292a-16; **varınca** (10) 200a-6, 200a-17, 200a-17, 205b-14, 235a-4, 235a-17, 245a-16, 245a-17, 246b-17, 301a-4, 307a-5

gerü gerü varup : Geriye doğru gitmek

(1) 260b-17

var : Bulunma, mevcut olma

(8)238a-15, 240a-12, 244a-16, 247a-11, 249b-13, 251a-14, 251b-13, 253a-3

vardur (1) 238a-14; **vardı** (6) 211b-9, 237b-6, 242b-4, 253b-7, 258b-6, 277a-13

vārid : < Ar. Erişmek, ulaşmak

vārid olur (1) 289b-14

vārid olmuşdur (1) 303b-8

vāriş : < Ar. Mirasçı

vārişi (1) 196b-1

vasat : < Ar. Orta düzey

vasatdur (18) 212a-1, 226a-1, 232b-4, 232b-7, 238a-16, 238b-12, 238b-17, 244b-1, 244b-2, 244b-7; **vasatında** (1) 200a-17

şehir-i vasatdur (1) 239a-2

vâşıl : < Ar. Ulaşma, birleşme

vâşıl édüp (1) 204b-2

vâşıl ola (1) 202b-16

vâşıl olduğda (1) 197a-12

vâşıl olmamışken (1) 292b-14

vâşıl olup (4) 205a-3; 286a-3; 287b-7; 290a-16

vâşıl olur (4) 246a-17; 288a-5; 289a-2; 292a-11

vasî : < Ar. Geniş

(1) 307b-1

vaz : < Ar. Koyma, konulma

: **vaz'a koy-** : < Ar. + T. Yerine koymak

vaz'a koyup (1) 191a-10

vaz' édüp (1) 204a-11, 14; 253b-12

vaz' eyledi (1) 191a-1, 210a-11; 304a-7

vaz' eylemişdür (1) 268a-6

vaz' eylemişler (1) 268a-3

vaż' étmişler (1) 294b-10

vaż' kıldılar (1) 193a-2

vaż' olunup (1) 205a-2

vefāt : < Ar. Ölüm

(8) 189a-9; 196a-6, 14, 15; 197b-13; 198b-2; 209a-6; 214b-7

vér- : (1) Üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi birisine erişirmek, iletmek

vèrmişdür (1) 191b-9; **vèrdiler** (1) 304a-3 **vèrmedi** (1) 260a-10
vèrmeyüp (1) 260a-14; **vèrmez** (5) 279a-12, 287a-11, 293a-12, 293a-16, 305a-4;
vèrmezler (1) 220a-14; **vèrmezse** (1) 216a-4; **vèrmişdi** (2) 303a-17; **vèrmişdür** (2)
191b-9, , 286a-9; **vèrüp** (1) 304a-1; **vèrür** (5) 248a-13, 254a-11, 279a-7, 299a-4,
305b-5; **vèrürler** (2) 212b-17, 257b-5

(2): Bırakmak veya bağışlamak

vèrdi (5) 199a-2,3,10,11,12; **vèrdiler** (1) 198a-10 **vèrürler** (1) 239a-9

(3) : Sahip olmasını sağlamak

vèrdi (1) 208a-2

(4) : (y.f.)

el vér- : < Meydana gelmek

el vérdi (1) 207b-1

el vérme- : Yapamamak

el vérmedi (1) 213b-14

haber vér-: <Ar. + T. Söylemek, bildirmek

haber vèrmişdür (1) 244b-17

hâşıl vèr- : < Ar. + T. Ortaya çıkmak

hâşıl vèrür (2) 208b-13, 245a-7

izn vèr- : < Ar. + T. Müsade etmek

izn vèrmişlerdür (1) 191b-10

(5) : Ant

yemîn vèr- : < Ar. + T. Bir kimseden, kendisince mukaddes şeyleri öne sürüp bir şeyi yapması veya yapmamasını istemek

yemîn vèrse (1) 210a-14

vèril- : Verme işine konu olmak

vèrilen (1) 267a-7

vilâdet : < Ar. Doğum

vilâdeti (1) 198b-5

vilâyât : < Ar. İller, ülkeler

vilâyâtı (1) 239a-7

vilâyât-ı Başra ve Hûristân (1) 202a-11

vilâyet : < Ar. Diyar, ülke

205b-14, 207a-9, 215a-12, 218a-8, 221b-10, 223a-4, 223b-9; 202a-3, 221a-6, 224a-9, 239a-5, 289b-17; vilâyetde (12) 221a-7, 221b-2, 223b-16, 225a-10, 230b-13, 231a-4, 241b-1, 250b-9, 259b-4; vilâyetden (4) 218a-12, 222a-8, 258b-11, 292b-17; vilâyetdendür (1) 265a-8; vilâyetdür (40) 212a-7, 212a-8, 212b-11, 212b-

12, 215a-5, 221a-17, 222b-17, 223b-7, 224a-7, vilāyete (1) 218a-12; vilāyeti (12) 232b-10, 233a-4, 233a-11, 233b-1, 234a-1, 244b-13, 262b-1, 264b-3, 267a-10; vilāyeti (18) 188b-16, 216b-13, 220b-8, 221a-3, 221a-16, 222a-7, 222b-4, 224b-11, 226a-12; vilāyetiden (1) 294b-6; vilāyetidür (1) 235a-4; vilāyetinde (8) 225b-7, 240b-10, 254b-1, 258b-10, 281b-13, 290a-3, 300b-2, 300b-12; vilāyetindedür (2) 287b-3, 300b-3; vilāyetinden (14) 221a-8, 234a-12, 287a-14, 288a-8, 289b-10, 290a-8, 290a-13, 291b-7, 292b-3; vilāyetindendür (3) 250b-8, 264a-11, 264a-16; vilāyetine (8) 233b-9, 289a-5, 291a-11, 291a-15, 292a-2, 292a-3, 292a-4, 292a-8; vilāyetiyle (1) 224b-4; vilāyetler (14) 188a-14, 194b-1, 201b-5, 203b-16, 215b-5, 221a-6, 245a-12, 252b-15, 287a-6; vilāyetlerde (1) 246b-10; vilāyetlerden (5) 260a-9, 287b-11, 289b-11, 290b-3, 307b-3; vilāyetlere (1) 249b-6; vilāyetleri (4) 258b-12, 287a-3, 293a-14, 307b-15; vilāyetlerin (1) 245a-13; vilāyetlerine (1) 227b-7; vilāyetlerinün (2) 200a-14, 294a-2; vilāyetlerün (9) 201b-9, 221a-8, 224a-8, 235a-16; 266b-1, 267a-5, 267a-7, 287b-8, 289b-9; vilāyetin (1) 259a-8; vilāyetinde (1) 254a-13; vilāyetindedür (1) 197a-6; vilāyetine (1) 197a-11; vilāyetün (15) 204a-1, 204a-2, 204a-4, 205b-5, 207a-10, 218a-15, 220b-11, 221a-4, 222b-3;

vüṣûl : < Ar. Ulaşmak, varmak

vüṣûl ettiği (1) 196a-13

Y

yaḥūd : < Far. ya da

(1) 195a-8

yaḳ- : Yanmasını sağlamak veya yanmasına yol açmak, tutuşturmak

yaḳarlar (1) 276b-4

yaḳın : Arada az mesafe bulunan

yaḳındur (2) 188b-17, 191a-1

yaḳın var- : Erişmesi ve olması bakımından yaklaşmış olan

yaḳın varmadı (1) 207b-1

yaḳın varduḳda (2) 241a-8,14

yaḳın varabilmezler (1) 282a-9

yāḳūt : < Ar. Kıymetli bir taş

yāḳūtdan (1) 189a-7

yan- : Isı, ışık veren bir konuma geçmek

yanup (1) 306a-4

yandur- : Yakmak

yandururlar (1) 297b-17

ya'nī : < Ar. Demek oluyor ki, kısacası

(44)189b-11; 190a-10; 194b-15; 195a-4; 195b-9; 196b-13; 197b-7;
198a-17; 199b-12; 200a-9; 203b-3, 6; 206b-6; 216a-6; 216b-11; 219a-12; 219b-12;
220a-2, 4, 15; 221a-2; 225a-10; 228b-3; 233b-17; 236a-10; 236b-9; 240b-8; 245a-12;
252b-16; 255a-14; 257a-3; 262b-6; 277b-3; 278a-13; 283a-8; 283b-15; 289a-8; 291a-
10; 295a-2, 3, 4; 300b-1; 303a-9; 304b-8, 17

yanzdehüm : < Far. On birinci

(1) 243a-13

yaprak : Yaprak

yaprakları (1)295a/13

yaramaz : Faydasız

yaramazdur (1) 213a-13

yarlıga- : Bağışlama

yarlıgar (1)219b-16

yaşıl : Yeşil

(1) 260b-10

yatak(ğ) : Barınak,in

yatağıdı (1) 257a-10

yaylak : Otlak

yaylakıdur (1)235a / 15

yaz- : Yazmak

yazar (1) 278a-15; yazarlar (1) 261b-14; yazduğı (1) 198a-5; yazdı (2) 286b-9, 286b-10; yazdılar (1) 198a-15; yazup (1) 306a-3

yaz : Yaz mevsimi

yazdan (1) 259a-17; yazın (6) 221a-14, 222b-1, 224a-17, 259a-9, 265b-8, 300b-4 yazuñ (1) 286a-6

yazıl- : Yazma işi yapılmak

yazılan (1) 286b-14; yazılmış (1) 308b-12; yazılmışdı (1) 206b-2

yèddi : Yedi krş. yèdi

(97) 190a-16; 190b-8; 191a-13; 193a-5; 193b-6, 15; 194a-1, 7, 10; 196b-4; 198b-12; 204b-15; 206a-10; 208b-1; 212a-2, 15; 213b-10, 11; 227a-10; 229b-17; 231a-8, 16; 231b-12; 233a-4; 237a-2; 237b-3; 238b-15; 239a-1; 239b-12; 241a-10; 241b-4, 8, 10; 245b-16; 253b-9; 254b-9, 14; 256b-3; 258a-7; 259a-8, 11; 265b-5, 7; 269b-14, 15; 270a-1, 2; 270b-5, 9, 11; 271a-3, 4, 9; 271b-5, 7, 11, 14, 16; 272a-1, 2, 4, 5, 7, 8, 9, 10; 272b-1, 3, 8, 11; 273a-1, 16; 273b-4, 10, 17; 274a-5; 274b-15; 275a-6; 280b-12; 286a-4; 286b-1, 2; 292b-2; 293a-11; 294b-13; 295a-12; 300b-6; 301a-14; 301b-11; 302a-11; 306a-9; 306b-4

yèdi : Yedi krş. yèddi

(6) 190b-5; 200a-3; 212a-1; 229b-2; 271b-9; 306a-10

yèddinci : Yedi sayısının sıra sıfatı

(2) 198b-17; 301a-17

yèg : Üstün, daha iyi

yègdür (3) 21a-2, 222b-10, 235b-3; yègi (1) 212a-2

yemīn : < Ar. Sağ

taraf-ı yemīninde : < Ar. Sağ tarafında

(1)201b-8

yengi : yeni

(1)226a-1

yêr : Mahâl, mekân

(137) **yêrde** (49) 189b-4, 189b-6, 189b-14, 192a-16, 192b-1, 194b-13, 196b-7, 198a-2, 207a-5; **yêrdedür** (2) 213a-16, 235b-4; **yêrdeki** (2) 283b-1, 286b-2; **yêrden** (13) 190a-12, 190a-13, 190a-15, 190a-17, 190b-1, 190b-2, 190b-4, 206a-8, 216a-3; **yêrdendür** (1) 259b-16; **yêrdür** (2) 199a-13, 239b-1; **yêre** (22) 189a-15, 189a-17, 189b-4, 194b-5, 202b-3, 211a-8, 222a-11, 226a-17, 227a-2; **yêri** (7) 190a-1, 197b-17, 202b-11, 207b-3, 247b-4, 247b-8, 306a-4; **yêrinde** (3) 198b-1, 222a-12, 282a-14; **yêrinden** (2) 277b-3, 289a-7; **yêrine** (4) 189a-11, 220a-14, 270a-16, 290b-12; **yêrler** (5) 253b-1, 255a-14, 257a-10, 289a-14, 294b-2; **yêrlerde** (7) 208b-10, 247b-12, 258b-9, 259a-1, 263b-7, 280b-12, 281a-13; **yêrlerdür** (1) 206a-5; **yêrlere** (1) 290b-6; **yêrleri** (5) 219b-8, 221b-10, 240b-12, 258b-17, 258b-17; **yêrlerin** (1) 220a-9; **yêrlerine** (1) 242a-13; **yêrlerün** (2) 215b-9; 238b-9; **yêrlü** (1) 253b-16; **yêrün** (5) 223b-10; 232b-1, 239a-8, 295b-1, 299b-7

yêrlü : Oturduğu bölgede doğup büyüyen, ataları da orada yaşamış olan

yêrlüye (1) 208b-9

yêr altı : Yerin yüzeyi altındaki bölümü

yêr altında (2) 283b-9, 292b-14; **yêr altından** (1) 301a-5 **yêr altıyla** (2) 289a-12, 15

yêryüzi : Dünya

yêryüzine (1)283b-7

yêtmiş : Yetmiş

(25) 191b-5; 212b-2; 228b-11; 230a-2; 232b-3; 233a-5; 237b-3; 238b-6; 239a-17; 240b-5; 253a-10; 269a-10; 269b-1; 270b-16; 271a-7, 12; 273a-10; 273b-17; 276a-11; 278b-7; 289a-6; 291a-5; 298a-4; 299a-17; 303a-10

yıl : Sene

yıla (1) 217b-15; **yılđa** (6) 211a-7, 218b-4, 220a-12, 295a-6, 298b-17, 305b-4; **yıldan** (5) 189a-5, 221b-3, 227b-13, 227b-14, 241a-2; **yıldur** (1) 197b-8; **yıllar** (1) 253a-15; **yıllarda** (1) 226b-7; **yılında** (1) 196a-15; **yılunı** (1) 217b-15

yılduz : Yıldız

(1) 298b-17

yine : Yeniden, bir daha, tekrar

(97) 189a-10; 190a-8, 12; 191a-10; 193a-1; 195a-3; 202b-12; 204a-12; 207b-4; 210a-1, 15; 214a-14; 214b-10; 217b-16; 218a-2; 219b-8; 220a-8; 223b-4; 224a-2, 6; 224b-13; 225a-2; 226b-13; 227a-4; 227b-15; 228a-3; 230a-14; 233b-5; 234b-12; 238a-3; 240a-2; 242a-13; 243a-10; 244b-15; 247b-4, 13; 249a-2; 250a-3; 250b-14; 253a-16; 255a-1; 256a-13; 258b-3; 260b-2, 14; 263a-9; 264b-17; 268a-3, 11, 12, 15; 268b-1, 2, 10; 271a-16; 272a-10; 272b-1, 3, 4, 13; 273b-3, 6; 275a-10, 11; 279a-7, 12; 280b-6; 281a-1; 282a-12; 286a-2; 286b-8; 287b-5; 289a-7, 9; 292b-15; 294a-11; 301a-9, 12; 302b-10, 11; 303a-14; 303b-13, 15, 16; 304a-3, 5, 7; 304b-10; 306a-11, 12; 308a-14

yoğ : Mevcut olmayan krş. yok

yoğdı (1) 189b-16

yoğun : Koyu, kalın

(1) 202b-5

yoğurt : Yoğurt

(1) 231a-2

yoğır : Katı veya toz durumundaki bir maddeyi herhangi bir sıvı ile karıştırarak hamur durumuna getirmek

yoğırup (1) 283a-4

yok : Mevcut olmayan krş. yoğ

yokdur (42) 211a-1; 212b-7; 214b-6, 8, 12; 218b-13; 228b-6; 231a-7; 236b-11; 238b-11; 240a-9; 241a-12; 243b-5; 244b-3; 246b-11, 12; 247b-2, 17; 248a-11; 248b-1; 250b-15; 252b-13; 253a-17; 253b-5; 254a-1; 271a-4; 272a-6; 275b-3, 7; 276a-6; 276b-6; 277b-7, 13; 280a-14; 281a-8; 281b-3, 10; 282a-14; 282b-2, 9; 286b-16; 287a-2, 5; 288a-1; 289a-13; 292a-6; 298a-7; 299b-1; 301a-6; 306b-17; **yokıdı** (1)195b- 7

yokış : Aşağıdan yukarıya gittikçe yükselen eğimli yer, iniş karşıtı

(1) 275b-3

yol : Bir yerden bir yere gitmek amacıyla içinden veya üzerinden geçilen yer

yolına (1) 221b-16; **yolında** (5) 246b-17, 250a-15, 254a-1, 256b-8, 258a-2; **yolından** (8) 190a-12, 190a-14, 190a-16, 190a-17, 190b-1, 190b-3, 268b-2, 302b-3

yonma : Yontulmuş

(1) 236b-3

yoldaş : Yol arkadaşlığı

yoldaşı (1) 263a-12

yuh- : yıkmak

yuhup (1) 302b/17

yukaru : Yukarı

(5) 189a-16; 210a-10; 244a-12; 248a-5; 283b-6

yumşak : yumuşak

(1) 253b-1

yukse : Belirli bir yere göre daha yukarıda bulunan

(1) 254a-6

yukse**de** (1) 197a-8; yukse**dur** (3) 210b-6, 230b-16, 259b-14

yukseklık (g) : Yükselti

yukseklığı (1) 191a-1; yukseklığı**nde** (1) 202b-5

yukseklü : Yüksek yer

(1) 251b-4

yüz : (1) Surat, çehre

yüzi (1) 248b-14; yüzine (1) 203b-3, 203b-6; yüzlerin (4) 202a-5, 202a-9, 202a-12, 202a-13

(2) : Yüzey, satıh

yüz**inde** (1) 276b-15

(3) : Ön taraf

yüzini (2) 191a-4, 201b-13

yüz : Yüz sayısı

(268) 189a-4, 5; 190b-8; 191a-4, 12, 13; 191b-4, 5, 6; 193a-5, 6; 193b-6, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 17; 194a-1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 16, 17; 194b-1; 196a-4, 6; 196b-1, 13; 198a-2, 11; 200a-3, 4; 201b-13; 202a-5, 9, 12, 13; 203a-9; 203b-3, 6; 205b-3, 4, 7, 8, 15; 206a-2, 11, 15; 207b-7, 16; 208a-12; 211a-12; 211b-8, 15, 17; 212a-3, 9; 212b-2, 17; 213a-17; 214a-1; 215a-1, 13, 14; 215b-4; 216b-13; 218a-6, 16; 220a-11; 220b-8, 16; 221b-3, 9; 222a-7, 14, 16; 222b-5; 223b-3; 224b-13; 225b-7, 11, 16; 226a-8; 226b-14; 227a-6, 9; 227b-5, 14; 228b-1, 3, 8; 230a-1, 2; 230b-15; 231a-3, 13; 231b-12; 232a-4; 232b-3, 10, 14; 233b-8; 234a-3, 14; 235b-12, 15; 236a-16; 236b-9, 13, 15; 237a-3, 9, 13; 237b-4, 12; 238a-4, 10, 15; 238b-6, 7, 13, 14, 16; 239a-1, 13; 239b-1, 7, 11, 12, 13; 240a-1, 2, 10, 12; 240b-5, 7, 13; 241a-2, 10, 11; 241b-3, 5, 16; 242a-2, 5, 7; 242b-1; 243b-6; 244a-10; 245a-11, 12, 16, 17; 245b-14, 16; 246b-5; 248b-14; 249a-16; 249b-14; 250a-4; 255b-1, 2; 256a-3; 256b-12, 13; 257b-17; 258a-1; 260b-4; 263a-16; 265a-1, 2; 266a-6; 268a-10; 268b-9, 15; 269a-5, 10, 11; 269b-1, 2, 10, 11, 12, 13, 14; 270a-6, 12; 270b-6, 7; 271a-4, 13; 271b-9; 272a-14; 272b-8, 17; 273a-13, 17; 273b-2; 274a-5; 276b-9, 15; 277a-17; 280a-12; 283b-7, 12; 287a-9, 10, 15; 287b-11, 16; 288a-6; 288b-3; 289b-6; 290b-1, 7, 11; 293b-13; 295a-12; 295b-2, 3; 298a-4, 17; 298b-3, 10, 16; 299b-5, 7, 11; 300a-12, 16; 301a-3, 4; 301b-16; 302a-5; 303b-17; 304a-13; 305b-4; 306a-13, 14

yüzük(g) : Parmağa takılan, genellikle altın, gümüş vb. mâdenî halka

yüzügi (1) 196b-1

yekpâre : < Far. Tek parça, bütün

(2) 189a-7; 302a-13

yemîn : < Ar. Sağ taraf

yemîninde (1) 201b-8

yesâr : < Ar. Sol taraf

yesârında (1) 201b-8

Z

zaḥmetāk : < Ar. Zahmet veren, sıkıntılı

(1) 207b-4

za‘ferān : < Ar. Safran

(2) 227a-12, 259a-16

zaḥmetāk : < Ar. Sıkıntılı, yorucu

(1) 207b-4

zamm kıl- : < Ar. T. Katmak, eklemek

zamm kılmışdur (1) 191b-13

zārılık : < Far. + T. Ağlamak, inlemek

zārılıklar (1) 189a-5

zāviye : < Ar. Tekke

(2) 199a-17; 273b-1

zebūn : < Far. Güçsüz, zayıf, aciz

zebūndur (1) 253a -8

zebūn olurlar (1) 221a-9

zecr : < Ar. Zorla

(1) 241a-4

zemin : < Far. Yer, mahal:

(7) 194b-12; 199b-3, 13, 206a-16; 292a-1615; zeminün 200a-11

- zer** : < Far. Altın
(2) 189a-8, 277b-14
- zer-în** : < Far. Altından yapılmış
(1) 190a-1
- zerṭlā** : < Ar. Bir altın çeşidinin adı
(2) 280b-12, 295b-3
- zeybak** : < Ar. Civa
(1) 279a-16
- zīb** : < Far. Süs, bezek
(2) 198a-9, 295a-17
- zībā** : < Far. Güzel
(3) 229b-9; 232b-2; 248b-15
- zīcl** : < Ar. Cetvel
zīclere (1) 200a-14
- zinā** : < Ar. Nikâhsız birleşme
zinā êtdükleri (1) 192a-1
- zinde** : < Far. Canlı
(4) 198a-4; 202b-9, 15; 276b-15
- zīnet** : < Ar. Takı, süs
(3) 198a-9; 295a-17; 308b-15
- zirā** : < Ar. Çünkü şundan dolayı

(23) 198b-11196b-6; 205b-5; 210b-14; 217a-13; 219a-9; 222b-10; 224b-16; 225b-12, 13; ; 233a-2, 234a-4; 243a-6; 244b-10; 247a-10; 247b-1; 249a-11; 253b-6; 254a-10; 277a-12; 282b-17; 289a-9, 13; 290b-2

zirā' at : < Ar. Bitki yetiştirmek amacıyla toprak üzerinde yapılan çalışmaların bütünü

(9) 190b-7; 207a-11; 248b-7; 255b-5; 286a-14; 287a-15; 288a-2, 289a-9; 289b-7

zirā' ata (1) 206b-3

zirā' at eder (5) 212b-16, 223b-16; 240b-2; 243a-6; 258a-3

zirā' at ederler (1) 287b-6; 10

zirā' at edüp (2) 286a-8, 14

keşirü'z-zirā' at olur : < Ar. + T. Mahsülde bolluk olması

(1) 286a-16

aķallü'z-zirā' at : < Ar. Üründe azalma olması

(1) 286a-17

ziyāde : < Ar. Fazla, çok

(54) 191b-5; 195b-2, 3; 202b-4; 204a-2, 4, 16; 204b-6, 8; 206b-3, 17; 208b-9; 215a-1; 216a-4, 6; 217b-8; 218a-1; 220a-13; 224a-16; 225b-11; 228a-8, 17; 228b-11; 230b-3; 232b-10; 234a-14; 236a-17; 237b-8; 241a-11; 242a-8, 14; 243a-7; 243b-12; 244b-7; 246a-10; 247b-10; 248a-3255b-17; 256a-3; 257a-4; 260a-9, 14; 261b-16; 265a-1; 275a-10; 281b-15; 282b-13; 283a-12, 13; 286a-4, 15; 286b-1, 2, 3; 287a-8; 294b-2, 16; 295b-7; 298b-6; 300b-3; 302a-13; 304b-11

ziyādedür (8) 188b-10, 205a-1, 217a-14, 248b-12, 268b-3, 277b-2, 295a-5, 301a-3

ziyāde ola (1) 203b-17

ziyāde olmaz (1) 223a-9

ziyāde olursa (2) 203b-2, 10

ziyāde kıldı (4) 191b-5; 218a-1, 305a-2, 10; 306a-5, 9

ziyāde kıldılar (1) 195a-17

ziyāde kılmışdur (1) 212b-5

ziyāret : < Ar. Bir kimseyi veya bir yeri görmeye gitme

ziyāretine (1) 189b-13

ziyāret édüp (1) 251a-16

ziyāret eyleye (3) 189a-8, 238b-6, 207b-7

ziyāret-gāh : < Ar.+Far. Saygı için veya bir şey dilemek, sevap kazanmak gibi bir amaçla gidilen kutsal yer, türbe.

ziyāret-gāhdur (2) 198b-1; 238b-6

zūrī : < Far. Kuvvet, güç, zor

(1) 242b-14

3. 2. ÖZEL ADLAR DİZİNİ

3. 2. 1. KİŞİ ADLARI

A Ā ‘A

‘**Abdullāh bin ‘Amir** : Abdullah bin Amr bin Âs bin Vâil bin Hâşim bin Sa’îd bin Sehm bin Amr bin Haris bin Ka’b bin Lüey el Kureyşî’dir. Eshâb-ı kiramın büyüklerinden Amr bin Âs’ın oğlu.

(1) 210a-7

‘**Abdullāh bin ‘Ömer** : Sahabelerden bir kişi ismi

(1) 257a-9

‘**Abdullāh el-Buḥārī** :Şafiî mezhebinde meşhûr fıkıh âlimlerinden olup Bağdât’da yaşamıştır. H. 398/M.1007 senesinde vefât etmiştir.

(1) 303a-5

‘**Abdullāh Sekkāk** : O dönemde yaşamış olan ulemalardan bir kişi ismi

(1) 222a-6

‘**Abdullāh Zübeyr** : Sahabelerden bir kişi ismi

(1) 191a-5

‘**Abdullāh-ı Mübârek** : Asıl adı ‘Abdullāh bin Mübârek’tir. Hâdis ve fıkıh âlimi

(1) 261a-2

Ādem : Hz. Adem

(9) 189a-3, 8, 9, 11; 192b-6; 277a-15; 278b-4, 6

Aḥmed bin Emīrū'l-Muvaffaḥ Ṭalḥa bin el-Mütevekkil 'Alallāh :

Abbâsî

Halifelerinden bir kişi ismi

(1) 208b-2

Aḥmed ibn Mūsā-yı Kāzım : Ehl-i Beyt mensubunlarından bir kişi ismi

(1) 246b-1

'Alī : İslâm Devleti'nin 656-661 yılları arasında halifeliğini yaptı. İslâm peygamberi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hem damadı hem de amcası Ebu Talib'in oğlu olan Hz. Ali, İslâm'a daveti kabul eden ilk erkek

(23) 196b-9, 11, 17; 205b-12; 206b-15; 207a-3, 4, 13; 207b-2, 3, 10, 11; 208b-4; 210a-8, 9, 14, 15, 16; 212b-4; 217a-15; 268b-14; 270a-12; 292a-11

'Alī bin Mūsā el-Rızā : Ehl-i Beyt imamlarından bir kişi ismi

(1) 262a-3

'Amr bin 'Āş : Kureyş kabilesinin Sehm koluna mensup sahabelerden bir kişi ismi

(1) 304a-8

Argūn Ḥān : İlhanlı Hükümdarlarından bir kişi ismi

(4) 218b-6; 223a-1 239b-5; 261b-15

Atābeg Cāvlī : Selçuklu emirlerinden bir kişi ismi

(7) 225b-16; 250a-2, 12, 250b-14; 252a-12; 253a-11; 256a-12

Atābeg Muḥammed Ḥānı : Salgur Hanedanlığına mensup olup babası Atabeg Zengi'den sonra tahta geçmiştir.

(1) 268a-11

Atābeg Serker : Salgur Hanedanlığının mensublarından bir kişi ismi

(1) 291b-5

Atābeg Sunḳur : İran'ın Fars bölgesinde hüküm süren Türk-İslâm hânedanlığının (Salgurlar veya Fars Atabegleri olarak bilinen) temelini atan kişi.

(1) 246a-14

‘Ayīše : Hz. Muhammet'in üçüncü eşi

(2) 195a-11; 196b-17

Āzer : Hazreti İbrahim'in babası

(5) 202a-3; 227b-5; 248a-11; 305a-1

‘Azrāīl : Dört büyük melekten can almakla görevli olan melek

(1) 197b-10

‘Azudü'd-Devle Deylemī : Büveyhi Hükümdarlarından bir kişi ismi

(5) 245b-9, 13; 247b-10; 253b-8, 246a-15

‘Azudü'd-Devle oğlu Şamsāmü'd-devle : Büveyhi Hükümdarlarından bir kişi ismi

(1) 245b-1

B

Bābā Ferruḥ : Tebriz’de türbesi bulunan alimlerden bir kişi ismi

(1) 229a-11

Bābā Hasan : Tebriz’de türbesi bulunan alimlerden bir kişi ismi

(1) 229a-11

Bābā Kūhī : (Esere göre) Bir şair ismi olduğu tahmin edilmektedir.

(1) 246b-2

Bābā Ṭāhir : İran’ın Hemedan şehrinde doğup Hemedan ile Lûristan’da yaşadığı anlaşılan Baba Ṭāhir Uryân H.401/M.1010 senesinde Hemedan’da vefât etmiş bir şair

(1) 226a-11

Bahā’üddin Ḥaydar Atābeg Būstegīn : Salgur Hanedanlığına mensup yöneticilerden bir kişi ismi

(1) 220b-14

Baṭlamyūs : Yunan coğrafyacı, matematikçi ve astronomdur. İskenderiye’de yaşadığı sanılmaktadır.

(5) 193b-3; 200a-2, 7; 238b-3; 300a-7

Bāyezīd-i Beṣṭāmī : Ünlü sūfîlerden bir kişi ismi

(1) 266b-11

Bedrūddīn Lüvlūv : Musul Atabeylerinden bir kişi ismi

(1) 240a-9

Behmen bin İsfendiyār : İran hükümdarlarından İsfendiyarın oğlu Erdeşir'in lakabı.
Krş. Behmen-i İsfendiyār

(5) 217a-7; 250b-6; 250b-12; 257a-15; 306b-5

Behmen kızı Humāy : Sasani Hükümdarlarından biri olan Erdeşir'in kızı

(1) 249a-7

Behmen-i İsfendiyār : İran Hükümdarlarından Erdeşir'in lakabı. Krş. Behmen bin İsfendiyār

(2) 210b-10258b-5

Behrām-ı Çūpīn: VI. Behrām diye de bilinen İranlı büyük komutan ve hükümdar. Ailesi Sasaniler döneminin yedi büyük ailesinden bir kişi ismi

(2) 233b-16; 307a-6

Behrām-ı Gūr Sāsānī : V. Behrām olarak da bilinmektedir. I. Yezdicerd'in oğlu ve halefi olup on beşinci Sasani Hükümdarıdır.

(2)191a-15; 211b-11

Belīnās Hekīm : Eserleri müslüman Ortaçağ âlimlerinin çalışmaları sayesinde tanınan ünlü Grek matematikçisi.

(1) 238a-11

Bin Leys Şıgār : Yönetici isimlerinden bir kişi ismi

(1) 264b-16

Buhtu'n-Naşr : Babil Kralı

(2) 197b-14, 16; 209b-9; 235a-1

C

Ca'fer Nāhī : Metinde sadece ismi geçmektedir. Hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir.

(1) 241a-1

Celāleddīn Tayyib Şāh :Türkmen kökenli bir emirdir. Teber Kalesini elinde bulundurmuştur.

(1) 254a-5

Cemāleddīn Ceylī : Kazvin'de kabri bulunan evliyalardan bir kişi ismi

(1) 220b-6

Cemşid : Müslüman bir müellif ismi krş. Cīmşid

(10) 213b-8, 11; 215b-9; 225b-3; 226a-4, 7; 248b-5, 9, 15; 249a-5, 262a-2

Cīmşid : Müslüman bir müellif ismi krş. Cemşid

(1) 249a-5

Cüneyd-i Bağdādī : Asıl adı Ebü'l-Kāsım Cüneyd b. Muhammed el-Hazzâz el-Kavârîrî'dir (ö. H. 297/M.909). İlk devir sûfilığının en güçlü temsilcilerinden olan meşhur bir sûfidir.

(1) 209a-9

Ç

Çengiz Hân : Moğol İmparatorluğunun kurucusu ve ilk hükümdarı
(2) 242b-11; 264a-3

D

Dābbetü'l-ʿArz : Kıyamet alameti bir mahlûk
(1) 192a-7

Dānyāl : Kitâb-ı Mukaddes'e göre Benî İsrâîl peygamberlerinden olan kutsal kitap yazarlarından biri
(1) 244b-5

Dārâ ibn Dārâb Keyânî : Eski İran hükümdarlarından Darius
(1) 220b-13

Dārâb bin Behmen : İran hükümdarlarından İsfendiyar'ın oğlu.
(3) 250b-4; 256a-17; 303b-6

Dāvūd : İsrailoğullarına gönderilen ve kendisine Zebûr verilen peygamber
(2) 197b-5; 210b-1

Deccāl: Kıyâmet alâmetlerinden olarak kıyâmete yakın zamanda insanları kandırmak, halkı azdırmak için ortaya çıkacağı haber verilen, çok kötü ve yalancı kimse

(3) 195a-2; 216b-6, 11

E

Ebrehe-i Şabāh : Metinde sadece ismi geçmektedir. Hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir.

(1) 308b-14

Ebū ‘Alī Ca‘fer : Deylemilerin emirlerden bir kişi ismi

(1) 220a-8

Ebū ‘Alī Şakafī: Büyük velîlerden. İsmi, Muhammed bin Abdülvehhâb, künyesi Ebû Ali Sekafî'dir. Nişâbur'da doğmuştur. Doğum târihi bilinmemektedir. H. 328/M. 939 senesi Nişâbur'da vefât etmiştir.

(1) 261a-2

Ebûbekir : 572 yılında Mekke'de doğan Hazreti Ebû Bekir Es-Sıddık Ra, Hazreti Muhammed Mustafa (a.s.)'nın İslâm'ı tebliğe başlamasından sonra ilk iman eden hür erkeklerin; raşit halifelerin, aşere-i mübeşşerenin ilkidir. Câmiû'l Kûr'an, es-Sıddık, el-Atik lakaplarıyla bilinen büyük sahabi

(7) 191a-15; 195a-13; 195b-14; 196a-5; 221a-3; 262a-9; 270a-8

Ebûbekr-i Şādānī : Bir kişi ismi

(1) 220b-5

Ebū Ca‘fer ‘Abdullāh : Abbâsî Halifelerinden bir kişi ismi

(1) 208a-11

Ebū Dāvūd Sicistānī :Hadis âlimlerinden bir kişi ismi

(1) 210b-1

Ebû Devānîk : Abbasî hükümdarlarından bir kişi ismi

(4) 206b-15; 214a-6; 214b-13; 218a-3

Ebû Dulef ‘İclî : Güney Irak’ta Hîre civarında yaşayan Arap asıllı İcl kabilesine mensup bir yöneticidir. Doğum ve ölüm tarihi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

(1) 225a-14

Ebû Düccâne : İsmi Semmah bin Harese olup, künyesi Ebû Dücâne’dir. Bedir, Uhud gazvelerine ve diğer gazvelere katılmıştır.

(1) 226a-17

Ebu’l-Hasin Harkānî : Ebû’l-Hasan Harakānî, takrîben Hicrî 352/M.963 senesinde Bistam’ın kuzeyindeki Harakan köyünde, çiftçilik yapan bir ailenin evlâdı olarak dünyaya gelmiştir. Dînine ve ibadetlerine düşkünlüğü, nefsiyle mücâhedesı ve dâimî zikir ve murâkabe hâlinde bulunması sebebiyle kendisine “Şeyhü’l-Asr”, yani “Asrının Şeyhi” denilmiştir.

(1) 267a-2

Ebû’l-ḥikme : Çeşitli kültürlerde değişik isimlerle anılan mitolojik veya yarı mitolojik bir şahsiyettir. Değişik gelenek ve kültürlerde farklı isimlerle anılan bu şahsiyet Greko-Latin literatüründe Hermes Trismegistos diye şöhret bulmuştur. Krş. Ebû’n-Nî‘am

(1) 198b-10

Ebû’l-Mihcen-i Kürd : Adının Amr veya Mâlik, babasının adının Hubeyb olduğu da kaydedilmemiştir. Aynı zamanda şair olan sahabelerden biridir. Ebû Mihcen’in şiirleri az olmakla birlikte kendisi güçlü bir şair olarak anılmaktadır.

(1) 229a-17

Ebû Muhammed Mürta‘îş : Ulema ve meşâyihlerden bir kişi ismi

(1) 209a-11

Ebū Müslim Şāhibū'd-devlet : Emevileri yıkan kişidir. Ebu Müslim Horasanî olarak anılmaktadır.

(1) 264b-12

Ebū Naşr Mîr-i Mervānî : Mervani hükümdarlarından bir kişi ismi

(1) 253a-16

Ebū'n-Ni'am : Çeşitli kültürlerde değişik isimlerle anılan mitolojik veya yarı mitolojik bir şahsiyet. Değişik gelenek ve kültürlerde farklı isimlerle anılan bu şahsiyet Greko-Latin literatüründe Hermes Trismegistos diye şöhret bulmuştur. Krş. Ebū'l-hikme

(1) 198b-11

Ebū 'Oşmān-ı Hîrî : Bir kişi ismi

(1) 261a-2

Ebū Reyhān : Asıl adı, Ebu Reyhan Muhammed bin Ahmed El-Birûnî olan Fars kökenli Müslüman bilgindir. Gök bilim, doğa bilimleri, matematik, tarih ve coğrafya alanındaki çalışmalarıyla tanınır.

(2) 200a-3, 8

Ebū Sa'id : Çin, Hindistan, İran ve Anadolu'da İslâmiyetin yayılmasında büyük hizmeti geçen âlimlerden biridir. İsmi İbrâhim bin Şehriyâr'dır. Annesinin ismi Bânuveyh bin Mehdî'dir. Ebû İshak künyesiyle ve Kâzerûnî nisbesiyle meşhûr olmuştur. Krş. Ebū Sa'id Kâzerûnî

(2) 230a-15; 252a-10

Ebū Sa'id Kâzerûnî : Çin, Hindistan, İran ve Anadolu'da İslâmiyetin yayılmasında büyük hizmeti geçen âlim ve mücâhid velî. İsmi İbrâhim bin Şehriyâr'dır. Annesinin

ismi Bânuveyh bin Mehdî'dir. Ebû İshak künyesiyle ve Kâzerûnî nisbesiyle meşhûr olmuştur. Krş. Ebû Sa'îd

(1) 252a-10

Ebû Tâhir Mûneccim : O dönem mûneccimlik yapan bir kişi ismi

(1) 227b-15

Ebû Vâşık 'Abbâsî :Abbasi Halifelerinden bir kişi ismi

(1) 191b-3

Ebû Zer Cumhur Bahtikân : Devrin ileri gelen alimlerden bir kişi ismi

(1) 265a-8

Efrâsiyâb-ı Türk :İran millî destanında adı geçen ünlü Turan hükümdarı

(3) 265a-13; 282a-16; 303a-17

el-Hādî Billāh 'Abbâsî : Abbâsî Halifelerinden bir kişi ismi

(1) 219b-1

el-Mehdî Billāh : Abbâsî Halifelerinden bir kişi ismi

(3) 208a-13; 218a-3; 306a-6

el-Mehdî Billāh Muḥammed : H. 126/M. 744 veya H.127/M. 745 yılında Hûzistan'ın İzec kasabasında doğdu. Halife Ebû Ca'fer el-Mansûr'un oğludur.

(2) 208a-13; 218a-3

el-Mehdî Billāh Muḥammed İbn Ebû Devānîk : Dönemin yöneticilerinden bir kişi ismi

(1) 218a-3

el-Müttakī Billāh ‘Alī bin el-Mu‘taşır : Abbâsî Halifelerinden bir kişi ismi

(1) 208b-3

Emîr ‘Alī İlyās : Dönemin yöneticilerinden bir kişi ismi

(1) 257a-7

Emîr Çobān : İlhanlı kumandanı ve devlet adamı (öl.1327). Cengiz Han’a bağlılıklarıyla tanınan Sulduz kabilesindendir. Krş. Emîr Hâsan Çobānī

(4) 190a-8; 195b-6; 260b-11, 16

Emîr Ğıyāşeddīn : Dönemin yöneticilerinden bir kişi ismi

(1) 273a-2

Emîr Hâsan Çobānī : (Metinde) Avnik Kalesini yıkan kişinin ismi. Krş. **Emîr Çobān**

(1) 237a-7

Emîr Ḵutulmış Deylemī : Dönemin yöneticilerinden bir kişi ismi

(1) 249a-3

Emîr Nizāmeddīn : Dönemin yöneticilerinden bir kişi ismi

(1) 272b-14

Emîrū’l-Mū’minīn Cehre : Alim olarak anılan bir kişi ismi

(1) 229b-1

Emîr Şeref Ebū ‘Alī Ca‘fer’i : Dönemin yöneticilerinden bir kişi ismi

(1) 220a-8

Emîr Yûsuf ed-Devle : H.442/M.1050 veya H. 446/M.1054 yılında doğmuştur. Mezyedî Emîri Mansûr b. Dûbeys'in oğlu olup hayatının ilk dönemleri hakkında bilgi yoktur.

(1) 211a-13

Enûş oğlu Kaynân : Hz. Adem'in oğlu Enûş'ün torunu

(1) 244b-2

Enverî : (12.yy) İranlı şair. Şiirlerinde büyük ölçüde konuşma dilinden yararlanarak yeni bir çığır açmıştır. Enveri, Horasan yakınlarındaki Ebiverd kentine bağlı Bedene köyünde doğmuş ve Belh' de ölmüştür. Devletşah tezkiresine göre 1151'de ölmüştür. Doğduğu bölgeye Deşt-i Haveran dendiğinden önceleri Haviri mahlasını almış ve daha sonra bunu Enveri'ye çevirmiştir.

(2) 209b-4; 229a-13

Erdeşîr-i Bâbekân : Eşkanilerden sonra Sasaniler Devletini kuran I. Erdeşir olarak bilinmektedir. Bilimsel ve teknik anlamda İran'ın parlak çağlarından birini yaşattıran hükümdardır.

(22) 219a-14; 222a-1; 240b-3; 243b-1, 15; 244a-4, 9; 244b-12; 245b-1; 247b-9; 250b-16; 251a-1, 10; 252a-10; 255b-9; 256b-17; 257b-5, 7; 258a-6; 260a-13; 267a-17

Erfahşed ibn Sām ibn Nūh : Hz. Nuh'un oğullarından biri olan Sam'ın oğlu (?)

(1) 240b-6

Es'ad Ebūbekir Hîmyerî : Yemen'de hüküm süren Arap Hânedanı olan Hîmyerîlerin atası Hîmyer'in oğlu

(1) 191a-15

F

Faḥrū'd-Devle : Büveyhî hükümdarlarından (983-997) bir kişi ismi

(1) 219b-9

Fakīḥ 'Alī : Din alimlerinden bir kişi ismi

(1) 229a-11

Fārs bin Māsūr bin Sām bin Nūḥ : Sam'ın torunu

(1) 245b-6

Felek Ḳazvīnī : Evliyadan bir kişi ismi

(1) 220b-6

Ferhād : Firdevsî'nin meşhur eseri olan “Şehnâme”de yer alan “Ferhad ile Şirin” adlı hikâyenin kahramanı. Krş. Gūderz oğlu Ferhād

(3)235a-2;276b-11; 277a-1

Ferīdūn : İran millî destan kahramanı.

(2) 199a-1; 218a-2

Fīrūz Sāsānī oğlu Ḳubād : Sasani İmparatoru Nuşirevân'nın oğlu. krş. Ḳubād bin Feyrūz Sāsānī

(6) 218a-10; 235b-5, 240b-13, 252b-3,5, 265b-12

Feyrūz bin Behrām-ı Gūr : Behrām-ı Gūr adıyla bir destan kahramanı olan Behram, Sāsânî krallarının en meşhurdur

(1) 251a-2

Feyrüz bîn Yezdigerd bin Behram Gūr : Kaynaklarda “Yezdicerd” olarak geçen Sasani kralı Behrām-ı Gūr’un oğlu ve ondan sonra tahta geçen kişidir.

(1) 231a-14

Fir‘avn : Eski Mısır kralı

(4) 305b-12, 14, 15, 16

Firdevsî : Künyesi Ebü’l-Kāsım, lakabı Fahreddin, mahlası Firdevsî’dir. Meşhur destan Şehnâme’nin müellifidir.

(2) 235a-2; 262a-1

G , Ğ

Güderz : Zerdüşti olan Keyânîler’in kutsal kitapları Avesta’da geçen bir kahramandır. Keyhusrev sarayının önde gelen ünlü kahramanlarından biri ve Rüstem’in kayınpederidir.

(2) 198a-2; 235a-1

Güderz oğlu Ferhād : Firdevsî’nin meşhur eseri olan “Şehnâme”de yer alan “Ferhad ile Şirin” adlı hikâyenin kahramanı. krş. Ferhād

(1) 235a-1

Ġāzān Hān : 29 Rebîulâhir 671’de (23 Kasım 1272) Âbeskûn’da doğdu. İlhanlı Hükümdarı Argun Han’ın oğludur.

(9) 205b-2, 3; 207b-8; 218a-7; 228a-8, 12; 230a-2, 8; 234b-16

Geştāseb bin Luhrāseb : Keyanî hükümdarlarından Luhraseseb’in oğludur. Zerdüştonun döneminde ortaya çıkıp dinini yaymıştır.

(1) 250b-12

H, H, H

Hâbil : Hz. Adem'in oğlu

(1) 305a-14

Haccâc bin Yûsuf : Ebû Muhammed el-Haccâc b. Yûsuf b. el-Hakem es-Sekafî H. 95 /
(M.714) Zalim lakabıyla meşhur Emevî valisi.krş. Haccâc Yûsuf

(3) 215a-9; 245b-7, 254a-7

Haccâc Yûsuf : Muhammed el-Haccâc b. Yûsuf b. el-Hakem es-Sekafî H. 95 /
M.714 Zalim lakabıyla meşhur Emevî valisi.krş. Haccâc bin Yûsuf

(2) 206a-12, 257a-1

Hâcer : Hz. İsmail'in annesi krş. Hacere

(4) 189a-13, 14, 15; 189b-1

Hâcere : Hz. İsmail'in annesi. krş. Hâcer

(1)192b-9

Hâcî Rûkneddîn : Evliyadan bir kişi ismi

(1) 246b-3

Hâcî Ta'âmîoğlu Şeyh Hasan : Evliyadan bir kişi ismi

(1) 237a-7

Hadîce : Ümmü'l-Kâsım (Ümmü'l-Hind) Hadîce bint Huveylid b. Esed b.
Abdiluzzâ b. Kusay el-Kureşîyye (ö. 620) Hz. Muhammed'in ilk hanımı.

(1) 192b-9

Hâkânî : İranlı bir şair

(1) 229a-14

Ḥalīl İsmā‘īl : Faḥrū’d-Devle’nün vezīri krş. Ḥalīl İsmā‘īl bin ‘Abād

(2) 219b-8, 15

Ḥalīl İsmā‘īl bin ‘Abād : Faḥrū’d-Devle’nün vezīri krş. Ḥalīl İsmā‘īl

(1) 219b-8

Ḥamād bin Aḥmed bin Ṭulūn : Dokuzuncu asırda Mısır ve Suriye’ye hâkim olan Türk-İslâm devletlerinden. Tolunoğullarının kurucusu.

(1) 306a-5

Hâriş-i Muḥāsibī : Evliyânın büyüklerinden. İsmi Hâris bin Esed, künyesi Ebû Abdullah’tır. Nefsini çok hesâba çekmesi sebebiyle Muḥāsibî denilmiştir. H. 243’de (M .857) Bağdât’ta vefât etti.

(1) 209a-11

Hârûnû’r-Reşîd : Ebû Ca‘fer Hârûn er-Reşîd b. Muhammed el-Mehdî-Billâh b. Abdillâh el-Mansûr (ö. H. 193/M. 809). Abbâsî Hâlifesi

(14)190a-6; 191b-12; 207a-15, 17; 208a-14; 212a-13; 219b-4, 5; 224b-5; 225a-13; 227b-12; 262a-3; 305b-7; 306b-2

Hârût ve Mârût : Kur’ân-ı Kerîm’de adları geçen ve insanlara sihir öğrettiklerine inanılan iki melek.

(1) 210a-3

Ḥasan-ı Başrî : Basralı meşhur tâbiî, âlim ve zâhit

(1) 210b1

Ḥasan Şabbâh : İran’da Nizârî-İsmâîlî Devleti’nin kurucusu (1090-1124). Parlak bir zekâyâ, teşkilâtçılık vasıflarına sahip, basiretli, kabiliyetli, cebir, geometri, astronomi, sihir ve dinî ilimlere vâkıf bir kişi olan ve düzenli örgütüyle, etrafa dehşet

saçan fidâîleriyle insanların düşünce ve inanç dünyasına hâkim olmak isteyen Hasan Sabbâh 6 Rebiülâhir 518 (23 Mayıs 1124) tarihinde, aralıksız otuz beş yıl faaliyet gösterdiği Alamut Kalesi’nde öldü.

(2) 221b-5, 8

Ḥasan bin el-Pūye : Büveyhi Hükümdarlarından bir kişi ismi

(1) 246a-2

Ḥasan ‘Askerî : Hz. Muhammed'in soyundan gelen On İki İmam'ın on birincisidir.

(1) 212b-4

Ḥasan ibn Zeydū’l-Bâkır : Baba tarafından Hz. Hüseyin’in, anne tarafından Hz. Hasan’ın torunudur. Bâkır lakabı, “bâkırü’l-ilm” tamlamasının kısaltılmış şekli olarak “ilmi yarıp derinliklerine ulaşan, geniş ilim sahibi” anlamına gelir.

(1) 221b-5

Hâşim bin ‘Abdü’l-Menâf : İmam Şafi’ın dedesinin dedesi olan Haşim bin Abdi Menaf H. 150 (M.767) senesinde Gazze’de doğdu. H. 204 (M.820)’de Mısır’da vefat etti. Kabri, Kurafe kabristanlığında büyük bir türbe içindedir.

(1) 305a-17

Ḥoca Aḥmed : Bir kişi ismi

(2) 273a-14, 15

Ḥoca Aḥmed köyi : Bir kişi ismi

(1) 273a-14

Ḥoca Celâleddīn : Bir kişi ismi

(1) 273a-2

Ḥoca Ebū'l-Velīd : Bir kiři ismi

(1) 262b-13

Ḥavvā : Yaratılan ilk kadın, Hz. Âdem'in zevcesi ve insan neslinin annesi

(1) 192b-6

Ḥayrudān : Abbâsî hâlifesi Harun Reşit'in eşi Hayzuran

(1) 191b-13

Ḥazret-i 'Abbās : Sahabelerden bir kişi ismi

(1) 196a-11

Ḥazret-i 'Alī : İlk müslümanlardan, Hz. Peygamber'in damadı ve Hulefâ-yı Râşidîn'in dördüncüsü (656-661).

(15) 196b-9, 17; 206b-15; 207a-3, 4, 13; 207b-2, 3, 10, 11; 210a-8, 9; 238a-12; 241a-5; 268b-14

Ḥazret-i 'Ayşe : Hz. Ebû Bekir'in kızı ve Hz. Peygamber'in hanımı.

(2) 195a-11; 196b-17

Ḥazreti Dāvūd :İsrâiloğulları'na gönderilen ve kendisine Zebûr verilen peygamber.

(2) 197b-5; 198b-2

Ḥazret-i Ebûbekir : İlk müslümanlardan, Hulefâ-yı Râşidîn'in birincisi (632-634).

(2) 195a-13; 196a-5

Ḥazret-i 'Îsâ : Hz. Îsâ Kur'ân-ı Kerîm'de Îsâ, İbn Meryem ve Mesîh şeklinde zikredilen, kendisine İncil'in verildiği Hz. Muhammet'i müjdelediği bildirilen, "Allah'tan bir ruh ve kelime" olarak tavsif edilen, ancak kul olduğu vurgulanan peygamberdir.

(1) 198b-5

Ḥazret-i ‘İsmā‘īl : Hz. İbrâhîm’in oğlu ve Kur’an’da adı geçen bir peygamber.

(1) 192b-8

Ḥazret-i ‘Osmân: İlk müslümanlardan, Hulefâ-yı Râşidîn’in üçüncüsü (644-656).

(4) 191b-1; 196a-10; 196b-1; 308b-13

Ḥazret-i ‘Ömer : Hulefâ-yı Râşidîn’in ikincisi (634-644).

(12)191a-17; 195a-13, 16; 196a-5; 196b-12; 205b-16; 206a-5, 6, 17;

210a-6; 286b-8, 9

Ḥazret-i Fâtıma: Hz. Peygamber’in soyunu devam ettiren kızı.

(1) 196b-11

Ḥazret-i Hızır : Hz. Mûsâ döneminde yaşayan, kendisine ilâhî bilgi ve hikmet öğretilen kişi.

(1) 234b-6

Ḥazret-i İbrâhîm Ḥalîl : Hazret-i İbrahim “Ulû’l-Azm (azm sahibleri)” denilen büyük peygamberlerden biridir.krş. Ḥazret-i İbrâhîm

(1) 240b-9

Ḥazret-i İbrâhîm : Hazret-i İbrahim “Ulû’l-Azm (azm sahibleri)” denilen büyük peygamberlerden biridir. Krş. Ḥazret-i İbrâhîm Ḥalîl

(1) 241a-13

Ḥazret-i İmâm Mâlik : Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795). Mâlikî mezhebinin imamı, büyük müctehid ve muhaddis.

(1) 196a-16

Ḥazret-i Mūsā : İsrâiloğullarına gönderilen ve kendisine Tevrat indirilen peygamber.

(5) 234b-7; 275b-11; 279a-13; 305b-14; 306a-17

Ḥazret-i Peyğamber Hz. Muhammed krş. Ḥazret-i Resûl

(1) 194b-4

Ḥazret-i Resûl :Hz. Muhammed krş. Ḥazret-i Peyğamber

(33) 189b-9; 190b-12, 16; 191a-8; 191b-11; 192a-6; 192b-3, 5, 9; 194b-3, 9; 195a-6, 11, 14; 195b-8; 196b-1, 10, 13, 16; 198a-16; 208a-3; 214a-17; 216b-6; 222a-11; 233b-9; 236b-12; 245a-1; 248b-13; 270a-13; 275b-8; 278a-8; 283b-17; 303a-7

Ḥazret-i Şâlih : Kur'an'da Semûd kavmine gönderildiği bildirilen peygamber

(1) 196b-7

Ḥazreti Süleymân : Hz. Dâvûd'un oğlu, İsrâiloğulları'na gönderilen hükümdar-peygamber.

(2) 197b-9, 10

Ḥazret-i Şeyḥ Külândâm : Evliyadan bir kişi ismi

(1) 250a-17

Ḥazret-i Tāvusü'l-Ḥaremeyn : Evliyadan bir kişi ismi

(1) 249a-13

Ḥazret-i Ya'kûb : Hz. İbrâhim'in torunu ve İsrâiloğullarının atası olan peygamber.

(1) 197b-1

Hekim Hermes : Çeşitli kültürlerde değişik isimlerle anılan mitolojik veya yarı mitolojik bir şahsiyet.

(1) 198b-10

Hoca Ahmed Gāzzālī : Eş‘arî kelâmcısı, Şâfiî fakihî, mutasavvıf, filozoflara yönelttiği eleştirilerle tanınan İslâm düşünürü.

(1) 220b-4

Hocā ‘Alīšāh : Erciş’te kale yaptıran bir vezir ismi. Krş. Hocā ‘Alīšāh Vezīr-i Tebrīz

(1) 232a-9

Hoca ‘Alīšāh Vezīr-i Tebrīz Erciş’te kale yaptıran bir vezir ismi. Krş. Hocā ‘Alīšāh

(1) 239a-16

Hoca Hāfız Ebū’l-‘Alāwī Hemedānī : Arap edebiyatında makāme türünün ilk örneklerini veren şair ve kâtip.

(1) 226a-11

Hoca Muhammed Leḥcecānī : Bir kişi ismi

(1) 229a-15

Hocā Naşīreddīn Tūsī : Moğollar döneminde yaşamış olan astronomi bilgini.

(1) 233a-6

Hoca Zahirü’-d-dīn ‘Alī bin Melik Şerefü’-d-dīn Sāvcı : Bir kişi ismi

(1) 222a-13

Hoca Şemsü'd-dîn : Hoca Zâhîrû'd-dîn 'Alî bin Melik Şerefü'd-dîn Sâvcı'nın oğlu

(1) 222a-15

Hülâgü Hân : İlhanlı Devletinin kurucusu ve ilk hükümdarı olan Hülâgü Han, Cengiz Han'ın torunudur.

(2) 218b-6; 221b-9; 233a-6

Hüseyn Mansûr : Ulemadan Bir kişi ismi

(1) 209a-10

Hüsrev Deylemî: Büveyhi Hükümdarı

(1) 207b-15

Hüsrev ile Şîrîn : Şeyhî'nin (ö. 832'den [1429] sonra) Nizâmî-i Gencevî'nin aynı adlı eserinden nakil yoluyla meydana getirdiği mesnevisi.

(2) 268a-16; 277a-1

Hüsrev Pervîz : Büveyhîler'in Irak kolunun son hükümdarı (1048-1055)

(3) 205b-6; 213a-9; 243a-7

Hüşeng Pişdâdî: Firdevsî'nin Şehnâmesinde yer alan Pişdadîlerin hükümdarlarından ikincisidir. Siyamek'in oğlu Keyumers'in torunu

(10) 199a-7; 206b-13; 218a-1; 244b-4; 243a-17; 248b-5; 266b-5; 274a-8

İ, İ̇, ‘İ̇, ‘İ̇

İbn ‘Abbās : Sahabelerden bir kişi ismi

(1) 303a-5

İbn-i Sîrîn : Ebû Bekr Muhammed b. Sîrîn el-Basrî (ö. 110/729)Rüya tabiriyle tanınan hadis ve fıkıh âlimi, tâbiî.

(1) 210b-1

İbnü'l-Yemân : Bir kişi ismi

(1) 208a-3

İbrâhîm : Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'ın müştereken kabul ettiği büyük peygamber. krş. İbrâhîm-i Hâlîlî

(19) 189a-12; 189b-6; 190a-10; 191a-1; 194b-15; 196a-10; 198b-4; 211a-8; 220a-7; 229a-11; 240b-9; 241a-16; 251a-6, 304b-17; 305b-9

İbrâhîm-i Hâlîlî : Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'ın müştereken kabul ettiği büyük peygamber.krş. İbrâhîm

(1)268b-13

İbrâhîm bin Mamâ Dönemin yöneticilerinden bir kişi ismi

(1) 256b-6

İbrâhîm Edhem : Evliyadan bir kişi ismi

(1) 209a-9

İbrâhîm Setbine : Eviyadan bir kişi ismi

(1) 220b-5

İdrîs : Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen peygamberlerden biri

(1) 198b-11

‘**İmād-i Kāzvī**’ : Kur’ân-ı Kerîm’de adı geçen peygamberlerden biri

(1) 191b-8

‘**İmādüddeyle Deylemî**’ : Ebü’l-Hasen Alî b. Büveyh b. Fennâhusrev ed-Deylemî (ö. 338/949).Büveyhîler hânedanının kurucusu ve bu hânedanın Cibâl, Fars, Hûzistan kolu hükümdarı (932-949)

(1) 241b-9

İmām Ahmed Hanbel : Dımaşk’ta doğdu. Pek çok ilim adamının yetiştiği bir aileden gelmektedir. Özellikle babası Ebü’l-Ferec Abdülvâhid eş-Şîrâzî, Hanbelî mezhebinin Suriye ve Filistin bölgesinde yayılması hususunda büyük gayret göstermiş olup soyundan gelenler İbnü’l-Hanbelî diye anılmıştır.

(1) 209a-9

İmām Ca’de : Evliyadan bir kişi ismi

(1) 229a-11

İmām Ca’fer-i Şâdık : İsnâaşeriyye’nin altıncı, İsmâiliyye’nin beşinci imamı, Ca’ferî fikhının kurucusu. Krş. İmām Muḥammed bin Ca’fer-i Şâdık

(1) 265b-13

İmām Ca’fer-i Şâdık : İsnâaşeriyye’nin altıncı, İsmâiliyye’nin beşinci imamı, Ca’ferî fikhının kurucusu. Krş. İmām Muḥammed bin Ca’fer-i Şâdık

(1) 265b-13

İmām Ebū Hānife : Hanefî mezhebinin imamı, büyük müctehit.

(1) 209a-12

İmām Fahreddīn Rāzī : Kelâm, felsefe, tefsir ve usûl-i fıkıh alanlarına dair çalışmalarıyla tanınan Eş‘arî âlimi.

(1) 262b-13

İmām Ḥasan : Hz. Peygamber’in torunu

(1) 196a-10

İmām Hüseyin : Hz. Peygamber’in torunu

(5) 207b-13; 212b-8; 220b-3; 282a-2; 305a-9

İmām Hüseyin İbn Mūsā er-Rızā : Ehl-i Beyt imamı

(1) 220b-3

İmām Ma‘şūm ‘Alī Nāqī : Ehl-i Beyt imamı

(1) 212b-4

İmām Muḥammed Bākır : Ehl-i Beyt imamı

(1) 196a-11

İmām Muḥammed Cevvād : Evliyadan bir kişi ismi

(1) 209a-8

İmām Muḥammed Mehdi : Abbâsî Hâlife Mansûr’a karşı Medine’de isyan eden son imam (on ikinci imam)

(1) 211b-2

İmām Mūsâ-’i Kāzım : Ehl-i Beyt imamı

(1) 209a-7

İmām Rafi‘î : Şafi fıkıh alimi

(1) 220b -6

İmām Yāfi‘ī : Tarihçi

(1) 196a-17

İmām Zeyne’l-‘Abidīn : Ehl-i Beyt imamı

(1) 196a-11

İmāmzāde İsmā‘īl bin İmām Mūsā’-ı Kāzım : İsmâiliye mezhebinin kurucusu

(1) 250b-1

İrec : Feridun’unun ağabeyleri tarafından öldürülen küçük oğlu. Şehnâme’de geçen kahramanlardan biri.

(6) 199a-2, 3, 4, 8; 225b-11; 257b-1

İrem bin Sām bin Nūḥ : Sam’ın oğullarından biri (?)

(1) 304b-13

‘İsā ibn Mūsā : Halife Ebū Devānīk’ın amcası

(1) 214b-14

İsāf : Cürhüm kabilesinden İsāf b. Yâlâ adında bir kişi

(1) 192a-5

İsfehsālār bin Esāme : Bir kişi ismi

(1) 278b-11

İsfehsālār Üsāme bin Şerīk : Bir kişi ismi

(1) 229a-16

İsfendiyār : İran tarihinde hak, kudret ve lütûf sembolü olarak yer alan efsanevî kahraman

(10) 210b-11; 217a-7; 250b-6, 12; 257a-15; 258b-5; 277a-1; 301b-4; 306b-5, 14

İskender : İslâm tarihinde daha çok efsanevî şahsiyetiyle tanınan Makedonya kralı. Krş. İskender-i Rûmî

(43) 194a-8; 200b-18; 201b-6; 210a-1; 210b-11; 213b-12; 214b-17; 215b-10; 216b-17; 220a-3; 220b-13; 235a-8; 247a-17; 251a-9; 262b-3; 264b-11; 286a-4; 299b-5, 6, 11, 15; 300a-17; 301a-14; 301b-1, 3; 302b-13; 303b-5, 6, 11, 15, 17; 304a-2, 3, 11; 304b-4, 6, 8, 10; 305a-1; 306b-8

İskender-i Rûmî : İslâm tarihinde daha çok efsanevî şahsiyetiyle tanınan Makedonya kralı. Krş. İskender

(5) 216b-17; 220b-13; 235a-8; 251a-9; 302b-13

İskender bin Dārāb Behmeni hükümdarlarından biri. Krş. İskender bin Dārāb bin Behmen

İskender bin Dārāb bin Behmen : Behmeni hükümdarlarından biri. Krş. İskender bin Dārāb

(1) 303b-6

İsmā'îl : Hz. İbrâhim'in oğlu, Kur'an'da adı geçen bir peygamber.

(12) 188b-8; 189a-13, 14, 16; 189b-5, 6; 192b-8; 219b-8, 15; 221b-2; 250b-1; 306a-6

İşyān bin Akşeri : Bir kişi ismi

(1) 257a-1

K, Ḳ

Ḳādir Ḥalīfe : Abbâsi hâlifesi

(1) 240b-17

Ḳāyim Billāh : Abbâsi hâlifesi

(1) 211a-14

Kaynān oğlu Mihā'īl : Şis'in torunu Kaynan'ın oğlu

(1) 244b-2

Ḳayşer-i Rūm : Bir padişah ismi

(8) 237b-2, 10; 238a-8, 11; 243a-3; 243b-2; 275b-16

Ḳāzī Nāşira'-d-dīn Beyzāwī : Ünlü bir din âlimi

(1) 249b-12

Ḳāzī Aḥmedī Dāmeḡānī : Otuz yıl Bağdat kādılıkudâtlığı yapan Hanefî fakih

(1) 195b-12

Ḳāzī Ebubekir: Bir Kadı ismi

(1) 259b-15

Kemāl-i İsfahānī : İranlı bir şair

(1) 216b-2

Keyḥüsrev : Keyâni hükümdarlarından üçüncüsü. Karş. Keyḥüsrev-i Keyānī

(9) 220b-12; 223a-5; 230a-17; 230b-5, 7; 280a-4, 5; 301a-15

Keyḥüsrev-i Keyānī : Keyâni hükümdarlarından üçüncüsü. Karş. Keyḥüsrev

(1) 223a-5, 220b-12

Keykāvus : Keyâni hükümdarlarından ikincisi Karş. Keykāvus Keyānī
(3) 211a-7; 241b-7; 303a-15

Keykāvus Keyānī : Keyâni hânedanlığının ikincisi. Karş. Keykāvus
(1) 241b-7

Keykubād : Keyâni hânedanlığının kurucusu. Karş. Keykubād Keyānī
(4) 215b-10; 237a-4; 264b-4; 267b-10

Keykubād Keyānī : Keyâni hânedanlığının kurucusu. Karş. Keykubād
(1) 215b-10

Keyūmers İran'ın efsanevi hükümdarı
(5) 199a-6; 248b-4; 263b-15; 266b-17

Kılc Arslān : Anadolu Selçuklu Hükümdarı
(1) 237b-16

Kızıl Arselān-ı Selcūkī: Azerbaycan Atabeglerinden biri (1186-1191)
(1) 236b-17

Kisrā : Sāsānī hükümdarının ünvanı
(2) 212b-13; 213a-2

Qubād bin Fīrūz Sāsānī : Sasani İmparatoru Nuşirevân'nın oğlu. Krş. Fīrūz Sāsānī
oğlu Qubād/ Qubād-ı Sāsānī/ /Qubād bin Fīrūz Nūşīrevān/ / Qubād oğlu Fīrūz
(9) 211b- 4, 235a-8; 235b-17, 235a-6 266a-5, 252b-5; 266a-16, 242b-
13, 17, 306b-15

Qutbeddīn Haydar : Bir kişi ismi
(2) 262a-6; 263b-9

L

Lāmān bin Māmer : Hazreti İshâk'ın dayısı

(1) 197a-10

Luhrāseb : Keyânî hânedanının ikinci dönemini yöneten kraldır. Keyhüsrev oğlu olan Luhraseb döneminde tek tanrı inancı yaygınlaşmış bir çok saray ve şehir inşa edilmiştir.

(2) 209b-9, 263b-15

Leşker bin Tehmüreş : Tehmures'in oğlu

(1) 244b-10

M

Māmka bin Çağatây-ı Hānî : Moğol İmparatorluğunun kurucusu ve ilk hükümdarı Cengiz Han'ın oğlu.

(1) 264a-2

Māriye Mıtrıb : Hz. Muhammed'in Mısırlı cariyesi

(1) 265a-8

Ma'rûf Kerhî : Ünlü bir sûfi ismi

(1) 209a-10

Mehdî : Abbâsi hâlifesi Ebu Devanik'in oğlu

(5) 191b-4; 208a-13; 211b-2; 218a-3; 306a-6

Melik-i Zevzenî : Yöneticilerden bir kişi ismi

(1) 263b-4

Melikşâh Selçûkî : Büyük Selçuklu Sultanı. Krş. Melikşâh-ı Selçûkî

(10) 205b-8; 207b-9; 241a-4; 264b-17; 265b-6; 267b-12; 268b-6, 17;
269a-4

Melikşâh-ı Selçûkî : Büyük Selçuklu Sultanı. Krş. Melikşâh Selçûkî

(3) 205b-8; 207b-9; 241a-4

Me'mûn : Abbâsî halifesi (813-833)

(3) 195b-2; 264b-14; 286a-11

Menûçehr : İran'ın Pişdadiyan sülalesinden olup Feridun'dan sonra tahta çıkan yedinci hükümdardır. Krş. Menûçehr ibn Mişhûryâr ibn Ferîdûn

(1) 214b / 16

Menûçehr ibn Mişhûryâr ibn Ferîdûn : İran'ın Pişdadiyan sülalesinden olup Feridun'dan sonra tahta çıkan yedinci hükümdardır. Krş. Menûçehr

(2) 214b-16; 218a-2

Mevlânâ Hamâ-yı Tebrîzî : Meşhur şair Mevlâna Celaleddin-i Rûmî

(1) 229a-2

Mu'aviye : 602 veya 603 yılında Mekke'de doğdu. Ebû Süfyân ile Hind bint Utbe b. Rebîa'nın oğlu, Ümmü Habîbe bint Ebû Süfyân'dan dolayı Hz. Muhammed'in kayınbiraderidir.

(1) 241a-6

Muhammed bin 'Abdullâh 'Abbâsî : Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen ve çok hadis rivayet edenler arasında yer alan sahâbî Abdullah Abbasi'nin oğlu

(1) 195b-2

Muḥammed bin Ḥazret-i ‘Alī : Hz. Ali’nin oğlu

(1) 238a-12

Muḥammed bin Ḥārūn : Bir kişi ismi

(1) 208a-16

Muḥammed bin Kāsım bin ‘Uḳeyl : Emevi valisi Haccac Yusuf’un amcası

(1) 245b-8

Muḥammed bin Yūsuf : Emevi valisi Haccac Yusuf’un kardeşi

(1) 191b-10

Muḥammed bin Fazıl : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 303a-5

Muḥammed ibn Revādī : Tebriz’i yöneten kişilerden biri

(1) 228a-2

Muḥammed Ġazālī : Eş‘arî kelâmcısı, Şâfiî fakihi, mutasavvıf, filozoflara yönelttiği eleştirilerle tanınan İslâm düşünürü.

(1) 262a-9

Muḥammed Zü’l-Fikār ‘Alevī : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 292b-13

Muḥammed Reşīdī : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 228a-16

Mu‘izzüddīn : Dönemin yöneticilerinden bir kişi ismi

(2) 306a-7

Muḳtedir Billāh : 22 Ramazan 282’de (14 Kasım 895) doğdu. Halife Mu‘tazıd-Billāh’ın oğlu olup annesi Türk asıllı Seyyide Şağab Hatun’dur. Karş. Muḳtedir Ḥalīfe

(1) 192b-12

Muḳtedir Ḥalīfe : 22 Ramazan 282’de (14 Kasım 895) doğdu. Halife Mu‘tazıd-Billāh’ın oğlu olup annesi Türk asıllı Seyyide Şağab Hatun’dur. Karş. Muḳtedir Billāh

(1) 245a-8

Mūsā : İsrâiloğulları’na gönderilen ve kendisine Tevrat indirilen peygamber.

(17) 198a-4, 5; 209a-7; 214b-14; 219b-2; 220b-3; 222b-12; 234b-3, 7; 235b-4; 246b-1; 250b-1; 262a-3; 275b-11; 279a-13; 305b-14; 306a-17

Musta‘şım : Abbâsî hâlifelerinden bir kişi ismi

(1) 213b-4

Mustanşır Fâtımī : Fâtımî Hâlife (1036-1094).

(1) 306a-9

Mu‘ter Billāh (Mutez Billah): Abbâsî hâlifesi, 233'te (847) doğdu. Babası Halife Mütevekkil-Alellah, annesi Kabîha adlı bir câriyedir. İki yaşında iken kardeşleri Müntasır ve Müeyyed'in arasında ikinci veliahtlığa tayin edildi.

(1) 219b-7

Mübârek Türkî : Abbâsî hâlifelerinden birinin yardımcısı

(1) 219b-3

Müslim bin Melik Mervânî : Dönemin yöneticilerinden bir kişi ismi

(1) 307a-7

Müstazhir Billāh : Abbâsî hâlifesi, 19 Şevval 470'te (5 Mayıs 1078) Bağdat'ta doğdu. Babası Halife Muktedî-Biemrillāh, annesi Türk asıllı Altun adlı bir câriyedir.

(1) 208b-4

Mütevekkil Hālîfe : Abbâsî hâlifelerinden bir kişi ismi

(2) 212b-5; 227b-14

N

Nâsır Hālîfe : Abbâsî hâlifelerinden bir kişi ismi

(3) 206b-2; 249b-11; 274b-4

Necâşi : Muhacirleri himaye eden ve Hz. Peygamber'in davetini kabul edip müslüman olan Habeşistan kralı.

(1) 190b-15

Nūḥ : Büyük peygamberler arasında sayılan, kendisine inanmayan kavmi tûfan ile helâk edilen peygamber.

(13) 189a-10; 199a-9; 207a-2; 240b-7; 241b-6; 245b-7; 277a-11, 12, 13, 14, 15; 293b-5; 304b-13

Nu‘mān bin Munzir : Irak’ta Hîre ve çevresinde hüküm süren Lahmîler’in son hükümdarı (580-602)

(1) 211b-10

Nüreddîn : Zengi Hükümdarlarından bir kişi ismi

(2) 220b-6; 229a-13

Nûşîrevân : Enûşîrvân klasik Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında Nûşîrevân-ı Âdil şeklinde zikredilmektedir. Ahlâk ve nasihat kitaplarıyla bazı müstakil hikâye ve mesnevilerde daha çok adalet timsali kahraman bir hükümdar olarak yer almış, diğer manzum türlerde ise bu yönüyle teşbih, mecaz ve mazmunlara konu olmuştur.

(14) 208a-8; 212a-5; 213b-16; 235b-3, 6; 243a-1, 2; 252b-3; 303b-1; 306b-10, 15; 307a-1, 4,

O ‘O

Olcāytū Sultān : İlhanlı hükümdarı. Krş. Olcāytūn Sultān

(3) 268a-2; 276b-7

Olcāytūn Sultān : İlhanlı hükümdarı. Krş. Olcāytū Sultān

(1) 218b-7

‘**Oşmān** : İlk müslümanlardan, Hulefâ-yi Râşidîn’in üçüncüsü (644-656).

(10) 191b-1; 195a-17; 196a-10; 196b-1; 216a-8; 219a-17; 222b-11; 261a-2; 270a-8; 308b-13

Oycān Hātūn : Argun Han’ın kızı

(1) 223a-2

‘Ö

‘Ömer bin Hattâb :Hulefâ-yı Râşidîn’in ikincisi (634-644). Krş. ‘Ömer bin Hattâb

(28) 191a-17; 195a-13, 17; 195b-15; 196a-5; 196b-12; 205b-16; 206a-5, 6, 13, 17; 210a-6; 220a-5; 240b-3; 245a-5; 246a-12; 257a-6, 9; 260b-1; 270b-1; 272a-4; 286b-8, 9, 10; 305b-6; 306a-2; 306b-3

‘Ömer bin ‘Aş : Sahabelerden bir kişi ismi

(1) 306a-2

‘Ömer bin ‘Abdul‘azîz : Emevi hükümdarı

(5) 220a-5; 240b-3; 257a-6; 305b-6; 306b-3

‘Ömer bin Leys : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(2) 246a-12; 260b-1

P

Pîr Şîrvânî : İranlı bir şair

(1) 229a-15

Pîr-i Herâ[t] : Ebû İsmâîl Abdullah b. Muhammed b. Alî el-Ensârî el-Herevî (ö. 481/1089) Mutasavvîf şair ve âlim

(1) 262b-12

R

Rāfi' bin Huzeyme : Abbâsilerin önde gelen kumandanlarından biri

(1) 300b-17

Rāziyüddîn-i Tâlekân : Evliyadan bir kişi ismi

(1) 220b-5

Rüknü'd-Devle Hasan ibn Poye : Büveyhî hükümdarlarından biri

(1) 215b-13

Rüstem : Rüstem-i Zal, İran millî destanının en güçlü kahramanı. Krş. Rüstem Dāsītān

(1) 277a-1

Rüstem Dāsītān : Rüstem-i Zal, İran millî destanının en güçlü kahramanı. Krş. Rüstem

(1) 225a-5

S S S

Sābık ibn Ca'fer : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 241a-2

Sa'd bin Zerāre : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 196a-13

Sa'd Süleymān : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 265b-4

Sa‘d Vakkās : Aşere-i mübeşşereden olan sahâbî, kumandan.

(1) 269a-2

Şadağa bin Manşūr Esedī : Mezyedi emiri

(1) 211a-13

Şadreddin Muhammed ibn ‘Abdullāh-ı Lek : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 220a-9

Şafvān ibn Mu‘aṭṭal : Sahabelerden bir kişi ismi

(1) 237a-15

Şāhibū’-d-devle Ebū Müslim : Kendi bastırıldığı sikkelerde adı Abdurrahman b. Müslim şeklinde geçmesine rağmen bazı kaynaklarda İbrâhim b. Osman, Gûderz (Gevderz) ve Büzürgmîhr’in (Büzürcmîhr) torunu İbrâhim, Vendâd Hürmüz’ün oğlu Behzâdân olarak da kaydedilmiştir.

(1) 265a-8

Sa‘îd ibnū’l-‘Āṣī : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 219a-17

Şalāhaddîn Yūsuf Ebū’l-Muzaffer el-Melikū’n-Nâsır Salāhuddîn Yūsuf b. Necmiddîn Eyyûb b. Şâdî (ö. 589/1193). Haçlılara karşı mücadelesiyle tanınan İslâm kahramanı, Eyyûbîler hânedanının kurucusu ve ilk hükümdarı (1171-1193)

(1) 242a-10

Sālār İbrāhīm : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 220a-7

Şālīh : Kur'an'da Semûd kavmine gönderildiği bildirilen peygamber

(2) 192b-7; 196b-7

Sām : Hz. Nuh'un oğlu

(22) 1b-2; 199a-12; 208a-17; 208b-2; 212a-9, 17; 212b-5, 10; 215a-2; 224a-3; 227a-3; 229a-16; 240b-6; 243b-6; 245b-6; 271a-9; 278b-11; 290b-14, 15; 302b-3; 304b-13; 308a-2

Seffāh ḥālīfe : İlk Abbâsî hâlîfe (750-754).

(2) 209b-11, 308b-15

Sehl bin Sa'd Sâ'idî : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 196a-14

Selmân-ı Fârisî : İslâmiyet'i kabul eden İran asıllı ilk sahâbî

(5) 194b-10; 214b-5, 7, 9, 10

Serî Şakaî : Bağdatlı ilk sûfilerden bir kişi ismi

(1) 209a-10

Seyyid Ahmed-i Kebîr : Rifâiyye tarikatının kurucusu.

(1) 214b-12

Seyyid Aḥmed-i Keser : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir

(1) 214b-12

Seyyid Ebu'l-Vefā : Anadolu'daki bazı sosyal-dinî hareketlerde önemli rol oynayan Vefâiyye tarikatının kurucusu.

(1) 214b-12

Seyyid Ebū İshāḫ bin Mūsā-'i Kāzım : İsnâaşeriyye'nin yedinci imamı.

(1) 222b-12

Seyyid Vahāb Ġāzi : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 238b-5

Siyāveş oğlu Keyḥüsrev : İran'ın eski hükümdar sülalesinden Keyaniyan sülalesinin III.hükümdarı

(1) 230a-17

Siyāveş-i Kürd : Eski İran hükümdarlarından Keykavus'un oğlu, Keyḥüsrev'in babası

(1) 303a-15

Süfyān-ı Şevrī: Hadis âlimlerinden bir kişi ismi

(1) 210b-1

Sultān Sencerī-i Selçūḳī : Büyük Selçuklu sultanı, 25 Receb 479'da (5 Kasım 1086) Sincar'da doğdu. Babası Sultan Melikşah'tır. Sencer isminin ona doğum yerinden dolayı verildiği rivayet edilir.

(1) 204a-7

Sultān ‘Alāddīn Keykubād Selcūkī : I. Alāeddin Keykubad, Anadolu Selçuklu sultanıdır.

(4) 236b-1,6; 237b-17; 238a-10

Sultān Ebū Sā‘īd : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 260a-8

Sultān Maḥmūd Sebūktekīn : Gazneli Hükümdarı

(1) 259b-1

Sultān Melikşāh : Anadolu Selçuklu hükümdarı (1110-1116). Krş. Sultān Melikşāh-ı Selcūkī

(4) 264b-17; 267b-12; 268b-6

Sultān Melikşāh-ı Selcūkī : Anadolu Selçuklu hükümdarı (1110-1116). Krş. Sultān Melikşāh

(1) 264b-17, 207b-9

Sultān Muḥammed : Büyük Selçuklu sultanı. Krş. Sultān Muḥammed Selcūkī’

(2) 216a-12, 15

Şultān Muḥammed Selcūkī’ : Büyük Selçuklu sultanı. Krş. Sultān Muḥammed

(1) 216a-14

Sultān Süleymān: Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 262a-7

Sultān-ı Moğol : Moğol sultanı

(1) 208a-1

Süleymān : Hz. Dâvûd'un oğlu, İsrâiloğullarına gönderilen hükümdar-peygamber.

(15) 197b-6, 9, 10, 13; 214b-16; 249a-8; 255a-4, 5; 262a-7; 265b-4; 274b-11; 279a-8; 304a-13

Süleymān bin Ḥalid : Ebu Devanik'in veziri

(1) 214a-8

Süleymān Şāh : Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarı (1075-1086)

(1) 242b-4

Ş

Şābūr bin Erdeşīr Bābekān : Erdeşirin oğlu I. Şapur

(2) 250b-16 ,252a/12

Şābūr-ı Zū'l-Ektāf : Sâsânî hükümdarı olan Erdeşirin oğlu II. Şapur. Krş. Şāpūr-ı Zū'l-Eknāf

(8) 209b-10; 219a-15; 244a-9, 213a-6, 242b-16, 243b-1; 244b-4, 9; 288b-7

Şāh Şücā' Kirmānī : Evliyânın büyüklerinden. Künyesi, Ebü'l-Fevâris olup, adı Şah bin Şücā'dır. Kirman padişahının oğludur.

(1) 257a-8

Şāpūr-ı Zū'l-Eknāf : Sâsânî hükümdarı olan Erdeşirin oğlu II. Şapur. Krş. Şāpūr-ı Zū'l-Ektāf

(2) 208a-7; 213b-15

Şeddādā bin ‘Ād : Ad kavminin lideri

(1) 304b-14

Şehābeddin Sühreverdī: Sühreverdiyye tarikatının kurucusu, müfessir ve muhaddis.

(1) 209a-13

Şemseddin Muhammed : Şeyh Cāmī’nin dedesi

(1) 291b-4

Şemseddin Seycānī : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 229a-14

Şeyh ‘Abdullāh-ı Enşārī : Ebû İsmâîl Abdullāh b. Muhammed b. Alî el-Ensârî el-Herevî (ö. 481/1089). Mutasavvıf, şair ve âlim.

(1) 262b-12

Şeyh ‘Abdurrahmān-ı Hāribī : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 204a-7

Şeyh ‘Abdülkâdir Geylānī : Kadiriyye tarikatının kurucusu

(1) 209a-14

Şeyh ‘Alī Münhil : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 217a-15

Şeyh ‘Attār : İranlı meşhur şair ve mutasavvıf.

(1) 261a-2

Şeyh ‘Aynü’l- Kuzẓāt : Hemedânî ilim adamlarından bir kişi ismi

(1) 226a-11

Şeyh Behlûl : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 246b-2

Şeyh Cāmī : Nakşibendî tarikatına mensup İranlı âlim ve şair.

(1) 263a-17

Şeyh Ebü’l-Hasin Şirāzī : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 252b-10

Şeyh Ebü ‘Abdullah Hafīf : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 246b-1

Şeyh Ebübekir Tahirānī : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 221a-3

Şeyh Ebü İshāk İbrāhīm bin Şehriyār Kāzerūnī : Kāzerūniyye tarikatının kurucusu.

(1) 251a-6

Şeyh Ferrah Zencānī : Şafiî fakihi

(1) 222a-6

Şeyh Hamza : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 211b-6

Şeyh ‘İsāy-ı Kaşānī : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 222a-6

Şeyh Keyā : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 246b-3

Şeyh Kūṭbeddīn Ḥaydar : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 263b-9

Şeyh Necmeddīn Kübrā : Kübreviyye tarikatının öncüsü

(1) 308a-2

Şeyh Nizāmī : Fars edebiyatında hamse türünün kurucusu sayılan şair

(1) 276b-10

Şeyh Nizāmī : (ö. 611/1214 [?]) Fars edebiyatında hamse türünün kurucusu sayılan şair. Türk bir baba ile Kürt bir annenin çocuğu olup bazı kaynaklarda doğum yerinin Kum ve Tefreş olduğu belirtilirse de babasının Gence’ye gelip yerleştiği ve Nizāmī’nin orada doğduğu kabul edilmektedir.

(1) 276b-13

Şeyh ‘Osmān Sāvcī : Evliyâdan biri

(1) 222b-11

Şeyh Rûzbehân : Din âlimlerinden bir kişi ismi

(1) 246b-3

Şeyh Sa' dî : Fars edebiyatının en büyük şairlerinden bir kişi ismi

(1) 246b-3

Şeyh Sa' düddîn Hamevî : Kübrevî şeyhi. Benî Hameviyye diye bilinen sûfî ve fukaha ailesinden gelmektedir.

(1) 261a-16

Şeyh Şafiyüddin : Safevi tarikatının öncüsü

(1) 230b-3

Şeyh Şiblî : İlk Sûfilerden bir kişi ismi

(1) 209a-10

Şîrâz bin Temhûreş : İran hükümdarlarından Temhures'in oğlu

(1) 245b-5

Şirin : İran şahı Perviz'in eşi

(1) 223b-11

Şîş : Hz. Âdem'in üçüncü oğlu

(3) 209b-14; 217b-17; 244b-2

Şîş oğlu Enûş : Şîş'in oğlu. Şîş ile birlikte çeşitli dünya devirlerinde kötü ve karanlık güçlere karşı inananların koruyuculuğunu üstlendiğine inanılır.

(1) 244b-2

T T

Ṭehmūreṣ : Hayatı efsaneleşmiş ve efsanevi kimliği ile şiir ve edebiyat dünyamıza da girmiş olan Fars tarihi ve edebiyatının karakterlerinden biri olan Hükümdar II. Huşeng'in oğludur.

(14) 209b-15; 213b-8; 215b-9; 225a-8; 244b-10; 250b-11; 251a-9; 252b-15; 260a-12, 15; 263b-15; 264b-11; 266a-1, 10

Ṭehmūreṣ-i Divbend : Dev bağlayan Tahmurs Tahmures'in lakabıdır. Krş. Ṭehmūreṣ-i Pişdādī

(3) 260a-12; 263b-15, 264b-11

Ṭehmūreṣ-i Pişdādī : Bir kişi ismi

(1) 209b-15

Ṭehmūres Deyūbend oğlu Ferḡisā : Tahmures'in oğlu

(1) 241b-12

Ṭehmūreṣ oğlu Ḥanāyā : Tamures'in oğlu

(1) 252b-15

‘U

‘Uḡbe ibn-i ‘Arvān : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 210a-6

Uveys Ḳarneyn : Veysel Karani, tâbiîn neslinden Yemenli zâhid. Krş. Uveys Ḳarneyn

(1) 276b-2

‘**Uzeyr** : Kur’an’da adı geçen, peygamber olup olmadığı tartışmalı kişi (Metinde peygamber olarak zikredilmektedir).

(4) 197b-15; 198a-1, 4, 6

Ü

Ümeyye bin ‘Amr : Sahâbî, Hz. Peygamberin elçilerinden bir kişi ismi

(1) 229b-1

V

Vāsīḳ Ḥalīfe : Abbâsî Hâlîfe (842-847)

(1) 245a-7

Velīd bin ‘Abdülmelik Mervānī : Emevi Hükümdarlarından bir kişi ismi

(3) 191b-1; 195b-1; 305a-10

Veys Ḳaranī : Veysel Karani, Tâbiîn neslinden Yemenli zâhid. Krş. Uveys Ḳarneyn

(1) 277a-3

Vezīr Ğıyāṣeddīn : Bir vezir ismi

(1) 260a-8

Vezīr Ḥoca Tācū’d-Dīn ‘Alīṣāh : Bir vezir ismi

(1) 228b-1

Vezīr Sa‘deddīn : Bir vezir ismi

(1) 272b-13

Y

Yâfeş : Tevrat'a göre Hz. Nûh'un üç oğlundan biri.

(1) 199a-11

Yahyâ : Kur'an'da adı geçen, İsrâiloğullarına gönderilen bir peygamber.

(3) 197b-14; 261a-16; 305a-7

Ya'kûb : Hz. İbrâhim'in torunu ve İsrâiloğullarının atası olan peygamber

(5) 197a-9, 11; 197b-1; 268b-8; 291a-1

Ye'cûc ve Me'cûc : Zülkarneyn döneminde ortaya çıkan ve kıyametin kopmasına yakın dönemde zuhur ederek yeryüzünde bozgunculuk yapacak olan topluluk.

(6) 194a-5; 300a-5; 301a-17; 301b-10; 307a-1; 308a-10

Yezdicerd : Sasani hükümdarlarından I. Yezdicerd

(1) 300b-16

Yezdicerd Şehriyârî : Sasanileri son hükümdarı III. Yezdicerd. Şehriyar'ın oğlu ve Hüsrev'in torunu

(1) 289a-3

Yezîd : Ebû Hâlid Yezîd b. Muâviye b. Ebî Süfyân el-Kureşî el-Ümevî (ö. 64/683). Emevi Hâlife

(1) 305a-8

Yûnus : Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen bir peygamber

(2) 208a-2; 242a-15

Yûsuf : Hz. Ya'kûb'un oğlu, İsrâiloğullarına gönderilen bir peygamber.

(8) 191a-9; 191b-11; 206a-12; 211a-13; 215a-9; 242a-10; 254a-7

Z Z Z

Žahhāk : Eski İran mitolojisinde, Hint-İran ortak geleneğinden kalma insan vücutlu ejder veya ejder görünümlü insan. Krş. Žahhāk-ı ‘Ulvānī

(3) 209b-16; 277b-4

Žahhāk-ı ‘Ulvānī : Eski İran mitolojisinde, Hint-İran ortak geleneğinden kalma insan vücutlu ejder veya ejder görünümlü insan. Krş. Žahhāk

(1) 303b-4

Žahīr Fāryābī : Din âlimlerinden bir kişi ismi

(1) 229a-14

Ziyād bin Ūmeyye : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 210a-8

Žiyāeddīn Naḥçivānī : Eserde hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Sadece ismi geçmektedir.

(1) 233b-14

Zübeyde Ḥātūn : Beşinci Abbâsî hâlifesi Harun Reşit’in eşi

(3) 190a-6; 224b-6; 227b-12, 268b-17

Zübeyr : Sahabelerden bir kişi ismi

(2) 191a-6; 210a-17

3. 2. 2. ULUS VE KABİLE ADLARI

A ‘A Ā

‘Acem : Arapların Arap olmayanlara ve özellikle İranlılara verdikleri isim.

(17) 193a-11; 208a-10; 209b-1; 213b-14; 215a-11, 15; 215b-4; 217a-16; 218b-16; 227b-7; 242b-1; 245a-4, 14; 256b-15; 266b-1; 267a-5; 294b-12

‘Arab : Çölde konar-göçer olarak yaşayan Araplar, bedevîler.

(48) 189a-1; 197a-5; 199a-9; 205b-10, 13; 206b-2, 13; 207a-7; 208a-4, 10; 209a-16; 209b-1, 7; 210b-9, 17; 211a-17; 212a-2, 12; 213b-9; 225a-1; 240a-5; 242a-17; 243a-14; 245a-4; 246b-8, 12; 255b-12; 258a-13; 260a-17; 262b-4; 279a-15; 281b-4; 286a-4; 288b-11, 13; 290a-14; 290b-13; 294b-5, 12; 298a-3, 6; 301a-10, 11; 301b-12; 302b-17; 306b-10; 307b-5

B

Benî ‘Abbās : Abbasiler

(4) 190a-6; 208a-11; 209a-13; 213b-3

Benî İsrā’îl : İsrailoğulları

(3) 197b-3; 198a-7; 207b-17; 208a-1

Benî Kureyzā : Medine’de bulunan bir Yahudi kabilesi

(1) 195a-8

Benî Naşr : Bir kavim ismi

(1) 195a-8

Benî Ümeyye : Emevi Hanedanı

(3) 191a-4; 207a-14; 305a-2

Berber : Tarihî eski devirlerinden itibaren Berka'dan Atlantik sahillerine ve güneyde Nijer nehri kıvrımına kadar uzanan Kuzey Afrika'da yaşıyan bir kavim.

(8) 198b / 9, 11

C

Ca' ferîyye : İsnâaşeriyye Şîası'nın fıkıh mezhebi

(1) 212b-7

Ç

Çerkes : Mısır'da yönetim kurmuş bir millet

(2) 194a-12; 201b-5

D

Dey lim : İran'ın kuzeyinde G l n eyaletinin bir bölümünü teşkil eden, Hazar deniziyle Kazvin arasındaki dağlık bölgenin ve bu bölgede yaşıyan kavmin adı.

(3) 219a-9; 219b-4; 247a-7

E

Ermeniy n : Ermeniler

(1) 272b-13

Ehl-i Kıbt : Mısır halklarından biri

(1) 199b-11

F

Freng : Avrupalılar

(17) 194a-13; 198a-11, 13, 14; 198b-16; 199b-10; 201b-5; 282a-15;
282b-16; 299b-3, 7, 9, 10, 11; 300a-1, 16; 303b-7

G

Gürcî : Gürciler

(1) 231a-10

H

Habeş : Habeşler

(7) 191a-3; 194a-9; 198b-14; 280b-15, 16; 286a-3; 298a-15

İ

İsmâ'îliyân : İsmâîl b. Ca'fer es-Sâdık'a nisbet edilerek varlığını günümüze kadar sürdüren aşırı Şîî mezhebi.

(2) 221b-2; 306a-6

İfrikiye : Ortaçağ'da Arapların, bugünkü Tunus ve civarına verdikleri isim.

(1) 199b-11

K

Karâmiye : Aşırı Şîî İsmâîliye mezhebine mensup bir zümre.

(2) 192b-12, 16

M

Melāhīde : Dinden çıkma sonucunu doğuracak inanç ve görüşleri savunma anlamında felsefe ve kelâm terimi.

(4) 219a-10; 252b-5; 259b-4; 280a-1

Mezdikiyye : Mazdek dinine mensup olanlar.

(1) 221b-15

Moğol : Moğollar

(26) 208a-1; 218a-7; 220a-10; 222a-2; 222b-14, 17; 223a-1, 4, 13; 223b-15, 16; 224a-13; 225a-11; 228a-6; 231b-5; 257b-12; 260a-4; 264a-2; 265b-11; 267a-7; 272a-15; 292a-13; 300b-10; 303a-14; 306b-12; 307b-4

N

Naşārā : İslâm kaynaklarında hristiyanları ifade etmek için kullanılan kelime

(1) 198b-6

T

Tacīk : Tacikler

(1) 230a-14

Tātār : Moğol Kavmi

(1) 307b-4

Türk : Türkler

(29) 198b-16; 199b-7; 219b-3; 230a-14; 231b-8; 232a-7; 232b-15;
233a-5, 13; 243a-3; 245a-8; 265a-13; 273a-3; 276a-8; 276b-3; 277b-13; 280b-17;
281a-1, 5, 15, 17; 282a-15; 287b-3; 289b-2, 3; 290a-11; 303a-16; 308a-9

Türkmen : Türkmenler

(1) 273a-3

Ū

Ūrūs : Ruslar

201b-4

3. 2. 3. KİTAP ADLARI

‘Acā’ibü’l-Maḥlūḳāt : Kazvini tarafından yazılmış kozmografya kitabı. Krş.

‘Acāyibü’l-Maḥlūḳāt

(11) 275b-13; 276a-5; 276b-1; 279a-1, 5, 7; 280b-3, 283b-12; 287a-15; 298b-13, 16

‘Acāyibü’l-Maḥlūḳāt : Kazvini tarafından yazılmış kozmografya kitabı. Krş.

‘Acā’ibü’l-Maḥlūḳāt

(2) 210a-3; 280b-3

Cāmi‘ü’l-Ḥikāyāt : Avfî tarafından yazılmış tarih kitabı.

(1)242a-8

Fārsnāme : İbnü’l-Belhi tarafından yazılmış bir kitap.

(2) 253a-14; 253b-4

Fütūḥāt : Muhyiddin İbnü’l-Arabî’nin (ö. 638/1240) tasavvufî görüşlerini en geniş boyutlarıyla açıkladığı eseri.

(1) 228a-17

Kitāb-ı Tedvîn : Rafîî tarafından yazılmış tarih kitabı.

(1) 219a-14

Kitābü’t-Tibyān : Şemseddin Tibi’ye ait hadis kitabı.

(1) 219a-13

Kütübü Ma‘ārif: İbn Kuteybe’ye ait tarih kitabı. Krş. Kitāb-ı Ma‘ārif

(1) 189a-3

Kitāb-ı Ma'ārif: İbn Kuteybe'ye ait tarih kitabı. Krş. Kütübü Ma'ārif

(1) 197a-9

Mecma'u'l-Bilād: Yakut el-Hamevi'nin coğrafya sözlüğü. . Krş. Mecma'u'l-Buldān

(1) 235b-7

Mecma'u'l-Buldān : Yakut el-Hamevi'nin coğrafya sözlüğü. Krş. Mecma'u'l-Buldān

(1) 239a-3

Mecma'u'l-Bahreyn : Sağanî isimli yazarın kitabı

(1)234b-8

Mesālikü'l-Memālik : İbn Hurdārbih tarafından yazılmış coğrafya kitabı

(5) 198b-3; 234b-3; 235b-3; 295a-15; 295b-1

Risāle-i Melikşāhī : Astronomi hesaplarını içeren kitap

(1) 267b-12

Şuverü'l-'Eḳālīm : Belhî'ye ait coğrafya kitabı

(8)234b-7; 240a-4; 276a-10; 277b-4, 5; 279a-16; 282b-14; 287b-4

Şehnāme : Firdevsî tarafından kaleme alınmış ve Gazneli Mahmut'a sunulmuş manzum eser

(3) 230b-5; 235a-2; 258b-7

Tārīḥ-i Mağrib : Bir kitap ismi

(2) 305b-9, 16

3. 2. 4. YER ADLARI

(1) 293b-5

Āb-1 Āhvān

A Ā 'A

(1) 271b-5

A' ad

Āb-1 'Aṭṣābād

(1) 253b-17

(1) 294a-13

Ābād

Āb-1 Belīḥ

(5) 205b-4; 210b-12, 14;
231a-14, 254a-5, 249b-12

(1) 293b-11

'Abādān

Āb-1 Berāza

(7) 200a-5, 200a-8;
205b-4, 15; 210b-12, 14, 270b-
15

(1) 247b-11

Āb-1 Beyāt

'Abādī

(1) 294b-5

Āb-1 Bohrūd

(1) .269a-9

(1) 292a-1

Abād Šāv

Āb-1 Ceftev

(1) 278a-5

(1) 292b-6

Abān

Āb-1 Cūrcān

(2) 270b-10; 274b-7

(1) 288a-8

Abdah

Āb-1 Daḫūḫ

(1) 217a-17

(1) 294b-7

Abgūl

Āb-1 Dermād

(1) 220a-17

(1) 294a-4

Āb-1 Āhū

Āb-1 Dīvrūd

(1) 292a-13

(1) 293b-7

Āb-1 Aḫten

Āb-1 Ebher

(1) 291b-6	(1) 294b-3
Āb-1 Enderāb	Āb-1 Hātūfer
(1) 292a-10	(1) 293b-13
Āb-1 Fırāt	Āb-1 Hermās
(1) 208b-15	(1) 293b- 17
Āb-1 Germ	Āb-1 Heşterūd
(2) 272a-8; 292b-9	(1) 293a-3
Āb-1 Germrūd	Āb-1 Kāfrūn
(1) 292b-9	(1) 293a-1
Āb-1 Ḥa' ān	Āb-1 Kānrūd
(1) 294a-16	(1) 292a-3
Āb-1 Ḥancak	Āb-1 Kārrūd
(1) 294a-10	(1) 291a-16
Āb-1 Ḥāndān	Āb-1 Kāşān
(1) 293a-17	(1) 291b-12
Āb-1 Ḥarem	Āb-1 Kavmāmşār
(1) 293a-14	(1) 291b-1
Āb-1 Ḥarekān	Āb-1 Kāzvīn
(1) 292a-7	(1) 292a-4
Āb-1 Ḥarsak	Āb-1 Kardenrūd
(1) 293b-3	(1) 292a-2
Āb-1 Ḥarūd	Āb-1 Kermrūd
(1) 291b-9	(1) 291a-14
Āb-1 Ḥaşāb	Āb-1 Lest Ferūs

(1) 294a-8	(1) 294a-6
Āb-1 Mehrānrūd	Āb-1 Serd
(1) 292b-10	(1) 293b-6
Āb-1 Merdrūd	Āb-1 Serrūd ve Tāvīl
(1) 292b-2	(1) 292a-16
Āb-1 Merend	Āb-1 Süfīdrūd
(1) 292b-13	(1) 289b-2
Āb-1 Meyānic	Āb-1 Şakān
(1) 292b-16	(1) 294a-7
Āb-1 Müzdeḡān	Āb-1 Şīrīn
(1) 291b-15	(1) 293a-12
Āb-1 Nehrevān	Āb-1 Şūr
(1) 208b-16	(1) 272a-5
Āb-1 Nīşābūr	Āb-1 Ṭāb
(1) 294a-3	(1) 293a-7
Āb-1 Nīşāvur	Āb-1 Ṭārmīn
(1) 293b-8	(1) 291b-11
Āb-1 Retīr	Āb-1 Ṭās
(1) 293b-2	(1) 293a-11
Āb-1 Şāfī	Āb-1 Ta‘ter
(1) 292b-4	(1) 294a-12
Āb-1 Secd ve Keryū	Āb-1 Zenderūd-1 Isfahān
(1) 292b-1	(1) 289a-4
Āb-1 Seher	‘Abş

	(1) 270b-3		(1) 270a-9
Acān		‘Aḳabe-i Şeyṭān	
	(1) 281b-17		(1) 269a-5
‘Aden		Akācermān	
	(2) 194a-17; 308b-16		(1) 230b-11
Āderbāycān		Aḳākā	
	(17) 215a-2, 12; 227b-9, 10; 230a-3; 233a-1; 267a-6; 267b-14; 276a-14; 278a-4, 16; 278b-10, 12; 281b- 8,17; 282a-5, 17; 287a-13; 292a-9; 300b-9		(1) 308a-9
		Āḳbend	
			(1) 273a-9
Aḥādi		‘Aker-i Bekrem	
			(1) 244b-7
	(1) 270b-4	‘Aḳrā	
Āhenkrān			(1) 241b-7
	(1) 263b-10	Aḳşa	
Aher			(4) 198b-7; 205b-1; 268a-10; 269a-5
	(2) 230a-5; 231a-8	Āḳsarā	
Aḥlāt			(1) 236b-16
	(6) 193a-15; 239a-10, 11, 17; 239b-16; 278b-14	Aḳşehir	
Aḥmedabād			(3) 237a-1 238b-11; 273a-14
	(1) 271b-14	Alamūt	
Aḥtān			(1) 221b-7, 289b-17
	(1) 234a-3	Ālān	
‘Aḳabe-i Savlıḳ			

	(4) 201b-5; 235b-16; 242b-2; 201b-5	Amāsiye	(1) 237a-3
Ālānī		Āmid	
	(1) 242b-2		(1) 288a-13
Ālāṭağ		Āmile	
	(1) 239b-5		(2) 210b-5; 306b-1
‘Aleḳ		‘Ammān	
	(1) 220b-6		(3) 201a-18; 255a-15;
Ālıncağ		257b-13	
	(1) 229b-17	‘Amūdiye	
Almālīg			(2) 200b-18; 237a-17
	(1) 201a-18	Āmul	
Almāk			(1) 265b-16
	(1) 307b-3	Anāšek	
Altun Ṭağı			(1) 298a-8
	(2) 277b-14; 281a-6	Anbūṭ	
Althān			(1) 239a-13
	(1) 217a-7	Andān	
Altun Ḥāmı			(1) 216b-15
	(1) 272b-11	Andaḥı	
A‘māl-ı Seyf			(1) 224a-4,7
	(1) 246b-8	‘Āne	
‘Aman			(1) 213a-4
	(3) 269b-6; 308b-17	Ānī	

	(1) 236a-1		(1) 276a-14
Ankara		Arrān	
	(1) 236b-3		(13) 202a-3; 234a-11; 235a-3; 235b-14; 239a-11; 240b-5, 8; 260a-1; 267b-16; 276a-14; 290a-16; 293b-12; 304a-5
Anṭākiyye	(6) 190b-13; 200b-18; 212a-5; 234b-8; 237a-5; 276a- 12		
‘Arāb		‘Arvān Tağı	(1) 279a-14
	(2) 197a-2; 294b-5	Arz-ı Rūm	
‘Arafāt			(3) 201a-18; 236b-9; 237a-8
	(5) 192a-10, 12, 16	‘Aşār	
Arāk			(1) 275a-4
	(1) 236b-14	Aşhūr	
Aras			(1) 237a-6
	(33) 189b-5; 192a-9, 14; 192b-2; 195a-13; 221a-6; 232a-5; 233b-6, 10, 14; 234a-7, 8, 15; 235a-3; 235b-9; 245a-4; 249a-5; 252a-14; 254a-11; 272b-9; 274a-12; 278a-16; 279b-10; 287a-12; 286b-7; 290a-11, 17; 292a-12, 15; 292b-15; 293b-4; 300a-15	Aşıl Suyı	(1) 287a-2
‘Arbaş		‘Āşī Suyı	(1) 290a-3
	(1) 286a-6	Asitāne	(1) 272a-9
Arcāk		Aşlāk Suyı	(1) 287b-3
	(2) 231a-8, 13	Asliye	(1) 200b-18
‘Arec			

Aşt

(8) 213a-5; 237a-5;
237b-13; 239a-1; 240b-11; 247b-13;
267a-12; 273b-6

Aşkür

(1) 221a-5

Atherūd

(2) 222b-15; 223a-4

Āve

(5) 221a-12; 222b-1;
224a-17; 291b-3, 5

‘Avis

(1) 270b-17

‘Avl

(1) 213a-5

Āvnik

(1) 237a-6

‘Aydecān

(1) 252a-6

Aylāk Tagı

(1) 276b-3

‘Ayn Halīl

(1) 241a-15

‘Ayn Züleyhā

(1) 241a-15

Azād

(3) 234a-5; 271b-12

Āzādmerd Hānı’

(1) 255a-11

Āzerbāycān

(4) 202a-3; 215a-12;
227b-5; 239a-11

B

Bā‘ bādān	(1) 289a-1
(1) 265a-11	Bağdād
Bāb-1 Benī Şeybe	(68) 193a-5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 17; 193b-1
(1) 190b-11	Bāğ-1 İrem
Bāb-1 Ḥorāsān	(1) 304b-14
(1) 208b-5	Bāherz
Bab-1 Sūḵ-1 Sultān	(1) 263a-3
(1) 208b-6	Bāhiye Şuyı
Bābil	(1) 287b-10
(3) 209b-13; 213b-11; 240b-10	Baḥrem
Bābü’l-’Ebvāb	(1) 247a-8
(6) 200a-6, 9, 201a-18, 272a-15; 307a-2, 5	Bāhrevān
Babü’l-Ḥalbe	(5) 234b-1 ,6, 9, 15; 272b-10
(1) 208b-6	Baḥreyn
Bābü’l-Ḥalec	(12) 202a-13; 234b-8; 255a-16; 255b-6, 8, 11; 270b-14, 16; 271a-1; 298a-8; 299a-10, 15
(1) 208b-6	Baḥr-ı Ceylān
Bacmāl	(1) 201b-7
(1) 282b-7	Baḥr-ı Ḥazar
Bādğasar	(1) 201b-6
(1) 263a-5	Baḥr-ı Koşantıye
Bādkis	

	(1) 299b-3		(17) 200a-5; 201a-18; 202a-11; 209a-17; 210a-4, 13, 15; 210b-5, 12; 270b-13, 14, 15, 17; 271a- 1, 4; 288b-3; 298a-6
Bāḥūr			
	(1) 262a-7		
Baʿir		Baṭān	
	(1) 271b-11		(1) 269a-7
Baʿkūbā		Baṭarlūh	
	(2) 212b-13, 15		(1) 240a-16
Bākūyeh		Baṭāyih	
	(1) 201a-18		(1) 270b-12
Baʿlebek		Baṭn-ı Maḥsen	
	(1) 305a-4		(1) 192b-1
Bālīg		Baṭn-ı Mer	
	(1) 222b-7		(1) 269b-17
Bāmdād Tağı		Baṭrem-i Suflā	
	(1) 276b-3		(1) 223b-4, 5
Bānet		Bāvīl	
	(1) 199b-10		(1) 229b-9
Baʿreş		Bāvīlrūd	
	(1) 224b-12		(2) 229a-17; 229b-8
Bārīm		Bāyburt	
	(1) 274a-14		(1) 237a-8
Bārkeh		Bāzarcūḳ	
	(1) 273b-17		(1) 272b-5
Başrā		Bebāvīlrūd	

	(1) 229b-8	Benās	
Bedeḥṣān			(1) 291b-13
	(3) 201a-18; 287b-13; 290b-9	Bend-i Emīr	
			(1) 251b-9
Bedevbā		Bendmāhī	
	(1) 308a-6		(1) 273a-8
Bedriye		Berāan	
	(3) 194a-14; 299b-17; 307a-11		(1) 217a-9
Bedūstān		Berāh	
	(1) 230a-1		(1) 230a-5
Bedveleş		Berāvār	
	(1) 199b-12		(1) 255a-9
Behār		Bercīn Ṭaġı	
	(1) 242b-4		(1) 277a-4
Behūdeh		Berdaʿ	
	(1) 264a-7		(3) 235a-7, 15; 272b-5
Beksābād		Berdīn	
	(1) 258b-1		(1) 269a-8
Belḥ		Berhenrūd	
	(12) 193a-13; 200a-1, 4; 201a-18; 219a-6; 263b-13, 14; 272a-3, 13, 14; 294b-4		(1) 226b-6
Bem		Berk	
	(1) 257a-8		(1) 256a-13
		Bermāṣīr	
			(1) 257b-4

Bermiyūn	(1) 231b-14	
	(1) 193b-7	Beyāt
Berḥuvār	(5) 210b-16, 17; 211a-1; 294b-5, 6	
	(1) 217a-6	Bey‘et-i Kūbā
Berrend	(1) 212b-14	
	(1) 234b-10	Beylegān
Berṭāvus	(1) 235a-4	
	(1) 201b-5	Beyne’n-Nehreyn
Bestām	(1) 212a-6235a-4	
	(10) 266b-9, 11; 267a-2; 271b-7, 8, 9, 10, 11, 15	Beyzā
Bêş Barmak	(5) 249b-9, 12; 254b-15	
	(1) 289b-3	Beytü’l-Muḳaddes
Beşcer	(8) 197a-5; 197b-3, 5, 14, 16; 198a-3; 209b-9; 236a-11	
	(1) 199b-8	Bicehr
Bêşgöl Dere	(1) 264a-4	
	(1) 224a-9	Bikābād
Beṭḥā	(1) 226b-2	
	(1) 192b-5	Bilgān
Bevārā	(1) 272b-11	
	(2) 275a-6	Bilād-ı Mağrib
Bevāriḥ	(1) 194a-9	
	(1) 240b-2	Bilād-ı Habeş
Bevl		

	(1) 194a-9		(6) 193b-17; 201b-3; 229a-12; 287a-3; 300a-10; 308a-12
Bilād-ı Sā'ūr		Buḡārā	
	(1) 307a-16		(7) Orta Asya'da bir şehir 201a-18; 281a-3; 281b-1, 9, 17; 282b-7; 287b-7
Bilād-ı Şāpūr		Burs	
	(1) 251b-1		(1) 268b-12
Bīr-i Mervān		Buruṭlī	
	(1) 251b-3		(1) 240a-17
Bīrkermī		Burūcerd	
	(1) 239b-1		(1) 225b-17
Biryārbād		Bust	
	(1) 271b-13		(4) 217b-10; 258a-16; 269b-9; 307a-4
Bīstūn		Burc-ı Evliyā	
	(4) 242b-10; 243a-12; 276b-4; 277b-7		(1) 246a-11
Bīstūn Tağı		Būgā Şuyı	
	(3) 242b-10; 243a-12; 276b-4		(1) 287b-4
Buhayreyn		Būrend	
	(1) 201a-18		(1) 272b-10
Buḡey			
	(2) 196a-9; 270b-1		
Bulḡān			
	(2) 254a-16; 275a-3		
Bulḡār			

C

Cağābud	(1) 251b-8	
	(1) 259a-3	Cerimeyn
Cağātāy		(1) 208b-4
	(1) 290a-8	Cerḥā
Cācerm		(1) 270b-4
	(7) 261b-1; 271b-7, 12; 278b-17; 289a-16; 294a-16; 294b-2	Cevrān
Cādvā		(1) 216b-14
	(1) 263a-6	Ceyb
Cāhek		(1) 251b-14
	(1) 274b-4	Ceyḥūn
Cāsib Cevāl		(16) 200a-1, 4; 264b-5, 6; 271a-13; 272a-3, 14; 287b-8, 11; 288a-1, 4; 289b-8, 11; 290b-10; 294b- 4; 300a-14
	(1) 255a-9	
Cemcāl		Ceyḥūn-ı Akṣā
	(2) 242b-10; 268a-16	(1) 271a-13
Cenūbiye Levīne		Ceylān
	(1) 199a-15	(18) 201b-7; 202a-5; 215a-13, 14; 219a-8; 221a-6; 234b-5, 7; 235b-12; 251a-5; 267b-5, 8; 281a- 14; 294b-3, 4; 300a-9, 11
Cerār		
	(1) 274b-16	Ceylānāt
Cerbādikān		(6) 202a-5; 215a-13, 14; 221a-6; 267b-5, 8
	(2) 224b-15; 225a-1; 291a-16	
Cereh		Ceyl-i Ceyleviye

(1) 251b-6

Cezāyir-Ḥāne ve Rāyih

(1) 295a-17

Cezāretü'l-An

(1) 271a-2

Cezāre-i Beyān

(1) 295b-7

Cezāre-i Çin

(1) 271a-3

Cezāre-i Ebrūn

(1) 271a-3

Cezāre-i Elveh

(1) 299a-4

Cezāre-i Kayş

(2) 271a-1, 4

Cezāre-i Kış

(1) 255a-16

Cezāre-i Rāmī

(1) 295b-11

Cezāre-i Seksār

(1) 295b-12

Cezāre-i Seksārān

(1) 299a-5

Cezāre-i Selāmī

(1) 295b-5

Cezāre-i Vāgile

(1) 298b-16

Cezāre-i Vakvāk

(1) 295a-12

Cezāre-i Žavzā

(1) 299a-2

Cilān

(2) 267a-3, 6

Cireft

(1) 257a-13

Cuḥfe

(1) 190a-14; 270a-1

Cūdī Tağı

(2) 241b-5; 277a-8

Cürcān

(10) 193a-17; 201a-18;
219a-7; 264a-6, 265b-5; 266a-12;
288a-8, 9

Cürcāniye

(2) 307b-15; 308a-1

Cüters

(1) 259b-1

Ç

Çağtū

(1) 233a-12

Çāh

(9) 191a-6; 191b-14;
192b-14, 16; 196a-17; 196b-1; 214b-8;
259a-8; 274a-15

Çah-ı ‘Aḳab

(1) 274b-5

Çehl Minār

(1) 249a-7

Çehrāk

(1) 227a-10

Çehrem

(3) 189b-4; 250b-5;
254a-8

Çehrūd

(1) 222b-7

Çekāriş

(1) 268b-1

Çekl

(1) 307b-4

Çerendāb

(1) 229a-8

Çerk

(3) 194a-12; 201b-5;

249b-14

Çeşme-i Heyvān

(1) 235b-4

Çeşme-i Sebz

(3) 260b-10; 294a-7,
300b-14

Çīn

(21) 193b-8, 9; 198b-17;
199b-4, 7, 8; 210b-7; 220b-9; 243a-3;
271a-3; 281b-11; 295a-11; 307b-4, 6;
308a-11; 308b-7

Çünd-i Şābūr

(1) 244a-3

D

Dādān

(1) 247a-3

Dāgrāmekrū

(1) 274a-12

Dakūḵ

(3) 212a-1; 294b-7, 8

Dāmḡān

(4) 271b-5, 8; 277b-14;
281a-6

Dārāb

(9) 220b-13; 226a-4;
250b-4; 256a-17; 277b-5; 301b-
3; 303b-6; 305a-2

Dārābcird Taḡı

(1) 277b-5

Dārābkird

(1) 256a-16

Dārḡān

(3) 256b-3; 274a-11,
17

Dārmin

(1) 231a-3

Dārū'l-Mülk-i Hārezm

(1) 201a-18

Dārū'n-Nedve

(2) 191b-14; 192b-8

Dāryān

(1) 274b-2

Debīr

(1) 193b-12

Dehḡāremān

(1) 233a-9

Dehistān

(2) 281a-16; 287a-10

Dehma'ar

(1) 250b-3

Dehr

(3) 231b-10; 247b-15;
278b-4

Dehrem

(1) 247b-15

Dehri

(1) 231b-10

Del'ayd

(1) 261a-15

Demḡān

(1) 266b-4

Demāvend

(7) 266b-14, 15; 277a-17; 281b-9; 283a-8, 11; 291a-11

Demāvend Tağı

(3) 266b-14; 277a-17; 281b-9

Demīdū

(1) 238b-12

Demū‘ ākūl

(1) 212a-3

Demūr Kapu

(3) Azerbaycan’da bir yer 276a-7; 301b-7; 306b-12

Demūr Kapu

(1) 272a-15

Denbūr

(1) 242b-8

Der Ebrec

(1) 253b-17

Der Hindū

(1) 272a-6

Derābād-ı ‘Ulyā

(1) 223b-5

Derābād-ı Suflā

(1) 223b-5

Derāk

(1) 246a-4

Derāverd

(2) 231b-4; 258b-10

Derbend-i Rīkī

(1) 242b-6

Derbend-i Tāc Hātūn

(1) 242b-6

Derbīl

(1) 242b-7

Dergā

(1) 308a-1

Dergūzīn

(2) 217b-2; 226b-14

Der-i Kūl

(1) 244a-8

Derīcān

(1) 217a-8

Derīce

(1) 254b-6

Derīst

(1) 250b-17

Dermād

(2) 294a-5

Dersin

(1) 273b-7

Derūdā

(1) 226b-2

Derūkeylevān

(1) 231a-6

Deryāçe-i Çeşme-i Sebz

(1) 300b-14,17

Deryāçe-i Deşt-i Erzen

(1) 300b-2

Deryāçe-i Erciş

(1) 300b-12

Deryāçe-i Hancer

(1) 300b-8

Deryāçe-i Havārizim

(1) 301a-2

Deryāçe-i Mahlūne

(1) 300b-5

Deryāçe-i Mürğzār

(1) 300b-7

Deryāçe-i [N]ahtekān

(1) 300b-1

Deryāçe-i Sashūviye

(1) 300b-6

Deryāçe-i Seter

(1) 301a-6

Deryā-yı Hazar

(1) 300a-6

Deryā-yı Humeyr

(1) 298b-8

Deryā-yı Kulum

(1) 298a-13

Deryā-yı ‘Ammān

(1) 255a-15

Deryā-yı Fārs

(1) 255a-15

Deryā-yı ‘Ummān ve Fārs

(1) 298a-1

Destkīr

(1) 244a-15

Destyārī

(1) 252a-6

Deşt-i Kürd

(1) 272a-12

Deşt-i Kıpçak

(4) 194a-12; 201b-5;
300a-1; 308a-3

Devān

	(5) 206b-15; 214a-6; 214b-13; 218a-3; 247a-3	270b-12; 288a-12, 17; 288b-4, 5, 11, 17; 290b-11; 291a-1; 294a-1
Develü		Dicle-i Bağdād
	(1) 237a-10	(1) 288a-12
Devlāb		Dicle-i Tüster
	(1) 218a-9	(2) 288b-5, 11
Deylem		Dicletü'l-Für
	(2) 220b-2, 267a-5	(1) 270b-12
Deylemān		Dīh-i Azād
	(1) 221a-5	(1) 271b-12
Deyrcān		Dīh-i Baḥrābād
	(1) 237a-11	(1) 271b-13
Deyr-i 'Aḳūl		Dīh-i İsfehān
	(1) 270b-8	(1) 272b-6
Deyrū'l-'Amel		Dīh-i Merāḡa
	(1) 270b-11	(1) 249a-15
Deyverūd		Dīh-i Ḥakester
	(1) 257a-12	(1) 271b-17
Dımaşḳ		Dīh-i Ḥavr
	(14) 193a-6, 7, 12, 16; 200b-18; 252b-2; 271a-6; 276a-13; 304b-12; 305a-1, 7, 13, 15, 16	(1) 274b-13
Dicle		Dīh-i Pare
	(25) 208a-5; 208b-12, 15, 16; 211a-4, 10; 211b-16; 212a-9; 215a-4, 9; 240a-8; 240b-4; 242a-2, 14;	(1) 272a-13
		Dīh-i Sultān
		(1) 271b-11

Dih-i Şirāvān

(1) 274b-13

Dihḡārḡān

(1) 232b-17

Dihistān

(3) 263a-7, 8; 266a-3

Dihke

(1) 250b-1

Dimyāt

(1) 286a-5

Dīnever

(1) 290a-12

Divriki

(1) 237a-10

Diyār-ı Bekir

(11) 193a-16; 202a-9;
205b-14; 219a-2; 239a-10; 240a-3;
242b-1; 267b-16; 288b-15, 16; 293b-11

Diyār-ı ‘Abdilmü’min

(1) 194a-10

Diyār-ı Fer‘ir

(1) 287a-3

Diyār-ı Freng

(1) 194a-13

Diyār-ı Ye’cūc ve Me’cūc

(2) 194a-5; 308a-10

Diyārpest

(1) 291a-7

Diyeh Emvā

(1) 270a-2

Düceyl

(2) 211b-16, 17

Düvīn

(1) 286a-6

Dūdāvel

(1) 226b-17

Dūşt

(1) 229b-6

Düzāl

(1) 233b-4

E

Eberşehr

(1) 255b-13

(1) 235a-1

Ebū Kays Tağı

(1) 275b-8

Eberkūh

(1) 249a-11

Ebū Kubeys Tağı

(2) 188b-6; 192b-7

Ebher

(7) İran'da bir şehir

Edmān

218b-16; 220b-11; 271a-14; 278b-2;
291b-6, 7, 9

(1) 226b-5

Ebherā

Efek

(1) 220b-11

(1) 236b-15

E[b]lisār

Egrībedūl

(1) 236b-3

(1) 238b-16

Ebred

Eher

(1) 247b-13

(10) 207b-15; 209a-8,
13; 212a-3; 219b-12; 228a-13; 231a-
16; 237a-1; 262a-5; 272b-11

Ebrehir

(1) 224a-4

Ehvāz

Ebrekākān

(1) İran'da bir şehir
243b-14

(1) 298a-9

Ekerbüyük

Ebreh

(1) 273a-14

(1) 249a-10

Ekhel

Ebrekūh

(1) 197a-2

(1) 274b-12

El-Baḥr

Ebrūt

(1) 255a-14

Elbeşe

(1) 242b-3

Elber

(2) 236a-1; 245a-12

Elbruz Tağı

(1) 236a-1; 276a-7

Elbüstān Tağı

(1) 275b-5

Elince

(2) 273a-11; 280b-15

El-Meb‘aş

(1) 306b-3

Elter Tağı

(1) 276a-16

Elūkāfān

(1) 273b-16

Elūs

(1) 266a-14

Enbār

(4) 209a-16; 209b-8, 10;
271a-6

Endelūs

(8) 199b-11; 280b-15;
281b-2, 13; 282b-15; 283a-12; 287b-
10; 299a-16

Endülüs

(1) 194a-10

Enūrān

(2) 251a-16, 17

Erbīl

(4) 201a-18; 205b-17;
240a-11; 242b-7

Ercān Tağı

(1) 275b-13

Ercāst Tağı

(2) 238a-9; 275b-15

Erciṣ

(4) 201a-18; 239a-14;
273a-8; 300b-12

Erdebīl

(15) 201a-18; 230a-4,
16; 230b-8; 272a-16, 17; 272b-2, 8;
278a-5; 292a-10

Erdeşān

(1) 217a-17

Erḥān

(2) 249b-3, 7

Ermeniye

(9) 238b-8; 239a-5, 6, 9;
278a-16; 290a-5; 301b-6

Ermeniye-i Aşger

(1) 239a-6

Ermeniyetü'l-Aşger

(1) 239a-10

Ermeniyetü'l-Ekber

(2) 239a-6, 9

Ermük

(1) 239a-17

Ermūs

(1) 273b-17

er-Ravzetü's-Şerife

(1) 194b-2

Errecân

(3) 252b-3, 9, 15

Ervend

(11) 226a-8; 226b-9;
227a-1, 8; 254b-8; 268a-14; 276a-1, 5;
288b-4; 290a-12; 291b-1

Ervend Tağı

(5) 226b-9; 276a-1, 5;
290a-12; 291b-1

Erzen

(2) 274a-6; 300b-3

Erzen-i Rûm

(1) 236b-9

Erzincân

(9) 193a-15; 236b-5;
237a-2; 237b-13; 273a-10, 12, 13

Erzinkân

(1) 200b

Erzurûm

(6) 273a-6, 10, 11, 16;
287a-12

Esde

(2) 209b-9; 230b-10

Esedâbâd

(3) 226b-8; 268a-14;
291b-1

Eskerân

(1) 217a-12

Esrûşine

(1) 282b-7

Esterâbâd

(3) 201a-18; 218b-17;
265b-14

Eşkehrân Tağı

(1) 276a-7

Eşkesan

(1) 217a-9

Eşkû

(2) 274a-14; 300a-12

Eşn

(1) 199b-9

Eterkāfān

(1) 255b-14

Etrük Şuyı

(1) 287a-9

Eyvān-ı Kesrī

(3) 213b-16; 214b-6;
228b-3

Ezkenc

(1) 307b-17

F

Fağfūr-ı Çîn

(1) 243a-3

Faḥrābād

(1) 226a-14

Fārāb

(1) 307b-4

Fārfāan

(1) 217a-11

Fāris

(20) 194b-10; 198b-10;
220b-9; 244b-14, 15; 245a-4, 5, 9, 13,
15; 246b-6; 251b-17; 253a-2; 255a-15;
267b-15; 275a-5; 301b-12; 306b-11

Fārisçîn

(1) 220b-9

Fārlicin

(1) 271a-15

Fārs

(44) 193a-7, 8; 198a-2;
201b-8; 202a-11; 205b-14; 215a-12;
217b-3; 225b-10; 243a-15; 245b-2, 3,
6; 248a-17; 250a-7; 251a-9; 251b-2;
252b-10, 14; 253a-4, 11, 14; 253b-4;
254b-3; 255a-15, 17; 256a-2; 257b-7;
274a-1; 280a-3, 11; 281b-7; 289a-15;

290b-1, 2; 293a-5, 10; 298a-2; 300b-1,
3, 7

Fārūk

(1) 274b-11

Fāryāb

(5) 229a-14; 264a-7;
264b-1; 272a-10; 273b-12

Fāzfā

(1) 215b-6

Fehūd

(1) 223a-13

Feleşṭīn

(1) 305a-17

Felsaḳ

(1) 276a-15

Felūbiye

(1) 239a-2

Femcān

(1) 267a-13

Ferah

(1) 263a-3

Ferʿar

(1) 194a-4

Ferāş	(1) 306b-8	
	(1) 268b-10	Ferzeng
Ferdāʾ	(1) 252b-14	
	(1) 222b-6	Feylān
Fergāne	(2) 232b-17; 233a-11	
	(8) 279a-15; 281a-6;	Feyrūzābād
281b-1, 10, 17; 282b-8; 303b-1, 3	(8) 223b-1; 230b-11, 12;	
Fereh Şuyı	245b-1; 246b-17; 247a-14; 247b-10;	
	254a-14	
(1) 290a-9		Feyrūzān
Ferg	(5) 215b-6; 217b-2, 4;	
	218a-10; 289a-5	
(1) 220b-10		Feyrūzkūh
Ferhān	(1) 259b-6	
	(1) 225a-6	
Ferhār		
		Fırāt
(1) 194a-2	(21) 207a-1; 208b-15;	
Ferībrez	209b-8, 13; 211a-15; 212b-11; 214b-	
	14; 215a-1, 6; 236b-7, 14; 238b-4;	
(2) 230b-5, 6	240a-15; 241a-1; 242a-1; 268b-11;	
Ferķīsā	288b-1; 293b-12, 15, 16; 305b-4	
		Filişīn
(2) 241b-10, 12	(1) 307a-7	
Fermānşīn		
		Fīrūzabād
(1) 242b-15	(1) 235b-7	
Ferşād		
		Fūlcān
(1) 308a-17	(1) 250a-8	
Ferşāver		

Füreyvār

(1) 226a-13

Fütūḥ

(1) 193b-6

Fūrṭān

(1) 217a-12

Fūṣenc

(2) 201a-18; 291a-4

G

Gence

(4) 235a-11; 272b-7;
281b-8

Gerdkūh

(1) 266b-12

Gergūheyrīr

(1) 226b-7

Gerīve ḥānī

(1) 274a-7

Gerīve-i Sersūfīd

(1) 273b-11

Geylān

(3) 209a-15; 289b-6;
290a-1

Gulbādikān

(1) 225a-1

Gülüstān Ṭaġī

(1) 279b-17

Gür

(14) 193a-16; 202a-4, 9;
219a-3; 227b-7; 231a-10; 235b-10, 13,
15; 236a-15; 267b-16; 276a-10; 279b-
10; 290a-15

Gürcistān

(9) 193a-16; 202a-4, 9;
219a-3; 227b-7; 267b-16; 276a-10;
279b-10; 290a-15

Gürcüstān

(3) 235b-13, 15; 236a-
15

Ğ

Ğaltūr

(1) 230a-7

Ğarne

(1) 257b-16

Ğazne

(5) 201a-18; 259b-6, 8,
10; 281a-8

Ğazneyn

(4) 259b-6, 8, 10; 281a-
8

Ğūr

(7) 201a-18; 12, 13;
290a-9; 291a-3, 6

Ğūrcah

(1) 263b-12

H H H

Ḥabis	(1) 251b-16	
	(1) 252b-14	Halāvcān
Ḥābū		(1) 252b-17
	(1) 240b-13	Ḥaleb
Ḥacerū'l-ʿEsved		(4) 200b-18; 271a-10; 282a-1; 283a-10
	(8) 189b-7, 11; 190b- 17; 191a-7, 8, 11; 192b-15; 201b-14	Ḥalhāl
Ḥadād		(2) 227b-8; 230a-16
	(1) 271b-6	Ḥālī
Ḥadīṣe		(1) 240b-11
	(1) 211a-9	Ḥaliṣ
Ḥafā-yı Kāvān		(1) 211b-12
	(1) 268b-1	Ḥalic
Ḥafān Yāvur		(1) 307b-4
	(1) 225a-11	Ḥālīkī
Ḥafkān		(1) 212a-8
	(1) 246b-16	Ḥalhāl
Ḥāhemrūd		(6) 230b-9, 12, 15, 17; 272b-1
	(1) 229b-17	Ḥamā
Ḥākimūr		(4) 252a-2; 271a-8; 290a-4; 306a-5
	(1) 231a-3	Ḥamāyḥān
Ḥalād		(1) 252a-2

Ḥamīrpīt

(1) 237a-12

(2) 211b-14; 268b-5

Ḥamiş

(1) 290a-4

Ḥanīḡenān

(1) 247b-2

Ḥamiye

(1) 197a-3

Ḥanīfeyān

(1) 246b-16

Hamraḡān

(1) 222b-6

Ḥanīḡān

(1) 247b-11

Hanāyā

(1) 252b-15

Ḥānḡiz

(1) 290b-17

Ḥān Bālīḡ krş. Ḥān Balıḡ

(1) 193b-10

Ḥarāf

(1) 263b-2

Harām

Ḥān Balıḡ krş. Ḥān Bālīḡ

(1) 307b-10

(1) 252a-4

Ḥanān

(1) 236a-6

Ḥaras

(1) 274a-12

Ḥanāv

(1) 231b-2

Ḥarāvān

(1) 227b-8

Ḥāndān

(2) 275a-2; 293a-17

Ḥarbīrt

(1) 239b-9

Ḥānerūd

(1) 265a-15

Ḥardkurd

(1) 263a-3

Ḥāneḡīn

Ḥārek

(1) 255b-16

Ḥarekân

(3) 292a-4, 7, 9

Ḥarḥāḥūr Naʿ ṣīn

(1) 307b-2

Ḥārik

(1) 298a-8

Ḥarīm

(5) 254a-15; 254b-13;
269a-12, 13; 274b-16

Ḥarīr

(3) 246b-15; 249b-12

Ḥarḡābīn

(1) 226b-12

Ḥarḡān

(4) 227a-3; 267a-1, 2;
291b-15

Ḥarḡānīn

(1) 227a-3

Ḥarī

(1) 211a-10

Ḥarme

(1) 249b-15

Ḥarrān

(4) 240b-5, 8, 10; 293b-
12

Ḥarṣe

(1) 250b-8

Ḥarūd

(3) 222b-15; 223b-9;
291b-9

Ḥāruk

(1) 271a-2

Ḥarvāniḡ

(1) 233b-5

Ḥasan Ḥanī

(1) 273b-4

Ḥās

(7) 209a-11; 221a-10;
222b-13; 227a-5; 252b-1; 279a-
16; 308a-1

Hasde

(1) 230b-1

Ḥaṣere

(1) 197a-1

Ḥaṣīnkeyf

(1) 288a-15

Ḥaṣet

(1) 263b-1

Ḥaṣḡān

(1) 221a-6

Ḥaṣīk	(5) 201b-13; 207b-14; 263b-9; 269a-16; 274a-6
(1) 298a-8	
Ḥaṣved	Ḥayārīḥ
(1) 256b-3	(1) 220b-9
Ḥaṭā	Ḥayber
(2) 189b-12; 199b-10	(1) 196b-4
Ḥaten	Ḥayderiyye :
(1) 199b-10; 307b-13	(1) 220b-15
Ḥatlān	Ḥāyit-i Ḥācī Kavām
(1) 287b-14	(1) 274a-6
Ḥavārizm	Ḥayr
(13) 193b-16; 201b-2; 260a-4; 262b-6; 267b-14; 271b- 10; 288a-3, 4, 6; 289b-11, 15; 307b-15, 17	(5) 191b-13; 246a-10, 16; 246b-13; 263b-6
	Ḥayy
	(2) 216b-16, 270a-7
Ḥavātūn	Ḥazar
(1) 271a-17	(18) 201b-6; 267a-4, 6; 287a-7, 10, 14; 288a-5, 9; 289b- 6; 290a-1; 300a-6, 10; 301a-4, 5; 301b-7; 308a-4, 5
Ḥāverān	
(2) 261b-7, 8	
Ḥaviḥ	Heftādpūlān
(1) 223b-12	(1) 291b-5
Ḥavlāmduzuk	Heftevād
(1) 229b-7	(1) 256b-13
Ḥāy	Ḥelā'

	(1) 274b-16		(8) 201a-18; 262a-17; 262b-2, 6, 7, 11, 13; 287b-15
Ḥelūlā			
	(1) 268b-5	Herāvdetīn	
Ḥelvān			(1) 225b-6
	(3) 201a-18; 268b-2; 290b-17	Herāz	
Hemcān			(1) 233b-5
	(1) 248a-14	Herbesū	
Hemedān			(1) 248a-14
	(14) İran'da bir şehir 201a-18; 217b-4; 226a-2, 11; 268a-11, 12, 13, 14; 268b-3, 9, 15; 276a-1; 291b-3, 15	Herdīn	(2) 268b-6, 7
		Hered	(1) 248a-16
Hemekān Ḥānī		Herek	
	(1) 273b-9		(2) 235a-15; 247a-14
Hemşerhūr		Ḥerekām	
	(1) 234b-17		(1) 221a-6
Herā		Herem Ṭaġī	
	(16) 193a-13; 201a-18; 220b-11; 225b-6; 233b-5; 250a- 4; 262a-17; 262b-2, 6, 7, 11, 12, 13; 287b-15; 293b-15		(1) 280b-3
		Herī	
			(3) 219a-6; 262b-8; 271b-17
Herāh		Ḥerre	
	(1) 250a-4		(1) 289a-16
Herāt		Hermās	

(3) 242a-7; 293b-14, 17
Hers̄in

(1) 243a-10

Herveye

(1) 306b-2

Heṣterrūd

(1) 289b-4

Hevl

(2) 231b-14

Ḥeynān

(1) 242b-5

Heytūn

(1) 242a-14

Hezārdıraḥt

(1) 248b-2

Ḥinūs

(1) 273a-9

Ḥıṣın Fūve

(1) 239a-4

Ḥıṣın-ı Belīʿ

(1) 196b-9

Ḥıṣın-ı Keyf

(1) 240b-12

Ḥıṭāy

(5) 193b-8; 198b-17;
232a-6; 290b-5; 307b-8

Ḥicāz

(2) 188b-4; 199b-3

Hicret

(5) 192b-10; 196a-3,
15; 233b-11; 270a-13

Ḥille

(4) 211a-12; 213b-12;
268b-8, 12

Hindusitān

(2) 198b-14; 201a-18

Hinduvān

(1) 231b-14

Ḥirā

(7) 192b-2; 203b-13;
204a-15; 204b-1, 4, 16; 205a-2

Ḥire

(3) 211b-8; 213b-11;
256a-15

Ḥirī

(2) 255b-4; 265a-14

Ḥirī Şuyı

(1) 291a-2

Ḥirī Mend Şuyı

(1) 291a-5

Ḥiṭāy	(1) 251b-3	
(1) 193b-11	Ḥūd	
Ḥivāz	(1) 308b-17	
(1) 276a-8	Ḥudeyb	
Ḥorāsān	(2) 192a-14; 271a-11	
(35) 193a-13; 202a-5, 12; 212b-12; 219a-6, 7; 257b- 15; 258a-8; 260a-3, 5, 7, 11, 13; 260b-1, 5; 264b-11, 15; 265b-5; 266b-1, 2; 267b-15; 273b-3; 276a-16; 278b-16; 287a-9; 289a-1, 2; 294a-2; 300b-14; 302b-3	Ḥudeybiye (1) 192a-14 Ḥulvān (7) 205b-15; 209a-17; 211b-3, 15; 213a-12; 213b-10; 243a-5 Ḥūlcān (1) 274b-3	
Ḥorestān	Ḥūm	
(1) 193b-2	(1) 274b-3	
Ḥoṣāb	Hümā	
(1) 239b-8	(2) 224b-16	
Ḥoṣkrūd	Ḥumār	
(1) 292a-7	(1) 271b-2	
Ḥoy	Ḥumuş	
(6) 201a-18; 230a-4; 232a-1, 2, 7; 273a-6	(2) 231a-5; 276a-13	
Ḥubeys	Ḥunec	
(1) 257a-16	(3) 230a-13; 232a-11,	15
Ḥūbkān	Ḥuneyn	

	(1) 270a-10		(17) 202a-11; 205b-14;
Ḥūr			215a-12, 14; 219a-4; 242a-17;
	(30) 202a-11; 205b-14;		243a-13; 243b-16; 244b-3, 10;
	211b-10; 215a-12, 14; 217a-10;		245a-14; 251b-2; 267b-15;
	219a-4; 242a-17; 243a-13;		275a-2, 5; 288b-2; 298a-3
	243b-16; 244b-3, 10; 245a-14;	Ḥurmuḳ	
	245b-1; 247a-9; 247b-9; 251b-		(1) 258a-2
	2; 252b-2; 259a-5; 267b-15;	Ḥürsitān	
	271b-12; 273b-6; 275a-2, 5;		(1) 293a-10
	277a-2; 283a-5; 288b-2; 293a-	Ḥusreviye	
	10; 293b-7; 298a-3		(1) 289a-15
Ḥūrāṣāh		Ḥusrevṣāh	
	(1) 261a-16		(1) 229b-9
Ḥūrāṣāh		Ḥutelān	
	(1) 271b-12		(1) 264a-9
Ḥurbādḳān		Ḥuten	
	(1) 217b-1		(2) 198b-17; 199b-4
Ḥurdār Küçek		Ḥuvār	
	(1) 217b-1		(2) 260a-4; 266b-2
Ḥurdmāh		Ḥuveyn	
	(1) 248a-12		(1) 261a-14
Ḥuris		Ḥuveyze	
	(1) 272b-5		(2) 244a-5; 290a-13
Ḥüristān		Ḥuyūk	

(1) 308a-2

Hücre-i ‘Aķabe

(1) 192a-10

Hürsiy

(1) 245a-16

Hürşini

(1) 247a-9

Hürtuķ

(1) 211b-10

Huşān

(1) 243a-4

Huşāt

(1) 270b-16

Huşter

(2) 232b-5; 268b-3

Hüten Tağı

(1) 280b-6

I ‘I

9; 240a-5; 242a-17;

243a-14; 290b-13; 294b-5

‘Irāk

(35) 190b-3,4,11 17;

193a-2,11; 202a-3, 205b-10, 13,

16; 206b-2, 208a-4; 209a-16;

210b-16; 212a-2; 213b-9, 10;

215a-11, 14; 215b-4; 221a-6;

227b-7; 240a-5; 242a-17; 243a-

14; 245a-14; 250a-7; 256b-14;

266b-1; 267a-5; 267b-15; 276a-

15; 278b-2; 280a-3; 288a-15;

290b-13; 294b-5; 298a-3

Işfahān

(2) 273b-5; 276a-7

Işfahān

(3) 273b-7; 289a-4, 5

Işlaheybed

(1) 267a-8

Iştahbānāt

(1) 256a-10

Iştahar

(2) 280a-15; 300b-6

‘Irakeyn

(1) 202a-3

‘Irāk-ı ‘Acem

(2) 217a-16; 218b-15

‘Irāk-ı ‘Acem

(7) 193a-11; 215a-11;

215b-4; 227b-7; 245a-14; 266b-

1; 267a-5

‘Irāk-ı ‘Arab

(12) 205b-10, 13;

206b-2; 209a-16; 212a-2; 213b-

İ ‘İ

İbrāhān

(1) 250b-8

İbrāhistān

(1) 247b-16

‘İcl Birāder

(1) 229b-1

İfrīkiye

11

(1) Afrika kıtası 199b-

İklīd

(4) 249b-2, 4, 5, 7

İksi

(1) 199b-9

İlyā

(3) 197a-6; 226b-11;
257a-7

‘İmādiyye

(1) Irak’ta bir kale ve
şehir 241b-9

İrān

(79) 188a-16, 17; 193a-
3, 5; 198b-7, 8, 16; 199a-3, 6, 7,
8, 12; 199b-3, 12, 13, 14, 15;
200a-2, 5, 7, 10, 11, 13, 17, 18;

201b-1, 6, 12; 204a-8;

205b-1, 2, 10; 206b-7; 208a-6;

212b-6; 215b-8; 218b-4; 221a-

3; 223b-4; 228a-14; 228b-6, 7;

232a-7; 236a-14; 239a-6, 9;

243b-2; 244b-14; 249a-15;

250b-9; 255a-17; 256b-15;

257b-5, 6; 267b-13; 268a-7, 8,

10; 272b-16; 273b-2; 279b-10;

281a-7; 281b-2, 10; 283a-4, 6,

16; 283b-14, 15, 16; 287b-12;

301a-9, 10; 302b-12; 307a-9

İrem-i Zātü’l-‘imād

(1) 304b-16

İsgam Ābīn

(1) 261a-3

İşfehān

(18) 193a-11; 215b-5,

6; 216b-3, 7, 11, 12; 217a-16;

217b-4, 7, 13, 14, 17; 218b-17;

221b-14; 250a-9, 10; 262b-6

İsfenc

(1) 229b-4

İsfendiyān

	(2) 249a-16, 17	İşnūr	
İsfīdhān			(1) 226b-5
	(1) 227a-10	İşterān	
İsfizār			(1) 272b-4
	(1) 262b-16		
İskenderiye			
	(9) 194a-8; 200b-18; 286a-4; 299b-15; 303b-5, 11, 17; 304a-2, 11		
İskevidār			
	(1) 229b-10		
İştāḥr			
	(16) 245b-2; 248a-17; 248b-1, 2, 3, 5, 8, 9; 249a-1, 2, 10; 253b-4, 6, 14, 15		
İştāḥr Bāz			
	(1) 253b-15		
İsterābād			
	(1) 266a-15		
İstevvezn			
	(1) 226b-5		
İşkenber Tağı			
	(1) 231a-17		
İşmūyil			
	(1) 222b-13		

K Ƙ

Ƙābād

(1) 226b-2

Ƙa‘be

(47) 188b-3; 189a-7;
189b-7, 13; 190b-10, 12, 15, 17;
191a-3, 5, 6, 7, 8, 10; 191b-14;
192a-1; 192b-9; 193a-2; 201b-
13, 14, 17; 203a-11; 203b-10;
204a-2, 4, 10, 12; 204b-6, 8, 12,
17; 207b-17; 210a-11; 236b-13;
238a-13, 268b-16; 269b-15, 16;
270a-7; 270b-2; 275b-8; 276a-
13

Ƙābil

(3) 194a-3; 201b-2;
258a-8

Ƙabru‘l-‘Abadī

(1) 269a-8

Ƙacvāceh

(1) 257b-12

Ƙādise

(1) 213b-10

Ƙadisi

(1) 205b-16

Ƙādisiyye

(2) 213a-7; 271a-9

Ƙādū

(1) 270b-10

Ƙāf Tagı

(1) 279b-1

Ƙāğızkenān

(2) 223b-11, 13

Ƙahāb

(1) 266b-13

Ƙahcavresān

(1) 217a-4

Ƙahrad

(1) 249b-17

Ƙahrūd

(1) 273b-6

Ƙahsān

(1) 223b-10

Ƙalamān

(1) 240b-9

Ƙal‘atü‘l-Mevt

(1) 221b-2

Ƙal‘a Dere

(2) 259b-2

Ḳal‘a Necm

(1) 240b-8

Ḳal‘a-1 Alıncak

(1) 234a-2

Ḳal‘a-1 Ateşgāh

(1) 258b-11

Ḳal‘a-1 Bāde

(1) 253b-16

Ḳal‘a-1 Betrek

(1) 218a-8

Ḳal‘a-1 Cerme

(1) 254a-11

Ḳal‘a-1 Derāverd

(1) 258b-10

Ḳal‘a-1 Es‘ad

(1) 253a-14

Ḳal‘a-1 Ḥahāv

(1) 254a-13

Ḳal‘a-1 Ḥavādān

(1) 254a-12

Ḳal‘a-1 Ḥavs

(1) 274b-14

Ḳal‘a-1 Ḥurşe

(1) 254a-7

Ḳal‘a-1 İştahr

(3) 248b-8; 253b-4, 14

Ḳal‘a-1 İştahr-ı Bāz

(1) 253b-14

Ḳal‘a-1 Ḳenend Bulgān

(1) 254a-16

Ḳal‘a-1 Ḳīsr

(1) 254a-2

Ḳal‘a-1 Muḥāmidabād

(1) 258b-11

Ḳāl‘a’-1 Semīrān

(1) 223b-4

Ḳal‘a-1 Sūmārī

(1) 234a-2

Ḳal‘a-1 Şehrān

(1) 254a-15

Ḳal‘a-1 Şenkvān

(1) 248b-9

Ḳal‘a-1 Şikeste

(1) 248b-8

Ḳal‘a-1 Terḥudā

(1) 254a-6

Ḳal‘a-1 Tāk

(1) 259b-7

Ḳalerdiye

(1) 238b-3

Ḳal'eyār

(1) 265b-3

Ḳalġalā

(1) 290a-15

Ḳal'ī

(1) 308b-7

Ḳālīf

(1) 264b-5

Ḳālīġalā

(1) 237b-4

Ḳālīkān

(1) 287a-12

Ḳālītīlā

(1) 276a-12

Ḳallā'

(1) 253a-9

Ḳālūn

(1) 263a-7

Ḳamā'a

(1) 230b-14

Ḳamer Taġi

(1) 286a-1

Ḳamerü'ş-Sulḥ

(1) 270b-9

Ḳāmġirūd

(1) 250a-10

Ḳandahār

(1) 193b-13

Ḳapān

(2) 234a-5, 7

Ḳarābag

(7) 219a-3; 272b-3, 7,
9, 15

Ḳarāḥiṣār

(5) 237b-9, 10, 11, 12

Ḳarāḥiṣār-ı Behrānşāh

(1) 237b-10

Ḳarāḥiṣār-ı Kemer kūh

(1) 237b-9

Ḳarāḥiṣār-ı Lī' avīz

(1) 237b-12

Ḳarāḥiṣār-ı Livās

(1) 237b-11

Ḳarāmān

(1) 238a-7,8

Ḳārāmān Şuyı

(1) 290a-8

Ḳarāvah

(1) 262a-13

Ḳarāviye

(1) 191b-8

Kārbirkeh

(1) 263a-9

Ḳarḡin

(1) 220b-9

Kārīn

(1) 289a-16

Kārīḡ

(1) 251b-14

Ḳar'ir Şuyı

(1) 290a-10

Kārīzḡin

(1) 224b-7

Ḳarş

(2) 236a-7; 251b-13

Kārūn

(1) 263a-7

Ḳarūṭ

(1) 226b-5

Ḳāryān

(1) 247b-15

Kārzin

(3) 247b-13, 14; 248a-8

Ḳārzūn

(3) 273b-10, 250b-16; 274a-7

Ḳaşaba-ı 'Ammān

(1) 201a-18

Ḳaşaba-ı Hāşimiyye

(1) 206b-15

Ḳaşaba-ı Kūsūy

(1) 263a-3

Ḳasās Tağı

(1) 281b-4

Ḳāsımābād

(1) 226a-14

Ḳaşrān

(2) 218a-9

Ḳaşr-ı Şirīn

(8) 213a-8; 268a-14; 268b-3, 4, 5, 7, 8; 290b-17

Ḳaşrū'l-Lüşūş

(1) 243a-6

Kaṣṭamūniye

(1) 237b-13

Kāṣān

(10) 217b-3; 218b-17;
224b-4; 257b-14; 273b-5, 6;
291b-13, 14; 307b-4

Kāṣḡar

(1) 307b-14

Kaṭraḥ

(1) 250a-6

Kaṭvān

(2) 303a-6, 9

Kāvbārī Šāhrāsī

(1) 234b-16

Kāvil

(1) 257b-16

Kavl-i Šehriyān

(1) 254b-8

Kavm-i Aḡcaḡ

(1) 258a-11

Kavseyn

(1) 218a-9

Kayālū

(1) 307b-3

Ḳāyin

(2) 258a-9; 259a-14

Kaynā

(2) 244b-3; 250b-10

Ḳaynān

(1) 209b-14

Ḳayrevān

(1) 194a-11

Ḳays

(3) 202a-13; 229a-17

Ḳayseriyye

(3) 237b-10; 238a-8;
275b-16

Ḳayṣ

(4) 193a-10; 271a-1, 4

Ḳayṣ

(1) 256b-3

Ḳazaṣ Taḡı

(1) 279b-10

Kāzerūn

(5) 193a-8; 251a-6;
252a-10; 255a-10; 274a-6, 9

Kāzrī

(1) 261a-15

Ḳazvīn

(52) 191b-1, 8; 193a-12; 204b-11, 16, 17; 205a-3; 216b-12; 217b-2; 218b-3; 219a-8, 10, 12, 13, 14, 17; 219b-4, 13, 16; 220a-3, 6, 7, 11, 16; 220b-6, 17; 221b-1; 224a-9, 12, 16; 225a-17; 257b-12; 271a-15; 276a-16; 277a-4; 277b-9; 283a-8; 289b-16; 291a-14; 291b-7, 9, 10; 292a-2, 4, 5, 6

Ke[n]kūr

(1) 243a-6

Kebīse

(1) 252b-16

Kebūterhān

(1) 272a-9

Kecācān

(1) 229a-14

Kecrāt

(1) 308b-5

Keç Ez Mukrān

(1) 201a-18

Kedārān Şuyı

(1) 290a-14

Kedūk

(1) 238b-14

Kehnān

(1) 258a-5

Kehrān

(2) 231b-6; 276a-7

Ḳe‘ḳay‘ān Ṭaġı

(1) 188b-6

Kelāle

(1) 231b-11

Kelār

(2) 250a-14

Kelāt

(2) 262a-14, 15

Kelīvān

(1) 231b-6

Kelībūr

(1) 231a-9

Kelīr Ḳaşabası

(1) 278b-13

Kelūz

(1) 231a-5

Kemāḥ

(1) 238a-14

Kemīn	(1) 250a-11	
	(2) 255a-9; 274b-11	Kerbāl-ı Süflā
Kemīrān	(1) 250a-11	
	(1) 217a-12	Kerbelā
Kemrān	(1) Irak'ta bir yer 207b-13	
	(1) 257b-5	Kerce Şuyı
Ken		(1) 290a-11
	(1) 223b-10	Kerdān
Kenābed Tağı		(2) 291a-3; 308a-2
	(1) 280a-2	Kereh
Kendeş		(2) 225a-12; 251b-9
	(1) 274b-4	Kerend
Kendrūd		(2) 243a-4; 268b-2
	(1) 229b-4	Kerfās Şuyı
Ken'ān		(1) 290b-1
	(4) 197a-10, 11; 197b-1, 2	Kerkān
Kenīd		(1) 267b-3
	(1) 308b-5	Kerkehdend
Kenkedir		(1) 268a-12
	(1) 303b-3	Kerker
Kerān		(1) 233b-13
	(2) 217a-12; 247b-16	Kerkes Tağı
Kerbāl-ı 'Ulyā		(2) 279b-11, 13

Kerm

(1) 256b-8

Kerme

(3) 226b-4; 241b-12;
256b-13

Kermecān

(1) 226b-4

Kermelīs

(1) 241b-12

Kermrūd

(3) 232b-12, 13; 291a-
14

Kerndmān

(1) 217b-3

Kerḥ

(10) 208a-7; 208b-7;
209a-10; 217b-3; 223b-10;
225a-12; 225b-5; 271a-10;
277b-6; 291b-2

Kerḥāl

(1) 267a-17

Kerḥ-i Kerehrūd

(1) 225a-12

Keṣīr

(2) 270b-17; 286a-16

Keṣker

(1) 267b-1

Keṣmīr

(1) 193b-13

Ketmāl

(3) 194a-1; 287a-3;
300a-5

Kevākerkeh

(1) 243a-13

Kevānī

(1) 231b-11

Kevār

(1) 274b-17

Kevāṣīrān

(1) 256b-15

Keyābed

(1) 259a-4

Keylān

(4) 231b-9; 266a-14;
268b-2; 276a-15

Keys

(1) 275a-3

Keytū

(1) 225a-17

Kıble Tağı	Kind
(1) 279b-10	(9) 192a-15; 234a-10;
Kıbleh	237b-8; 253b-5; 263b-9; 266a-
(1) 235b-4	14; 278b-15; 281b-4; 298a-8
Kıhıstān	Kirāmān
(10) 248b-2; 257b-15;	(1) 256b-14
258a-6; 260a-3, 5; 280a-2;	Kirmād
281b-6; 293a-11; 294a-2	(1) 289a-16
Kılığ	Kirmān
(1) 222b-7	(26) 193a-14; 202a-11;
Kır'ād	219a-5; 229a-11; 242b-15;
(2) 269a-2, 3	245a-15; 256a-2, 14; 256b-7,
Kirmāk	13; 257a-8; 257b-6, 11, 14;
(1) 308a-9	268a-16; 274b-2, 9; 279b-11,
Kırşehir	16; 281a-16; 281b-6; 282b-8;
(1) 238b-13	283a-3; 289a-12; 293a-5, 13;
Kicīl	293b-8
(1) 229a-8	Kirmān Tağı
Kıl Şūyı	(1) 279b-16
(1) 290b-4	Kirmānşāh
Kilār	(1) 268a-16
(1) 290b-1	Kirmānşahān
Kılūh Hamı	(1) 242b-15
(1) 273a-11	K[ī]r u Le[kī]h
	(1) 238a-16

Ḳiṣ̣

(17) 245a-16; 255a-1,
2, 16, 17; 255b-4, 2; 273a-12;
273b-8, 15, 16; 274a-5; 295a-
15; 298a-8

Ḳiṣeʿ-i Dilḥane

(1) 255b-1

Ḳiṣmīr

(1) 295a-15

Ḳūh-ı Seylān

(3) 231a-13; 231b-2;
232b-8

Ḳūh-ı Sīnā

(1) 227b-9

Ḳonya

(13) 193a-15; 200a-1,
5; 200b-18; 219a-4; 237a-2;
237b-11, 14, 17; 238b-11;
239a-4; 272b-16; 273a-17

Ḳostaṇṭiniye

(2) 200b-18; 239a-2;
304a-1

Ḳörpti

(1) 271a-11

Ḳöşkbāğ

(1) 226a-14

Ḳöşk-i Naʿam

(1) 274b-6

Ḳöşk-i Zerd

(2) 250a-15; 254b-4

Ḳūʿanābād

(2) 263a-6, 8

Ḳubāʿ

(1) 196b-3

Ḳubādiyān

(1) 264b-3

Ḳubān

(1) 281b-3

Ḳubbetü'l-Kūfe

(1) 305b-3

Ḳubbuddīn

(1) 257b-8

Ḳubeys

(3) 188b-6; 191b-15;
192b-7

Ḳum

(17) 217b-2, 218b-17;
222b-10; 224a-13, 14; 225a-2;

249a-17; 257b-14; 272a-5; 280a-16; 295b-17; 298a-1; 303b-9; 307b-4	(4) 193b-1; 202a-11; 219a-5; 257b-11
Ḳumiş	Ḳuhsārān
(2) 217b-3; 245a-15	(1) 225b-10
Ḳumiş-i Fārs	Ḳuhūd
(1) 217b-3	(1) 271a-14
Ḳumsān	Ḳulzum
(2) 249a-17	(9) 200b-18; 270a-1; 280b-16; 298a-13, 15, 16, 17; 300a-1, 9
Ḳūmşa	Ḳulzum-ı Kenār-ı Deryā
(1) 250a-7	(1) 200b-18
Ḳureyş	Kūcābād
(4) 190a-1; 190b-12, 14, 17	(1) 272a-7
Ḳuru Çay	Kūcyān
(1) 272b-12	(1) 267b-6
Ḳustāt	Kūd
(1) 286a-5; 306a-2	(3) 250a-14; 275a-15
Kohistān	Kūfe
(8) 223b-7; 231b-7; 232b-4; 247a-4, 5; 250a-15; 251b-1, 14	(20) 192b-17; 201a-18; 206b-7, 16; 207a-2, 6, 8, 9, 13; 207b-9, 13; 208a-2; 211b-9; 216b-11; 268b-12, 14; 269b-15; 305b-3
Ḳuhāb	Kūh-ı Lekzī
(2) 217a-3, 5	
Ḳuhistān	

(1) 276a-10

Kūh-ı Nakreh

(1) 263a-6

Kūh-ı Kāf

(1) 276a-9

Kūh-ı Zerde

(1) 288b-5

Kūlān

(1) 233b-4

Kūlī

(1) 274a-2

Ḳūlkūz

(1) 290a-12

Kūlşād

(1) 217a-8

Ḳūm

(20) İran'ın Kum şehri
215a-13; 244a-7; 250a-7; 257b-
15; 260a-1, 3, 5; 266a-17; 267a-
7, 15; 267b-1; 273b-1; 287b-17;
288a-1; 291a-11, 16; 294b-8, 9,
10; 305b-11

Ḳūmī

(2) 267a-15; 267b-1

Ḳūmis

(2) 215a-13; 260a-1

Ḳūmiş

(5) 257b-15; 260a-5;
266a-17; 267a-7; 273b-1

Kūnkūreh

(1) 268a-15

Kūr şuyı

(2) 249b-17; 287a-13

Kūr şuyı

(1) 236a-4

Kūrāreh

(1) 217a-2

Kürdābād

(1) 226b-2

Kürdeşt

(1) 233b-4

Kürdistān

(17) 193a-15; 202a-4;
205b-14; 215a-12; 227b-7;
239a-10; 240a-5; 242a-16;
243a-14; 267b-15; 268a-15;
276b-5; 289b-3; 290b-13; 292b-
6; 294b-6, 7

Küre-i Dārābahred

(1) 250b-4

Küre-i Fenādik

(1) 239a-4

Küre-i İştahr

(1) 248a-17

Küre-i Şābūr

(1) 250b-15

Küre-i Kūbādḥūre

(1) 252b-2

Kūrsurḥ

(1) 265b-14

Kūrūk

(1) 272b-4

Kürük

(1) 254b-11

Kūsān

(1) 213a-16

Kūş Hişār

(1) 239a-1

Kūsūy

(1) 263a-3

Kūşid Tagı

(1) 280a-3

Kūtmir

(1) 267b-2

Kūybān

(1) 237b-14

Kūzekenān

(1) 229b-13

L

Lā‘ar

(1) 289a-16

Lāger

(4) 243b-8; 246a-6;
248a-7; 273b-12

Lāhcān

(1) 267a-7

Lāheycān

(1) 267b-4

Lāhicān

(1) 219a-7

Lāhin

(1) 226a-14

Lücce’-i ‘Uẓmā

(1) 274a-4

Lehāver

(1) 308a-17

Lekzī Tağı

(1) 276a-11

Leşker

(10) 205b-5; 220a-10;
244b-9, 10; 245b-10, 11; 249a-
4; 257a-10; 261b-3; 273b-3

Levīne

(1) 199a-15

Levkān

(1) 274b-17

Līken Keylān

(1) 268b-2

Lisān

(2) 270a-2; 298b-1

Lurdekān

(1) 225b-15

Lur-ı Büzürg

(4) 225b-9, 288b-5, 12;
289a-4

Lur-ı Küçük

(3) 281b-14; 283a-7;
219a-1

Luristān

(4) İran’da bir bölge
245a-15; 251b-7; 267b-15;
289a-5

Lurkebūdcāme

(1) 266a-12

Lursitān

(1) 293a-8

Lūḥ

(1) 246b-11

Lūlīm

(1) 267a-11

Lūrdikān

(1) 217b-3

Lūr-i Büzürg

(2) 217b-3; 218b-17

Lūristān

(1) 243a-14

Lūskānāt

(1) 246b-9

Lüvlüv

(2) 238b-1; 240a-9

M

Mabīn	(36) 219a-5; 241a-16,
(1) 217b-4	17; 256b-14; 257b-11, 17;
Māce' elū	258a-1, 7; 260a-13; 270a-8, 9;
(1) 226b-11	277a-4, 5, 7; 277b-12, 17; 278a-
Māçīn	1; 279a-2, 8; 280b-4, 16, 17;
(6) 193b-8; 198b-17;	291a-15, 17; 291b-6, 8, 11, 13,
199b-4, 8; 210b-7; 295a-11	17; 292a-2, 3; 305a-14
Ma' den-i Benī Selīm	Mağāre-i Sīstān
(2) 269b-4, 5	(1) 219a-5
Ma' den-i Nakre	Mağrib
(1) 269b-10	(31) 192a-17; 194a-9;
Māderāy	195b-12; 196a-4; 198b-15;
(1) 210b-17	201b-13; 202a-1, 8, 14, 17;
Mādereng	203a-3, 4, 5; 203b-9, 11, 14;
(1) 252a-4	204a-1; 204b-1, 7; 205a-1;
Ma' dīl	222b-13; 280a-13; 280b-13, 14;
(1) 307a-6	299a-10, 13, 15; 305b-9, 16
Mādmā	Maḥalle Bāğ
(1) 271a-11	(1) 271b-3
Mağān	Māhān
(1) 266b-13	(1) 273b-14
Mağār	Māḥī Rūyān
	(1) 253a-2
	Mahīrā

	(1) 213a-1	Māmeşānrūd	
Maḥmūdabād			(1) 226a-15
	(1) 234b-16	Mām̄rīn	
Maḡar			(1) 220b-10
	(3) 205b-13; 221b-3; 253a-6	Māmyān	
			(1) 263b-17
Maḡdşūr		Manşūrabad	
	(1) 308b-6		(1) 266b-13
Mākīdūnā		Manşūriye	
	(1) 200b-18		(1) 308a-16
Mākisāy		Mandistān	
	(1) 210b-17		(1) 293b-10
Mākūy		Mānend Dūceyl	
	(1) 227b-8		(1) 213a-6
Mākūyeh		Mārā	
	(1) 234a-8		(6) 212a-15; 227a-15; 233b-17; 238b-13; 300a-13; 308b-6
Malāṭī			
	(1) 276a-12	Mārbīn	
Malāṭiye			(3) 192a-14; 216b-14; 217a-1
	(1) 200b-18	Mārbīn Şib‘ī	
Malāzkird			(1) 192a-14
	(1) 273a-8	Mārdīn	
Māmeşān			
	(2) 226a-15; 226b-1		

	(3) 241b-13; 293b-17; 294a-1	265b-4; 266a-14; 266b-1; 267a- 5; 276a-15; 288a-8
Maşab Mihrān		Megāre
	(1) 274a-1	(1) 215a-13
Māsetķūṭā		Medābin
	(1) 251a-16	(1) 201a-18
Māsige		Medāyin
	(1) 221a-13	(7) 209a-17; 213b-7, 9, 10, 12, 13; 214b-4
Māst Ṭaġi		(1) 219b-2
	(1) 280a-7	
Ma‘ tebe		Medīnetü’l-Hükemā
	(2) 269b-3, 4	(1) 200b-18
Mā ’ü’l-Ḥalīṣ		Medīnetü’l-İslām
	(1) 270a-9	(1) 208a-10
Māverāü’n-Nehr		Mefārķin
	(6) 193b-14; 201b-2; 258a-8; 289b-7, 9, 13	(1) 242a-3
Māydestān		Mehine
	(1) 248a-9	(1) 261b-7
Māyideṣt		Mehne
	(1) 243a-8	(1) 268a-15
Māzenderān		Mehrāsiyā
	(12) 193a-17; 201b-7; 202a-4; 219a-7; 260a-3, 5;	(1) 234a-10
		Mehrevān Şuyı
		(1) 290b-8

Mehrūd

(1) 224b-8

Mehrūrān

(1) 213a-2

Mekān Köprisi

(1) 252b-7

Mekb-i Sa' di

(1) 246a-3

Mekferer

(1) 201b-4

Mekke

(49) 188a-15, 17; 188b-4, 16; 190a-8, 9, 10, 12, 13, 15, 17; 190b-1, 2, 4, 9; 191b-9; 192a-2, 10, 13, 16; 192b-2, 5, 7, 10; 193a-3; 193b-3; 194a-7, 15, 16; 194b-11, 15; 201a-18; 203a-13, 15, 17; 203b-1, 5, 8, 17; 204a-16; 204b-4; 268b-16; 269b-9, 10, 17; 270a-6, 7, 14; 270b-6

Mekkī

(1) 190a-5

Melāṭya

(1) 238b-1

Melāyir

(1) 227a-9

Melāzcird

(1) 239b-13

Mel'ūniye

(1) 239a-3

Memek Hani

(1) 274b-12

Menābād

(2) 259b-2, 3

Menār Şuyı

(1) 273b-13

Meḥyā Tağı

(1) 280b-7

Merāğa

(12) 230a-5; 232b-16, 17; 233a-6; 249a-15; 278b-10; 292b-3, 5, 7; 293a-1, 3

Merāgiyān

(1) 221b-15

Meram

(1) 273b-13

Mercān

(4) 248a-8; 282b-14,

Merdaneḵīm	253a-16; 264b-9, 17; 265a-5,
(2) 231b-10; 233b-9	16; 272a-6; 273b-14; 278a-8;
Merdeṣb	289a-2; 293a-6; 305a-10; 306a-
(2) 249b-7, 8	17; 307a-7
Merend	Mervārlūd
(9)201a-18; 230a-6;	(1) 265a-16
233a-14; 233b-1; 273a-6; 292b-	Merve Ṭaḡı
13, 14, 15	(8) 191b-16, 17; 192a-2,
Merfān	4, 6, 9; 249a-9; 272a-6
(1) 244b-11	Merve'r-Rūd
Merḥ Şeydān	(1) 272a-6
(1) 252b-2	Merzak
Merḥemān	(1) 275a-4
(1) 224a-4	Mescid-i Aḵṣā
Merḥemnān	(1) 198b-4
(1) 224a-7	Mescid-i 'Āyişe
Merḵisā	(1) 192a-13
(1) 293b-14	Mescid-i Ḥarām
Mermān	(3) 188b-3; 190b-11
(1) 262a-15	Mescid-i Ḥayf
Merv	(1) 192a-11
(29)191b-1, 16, 17;	Mescidü'l-'Aḵṣā
192a-2, 4, 6, 9; 195b-1, 8; 210a-	(4) 188a-15; 188b-1; 197a-
9; 216b-6; 249a-9; 251b-3;	4197b-6

Mescidü'l-Harām

(5) 190b-9; 191a-17;
191b-12, 16; 192a-9, 11

Mes'ūd Bān

(1) 254a-14

Mesīme

(1) 273b-9

Meskān

(1) 226b-17

Meş' erü'l-Harām

(1) 192a-8

(1) 207b-14

Meşhed-i Zü'l-kifl

(1) 207b-16

Meşkīn

(4) 231a-7, 8, 9, 10

Metnü'l-Merāre

(1) 270a-15

Mevāyin

(1) 270b-8

Mevlid-i Ḥalīl

(1) 241a-17

Mevz

(2) 237b-7; 276a-16

Meyānic

(10) 232b-12; 273a-3;
289b-4; 292b-9, 16, 17; 293a-2,
4; 302b-12

Meyānicrūd

(1) 289b-4

Meybūd

(1) 227b-3

Meyḥārḳān

(1) 230a-5

Meylān

(2) 228b-13; 229b-10

Meymend

(2) 248a-13; 259b-16

Mezra'

(4) 211b-5; 214b-15;
215a-1; 308b-5

Mışır

(26) 190a-14; 194a-8;
198b-15; 199a-13; 199b-8;
200b-18; 209a-3; 236a-15;
280b-16; 286a-3, 5; 286b-3, 5,
9; 287a-1; 301a-6; 305a-15;
305b-1, 8, 9, 11, 16; 306a-4, 13,
14, 17

Mihmān-ı Dūst

	(4) 271b-2, 6, 7	Mu‘ ayyene	
Mihrānrūd			(1) 269a-1
	(2) 229b-3; 230a-7	Mu‘ aẓam Ṭaġi	
Mihrūyān			(2) 280a-13; 282b-1
	(1) 253a-2	Muġān	
Milel			(1) 227b-7
	(1) 270a-5	Mufārķīn	
Milibār			(1) Silvan 288a-14
	(1) 274a-3	Muḥtemmete	
Milyān			(1) 267b-8
	(1) 226b-11	Mukrān	
Minā			(6) 193b-12; 201a-18; 202a-13; 256b-11; 257b-14; 290b-11
	(17) 188b-7, 8; 192a-9, 10; 192b-1; 207b-9, 11, 12; 208a-2; 210a-13; 212b-2, 3; 249a-7; 303b-11; 304a-11, 12	Muḫsidedü’l-Bilād	
			(1) 236a-9
Minrīcān		Multān	
	(1) 252b-14		(1) 308a-17
Mihvel		Muṣallā-’i Resūl	
	(1) 213b-1		(1) 196a-7
Mirānrūd		Mustaṣṣiriyye	
	(1) 228b-7		(1) 209a-5
Mīṣān		Musūl	
	(1) 266b-16		(1) 201a-18

Mübārekābād

(1) 219b-4

Müks

(1) 308b-2

Mürğarāhā

(1) 254b-3

Mürğazā Nergis

(1) 255a-10

Mürğazā Kām Feyrūz

(1) 255a-7

Mürğazār-ı Arşekān

(1) 254b-11

Mürğazār-ı Averd

(1) 254b-4

Mürğazār-ı Beyzā

(1) 254b-15

Mürğazār-ı Bīdümüşkān

(1) 254b-14

Mürğazār-ı Deşt-i Erven

(1) 254b-7

Mürğazār-ı Fānī

(1) 255a-2

Mürğazār-ı Kālān

(1) 255a-4

Mürğazār-ı Kemīn

(1) 255a-9

Mürğazār-ı Pehen

(1) 254b-13

Mürğazār-ı Şebīdān

(1) 254b-16

Mūgān

(7) 202a-3; 234a-11,
15; 234b-2; 267a-4; 267b-16

Mūkiyūn

(1) 193b-7

Mūnisū’-l’Üstād

(1) 243a-8

Mūrḥān Tağı

(1) 280a-10

Mūrḥūrd Hānı

(1) 273b-6

Müşıl

(1) 219a-2

Müslih

(2) 269b-7

Müşul

(5) 193a-16; 240a-6, 7;
271a-7, 12

Müş

(2) 241b-17; 244b-2

Müzdeḵān

(6) 223b-17; 224a-16;
227a-4; 291b-15

Müzdelife

(3) 188b-8; 192a-16;
192b-1

N

Na‘bādiye	(3) 1a-7; 202a-15; 217b-4
(1) 214b-12	
Nābeh	Necārā
(1) 248a-16	(1) 201a-18
Nābeyn	Necd
(1) 227b-3	(3) 190a-17; 201b-7; 205b-14
Nabü’l-Ebvāb	Necef
(1) 306b-10	(10) 193a-6, 16; 268a-9; 268b-10, 14, 16; 269a-9; 269b-1, 12, 15
Naḥçıvān	Neder
(5) 201a-18; 230a-6; 233b-14, 15; 280a-7	(1) 222b-6
Nardīn	Nefset Tağı
(1) 226b-1	(1) 280a-14
Nārmeyān	Nehrevān
(1) 228b-2	(10) 208b-16; 209b-1; 211b-12; 212b-15; 213b-11; 215a-2, 3; 290b-12, 15; 291a-1
Nāşiretü’l-Ḥalīl	Nehr-i ‘İsā
(1) 198b-5	(4) 208b-15; 213b-2, 6; 214b-13
Naţanz	Nehr-i Hermās
(2) 225b-2, 7	(1) Nusaybin’de bir nehir 242a-7
Nāzar	Nehr-i Melik
(1) 265b-2	
Nazar	

(1) 214b-15

Nehrü'l- 'Esed

(1) 270b-12

Nekle

(2) 231a-8; 231b-1

Nemek Lân Tağı

(1) 280a-16

Nemk

(3) 271b-3; 301a-8;
307b-4

Nemrūd

(3) 209b-16; 268b-12;
305a-1

Nemyūd

(1) 225b-3

Nerdşir

(1) 256b-17

Nermāmān

(1) 239b-9

Neşin

(1) 230b-12

Neşiz

(1) 231b-14

Nevār

(1) 226b-5

Neyser

(1) 267b-7

Nışf

(18) 194b-11; 199b-16,
17; 202a-16; 202b-17; 203a-6,
17; 203b-2, 5, 14; 204a-15, 17;
205b-5; 233a-16; 245a-6; 307a-

10

Nışibin

(1) 242a-5

Nışalık

(1) 307b-3

Nigde

(1) 237b-12

Nihāvend

(3) 217b-4; 219a-1;
227a-6

Niksār

(1) 238b-6

Nīmerdā

(1) 242b-13

Nīmmerdān

(1) 266a-13

Nīmrūz

	(3) 219a-5; 258a-7; 283a-16	Nüder	(2) 231b-12; 292a-14
Nîmrûz Tağı	(1) 283a-16	Nüdiye	(1) 271b-14
Nizâmiyye	(1) 209a-4	Nüh	(1) 277a-9
Nîr u Mukrân	(1) 193b-12	Nüptecân	(1) 252a-8
Nîrîz	(1) 256a-15	Nüred	(3) 220b-6; 229a-13; 250b-17
Nîşâbûr	(22) 193a-13; 219a-5; 258a-2; 258b-12; 260a-10, 16, 17; 260b-2, 7; 264b-16; 271b- 10; 271b-7, 10, 15, 16; 282b-4, 7; 294a-3, 4, 6, 8; 300b-15	Nüşehr	(1) 273a-7
Nişâvur	(2) 293b-9		
Niyâz	(1) 261a-12		
Nu‘mâniye	(1) 215a-3		
Nuşaybîn	(2) 293b-15, 16		
Nübendikân	(1) 252a-8		

P

Palās

(1) 210b-9

Peçin

(1) 193b-9

Pelī Barū

(1) 308b-6

Pelsuvār

(2) 234b-13, 14

Peñ Engüšt

(1) 289b-3

Perk

(1) 256a-13

Peyker H̱oy

(1) 230a-4

Piṣkin

(1) 278a-5

Pūṣeyḥ

(1) 262b-17

R

Rabī' a

(1) 306b-7

(7) 202a-9; 240a-3, 13;
241b-2, 13; 242a-3, 5

Rāmiz

(2) 244a-17; 244b-1

Rabī' a 'ı Naşşārī

Rārān

(1) 237b-5

(2) 217a-4; 272a-9

Rağūş

Rasend

(1) 232b-11

(1) 291b-10

Rāhbān

Rāsmend

(1) 250b-17

(2) 225a-14; 291b-2

Raḥbe

Rastāk

(2) 197a-2; 271a-5

(1) 256b-3

Raḥbetü'ş-Şām

Raḫīm Ṭağı

(1) 271a-5

(1) 277b-10

Raḥya

Raḫḫa

(1) 305b-2

(4) 240b-16; 241a-1, 5;
293b-12

Rām Ṭağı

Rāveh-i Sincān

(1) 277b-6

(1) 262a-5

Rāmend Ṭağı

Rāy-ı Hind

(1) 277b-9

(1) 243a-3

Rāmīn

Re'sü'l-ı Ayn

(6) 218a-17; 231a-9;
271b-1, 2, 8

(2) 240b-14; 293b-13

Rāmīr Feyrūz

Rekbe

	(1) 210b-9	Reyān	
Remzvān			(1) 216b-15
	(1) 247a-3	Rey'ān	
Resed Tağı			(1) 257a-14
	(1) 280a-2	Rızvā	
Restāk			(2) 196a-12; 197a-3
	(1) 274a-13	Riṣahr	
Resü'l-Küllī			(1) 252b-10
	(1) 271b-3	Ribāṭ-ı Şalāhaddīn	
Reşt			(1) 254b-8
	(1) 267a-14	Ribāṭ-ı Ābkīn	
Revnāk			(1) 272a-2
	(1) 229b-10	Ribāṭ-ı Būn'aymī	
Rey			(1) 272a-4
	(48)190a-1; 190b-12, 14, 17; 195a-8; 200a-3, 8; 201a-18; 202a-13; 212a-6; 216b-15; 217b-1, 8, 15, 17; 218a-15, 17; 218b-2; 226a-13; 234b-8; 235a-4; 245a-4; 255a-16; 255b-6, 8, 11; 257a-14; 257b-15; 270b-14, 16; 271a-1, 14; 271b-1; 277a-17; 279a-11; 281b-3; 291a-11, 13, 14; 292a-3, 7; 293b-5; 295b-6; 298a-8; 299a-10, 15; 300a-5; 304a-11	Ribāṭ-ı Cāb	(1) 272a-1
		Ribāṭ-ı Ca'ferī	(1) 272a-4
		Ribāṭ-ı 'Alevī	(1) 272a-12
		Ribāṭ-ı Ka'b	(1) 272a-11
		Ribāṭ-ı Seng	(1) 272a-1

Ribāṭ-ı Tūrān

(1) 272a-1

Rīṣehr

(1) 252b-10

Rubʿ -ı Belḡ

(1) 263b-13

Rubʿ -ı Merv

(1) 264b-9

Ruhā

(2) 197a-2; 241a-9

Ruhāṭ

(1) 197a-2

Ruveyn

(1) 270a-4

Rüstemdār

(1) 266a-6

Rūʿād

(1) 266a-7

Rübʿ Herā

(1) 262a-17

Rüknābād

(1) 246a-1

Rüstendār

(1) 267a-4

Rūdābād

(1) 222a-15

Rūdbār

(5) 221a-17; 221b-10, 15; 289b-16, 17

Rūde

(1) 222b-8

Rūdḡāne

(6) 220b-16; 221a-13; 222a-2, 3; 222b-1; 231b-13

Rūdsetīn

(1) 217a-11

Rūdḡāt

(1) 229b-14

Rūhā

(1) 241a-12

Rūm

(63)188b-4; 193a-14; 198b-16; 199a-11; 199b-10; 201a-18; 201b-4; 202a-9; 210a-1; 212a-5; 213b-10; 216a-9; 216b-17; 220a-3; 220b-13; 230a-5; 232a-2; 232b-4, 5; 235a-8; 235b-14; 236a-8, 10, 11, 13, 14, 15; 236b-9; 237a-8; 237b-2; 238a-11; 238b-9; 239a-

7, 10; 240a-5; 243a-3; 243b-2;
247a-17; 251a-9; 273a-6, 10,
11, 16; 275b-5, 15; 276a-1;
277b-11; 287a-12; 287b-9;
288a-14; 290a-5; 299b-3, 15;
301a-15; 302b-13; 303b-6

Rūmiye

(4) 212a-5; 213b-10;
230a-5; 232a-2

Rūtīn

(1) 230b-5

S

Sa‘arḳa

(1) 269a-7

Şa‘b

(2) 269b-6

Sa‘dābād

(1) 229b-4

Sa‘d-i Seme

(2) 252b-2; 303a-2

Sadrīn

(1) 212b-10

Şafā

(9) 191b-14, 15, 17;
192a-2, 4, 5, 8, 9; 194a-16

Şafah

(1) 275a-3

Şāfe

(1) 209a-12

Şaffīn

(1) 241a-6

Şāfī

(4) 233a-3; 292b-4, 7;
300b-11

Şafvā

(2) 237a-15; 270a-9

Şaġāniyān

(1) 287b-14

Saġre

(1) 232b-11

Şāhibād

(1) 220a-7

Şāhid

(2) 250a-4, 5

Şaḥra-ı Mūsā

(1) 235b-4

Şahrā’-ı Necd

(1) 201b-7

Şa‘īde

(1) 282b-2

Sa‘īdābād

(1) 273a-4

Sa‘ird

(1) 241a-17

Şa‘leb

(11) 269a-9, 10, 11, 12;
269b-1, 11; 270b-2, 5, 6

Salmās

(1) 265a-9

(6) 201a-18; 230a-5;
232a-2, 5, 8; 300b-9

Sārī

(1) 266a-9

Sāmān

(2) 224a-3; 227a-3

Şarşar

(1) 268b-10

Sāmerre

(4) 212a-9, 17; 212b-5,
10

Sārūḳ

(1) 225a-7

Sāmīr

(7) 208a-17; 208b-2;
215a-2; 271a-9; 290b-14, 15;
302b-3

Sātīre

(1) 197a-2

Sāmīre

(5) 208a-17; 208b-2;
215a-2; 290b-14, 15

Saḳlān

(1) 278b-3

Saḳsiin

(1) 201b-3

Sāmīrūn

(1) 308a-2

Şāmān

(2) 223a-13, 293b-10

Samsaṭ

(1) 276a-12

Şamekān

(3) 247a-9, 273b-10, 11

Sānāṭ

(1) 208a-8

Sāve

(16) 217b-2; 221a-17;
222a-9; 222b-10; 227a-5; 257b-
14; 273b-2, 5; 277b-15; 278a-3;
291b-3, 5, 16

Sāne

(1) 197a-2

Sāre

(3) 189a-13, 14

Sa‘rerfā

Sāveh	(1) 222b-13	
	(1) 257b-14	Sehend
Şayrum	(12) 228b-7; 229a-16; 230a-9; 233a-2, 3, 9; 292a-16; 292b-2, 4, 11	
	(1) 307b-15	
Sāz		Sehend Tağı
	(2) 208b-9; 239b-7	(1) 278b-9
Sebzbār		Sehrūd
	(1) 201a-18	(1) 230b-10
Secās		Sekān
	(1) 223a-1	(3) 258a-13; 274a-12; 274b-5
Secd-i Ḥalḥāl		Seḳāyetü'l-Ḥüccāc
	(1) 272b-1	(1) 191b-13
Sedd-i Ye'cūc ve Me'cūc		Sekbānād
	(2) 301a-17; 307a-1	(1) 239b-10
Seddürgā Mekrevā		Sekistān
	(1) 307a-12	(1) 258a-13
Sedīdrūd		Sekyāk Ḥāmı
	(1) 222a-3	(1) 273a-1
Sedīr		Selām
	(1) 211b-10	(14) 189a-4, 12; 197a- 9, 11; 197b-6; 199a-9; 263b-3; 286b-17; 295b-5; 301b-5, 6, 14; 302b-1, 4
Sefīdrūd		
	(6) 215a-13; 291b-12; 292b-2, 10; 293a-2, 4	
Seḫās		

Selbārāt

(1) 272a-11

Selm

(8) 194b-10; 199a-2, 4;
214b-5, 7, 9, 10; 239b-12

Semavāt

(1) 271a-6

Şemere

(1) 197a-1

Şemkān

(1) 289a-16

Semendān

(1) 274a-3

Semender

(1) 307a-3

Semerķand

(13) 201a-18; 252b-2;
281a-3, 15; 287b-4, 7; 302b-2,
5, 6, 17; 303a-2, 5, 9

Semnān

(1) 264a-11

Semre

(2) 224b-16, 17

Şen'āniyān

(1) 201b-2

Senīkān

(1) 270a-8

Senk Zīne

(1) 256b-4

Senkān

(1) 307b-12

Senūriye

(1) 307a-12

Sepin

(1) 201b-4

Serā

(1) 248b-8

Serāf

(2) 247a-6; 289a-17

Seraḥs

(5) 271b-16; 272a-2,3,
13; 291a-5

Seraḥsad

(1) 272a-13

Serāndīb

(7) 189a-4; 194a-17;
273b-16, 274a-4, 5; 278b-3;
282a-8; 308b-4

Serāsed Ṭaġi

(2) 224a-4

(1) 278b-2

Serḥ

Serāv

(4) 229a-13; 271b-4;

272a-2, 3

(7) 230a-6; 232b-7;

249b-12; 282b-11; 17; 292b-9,

serḥadd-ı Lār

300b-11

(1) 274a-14

Serāvrūd

Serḫāl

(3) 229a-16; 292a-16,

(1) 265a-16

17; 292b-12

Serkān

Serāyrūd

(1) 226b-17

(1) 223b-9

Serkīne

Sercān

(1) 274a-13

(4) 274b-7, 8

Sermerḫuhūr

Sercihān

(1) 271b-5

(1) 223a-10

Sermuḫ

Serçem

(3) 249b-2, 5, 7

(1) 273a-1

Serpenḥ

Serdest

(1) 276a-16

(1) 229b-6

Serūd

Serdrūd

(1) 226b-7

(3) 226b-6; 229a-17;

Serūstān

229b-5

(3) 247a-5; 274a-10;

Serek

300b-5

(1) 224a-8

Servān Ṭaġi

Serg

	(2) 188b-7	Sihkünbed	
Servesek		(1) 248b-9	
	(1) 274b-6	Sihvādivend	
Sevāl		(1) 229b-16	
	(1) 240b-11	Simbān	
Seyf		(1) 271b-8	
	(2) 246b-8; 286a-5	Simnān	
Seyhūn Şuyı		(1) 271b-4	
	(1) 289b-7	Simyāt	
Seylān		(1) 237a-14	
	(18) 230b-1, 2, 4; 231a-11, 13, 15; 231b-2; 232b-8; 234a-16, 17; 278a-4, 14, 15, 16; 282a-5; 292a-10, 16	Sinān	(1) 197a-2
		Sincān	
Seylān Tağı		(3) 262a-5, 6; 263b-4	
	(9) 230b-1, 2; 231a-15; 234a-16; 278a-4, 14, 15; 292a-10, 16	Sincār	(2) 201a-18; 241b-2
Seylengār		Sind	
	(1) 194a-4	(67)190b-8; 191a-17; 191b-7, 14, 15, 16; 192a-10, 12; 195b-7; 196a-8; 196b-3; 197a-4; 199b-4; 201a-18; 201b-1, 3; 203a-11; 205b-11; 207b-13; 212a-8; 226b-15; 229b-3; 230a-7; 231a-14; 231b-3; 232b-5; 237a-2; 239b-16; 248a-8; 254b-	
Sibāh			
	(1) 278a-5		
Sicistān			
	(2) 210b-1; 258a-14		
Sih Künbedān			
	(1) 253b-6		

14; 255a-15; 257b-9; 258b-15,
16, 17; 272b-12; 274a-1; 276a-
1; 276b-2; 277b-10, 15; 278b-3,
5; 279b-5; 282a-9; 283b-15;
288a-4, 8, 13; 290b-8, 9, 10;
291b-17; 292a-12, 13; 293b-12;
295b-17; 305a-5; 308a-15

Sipān Tağı

(1) 278b-14

Sirāf

(1) 201a-18

Sīrecān

(1) 257b-1

Sīs

(9) 219a-5; 239a-8;
257b-16; 258a-9; 260a-1; 281a-
8; 290a-10; 290b-8; 291a-8

Sişhat

(1) 252a-3

Sīstān

(8) 219a-5; 257b-16;
258a-9; 260a-1; 281a-8; 290a-
10; 290b-8; 291a-8

Sīvās

(7) 236a-17; 236b-3;
273a-13, 16, 17; (2) 193a-15;
219a-3

Siyādīn

(1) 220b-10

Siyākūh Tağı

(1) 278b-12

Siyāvend

(1) 229a-10

Şuffe-i Şīrīn

(1) 243a-4

Şūfiyān

(1) 229b-13

Sultāb Meydān

(1) 294a-14

Sultān Devīn

(1) 288a-8

Sultāniyye

(38) 193a-4; 200a-4, 8,
9; 217b-2; 218b-3, 4, 15; 220b-
17; 222a-3; 222b-15; 223a-11,
14, 16; 268a-7, 9, 10, 11, 13;
268b-4, 9, 15; 269b-14; 271a-
13, 14; 271b-9; 272a-7, 15, 16;
272b-2, 8, 16, 17; 273a-5;
273b-1, 2, 3; 291b-7

Sunqurbād

	(1) 271a-17	Sūmiḡān	
Sutūrtū			(1) 220b-10
	(1) 223a-5	Şūr Taḡı	
Sūrremenre'ā			(1) 279a-5
	(1) 212a-13	Sūriye	
Sūdevrā			(1) 194a-14
	(1) 252b-17	Sūs' ān	
Sūdḡāniye			(1) 257b-12
	(1) 271a-10	Şūstān	
Sū Hışār			(1) 261b-13
	(1) 239a-2	Sūved	
Sūḡarkān			(1) 190a-17
	(1) 272a-11		
Sūḡ-ı Şemānīn			
	(2) 241b-5; 277a-12		
Sūkmānābād			
	(1) İran'da bir yer		
	273a-7		
Sūḡu'l-Emīr			
	(1) 245b-11		
Sūmenān			
	(1) 308b-5		
Sūmenāt			
	(1) 193b-6		

Ş

Şābvān	15; 201b-4, 8; 228a-12;
(1) 235b-6	236a-15; 239a-7; 240a-5; 270b-
Şādābād	3; 271a-5, 7; 282a-1; 290a-3, 4;
(1) 229a-15	305a-12
Şādbāc	Şa‘şa’
(1) 260b-3	(1) 270b-2
Şāh Sencān	Şāş Şuyı
(1) 262a-6	(1) 289b-13
Şāhcān	Şakān Tağı
(1) 264b-9	(1) 278b-16
Şāhrāh-ı Cenūbī	Şatt
(1) 268a-9	(5) 208b-17; 268b-11;
Şāhrūd	270b-12; 286a-4; 298a-6
(5) 221b-1; 231a-4;	Şattü’l-‘Arab
289b-5, 15; 300a-15	(1) 298a-6
Şāhrūd Şuyı	Şattü’n-Nīl
(1) 289b-15	(1) 268b-11
Şāl	Şaver
(2) 220b-9; 231a-5	(2) 251a-1, 11
Şām	Şebānkā
(22) Suriye coğrafyası	(13) 193a-7, 10; 202a-
0b-8; 190a-14; 191a-2; 191b-2;	11; 245a-15; 250b-5, 14; 256a-
194a-9; 197a-6; 198b-15; 199a-	1, 12; 256b-14; 267b-15; 274a-
	17; 274b-1; 293a-5

Şebānkāre

(10) 193a-7; 202a-11;
(1) 219a-4, 250b-5, 14; 256a-1,
12; 256b-14; 267b-15; 293a-5

Şebdīz

(3) 243a-12; 268a-17;
276b-17

Şebrer

(1) 237a-13

Şebūster

(1) 229b-13

Şecer

(2) 268a-11; 270a-5

Şehīn

(1) 222a-1

Şehrabād

(1) 266a-16

Şehrbān

(1) 268b-7

Şehrbāmān

(1) 213a-1

Şehrek

(1) 273b-8

Şehrezūr

(2) 219a-4; 242b-12

şehir-i Bābek

(3) 257b-3; 274b-5, 7

şehir-i Emek

(1) 274b-1

Şehr-i Kāzvīn

(1) 219a-8

şehir-i Rey

(2) 217b-8; 271b-1

Şehr-i Rūd

(1) 266a-7

şehir-i Şah

(1) 273b-12

Şehr-i Semerkānd

(1) 302b-5

şehir-i Şaver

(1) 251a-1

Şehr-i Zūr

(2) 193a-16; 242b-15

Şehristāne

(2) 220b-10; 226a-13

Şehristānek

(1) 220b-10

Şehristān-ı Ferbūd

(1) 261a-15

Şekrābād	275a-1, 6; 277a-15, 16; 300b-4, 5
(1) 220b-9	
Şemāhī	Şīrvān
(2) 201a-18; 235b-1	(16) 193b-1; 202a-4; 219a-3; 229a-14, 15; 234a-12; 234b-6; 235a-16, 17; 267b-3, 17; 306b-9, 15; 307a-1, 4, 7
Şemrā	
(2) 269a-15, 16	
Şenkūvān	
(1) 253b-7	Şolistān-ı Fārs
Şeraʿ ran	(1) 225b-10
(1) 306b-9	Şuʿ yā
Şerefābād	(1) 198a-5
(1) 220b-10	Şūdekān
Şiʿ ān	(1) 264a-7
(1) 261b-16	Şūrerūd
Şiʿ b Tevān	(3) 294a-5, 10, 15
(3) 252a-8, 13; 252b-2	Şūşʿ ān
Şikeste	(1) 271a-15
(1) 253b-7	Şūşter
Şīrāz	(6) 243a-15, 16; 243b- 3, 4; 275a-2; 293a-9
(42) 193a-8; 201a-18; 219a-4; 245b-3, 4, 5, 10, 14, 15; 246a-11; 248a-14; 251b-9, 10; 252b-10; 254a-2; 254b-11; 273b-8, 15; 274a-5, 6, 9, 10, 16, 17; 274b-2, 8, 9, 10, 15, 16;	Şüter
	(1) 272b-6

T

Tābād

(1) 271b-16

Ṭaber Kīlekī

(1) 258a-3

Ṭaberistān

(7) 202a-5; 260a-5;
266a-17; 267b-3275b-13; 279a-
7; 280b-3

Ṭa[b]s Ke[y]lekī

(1) 259a-10

Ṭa[b]s Sa

(1) 259a-6

Ṭahāristān

(3) 263b-14; 264a-11,
16

Tahīḳ

(2) 261a-8, 14

Ṭahl

(1) 192b-6

Ṭahrān

(1) 218a-16

Ṭā'if

(3) 190b-1; 192b-12;
194a-16

Ṭākān

(1) 271b-14

Ṭālegān

(1) 272a-8

Ṭālekān

(8) 220b-5; 223b-6;
224a-11; 264a-15; 264b-2;
291a-14; 292a-1, 3

Tāliṣ

(1) 231b-9

Ṭāliṣ

(1) 289b-4

Ṭamahavān

(1) 254b-6

Ṭanerk-i Rey Ṭaḡı

(1) 279a-11

Tarāblus

(1) 200b-18

Ṭārim

(2) 218b-17, 256a-13

Ṭārim-i 'Ulyā Bāc

(1) 223b-3

(2)	Ṭāyif
Ṭārīḫ Ṭaġı	(4) 188b-16; 189a-2; 231a-7
(1) 279a-7	
Ṭārīḫ-i Ḥorāsān	Tāzyān
(1) 212b-12	(3) 198b-14; 199a-10; 199b-6
Ṭārmin	Tebriz
(9) 223a-11, 16; 224a-9; 281b-7; 289b-5; 290a-1; 291b- 11, 12	(44) 193a-6; 201a-18; 218b-13; 219a-2; 227b-10, 11, 14, 16; 228a-4, 5, 8; 228b-2, 4, 6, 7, 8, 10, 16; 229a-2, 12; 229b-2, 12; 230a-3, 12, 13; 233b-3,7; 239a-16; 272a-17; 272b-9, 15, 17; 273a-5, 6, 13, 17; 278b-10; 292a-16, 292b-11
Ṭarsūt	
(1) 259b-14	
Ṭarsūs	
(2) 200b-18; 305b-5	
Tasūy	
(1) 233a-7	Ted ' Aḳerḳūt
Tāşgar	(1) 211a-7
(1) 308b-2	Tehām
Tāveyḥ	(1) 298a-15
(1) 268a-11	Tell ' Aḳarkūz
Ṭavīl	(1) 271a-5
(9) 206a-3; 209b-5; 225a-16; 254b-5; 295b-8; 299b- 2, 16; 300b-12; 307b-5	Temür Kapu
Ṭavur Ağac	(2) 235a-17, 200a-9
(1) 238b-17	Tenceh

	(1) 259a-2		(1) 201a-18
Tenk Dehān Šīr		Ṭrabzon:	
	(1) 287b-15		(1) 239a-8
Tenkinke		Tibet	
	(2) 307b-11, 12		(4) 193b-15; 198b-17; 287b-13; 307a-17
Terb		Tiflīs	
	(1) 243b-16		(7) 193a-17; 219a-3; 235b-16; 236a-3, 7; 290a-15; 306b-14
Tereter		Tihāme	
	(1) 235a-10		(2) 194b-6
Terşīz		Tikrīt :	
	(4) 258b-3, 8, 9, 12		(4) 205b-15; 209a-17; 211a-3, 10
Test		Tilādiş	
	(1) 263a-6		(1) 307b-14
Tesvī		Ṭirādek	
	(1) 232b-17		(1) 244b-7
Ṭevāli		Ṭuġv	
	(4) 221a-5, 6; 231a-5; 267a-5		(1) 270a-9
Ṭevāliş		Ṭusūc	
	(3) 221a-5, 6; 231a-5		(2) 230a-12; 292a-16
Tevān		Ṭūfe	
	(7) 249b-7, 9; 250a-13; 252a-8, 13; 252b-2		(1) 276a-15
Ṭirā			

(1) 308a-2

Ṭūn

Türkistān

(1) 258a-9

(14) 232a-7; 276a-8;

Tūr

276b-3; 277b-13; 280b-17;

(16) 199a-2, 4; 212b-16,

281a-1, 5, 15, 17; 282a-15;

17; 223a-5; 225b-14; 230a-7;

287b-3; 290a-11; 303a-16

244a-2; 247a-12; 259a-12;

Ṭūs :

265b-12; 267a-13; 269a-15;

(14) 201a-18; 233a-6;

272a-1; 302b-12; 308a-2

260b-16; 261b-17; 262a-2, 4, 7,

10, 11; 265a-15; 282b-6; 300b-

14, 15

Ṭūr Ṭaġi

(2) 275b-10, 11

Tūser

Ṭūr-ı ‘Aydeyn

(1) 274a-15

(1) 293b-16

Tüster

Ṭūr-ı Sīnā Ṭaġi

(9) 193b-2; 254b-14;

(1) 279a-12

288b-5, 6, 7, 8, 11, 13; 290a-13

Tümen-i Lur-ı Büzürg

Tūsucān

(1) 225b-9

(6) 274b-15; 275a-1, 2,

6

Tümen-i Lur-ı Küçük

Tūkāt :

Tokat

(1) 225b-16

(1) 262a-3

Tümen-i Sulṭāniye

Tūy

(1) 218b-3

(1) 226b-17

Tüman-ıYezd

(1) 227a-12

Türdān

U ‘U Ū

Uḥud

(5) 194b-7, 8; 275b-9,
10, 12

Uḥud Tağı

(4) 194b-7; 275b-9, 10,
12

‘Ukeyre

(2) 213a-6; 271a-8

‘Umān

(1) 194a-17

‘Umre

(2) 269b-7

Ūcān

(9) 230a-4, 6, 7; 273a-4;
278b-10; 292a-16; 292b-16;
293a-1, 3

Ulamaevt :

(2) 221b-7, 8

Ūnkīr

(1) 274a-2

Ūrdubād

(1) 234a-4

Ūrgen

(1) 201a-18

Ūrmez

(1) 244a-17

Ūrmiye :

(2) 232a-13; 300b-9

Ūrşelim

(3) 197a-5, 12; 197b-3

Ūrkī

(1) 199a-16

Ūrus

(1) 287a-3

Ūrūmī

(1) 201a-18

Ūrūmiye / Ūrūmiyye

(2) 230a-5; 232a-2,
232b-4, 5

Uşneviye

(3) 230a-4; 232a-2;
232b-3

Ūtar

(1) 199b-6

‘Ü Ü

‘Ürvān Tagı

(1) 188b-16

Üsnūzed

(1) 265a-12

V

Vādi'l-Kurā	(1) 240a-2
(1) 196b-5	Veliyān-ı Kūh
Vahīde	(1) 229a-10
(1) 197a-1	Velḥ
Vakūr	(2) 217b-1; 264b-7
(1) 222b-13	Velḥān
Vānīḫ Hānı	(1) 217b-1
(1) 273b-4	Verāk Tağı
Vārāmın	(1) 277a-15
(1) 218a-17, 231a-9; 271b-1, 2	Verṭamān
Vāsiṭ	(1) 216b-15
(12) 208b-17; 209b-1; 212a-3; 215a-4, 8; 269a-11; 270b-2, 5, 9, 10, 13; 288a-17	Verzen
Vaşāk	(1) 218a-10
(1) 225b-7	Vestān
Vāṭeti' arş	(1) 240a-2
(1) 239a-4	Vestām
Vāy' ān	(1) 243a-11
(1) 229b-13	
Velāşcird	

Y

Yaçın

(1) 307b-6

Ya'kūbāt

(1) 268b-8

Yekān

(1) 274b-9

Yelemlem

(1) 190a-16

Yelkūn Bāzār

(1) 238b-10

Yemen

(15) 190a-15; 191a-15;
194a-16; 194b-6; 195a-7; 198b-
14; 199b-3; 282b-2; 298a-3, 14,
16; 302b-14; 306b-5, 9; 308b-8

Yerdān Şuyı

(1) 287b-9

Yerdhāst

(1) 250b-1

Yeren Bāzār

(1) 238b-15

Yeşrib

(3) 194b-3; 199b-11;
298a-15

Yezd

(17) 201a-18; 215a-13; 217b-4;
219a-1; 227a-12; 227b-3; 231a-14;
245a-16; 248b-2; 257b-14; 259a-11;
274b-10, 15; 289a-3; 300b-16

ز ز ز

Zāb Şuyı

(1) 242b-5

Zābīn Şuyı

(1) 288b-14

Zābsitān

(1) 201a-18

Zābulistān

(2) 257b-16; 258a-7

Zādeh

(2) 263b-6, 7

Zāmīre

(1) 226a-1

Zāra

(1) 273a-15

Zātu'l-ʿAyn

(1) 270b-3

Zātu'l-ʿIrķ

(1) 269b-8

Zāvul

(1) 259b-5

Zekān Şuyı

(1) 289a-15

Zelincān

(1) 225a-4

Zelūber

(1) 233a-16

Zemāli

(1) 269a-6

Zencān

(5) 221b-17; 222a-6;
272a-16; 272b-17; 289b-4

Zencānrūd

(1) 289b-4

Zenderūd

(4) 216a-1; 217b-5; 289a-
4; 291b-9

Zengiyābād

(1) 212a-7

Zenk Tağı

(1) 277b-13

Zenkenān

(1) 233b-8

Zenūr

(1) 233b-11

Zerāva

(1) 225a-5

Zerdkünbed

(1) 266b-12

Zerencelābād

(1) 230b-10

Zerīḡ Suyı

(1) 288b-17

Zerkān

(4) 256a-5, 8; 274b-10

Zermār

(1) 233b-3

Zevāre

(2) 217b-1; 257b-14

Zevāreh

(1) 257b-14

Zeylūḡālī

(1) 237b-5

Zeytūn

(1) 308b-4

Zinānbād

(1) 249a-1

Ziyā' iş

(1) 232b-11

Zübd

(3) 209a-5; 269b-4

Zü'l-Ḥalīfe

(2) 190a-12 , (1) 270a-11

Zūzan

(1) 263b-4

SONUÇ

1. Tezimizin konusu, *Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb* adlı eserin coğrafya bölümünün incelenmesidir. Tercüme eserin aslı Müstevfi'ye ait *Nüzhetü'l-Kulûb* isimli Farsça bir ansiklopedik eserdir. *Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb*'un mütercimi hakkında elimizde herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak o dönem bu tercümeleri yaptıran edebiyat ve diğer ilim dallarıyla meşgul olan âlimleri himâyesine alıp destekleyen Abdal Hân'ın sarayında veya çevresinde bulunan ilim erbâbından biri tarafından Türkçeye çevrildiğini tahmin etmekteyiz. Eserin Abdal Hân adına tercüme edilmesi de varsayımımızı güçlendirmektedir.

2. Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb, değişik bölümlerden oluşmaktadır; fakat biz çalışma alanımız olarak coğrafya bölümünü seçtik. Bunu da hem varak sayısının en fazla olduğu bölüm olması -ki bu durum özellikle dil incelemelerinde daha fazla tespitte bulunmamızı sağlayacaktı- hem de bu bölümdeki bilgilerin orijinalliği sebebiyledir. Eseri değerli kılan en önemli husus, coğrafya denince akla sadece nehirler, dağlar, şehirler, enlem veya boylamların gelmesidir; fakat bu eserde o bölgelerde yaşayan insanların, psikolojik ve fiziksel özellikleri, yetiştirilen sebze ve meyveler, önemli din ve ilim adamları, ekonomileri, dönemin mimarî yapıları ve yapıları inşa eden kişiler, madenler, devlet adamları, bugün bilimsel kanıtlılığı olan bilgiler ve halk inanışları gibi günümüze de ışık tutabilecek birden çok konuyu kapsayan bilgiler içermesidir.

3. Eserin toplamda üç nüshası bulunmaktadır. İki nüshada coğrafya bölümü eksiktir. Bu sebeble çalışmamızı tek nüsha üzerinden sürdürdük. Eserin Farsça

orjinalinin birden fazla nüshası bulunmasına rağmen Osmanlıcaya tercüme edilen üç tane nüshası vardır ve sadece birinin –üzerinde çalıştığımız nüsha- bölümleri tamdır.

4. Eserde anlamını kestiremediğimiz, eksik ya da okunması güç olan kısımlar için Farsça nüshadan yararlandık. Özellikle yer isimlerin tamamı, eserin Farsça aslıyla bire bir karşılaştırarak tespit edilmiştir. Özel isimler tercüme edilirken yanlış yazımlar bulunmaktaydı. Bunların Farsça aslında geçen şekilleri dipnotlarda belirtilmiştir.

5. Metinde Farsça şiirler, Arapça âyet ve hâdisler bulunmaktadır. Bazılarının anlamı metin içinde yer alsa da çoğunlukla anlamları verilmeden bırakılmıştır. Bu kısımlar tercüme edildikten sonra meâllerine dipnotta yer verilmiştir.

6. Eserin dili ile ilgili olarak şu sonuçlara varılmıştır:

- Eserin girişi ağır ve süslü bir dile sahiptir. Metnin geneline baktığımızda girişi kadar olmasa da eserde hareketlerin kısıtlı kullanılıyor oluşu ve Farsça kelime oranının yüksek olması metnin dilini kısmen de olsa ağırlaştırmaktadır. Buna neden olan etmenlerden biri de özellikle coğrafya ile ilgili kullanılan terimlerdir.

7. Eserin üslûbu ile ilgili şunlar söylenebilir:

- Konuların içeriği ile ilgili olsa gerek belli bölümler anlatılırken ek açıklamalar yapılma ihtiyacı duyulmuştur. Buna madenler bölümünü örnek verebiliriz o dönem insanı için adının dahi duyulmadığı madenler bulunmaktadır. Bunlar anlatılırken özellikleri izah edilmeye çalışılmıştır.

- Deyimlerin kullanımı eseri halk diline yakınlaştırıp biraz daha basitleştirmiştir.

- İspat ve kanıt gösterme başvulan yöntemlerden biridir. Bir olayın meydana geliş şekli anlatılırken ayet ve hadislerden, bir şehrin özellikleri anlatılırken bazı şairlerin o yerlerle ilgili söylemiş oldukları şiirlerden veya diğer kitaplarda o yerler ve olaylarla ilgili ilginçlikler alınarak kitapta sunulmuştur.

8. Dizin bölümünde, metin içinde kullanılan kelimeler, deyimler ve atasözleri cümlelerin bağlamından yola çıkılarak karşıladıkları anlamlara yer verilmiştir. Anlamla ilgili birkaç sonuca da yer vermek gerekirse eş anlamlı kelimelerin kullanımına değinmek yerinde olacaktır. Metinde Farsça-Türkçe ve Arapça-Türkçe eş anlamlı kelimelerin kullanıldığı örnekler bulunmaktadır. Farsça-Türkçe ve Arapça -Türkçe eş anlamlı kelimelerden bazıları şunlardır: ağaç/dıraht, akarsu/ab-ı revân, afitâb/güneş, târik/yol, şeb/gece, huşk/kuru gibi

9. Metnin imlâ özellikleriyle ilgili şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

- Genel olarak harekesiz bir metindir; fakat harekelendirme de şöyle bir husus dikkat çekmektedir, mütercim kelimeyi metnin bir yerinde hareketlendirmişse diğer yerlerde genellikle hareke veya harf kullanımından kaçınmıştır. Bu yazım açısından mütercim için daha hızlı ve akıcı bir yöntem olsa da okuyucu veya araştırmacı için özellikle bazı Farsça ve Türkçe kelimelerin okunmasında zorluk yaratmaktadır.
- Kelimelere gelen eklerin ünlüleri de genelde harekesiz yazıldığı için ne şekilde okunacağı o eklin gelişim tarihi, o dönemde yazılan diğer eserler veya metin içinde kullanılan harekelendirilmiş örneklerine bakılarak okunmuştur.
- Ünsüzler için kullanılan işaretlemelerde ise özellikle hemze işaretinin sık sık kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan özellikle Belirtme ekini göstermek için hemzenin kullanımı da mütercimin yöntemlerinden biri olarak göze çarpmaktadır.
- Metinde bilinçli işaretlenmelerin olduğu kelimeler de bulunmaktadır yani diğer örneklerin kullanımına bakmanıza gerek kalmadan rahatça okuyabileceğiniz harekelendirmeler yapılmıştır. Bu özellik Türkçe kelimelerde “a” ünlüsünün neredeyse metnin genelinde hareke ile kullanılmaya çalışılmasıyla tespit edilen bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

10. Metinde yer alan bazı Türkçe kelimelerin imlâsında ünlülerin yazılışı açısından bir düzensizlik bulunmaktadır. Aynı kelime aynı sayfada hatta aynı satırda bile farklı şekilde yazılmış veya hareketlendirilmiştir:

eksük اكسُك

اكسوك , 203b/5 203b/11

210b/ 4 ارماق , 287a / 5 ارمق ırmağ

Türkçe kelimelerde farklı yazıma sebebiyet veren diğer dikkat çekici bir özellik de “elif ” harfinin harekeli veya harekesiz olarak kullanımı ile ilgilidir.

287a-17 ارقه arqa , 202a-7 آرقه arqalarına

197a-8 اكا aḡa , 194b-11 اكا aḡa

216a-11 اولاقلى avlaqları , 227a-16 اولقدر avlaḡdur

Farklı yazım özelliği alıntı kelimelerde de göstermektedir. Dilimize Arapça ve Farsçadan geçmiş olan kelimelerin bazılarında da yazım birliği görülmemektedir:

268a / 4 زراع zirā-‘ı , 267b / 12 ذراع zirā-‘ı

249a / 2 دفعا defā , 190a / 7 دفعه defa

259b / 1 افتاب afitāb , 243b/ 13 افتاب afitāb

11. Bazı ek ve edatların hem ayrı hem bitişik yazım şekilleri bulunmaktadır. Bunlardan –lAr çokluk eki kalın sıradan ünlülere sahip olan Türkçe kelimelerle ve sonu kalın ünlü ile biten alıntı kelimelerle istisnasız bitişik yazılmıştır. İnce sıradan ünlülerle ise büyük oranda bitişik yazılmakla beraber ayrı yazılan örnekler de bulunmaktadır. Bitişik yazılan kalın sıradan ünlüye sahip örneklerden bazıları şunlardır:

189a / 5 زارلقل zārılıqlar , 188a / 16 بۇنلر bunlar

195b / 16 قارانلقل qaranlıqlar , 189b / 3 چایلردن çaylardan

İnce sıradan ünlülü olup bitişik yazılan örneklerimizden bazıları şunlardır:

kimseler كيمسler 192b/ 11 , memleketler مملكتler 199a / 6

Ayrı yazılan ince sıradan ünlüye sahip örnekler:

melâ'ikeler ملائكة لr 195a / 12 , kürelerüñ كوره لرك 245a/14

“dahı” bağlacı ol ile (اولداخى 207b/15) , “kadar” edatı ne ile (نقدر 207a/17) kullanımlarında bitişik yazılmıştır

“(i)çün” edatı hem ayrı hem bitişik yazılmıştır (حقچون 210a/14) ve “şonra edatı” ise *andan şonra* şeklinde (اندنصره 197b/6) “+dAn” çıkma durum ekiyle kalıplaşmış halde kullanılmış olup bitişik yazılmıştır.

+ (y)(ı)la / +(y)le edatı ise hem “ile” şeklinde elif (تمغا ايله 216a/13) ile ayı bir şekilde yazılmış hem de kendinden önce gelen kelimeye bitişik ve elifsiz (كئيله 191b/17) şeklinde yazılmıştır.

12. Metin içerisinde Eski Türkçede yer alan bir takım kelimelerin yuvarlak şekillerini korudukları tespit edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: berü 264a/4, altun 280b/14, gërü 283b/3, yaruğ 287b/12...

13. İsimlerde bildirme başlığı adı altında yer alan i- fiilinin öğrenilen ve görülen geçmiş zaman ekleri de farklı yazılış şekilleriyle dikkat çekici örnekler arasında yer almaktadır. Öğrenilen geçmiş zaman, hem kelime tabanından ayrı yazılmış (şehir imiş 215a/2) hem de kelime tabanına bitişik şekliyle (varımış 223b/1) yazılmıştır. Kelime tabanına bitişik yazılırken herhangi bir ünlü kaybı meydana gelmemiştir.

Görülen geçmiş zamanda ise üç çeşit yazım şekli bulunmaktadır:

“idi” ek-fiilinin ön ünlüsünün düşmeden kelime tabanına bitişik yazılan örnekler (varıdı 237b/6); “idi” ek-fiilinin “-di” (دى) şeklinde ön ünlüsünün düşerek

isim tabanına eklendiği örnekler (vardı 223a/12); Kelime tabanından ayrı yazılmış örnekler (var idi 208a/7) gibi...

14. Metin içerisinde Eski Türkçede kelime başında yer alan “t” ler tonlularak “d” (teg->degme 189b/8; tağı > dağı 287b/13) olmuştur. Günümüz Türkçesinden farklı olarak bazı örneklerde “t” sesi (toğuz 245b/17; tağından 246a/4) korunmuştur. Metin içindeki bazı kelimelerin son sesinde tonlu ünlü (süd 213a/16; yudar 295b/15) bulunmaktadır.

15. Arapça kelimeler çoğullukla +lAr çokluk eki kullanılarak çoğul hâle (‘imâretler 306/8; zamānlarda 222a/12) getirilmekle beraber bazı kelimeler, hem Türkçe çokluk ekiyle hem de kendi dilinin kurallarına göre (aşhâblardan 220b/3; mezâhiblerden 221a/9) çoğul hale getirilmiştir. Metin içerisinde aynı kelime hem Arapça çokluk eki “ât” ile hem de Türkçe çokluk eki “lAr” ile (vilâyetler 203b/16; vilâyât 239a/7) çoğul hâle getirilmiştir.

16. Metnimizde, sonu güzel he (ه) ile biten bazı alıntı kelimelerde +ı/+i belirtme durum eki hemze ile (نامه nâme 257a/5) belirtilmiştir. Metinde içerisinde Türkçe bir kelimedede belirtme ekini göstermek için hem ye “ی” hem de hemze “ء” (سوی سوی 207a/5) kullanılmıştır.

17. Metnimizde, Eski Türkçeden süregelen dil uyumundaki sağlamlık (varduğda 216b/11; olduğu 295a/4) devam etmektedir. Bu durumun aksine dudak uyumunda aynı sağlamlığı görmek mümkün değildir. Örneğin “+IU” (yükseklü 251b/4) gibi isimden isim yapan ekler; bunun yanı sıra -sUn teklik 3. kişi emir eki (olmasun 189b/2) ve -dUK Sıfat-Fiil Eki (feriğat ettiği 195b/13) gibi çekim ekleri de dudak uyumunu bozan yapılardan bazılarıdır.

18. Bazı Türkçe kelimelerde iki ünsüz bulunmasına rağmen ünsüz harf iki defa değil bir defa yazılmış olup şedde kullanılmıştır (دَپَّه deppe 236a/6; اسی 210b/2).

19. Metinde yer alan cümlelerde edat ve bağlaç kullanımı sıkça bulunmaktadır. Özellikle “ki ve kim” edatları ile bağlanmış uzun cümleler dikkat çekicidir. (Nakıldur ki eger Hâcer toprağıla bend eylemese ol şu bir çay olurdu **ki** cümle çaylardan büyük çünkü ol yerde şu peydâ oldu 189b/ 2, 3, 4.)

20. Metinle ilgili olarak üzerinde durulması gereken diğer bir konu da kullanılan birleşik fiillerle ilgilidir. Özellikle “-êd/t-” ,(hâsed êdüp 189a/14); “-ol-” (helâk olur 275b/7); “-kıl-” (kârâr kılmışdur 277a/9); “-vêr-” (bedel vèrmışdi 196b/17) “-ur-” (zağm urdılar 207a/3) gibi çok sayıda yardımcı fiille kurulmuş birleşik fiil metinde kullanılmıştır.

21. Metin içerisinde bir örnekte fiile gelen birinci tekil kişi ekinin ünlüsü Eski Anadolu metinlerindeki kullanımlarda olduğu gibi düz-geniş olarak kullanılmış olup şu şekildedir: *görmüşem* (كۆرمىشم). Diğer kişi eklerinin ünlüsü kullanıldıkları zaman eklerine göre değişiklik göstermektedir.

22. Bildirme ekinin ünlüsü daima yuvarlaktır ve bitişik yazılmıştır: *meskenidür* 302a/17, *çokdur* 282b/17, *taşlıkdur* 276b/10...

23. Dönüşlülük eki olan “-n” sesinin ünlüsü yuvarlaktır: *aşkârâ gör-ün-ür* 241. a/ 8, *bul-un-ur* 307b/ 7... Düz ünlüye sahip örneğimiz bulunmamaktadır.

24. Geniş zaman ekinin (-r) ünlüsü genel olarak yuvarlak ünlülü (-ur, -ür) olmakla beraber düz-geniş ünlülü (-ar ve -er) kullanımı da tespit edilmiştir: *kabul olur* 276b/1, *çıkâr* 282a/13...

25. Öğrenilen geçmiş zaman eki daima düz-dar ünlülü olarak yazılmıştır. Bu durum dudak uyumuna aykırı kullanıma sebep olmuştur: *şıkılmışlardur* 232b/2, *vâkı’ olmış* 242a/1...

26. İyelik 3. teklik kişi ekinin ünlüsü daima düz-dar ünlülüdür: *gölgesi* 202b/10, *çayı* 231b/13...

27. “dek” son çekim edatı hem kalın sıradan hem de ince sıradan ünlüye sahip bulunma durum ekinden sonra ince sıradan olarak yazılmıştır. Bu edat için tek şekilli kullanıma geçişin bir göstergesi olabileceğini göstermektedir. Metinde beş yerde geçen bu edatın kullanımlarından bazıları şu şekildedir: kırk yıla dek 217b/15, dabanına dek 278b/6, vaktine dek 234a/9...

28. Arap alfabesine uygun olarak kalın sıradan ünsüzlerde “ sad” (ص), ince sıradan ünsüzlerde “sin”(س) kullanılması gerekirken Uygur yazı dili geleneğinin Anadolu’da devam etmesinin sonucu olarak Türkçe kelimelerde bulunan “s” ünsüzü kalın sıradan olan kelimelerde “sad” (ص), ince sıradan kelimelerde metinde “ sad ” (ص) ile yazılması gereken bazı kelimeler “sin”(س) ile yazılmıştır: سَوَاقِلْ soğaqılar 245b/16, اَرَس Aras 272b/9

29. Eserde gelecek zaman için kullanılan özel bir ek yoktur.

30. Metnimizde “ +da” bulunma durum eki, “+dan” ayrılma durum eki, “+dI” görülen geçmiş zaman eki, “+dUr” bildirme eki, “-dUq” sıfat -fiil eki, “-dUqda” zarf fiil ekleri daima “d” ile yazıldıkları için ünsüz uyumuna aykırılık teşkil etmektedir.

31. Metinde Arapça ve Farsça uzun okunan “a” sesini (ā) karşılamada kullanılan dik üstünlü elif (ا) Bazı Türkçe kelimelerde kısa “ a ” sesini karşılamak için kullanılmıştır:

دَوَارَه : davar 255a/3; طَوَارَه : tavar ; اَرَالَرِنْدَه aralarında 243b/9; اَوْرَتَادَه ortada 198b/3; يولداشى : yoldaşı 263a/12 ; اَرَالَرِنْدَه : aralarında 243b/9

32. Metnimizde, dudak uyumu bakımından eklerin durumu oldukça sistemsizdir. Bazı eklerin sadece düz ünlülü şekilleri; bazılarının ise sadece yuvarlak şekillerinin bulunduğu görülür. Kimi zaman da ekin hem düz ünlülü hem de yuvarlak ünlülü şekli mevcut olup bu biçimlerin ilgili sözcüğe eklenişinin dudak uyumu bakımından istikrarsız olduğu görülür.

KAYNAKÇA

Ata, A. (2009). Türk Dillerinde +la Çokluk Eki. *International Journal of Central Asian Studies*, Volume 13, 90, 89-99.

Ay, Ö. (2001). “+(y) 1A (< ile)” Ekinin Cümle Öğeleri Oluşturmadaki Yeri. Afyon Kocatepe Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. II, sy. 2, s.254. <https://sbd.aku.edu.tr/II2/21-ozgur-ay.pdf> adresten 3 Şubat 2019 tarihinde edinilmiştir.

Banguoğlu, T. (2010). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yay.

Başdaş, C. (2006). Türkçede Üçüncü Grup Ara Ekler. *I. Uluslararası Büyük Türk Dili Bildirileri*. http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/cahit_basdas_ara_ekler.pdf adresinden 14 Nisan 2019 tarihinde edinilmiştir.

Bayraktar, N. (2004). *Türkçede Fiilimsiler*. Ankara: TDK Yay.

Benzer, A. (2014). -sA Ekinin İşlevleri ve Dilek-Şart Ayrımı. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (28), 131-140.

Buran, A. (1999). Türkçede İsim Çekim Ekleri. *Türk Gramerinin Sorunları II*, Ankara: TDK Yay.

Clauson, S. G. (2007). Türkçede Sekizinci Yüzyıldan Önce Kullanılan Ekler, (Uluhan Özalan Çev.). *Dil Araştırmaları Dergisi* 1, s.185-196.

Çağatay, S. (2018). Eski Osmanlıca'da Fiil Müştakları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 5(4). [file:///C:/Users/Hp/Downloads/4936-15592-1-PB%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Hp/Downloads/4936-15592-1-PB%20(2).pdf) adresinden 15. Haziran 2019 tarihinde edinilmiştir.

Çelebi, E. (2001). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi* (S. A. Kahraman & Y. Dağlı Haz.). İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası Yay., C. IV. 70-73.

Çiftçi, F. (2016). Hamdullah Müstevfi'nin Nüzhetû'l-Kulûb adlı Farsça Eserine Göre Moğollar Devrinde Azerbaycan, Mezopotamya ve Anadolu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dankoff, R. (1990). *Evliya Çelebi in Bitlis*. E. J. Brill, Leiden, 66-76

Daşdemir, M. (2013). Çağdaş Dil Biliminin Işığında Yeni Lisan Hareketi ve Türk Dil Devrimi'nin Karşılaştırılması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2/3 53-58.

Demir, M. (2007). İslâm Ortaçağında İran Bölgesindeki Tarih Yazıcılığı. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 34, s. 257.

Demircan, Ö. (2005). *Türkiye Türkçesinde Kök-Ek Birleşmeleri*, İstanbul: Papatya Yay.

Develi, H. (1993). *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri Ve Uyumlar*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden 08.12.2018 tarihinde edinilmiştir.

Devellioğlu, F. (2001). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (18. Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yay.

Dilçin, C. (1999). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.

Duman, M. (1995). *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17.Yüzyılda Ses Değişmeleri*. Ankara: TDK Yay.

Demir, N. & Yılmaz, E. (2003). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yay.

Ediskun, H. (1999). *Türk Dilbilgisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Eker, S. (2018). Coğrafya Öğretiminde Haritanın ve Cihânnüma'nın Önemi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi* , 5 (1) , 1-15
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/etad/issue/37928/341651> adresinden 12 Kasım 2019 tarihinde edinilmiştir.

Eminoğlu, E. (2008). *Şeyyad Hamza Destan-ı Yusuf, (Dil İncelemesi-Metin-Dizin)*. Ankara: IQ Kültür Sanat Yay.

Ercilasun, A. B. (2007). Geniş Zaman Ekine Dair Bazı Düşünceler. *Makaleler Dil–Destan–Tarih–Edebiyat*, 359-363.

..... (2008). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi (5. Baskı)*. Ankara: Akçağ Yay.

Ergin, M. (1997). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.

Ersoy, H. Y. (2017). Türkçede Ses Düşmesi/Hece Kaynaşması Problemi: Başkurt Türkçesi Örneği. *Dil Araştırmaları*, Bahar 20, 35-40

Erten, M. (2007). İlgi Zamiri ve İyelik Zamiri Terimleri Üzerine. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar, 6, 20. 221-228.

Gabain, A. Von (2007). *Eski Türkçenin Grameri* (M. Akalın Çev.). Ankara: TDK. Yay.

Gemalmaz, E. (1988). Türk Dilindeki Ses Hadiselerinin Bu Dilin Sentaksiyle İlgisi. *VI. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*.http://efrasiyap.tripod.com/yazilar/ses_sent.pdf adresinden 07.11.2019 tarihinde edinilmiştir.

Gencan, T. N. (2001). *Türk Dilbilgisi*, Ankara: Ayraç Yay.

Gökçe, A. (2009). Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine Dudak Uyumu ve Ünsüz Uyumu. *Turkish Studies*. Volume 4/3, 992-1014.

Gökçe, F. (2013) . *Grammerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.

Grønbech, K. (2011). *Türkçenin Yapısı*. (M. Akalın Çev.) Ankara: TDK. Yay.

Gülsevin, G. (1990). Türkçede Şart Gerundiumu Üzerine. *Türk Dili*, 467 (2), Ankara: TDK Yay., 266-279.

..... (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: TDK Yay.

..... (2014). Eski Türkiye Türkçesinde İstek Kipi. *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, 37, 35-50.

Gültekin, Y . (2006). Tarihî ve Çağdaş Türk Lehçelerinde Gelecek Zaman Ekleri Üzerine Bir Deneme. *Türklük Bilimi Araştırmaları* , (20) , 33-59 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16961/177120> adresinden 12. 11. 2019 tarihinde edinilmiştir.

Hacıeminoğlu, N. (2008). *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK Yay.

Hamza, M. (2008). Hamdullah Müstevfî ve Eseri Nüzhetü'l-Kulûb. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Haçerlioğlu, O. (2007). Türk Dili Sözlüğü (4. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hatipoğlu, V. (1974). Türkçedeki Eklerin Kökeni, *Türk Dili*, XXIX. (s. 331-340)https://www.academia.edu/11897048/T%C3%BCrk%C3%A7edeki_Eklerin_K%C3%B6keni_Prof._Dr._Vecihe_Hatipo%C4%9Flu_pdf adresinden 10 Temmuz 2019 tarihinde edinilmiştir.

İlhan, N. (2009). Türkçede Ek + Kök / Kök + Ek Kaynaşmasıyla Ortaya Çıkan Ekler. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 4/8, 1572-1594.

..... (2009). Türk Dilinde Ünsüz Düşmesi, Nedenleri ve Türleri. *ZWTZeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, (1), 43-55.

Kalkan, U. (2003). *Türkiye Türkçesinde hâl (Durum) Kavramı ve Hâl (Durum) Eklerinin İşlevleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kanar, M. (2015). *Farsça Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yay.

Karaağaç, G. (2009). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yay.

Karahan, L. (1996). Yükleme (accusative) ve İlgi (genitive) Hali Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler, *Uluslar Arası Türk Dili Kongresi*, 7. http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/leyla_karahan_yukleme.pdf adresinden 13 Şubat 2019 tarihinde edinilmiştir.

Kartallıoğlu, Y. (2011). *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. Yüzyıllar)*. Ankara: TDK Yay.

Keyanî, M. (2013). *Hankahlar Tarihi*. (A. Ertuğrul & S. Gökbulut, Çev.) İstanbul: Büyüyenay Yay.

Kocaoğlu, T. (2003). Tarihi Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı ê/i Meselesi. *Türk Kültürü*, sy. 483-484, 266-281.

Korkmaz, Z. (1955). Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme, *AÜ. DTCF Dergisi*, XVII. 3-4, (s.275). <http://dtcfdergisi.ankara.edu.tr/index.php/dtcf/article/view/4315> adresinden 5 Ocak 2019 tarihinde edinilmiştir.

..... (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmaları I-II*. Ankara: TDK Yay.

..... (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yay.

.....(2005). Türkiye Türkçesinde–madan/-meden;-madın,-medin Zarf-fiil(gerindium) Ekinin Yapısı Üzerine. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar II*, 145-150, Ankara: TDK Yay.

..... (2010). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

- Köhler, W. (1989). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesinde Bitlis ve Halkı*. (H. Işık, Çev.). İstanbul: Alan Yay.
- Mungan, G. (2002). *Türkçede Fiillerden Türetilmiş İsimlerin Morfolojik Ve Semantik Yönden İncelenmesi*. İstanbul: Simurg Yay.
- Müstevfî, H. (1958). *Nüzhetü'l-Kulûb*. Muhammed Debîr-i Siyâkî (Yay.), Tahran: Kitaphane-i Tahuri Yay.
- Özaydın, A. (1997). Hamdullah el-Müstevfî, *DİA*, İstanbul 1997, C. XV, 454.
- Özezen, Y. M. (2001). Türkçe Deyimler Üzerine Birkaç Söz. *Türk Dili*, S.600, 869-879.
- Özkan, M. (2009). *Türk Dilinin Gelişim Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. (3. Baskı), İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Öztürk, M. (2007). *Farsça Dilbilgisi*. Ankara: Murat Yay.
- Özyetgin, A. M. (2001). *Kitâb'ü-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk Fül: Tarihî-Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi*. Ankara: KÖKSAV.
- Robert Dankoff, (1990). *Evliya Çelebi in Bitlis*. E. J. Brill, Leiden.
- Savran, H . (2008). Türk Dilinde “+Dır” Bildirme Eki ve “+Dır” Bildirme Ekiyle Yapılan Belirsizlik Kelimeleri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (14) , 163-188 .
-(2018). Türk Dilinde Yuvarlaklaşma Olayı ve Dudak Uyumu . *Turkbilig/Turkoloji Arastirmalari Dergisi*, (35). 89-96.
- Strange G. (1993). *Nüzhetül Kulûb*. E. J. W. Gibb Memorial Series, nr. XXIII/2, Frankfurt.
-(2015). *Doğu Hilafetinin Memleketleri (Mezopotamya, İran ve Orta Asya) İslâm Fetihlerinden Timur Zamanına Kadar*. İstanbul: Yeditepe Yay.

Şahin, E. (2003). *Tarihî ve Çağdaş ve Türk Yazı Dillerinde Hâl Ekleri ve İşlevleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, H. (2009). *Eski Anadolu Türkçesi*. (2. Baskı), Ankara: Akçağ Yay.

Şeşen, R. (1998). *Müslümanlarda Tarih- Coğrafya Yazıcılığı*. İstanbul: İSAR

Tekin, T. (1994). Türk Dillerinde Ön seste y-Türemesi. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 4, 51-66.

Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb. Millî Kütüphane Yazmalar Bölümü, Nr. 957/1 <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/terceme-i-nuzhetul-kulub/126393>, adresinden 24 Aralık 2017 tarihinde edinilmiştir.

Tercüme-i Nüzhetü'l-Kulûb. Millî Kütüphane Yazmalar Bölümü, Nr. 979 <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/terceme-i-nuzhetul-kul%C3%BBb/182>, adresinden 24 Aralık 2017 tarihinde edinilmiştir.

Tiken, K. (2004). *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar Ünlemler ve Zarf Fiiller*. Ankara: TDK Yay.

Timurtaş, F. K. (1994). *Eski Türkiye Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yay.

Tokatlı, S. (2005). Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde “ ki ”, “ kim” Edatı ve İlgi Zamirlerinin Zaman Ve Kip Eklerine Yüklediği Görevler. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 133-148.

Topaloğlu, A. (1989). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yay.

Türkay, C. (1999). *Osmanlı Türklerinde Coğrafya*. Ankara: MEB Yay.

Üstüner, A. (2000). *Anadolu Ağzlarında Sıfat-Fiil Ekleri*. Ankara: TDK Yay.

.....(2001). Eski Türkiye Türkçesinde -sUz Eki. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 s. 2, 177-184.

Vural, H. & Böler, T. (2002). *Ses ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yay.

Von Hammer, J. (1830). *Geschichte Des Osmanischen Reiches Grossentheils Aus Bisher Unbenutzten Handschriften Und Archiven*. Viyana. (s.188)
<https://books.google.com.tr/books?id=le5NAAAACAAJ&pg=PA188&dq=Hammer+abdalchan&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjkiuTvs97fAhUIDOwKHfE5D7YQ6AEILzAB#v=onepage&q=Hammer%20abdalchan&f=false> pdf adresinden 12 Aralık 2019 tarihinde edinilmiştir.

Yavuz, O. (2006). *Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l Evliya Tercümesi ve Dil Özellikleri [İnceleme-gramer-metin]*. Konya: Tablet Kitabevi.

Yıkılmaz, A. (2014). *Babürnâme'de Fiilimsiler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, N. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yay.

Yılmaz, E. (1991). Ana Türkçede Kapalı ê Ünlüsü. *Türk Dilleri 2 Araştırmaları* 151-165.

TIPKIBASIMDAN ÖRNEKLER

ایدیلر حق تعالی غضب ایدوب بونلر مسخ ایدوب پوشکاله
 بر اقدی و بو قومل عقلی یوقدر **یا جوج و ما جوج** بعضی علما دیرلر
 که قابیل ابن آدم نسلند لر و بعضی دیرلر که نوح نسلند لر
 و بونلر قتی جوج اولمیلله اول دیا رخلقی ننه اینا ایدرلر ایدر اول
 دیارک خلق بونلردن عاجز قالوب اسکندر شکایت ایتدیلر
 اسکندر بونلرک یولنن د موردن بر سر چاکدی تاکه بوجانبه
 کالکه قادر اولمیلر قوله تعالی حتی اذا بلغ بین السین وجده
من دونهما قوما لا یکادون یفقهون قولا قالوا یاذا القرنین
ات یا جوج و ما جوج مفسدون فی الارض فقل جعل لک
خرجا علی ان تجعل بیننا و بینهم سدا الایة نقلد رقیما
 یاقین اولد قن خروج ایدرلر و یا جوج و ما جوج قیسر القام
 و کثیر النسله لر اکثر یید کالی میوه و آغچ یئر اعلی دیر اکثری
 سیاه اولور صورتلری زیبا و شیر تلری ناسزادر **مقاله سیم**
 و لایتلر و شهرلر و بقا علوی بیان ایدر اولد اخی دورت قسمد
قسم اول مکه و مدینه و مسجد الاقصی بیان ایدر اکرچه
 بونلر ملک ایراندن خارجد لر و بوکتابک تألیفندن
 عرض ایران دیارین شرح ایلمکد راقا چونکه مکه و مدینه

فرایند

نکته اول

کلبا دگان قوی ی عربی تعریب اید و بجربا دقان دیدیل هوای
 معتدل و صوبیینه اگا منسوب بر جایدر که وار و بقمه اق
 حاصلی غله چوق اولور حقوقی د ورت توغان وایکی بیک دیاردر
زنجان اقلیم ثالث دندر طولی **فهم** و عرضی **له** حالا خبر ایکی
 پانه کویدر توابعی **زراوه** اقلیم رابع دندر رستم داستانا کوندا
 د و زمشدر حقوق دیوانی سکنی بیک التوندر **فوهان** برولاتدر
 معتبر کویلی و اردر ساروق کویانل دارالملکی در طولی جزایر
 خالواترت **فدک** و عرضی خط استوا دن **لدن** طهورت دوز
 مشدر هوای معتدل صوبی کاریزلردن حاصلی غله و پنبه
 و میوه در خلقی شیعی اول ولایتده بر جیره یعنی دریاچه
 واردر مغوللرحفان یاوردیرلر حقوق دیوانی اوج توغان
 ویدی بیک التوندر **کرخ** **کرهرود** اقلیم رابع دندر طولی جزایر
 خالواترت **فد مه** و عرضی خط استوا دن **لد** هارون الرشید
 زماننده ابودلف عجیلی دوز مشدر راسمند طایغر طرف شمالند
 و اقعدرا اول طاغال دینده بر بیوک چشمه واردر چشمه
 کیخسرو دیرلر و بر بیوک طویل و عرضی مرغزار واردر که اگا
 مرغزار کیتودیرلر و اولحدوده بر یکم قلعه واردر قرین

کنارند بر خوشجه ییودر حقوق دیوانی بیله سکر یوز دینار **بیر کرمی**
 بر کوچک شهر دُر زما فی سابقه بر بیوک شهر ایی بر دینا باشنه واقعه
 بر بیوک چای وارد که الاطاعت جارید بر باغستانی چوق و انواع میوه
 اولور و شهرک بر طرفند بر یک قلعه وارد در حقوق دیوانی ایکی پیش بیله
 دینار **الاطاع** بر علقه ر و آب و روانی چوق و شکاری و حسابی و عون
 خان اند بر سر ای دوز مشدی اکثر یار کوفی اند اولور در حقوق دیوانی
 الت بیله پیش یوز دینار **ساز** بر قصبه دُر باغستانی و انواع میوه چوق
 حقوق دیوانی اون پیش بیله دینار **خوشاب** بر قصبه در حقوق دیوانی
 بیله دینار **خریت و نواخت** بر کوچک شهر دُر باغستانی و میوه بی بی شمار
 و هوا سی غایت خیر حقوق دیوانی اون الت بیله دینار در **سکینا ناد** اول
 بیوک شهر ایی خالای بر کوی قدری معجور در حقوق دیوانی و حقوق یوز دینار
سلم بر قصبه در حقوق دیوانی بیله ایکی یوز دینار **عین** بر وسط
 شهر در حقوق دیوانی اون پیش بیله اوچ یوز دینار **کبود** بر کوچک شهر دُر
 حقوق دیوانی د ورت بیله اوچ یوز دینار **ملاد جرد** اقلیم رابع و طولی
 جزایر خالای اند **عه ۴** و عرضی خط استوا دن **لح مه** خالای بر قلعه بی
 وارد در عظیم می که حاصل غله حقوق دیوانی اون د ورت بیله دینار در
وات بر قلعه در و خالای طرف قبله سینه بر عظیم شهر وارد در اخلاط

دریا

و میوه بی وافر بر معمور و لایند **قاریاب** اقلیم را بعد از طول جزایر
 خالواتد **حط** و عرض خط استوادت **لومه** طالقاندت کوچک بر
 شهر در ولایتی و میوه بی وافر شمار در **قیادیان** اقلیم را بعد از طول جزایر
 خالواتد **قرب** و عرض خط استوادت **لنمه** کی قیاد دوزمشدر
 کوچک شهر در هوای گرمسیر و غفران جوق اولور **کالف** بر کوچک شهر در یخوت
 کنار نه اول برده جیحونال اینی اوچ بیک آدم در و اول شهر که دور بارو
 داخلی اوچ بیک آدم در آب و هوای درست و میوه بی وافر و اند **ولج**
 بر قلعه در بر طاعل یا شند که دوری سکون و سنکدر جمله قوه طاشاند
 اوستند آب روان و علف بی شمار در **ربع مر ووشا جان** مر و اقلیم
 را بعد از طول جزایر خالواتد **صنر** و عرض خط استوادت **لنم**
 طهوریت دیو بند دوزمشدر و اسکندر دار الملک خراسان قلیشدر
 و ابو مسلم صاحب الدوله اند بر جامع دوزوب اول جامع الیائنه دار
 الامانه دوزمشدر غایت عالی قبه بی الی ایشتون اینی و اوزوف و اول
 قبه ناله هر طرفه بر ایوان او توارشون اینی و التمش و اوزوف مأمون
 خلیفه خراسانه حاکم اولد قده اقدار الملک قلیشدر و صکر بن لیث
 صغاردار الملکیشایوره کتوردی چونکه نوبت سلاجقه ایرشدر
 ینه دار الملک مر ویه کتوردی سلطان ملک شاهی سلجوقی مر ویه

بارو

۲۰۵
 آذر که غرودک وزیر دی اول برده شهر دمشق و زردی صکره اسکندر
 بن دارا بختیوید قلای صکره بنی ایتنه اند چوق عمارت از زیاده قلای
 دوی اوون سکره فرستاد هلالی معتدل و صوبی بر دی چایندرت که
 بعلنکدن بخارید در عظیم صودر که بهارده کجحت و روز طولی اوون سکره
 فرستاد اکثر انجار کوکسند و کلور بوسیدت هانم اولوز و عوینط باغت
 بوصوا و سندن در و عوینط نال طولی ایکی مرحله و عرضی بر مرحله در و حاج
 دمشق مزار انبیا چوق در اول مسجد کقبوسند که بحی پیغمبری شهید
 ایدوب باشی بر دار قلای دیو وزیر علیه اللعنه داعی امیر المؤمنین
 امام حسینعلی باشی اول برده بر چوب قلای صکره ولید بن عبد
 الملك مروان اول جامع عمارت زیاده قلای شویاله اندن عمارت
 اولوز و داعی دار الضیافه و دار الشفاد و زردی که اندن اول هیچ
 کسه دوزمشوی دیولو که شامل پیشی سل محمولی حمله اندن صرف
 قلای و دمشق بطاع وارد که چوق انبیا اول طاعنه مد فوندر
 دیولو که قابل هابی اندن شهید قلای قاننک اثری هنوز باقی در عمارت
 الجوع دیولو که آن قرق پیغمبر جماله آجندن قوت اولمش و دمشق مصره
 مسافه بومنوال اوزره در دمشق تاطیریه ایکی فرسنگ آنون
 مدینه فلسطین ۲۰ اندن غره ۱۱ هانم بن عبد المناف